FONTES QVATVOR
IVRIS CIVILIS
IN VNVM COLLECTI:

Puta,

LEGIS XII. TABVLARVM Fragmenta quæ ſuperſunt, ordini ſuo reſtituta, vnà cum ejus Hiſtoriâ; Probationibus, Notis & Gloſſario;

LEGIS IVLIÆ ET PAPIÆ itidem fragmenta ſuo ordini reddita, Notiſq; illuſtrata;

EDICTI PERPETVI,

Vt &

SABINIANORVM LIBRORVM ordo ſerieſq;: Quorum duo priora antehac edita; nunc alicubi accuratiora, auctioraq;: duo poſteriora nunc primùm eduntur.

Auctore

IACOBO GOTHOFREDO IC.

GENEVÆ,
Sumptib. Ioannis Ant. & Samuelis de Tournes.
M. DC. LIII.

Digitized by Google

Digitized by Google

MAGNIFICIS, NOBILISSIMIS

Ampliſſimiſque Viris

DOMINIS

CONSVLIBVS, QVÆSTO-RIBVS, TOTIQVE SENATVI INCLYTÆ REIPVBLICÆ TIGVRINÆ.

DVM *Vos jam ab aliquot menſibus*, PROCERES AMPLISSIMI, *multiſq; nominibus colendi, grauiſſimis & communem Reipublicæ Helueticæ pacem & tranquillitatem ſpectantibus negotiis indeſinenter diſtrictos vidi, cunctabundus hæſi an curis occupationibusq; veſtris abſque offenſa intercedere poſſem. Verùm cunctationis & hæſitationis repagula vt frangerem impulit laudata ab omnibus & à nemine non*

probata humanitas veſtra, quâ fretus Senatûs veſtri fores pulſare, vobiſq; poſthumum hunc clariſſimi viri fœtum ſub tutela veſtra prodeuntem offerre decreui. Gratum & acceptum fore vt credam facit venerabile autoris nomen, quo libri frons decorata venit. Is eſt IACOBVS GOTHOFREDVS *ICtus incomparabilis, Reipublicæ noſtræ Senator digniſſimus, Academiæ decus, Iuris & literarum lumen & columen, quem mortuum Muſæ deflent, Themis luget, ereptum queritur Reſpublica, ſublatum dolent literati.* GOTHOFREDVS *ille eſt, quem Heluetia nouit, cuius præſentiâ inclyta Ciuitas veſtra lætata eſt, qui legatione defungens in Magnifico Conſeſſu veſtro non ſemel verba fecit, magnoq; cum applauſu auditus omnium in ſe ora conuertit. Gratiam quoque huic muneri apud vos, ſpero, conciliabit operis argumentum, ſua dignitate, varietate & vtilitate commendabile. Complectitur enim* Leges duodecim Tabularum, *ſiue earum fragmenta ex antiquitatis ruderibus eruta, ſummoq; labore & induſtriâ compoſita, compacta & coagmentata. Hæ Leges à Romanis per legatos è Græcia accerſitæ, omnia quæ vſquam egregia, continentes, fons omnis publici priuatiq; juris, eleganti atque abſoluta verborum breuitate conſcriptæ, tantâ apud veteres in admiratione*

admiratione fuerunt, vt à nullo non Hiſtoricorum, Oratorum, Poëtarum, imò etiam Patrum cum elogio memorentur. Annexa eſt præterea Lex Iulia & Papia Poppæa, *apud veteris æui ICtos & Hiſtoricos celeberrima, myſteriis politicis referta, difficillimis temporibus lata. Appoſitus eſt* Ordo librorum Edicti perpetui, *cujus toties in Jure noſtro mentio. Agmen claudit* Librorum Sabinianorum ſeries & continentia, *quæ ſingulorum librorum materiam & argumentum continent. Hæc duo licèt paucas paginas impleant à doctis deſiderata, à nemine tamen hactenus præſtita, fœliciter nunc & εὐςόχως ſummâ induſtriâ, ſagaciq; indagatione, tantoq; artificio digeſta & diſpoſita ſunt, vt inde multùm lucis Jurisprudentiæ noſtræ, variiſq; legum obſcurarum locis ex illa titulorum συναφείᾳ, peritorum teſtimonio acceſſurum ſit. Sunt denique, vt rem in pauca contraham*, quatuor Iuris Fontes, *quos ſi non planè occultos vel auerſos, ſaltem mutilatos, luxatos multoq; luto turbatos & fœdatos, limpidiores & integriores reddere & exhibere ſtuduit μακαρίτης noſter. Priores duo libri ante annos triginta ſex ab illo fœliciter editi à literatis tam auidè excepti ſunt, vt cùm iam à multis annis vix vllum ampliùs extaret exemplar, à doctis omnibus expeterentur. Qua*

de cauſa de illis denuò recenſendis & edendis à me rogatus & interpellatus, vtrumq; repetitâ prælectione recenſuit, notisq; quamplurimis auxit, imò cum fœnore literatorum votis & petitioni meæ, adjecta poſteriorum duorum tractatuum appendice, reſpondit & ſatisfecit. Parata erant omnia, jamq; typographo commiſſa prælo imponenda Vir celeberrimus emendare propoſuerat: ſed quum morbo, qui illum ab anno ſubinde affligebat, ingraueſcente curas has intermittere imò deponere cogeretur, eas paucis ante obitum diebus in me tranſmiſit, ac quemadmodum Commentarii in titulũ de Regulis Iuris, *ita ſecundi hujus operis editionem enixè mihi commendauit. Quo mandato quàm fideliter poſt ipſius obitum defunctus ſim teſtes mihi locupletes erunt Tornæſij Fratres, Ioannis Tornæſij olim de re literaria & typographica optimè meriti nepotes, quorum ex officina hic liber prodit. In archetypo quippe & autographo plurima mutata, tranſpoſita, emendata, addita, autoris ſibi ſcribentis manu exarata, tanta obſcuritate, tot difficultatibus & ſalebris referta erant, vt de lectione & editione officinæ typographicæ operæ, quamquam in arte ſua minimè rudes, ferè deſperarent. Ne igitur Reſpublica literaria tam præclaro fœtu fraudaretur, quantum mihi à Senatorio munere*

aliiſq;

aliiſq; forenſibus negotijs reliquum factum, ſoluendis his nodis, explanandis, elucidandis & ordinandis huius operis particulis & ſchedis totus incubui, hæſitanti typographo facem in obſcuro prætuli, & quoad fieri potuit repetita prælectione & correctione editionem hanc à mendis repurgatam & omnibus partibus abſolutam exhibere eò impenſiùs ſtudui, quòd in ea & doctiſſimis autoris notis tot exquiſita antiquitatis monumenta, veteris Latinitatis & humaniorum literarum κειμήλια, *nec non critices arcana, multa quoque ad hiſtoriæ & Iuris noſtri ornatum & intellectum facientia extare ſcirem, quæ non ICtos modò, ſed & reliquarum ſcientiarum cultores, alumnos &* φιλομούσους *in genere, ſua varietate & vtilitate caperent ac delectarent. Cùm verò liber hic nouarum obſeruationum, emendationum & tractatuum augmento nouus nunc factus me procurante & obſtetricante lucem videat, mihiq; abſque defuncti injuriâ non nihil in eo vindicare liceat, quicquid id eſt Vobis,* AMPLISSIMI & NOBILISSIMI VIRI, *inſcribendum duxi, qui celeberrimum noſtrum* Gothofredum *dum in viuis eſſet ſummâ beneuolentiâ complexi eſtis; Vobis, inquam, qui Muſarum non modò cultores, ſed vindices, aſſertores & fautores apud omnes meritò auditis: quorum impensâ curâ, aſſiduâ ſollicitudine*

& li-

& liberali munificentiâ literæ & literati inter vos vſque adeò florent, vt vrbem veſtram alteras Athenas dicere iure liceat, vnde complures viri doctrinâ & eruditione præclari prodierunt & prodeunt, qui ſummis vigilijs, aſſiduo ſtudio & exquiſitis ſcriptis literas & ſcientias ſuo ſplendori reſtituerunt, hodieq; magis ac magis illuſtrant. Hæc gloria veſtra pars non exigua Regiminis inſuper excellentiâ plurimùm augetur: quippe quod pietate & juſtitia fultum, iudiciorum æquitate firmatum, prudentiam ciuilem & armatam, in ſocios fidem integram, in ciues & ſubditos moderationem, in exteros comitatem ſingularem conjunctas habet. Quorum omnium exempla in illuſtri poſita proximè elapſis menſibus conſpicienda præbuiſtis, quum in varijs Heluetiæ partibus tumultuati ſunt ſubditorum quamplurimi; qui fœlicitatis ſuæ tædio vel ignorantiâ tranquillitatis publicæ inuidi, jura diuina & humana violantes in ſupremum Magiſtratum armata manu & agmine facto inſurgentes Heluetiam ferro flammiſq; vaſtare, pacemq; & concordiam multo majorum ſudore & ſanguine partam & ſtabilitam diuellere & ſcindere nefando conſilio aggreſſi ſunt. Quàm vos grauiter affecerit illa communi patriæ imminens clades, quàm vos tetigerint ſociorum & confœderatorum

aduerſa

aduerſa, quàm cordatè juxta ac prudenter gliſcenti malo obuiam iueritis, abundè teſtatur veſtra in ſuppetijs ferendis προθυμία & celeritas, intus continua pro communi & ſociorum ſalute conſultationes, foris legationes, clariſſimorum legatorum exantlati labores, prudentiſſima mediatio & moderatio. Fidem facit militaris illa expeditio, rebellium continuâ peruicaciâ exigente & cogente, à vobis ſuſcepta: documento eſt nobilis ille exercitus veſter, nonnullorum Illuſtrium Confœderatorum copijs auctus, qui famoſiſſimos veterum exercitus, etſi numero inferior, machinarum & inſtrumentorum bellicorum apparatu, diſpoſitione, caſtrametatione, diſciplinâ militari, ducum dignitate, generoſitate & experientiâ, militum in pugnando ardore æquauit, cujus ad acceſſum conjurati illi etiam numero majores contremuerunt, copiarum veſtrarum animum ac robur experti ad deditionem ſe compoſuerunt, vnde tandem junctis Illuſtrium Confœderatorum conſilijs & viribus, Deo juſtæ cauſæ fauente res eò fœliciter deducta eſt, vt tumultuoſi illi & ſeditioſi debellati, non extincti, ſed paucis exceptis ſeruati perpetuum clementiæ veſtræ vt & ſuperiorum exemplar extituri ſint. Quo nomine ſi gratulari ſibi debet Heluetia, multum ſe quoque vobis debere profitebitur, quòd veſtra præſertim

ope & interuentu regionis deuaſtationi, latrociniis, rapinis, cædibus, incendiis aliisq́ cladibus occurſum; quòd læta pacis facies horrido truciq́ Bellonæ aſpectui breui ſuccedit; quòd omnia ad concordiam & conſonantiam redeunt. Hæc, inquam, pro communi ſalute gnauiter nauata opera æternæ memoriæ monumentis conſignabitur, & nomen veſtrum ad poſteros glorioſum tranſmittet:

Nulla dies vnquam memori vos eximet æuo.

Memorabitur quoque & meritò reliquorum Illuſtrium Cantonum, quorum ditiones hi tumultus turbauerunt, ſingularis prudentia, in compeſcendis ſeditioſis generoſitas juxta & clementia. Non tacebuntur cæterorum Confœderatorum in ſociorum aduerſis συμπαθεία, *prudentiſſima in arduis hiſce rebus collata conſilia, fida promptáque auxilia: nunquam euaneſcet tot præclarorum ducum, præfectorum & militum memoria, qui lubentes pectora ſua pro communi Heluetiæ ſalute expoſuerunt, imò poſt funera in perpetuum per gloriam viuere intelligentur. Verùm cùm hæc majoris voluminis materia doctis ſcriptoribus aliquando futura ſint, eò vnde diuerteram redeo, ad cauſas ſcilicet, quibus motus munuſculum hoc Ampliſſimo Nomini veſtro inſcribere inſtitui. Duas habui præcipuas, veſtrum nempe*

ſingularem

ſingularem in Rempublicam noſtram amorem & affectum tot argumentis & experimentis teſtatum & comprobatum, arctiſſimo confœderationis vinculo & animorum concentu ita conſtrictum, vt quamuis locorum interuallo diſparati, vnum corpus vobiſcum cenſeamur. Altera eſt ſumma illa humanitas ac beneuolentia, qua me ante ſeptennium circiter in almam vrbem veſtram aduentantem complexi eſtis, nec non magni honores, quibus me etiam nihil tale meritum vel expectantem quà publicè quà priuatim cumulatum voluiſtis. Quæ dum memori mente recolo, magnitudine vincor & ad ſilentium redigor, non ingrati animi vitio, ſed beneficiorum mole oppreſſus. Ni tamen aliquem gratitudinis ſenſum oſtenderem, grauiter peccarem. Sit igitur hoc Vobis, PROCERES AMPLISSIMI & CONSVLTISSIMI, *meæ erga Vos obſervantiæ monumentum & pignus. Quòd ſi Perſarum Regi aquæ paululum quiddam cauis manibus è fluuio delatum oblatúmque non injucundum munus fuit, hos præclaros* Iuris Fontes *Vobis oblatos benignè acceptum iri confido. Atque id à veſtra humanitate dum mihi polliceor, Deum Ter Optimum Maximum ſupplex deueneror vt Vos Heluetiæ & Reipublicæ Veſtræ ſaluti ac tranquilli-*

tati procurandæ, tutandæ ac propagandæ ſaluos & incolumes in annos Neſtoreos ſeruet ac tueatur.

Dabam Geneuæ die decimaquinta Iulij, Anno παρθενοτοκίας M. DC. LIII.

Veſtrarum Amplitudinum
obſeruantiſſimus

ESAIAS COLLADO.

Digitized by Google

Viro Amplissimo et Gravissimo

ESAIAE COLLADONI

I.C. Senatori Dignissimo

Poſthumorum Operum Viri Ampliſſimi

IAC. GOTHOFREDI

Editionem procuranti.

SOL duodena plagæ cæleſtis ſigna peregit,
Ex quo funus atrox GOTHOFREDI mœnia luctu
Miſcuit: Ex quo Pieridum qui ſacra frequentant,
Et Docti veterum Iuris monumenta Sophorum,
Attonito pleni trepidantia corda dolore,
Extinctam gemuêre facem, quæ lumine claro
Tactum Heliconiadem fecit rutileſcere montem;
Optatosq; animi fœtus, Veterum documentis
Et proprio inuento grauidos, planxêre ſepultos
Vnà cum exuuiis celebris ſummiq; Parentis.

Iam

Iam moderari animos, jam dirũ abrumpere luctũ
Ecce jubent gratis prætenſa leuamina palmis:
COLLADO, pars animi, GOTHOFREDVM reddit amicum,
Conjunctiq; ſodalis opus protraxit in auras
E tenebris, quod jure ſuo patriæ dat & orbi,
Edendoq; operam Matris propè contulit almæ.
Sic bene de Muſis noſtris, ſic perge mereri
GERMANI germane nepos, & nate DAVIDIS:
Quorum clara premis veſtigia paſſibus æquis,
Scrutari leges, & dicere Iura peritus.

PHILIPPVS MESTREZATIVS
exarauit.

Digitized by Google

ELEGIA

Ad Ampliſſimum Conſultiſſimumq; Virum,

ESAIAM COLLADONEM

Senatorem meritiſſimum,

IACOBI GOTHOFREDI τοῦ πάνυ
Commentarium in *Duodecim Tabulas* &
ad *Legem Iuliam Papiam* publici
juris facientem.

QVI modò legiferi crudelia funera Myſtæ
Planximus, & noſtræ triſtia damna Scholæ;
Quem Rhodanus liquido fleuit cum patre jacentem,
Patria quo nuper cive ſuperba fuit;
Quem pullata Themis ſparſis dolet ecce capillis,
Ereptumque gemit nunc quoque mœſta decus;
Soſpite quo reduces, gratiſſima nomina, Caios
Iactabátque ſui ſidera priſca fori;
Cujus facundâ totiens hæc voce loquuta eſt,
Et leges populis ſuſpicienda dedit;
Vindice quo priſcam Iuris Sapientia formam
Et ſpeciem cultûs ſplendidioris habet;
Quo duce gaudebat Themidi deuota juuentus,
Et ſalebris purum læta terebat iter;

Qui

Qui totiens vaſto præluxit in æquore Legum,
Atque nouâ veteres arte recluſit opes;
Hunc quoque crudeli fato Libitina peremit,
Injecitq́ auidas Parca cruenta manus.
Non metuit Nemeſin, Themidis non vota morantur,
Et rident noſtras ferrea fata preces.
Clara Pharos legum, juris fax alma recedit,
Ah ſcelus! & Phœbo non prohibente cadit.
At rurſum, Vir Magne, tuâ nunc voce reſurgit,
Ecce nouum rurſus ſpargit in orbe jubar.
Per te iterũ GOTHOFREDVS *adeſt, quẽ luget adẽptũ*
Patria, jam curis redditur ille tuis.
Non tua in immodico ſtabant ſolatia luctu,
Non dolor in lacrymas ingenioſus erat.
Tu lucem famamq́ & priſtina jura jacenti
Aſſeris, ac noſtrum nunc redit ecce decus,
Sic implere decet veteris pia vota ſodalis,
Sic decet auguſti plangere fata ſenis.
Dicite, defunctu quis tali more parentat?
Inferias tales quis, rogo, ferre ſolet?
Quam benè ſolliciti moriens monimenta laboris
Credidit & famæ pignora chara ſuæ!
Hic quondam Aſtrææ, pridem tua cura, ſacerdos
Te duce Lethæis eripietur aquis.

Te

Te duce, qui ſimili calcas veſtigia greſſu,
Per quem dejectis dulce leuamen adeſt;
Certus amor Phœbi, patriæ tutela decusq;,
In quo iam reduces inclyta jactat Auos.
Vindice quo clarum GOTHOFREDI *nomen in auras*
Surgit, & eximium luce beatur opus;
Quàm gratum, mi Lector, opus, quot fœta bonorum
Pagina, vt abſtruſas vndiq; promit opes!
Hic Iuris fontes, hic incunabula legum,
Hic Themis in cunis quàm grauis ecce placet.
Eruta ſic tenebris tua ſunt nunc iura, Quirine,
Et quæ regali Tullius ore dedit;
Hic veteris diuina latent oracula Romæ,
Atq; Decem *ſplendent nomina lecta* Virûm:
Immo equidem doctas hæc pagina condit Athenas,
Hic ſua miratur ſcita verenda Solon.
Non hic vaſta vides multarum examina legum,
Non hic ſunt partes, Papiniane, tuæ.
Compedibus tantis haud cogi debuit ætas
Nondum in tam varios ingenioſa dolos:
Oppia *non ſumtus, non luxum* Fannia *damnat,*
Fictilibus pretium quum bene parca daret:
Memmia *quem, rogo vos, quem ferret* Iulia *fructũ?*
Delator nullus, nullus adulter erat.

Non rixis apinisq́; locus, quas ſerior ætas
Intulit, haud creperi jurgia tanta fori:
Simplicitas hîc priſca viget, hæc juris imago,
Quod dominâ quondam Prætor in vrbe dabat.
Hic normas veteris Lector dum reſpicit æqui,
Tot bona tam paruâ mole coacta ſtupet;
Hauriat hos latices, & tali fonte refectus
Tum dein ad riuos quàm bene ductus eat.

EZECHIEL SPANHEMIVS.

VIRO NOBILISSIMO ET AMPLISSIMO

ESAIAE COLLADONI

I C. doctiſſimo, Senatori meritiſſimo:

Cujus fidei commiſſus hic poſthumus authoris partus haud paruo cumulatior, iterum lucem perquam oppidò puriter ac fœliciter accepit.

ERGONE *ſim tacito* improbus, inteſtabilis *ore?*
Me licèt accepti nondum legaliter æris
Appensâ Sirim *librâ* teſtarier, *ultro*
Farior, *&* teſtis *veri non inſcius adſto.*
Ille quidem doctâ famoſus arundine Myſtes
Aſtreæ *totum fundit* GOTHOFREDVS *in orbem*
Æternum fida nomenq́ decusq́ GENEVÆ:
Magnanimo ſeu quum priſcæ Rhamnuſidos *auſu*
Multiplicem *ſtatuit* Normam, *tutamq́ ſagaci*
Expendens trutinâ nexus compeſcit in aptos,
Vmbroſis præferre facem lucemq́ tenebris
Demere, vel miſtos felix diſcernere fineis.
Sic ſternitq́ praitq́ viam comes vnus & index.
Seu quum legiferis quæcumque Decemvir Athenis
Bis quinas *tulit in* TABVLAS, *& Scita Quiritûm,*
Quà licet, injecto nigra velamine noctis
Exuit, & luci FRAGMENTA *reponit auitæ*
Vitreus eloquii, Latii cryſtallinus oris;
Proh! quantus Romana *loqui, lapſuque priorum*
Amfractiſque via dubios auertere greſſus!
At cælo poſtquam nuper Themidiſque SACERDOS
Accitus lateri ætherea rimatur in Aula
Cecropii libramque ſenis, lancemque Lycurgi,
Æráque Romulidûm, & Pharii Conſulta Draconis;
Poſthuma Lemano rapti quis pignora patris
Accipiat Cuſtos, *patriumq́ educat in æuum,*

Et genus, & nomen Tutor; *famamq́ perennem,*
Tu niſi Iuridicæ pars inclyta, COLLADO, *turmæ,*
Ac cœlo Alcides humerum ſuppoſitus eidem,
Sanciti, plus dimidio, ſincerus amoris
Naviter impleres fœdus, partemq́ laboris
Anclatu, me teſte, gravem, ſalebrasq́ tenaces
Admotâ vacuare manu, dextraq́ volantis
Præcipites ductus nodoſo evolvere nexu
Dignatus, fato non finireris Amicus?
Teſtis ego, fumoque tuæ jam ſæpe lucernæ
Illitus, abſtruſæ nebulas utcumque Minervæ
Diſcutis: aut ſparſos Cadmi ſolerte coërces
Ingenio fœtus, inopinàque vulnera mulces;
Aut modò deprenſos calami plumbi vereatus
Eluis; aut lectu modò Sphyngem effaris opacam
Oedipus: admittitve tuum modò Gordius enſem,
Vt fidei commiſſa *tuæ ſeptemplice reddas*
Fœnore, non vſquam fines tranſgreſſus amandi.
Te ſine feſtinâ quæ miſcet arundine Iuris
INTERPRES, *mentemq́ atrâ quæ condita nube*
Delitet, ingenii quis detenebraſſet acuto
Lumine, plumbipremoq́ operam ſine labe præiſſet
Artifici? Tu par numeris abſoluis amantûm,
Nec tantùm Euryalo Nyſus, vel ductor Achati
Troïus, aut Pyladi debet conjunctus Oreſtes:
Hoc Tibi depleto quantum pro munere Manes.
Ipſe manum, propriâ quanquam circumlinat arte,
Haud meliùs tabulâ tollat GOTHOFREDVS *vtrâque.*
Hinc Te non humili donabit Adorea famâ;
Quam Iuris *neque* MYSTA *neget, neque mente* Senatus
Immemori, neque plebs exacto ingrata labori.

Pangebat MICHAEL TESTART.

PRAEFATIO AD LECTOREM.

INSTITVTI mei ratio, huius Operis initio, tibi reddenda eſt, AMICE LECTOR, ne in duo obtrectatorũ genera labor hic meus incurrat: Eorum videlicet, qui me decantata toties, præſentibus etiam ſtudiis ac moribus parum profutura reponentem, traductum irent.

Quibus ego minùs occurrendum putarem, ſi ab imperitis modò rerum harum æſtimatoribus hâc mihi parte metuendum foret: ac non etiam ipſos, qui haberi volunt horum ſtudiorum Principes, & vertices, obtinendæ ſcilicet auctoritati, imminere mihi certò ſcirem. Ne luſoriam igitur nouæ huic Editioni operã locaſſe cuiquam iure videar, repetendæ eius cauſas, licentiore epiſtola narrare conſtitui.

✱✱

Digitized by Google

Quemadmodum *itaque* prioribus editoribus ego meritâ vltrò laude concedo (vt qui hoc ad ſcribendi genus, inſecutis nobis viam muniuerunt) ita non pauca ab his commiſſa, quæ iuſti adhuc operis materiam præberent, contendo: Siue nudam quis horũ fragmentorum *collectionem* ſpectet, ſiue eorundem inter ſe *connexionem* attendat.

I. in COLLECTIONE Fragmẽtorũ XII. Tabularum, plures errores admiſſi.

Neque in COLLIGENDIS etiam vnus idémque, ſed varius ac multiplex admodum error ab his commiſſus.

1 Omiſſa ab aliis XII. Tabul fragmẽta.

Quale illud, quòd legem *de familia erciſcundæ iudicio*, hæc inter fragmenta non retulêre: Cùm tamen Gaius * iudicium id lege XII. Tabular. conſtitutum fuiſſe diſertis adeò verbis teſtetur. * l. 1. ff. famil. erciſcund.

Quale illud, quòd cùm caput de Fundi Vſucapione, fragmentis his ex Cicerone * adiungerent, alterum (& connexum quidem) ex eodem Tullij loco, *de cæterarum rerum, ſeu mobilium, vſucapione* omiſerunt. * in Topicis.

Quale illud, quod cùm caput de Rationibus diſtrahendis in horum fragmentorum cenſum referrent, alterum, & coniunctiſſimũ quidem, de *ſuſpecti crimine ſeu accuſatione*

præ-

prætermiſere: quam Vlpianus *, eumque ſecutus Iuſtinianus *, è lege XII. Tabul. deſcendere nominatim teſtantur. *Deſcendere* (inquiunt) id eſt, lege XII. Tabularum conſtitutum fuiſſe: Nam & eodem ſenſu verbum *deſcendere*, locis aliis *, accipitur.

Quale illud, quòd cùm caput de Statuliberi alienatione conciperent, *Emptoris* in eo verbum, haud leuis momenti tranſiêre: quod illius capitis legitimum, eóque nominatim comprehenſum fuiſſe, Pomponius [a] & Vlpianus [b] teſtantur.

Aut quî cùm Legem de Incendio ex Gaio [c] ICto ab aliis erutam probarēt, verbum *Ædium*, illius legis proprium fuiſſe, ex eodem Gaij loco non animaduertêre?

Oſcitantiæ hæc exempla. At per *Inſcitiam* omiſſa plura.

Attendenda quippe ſibi ſedulò ſcirent, qui in huius alioquin Legis fragmentis eruendis tam ſolicitè adlaborarunt, ea quæ ſuperſunt è Gaij ICti ad legem XII. Tabularum Interpretationibus fragmenta: Sanè, *votum & Abſentiam Reipublicæ cauſâ*, iuſtas inter vadimonij deſerendi cauſas, Lege XII. Tabular.

* l. 1 §. 2. ff de ſuſpect. tutorib
* In pr. Inſt de ſuſpect. tutor.

* l 1. ff. ſi quadrup. paup & l. 13 § 6. ff. de Rei vindicat.

a l 29 §. 1 in fi ff. de Statuliberis
b Fragm. tit. 2 § 4.

c l. 9. ff. de Incendio.

expreſſa fuiſſe, eis conſtaret: Caput etiam *de Malo Veneno*, in eâdem lege fuiſſe tenerent: Denique & *de Plebe, Noxia, Pignore* iiſdem etiam Tabulis (& quidem poſterioribus) actum fuiſſe non ignorarent.

Scirent illi, etiam, capita è XII. Tabulis non diſertis vbique verbis à priſcis ſcriptoribus *Duodecim Tabularum* nomine, ſed aliis, haud ita propriis appellationibus quoque deſignari: (vt putà indefinitâ *Legis Antiquorum*, ſimiliq́ue aliâ appellatione) Planè, verbum *Endoplorato, vt & Tranſquedata:* item verba, *ex eâ familia in eam familiam*, ad libertorum bona manifeſtiſſimè pertinentia: verba *Erctumcitum*, Quin & legem *Qui parentem*, de parenticidio integram (cuius Auctor ad Herennium [d], & Feſtus [e] meminerunt) non omitterent. d lib. 1. e in v. Nuptias.

Hæc quæ dixi, huiuſq; generis alia, omiſſa, humanæ quis infirmati condonanda iure putet. Cui namque tanta vel induſtriæ vel diligentiæ in quocunque ſcribendi genere ratio conſtare poſſit, vt non ſpicilegium aliquod ſecuturis humanitus reliquiſſe ſe credat? præſertim in tam abditis antiquiſque.

At

II. INTERPOLATA ab aliis XII. Tab. fragmenta. At illa nemo excuſet, quæ cùm legitima forent, atque in oculos incurrerent, à ſciente prudente nihilominus, conſilio repudiata, reiectáque fuerunt.

Vis Lector exempla? Nonnulli, verba hæc, *Atque eat*, primo harum Tabularum capiti ſubduxerunt, quæ tamen Cicero* pro legitimis nominatim laudauit. Verùm ſcirent illi, Morem hunc priſcis ſcriptoribus quibuſdam fuiſſe, vt capitibus, quæ è XII. Tabulis laudabant, legis ipſius initium (ſub quâ caput id conſtitutum erat) ἀπὸ τοῦ κοινοῦ præmitterent: non illa ſanè verba, velut irreptitia, expungenda putarent, primúmque Caput (hoc videlicet, *Si in ius vocat, atque eat*) cum ſecundo (*Si in ius vocat, ni it, anteſtamino*,) idem facerent. *lib. 1 de Legib.

Quis ſimiliter excuſet eos, qui à Secundo Primæ Legis capite, verba hæc: *Igitur em capito* (quæ Porphyrion * legitima fuiſſe teſtatur) velut ſpuria abeſſe voluerunt? Verùm ſi ſcirent illi, verbum *Capito*, ab hiſce (quæ ſequenti capite tertio eiuſdem Legis continentur) *manum inicito*, ſubtiliter diſtinguere, errorem illum non admitterent. *ad Horatij Satyram 9. lib. 1.

Digitized by Google

Scire etiam illi debuerunt, non vno eodemque modo ab omnibus ſcriptoribus capita è XII. Tabulis citari. Sunt enim, qui omiſſis interdum nonnullis, ſine quibus capitum ipſorum ſententia commodè ſtare poteſt, ea proferunt. Sunt rurſus alij, qui pro argumenti genere, pleniùs modò, modò cōciſiùs ea ſcriptis ſuis conſignant (quod, vt omittam alia, teſtantur omnium luculentiſſimè capita *de teſtamentariis & inteſtatorum ſucceſsionibus*) Hûnc, inquam, veterum ſcriptorum morem ſcirent horum fragmentorũ Collectores, ex diuerſorum vtique, imò & vnius quandoque eiuſdemque Autoris collatione, pleniorem capitis alicuius ſententiã ederent, neque verba quædam temerè reiicerent, alienóve loco infererent: hoc vno colore, quòd ab eodem auctore vel ab aliis, alibi caput idem laudantibus non vſurpata reperiant. Hæc, inquam, ſi cogitarent illi, verbum *Ita*, capiti *Ni pacunt*, &c. Verbum *Iure*, legi quæ incipit, *Æris confeſsi:* Verbum *Pipulo*, legi quæ de Iniuria publica eſt, reſtituenda ſcirent. Verba hæc etiam, *Aſt ei cuſtos nec eſcit*, capiti, quo de prodigi Tutela agitur,

agitur, inſerere, reſtituereq́; minùs dubitarent. Quin & *de furioſo ac prodigo* vnicum tantum caput (præeunte ſcilicet Vlpiano[a], Gaio[b], & Iuſtiniano[c]) conſtituerent.

Scirent illi denique, *Coniecturis* nudis aduerſus expreſſa veterum teſtimonia locum non eſſe: Sanè ab hoc capite, *Sol occaſus ſuprema tempeſtas eſto*, verbum *Tempeſtas*, neſcio quâ antiquæ obſeruationis fiduciâ, tollendum non putarent, cùm id verbum capitis illius legitimum fuiſſe manifeſtiſſimè Varro[d], Macrobius[e], Cenſorinus[f], Feſtus[g], poſtremò, teſtentur.

III. ALIENA ſine teſte in hæc fragmẽta XII. Tab. ab aliis cõiecta.

Hactenus legitima XII. Tabul. Fragmenta: quæ à quibuſdam vel omiſſa penitus, vel interpolata fuerunt: Sequuntur nunc *Aliena*, quæ in hanc fragmentorum collectionem coniecta ſunt, innumera penè. Cuius rei cauſas, etſi plures notare licet, omnes tamen pariter ab inſcitiâ Iuris potiſſimùm, ceu fonte, profectas quis comperiet: ſicut & ab eadem inſcitiâ cæteris pariter in artibus fieri ſolet, *vt imperito nonnunquam concha videatur margarita: vitrum, ſmaragdus.*

Scirent itaque primùm illi, qui XII. Tabu-

a Fragm. tit. 11. §. 2.
b l. 13 ff. de curat. furio.
c §. 3. Inſtit. de Curator.
d lib. 6. de lingua Latina.
e lib. 1. Saturn. c. 13. in fin.
f c. vlt. de die Natali.
g In verbo ſupremum.
a Legis actionum ab ipſa

xii Tab. lege multi nõ diſtinguũt.

larum fragmentis colligendis hactenus operam præſtiterunt ſuam, *Legis Actiones* ab ipſâ XII. Tabularum lege, vbique accuratè diſtinguere: *Nexûs* vtiq; *Mancipij*, [h] *Repudij*, *Vindiciarum* ſeu *in iure manuum conſertionis* [i] formulas certas ſolennéſque, quibus inter ſe homines agitarent, à Prudentibus poſt legem XII. Tabularum excogitatas, inter legis XII. Tabul. fragmenta referri non oportere, certò intelligerent. Non, ſine teſte, Legem illi quaſi XII. Tabularum adponerent *de teſtamentis per æs & libram*, item, *de libripende & familia emptore.* Quorum & hic error eſt, quod dicam ex Gellij lib. 15. cap. 3. diſci, libripendis factam fuiſſe mentionem, vbi de teſtamentis agitur: caput enim quod ibi memorat Gellius, non pertinet ad teſtamenta.

h Boëtius lib. 3. Comment. In Topica Ciceron. Solemnia Nexus Mãcipij Legis actionibus connumerat.

i v. Ciceronem. Vlp. Fragment. t. 10. in pr. & t. 12. §. 1.

a Elicita ex legis mente. ab ipſa XII. Tab. lege multi nõ diſtinguunt.

Scirent etiam, ea, quæ lege XII. Tabul. nominatim expreſſim, & exertè (vt Tertullianus loqui amat) ſeu propalàm [k] cauta erant, ſeu προηγούμενα ab his quæ ex *Legis Mente*, Prudentum interpretatione *per cõſequentias* elicita poſteà fuerunt, ſeparare, Pauli, [l] Vlpiani, [m] Iuſtiniani [n] exemplo: non ſingulare caput *de filiabus*; non alterum, *de nepotibus*, vt

k Vlp. fragm. t. 11. §. 1.

l Lege tutelas 7. ff. de Capite minutis.

l. 80 ff. de V. S.

m l. 3 in pr ff de legitim. tut. & fragm. d. t. 11. §. 3.

n Inſtit. de legit. Patron. tutela.

& hi

& hi *ſui* eſſent, dicerenturq́;, in XII. Tabulis fuiſſe exiſtimarent: Solâ quippe *ſuorum* appellatione Lex XII. Tabular. (quo capite ſcilicet ſuos ab inteſtato ſine vlla graduum aut ſexus diſtinctione admittit,) filias & nepotes, &c. complexa eſt. Sic enim Calliſtratus [o] ſcripſit, *Nepotes & Pronepotes, cæteroſq́; qui ex his deſcendunt, ſuorum appellatione Lex XII. Tabularum comprehendit.* Non eo rurſum capite, quo de bonis libertorum, déque patroni liberis ad ea poſt patronum ipſum vocatis agitur, *virilis ſexus fœminâſque liberos* lege XII. Tabular. expreſſim deſignatos exiſtimarent: Quandoquidem & hos omnes ſola *Liberorum* appellatione, (vtpote generali & vtrumque ſexum [a] complectente,) Lex XII. Tabularum comprehenderit.

[o] In l. liberorum 220 ff de V.S.

[a] v. l cognoſcere 56. §. 1 ff. de V.S. & obſeruationē Calliſtrati in d. l. 220. Vlpian fragment. tit. 29. §. 4.

Non ſingulare etiam caput de *Prodigi interdictione* comminiſcerentur: Cùm Lex XII. Tabularum eo ipſo, quòd prodigum eiuſq́; pecuniam, id eſt bona, in Agnatorum Gentiliúmque poteſtate eſſe iubet, bonorum ei ſuorum adminiſtratione ſatis interdicat. Idq́; eſt ſcilicet, quod Vlpianus, [b] *Lege XII. Tabularum prodigo bonorum ſuorum adminiſtratione interdici*, ait.

[b] l 1 de curat furioſo.

Non legem etiam *de Aquaductu* aliam ab ea, quâ de iure aquarum aquæve pluuiæ arcendæ actione agitur, conſtituendam putarent: Non legem *de Arborum conlucatione*, ab eâ, quâ, de Arboribus ſublucandis, luxuriáque ramorum compeſcendâ agitur, diuerſam fingerent: Non fruſtrà Legi de Incendio ſingularem hanc exceptionem à Prudentibus receptam ſiue conſtitutam, *Aſt ſi ſtipulam incendenti ignis fugit*, adiungerent: Cùm exceptionem illam in ſe ſatis contineat generalis, *caſu admiſſi incendij*, exceptio, quam lege illâ comprehenſam nominatim Gaius * teſtatur.

* l. 9. ff. de incẽdio.

Non item legi de Parricidio exceptionem iſtam ſubiicerent, *Aſt ſi telum manu fugit:* Cũ exceptionem illam ex verbis eius legis, *dolo ſciens*, argumento à contrario ſumpto, Prudentes poſteà deſumpſerint.

Non denique legi de pauperie quadrupedis, alterum *de paſtu pecoris* ſubnecterent: Quandoquidem Lex XII. Tabular. *pauperiei* * appellatione damnum omne, quod quadrupes feritate commota facit, complexa fuerit.

* v. l. 1. ff. ſi quadrupes paup. in pr Inſtit. eod.

9. quæ *Putauit* ſeu indicauit lex XII. Tab. ab expreſſis XII. Tab. capitib. multi nõ diſtinguunt.

Scirent etiam illi, ea quæ Lex XII. Tabularum *putauit* & vno plerunque verbo indicauit, ab

uit, ab iis, de quibus ſingularia ſeu expreſſa in ea capita integra erant, ſecernere. Sanè, non caput *de filijs ſui vt eſſent*, in XII. fuiſſe, nónnulli cenſerent: Cùm eo ipſo quòd Lex filios *ſuorum* appellatione, * ad ſucceſſionem patris admittit, filios ſuos eſſe putet.

* v. l. 7. ff. de bonis damnat.

Non duo etiam capita in his Tabulis de hæreditariis actionibus Concinnatores quidam conſtituenda putarent, cùm vtriuſque ſententia vnico Legis XII. Tabularum capite contineatur. Nam cùm Lex *nomina ſiue obligationes inter* HAEREDES *diuiſas eſſe* iubet, eo ipſo * ſanè hæredes hæreditario æri obnoxios euidentiſſimè facit, vtpote quorum meminit: Legatarios non item: quin potius eos tacitè liberat, quos ſilentio tranſmittit.

* v. l. vlt. C. de hæred. action.

Non ſingulare poſtremò caput de ſtatulibero, *vt eum vendere liceret*, alij conſtituerẽt: Nam cùm Lex ſtatuliberum venditum EMPTORI dando pecuniam ad libertatem peruenire iubeat, eo ſanè vnico EMPTORIS verbo ſtatuliberos venundari poſſe Lex putauit, vt ſignatè loquitur Modeſtinus: * *Putauit*, inquit: ſicut Cicero * dixit. *Legem XII. Tabularum* PVTARE *vicinos inter ſe iurgare non litigare.* Cur? Quia ſcilicet Lex de vicinorũ

* in leg. Statuliberos 25. ff. de ſtatulib.
* lib. 4. de Republ. apud Nonium c. in v. Iurgium

controuerſiis agens, non *litigandi*, verùm *iurgandi* verbo vſa deprehenditur. Alioquin dicendum foret, ſanciendæ huic verborum diſtinctioni ſingulare in XII. Tabul. caput deſtinatum fuiſſe: Hoc verò quàm ineptum ſit, nemo non viderit.

4 Variè à priſcis ſcriptoribus, e-lata XII. Tabularum, capita quæ omnia plerique pro legitimis putant.

Scire & illud prætereà debuerunt, qui ad XII. Tabularum fragmenta colligenda animum adiecerunt, non ſuis neque legitimis ſemper verbis XII. Tabular. capita à priſcis ſcriptoribus efferri. Sunt enim qui aliis, neque eandem etiam ſententiam exprimentibus, ea extulerunt. Verbi gratia: Capitis de iniuriis leuioribus legitima verba ſunt hæc: [a] *Si qui iniuriam faxit alteri, XXV. æris pœnæ ſunto.* Et Paulus [b] tamen vltima hæc verba ſic concepit, *XXV. Seſtertiorum pœnam ſubito.* Nempe, quòd, quæ antiquitùs ratio ſeu computatio ad aſſem (*XXV.* [c] *æris* enim, *XXV. aſſes ſunt*) fiebat, auctis ciuium Romanorum facultatibus poſteà *ad ſeſtertium* fieri cœperit. Quod idem de ſequenti capite, quod eſt *de oſſe fracto*, dicendum eſt, etſi diſſentientes hodie hâc in re ICtos videre licet.

a Fauorinus apud Gellium li. 20. c. 1.
b apud auctorē collat. legum Moſaicarum t. 5.
c ICtus quidam apud Gellium lib. 16. c. 10.

Sunt rurſus, qui aliis quidem, verùm eandem ſen-

dem ſententiam exprimentibus, verbis (vitandæ ſcilicet obſcuritati) capita XII. recitant: vt ecce: pro legitimis his: *ſi furioſus exiſtat*, ſubiecit hæc Cicero,[d] *Si furioſus eſſe incipit.* Et rurſus idem[e] occentationem carmenq́ue famoſum *capite ſancita* dixit, cùm tamen *fuſtuarij*[f] nominatim ſupplicij mentio XII. Tabulis facta fuerit. Auctor[g] denique librorũ ad Herennium, (*in lege, Qui parentem,*) pro *caput obnubito*, hanc vocem, *obuolutus*, repoſuit. Sed neque ſingularibus tantùm verbis obſcurioribus, verùm etiam capitibus integris factum id deprehendere licebit.

d lib. 5. Tuſculanarum.
e lib. 4. de Repub. apud D. Auguſt. lib. 2. de Ciuitate Dei, c. 9. & 12.
f Cornutus in Perſij Satyram 1.
g lib. 4.

Hunc igitur, quẽ dixi, veterum ſcriptorum morem ſcirent, qui fragmentis his colligendis operam dederunt, planè non diuerſum caput ab iſto; *Qui fruges excantaſſit*, hoc à Seruio[h] ita relatum, *Néve alienas ſegetes pellexeris*, putarent.

h ad Virgilij Eclogam. 8.

Non aliud etiam caput ab iſto, *Mulieres genas ne radunto*, hoc ab eodem Seruio his verbis concinnatum, *Mulier faciem ne carpito*, exiſtimarent, vel etiam Seruium falli proderent.

Non caput præterea, *de ſumptuoſa reſper-*

ſione, à capite *de muratâ potione*, diuerſum facerent.

Non poſtremò, ab hac lege, *de capite ciuis Romani, niſi per maximum comitiatum ne ferunto*, ſeparatam hanc, *de ciue indemnato non occidendo* [i], Maximi quoque viri cenſerent.

Scirent illi prætereà, *Interpretationes veterum & Gloſſemata* ad XII. Tabularum verba capitaque, ab ipſis XII. Tab. verbis accuratè diſtinguere, (quod factum quidem iam à viris doctis in *l. ſi caluitur 233. in princ. ff. de V. S.*) Non hæc verba: [k] *Et vincula purpura*, capiti de tribus riciniis adiicienda crederent: Cùm voces illæ interpretationem *Riciniorum* contineant: vt ex Feſto [l] manifeſtiſſimè liquere poteſt.

Non rurſum capiti Tabulæ primæ, quod incipit, *Ni ita pacunt*, verba hæc [m], *ſi ambo præſentes*, aliena prorſus infererent.

Non in lege, *ſi in ius vocat*, primâ, his verbis, *Ni it, anteſtamino, igitur em capito*, vocem *Anteſtari* ſubiicerent; illud enim verbum, Porphyrionis, [n] caput illud allegantis & vocem *Anteſtari* exponentis, verborum principium eſt.

Scirent inſuper illi, non nudis ſuſpicionibus vel

5 *Interpretationes & Gloſſemata* Scriptorum à XII. Tab. verbis quidam non diſtinguũt.

6 *Conſectionis* nudis com plurima à quibuſdam in XII. Tab. fragmenta coniiciũtur.

i Ad Virgilij Æneid 12. ex Salviano lib. 8. de Guber. Dei. citatin.

k apud Ciceron. lib. 2. de legib.

l in v. Riciniũ.

m apud Gell lib. 17. c. 2.

n ad Horatij Satyram 9. lib. 1.

bus vel coniecturis hoc in genere indulgeri oportere; non tot capita fragmentis híſce XII. Tabul. (de quibus tamen nulla expreſſa veterum teſtimonia nobis extant) fidenter adiungerent, vtputa *de fraude à cliente pa-trono facta: de percunctatione Matrisfam. de perpetuâ mulierũ tutelâ: de cõmunis parietis craſſitudine: de Iurib. Fœcialibus, de intercalatione.*

Non ſibi Legem fingerent per-peràm emendato Plinij loco, libr. 18. cap. 2. de Termino, quem ex XII. nominare ſub tecto religio ſit. Non ſuſpicarentur, Nunc legem, vt Termino nonniſi ſub diuo ſacrificaretur, in XII. Tabulas tranſlatam.

Non etiam (quotquot ferme iiſdem occurrunt) leges *Regias* in haſce Tabulas relatas plerique aſſererent; veluti, de *Matrefamiliâs vt viro ſuæ loco eſſet*: de *bonorum inter coniuges communione*: de *Matrefamiliâs temetum bibente*: de *filio patrem verberante*: de *nocturnis externiſq; ſacris*: de *ariete ſubijciendo* Ac maximè quidem cùm Liuius* autor ſit, *lib. 6. præter XII. Tabulas, Regias quoque leges ſeparatim Romæ habitas ſeruatáſque: Et iure noſtro in *l. 2. ff. de mortuo inf.* memoretur adhuc lex Regia, de muliere quæ mor-

tua ſit prægnans, humandâ.

Scirent etiam, quæ aliàs à Decemuiris facta fuêre, ab iis quæ in leges XII. Tab. nominatim relata ſunt, diſtinguere, nō illi certè legē *de Intercalatione* haſce in Tabulas relatū irent. Non leges, ſeu *iura fœcialia* quę Seruius *in 7. Æn.* ait populum Romanum à Faliſcis, miſſis decemuiris accepiſſe, vnà cum nonnullis ſupplementis duodecim Tabularum.

7. Inemendatos Codices quidam ſequuntur.

Non inemendatis Codicibus nixi, capita quædam in has leges referrent: veluti de *Pluris petitionibus*, inemendato loco, imò ſuppoſitis verbis apud Ciceronem *1. de Oratore.*

8. Ambiguitate vocis nōnulli decipiuntur.

Non ambiguitate vocis deluſi, aliud quoque caput hîc retuliſſent (quod Balduinus iā rectè refutauit) *de errore calculi*, ex Cicerone pro Hortenſio, referente Nonio Marcello: eius quippe verba pertinent non ad XII. Tabulas, verùm ad 12. ſcriptorum, ſiue ſcrupulorum luſum.

IV. INEMENDATA capita XII. Tab. quædam à nonnullis eduntur.

Iam ſi quis ad ea tandem capita mentem conuertat, quæ apud priſcos auctores corrupta reperiuntur, quàm inemendatè & infeliciter reſtituta nonnulla reperiet? Hinc verò totius erroris cauſa dimanauit, quòd videlicet

delicet ſenſum legis ſeu capitis cuiuſque non priùs diligenter attenderint, quàm ad eius emendationem temerè confugerent. Alioquin in capite, *Ni pacunt*, hæc verba legitima non putarent, *cauſam coniiciunto*; verùm hæc potiùs, *cauſam conſcito*. Nam cùm caput illud in perſonam Prætoris conceptum ſit, quomodo verba illa legitima eſſe poſſunt, quæ non Prætorem, verùm ipſos litigatores reſpiciunt? Non etiam in capite de Tigno iuncto, *Concapes* (quod *depactum vineæ ſuſtinendæ* interpretantur) reponerent, quaſi *concapis* propriè vineæ ſit, *Tignum* verò ædificij: cùm ſola *Tigni* appellatio in XII. Tabulis ambitu ſuo materiam quoque vineæ* neceſſariam complectatur.

* Feſtus in V Tignum. Vlpian. l. 1 ff de tigno iuncto.

II. de DISPOSITIONE fragmẽtorum Legis XII. Tab.

Hactenus de XII. Tabularum fragmentis, eorumque collectione. Nunc de eorundem inter ſe connexione videamus.

Vt hæc quæ dixi in conquirendis XII. Tabularum fragmentis à multis ſecùs ac perperam admiſſa ſunt: Non aliter in his inter ſe concatenandis peccatum grauiter à pleriſq;.

1 ORDINEM XII. Tabularũ ſecutus in aliquibus

Illos tantùm ſecerni oportet, qui ipſa Veterum (qui fragmentorum nobis è XII. Tabulis memoriam ſeruarunt) teſtimonia, ad

Iulianus Edicti auctor. & Tribonianus in Pandectis.

notiſſimam Pandectarum ſeriem dirigenda putauerunt; partim, quia ſequentes conquirendorum fragmentorum labore leuarunt: partim, quia & hæc ipſa Pandectarum Iuſtinianearum ſeries eſt, quam ad XII. Tabularum ordinem proximè acceſſiſſe comperio. Nam, ſiue quis ſumma rerum genera in Pandectis pertractata ſpectauerit, Septem Digeſtorum partes, totidem Tabulis Decemuiralibus, & quidem ſingulas ſingulis reſpondere deprehendet: Siue ſingulorum inter ſe titulorum & capitum connexionem quis attendet, ſanè non tantum Saluium Iulianum (Edicti Perpetui auctorem,) ſed & Tribonianum in aliquammultis locis XII. Tabularum ordinem ſecutum comperiet.

Nam, vt ab *in ius vocatione* Tabularum ſuarum initium Decemuiros duxiſſe Cicero [a] apertiſſimè docet: vt paulò pòſt oſtendemus: Ita & Saluium Iulianum Edictum ſuũ ab *In ius vocatione* cœpiſſe docent, quæ ſuperſunt nobis è Pauli, Vlpiani, Gaij ad Edictum libris, leges [b] innumeræ.

Rurſus, vt in his Tabulis capita *de vindicibus*, leges de *pactis*, de *poſtulando*, *Pratoriſq́ cognitione* proximè excipiunt: ſic & in Pande-

a lib. 1. de Legibus.
b & nominatim l. 10. 21. ff. de in ius voc. l. 1. & 5 ff. ſi quis cautionib. l. 1 ff. in ius vocati vt eãt. l. 4. ff. ne quis eũ qui in ius vocabit l. 1. & 5. ff. qui ſatiſdare l. 1. ff. ſi quis cautionib l. 101. ff. de R. I.

Pandectis, titulos de *cautione ſeu de fideiuſſoribus iudicio ve ſiſti* tituli de *Pactis* & de *Poſtulando* immediatè ſequuntur.

Ad hæc, vt in XII. Tabulis, articulus de causâ teſtati prior quàm de inteſtati ſucceſſione fuit, Similiter & in Prætoris Edicto tractatum de legitimis hæreditatibus, teſtamenti tractatus præceſſit. Et hoc quidem euidenter Vlpianus docet, cum ait*: *Poſteaquàm Prætor locutus eſt de bonorum poſſeſſione eius qui teſtatus eſt, trãſitum fecit ad inteſtatos:* EVM ORDINEM SECVTVS, QVEM ET LEX XII. TABVLARVM SECVTA EST. *l. 1 ff. ſi tabulæ teſtam. nullæ ex tab.

Denique, vt de Hæreditatibus Gentilitiis ſeu Ingenuorum, priùs quàm de Libertorum bonis in XII. Tabulis actum, non diſſimilis etiam in Pandectis ordo ſeruatus fuit.

Præter vnicum hunc, quem modò dixi, Pandectarum ordinem, alium alij vel ex ingenio commenti, vel quaſi legitimum Lectoribus obtrudere ſunt conati: Quos neq; recenſere neq; refellere nũc pluribus attinet.

Sanè plurimùm ego ſemper ad genuinum integrúmque cuiuſque rei ſenſum intereſſe putaui, ſi in naturali natalíque ſuâ quaſi ſede res quæque conſpicienda proponeretur, &

vnde deiectæ multùm gratiæ decoríſque deperire neceſſe eſſet. Membra ſuo ſcil. quæq; loco locata, ſuam & vim & dignitatē tenent, inquit Cicero *in Bruto.* Quòd & de hac nominatim Veteris Iuriſprudentię parte, pluribus argumentis ipſe comperi.

II ex IGNORANTIA ordinis xii. Tabul errores admiſſi.

Enimuerò, genuinum harum Tabularū ordinem horum Fragmentorum Collectores plerique exploratum habuiſſent: Sanè, caput hoc, *Qui ſe ſirit teſtarier libripénſ-ve fuerit, ni teſtimonium fariatur, improbus inteſtabiliſq; eſto*, non ad *Claßicos* ſeu *Teſtamentarios* modò teſtes: vel, vt alij, ad *Anteſtatos* reſtringerent: Verùm ad omnem omninò Teſtimonij defugam pertinere ſcirent. Non iidem etiam, caput, *Aßiduo vindex aßiduus eſto*, ad Addictorum, verùm ad In ius vocatorum vindices referendum intelligerent. Non pariter, caput *ſi morbus æuitáſ-ve vitium eſcit, iumentum dato:* & alterum *de morbo Sontico diem Iudicij diffindente*,) toto ſcilicet genere diuerſa capita) eodèm ſpectare crederent: verùm prius illud, ad in ius itionem: poſterius autem, ad Iudicia legitimáſque Vadimonij deferendi cauſas pertinere cognoſcerent.

Non

Non caput itidem, *Cui teſtimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obuagulatum ito*, ad teſtimonium defugientem pertinere putarent: Sed ad Teſtimonij denunciationem, cuius Prætor litigatoribus iudicio conſtituto copiam facere ſolebat, relatum irent.

Vt hæc quæ dixi per genuini XII. Tabularum ordinis ignorantiam, perperàm à nonnullis intellecta fuerunt: Sic & alia ab eadẽ lamâ vel lacunâ moleſtè *Repetita* deprehẽdi. Scirent enim, qui hæc fragmenta tractanda ſuſceperunt omnes, caput hoc, *Ni it, anteſtamino*: Item alterum hoc, *Si morbus æuitáſve vitium eſcit*, primæ omnium, hiſce in Tabulis, legis (quæ ab his verbis incipit: SI IN IVS VOCAT) membra eſſe (quod paulò poſt fuſiùs probaturi ſumus) Sanè, non ad ſingula illa capita, verba hæc, SI IN IVS VOCAT, repetenda nonnulli ducerent.

Scirent illi pariter, caput hoc: *Aſt ſi inteſtatò moritur*, Legi *Paterfamiliâs vti legaſſit, &c.* ceu legitimum eius membrum, ſubiiciendum eſſe: Planè vocem, *Paterfamiliâs*, illo capite repetendam non eſſe deprehenderent.

Quid illi, qui integra capita non ſemel tã-

tùm, verùm aliquoties totidem verbis obtrudunt? Illos dico qui caput, *Paterfamiliâs vti legaſſit ſuper pecunia tutelave ſua rei, ita ius eſto*, (quod teſtamentarias diſpoſitiones omnes ambitu ſuo complectitur,) non tantũ cùm *de teſtamentis*, ſed & cùm *de tutelis* ſeparatim tractant, iiſdem verbis conſignant. Illos etiam complector, qui caput, *Qum nexum faciet mancipiumq́, vti linguâ nuncupaſſit, ita ius eſto*, (omnes omninò nexûs mãcipiique ſpecies in ſe continens) non modò cùm de *Teſtamentis*, ſed & cùm de *Contractibus* ſeparatim agunt, iterare ſuſtinent.

Hæc & huius generis alia, mihi comperta, de genuino primùm harum XII. Tabularum, mox & de ſingularum legum capitùmque ordine, quà fieri poſſet, reſtituendo, ſeriò vt cogitarem fecerunt.

III PROBATIO ordinis XII. Tab. Ad TABVLARVM ipſarum igitur ordinem, ſingularumq́ Argumentum eruendum, non vnam neque ſimplicem mihi viam muniui. Primùm enim omnium, manifeſta in id veterum teſtimonia quæ ſupereſſent, omnia ſedulò conquiſiui. Deinde, Gaij librorum ad XII. Tabulas ductum, hâc mihi parte religiosè ſequendum putaui. Poſt hæc, velut apud

pud eos qui temporum rationes (quas Græci στοιχειώσεις vocant) ineunt, vno ſemel interuallo deprehenſo, cœterorum cognitio expeditiſſima eſt (Antecedentium quippe & Conſequentium veritas ita eruitur) ſic & in his Tabulis ordinandis, certiſſimorum teſtimoniorum & argumentorum luce, ad nonnullarum Tabularum, quæ priùs incertæ videbantur, ordinem & argumentum dignoſcendum, manu ductus fui.

1 ad Tab. ordinem & argumentũ expreſſa teſtimonia.

Expreſſa enimuerò certáque Veterum teſtimonia harum XII. Tabularum ordini firmando, quæ perueſtiganti mihi occurrerũt, hæc fermè occurrerunt, numero ſex.

1. Primùm omnium, tres Iuris poſitiones ſeu ſpecies Tabulis hiſce comprehenſas ſancitáſque fuiſſe apud Auſonium * reperio: Cuius de eo notiſſimi verſus ſunt hi.

*Grypho de ternario numero.

Ius triplex, Tabulæ quod ter ſanxère quaternæ:
Sacrum, Priuatum, Populi commune quod vſquàm eſt.

Ex ſuperioribus Auſonij verſibus conſtat, Decemuirales haſce Tabulas tripertitas fuiſſe: & earum partem vnam, ad *Ius Sacrum:*

Aliam ad *Ius Priuatum*; Aliam denique ad *Ius Publicum* pertinuiſſe. Neque tamen eo omninò ordine, quo ab Auſonio collocantur, (vtpote verſuum lege adſtricto) diſpoſitas fuiſſe, mox apparebit.

2. Itaque quod ſecundo loco notandũ, ab IN IVS VOCATIONE, Tabularum ſuarum initium, Decemuiros duxiſſe, PRIMA proinde Tabulâ de IN IVS VOCANDO actum fuiſſe, ex Cicerone liquet. Nam quod is vno loco* ait, *Diſcebamus pueri XII. vt carmen neceſſarium:* id ipſum aliâ eiuſdem libri parte ſic extulit: *A paruis*, inquit, *didicimus*, SI IN IVS VOCAT, ATQVE EAT, & *eiuſmodi leges alias nominare*: A primis videlicet totius legis verbis, legem XII. Tabularum integram deſignans.

*lib. 2. de Legib.

3. Tertiò, docet Ateius Capito SECVNDA Tabulâ de *Judiciis* cautum fuiſſe. Sic enim Iuriſconſultus ille, legis *de die Judicij obeundo* particulam, ſeu clauſulam allegans, apud Feſtum* ſcribit: *Numa in* SECVNDA *Tabulâ ſecundâ lege: in quâ ſcriptum eſt [ſi] quid horum fVat vnum Judici Arbitróve reóve, eo die diffenſus eſto.* Eâdem ſimiliter Tabulâ ſecundâ, de *Furtis* etiam actum fuiſſe, teſtatur hic

* in v. Reus.

hic Labeonis apud Gellium * locus. *Labeo* (inquit Gellius) *in libro de XII.* TABVLIS SECVNDO, *acria & ſeuera iudicia de Furtis habita eſſe apud veteres ſcripſit*, &c. Scripſerat quippe Labeo XII. Commentariorum ad l. XII. Tabul. libros ſingulos, videlicet ſingulis reſpondentes Tabulis. * lib. 7. cap. 15.

4. Quartò, Dionyſius Halicarnaſſeus * tradit; QVARTA Tabulâ de *Jure patrio* actum fuiſſe. Sic enim de iure patri filium ter venundandi conceſſo agens, καὶ ἔστι (inquit) ἐν τῇ ΤΕΤΑΡΤΗ τῶν λεγομένων δώδεκα δέλτων. * lib. 2.

5. Quintò, Cicero * diſertis verbis teſtatur, DECIMA Tabulâ de *Jure Sacro* cautum fuiſſe: Sic enim de Iure Maniũ, & ſepulchrorum agens, *ſumptuoſa* (inquit) *funera & lamentabilia Solonis lege ſublata ſunt: Quam legem eiſdem propè verbis Noſtri viri in* DECIMAM *Tabulam coniecerunt*, &c. * lib 2. de Legib.

6. Poſtremò, idem Dionyſius Halicarn. *lib. 10.* ait inter Leges quæ *duabus poſterioribus* tabuliscomprehendebantur fuiſſe hanc, ne *Patribus cum plebe connubij ius eſſet*.

Et hæc quidem, mihi cuncta rimanti, huic (quem tibi, Lector, nunc exhibemus primi) Tabularum ordini firmando, perſpicua teſti-

monia occurrerunt. Neque præter hæc, admitto coniecturam Scaligeri, *in Feſtum*, qui Leges Regias in tres priores Tabulas relatas ait. Ex quibus omnibus interim conſtat & illud, non de *Priuato* tantùm, verùm & de *Publico* quoque iure, priùs quàm de *Sacro* Tabulis hiſce cautum fuiſſe: Nempe, cùm Leges de *Iure Sacro* vltimam decem Tabularum occupaſſe Tullius, vt dixi, teſtetur. *Vltimam decem Tabularum* dixi: Nam cùm de harum Tabularum ordine quæritur, poſteriores duæ à decem prioribus ſeparãdæ ſunt: velut quæ, ſupplendis tantùm decem prioribus adiectæ poſteà fuerint.

è Gaij libris, ad XII. Tab. ordinem & materiam argumẽta.

De Gaij Iuriſconſulti ad eaſdem XII. Tabularum leges libris, nunc videndum diligentiùs eſt; quodq; Gaius adiumentum nobis ad pręſentium Tabularum ordinem perueſtigandum contulerit, indicandum.

Illud itaque primo loco ſciendum, Gaium ſex Interpretationum ad XII. Tabulas libros ſcripſiſſe: & ita quidem confectos & concinnatos, vt libri ſinguli binis Tabulis interpretandis deſtinati ab eo fuerint: Et conſequenter vt primus, Primæ Secundæque Tabulæ: Secundus, Tertiæ &

Quar-

Quartæ: & ita deinceps, reſponderet.

Huiuſce rei [ne quis à me confictam putet] certiſſimum quod ſequitur ſit argumentum. Ex prædictis veterum teſtimoniis liquidiſſimò conſtat, PRIMA SECVNDAQVE Tabulâ, de his tribus actum fuiſſe; de *In ius vocando* ſcilicet, *de Iudiciis*, *&* *de Furtis*. Atqui, ſi ea, quæ ſuperſunt è Primo Gaij ad XII. Tabulas libro, fragmenta omnia percurramus, protinus & indubitatè, Gaium ſuperiora illa tria genera ſeu capita, primo ad Leg. XII. Tabularum libro, nec quicquam aliud prætereà, executum fuiſſe deprehendemus. Pertinet enim *lex 18. 20. 22. in pr. & §. 1. ff. de in ius vocando, vt & lex ſi caluitur 233 in princ. ff. de V. S.* ad articulum de IN IVS VOCANDO, quod primę Tabulæ argumentum fuit: Paragraphus verò primus dictæ *legis* 233. vt & *lex 6. ff. ſi quis cautionibus*, ad tractatum *de* IVDICIIS, qui priorem Secundæ Tabulæ partem occupabat: Poſtremò, paragraphus ſecundus dictæ legis *233. ff. de V. S.* vt & *lex 2. & 4. ff. arborum furtim cæſarum*; ad leges de FVRTIS pertinet, quæ poſtremâ parte ſecundæ Tabulæ continebantur.

Alterum ſit & hoc ordinis eius, quem à

Gaio in libris ad L.XII. Tabularum obſeruatum diximus, indicium. Teſtatur Dionyſius Halicarnaſſeus, *lib.10.* quod paulò antè dixi, Legem, *de Iure Cõnubij Patribus cum* PLEBE *interdicto*, in poſteriores duas Tabulas coniectam fuiſſe. Atqui ex *l.238.in pr.ff.de V.S.* conſtat, Gaium lib.6. ad Leges XII. Tabularum, legem illam interpretatum fuiſſe.

Illud itaq; fixum maneat, ſingulis libris binas Gaium Tabulas interpretandas ſuſcepiſſe: biniſq; Tabulis libros ſingulos dedicaſſe.

Et hic quidem primus ordinis in Gaij libris ad XII. Tabulas, à me deprehenſi gradus fuit. Proximus nunc ille, quo ſcilicet ſingularum Tabularum, (quas binas ſingulis libris Gaium interpretatum diximus,) Argumentũ deprehendere potui. Et verò reductis, quę ex vno Gaij libro ſuperſunt, ad ſumma quędam genera fragmentis (quod primi quoq; libri exemplo ſuperiùs oſtendimus) ad Tabularũ quarundam argumentum cognoſcendũ perductus fui. Vt ecce, quæ ſuperſunt è Quarto Gaij ad XII. Tabulas libro (quo ſeptimam Octauamq; Tabulam interpretatus fuerat) fragmenta, ad hæc duo ſumma genera reducũtur: *Delicta* videlicet, & PRAEDIORVM quorumcunque

rumcunq; iura. Quid hinc colligo? Septiâm & Octauâ Tabulâ de Delictis & Prædiorum iuribus à Decemuiris actum fuiſſe. Et ſeptimâ quidem de *Delictis*: Octaua autem, de *Prædiorum Iuribus*. Quandoquidem & hic quoque Gaij fragmentorum ordo ſit: videlicet vt interpretationes ad delicta pertinentes, ea quæ *Iura Prædiorum* ſpectant, præcedant: vt ex *l.236.ff.de V.S.* perſpicitur: Principium quippe legis illius 236. de *Malo veneno* eſt: Paragraphus verò Primus, *de Glande legenda*.

a de Partibus ſingularum Tabularum.

Et hæc quidem, in iis quæ ſuperſunt XII. Tabul. fragmentis ſuas ad Tabulas ſummáque ſua genera referendis, vt ſequenda duximus: Ita genera Tabulaſq; rurſus ipſas ſuas in ſpecies legeſque minutatim poſteà diuiſimus: capitáque vnius etſi generis ſingularibus tamen adhuc *legibus* ſuis ſubiecimus. Vt ecce: Fragmenta Tabulę ſextę, ad *Iura Dominij & Poſſeßionis* pertinent. Hoc illorum fragmentorum, ſic vt dicam, genus eſt. Et eadem tamen ad quatuor haſce ſpecies referuntur: ad Nexum videlicet Mancipiúmque: ad Vſum-auctoritatem: ad Vindicias: ad Repudium denique. Itaque fragmenta, quę ad Nexum Mancipiumq; pertinere deprehen-

di, vt & quæ ad Vindicias, &c. in vnum (niſi quid aliud obſtaret) cogenda duxi.

3 *De Capitum & Legum* in ſingulis Tabulis ordine. Nunc de ſingularum ſpecierum, & ſingulorum capitum ſerie atque inter ſe connexione videamus. Et verò manifeſtis partim Veterum teſtimoniis, partim & argumentis certiſſimis ad eam ſeriem quam tibi damus, primi perducti ſumus.

Teſtimonium ad legum ordinē. Eorum capitum legumq́; quæ expreſſum teſtimonium habent, exemplum hoc vnicum extat apud Feſtum * *Numa*(inquit)*in Secundâ Tabulâ* SECVNDA LEGE, *in quâ ſcriptum eſt* [*ſi*] *quid horum fVat vnum Judici Arbitróve Reove, eo die diffenſus eſto.* * in v. Reus.

Argumēta ad legum & capitum ſeriem. *Argumenta* verò, quæ in hac capitum legúmque diſpoſitione ſecutus ſum, numero plura ſunt hæc.

1 ab *Ordine Gaij* ſententiarum, ad capitum in XII. Tab. ſeriē argumēta. Primùm enim: Cùm liquidò mihi conſtaret, Tribonianum ſub vno Digeſtorum titulo varias ex vno eodemq́; Iuriſconſulti alicuius libro ſententias, eo fermè ordine, quo ab ipſis ICtis conſcriptæ fuerant, collocaſſe: Sanè, qua *ſerie Gaij* ad XII. Tabulas interpretamenta ſeu ſententias ſub eodem titulo relatas conlocataſque reperi, ad eâdem ipſa

XII. Tabularum capita, quę Gaius interpretatus fuerat, collocari oportere cenſui. Vt ecce, Tabulâ ſecundâ leges de Iudiciis priore loco: leges autem de Furtis poſteriore fuiſſe didici: quòd (vt certiſſima alia nunc omittam argumenta) PARAGRAPHVS PRIMVS *l.233 ff.de V.S.* ad Iudicia pertineat: Paragraphus verò SECVNDVS eiuſdem legis, ad tractatum de Furtis referatur: Et rurſus, Tabulâ Tertiâ hoc caput. *Aduerſus hoſtem æterna auctoritas eſto*, prius quàm legem *Æris confeſſi* collocãdum duxi, quòd PRINCIPIVM legis 238 *ff.de V.S.* ad capitis illius interpretationem pertineat: PARAGRAPHVS autem Primus & Secundus dictæ legis 234. poſteriorem hanc XII. Tabul. legem reſpiciat.

2 à Principio Legis, ad capitum in XII. Tabulis ſeriem argumenta.

Secundum argumentum, quod in horũ capitum diſpoſitione ſecutus ſum, tale eſt. Cũ hunc Morem (quem modò pauloq; antè perſtrinxi) priſcis ſcriptoribus quibuſdam fuiſſe cognoſcerem, vt ad ſingula è XII. Tabulis capita, Legis ſimul, ſub quâ caput vnumquoque conſtitutum eſſet, *Initium* præmitterent vel insererent: Sanè certiſſimo hoc veſtigio nonnulla capita diſperſa ſuis legibus liquidò reddenda comperi: vt ecce: Capita

hæc tria, Nempe SI IN IVS VOCAT, *atque eat*, (huius autem capitis Cicero * meminit) Item, *Ni it, anteſtamino*, (quod Porphyrion * memorat:) Denique caput hoc, *Si morbus æuitáſve vitium eſcit, qui in ius vocabit, iumentum dato*, in vnam eandemq; Primæ Tabulæ legem (quæ incipit, SI IN IVS VOCAT) compuli: Nempe quòd tribus hiſce capitibus veteres ſcriptores, principium idem, (videlicet SI IN IVS VOCAT) ab initio præmittant: Et nominatim quidem Gellius *tertium hoc caput ſic laudet: *Verba ſunt hæc*, inquit, *de lege* SI IN IVS VOCAT: *ſi morbus*, &c.

* lib. 2. de legib.

* ad Horatij Satyram 9. lib. 1.

* lib. 20. cap. 1.

Rurſus caput hoc, *Aſt ſi inteſtatò moritur*, &c. Legis, *Paterfamiliâs vti legaſſit*, membrũ fuiſſe manifeſtiſſimè (hoc, inter cætera, argumento) didici: quòd Ciceronem [a] librorũq; ad Herennium [b] auctorem, illi capiti vocem *Paterfamiliâs* à principio Legis, (explendæ videlicet eius ſententiæ causâ) præmiſiſſe videam: quam tamen vocem alij [c] ſcriptores ab eo capite abfuiſſe teſtantur.

a lib. 2. de Inuctione. b lib 1.

c Vlpianus apud auctorem collationis Legũ Moſaic. t. vlt Paulus l. 9 §. 2. ff. de liber. & poſthum.

3 à Sententia capitum. ad normã ſeriem. argumẽtum.

Tertium nunc & vltimum [ne minutatim alia, quæ in proceſſu huius operis Notiſque noſtris perſequemur, referam] argumentum quod in hiſce fragmentis ſeu capitibus ſuas

ad leges reuocandis ſecutus ſum, ab ipsâ capitum ſententiâ ſiue mente deſumptum eſt. Quis enim[vt hoc exempli loco proferam,] non videt caput hoc: *Si caluitur pedémve ſtruit, manum endoiacito*, Capiti, *Ni it, anteſtamino, igitur em capito*, ſi vtriuſque capitis ſententiam ſpectet, ſubiiciendum eſſe? Quis non pariter legem, *ſi enſiet*, [primæ Tabulæ à nobis reſtitutam] eiuſque capita omnia legi primæ, [*ſi in ius vocat*, ſcilicet] immediatè ſubiicienda credat, ſi legis vtriuſque mentem exploratam habeat?

Separatorum capitum teſtimonia.

Vt hæc aliaq; , ſuperioribus partim teſtimoniis, partim argumentis, capita inter ſe deuincienda duxi: Ita ſeparanda alia, quæ hactenus ab horum fragmentorum collectoribus omnibus perperàm coniunguntur, aliis teſtimoniis didici. Legem itaque, Tabulę ſecundę, in quâ de *Morbo Sontico* agitur, ab hoc capite, Tab. 1. *Si morbus æuitáſve vitium eſcit*, diſtinxi; quòd ſcilicet Gellius * verbis conceptis ALIO LOCO conſtitutam fuiſſe teſtetur. Pari modo, duo hæc capita, Tab. 7. *Qui fruges excantaſſit*: &, *Qui malum carmen incantaſſit*, ideò à me ſeparata fuerũt, quòd Plinius* hoc vltimũ, ALIBI fuiſſe expreſsè dixerit.

* lib. 20. c. 1.

* lib. 28. c. 2.

******

de Duarum Poſteriorum Tabularum capitumque in his ſerie.

Et hęc de Decem priorum Tabularum ordine dicta ſint. De duarum POSTERIORVM diſpoſitione, dicendum nunc paucis. Decem prioribus Tabulis [quibus aliquid deeſſe videbatur] ſupplendis duas poſteriores, Vndecimam videlicet & Duodecimam, adiectas fuiſſe apud omnes conſtat. Facit ea res vt credam in his duabus poſterioribus Tabulis Decemuiros eũdem ordinem ſeruaſſe, quem in decem prioribus ſecuti fuerant. Hæc enim ſupplementorum omnium Lex eſſe ſolet, vel debet. Quid igitur? Hinc colligo, *Undecimam* Tabulam quinque priorum Tabularũ: *Duodecimam* verò, quinque poſtremarum, ſupplementum fuiſſe. Sanè, capita ipſa duarum poſteriorum Tabularum ad Decem priorum ordinem collocata fuiſſe, omnium apertiſſimè ex *l. 238. ff. de V. S.* conſtat: quæ deſumpta eſt ex Gaij libro ſexto ad Leg. XII. Tabularum, quo is duas has Tabulas poſteriores interpretatus fuerat. Eſt enim PRINCIPIVM legis illius, ſupplementum *Quartæ* Tabulę: PARAGRAPHVS PRIMVS, ſupplementum *Quintæ*: PARAGRAPHVS SECVNDVS, ſupplementum *Sextæ*: PARAGRAPHVS VLTIMVS ſupplementum *Septimæ*. Certè quod & antea

diximus

diximus in poſteriores has Tabulas collatam fuiſſe legem de prohibito matrimonio inter patricios & plebeios teſtatur Dionyſ. Halicarn. fine *lib.*10.

Atque hæc quidem, BENIGNE LECTOR, de Repetitis à me XII. Tabularum fragmentis, & editionis huius poſt ſuperiorum multorum diligentiam, cauſis, operęque mihi nauatæ ratione, prolixè vel etiam plus ſatis.

De OPERIS ipſius dignitate, vel ipſarum XII. Tabularum vtilitate, non pauciora dicenda mihi forent: niſi iam epiſtolæ modum exceſſiſſem. His interim fragmentis, dum vel ego, vel alius plura vel certiora eruimus, fruere benignus & VALE.

ELENCHVS LIBRORVM.

I. FRAGMENTA XII. TABVLARVM, ſuis nunc primùm Tabulis reſtituta, vnà cum Paraphraſi.

II. HISTORIA & COMMENDATIO XII. Tabularum.

III. PROBATIONES eorum quæ ſuperſunt è XII. Tabulis fragmentorum.

IV. VETERVM SCRIPTORVM qui ad XII. Tabulas ex profeſſo ſcripſerant, fragmenta.

V. NOTÆ IAC. GOTHOFREDI ad fragmenta XII. Tabularum.

VI. INDEX ad fragmenta XII. Tabularum.

LIBER

Digitized by Google

LIBER PRIMVS:
QVO CONTINENTVR
FRAGMENTA
XII. TABVLARVM,
VNDECVNQVE COLLECTA,
EAQVE SVIS
NVNC PRIMVM
TABVLIS RESTITVTA,
Vnà cum Paraphraſi.

Digitized by Google

SYNOPSIS ET OECONOMIA XII. TABVLARVM.

I. De Iure PRIVATO.		
De IN IVS VOCANDO.	TAB. I.	
De IVDICIIS & de FVRTIS.	TAB. II.	SVPPLEMENTVM harum Tabularũ XIma.
De REBVS CREDITIS	TAB. III.	
De Iure PATRIO, & CONNVBII.	TAB. IV.	
De Iure HEREDITATVM & TVTELARVM.	TAB. V.	
De Iure DOMINII & POSSESSIONIS.	TAB. VI.	SVPPLEMENTVM harum Tabularũ XIIma.
De DELICTIS.	TAB. VII.	
De Iure PRÆDIATORIO, id eſt, de iuribus prædiorum.	TAB. VIII.	
II. De Iure PVBLICO.	TAB. IX.	
III. De Iure SACRO.	TAB. X.	

Si quis aliquem in ius vocet, vocatus ſtatim ſequitor.

Si *in ius vocatus non ſequatur, qui vocabit teſtes ante adhibeto: & tum in ius vocatum ſiſtere ei ius eſto.*

Si *& tum in ius vocatus moretur, fruſtretur, fugamve adornet, manum ei inijcere ius eſto.*

Si *imbecillitas aut inualentia quædam ætasve ſenilis impedimento ſit, quominus vocatus in ius ſequatur, qui in ius vocabit vocato vectabulum, ſeu vehiculum, quod adiunctis pecoribus trahatur, dato: ſi nolet is qui in ius vocabit vocato petenti plauſtrum vndique tectum munitúmq; ſternere ne cogitor.*

Si *tamen ſit aliquis, qui in ius vocatum, vel prenſum defendat, dimittitor.*

Cæterum locupleti vindex locuples eſto: pauperi, prolem tantum Reipub. ſufficienti, quilibet vindex eſto.

Item ſi de re tranſactum fuerit inter vocantem & vocatum dum in ius venitur, ita ius ratumq; eſto.

Si neque vindex aliquis ſit, neque de re in viâ tranſactum fuerit, tum in comitio aut in foro Prætor cauſam cognoſcito, ante meridiem, cùm ambo litigatores præſentes perorant. Poſt meridiem, etiamſi vnus tantum præſens ſit præſenti actionem dato, iudicemque conſtituito.

Sole occidente ſupremus terminus iudiciorum eſto, ſeu iudicia ſoluuntor. Ad ſolem proinde occaſum Prætor ius reddito.

SIN

. . . .

GAI. l. 18. I. ad L. 12. Tab. cuius pars prior huic Primæ Tab. reſpondet.

I. SIN * IVS VOCAT QVEAT:

Gaius l. 18 20. 22. in pr. ff. de in ius vocando

NIT *, ANTESTAMINO: IGITVR, EM CAPITO.

* i. Si in ius vocat atque eat Porphyrion ad lib. 1. Satyr. Hora. Satyra 9.

SI CALVſTVR, PEDEMVE STRVIT, MANVM ENDO IACITO.

* i. nit

SI MORBVS ÆVITASVE VITIVM ESCIT, QVI IN * IVS VOCABIT IVMENTVM DATO: SI NOLET, ARCERAM NE STERNITO.

Gaius l. 233. in pr. ff. de verb. ſign. Gellius l. 20. c. 1.

* id eſt, qui in

II. SI ENSIET, qui in ius vocatum vindicit, mitTito.

Gaius. l. 22. § 1. ff. de in ius voc.

ASIDVO VINDEX ASIDVS ESTO: PROLETARIO, CVIQVI VOLET VINDEX ESTO.

Endo via REM VTI * PAICVNT *, ORATO:

* vbi
* RATO.

III. Conditio Prætoris. NITA * PAICVNT, IN COMITIO AVT IN FORO ab ORTV ANTE MERIDIEM CAVSAM CONSCITO, * CVM PERORANT AMBO PRESENTES. *

* id eſt. ni ita: puta, vindice dato vel pacto inito

POST MERIDIEM PRESENTI STLITEM ADICITO.

SOL OCASVS SVPREMA TEMPESTAS ESTO.

Iudicio conſtituto, Iudicéque adito vades & ſubuades iudicio ſiſtendi vtrimque dantor, iiq; ſiſtere tenentor: niſi ſi morbus vehemens vim grauiter nocendi habens, votum aliquod, abſentia Reipublicæ ergo intercedat, aut conſtitutus ſit dies cum peregrino: nam ſi quid horum fuerit & obuenerit Iudici arbitróve, vel reo, inducij dies differatur.

Qui teſtimonium denunciare volet, is trinundino, i.ter intra 27. dies ad domum eius cui teſtimonium denunciat, denunciatum ito.

Si noctu furtum fiat, furem autem aliquis occiderit, impune eſto.

Si interdiu furtum aliquis fecerit, cúmque aliquis in ipſo furto deprehenderit, verberetur, illiq; cui furtum factum fuerit, addicatur. Seruus prius virgis caſus, ſaxo Tarpeio deiiciatur. Impubes, Prætoris arbitrio verberetur, noxáque ab eo facta ſarciatur.

Quod ſi ſe telo defendant, dominus cum clamore prius id teſtificetur: tum ſi occiſi fuerint, iure cæſi ſunto.
Si furtum per lancem & licitum conceptum erit, perinde ac ſi manifeſtum foret, vindicator.
Si agatur de furto non manifeſto, fur dupli damnator.

Qui iniuria ſeu furtim alienas arbores ceciderit, pro ſingulis arboribus caſis 25. aſſibus multator.

De furto paciſci ius eſto: & ſi pactum interceſſerit, furti amplius agere ius non eſto.
Furtiuam rem vſucapere ius ne eſto.

VADES

¶ de Iudicis. I

. . . .

. . . .

NVMA R. II. * . . . . VADES, SVBVADES. . . . . . .

extra quàm ſi MORBVS SONTICVS . . VOTVM *
. . . . abſentia * ReipublicaErgo, AVT STATVS DIES CVM HOSTE intercedat : nam ſi QVID HORVM FVAT VNVM * IVDICI ARBITROVE REOVE, EO DIE DIFENSVS ESTO.

. . . .

CVI TESTIMONIVM DEFVERIT, IS TERTIS DIEBVS OB PORTVM OBVAGVLATVM ITO.

¶ de Furtis. 1. de Nocturno furte.

SI NOX FVRTVM FAXIT, SIM ALIQVIS OCISIT, IVRE CÆSVS ESTO. *

2. de Diurno fure 1. Manifeſto

Si luci furtum faxit, ſIm aliquis endo ipſo capſit, verberator, iLique cui furtum factum eſcit, aDicitor.

Seruus, virgis cœſus, ſaxo deIcitor:

Inpubes. Prætoris arbitratu verberator, noxiamque decernito.

SI SE TELO * defenſint, quiritato ENDOQVE PLORATO: poſt deinde ſi cœſi eſcint, ſe fraude eſto.

vel quaſi. Si furtum lance licioque conceptum eſcit, atq; vti manifeſtum vindicator.

2. Nec manifeſto. SI ADORAT FVRTO, QVOD NEC MANIFESTVM ESCIT, duplione decidito. *

3. de Arbo. cæſis furtim. Sim iuri Alienas Arbores cœſit, in ſingulas xxv. æris luito.

4. Cō. ſum. a furtis. Si pro fure damnum deciſum eſcit, furti ne adorato.

Fūrtiuæ rei æternAuctoritas eſto.

GAI. L. 3. I. ad L. XII. Tab. Cuius pars poſterior huic ſecundæ Tabulæ reſpondet.

* Numæ R. Lex II. Tab II. Capito apud Feſtum in v Reus

* Gai. l. 233. §. 1. ff. de V. S.

* Gai. l. 6. ff. ſi quis cautionibus.

* at vitium. vt ſup Tab. I. 1 Si morbus æuitasve vitium eſcit

Labeo libr. de XII. Tabulis II. de Furtis egit l. Gellius.

* Forte in ipsâ l. fuit ſe fraude eſto.

* Gaius, l 233. § .. ff de V. S.

* luito Gaius, l. 2. & 4 ff. arborum furtim cæſarum.

Si quid circa rem depoſitam apud ſe depoſitarius dolo malo admiſerit, dupli pœnâ afficitor.

Si quis maius quam vnciarium fœnus (quod vnciam menſtruam dependit in centum) exercuerit, quadrupli pœna afficitor.

Peregrinus quidquam vſucapere non valeto: cuiuis aduerſus eum in perpetuum actio eſto.

Si debitum quis confeſſus fuerit, vel condemnatus iure fuerit, induciæ ei menſtruæ 30. dierum ad debitum exſoluendum dantor.

Si intra dies 30. illos debitor non ſatisfaciat, tùm creditori capere eum ſiue prebendere, atque in ius ducere ius eſto.

Debitor ita nixus ſi poterit, ſuo viuat: ſi non habeat, tum creditor, qui eum vinctum habebit, ſingulas farris libras in ſingulos dies ei dato: ſi volet, plus ei pro arbitrio dare liceto.

Si & tum iudicatum non ſolvat, neque interea quiſquam eum in iure defendat, proq; eo interueniat, in priuatum carcerem ſeu vincula adducere creditori ius eſto, eúmque vel neruo vel compedibus vincire: ſic tamen vt vincula non ſint grauiora quàm xv. pondo: leuiora enim adhibere pro arbitrio ius eſto.

Paciſcendi interea addicto cum creditore ius eſto: ſi non pactus fuerit, 60. diebus creditori addictum in vinculis habere ius eſto: Intra eos dies trinis nundinis continuis ad Prætorem in Comitium producitor, quanteque pecunia iudicatus eſſet prædicator.

At ſi plures erunt creditores, tertiis nundinis, i. 27. die corpus rei in partes ſecanto: ſi plus minú've ſecherint, ſine fraude eſto: ſi malent, trans Tiberim eum peregrè venundanto.

Si quid

Gai Lib. II. ad L.xii. Tab. Cuius pars prior huic tertiæ Tabulæ reſpondebat

. . . .

1. de DEPOSITO. SI quid endo Depoſito dolo malo factum eſcit, duplione luito.

2. de FENORE. Si qui Vnciario Fenore amplius feneraSit, quadruplione luito.

3. de Iure creditis perſequêdi, adverſ⁹,

. . . .

1. Hoſtem, i. peregrinum. ADVERSVS HOSTEM * ÆTERN AVCTORITAS ESTO. *Gaius l. 234. in pr. ff. de V.S.

2. Confeſſum, iudicatũ. ÆRIS CONFESI, * REBVSQVE IVRE IVDICATIS. XXX. DIES IVSTI SVNTO: * confeſſis.

POSTDEINDE MANVS INIECTIO ESTO, IN IVS DVCITO:

NI IVDICATVM FACIT, AVT QVIPS * ENDO EO IN IVRE VINDICIT, SECVM DVCITO, VINCITO AVT NERVO AVT COMPEDIBVS XV. PONDO NE MAIORE: AT SI VOLET MINORE, VINCITO: *locuples. Gaius. l. 234. §. 1. ff. de V. S.

SI VOLET, SVO VITO *: NI SVO VIT, QVI EM VINCTVM HABEBIT LIBRAS FAR SENDO DIES DATO: SI VOLET, PLVS DATO. Gaius l. 234. § 1. ff. de V. S.

Ni cum eo pacit, LX. dies endo vinculis retineto: Interibi trinis nundinis continuis in Comitium procitato, æriſque æſtimiam iudicati prædicato.

Aſt ſi plures erunt rei, TERTIS NVNDINIS PARTIS SECANTO: SI PLVS MINVSVE SECVERVNT, SE FRAVDESTO: Si volent, vls Tiberim peregrè venumdanto.

. . . .

Pater filium ſibi natum monſtroſum vel prodigioſum ſtatim necato.

In liberos iuſtis ex nuptiis quæſitos patri ius vitæ necis vendendique eos ius eſto.

Si pater filium ter vendiderit, filius poſt tertiam venditionem plenè à patre liber fiat.

Si filius patri poſt mortem eius intra decem menſes proximos à morte natus ex vxore erit, iuſtus ei filius eſto.

Pater

Digitized by Google

¶ de IVRE PATRIO

TABVLA IV. de Iure PATRIO & Iure CONNVBII.

PATER inſignem ad deformitatem puerum citò necato.

Endo * liberis iuſtis ius vitæ necis venundandique poteſtas ei eſto.

SI * PATER * FILIVM TER VENVMDVIT, FILIVS A PATRE LIBER ESTO.

Si qui ei in X. MENSIBVS PROXIMIS poſtumus natus eſcit, iuſtus eſto.

¶ de IVRE CONNVBII. *

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

GAI. LIB. II. ad L XII. Tabula. Cui * pars poſterior huic IV. Tabulæ reſpondebat

* Dionyſi° Halicarnaſſeus *lib.* 2 * patri *ſcil.*

* ἀπὸ τ̃ κοινοῦ, vt exiſt imo vox hæc ab Vlpiano repetita.

* Supplementum harum legum *de Iure connubij* repete ex Tab. XI. de Mulieris vſu agetur. infra *Tabula* 6. de *Repudio* etiam extat lex quędam, *d Tabula* 6.

Paterſam. vti legem dixerit ſeu prout diſpoſuerit de bonis ſuis & liberorum ſuorum tutela, ita poſt mortem eius obſeruator.

Ac ſi inteſtato moritur paterſamil. neque ei ſuus heres erit, tum agnatus proximus heres eſto: ſi agnatus non erit, tum gentilis heres eſto.

Si libertus inteſtato decedat, neque ſuum heredem reliquerit, ſed patronum tantùm vel etiam patroni liberos, tum liberti bona ex eius familiâ in patroni familiam tranſlata proximo in patroni familia addicuntor.

Defuncto creditore vel debitore, eius heredes pro portionibus hereditariis conuenire & conueniri tantùm poſſunt: ipſóque iure inter eos obligatio diuiditur. At cæterarum rerum ſi volent haredes, diuiſionem faciunto: ad eam diuiſionem Prætor tres arbitros dato.

Si paterfamilias inteſtatus decedat, cui ſuus heres extabit impubes, agnatus proximus tutor huius ſui heredis eſto.

Si quis furioſus aut prodigus eſſe incipiat, neque is curatorem habeat, agnatorum, iiſq; deficientibus gentilium cura tam ipſe quàm eius bona committuntor.

PATER

1. de TESTAMENTO.

PATERFAMILIAS VTI LEGASIT, SVPER PECVNIÆ TVTELÆVE SVÆ REI, ITA IVS ESTO.

2. de ſucceſſione ab INTESTATO.
1. de GENTILITIIS hæreditatibus.

AST SI* INTESTATO MORITVR, CVI SVS HERES NEC ESCIT, AGNATVS PROXIMVS FAMILIAM HABETO.
SI AGNATVS NEC ESCIT, GENTILIS FAMILIAM HERES NANCITOR.

2. de LIBERTORVM bonis.

Si Libertus inteſtatò moritur, cui sVs heres nec eſcit, aſt patronus patronive liberi eſcint, EX EA FAMILIA IN EAM FAMILIAM, proximo pecuniADuitor.

3. Cōmunia hereditatum.

Nomina inter HÆREDES pro portionibus hæreditarIs ERCTA, CITA ſunto.
Ceterarum FAMILIÆ rerum ERCTO NON CITO ſi volent HEREDES ERCTVM CITVM faciunto:
Prætor ad ERCTVM CIENDVM arbitros tris dato.

4. de legitimis AGNATORVM, & GENTILIVM Tutelis.

Si paterfamilias inteſtatò moritur, cuInpubes ſuus hæres eſcit AGNATVS PROXIMVS TVTELAM NANCITOR.

SI FVRIOSVS AVT PRODIGVS EXISTAT, AST EI CVSTOS NEC ESCIT, AGNATORVM GENTILIVMQVE IN EO PECVNIAVE EIVS POTESTAS ESTO.

. . . .
. . . .

GAI. LIB. III. ad L XII. Tab. cuius pars prior huic Quintæ Tabulæ reſpondebat.

* [illegible] τῷ κενῷ, verbū *paterfamilias* hic repetit auctor libro *ad Herennium* & Cicero *2. de Inventione.* quod tamen alij omittūt

Cùm dominus rei ſua nexum faciet vel mancipium vti nominarit locutus pactuſve erit, ita ius eſto.

Statuliber ſub hac conditione liber eſſe iuſſus, ſi hoc vel illud dederit, *ſi venditus poſteà fuerit, emptori dando liber eſto.*

Res vendita traditáq; non ante emptori acquiratur, quàm ab emptore venditori aliquâ ratione ſatisfactum fuerit.

Fundi biennio: cætera res anno vſucapiuntor.

Mulier, quamuis ſine legibus viro iuncta, ſi viro anno ſine vſurpatione, i. interruptione trinoctij apud vnum virum fuerit, vſucapta eſto.

Si de quâ re in iure apud Prætorem diſceptetur, ſecundum eum qui poſſidet Prætor vindicias dato: exceptâ liberali cauſâ, in quâ ſecundum libertatem Prætor vindicias ſemper dato.

Omnis materia iuncta ædibus aut vineæ ne vindicator, neque ſoluitor; qui alienam iunxit, duplo damnator: Certè vbi ſoluta, demptáque fuerit, tum eam vindicare ius eſto.

Si vir ab vxore diuertere voluerit, cauſam diuortij dicito.

Gai. Lib. III. ad L. XII. Tab. cuius pars poſterior huic Sextæ reſpōdet

1 de Nexv, Mancipio.

QVM * NEXVM FACIET MANCIPIVMQVE, VTI LINGVA NVNCVPASIT, ITA IVS ESTO.
Sinficias ierit, duplione damnator.

* Gai⁹ l. in traditionibus 48. π. de pactis.

Statuliber, EMPTORI dando, liber eſto.

Res Vendita TRANSQVEDATA emptori non acquiritor, donicum ſatisfactum eſcit.

2. de Vsv avctoritate id eſt, de Vſucapione.

VSVS AVCTORITAS FVNDI, BIENNIVM: aNVs VSVS ESTO.
Mulieris, quæ aNum matrimonI ergo apud virum remanſit, ni trinoctium ab eo vſurpandi ergo abeſcit, vſus eſto.

Gaius l. ſervi 235. in pr. π. de V. S.

3. de Vindiciis. de iure poſſeſſionis.

SI QVIN IVRE MANVM CONSERVNT, ſecundùm eum qui poSidet:
Aſt ſi qui quem liberali cauſa manu adſerat, ſecundum libertatem Vindicias dato.

TIGNVM IVNCTVM ÆDIBVS VINEÆVE NE CONCAPET NE SOLVITO:
Aſt qui iunxit, duplione damnator.
Tigna QVANDOQVE SARPTA, DONEC DEMPTA ERVNT, vindicare ius eſto.

Gaius. d. l. 235. §. fabres tignarios. π. de V. S.

4. de Repvdiis.

Si vir mulieri Repudium miTere volet, cauſam dicito harumce vnam, ...
. . . .
. . . .

Gaius l. ſi ex Lege repudium 43. π. ad l. Iul. de adulteriis.

Si quadrupes damnum dederit, dominus quadrupedis damni æſtimationem offerto: vel ſi malit, quadrupedem ipſam noxæ dato.

Si per iniuriam damnum dederit,...... At ſi caſu, damnum ſoluito, præſtató.

Qui fructus alienos, alienámve ſegetem incantamentis in alias terras transtulerit, pellexerit, vel ne creſcerent obligauerit........

Qui frugem induſtrialem, aratro videlicet partam, furtim noctu pauerit immaturam, vel maturam ſecuerit, Cereri ſacer & deuotus ſuſpendio necator. Impubes tamen ſi id fecerit, arbitrio Prætoris verberator, damnúmque datum in duplum ſarcito.

Qui pecus in alienam ſegetem vel frugem immiſerit, paſcendi gratia......

Qui ædes aut aceruum frumenti iuxta domum poſitum ſciens prudens dolo incenderit, vinctus verberatus igni necator: ſi verò caſu. i. negligentiâ, damnum datum ſarcito: aut ſi minus idoneus ſit, leuiùs caſtigator.

Si quis iniuriam leuiorem ſiue re ſiue verbis alteri fecerit, 25. aſſibus mulctator.

Si quis publicè aliquem diffamauerit, eíque conuicium fecerit, vel carmen famoſum condiderit ad alterius iniuriam ſeu infamiam, fuſtibus feriatur.

Si quis alteri membrum aliquod ruperit, ni cum eo paciſci velit, membrum ei pariter rumpere iniuriâ affecto ius eſto.

Qui dentem ex gingiua excuſſerit libero homini, trecentis aſſibus mulctator: qui ſeruo, C L.

Qui alicui actui teſtis adfuerit rogatus, vel libripens, ſi poſtea teſtimonium ferre detrectet, infamis habetor, neque eius teſtimonium deinceps admittitor, néve ipſi teſtimonium dicatur.

Si quis falſum teſtimonium dixerit, ſaxo Tarpeio præceps deijcitor.

Si quis hominem liberum dolo ſciens occiderit, capitalis criminis reus eſto.

Item, qui magico carmine ſeu incantamentis alium defixerit.

Item qui malum venenum fecerit dederítve.

Qui Parentem necauerit, capite obuoluto, culleo inſutus in aquam abijcitor.

Si tutor tutelam dolo malo gerat ſuſpectum eum facere cuiuis liceto: ſi quid de rebus pupilli furatus fuerit, cùm finita fuerit tutela, duplum præſtato.

Si quis, quò tutior eſſet à vi & iniuria, alterius ſeſe patrocinio commiſerit, patronus autem eum fefellerit, execrabilis eſto.

SI QVA-

de PAVPERIE.

SI QVADRVPES PAVPERIEM faxit, dominus noxi Æſtimiam oferto: ſi nolet, * quod noxit dato.

GAI. L. 1. IIII. ad L. xii Tab Cuius pars prior huic vii. Tabulę respondet.

de DAMNO dato 1. in genere.

SI niuria RVPITIAS . . . .

. . . .

Aſt ſi caſu, SARCITO.

2. Frugib. dato.

QVI FRVGES EXCANTASIT. . . . .

* Vt Tab 1. *Si nolet, arceram ne ſternito.*

Qui Frugem aratro quæſitam furtim nox pavit ſecuitue, ſuſpenſus Cereri necator:

Inpubes Prætoris arbitratu verberator, noxiámque duplione decernito.

Qui Pecu ENDO ALIENO IMPESCIT . . . .

. . . .

3. Incēdio facto.

Qui ÆDES aceruumve frumenti ad ÆDES poſitum dolo ſciens INCENSIT, victus * verberatus igni necator:

Gaius *L. qui Ædes 9. ff. de incendio.*

Aſt ſi caſu, NOXIAM SARCITO:

Si nec idoneus eſcit, leviùs caſtigator.

* Vinctus

de INIVRIIS. 1. Leuioribus.

SI QVI INIVRIAM ALTERI FAXIT, XXV. ÆRIS POENÆ SVNTO.

2. Atrocib. 1. Loco: ſeu publicis.

SI QVI PIPVLOCENTASIT, CARMENVE CONDISIT, QVOD INFAMIAM FAXIT FLAGITIVMVE ALTERI, fuſte ferito.

2. Re

SI MEMBRVM RVPSIT, NI CVM EO PAICIT, TALIO ESTO.

QVI OS EX GENETALI FVDIT LIBERO, CCC. SERVO, CL. ÆRIS POENÆ SVNTO.

de FALSO. 1. ἀμαρτυρίας. 2. ψευδομαρτυρίας.

QVI SE SIRI TESTARIER LIBRIPENSVE FVERIT, NI TESTIMONIVM FARIATVR, IMPROBVS INTESTABILISQVE ESTO.

Si falſum teſtimonium DICASIT, ſaxo delcitor.

de PARICIDIO 1. Hominis cuiuſlibet.

Si qui hominem liberum dolo ſciens morti duit,

Gaius *L. qui Venenum. 236. in pr. ff. de V. S.*

QVIVE MALVM CARMEN INCANTASIT, MALVMVE VENENVM faxit diuitue, PARICIDA ESTO.

2. Parentis.

QVI PARENTEM NECASIT, CAPVT OBNVBITO, coleoque inſutus in profluentem mergitor.

de FRAVDE. 1 Tutor.

Si Tutor DOLO MALO gerat, vituperato *: quandóq; finita tutela eſcit, furtum duplione luito.

2. Patroni.

PATRONVS SI * CLIENTI FRAVDEM FAXIT, SACER ESTO.

* Vel Si patronus.

Inter vicinorum adificia ad circumeundi facultatem ſpacium vacuum duorum pedum & ſemis relinquitor.

Sodales i collegiati (quorum certa fuerunt corpora) leges inter ſe ferre liceto quas volent, dummodo publicis legibus contraria non ſint.

Spatium quinque pedum (quod vacuum inter duos agros erat ad acceſſum & circumductum aratri) vſucapere ius non eſto.

Si vicini de finibus diſceptent, decertent, Pretor dirimenda controuerſia tres arbitros dato.

Si arbor ex vicini fundo in vicinum impendeat, arboris illius rami quindecim pedibus altiùs circumcidantur.

Si fructus è vicini arbore in vicini fudum cadat, domino arboris legere fructum ius eſto.

Si aqua pluuia opere manu facto nocere poterit, Pretor ad arcendam aquam ne noceat, tres arbitros dato: damni infecti nomine caueto.

Latitudo via, quà ſe recte porrigit via, octo pedum eſto: at vbi flexum eſt, ſedecim.

Si via ab iis qui vicina prædia via poſſident munita non ſit, iumentum agere quò quis velit ius eſto.

AMBITVS

1. de Iure PARIETVM.

AMBITVS PARIETIS, SESTERTIVS PES ESTO.

2. de Iuribus RVSTICORVM. prędiorū

SODALES, legem * quam volent, dum ne quid ex publicâ coRompant, ſibi ſerunto.

. . . .

1. de Iure FINIVM.

de FINIVM ratione lex * incerta, ad exemplum legis . . . . . . Atticæ Solonis. . . . . .

Intra V. P. æternAuctoritas eſto.

SI IVRGANT adfines, finibus regundis Prætor arbitros tris aDicito.

2. de Iure POSSESSIONVM.

. . . . HORTVS. . . . .

. . . . HEREDIVM . . . .

. . . . TVGVRIVM . . . .

Si Arbor in vicini fundum inpendet, XV. P. altius ſublucator.

SI GLANS in EM caduca fiet, domino legere ius eſto.

3. de Iure AQVARVM

SI AQVA PLVVIA MANV NOCET, Prætor arcendæ aquæ arbitros tris aDicito, NOXÆQVE DOMINO CAVETOR.

4. de Iure ITINERVM.

Via in poRecto VIII. P. IN AMFRACTO XVI. P. lata eſto.

Si Via AMSEGETES iMunita eſcit, quâ volet, iumentum agito.

. . . .

. . . .

GAL L. III. ad L. XII. Tab. Cuius pars poſterior huic Octauæ Tabulæ reſpondebat.

Gaius *l. vlt. π. de collegiis*

Hac porrò lex referri poſſit ad tabulam ſuper. 7. *de Delictis* de quo in *Notis*

* vel, pacionē.

* Gaius *l. vl. π. finium regundorū.*

Hæc tria vocabula forte pertinent ad iunctam illā legem *de finium ratione.*

In ſingulos homines leges iuráque ne feruntor.

Nexo ſoluto, item ei, qui in fide conſtanter manſit, & ei, qui ſanatâ veluti mente ad obſequium redit, ius idem eſto.

Si Iudex aut arbiter iure datus ob rem iudicandam pecuniam acceperit, capite luito

De vitâ, libertate, ciuitate, familia adimendâ ciui Rom. populi iudicium eſto Centuriatis Comitiis.

Iudices rerum capitalium à populo conſtituuntor.

Si quis in vrbe coitiones agitauerit, capite luito.

Si quis hoſtem in pop. Rom. ſeu patriam concitauerit, vel ciuem hoſti tradiderit prodiderit, capite punitor.

PRIVILE-

Digitized by Google

GAI. LIB. V. ad L. XII. Tab. Cuius pars prior huic IX. Tabulæ reſpondebat.

1. de ÆQVALITATE, & Iuris æquitate.

PRIVILEGIA NE INROGANTO.

NEXO SOLVTO, FORTI SANATI ſitemps ius eſto.

Si Iudex Arbitérue iure datus, ob rem dicendam pecuniam aCepſit, capital eſto.

2. de CAPITE ciuis.

DE CAPITE CIVIS NISI PER MAXIMVM COMITIATVM NE FERVNTO.

QVÆSTORES PARICIDI, qui de rebus capitalibus quærant, à populo creantor.

3. de PACE publica

Si quIn vrbe Cœtus nocturnos agitaSit, capital eſto.

Si qui perdueLem concitaSit, ciuémue perdueLi transduit, capital eſto.

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

Hominem mortuum in vrbe humare vel vrere ius ne eſto.

Sumptuoſa & magnifica funera & lamentabilia prohibentor.

Funerum modus qui nunc definietur deinceps eſto, neque eum excedere liceto.
Ligna ex quibus rogus comburendo cadaueri conſtruitur, dedolando ne læuigentur, ſed Rudia & impolita ligna rogo adhibentor.
Tribus vinculis purpuræ, neque pluribus, componi, vel vri mortuum ius eſto: decem Tibicines neque plures funeri adhibere ius eſto.
Mulieres ne genas vnguibus dilanianto ſeu faciem carpunto.
Neque lugubrem eiulationem, ſeu fletum in funerib. adhibento.
Homini mortuo è cadauere membrum aliquod ne adimito, cuius cauſa poſteà funus funeriſque impenſæ de nouo iterentur, niſi ſi quis in bello mortuus eſſet, vel peregrè.
Seruorum cadauera ne vnguntor. In funeribus epulæ omnes prohibentor.

Sumptuoſa aſperſio omnis in mortuum & rogum amouetor.
Ne longæ corona vel longæ coronarum ſeries, neue aræ thuri adolendo aliiſve odoribus funeri præferuntor.

Qui Coronam meruerit in ludicris, ſiue ipſe ſiue ſerui eius equiuè, in funere ob virtutem laudator: ipſiq́ʒ mortuo & eius parentibus, & quandiu domi per nouem dies collocatum eſt cadauer, & cùm effertur, coronam illam imponi ius eſto.

Vnius hominis cadaueri funus vnum fiat, & vnus lectus ſternitor.

Aurum à funere omnino remouetor: excipitur aurum quo dentes vincti, id enim cum cadauere ſepelire aut vrere ius eſto.

Rogum vel ſepulchrum deinceps adib. alienis domino inuito propiùs 60. pedes admouere ius ne eſto.

Veſtibulum ſepulchri, ſepulchrumve vſucapere ius ne eſto.

1 de IVRE. VRANDO. 2. de iure SEPVLCHRORVM.

GAI. LIB. V. ad L. XII. Tab cuius pars posterior huic x. Tabulæ reſpondet. Cicero *lib. 2. de legibus.*

. . . .

. . . . . de IVREIVRANDO . . . . .

. . . .

HOMINEM MORTVM IN VRBE NE SEPELITO, NEVE VRITO.

SVMPTVS ET LVCTVM A DEORVM MANIVM IVREMOVETO *.

* pro *iure remoueto.*

HOC PLVS NE FACITO.

ROGVM ASCIA NE POLITO.

Tribus riciniis, & x. Tibicinibus foris eFeRe ius eſto.

MVLIERES GENAS NE RADVNTO: NEVE LESVM FVNERIS ERGO HABENTO.

HOMINI MORTVO OSA NE LEGITO, QVO POST FVNVS FACIAS, extraquàm ſi beLi endóue hoſtico mortVs eſcit.

SERVILIS VNCTVRA, OMNISQVE CIRCVMPOTATIO auferitor.

MVRATA POTIO MORTVO NE INDITOR.

NE LONGÆ CORONÆ, NEVE ACERÆ PRÆFERVNTOR.

QVI CORONAM PARIT IPSE PECVNIAVE, EIVS VIRTVTIS ERGO, ARGVITOR: * ET IPSI MORTVO PARENTIBVSQVE IVS DVM INTVS POSITVS ESCIT FORISVE FERTVR SE FRAVDE IMPOSITA SIET.

* i. honorator.

Vni plura funera ne facito, neue plures lectos ſternito.

NEVE AVRVM ADITO: AST SI CVI AVRO DENTES VINCTI ESCINT, IM CVM ILO SEPELIRE, VREVE SE FRAVDE ESTO.

Rogum buſtúmue noVm propiùs LX. P. ædis alienas, ſi dominus nolet, * ne adſcito.

* Gaius *l. 237. ff. de V.S.*

Fori buſtiue æternAuctoritas eſto.

Poſteriores

Poſteriores populi leges prioribus potiores ſunto.

Inter Patricios & plebeios matrimonia ne contrahuntor.

Gal. Lib. VI. ad L.xii. Tab. Cuius pars prior huic xi. Tabulæ reſpondet.

QVOD POSTREMVM POPVLVS IVSIT, ID IVS RATVM ESTO.

QVARTAE Tabulę ſupplementum.

Patribus cum PLEBE *coNubI ius nec eſto.

Gaius l. 238. in pr. ff. de V.S. Dionyſius Halicar. fine libr. 10. Zonaras Tomo 2.

. . . . DETESTATVM . . . .

QVINTAE Tabulę ſupplementum.

ſeu de SACRIS DETESTANDIS

Gaius l. 238 §. 1. ff. de V.S.

. . . .

Rem de quâ controuerſia eſt in ſacrum dedicare ne ius eſto : qui dedicauerit , dupli pœna multator.

Mala fide poſſeßionem ſi quis nactus ſit , Prætor ei rei definiendæ tres arbitros dato: eorúmque arbitrio malæ f. poſſeſſor fructus in duplum præſtato.

Si ſeruus domino ſciente furtum fecerit , damnúmve aliter dederit , Dominus eum pro delicto , iniuriâ vel damno affecto dedito.

de

GAI. LIB. VI ad L. XII Tab. cuius pars poſterior huic vltimę Tabulæ reſpondet. Gaius l. 235. §. 2. π. de V. S.

SEXTAE Tabulę ſupplementa.

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . . . . de PIGNORE. . . . . . .

Si qui rem, de quâ ſtlis ſiet, in ſacrum delicaSit, duplione decidito. Gaius l. vlt. π. de litigioſis.

SI VINDICIAM FALSAM TVLIT, PRÆTOR REI SIVE STLITIS ARBITROS TRIS DATO: EORVM ARBITRIO FRVCTI DVPLIONE DECIDITO. Gaius l. 19. π. de vſuris & fructib.

SEPTIMAE Tabulę ſupplementum.

SI SERVVS SCIENTE DOMINO FVRTVM FAXIT, NOXIAMVE NOXIT, NOXÆ DEDITO. Gaius l. 238. §. 3. π. de V. S.

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

OCTAVAE Tabulę ſupplementum.

. . . .

. . . .

. . . .

NONAE Tabulæ ſupplementũ.

. . . .

. . . .

. . . .

DECIMAE Tabulę ſupplementum.

. . . .

. . . .

. . . .

. . . .

LIBER II.

QVO CONTINETVR

HISTORIA,

ET

COMMENDATIO

XII. TABVLARVM.

Digitized by Google

SYNOPSIS CAPITVM huius libri.

CAP. I.	De HISTORIA	XII. TAB.
II.	De INTERPRETE Hermodoro	
III.	De POSTERIORIBVS duabus Tabulis.	
IV.	De ORIGINE	
V.	De MATERIA, diuiſione, fine, verbis.	
VI.	De PROMVLGATIONE	
VII.	De COMMENDATIONE	
VIII.	De SYNONYMIS	

CAP. I.

CAP. I. QVO HISTORIA LEGIS XII. TAB. CONTINETVR.

¶ *SYNOPSIS ſeu Breuiarium huius capitis.*

ANno ab Vrbe Conditâ

CCC. Sp.Tarpeio,& A.Æternio Coſſ.

LEGATI tres Athenas,& ad alias Græciæ ciuitates, legibus afferendis, miſſi. *Liuius l.3. Dionyſius l.10. Caſſiodorus.*

CCCI.

CCCII. C. Menenio. P. Sextio Coſſ.

Legati cum Atticis legibus reuertuntur. *Liuius,Dionyſius.*

CCCIII. DECEMVIRI Legibus ſcribendis creantur. *Liuius, Dionyſius.* Perperam Euſebius *Chronico* , eumq; ſecutus *Oroſius l.2.c.* 13.id in annum ccc. reiiciunt, triennij prochroniſmo.Eutropius *lib.*1. in annum ſuperiorem, i.trecenteſimum & alterum ab vrbe condita.

Decem Tabulæ proponuntur:dein & Centuriatis Comitiis perferuntur. *Liuius , Dionyſius.*

CCCIV. Duæ Tabulæ ad prioris anni decem Tabulas adiiciuntur. *Liuius , Dionyſius , Pomponius ,* &c.

CCCV. DVODECIM Tabulæ in æs inciſæ in publico proponuntur. *Liuius*

Digitized by Google

vtriſque vtilia ferrent, quæque æquandæ libertatis eſſent, ſinerent creari. Rem non aſpernabantur Patres, *daturum leges neminem niſi ex Patribus* aiebāt. Cùm de Legibus conueniret, de latore tantùm diſcreparet: *miſſi Legati Athenas, Sp. Poſthumius Albus, A. Manlius, P. Sulpitius Camerinus*, iuſſiq; inclytas leges Solonis deſcribere, *& aliarum Græciæ ciuitatum inſtituta, mores, iuraq; noſcere.* ¶ Ab externis bellis quietus annus fuit, quietior inſequens, *P. Curiatio, & Sex. Quintilio Conſulibus*, perpetuo ſilentio Tribunorum, quod primò Legatorum, qui Athenas ierant, *legúmque peregrinarum exſpectatio* præbuit, deinde duo ſimul mala ingentia exorta, fames, peſtilentiaq; fœda homini, fœda pecori. Vaſtati agri ſunt: vrbs aſſiduis exhauſta funeribus, multæ & claræ lugubres domus. Flamen Quirinalis Ser. Cornelius mortuus: Augur C. Horatius Puluillus: in cuius locum C. Veturium eò cupidius, quia damnatus à plebe erat, augures legêre. Mortuus Conſul Quintilius: quatuor Tribuni plebis: multiplici clade fœdatus annus. Ab hoſte otium fuit. ¶ Inde *Conſules C. Menenius, P. Sextius Capitolinus*, neque eo anno quicquam belli externi fuit: domi motus orti. Iam redierant Legati *cum Atticis* legibus; eò intentiùs inſtabant Tribuni, vt tandem ſcribendarum legum initium fieret. Placet creari Decemviros, ſine prouocatione, & ne quis eo anno alius magiſtratus eſſet. Admiſcerentúrne plebei, controverſia aliquandiu fuit. Poſtremò conceſſum Patribus: modò ne lex Acilia de Auentino, aliæque ſacratæ leges abrogarentur. *Anno trecenteſimo altero* quàm condita Roma erat, iterum mutatur forma ciuitatis, ab Conſulibus ad Decemviros, quemadmodum ab Regibus antè ad Conſules venerat, tranſlato imperio. Minùs inſignis, quia non diuturna mutatio fuit: læta enim principia Magiſtratus eius nimis luxuriauêre, eo citiùs lapſa res eſt, repetitumq; , duob. vti mandaretur Conſulum nomen imperiumq;. Decemviri creati A. Claudius, T. Genutius, P. Sextius, L. Veturius, C. Iulius, A. Manlius, P. Sulpitius, P. Curiatius, T. Romulius, Sp. Poſthumius. Claudio & Genutio, quia deſignati Conſu-

A. v. c. CCCI.

A. v. c. CCCII.

A. v. c. CCCIII.

les in eum annum fuerant, pro honore honor redditus: Et Sextio alteri Conſulum *prioris anni*, quòd eam rem collegâ inuito ad Patres retulerat. His proximi *Legati tres habiti*, *qui Athenas* ierant: Simul vt pro legatione tam longinqua præmio eſſet honos: ſimul *peritos legum peregrinarum ad condenda noua iura vſui fore* credebant: ſuppleuêre cæteri numerum. Graues quoque ætate electos nouiſſimis ſuffragiis ferunt, quo minùs ferociter aliorum ſcitis aduerſarentur. Regimen totius Magiſtratus penes Appium erat fauore plebis: adeóque nouum ſibi ingenium induerat, ut plebicola repente omniſque auræ popularis captator euaderet pro truce ſæuoque inſectatore plebis. Decimo die ius populo ſinguli reddebant: eo die penes præfectum iuris faſces duodecim erant, collegis nouem ſinguli accenſi apparebant: & vnica concordia inter ipſos, qui conſenſus priuatis interdum inutilis eſſet, ſumma aduerſus alios æquitas erat. Moderationis eorum argumentum, exemplo vnius rei notaſſe ſatis erit. Cùm ſine prouocatione creati eſſent: defoſſo cadauere domi apud P.Sextium, Patriciæ gentis virum, prolatoque in concionem, in re iuxta manifeſta & atroci C.Iulius Decemvir diem Sextio dixit, & accuſator ad populum extitit, cuius rei legitimus iudex erat: deceſſitq; iure ſuo, vt demtum de vi magiſtratus, populi libertati adiiceret. Cum promptum hoc ius velut ex oraculo, incorruptum pariter ab his ſummi, infimique ferrent, tamen legibus condendis opera dabatur: ingentique hominum expectatione *propoſitis decem tabulis* populum ad concionem aduocauerunt: Et, *Quod bonum, fauſtum, felixque Reipub. ipſis liberiſque eorum eſſet, ire, & legere leges propoſitas iuſſere: ſe, quantum decem hominum ingeniis prouideri potuerit, omnibus ſummis, infimiſque iura æquaſſe: plus pollere multorum ingenia conſiliaque: verſarent in animis ſecum vnamquamque rem: agitarent deinde ſermonibus, atque in medium, quid in quaque re plus minúſve eſſet, conferrent: eas leges habiturum populum Romanum, quas conſenſus omnium inuexiſſe, nec iuſſiſſe latas magis,* quàm

quàm tuliſſe videri poſſet. Cùm ad rumores hominum de *vno-quoque legum capite* edito, ſatis *correctæ* viderentur, Centuriatis comitiis decem Tabularum leges perlatæ ſunt: *Qui nunc quoque, hoc immenſo* aliarum ſuper alias aceruatarum legum cumulo, fons omnis publici priuatique eſt iuris. Hactenus Liuius. Capita legis.

DIONYSIVS HALICARNASSEVS

LIB. X. a pagina 674.

SP. Tarpeio & A. Terminiô Coſſ. Conſules de Legibus quas Tribuni in communem totius P.R. vſum, & in perpetuum ſeruandas ſcribi maximo ſtudio cupiebant, cognitionem ſenatui permiſerunt. Multæ tamen ab optimis viris ſententiæ in vtramque partem ſunt dictæ: quarum aliæ eò ſpectabant, vt leges ferendæ impedirentur: aliæ eas ferri ſinebant. Tamen præter omnium tum patriciorum tum plebeiorum opinionem vicit T. Romilij ſententia, quâ plebis commoda præferenda cenſebat vtilitati eorum, qui dominationi paucorum fauebant. Verba *ex oratione Romilij:* In ſumma vobis ſuadeo, vt legatos eligatis, & partim in Græcas vrbes, quæ ſunt in Italia, partim Athenas mittatis, qui leges optimas & noſtris moribus ac inſtitutis maximè conuenientes à Græcis petant atque huc ferant. Illis verò reuerſis, Conſules ad Senatum referant de Legiſlatoribus eligendis, & de eorum imperio, quodnam ſit futurum. His à Romilio dictis vterque Conſul in eius ſententiam iuit. Facto autem SCo, ac per plebiſcitum poſteà confirmato, Legati legum à Græcis petendarum cauſa creati ſunt, Sp. Poſthumius, Sex. Sulpitius, A. Manlius, quibus triremes cum omnibus ornamentis, quæ amplam Romani Imperij maieſtatem ſatis indicare poterant, ex ærario aſſignatæ ſunt. Et annus ille abiit. Expletus etiam annus CCCI. A. v. c. P. Horatio, & Sex. Quintil. Coſs. &c. ¶ Conſules creati L. Menenius, P. Seſtius. Eodem tempore reuerſi ſunt *Legati* A. v. c. CCC.

E 2 *cum-*

A. v. c. ccciii. *cum legibus quas afferebant Athenis, & ex alijs Græcis vrbibus, quæ in Italiâ erant:* moxq́; Tribuni plebis Conſules adierunt, poſtularúntque ex S^{co} *legumlatores* crearentur. Illi verò cùm neſcirent, quonam modo eos continuis precibus ſe obtundentes, ablegarent, quíque rem eam moleſtè ferrent, nec dominatum optimatum vellent tollere, honeſtam ac ſpecioſam cauſam prætexentes rem diſtulerunt. Dixerunt enim Comitiorum tempus inſtare, & Conſules ſibi priùs deſignandos, eoſq́; breui creatum iri: Deſignatis verò Conſulibus dixerunt ſe vnâ cum illis *de Legum latoribus ad Senatum relaturos.* Tribuniſq́; id concedentibus indictis Comitiis longè maturiùs ſolito Conſules deſignarunt Appium Claudium, & T. Genucium. Deinde depoſitâ omni Reipub. curâ, quaſi ad alios iam hæc pertineret, Tribunis aures amplius non præbebant. Tribuni cùm non haberent quò ſe verterent, ad Appium & collegam eius qui nondum inierant magiſtratum, confugere ſunt coacti, eoſq́; modò pro concione rogabant, modò cum ſolis priuatim agebant: tandemq́; eos vicerunt, ac rem ipſis perſuaſerunt, magna honoris ac potentiæ ſpe illis propoſitâ, ſi plebis partes ſequuti fuiſſent. Cupiditas enim noui magiſtratus capeſſendi Appium inuaſerat, vt & leges concordiæ ac pacis patriæ ferret ciuibuſq́; auctor eſſet, vt omnes eam vnam communemque patriam exiſtimarent. Cùm rem collegæ perſuaſiſſet, ſæpiùs ad concionem à Tribunis vocatus, progreſſus multas & populares conciones habuit. Capita autem eius concionum hæc erant: vt *Leges ferrentur*, & ciues de Iuris æquabilitate inter ſe ſeditioſè contendere deſinerent tam ſibi quàm collegæ ſummopere placere, ſeq́, ſuam ſententiam apertè dicere, ſignificabant. Creandorum verò Legiſlatorum nullam ſe habere poteſtatem, quòd magiſtratum nondum iniiſſent: ſed Menenio eiuſque collegæ Senatuſconſultum exequentibus ſe non ſolùm non aduerſaturos, ſed etiam illos adiuturos, ipſiſque magnam gratiam habituros. Quòd ſi tergiuerſarentur, & magiſtratum prætexentes ſe excu-

excuſarent, dicentes ſibi non licere alios magiſtratus imperium conſulare habituros creare, nouis iam deſignatis, & populi ſuffragiis in iſto munere iam confirmatis, ſe quominus id facerent, illis impedimento non futuros, ſe enim vltrò ceſſuros aliis qui in ſuum locum electi eſſent, ſi modò & Senatui ita videretur. Populo autem egregiam eorum voluntatem collaudante, & omnibus confertim in Curiam irrumpentibus, Seſtius Senatum conuocare ſolus coactus (quia Menenius collega morbo impeditus, intereſſe non poterat) de Legib. ad patres retulit. Ergo tunc etiam multa hinc inde verba facta ſunt, tam ab illis qui ſuadebant, vt Ciuitas *legibus* regeretur, quam ab iis qui *patrios mores* ſeruandos cenſebant: ſed ſententia Conſulum in proximum annum deſignatorum vicit, quam Appius Claudius primo loco rogatus dixit, *Vt Decemviri Senatorij ordinis nobiliſſimi eligerentur.* Tribuni accepto hoc Sc° in concionem progreſſi, eoq; apud populum recitato, Senatum Appiumq; eius ſententiæ authorem multis laudib. extulerunt. Deinde vbi dies Comitiorum venit, Tribuni populo ad concionem vocato, Conſules quoque deſignatos adeſſe iuſſerunt, vt promiſſa populo præſtarent, atque illi in medium progreſſi Conſulatu ſe abdicarunt. Hos populus vehementer laudauit admiratuſq; eſt. Et cùm *Legum condendarum gratiâ Decemviri creandi eſſent*, eos primos elegit. Creatiq; ſunt Centuriatis Comitiis App. Claudius, T. Genucius, qui in annum proximum Conſules deſignati fuerant, & cum his P. Seſtius illius anni Conſul: & tres legati, qui leges à Græcis attulerunt, P. Poſtumius, Sex. Sulpicius, A. Manilius, & vnus ex ſuperioris anni Conſulibus, T. Romilius qui à Siccio accuſatus, & populi iudicio damnatus, tunc tamen ſententiæ popularis auctor fuiſſe videbatur: & ex reliquis Senatoribus C. Iulius. T. Veturius, & P. Horatius, omnes Conſulares: Tribunorum verò, Aedilium, Quæſtorum, & ſi qui alij patricij Magiſtratus Romæ erant, abrogati ſunt.

Anno ſequenti *Decemuiri legum condendarum cauſa creati*, A. V. C. CCCIII. aſſumptis Reipub. gubernaculis, leges conſcriptas tum ex

Digitized by Google

Græcorum iure, tum ex ſuis moribus non ſcriptis, in X. Tabulis cuilibet cognoſcendas propoſuerunt, omnino priuatorum correctionem admittentes & hoc agentes, vt leges ſcriptæ omnibus placerent. Diuque in publico cum optimis quibuſque viris de iis legibus conſultarunt, eas accuratiſſimè examinantes. Vbi verò leges ſcriptæ viſæ ſunt ſatis benè habere, primum coacto Senatu, nemine ampliùs eas leges reprehendente, Senatuſconſultum de ipſis fecerunt. Deinde populo ad Comitia Centuriata conuocato, Pontificibus, Auguribus, aliiſq; ſacerdotibus præſentibus & re diuinâ ex eorum præſcripto de more facta, centurias in ſuffragia miſerunt. Leges autem plebiſcito quoque confirmatas, & in æreis columnis inciſas in loco fori maximè conſpicuo ordine diſpoſitas propoſuerunt. Et cùm de annuo eorum magiſtratu non multum ſupereſſet, conuocatis patribus ad eos de Comitiis retulerunt, vt conſultarent de Magiſtratibus creandis, & viderent quinam creandi eſſent. *Hactenus Dionyſius Halicarnaſſeus.*

TACITVS III. ANNALIVM, IVRIS ROMANI Principia repetens.

CReati Decemuiri, & accitis quæ vſquàm egregia, compoſitæ XII. Tabulæ, finis æqui iuris.

POMPONIVS LIBRO SINGVLARI ENCHIRIDII.

3 ¶ EXactis Regibus lege Tribunicia omnes leges [Regiæ] hæ exoleuerunt: iterumq; cœpit P.R. incerto magis iure, & conſuetudine ali, quàm per latam legem: idq; prope XX. annis paſſus eſt. 4 ¶ Poſteà ne diutius hoc fieret: placuit publica authoritate Decem conſtitui viros, per quos peterentur * leges à Græcis ciuitatibus, & ciuitas fundaretur legibus, quas in Tabulas Eboreas proſcriptas pro roſtris compoſuerunt, vt poſſent leges apertiùs

* Petierũt leges tres tantum. At decem, pertulerunt

* Eodem modo.

percipi

percipi: Datumq́; eſt eis ius eo anno in ciuitate ſummum: vti leges & *corrigerent* ſi *opus eſſet, & interpretarentur:* neque prouocatio ab eis, ſicut à reliquis magiſtratibus, fieret. Qui ipſi animaduerterunt *aliquid deeſſe iſtis primis legibus:* ideoq́; *ſequenti anno* alias duas ad eaſdem Tabulas adiecerunt,& ita ex accidentia appellatæ ſunt *Leges* XII. *Tabularum:* Quarum ferendarum auctorem * fuiſſe Decemuiris Hermodorum quendam Epheſium, exulantem in Italiâ, quidam retulerunt. 5 ¶ His legibus latis, cœpit, vt naturaliter euenire ſolet, vt Interpretatio deſideraret Prudentium authoritate, * neceſſariam eſſe *Diſputationem fori.* Hæc diſputatio & hoc ius quod ſine ſcripto venit,compoſitum à Prudentibus,propriâ parte aliquâ non appellatur, vt cæteræ partes iuris ſuis nominibus deſignantur, ſed communi nomine appellatur *Ius Ciuile.* 6 ¶ Deinde ex his legibus eodem tempore ferè Actiones compoſitæ ſunt: quibus inter ſe homines diſceptarent, quas actiones ne populus prout vellet, inſtitueret, certas ſolemneſq́; eſſe voluerunt, & appellatur hæc pars iuris, *Legis actiones*, id eſt, legitimæ actiones. Et ita eodem penè tempore tria hæc iura nata ſunt, *Leges duodecim tabularum*: ex his fluere cœpit *Ius ciuile*: ex iiſdem, *Legis actiones* compoſitæ ſunt.*Omnium tamen harum* & interpretandi ſcientia & actiones apud collegium Pontificum erant: ex quibus conſtituebatur quis quoquo anno præeſſet priuatis, & ferè populus annis propè centum hac conſuetudine vſus eſt. *l.2.* §.3.4.5.6.*ff. de origine iuris. Et poſt.* §.12. ¶ Ita in ciuitate noſtra, aut Iure, id eſt, *Lege* conſtituitur: aut eſt proprium Ius ciuile, quod ſine ſcripturâ in ſola Prudentium interpretatione conſiſtit: aut ſunt Legis actiones,quæ formam agendi continent &c. Et poſt. §.23. Virginius cum animaduertiſſet, Appium Claudium contra ius, (quod *ipſe ex vetere iure in* XII. *Tabulas* tranſtulerat) vindicias filiæ ſuæ à ſe abdixiſſe. *Et poſt.* §.36. *de his qui Iuris ciuilis ſcientiam profeſſi erant, verba faciens.* Fuit in primis peritus P.Papirius, qui leges Regias in vnum contulit. Ab hoc Appius Clau-

Seruius *ad 7. Æneid.* ait: Populũ Romanũ miſſis Decemuiris à Faliſcis iura fecialia & nõnulla supplementa XII Tabul. accepiſſe.

* 1. *Interpretem* Plinius. *l. 34. c. 5.* v locum inf.

* Boetius *lib 3. Comment. ad Topica Ciceron.* Iuriſperitorum Auctoritas eſt, eorũ qui ex *XII.* Tab. vel ex Edictis Magiſtratuũ Ius Ciuile interpretati ſũt, probatæ ciuium iudicio ſcriptæque ſententiæ.

dius, vnus ex Decemuiris, cuius maximum conſilium in XII. Tabulis ſcribendis fuit. Hactenus *Pomponius.*

SEX. AVRELIVS VICTOR. DE VIRIS ILLVſtribus in Virginio.

POpulus Romanus cùm ſeditioſos Magiſtratus ferre non poſſet, Decemuiros legibus ſcribendis creauit, qui eas ex libris Solonis tralatas XII. Tabulis expoſuerunt.

OROSIVS LIBRO II. CAP. XIII.

ANnus qui proximus trecenteſimo Ab v. c. fuit, dum Legati ad *Athenienſes propter Solonis leges* deferendas miſſi expectantur, arma Romana fames peſtilentiaq; compeſcuit. Ipſo autem CCC. anno, hoc eſt Olympiade XXC. poteſtas Conſulum Decemuiris tradita conſtituendarum *legum Atticarum* gratiâ magnam perniciem Reipub. inuexit: Nam primus ex Decemuiris, cedentibus cæteris, ſolus App. Claudius ſibi continuauit Imperium. Statimq; aliorum coniuratio ſubſecuta eſt, vt more contempto, quo inſigne imperij penes vnum, poteſtas autem communis erat, omnes omnia propriis libidinibus agitarent. Itaque inter cætera quæ inſolentiſſimè cuncti præſumebant, repente ſinguli cum duodenis faſcibus cæteriſq; imperij inſignibus proceſſerunt, & nouo improbæ ordinationis incepto ablegata religione Conſulum, emicuit agmen tyrannorum: *Duabus tabulis legum ad decem* priores additis agentes inſolentiſſimo faſtu plurima. Hactenus *Oroſius.*

CASSIODORVS CHRONICO. SP. TARPEIVS & A. Aternius.

HIs Coſſ. Legati Athenas miſſi ad leges deſcribendas.

ISIDO-

ISIDORVS ORIGINVM. LIB. V. C. I.

CVm populus ſeditioſos Magiſtratus ferre non poſſet, Decemuiros legibus ſcribendis creauit, qui leges *ex libris Solonis in Latinum ſermonem tranſlatas* XII. Tabulis expoſuerunt. Fuerunt autem hi, Appius Claudius, Genutius, Veturius, Iulius, Manilius, Sulpitius, Sextus, Curiatius, Romelius, Poſthumius. Hi Decemuiri legum conſcribendarum electi ſunt.

ZONARAS TOMO II.

ROmani omiſſis mutuis criminationibus, Rempublicam æquabiliorem efficere decreuerunt. Ac tres *viros in Graciam ad* illorum leges & inſtituta cognoſcenda ablegarunt: quibus allatis Tribunatum & alios quoſdam magiſtratus abrogarunt, eorumq́; loco viros octo principes de- A. V. C. CCCIII.
legerunt: illoq́; anno Appium Claudium & Titum Genutium Prætores cum ſummo imperio crearunt, datâ poteſtate condendi leges: hoc adiecto, ne ab eis prouocatio eſſet: id quod priùs nonniſi Dictatoribus conceſſum fuit. Hi per vices imperarunt: ſinguli in dies ſingulos magiſtratus inſignibus ornati. Et leges à ſe conſcriptas in foro propoſuerunt, quas cum omnibus probaſſent, ad populum tulerunt, ſan- A. V. C. CCCIV.
citaq́; in X. Tabulas retulerunt. Quæ enim digna cuſtodiâ iudicabant, in tabellis aſſeruabant. Ac illi anno exacto, magiſtratu abierunt: quibus *alij Decem* cum ſucceſſiſſent, ita ſe geſſerunt, quaſi euertendæ Reipublicæ causâ delecti eſſent. Serò tandem ſub anni ferè finem, pauca quædam *in duas Tabulas*, ſuapte authoritate, aſcripſerunt, non ad concordiam, ſed ad maiores diſſenſiones pertinentia. XII. igitur Tabulæ ſic confectæ ſunt.

CAP. II. DE INTERPRETE HERMODORO.

PLINIVS *l.34.c.5.*

ANtiquior columnarum (i.ſtatuarum in columna) fuit C.Menij. *Et poſt*. Fuit & Hermodori Epheſij in Comitio, *Legum, quas Decemuiri ſcribebãt, Interpretis*, publicè dicata.

POMPON. *l.2.§.4. ff. de origine iuris.*

ET ita ex accidentia appellatæ ſunt, Leges XII. Tabularum. Quarum * ferendarum Auctorem fuiſſe Decemuiris Hermodorum quendam Epheſium exulantem in Italiâ, quidam retulerunt.

* Eſt qui ad duas poſteriores tantum Tabulas hæc Pōponij verba referenda putat. Quem refutat ſuperior Plinij locus.

STRABO LIB. XIV. GEOGRAPH.

ἌΝδρες δ' ἀξιόλογοι γεγόνασιν ἐν αὐτῇ Ἡράκλειτος, καὶ Ἑρμόδωρος. περὶ οὗ ὁ αὐτὸς οὗτος φησίν. Ἄξιον Ἐφεσίοις ἡβηδὸν ἀπάγξασθαι οἵτινες Ἑρμόδωρον ἄνδρα ἑαυτῶν ὀνήϊστον ἐξέβαλον πάντες. Ἡμέων μηδεὶς ὀνήϊστος ἔστω. Εἰ δὲ μὴ, ἄλλῃ τε καὶ μετ' ἄλλων. Δοκεῖ δ' οὗτος ὁ ἀνὴρ νόμους ΤΙΝΑ'Σ ΡΩΜΑΙ'ΟΥΣ ΣΥΓΓΡΑ'ΨΑΙ. i. viri in ea [Epheſo] memorabiles nati ſunt. Heraclitus & Hermodorus: de quo idem ille ſic ſcribit. Digni ſunt Epheſij, qui in puerum vſque omnes ſtrangulentur, quòd Hermodorum virum inter ipſos frugi eiecerunt, addito: Nemo noſtrum frugi eſto, aut alibi id eſto, & inter alios. Is Hermodorus videtur quaſdam *leges Romanas ſcripſiſſe*.

Hũc locum exponit etiam Cicer. 5. Tuſc. ſub fin.

HERACLITVS ad Hermodorum.

ὌΝαρ ἐδόκουν τοῖς σοῖς νόμοις τὰ παρὰ πάσης τῆς οἰκουμένης διαδήματα προσιέναι, καὶ κατὰ τὸ ἔθος τῶν Περσῶν ἐγκλείοντας τὸ στόμα προσκυνεῖν αὐτούς· οἱ δὲ πάνυ σεμνῶς καθειστήκεισαν. Viſio mihi: omnia

omnia orbis terræ diademata venire ſalutatum Leges tuas, & Perſarum more, ore cluſo eas adorare: illas autem perſtare in ſtatu maieſtatis pleno.

CAP. III. DE POSTERIORIBVS DVABVS TABVLIS.

LIVIVS LIB. III.

VVlgatur deinde rumor, duas deeſſe Tabulas, quibus adiectis abſolui poſſe, velut corpus omnis Romani iuris. Ea expectatio, cùm dies Comitiorum appropinquaret, deſiderium Decemuiros iterum creandi fecit. *Et poſt.* Iam & proceſſerat pars maior anni, & duæ Tabulæ legum ad prioris anni decem Tabulas erant adiectæ, nec quicquam iam ſupererat, ſi hæ quoq; leges Centuriatis Comitiis perlatæ eſſent, cur eo Magiſtratu *Reip. opus eſſet.* A. V. C. CCCIV.

DIODORVS LIB. XII.

Τῶν καλουμένων δώδεκα πινάκων οἱ μὲν δέκα συνετελέσθησαν· τοὺς δὲ ὑπολειπομένους δύο ἀνέγραψαν οἱ ὕπατοι. i. Duodecim' quas vocant, Tabularum, decem quidem abſolutæ erant' duas autem reliquas Coſſ. [M. Horatius & L. Valerius Potitus.] adiecerunt. Imò, Decemuiri. Similis alter Diodori ab aliis diſſenſus circa tempus. Ait enim is tabulas duas acceſſiſſe non proximo, ſed altero ſequente anno.

DIONYSIVS HALICARN. LIB. X. *ſub finem.*

Πολλῶν δὲ λεχθέντων, ἐνίκησεν ἡ γνώμη τῶν παραινούντων δεκαρχίαν αὖθις ἀποδεῖξαι τῶν κοινῶν κυρίαν. ἈΤΕΛΗ͂Σ ΓᾺΡ Ἡ ΝΟΜΟΘΕΣΊΑ ἐφαίνετο, ὡς ἂν ἐξ ὀλίγου συντεθεῖσα χρόνου. *Et poſt.* Κατεπῶν ἀποδείκνυνται πάλιν ἐν ἀρχαιρεσίαις λοχίτισι νο-

 μοθέτης

νομοθέτης τὸ δεύτερον. σὺν δὲ αὐτῷ Κόιντος μὲν Φάβιος ὁ καλούμενος Οὐιβολανὸς, Μάρκος Σερούϊλιος, καὶ Λεύκιος Μινύκιος, καὶ Τίτος Ἀντώνιος, καὶ Μάνιος Ῥαβολήιος: ἐκ δὲ τῶν δημοτικῶν Κόιντος Πετέλλιος, καὶ Καίσων Δυέλλιος, καὶ Σπύριος Ὄππιος. *Et poſt.* Ἐν δὲ τῷ κατόπιν ἔτει οἱ περὶ τὸν Ἄππιον, τοὺς ΛΟΙΠΟΥΣ ΣΥΓΓΡΑΨΑΝΤΕΣ ΝΟΜΟΥΣ ΕΝ ΔΕΛΤΟΙΣ ΔΥΣΙ, ΚΑΙ ΤΑΥΤΑΙΣ ΤΑΙΣ ΠΡΟΤΕΡΟΝ ΕΞΕΝΕΧΘΕΙΣΑΙΣ ΠΡΟΣΕΘΗΚΑΝ. ἐν αἷς καὶ ὅδε ὁ νόμος ἦν, μὴ ἐξεῖναι τοῖς πατρικίοις πρὸς τοὺς δημοτικοὺς ἐπιγαμίας συνάψαι, δι' οὐδὲν, ὡς ἐμοὶ δοκεῖ, ἕτερον, ἢ τὸ μὴ συνελθεῖν εἰς ὁμόνοιαν τὰ ἔθνη γάμων ἐπαλλαγαῖς καὶ οἰκειοτήτων κοινωνίᾳ συγκερασθέντα. i. Poſt multas autem ſententias hinc inde dictas, ea vicit, quæ cenſebat, Decemuiros iterum creandos, totiuſq; Reip. ſummam illis committendam. Videbatur enim aliquid deeſſe legum numero propter breuitatem temporis quo fuerunt conditæ. *Et poſt.* Appius rurſus Centuriatis Comitiis Legiſlator creatus eſt, & cum eo Qu. Fabius Vibulanus, qui ter Conſulatum geſſerat, vir omni virtute præditus, & ad eum vſque diem inculpatus: ex reliquis verò Patriciis quos ille charos habebat, M. Cornelius, M. Seruilius, L. Minutius, T. Antonius, Manius Rabuleius, viri non admodum clari. Ex plebeis verò, Qu. Petilius, Cæſo Duellius, & Sp. Oppius. Sed Appius eiuſque collegæ *quum reliquas leges in duabus tabulis ſcripſiſſent*, has quoque illis decem prioribus addiderunt: in quibus hæc quoque lex erat: *Ne patribus cum plebe connubij ius eſſet:* non ob aliam cauſam, vt mihi videtur, quàm ne familiis coniugij & affinitatis vinculo conſociatis, ordines in concordiam coirent.

POMPON. LIB. SINGVL. ENCHIRID.

l. 2. §. 4. ff. de origine Iuris.

QVi ipſi (Decemuiri) animaduerterunt aliquid deeſſe iſtis primis legibus: ideoq; ſequenti anno alias duas ad eaſdem Tabulas adiecerunt, & ita *ex accidentia* appellatæ ſunt leges XII. Tabular.

OROSIVS LIB. II. cap. XIII.

DVabus Tabulis legum ad decem priores additis, Decemuiri agebant inſolentiſſimo faſtu plurima.

MACROBIVS LIB. I. SATVRNAL. XIII.

QVando primùm intercalatum ſit, variè refertur: & Macer quidem Licinius eius rei originem Romulo aſſignat. *Et poſt.* Tuditanus refert lib. 5. Magiſtratuum, *Decemuiros qui Decem tabulis duas addiderunt*, de intercalando populum rogaſſe. Caſſius, eoſdem *ſcribit auctores. &c.*

ZONARAS TOMO II.

SErò tandem ſub anni finem, pauca quædam in duas Tabulas ſuapte authoritate (Decemuiri) adſcripſerunt, non ad concordiam, ſed ad maiores diſſenſiones pertinentia.

PRVDENTIVS *lib. 2. contra Symmachum.*

Dicant, cur condita ſit Lex
Bis ſex in tabulis? aut cur rubrica notetur,
Quæ prohibet peccare reos.

CAP. IV. DE ORIGINE LEGVM XII. TAB. ET VNDE PETITÆ.

¶ I VARIIS EX LOCIS ET CIVITATIBVS *petitæ LL. XII. Tab.*

Tacitus *lib. 3. Annal.*

CReati Decemuiri, & accitis quæ *VSQVAM* egregia, compoſitæ XII. Tabulæ.

Gellius *lib.* 20. *c.* 1.

ORta mentio eſt legum Decemuiralium. Eas leges Sext. Cæcilius, inquiſitis exploratiſq; MVLTARVM VRBIVM legibus, eleganti atque abſoluta breuitate verborum ſcriptas dicebat.

2 ¶ A GRÆCIS CIVITATIBVS, *non Græciæ modò, verùm & Italiæ, Athenienſibus, Faliſcis, petitæ L L. XII. Tabul.*

PORCIVS LATRO Declamatione in L. Serg. Catilinam.

MAiores olim noſtri ſapientiſſimi homines & ſine dubio grauiſſimi, num *Leges è Græcia per Legatos ſuos accerſendas eſſe putarunt*, quibus hanc Imperij magnitudinem perpetuò ſtabilirent, vt tu homo recens, ſeueritate illarum cum barbatuis tuis abutereris. &c. *Quo loco agit de L. xij. Tab. quâ cœtus nocturni prohibiti.*

Dionyſius Halicarnaſſ. *lib.* 10.

KΕφάλαιον δέ ἐστιν (verba ſunt T. Romilij in Senatu) ὧν ὑμῖν παραινῶ, πρέσβεις ἑλέσθαι, τοὺς μὲν εἰς τὰς Ἑλληνίδας πόλεις τὰς ἐν Ἰταλίᾳ, τοὺς δὲ εἰς Ἀθήνας, οἵτινες αἰτησάμενοι παρὰ τῶν Ἑλλήνων τοὺς κρατίστους νόμους καὶ μάλιστα τοῖς ἡμετέροις ἁρμόττοντας βίοις οἴσουσι δεῦρο. i. Summa eorum quæ vobis ſuadeo hæc eſt, vt Legatos eligatis, & partim in GRÆCIAE vrbes quæ ſunt in Italia, partim ATHENAS mittatis, qui leges optimas, & noſtris moribus maximè conuenientes petant atque huc afferant. *Et mox.* Πρέσβεις ἀπεδείχθησαν οἱ τοὺς παρ' Ἑλλήνων νόμους ληψόμενοι. i. Legati legum à GRÆCIS petendarum causâ creati ſunt. *Et rurſus.* ἐν δὲ τῷ αὐτῷ καιρῷ παρεγίνοντο ἀπό τε Ἀθηνῶν καὶ τῶν ἐν Ἰταλοῖς Ἑλληνίδων πόλεων οἱ πρέσβεις φέροντες τοὺς νόμους. i. Eodem tempore reuerſi ſunt

Legati

Legati cum legibus, quas afferebant ATHENIS, & ex aliis GRÆCIÆ vrbibus quæ in Italiâ erant. *Et poſt* p. 680, cùm de Decemuiris creatis loquitur. τρεῖς τε οἱ κομίσαντες παρὰ τῶν Ἑλλήνων τοὺς νόμους i. Et tres Legatos qui leges à GRÆCIS attulerant, Decemuiros creatos. Et p. 681. Οὗτοι οἱ δέκα ἄνδρες συγγράψαντες νόμους ἔκ τε τῶν Ἑλληνικῶν νόμων καὶ παρὰ τῶν σφίσιν αὐτοῖς ἀγράφων ἐθισμῶν, προὔθηκαν, ἐν δέκα δέλτοις τοῖς βουλομένοις σκοπεῖν, πᾶσαν δεχόμενοι ἐπανόρθωσιν ἰδιωτῶν &c. i. Hi Decemuiri Leges, tum ex Græcorum legibus, tum è patriis conſuetudinibus non ſcriptis conſcriptas in decem tabulis propoſuerunt, ei qui vellet ſpectandas, omnem priuatorum correctionem admittentes &c.

T. LIVIVS *lib. 3.*

MIſſi Legati ATHENAS, iuſſique inclytas leges SOLONIS ſcribere, & aliarum GRÆCIAE CIVITATVM inſtituta, mores, iuraq; noſcere. *Et poſt.* Iam redierant Legati cum ATTICIS legibus. *Et mox.* His [Septemuiris legibus ſcribendis] proximi Legati tres habiti, qui ATHENAS ierant: ſimul vt pro Legatione tam longinqua præmio eſſet honos: ſimul peritos Legum PEREGRINARVM ad condenda noua iura vſui fore credebant.

POMPONIVS *l. 2. §. 4. π. de origine iuris.*

PLacuit, publicâ auctoritate Decem conſtitui viros, per quos peterentur leges à GRAECIS ciuitatibus, & ciuitas fundaretur legibus.

EVSEBIVS, ſeu potius *Hieronymus*, *Chronico.*

ROmani per Legatos ab ATHENIENSIBVS iura petiuerunt, ex quibus XII. Tabulæ conſcriptæ.

AMMIANVS MARCELLINVS *lib.22.in fin.*

ET SOLON ſententiis adiutus Ægypti Sacerdotum, lat s iuſto moderamine legibus, Romano quoque iuri MAXIMVM addidit firmamentum.

SYMMACHVS *lib.3. Epiſt.* II.

ARma ab Samnitibus, inſignia à Tuſcis, LEGES DE LARE LYCVRGI & SOLONIS *ſumpſeramus.*

SERVIVS *ad illud 7. Aeneid. Hi Feſcenninas acies, æquoſq; Faliſcos.*

FALISCOS *Aequos* dicit [Virgilius,] id eſt *iuſtos*: quia P. R. miſſis Decemuiris ab ipſis Iura Fecialia, & nonnulla ſupplementa XII. Tabularum, accepit, quas ab Athenienſibus habuerant.

OROSIVS. *l.2.c.13.*

LEgati ad ATHENIENSES propter SOLONIS leges deferendas miſſi expectantur. *Et poſt.* Poteſtas Conſulum Decemuiris tradita, conſtituendarum legum ATTICARVM gratiâ.

VICTOR, *de viris illuſtribus in Virginio:* & poſt eum ISIDORVS 5. *Originum* I.

POpulus Romanus Decemuiros legibus ſcribendis creauit, qui eas ex libris SOLONIS tralatas, XII. Tabulis expoſuerunt.

D. AVGVSTINVS *2. de ciuitate Dei.c.16.*

SI autem à Diis ſuis Romani viuendi leges accipere potuiſſent, non aliquot annos poſt Romam conditam ab ATHENIENSIBVS mutuarentur leges SOLONIS. Quas tamen

tamen non vt acceperunt, tenuerunt, ſed meliores & emendatiores facere conati ſunt: Quamuis Lycurgus Lacedęmoniis leges ex Apollinis auctoritate ſe inſtituiſſe confinxerit: Quod Prudenter Romani credere noluerunt, proptereà non * *a* indè acceperunt.

* *a* Athenæus tamen *fine libri 6.* è Lacedæmoniorum diſciplina Romanos quædam mutuatos ſcribit.

Ammianus Marcellinus pariter *lib. 16* ex Lycurgi Rhetris ſumptuarias leges Romam translatas ait. *Iulianus* (inquit) *temperantiam ipſe ſibi indixit, atque retinuit, tanquam adſtrictus ſumptuariis legibus viueret, quas ex* RHETRIS LYCVRGI, *&* *Axonibus Romam translatas diuque obſeruatas & ſeneſcentes paulatim reparauit Sylla Dictator.*

Tribonianus deniq. § *vlt. Inſt. de iure naturali.* ad Lacedæmonios etiam Romani iuris originem refert: & ius ciuile ex Lacedæmoniorum etiam inſtitutis fluxiſſe ait. Verùm id de iuris non ſcripti origine accipiendum eſt

Athenienſium ſanè leges Decemuiros potiſſimùm probaſſe conſtat: vtpote ad ciuilem vitam & conſuetudinem magis facientes. At Lycurgi leges agreſtes & ſanguinariæ fuerunt quòd Plato & Ariſtoteles probant: ideò, quòd eorum finis precipuus hic eſſet, vt bellatores optimi Spartani fierent.

Ergo ab Athenienſib. leges petitæ ortæque teſte Cicerone *pro Flacco:* neque ſcriptores rerum Romanarum vlli Lacedęmoniorum hâc in re meminêre: etſi Tacitus, Gellius & Pomponius contra facere videntur: dum vndique multarum vrbium leges, à Græcis denique ciuitatibus petita. leges ſcribunt: ſed & Liuius qui aliarum quoque Græcè ciuitatum meminit. Ex Dionyſio Halicarn. conciliatio aliqua, qui de Græcis vrbibus in Italia id explicat.

CASSIODORVS *Chronico.*

LEgati ATHENAS miſſi ad leges deſcribendas.

ZONARAS *Tomo II.*

ROmani tres viros in Græciam ad illorum Leges & inſtituta cognoſcenda ablegarunt.

¶ 3. Ex SOLONIS nominatim legibus deſcriptas nonnullas *Leges XII. Tabul. memorant*

Cicero *Lib. 2. de legibus.* Et Gellius, *lib.* 11. *c. vlt.* & Gaius *in interpretatione l. XII. Tabul. l. vlt. ff. finium regund. l. vlt. ff. de collegiis.* Paulus 1. *ſentent.* 15. *in pr. Complurium legum, è XII. Tabulis originem, & earum quandoque ſententiam, è SOLONIS legibus repetunt.*

¶ 4 Ex VETERI IVRE, MORIBVS, *Legibus* REGIIS *petita quædam LL. XII. Tab.*

DIONYSIVS HALICARN. *lib.* 2. *de Iure patrio agens, quod iure Regio primùm inductum fuerat.*

KΑταλυθείσης τῆς μοναρχίας ὅτε πρῶτον ἐφάνη Ρωμαίοις πάντας τοὺς πατρικοὺς ἐθισμοὺς τε καὶ νόμους ἅμα τοῖς ἐπεισάκτοις ἐν ἀγορᾷ θεῖναι φανεροὺς ἅπασι τοῖς πολίταις δέκα ἄνδρες ἅμα τοῖς ἄλλοις ἀνέγραψαν νόμοις. καὶ ἔστιν ἐν τῇ τετάρτῃ τῶν λεγομένων δώδεκα. i. Sublato Regno, cùm primùm P. Romano viſum eſt omnes patrios MORES & LEGES vnà cum aſcititiis in foro palàm omnib. proponere, Decemuiri eam inter cæteras retulerunt, & extat in quarta XII. Tabularum.

Quod Dionyſius hoc ius patrium è iure Regio manaſſe ait id Papinianus etiam, apud legis Moſaicæ Pariatorem *t.* 4. tradit. *Cùm patri*, inquit, *lex Regia dederit in filium vitæ necisque poteſtatem.*

At Vlpianus *l. patre.* 8. *ff. de his qui ſunt ſui. moribus ius patriæ poteſtatis receptum eſſe* ſcribit, Inductum igitur iure Regio, receptum obſeruatum moribus. At quod *l.* 2. *ff de vulgari & pupillari ſubſt.* ſubſtitutio pupillaris Moribus, fieri dicitur: de lege XII. Tabularum id accipi non poteſt, ſed de eo iure, l. XII. Tab fluxit: i. de Iure Ciuili ſeu Prudentum auctoritate. Vt ius Ciuile ex l. XII. Tab. fluxit: quod ex ita ſubſtitutio pupillaris, patriæ poteſtatis ἀπόρροια quædam eſt.

IDEM *lib.* 10.

OΙ δέκα ἄνδρες συγγράψαντες νόμους ἐκ τε τῶν Ἑλληνικῶν νόμων καὶ παρὰ τῶν σφίσιν αὐτοῖς ἀγράφων ἐθισμῶν προὔθηκαν ἐν δέκα δέλτοις. i. Decemuiri leges conſcriptas tum ex Græcorum, tum ex ſuis MORIBVS non ſcriptis in Decem Tabulis propoſuerunt.

POMPONIVS *l.* 2. §. 23. *π. de origine iuris.*

VIrginius cùm animaduertiſſet, Appium Claudium contra ius, quod ipſe ex VETERE IVRE in XII. Tabulas tranſtulerat, Vindicias filiæ ſuæ à ſe abdixiſſe, &c.

VLPIA-

VLPIANVS *lib.* I. *ad Sabinum. l.* I. *π. de Curatore furioſo.*

LEge XII. Tabularum prodigo interdicitur bonorum ſuorum adminiſtratio: quod MORIBVS quidem ab initio introductum eſt.

FESTVS *in v. Reus.*

NVma in ſecunda Tabula, ſecunda lege, in qua ſcriptum eſt. *Si quid horum fuat vnum Iudici Arbitróve reóve, eo die diffenſus eſto.*

Hic obſeruatu dignum, etſi legum Regiarum nonnullæ in XII. Tabulas coniectæ fuiſſent, à prima tamen origine Regias, & Regum à quibus latæ primùm fuiſſent nominibus, dici perſeuerasse: vt in ipſis etiam XII. Tabulis, Regum nomina addita fuiſſe videantur. Laudantur & plures aliæ Regiæ leges: ſed an & illæ in XII. Tabulis conſcriptæ fuerint, affirmare non auſim: Præſertim cùm Liuius auctor ſit. *lib.* 6. *in geſtis.* A. CCC. LXV. præter leges XII. Tab. leges Regias quaſdam habitas & obſeruatas. *Inprimis fœdera*, inquit, *ac leges (erant ea. XII. Tabulæ, & quadam Regia leges) conquiri quæ comparerent, iuſſerunt.*

Marcellus etiam, *l.* 2. *ff. de mortuo inferendo*, legem Regiam laudat, de muliere prægnante non afficienda vltimo ſupplicio.

CAP. V. DE MATERIA DIVISIONE, FINE ET VERBIS LEGIS XII. TAB.

I ¶ TOTIVS CIVITATIS VTILITAS, *lege XII. Tab. comprehenſa.*

CICERO I. *de Oratore.*

SI quis Ciuilem ſcientiam contemplatur, totam hanc deſcriptis omnibus Ciuitatis vtilitatibus, ac partibus, XII. Tabulis contineri videbitis.

G 2 FLO-

FLORVS *l.1. c.24.*

ALlatas à Græcia leges x. principes lecti, iubente populo conſcripſerant, ordinataq́; erat in XII. Tabulis *tota iuſtitia.*

2 ¶ IVS PRIVATVM: PVBLICVM, SACRVM, *lege XII. Tabul. ſancitum.*

AVSONIVS GRYPHO *de ternario.*

IVs triplex, Tabulæ quod ter ſanxere quaternæ,
Sacrum, Priuatum, Populi commune quod vſquam eſt.

Hanc Iuris diuiſionem ſecutus poſteà Quintilianus *lib 4 c 2 circa fin.* Legum (inquit) *genera ſunt tria: ſacri, publici, priuati iuris.* Breuius l. 1. ff. in publicum & priuatum ius diuidunt. Quam etiam diuiſionem ſequitur Liuius *l.3* de his legibus verba faciens. *Decem Tabularum* (inquit) *leges perlata ſunt: Qui nunc quoque hoc immenſo aliarum ſuper alias aceruatarum legum cumulo, fons omnis publici priuatique eſt iuris.* Ita Plinius *l.1 ep. ad Seuerum,* Ariſtonem ICtum noſtrum *velut priuati publicique iuris peritum,* commendat.

¶ 3 *OBSCVRISSIMA*, INSECVTIS VISA, *legis XII. Tab. verba.*

HORATIVS 2. *Epiſtol.1.*

SIc fautor Veterum, vt Tabulas peccare vetantes,
Quas bis quinque viri ſanxerunt, fœdera Regum
Vel Gabiis, vel cum rigidis æquata Sabinis,
Pontificum libros, annoſa volumina vatum
Dictitet Albano Muſas in monte locutas.

* Vbi Acron. *Populus*, inquit, *Romanus omnia noua faſtidit, in tantum delectatus veteribus, vt Legem Romanam, qua in XII. Tabulis continetur, ita pro vero teneat, quaſi ſi Muſa locuta ſint in Albano monte.*

Et Porphyrion. *Adeo veteribus fauet, vt etiam XII. Legum Tabula à Decemuiris ſcripta, Latina eſſe videantur, ob auſteram & rancidam vetuſtatem.*

SENECA *ep. 114.*

MVlti ex alieno ſæculo petunt verba, XII. Tabulas loquuntur.

GEL-

GELLIVS *lib.16.c.12.*

QVæri cœptum eſt, quid eſſet *proletarius.* Atque ego aſpiciens quempiam in eo circulo Ius Ciuile callentem, rogabam vt id verbum nobis enarraret. Nam (inquam) Q. Ennius verbum hoc ex XII. Tabulis veſtris accepit. Ego vero, inquit ille, dicere atque interpretari hoc deberem, ſi ius Faunorum & Aboriginum didiciſſem: Sed enim quum *Proletarij, & Aſsidui, & Sanates, & Vades, & Subuades, & xxv. aſſes, & taliones, furtorumque quæſtio cum lance & licio* euanuerint, omniſque illa XII. Tabularum antiquitas, niſi in legis actionibus Centumuiralium cauſarum, lege Ebutiâ latâ conſopita ſit, ſtudium ſcientiámque ego præſtare debeo Iuris & Legum, vocúmque earum quibus vtimur.

Huc referenda etiam diſputatio de verbo *Leſſum* apud Ciceronem *2. de legibus.*
Repetenda etiam nonnulla ex Gellio *cap.1. lib.20.* quod caput integrum ſeptimo capite à nobis refertur.

FORTVNATIANVS *lib.3.*

ANtiqua verba quæ affectabo? Quæ non ſunt adeò abolita, vt ſunt in XII. Tabulis, & Saliari carmine.

SYMMACHVS, *lib.3. ep.44.*

SI tibi vetuſtatis tantus eſt amor, pari ſtudio in verba priſca redeamus, quibus Salij canunt, & Augures auem conſulunt, & Decemuiri Tabulas condiderunt. Iamdudum his renunciatum eſt, & ſucceſſio temporum placita priora mutauit.

CAP. VI. DE PROMULGATIONE DECEM *PRIMUM* TABULARUM, *MOX* DUODECIM.

¶ 1 IN AES *inciſæ Leges X I I. Tabul. Præter Dionyſij locum, quem modò protuli.*

DIODORUS LIB. XII.

Τῶν καλουμένων δώδεκα πινάκων οἱ μὲν δέκα συνετελέσθησαν: τοὺς δὲ ὑπολειπομένους δύο ἀνέγραψαν οἱ ὕπατοι: καὶ τελεσθείσης τῆς ὑποκειμένης νομοθεσίας ταύτην εἰς ΔΩΔΕΚΑ ΧΑΛΚΟΥ͂Σ ΠΙΝΑΚΑΣ χαράξαντες οἱ ὕπατοι προσήλωσαν τοῖς πρὸ τοῦ βουλευτηρίου τότε κειμένοις ἐμβόλοις. i. Duodecim, quas vocant, Tabularum, decem ſolummodo perfectæ erant: duas igitur reliquas Conſules ſuppleuêre: Iura igitur P.R. ſic abſoluta XII. Tabulis æneis inciderunt, eáſque pro Curia Roſtris adfixêre.

LIVIUS LIB. III.

PRiuſquam vrbem egrederentur [*Conſules*] Leges Decemuirales, quibus Tabulis XII. eſt nomen, in æs inciſas in publico propoſuerunt.

D. CYPRIANUS AD DONATUM *lib.*II. *epiſt.*II.

INciſæ ſint licet leges XII. Tabulis, & *publico ære* præfixa iura præſcripta ſint: inter Leges ipſas delinquitur.

¶ 2 EBOREÆ *X. Tabulæ.*

POMPON. LIB. SINGUL. ENCHIRID.

POM-

POMPONIVS *lib.* 2. §. 4. *ﬀ. de origine Iuris.*

PLacuit x. conſtitui viros, per quos peterentur leges à Græcis ciuitatibus, quas in Tabulas *eboreas* * [ita Tullius in Catilinariis.] perſcriptas pro Roſtris compoſuerunt, vt poſſent leges apertiùs percipi: datúmque eſt eis ius eo anno in Ciuitate ſummum, vti leges & corrigerent ſi opus eſſet, & interpretarentur: Qui ipſi ſequenti anno alias duas ad eaſdem Tabulas adiecerunt.

* Fortè legendum *Roboreas*. Dionyſius Halicarnaſſeus quippe lib. 3 auctor eſt leges P.R. antiquiſſimas *ἐν δρυΐναις σανίσιν* propoſitas. Vtcunque legatur, culpa hactenus liberari non poteſt, hic Pomponius, ſiue Tribonianus, quæſito Pomponij nomine, qui *Eboreas* tabulas dixit, quas non vnus Dionyſius (quod Scaligero alicubi traditum) verùm Diodorus, Liuius, Cyprianus etiam *Æreas* fuiſſe teſtantur. v. Brodeum 4. Miſcell. ; x r i.

Verùm facili negotio, quantum exiſtimo res ita componi poteſt Decem Tabulæ Eboreæ primum (ſiue roboreæ) populo propoſitæ fuerunt. Deinde vbi populus eas probaſſet, tum demum vnà cum duabus poſterioribus ad perpetuum earum obſeruantiam in æs inciſæ ſunt Loquitur Pomponius de x. Tabulis populo primùm propoſitis: Cæteri, Dionyſio excepto, de x i i. Tabulis iam à populo probatis.

ZONARAS TOMO II.

DEcemuiri Leges à ſe conſcriptas in foro propoſuerunt, quas cùm omnibus probaſſent, ad populum tulerunt: ſancitáque in x i i. Tabulas retulerunt. Quæ enim digna memoriâ ſeu cuſtodiâ iudicabant, in Tabellis * aſſeruabant.

* Deeſſe videtur in Græco, χαλκαῖς, i. *Æreis*. Alioquin hoc inepti hominis [illegible]mentum erit.

CAP. VII. QVO COMMENDATIO LEGIS XII. TAB. CONTINETVR.

¶ 1 PHILOSOPHORVM *omnium Bibliothecis præferendæ XII. Tab.*

CICERO I. DE ORATORE, SVB CRASSI PERSONA.

ACcedit verò, quò faciliùs percipi cognoſcique Ius ciuile poſſit (quod minimè plerique arbitrantur) mira quædam in cognoſcendo ſuauitas, & delectatio. Nam, ſiue quem aliena ſtudia delectant, plurima eſt & in omni Iure Ciuili, & in Pontificum libris *& in XII. Tabulis* antiquitatis effigies, quòd & verborum priſca vetuſtas cognoſcitur, & genera actionum quædam maiorum conſuetudinem vitámq; declarant: ſiue quis ciuilem ſcientiam contemplatur, totam hanc deſcriptis *omnibus ciuitatis vtilitatibus, ac partibus, XII. Tabulis contineri* videbitis: ſiue quem iſta præpotens & glorioſa philoſophia delectat (dicam audaciùs) hoſce habet fontes omnium diſputationum ſuarum, qui iure ciuili & legib. continentur. Ex his.n.& dignitatem maximè expetendam videmus, cùm verus, iuſtus, atque honeſtus labor honoribus, præmiis atque ſplendore decoratur: vitia autem hominum atque fraudes, damnis, ignominiis, vinculis, verberibus, exiliis, morte multantur: & docemur non infinitis cōcertationūq; plenis diſputationib. ſed authoritate nutúq; legū domitas habere libidines, coërcere omnes cupiditates, noſtra tueri, ab alienis mētes, oculos, man⁹ abſtinere. *Fremāt omnes licet, dicā quod ſentio, bibliothecas mehercule omniū Philoſophorū, vnus mihi videtur XII. Tabularū libellus, ſi quis legū*

fonteis

fonteis & capita viderit, & auctoritatis pondere & vtilitatis vbertate ſuperare. Percipietis etiam illam ex cognitione iuris lætitiam & voluptatem, quòd quantum præſtiterint noſtri Maiores prudentiâ cœteris gentibus, tum facillimè intelligetis, ſi cum illorum Lycurgo,& Dracone & Solone noſtras leges conferre volueritis. Incredibile eſt enim, quàm ſit omne ius ciuile, præter hoc noſtrum, inconditum ac penè ridiculum: de quo multa ſoleo in ſermonibus quotidianis dicere, cùm hominum noſtrorum prudentiam cœteris hominibus & maximè Græcis antepono.

Idem CICERO, eod. libro.

VT totum illud, *vti lingua nuncupaſſit*, non in XII. Tabulis, quas tu *omnibus bibliothecis anteponis*, ſed in magiſtri carmine ſcriptum videretur, &c.

¶ II. ÆQVITAS *legis XII. Tabul.*

TACITVS Lib. III. Annal.

CReati Decemuiri, & accitis quæ vſquàm egregia,compoſitæ XII.Tabulæ, *Finis æqui iuris:* Nam ſecutæ leges, etſi aliquando in maleficos ex delicto, ſæpius tamen diſſenſione ordinum, & apiſcendi inlicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaq; ob praua per vim latæ ſunt.

De ÆQVITATE *Legis XII. Tabul.diſceptatio Sext. Cæcilij ICti & Fauorini Arelatenſis Philoſophi.*

GELLIVS Lib. XX. cap. I.

SExtus Cæcilius in diſciplina iuris atque legibus populi Romani noſcendis interpretandiſq; ſcientia, vſu, auctoritateq; illuſtris fuit. Ad eum fortè in area Palatina, quum ſalutationem Cæſaris opperiremur, Philoſophus Fauorinus acceſſit, collocutúſque eſt nobis multiſq; aliis præſentibus.

In illis tunc eorum ſermonibus orta mentio eſt legum decemuiralium, quas Decemuiri eius rei gratia à populo creati, compoſuerunt in duodecim tabulas. Eas leges, quum Sext. Cæcilius, inquiſitis exploratiſque multarum vrbium legibus, eleganti atque abſoluta breuitate verborum ſcriptas diceret; Sit hoc, inquit Fauorinus, in pleraque earum legum parte, ita vti dicis: non enim minus cupidè tabulas iſtas duodecim legi, quàm illos decem libros Platonis de legibus. Sed quædam iſtic eſſe animaduertuntur aut obſcuriſſima, aut dura, aut lenia contrà nimis & remiſſa, aut nequaquam ita vt ſcriptum eſt, conſiſtentia. ¶ *Obſcuritates*, inquit Sex. Cæcilius, non aſſignemus culpæ ſcribentium, ſed inſcientiæ non aſſequentium: quanquam hi quoque ipſi, qui quæ ſcripta ſunt minus percipiunt, culpâ vacant. Nam longa ætas verba atque mores veteres obliteravit, quibus verbis moribuſq; ſententia legum comprehenſa eſt. Trecenteſimo quoque anno poſt Romam conditam tabulæ compoſitæ ſcriptæque ſunt; à quo tempore ad hunc diem *anni eſſe non longè minus ſeptingenti videntur*. ¶ *Durè* autem ſcriptum eſſe in iſtis legibus quid exiſtimari poteſt? niſi duram eſſe legem putas, quæ judicem arbitrúmve iure datum, qui ob rem dicendam pecuniam accepiſſe conuictus eſt, capite punit: aut quę furem manifeſtum, ei cui furtum factum eſt in ſeruitutem tradit, nocturnum autem furem ius occidendi tribuit. Dic enim quæſo, dic vir ſapientiæ ſtudioſiſſime, an aut iudicis illius perfidiam contra omnia iura diuina atque humana iuſiurandum ſuum pecuniâ vendentis, aut furis manifeſti intolerandam audaciam, aut nocturni graſſatoris inſidioſam violentiam non dignam eſſe capitis pœna exiſtimes?

FAVORINI aduerſus leges XII. Tabu. diſputatio. INIQVAS poſteà P. R. viſas.

Noli, inquit Fauorinus, ex me quærere quid ego exiſtimem, ſcis enim ſolitum eſſe me pro diſciplina ſectæ, quam colo, inquirere potius quàm decernere. Sed non leuis exiſtimator neque aſpernabilis eſt populus Romanus; cui delicta quidem iſthæc vindicanda; pœnæ tamen huiuſmodi nimis *duræ* eſſe viſæ ſunt. Paſſus enim eſt leges iſtas de tam

immodico ſupplicio ſitu atque ſenio emori. Sicut illud quoque non humaniter ſcriptum improbauit: quòd ſi homo in ius vocatus morbo aut ætate æger ad ingrediendum inualidus eſt, arcera non ſternitur, ſed ipſe auffertur & iumento imponitur atque ex domo ſua ad Prætorem in comitium noua funeris facie effertur: quam enim ob cauſam morbo affectus & ad reſpondendum pro ſeſe non idoneus iumento adhærens in ius aduerſario deportatur?

2 Duras & immanes videri aliquas leges XII. Tab.

Quod verò dixi videri quædam eſſe impendio *Molliora*: nonne tibi quoque videtur nimis eſſe dilutum, quod ita de iniuria punienda ſcriptum eſt? Si iniuriam faxit alteri, viginti quinque æris poenæ ſunto. Quis enim erit tam inops, quem ab iniuriæ faciendæ lubidine viginti quinque aſſes deterreant? Itaque quum eam legem Q. Labeo quoque veſter in libris, quos ad duodecim tabulas conſcripſit non probaret, Quidam, inquit, Lucius Veratius fuit, egregiè homo improbus atque immani vecordia, is pro delectamento habebat os hominis liberi manus ſuæ palma verberare, cum ſeruus ſequebatur crumenam plenam aſſium portitans, & quemcunque depalmaverat, numerari ſtatim, ſecundùm duodecim tabulas viginti & quinque aſſes iubebat; propterea, inquit, prætores poſteà hanc aboleſcere & relinqui cenſuerunt, iniuriiſq; æſtimandis recuperatores ſe daturos edixerunt.

3 Molles nimium quaſdam leges XII. Tab. videri.

Nonnulla autem in iſtis legibus nec *Conſiſtere* quidem, ſicut dixi, viſa ſunt: velut illa lex talionis, cuius verba, niſi memoria me fallit, hæc ſunt: Si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio eſto. Præter enim vlciſcendi acerbitatem, nè procedere quoque executio iuſtæ talionis poteſt: nam cui membrum ab alio ruptum eſt, ſi ipſi itidem rumpere per talionem velit; quæro an efficere poſſit rumpendi pariter membri æquilibrium: in qua re primùm ea difficultas eſt inexplicabilis. Quid ſi quis membrum, inquit, alteri imprudens ruperit? quod enim per imprudentiam factum eſt, retaliari per imprudentiam debet:

4 Conſiſtere quaſdam leges XII. Tabul. non poſſe.

Ictus quippe fortuitus & conſultus non cadunt ſub eiuſdem talionis ſimilitudinem. Quonam igitur modo imprudentem poterit imitari, qui in exequenda talione non licentiæ ius habet ſed imprudentiæ? Sed etſi prudens ruperit, nequaquam patietur aut altiùs ſe lædi aut latiùs: quod cuiuſmodi librâ atque menſurâ caueri poſſit, non reperio. Quin etiam ſi quid plus erit, alitérve commiſſum, res fiet ridiculæ atrocitatis, vt contraria actio mutuæ talionis oriatur, & adoleſcat infinita quædam reciprocatio talionum.

5 Immanes etiam quaſdam legum XII. Tab. eſſe.

Nam de *Immanitate* illa ſecandi partiendíq; humani corporis, ſi vnus ob pecuniam debitam iudicatus addictuſq; ſit pluribus, non libet meminiſſe, & piget dicere. Quid enim videri poteſt efferatius: quid ab hominis ingenio diuerſius, quàm quòd membra & artus inopis debitoris breuiſſimo laniatu diſtrahantur, ſicut nunc bona venum diſtrahuntur?

Sex. Caecilii pro æquitate legis XII. Tab. diſputatio.

Tum Sext. Cæcilius amplexus vtraque manu Fauorinum, Tu es, inquit, vnus profectò in noſtra memoria non Graiæ modò, ſed Romanæ rei peritiſſimus. Quis enim Philoſophorũ diſciplinæ ſuæ leges tam ſcitè atque doctè callet, quàm leges tu noſtras decemuirales percalluiſti? Sed quæſo tecum tamen degrediare pauliſper è curriculis iſtis diſputationum veſtrarum Academicis: omiſſoq; ſtudio, quicquid lubitum eſt, arguendi tuendíq;, conſideres gravius cuiuſmodi ſint ea, quæ reprehendiſti; nec ideò contemnas legum iſtarum antiquitates, quòd pleriſque ipſis iam populus

1 Cur iniquæ poſtea viſæ quædam leges XII. Tab.

Romanus vti deſiuerit: non enim profectò ignoras legum oportunitates & medelas pro temporum moribus & pro rerum publicarum generibus, ac pro vtilitatum præſentium rationibus, proq; vitiorum, quibus medendum eſt, feruoribus mutari atque flecti: neque vno ſtatu conſiſtere, quin vt facies cæli & maris, ita rerum atque fortunæ tempeſtatibus varientur. Quid ſalubrius viſum eſt rogatione illa Stolonis iugerum de numero præfinito? quid vtilius plebiſcito Voconio, de coërcendis mulierum hæreditatibus? quid tam neceſſarium exiſtimatum eſt propulſandæ ciuium luxuriæ, quàm

riæ, quàm lex *Licinia* & *Fannia*, aliæq; item leges ſumptuariæ? Omnia tamen hæc obliterata & operta ſunt ciuitatis opulentiâ quaſi quibuſdam fluctibus exæſtuantis.

Sed cur tibi eſſe viſa eſt *Inhumana* lex omnium quidem mea ſententia humaniſſima, quæ iumentum dare iubet ægro aut ſeni in ius vocato? verba ſunt hæc de lege. SI IN IVS VOCAT. SI MORBVS ÆVITASVE VITIVM ESCIT. QVI IN IVS VOCABIT IVMENTVM DATO: SI NOLET ARCERAM NE STERNITO. An tu fortè *morbum* appellari hic putas ægrotationem grauem cum febri rapida & quercera, *iumentumq;* dici pecus aliquod vnicum tergo vehens? Ac propterea minùs fuiſſe humanum exiſtimas ægrotum domi ſuæ cubantem iumento impoſitum in ius rapi? Hoc, mi Fauorine, nequaquam ita eſt; nam *morbus* in lege iſta non febriculoſus neque nimium grauis, ſed vitium aliquod imbecillitatis atque invalentiæ demonſtratur: non periculum vitæ oſtenditur. Cæteroqui morbum vehementiorem vim grauiter nocendi habentem legum iſtarum ſcriptores alio in loco non per ſe morbum, ſed *morbum ſonticum* appellant. *Iumentum* quoque non id ſolum ſignificat quod nunc dicitur: ſed vectabulum etiam, quod adiunctis pecoribus trahebatur, veteres noſtri iumentum à iungendo dixerunt: *arcera* autem vocabatur ploſtrum tectum vndique & mœnitum quaſi arca quædam magna veſtimentis inſtrata, qua nimis ægri aut ſenes portari cubantes ſolebant. Quænam igitur tibi acerbitas eſſe viſa eſt, quòd in ius vocato paupertino homini vel inopi, qui aut pedibus fortè ægris eſſet, aut quo alio caſu ingredi non quiret, ploſtrum eſſe dandum cenſuerunt: neque inſterni tamen delicatè arceram iuſſerunt: quoniam ſatis eſſet inualido cuicuimodi vectabulum: atque id fecerunt ne cauſatio iſta ægri corporis perpetuam vacationem daret fidem detrectantibus, iuriſq; actiones declinantibus? Sed enim ipſum vide.

[2] INHVMANAS & acerbas non eſſe leges XII. Tab.

Iniurias factas quinque & viginti aſſibus ſanxerunt: non omninò omnes, mi Fauorine, iniurias ære iſto pauco diluerunt:

[3] MOLLES non eſſe leges XII. Tab.

 runt:

runt:tametſi & hæc ipſa paucitas aſſium graue pondus æris fuit: nam librariis aſſibus in ea tempeſtate populus vſus eſt: Sed iniurias atrociores, vt de oſſe fracto non liberis modò, verum etiam ſeruis factas impenſiore damno vindicauerunt. Quibuſdam autem iniuriis talionem quoque appoſuerunt: quam quidem tu talionem, vir optime, iniquiùs paulò inſectatus es, ac ne conſiſtere quidem dixiſti, lepida quadam ſolertia verborum: quoniam talioni par non ſit talio, neque rumpi membrum facilè poſſit ad alterius rupturæ, vt ais tu, æquilibrium. Verum eſt, mi Fauorine, talionem rariſſimam fieri difficilimè: Sed Decemuiri minuere atque exſtinguere volentes huiuſmodi violentiam pulſandi atque lædendi, eo quoque metu coërcendos eſſe homines putauerunt; neque eius qui membrum alteri rupiſſet & paciſci tamen de talione redimenda nollet, tantam eſſe habendam rationem arbitrati ſunt, vt an prudens imprudenſve rupiſſet ſpectandum putarent, aut talionem in eo vel ad amuſſim æquipararent, vel in librili perpenderent, ſed potiùs eundem animū eundemq́; impetum in eadem parte corporis rumpendi, non eundem quoque caſum exigi voluerunt. Quoniam modus voluntatis præſtari poſſet, caſus ictus non poſſet. Quod ſi ita eſt vt dico, vt & ipſe æquitatis habitus demonſtrat, taliones illæ tuæ reciprocæ argutiores profectò, quàm veriores fuerunt. Sed quoniam acerbum quoque eſſe hoc genus pœnæ putas, quæ obſecro te, iſta acerbitas eſt ſi idem fiat in te, quod tute in alio feceris: præſertim cùm habeas facultatem paciſcendi, & non neceſſe ſit pati talionem, niſi eam tu elegeris? quod edictum autem prætorium de æſtimandis iniuriis probabilius eſſe poteſt? Nolo hoc ignores hanc quoque ipſam talionem ad æſtimationem iudicis redigi neceſſariò ſolitam: nam ſi reus qui depeciſci noluerat, iudici talionem imperanti non parebat, æſtimata lite iudex hominem pecuniæ damnabat, atque ita ſi reo & pactio grauis & acerba talio viſa fuerat, ſeueritas legis ad pecuniæ multam redibat.

4 CONSISTERE poſſe omnes XII. Tab. leges.

Reſtat

Reſtat vt ei quod de ſectione partitioneq́; corporis *Immaniſſimum* eſſe tibi viſum eſt, reſpondeam. Omnibus quidem virtutum generibus exercendis colendiſque Populus Romanus è parua origine ad tantæ amplitudinis inſtar emicuit; ſed omnium maximè atque præcipuè fidem coluit ſanctamq́; habuit tam priuatim quàm publicè. Sic Conſules clariſſimos viros hoſtibus confirmandæ fidei publicæ cauſa dedit. Sic clientem in fidem acceptum cariorem haberi quàm propinquos, tuendumq́; eſſe contra cognatos cenſuit: neque peius vllum facinus exiſtimatum eſt, quàm ſi cui probaretur clientem deriſui habuiſſe. Hanc autem fidem maiores noſtri non modò in officiorum vicibus, ſed in negotiorum quoque contractibus ſanxerunt, maximeq́; in pecuniæ mutuaticæ vſu atque commercio: adimi enim putauerunt ſubſidium hoc inopiæ temporariæ, quo communis omnium vita indiget, ſi perfidia debitorum ſine pœna graui illuderet. Confeſſi igitur æris ac debiti iudicatis triginta dies ſunt dati conquirendæ pecuniæ cauſa quam diſſoluerent, eoſque dies decemuiri iuſtos appellauerunt, velut quoddam iuſtitium, id eſt iuris inter eos quaſi interſtitionem quandam & ceſſationem: quibus diebus nihil cum his agi iure poſſet. Poſt deinde niſi diſſoluerent ad Prætorem vocabantur, & ab eo, quibus erant iudicati, addicebantur: neruo quoque aut compedibus vinciebantur. Sic enim ſunt opinor verba legis: ÆRIS CONFESSI REBVSQVE IVRE IVDICATIS TRIGINTA DIES IVSTI SVNTO. POST DEINDE MANVS INIECTIO ESTO. IN IVS DVCITO NI IVDICATVM FACIT, AVT QVI ENDO EO IN IVRE VINDICIT, SECVM DVCITO, VINCITO AVT NERVO AVT COMPEDIBVS QVINDECIM PONDO, NE MINORE*, AVT SI VOLET MAIORE VINCITO: SI VOLET SVO VIVITO: NI SVO VIVIT, QVI EM VINCIVM HABEBIT LIBRAS FARRIS IN DIES DATO: SI VOLET, PLVS DATO. Erat autem ius interea paciſcendi, ac niſi pacti forent habebantur in vinculis dies ſexaginta, inter eos dies trinis nundinis continuis ad prætorem in comitium producebantur, quantæque pecuniæ iudicati eſſent, prædicabatur: tertiis autem

nundinis

ſ ab IMMANITATE vindicantur. L. XII. Tab.

* Maiore at ſi volet minore.

nundinis capite pœnas dabant, aut trans Tiberim peregrè venum ibant: ſed eam capitis pœnam ſanciendæ ſicut dixi, fidei gratia horrificam atrocitatis oſtentu, nouiſque terroribus metuendam reddiderunt: nam ſi plures fuerant quibus reus eſſet iudicatus, ſecare ſi vellent atque partiri corpus addicti ſibi hominis permiſerunt: Et quidem verba ipſa legis dicam, ne exiſtimes inuidiam me iſtam fortè formidare. TERTIIS, inquit, NVNDINIS PARTIS SECANTO: SI PLVS MINVSVE SECVERVNT SE FRAVDE ESTO. Nihil profectò immitius, nihil immanius, niſi, vt re ipſa apparet, eo conſilio tanta immanitas pœnæ denunciata eſt, ne ad eam vnquam perueniretur. Addici namque nunc & vinciri multos videmus, quia vinculorum pœnam deterrimi homines contemnunt: diſſectum eſſe antiquitus neminem equidem neque legi neque audivi, quoniam ſæuitia iſta pœnæ contemni non quita eſt. An putas Fauorine, ſi non illa etiam ex duodecim tabulis de teſtimoniis falſis pœna aboleuiſſet, & ſi nunc quoque vt anteà qui falſum teſtimonium dixiſſe conuictus eſſet, de Saxo Tarpeio deiiceretur, mentituros fuiſſe pro teſtimonio tam multos quàm videmus? Acerbitas plerunque vlciſcendi maleficij bene atque cautè viuendi diſciplina eſt. Hiſtoria de Metio Fufetio Albano nobis quoque, non admodum numerò iſtiuſmodi libros lectitantibus, ignota non eſt, qui quoniam pactum atque condictum cum Rege populi Romani perfidè ruperat, binis quadrigis evinctus in diverſa nitentibus, laceratus eſt; nouum atque aſperum ſupplicium quis negat? Sed quid elegantiſſimus Poëta dicat, vide:

—At tu dictis, Albane, maneres.

Hæc taliáque alia vbi Sext. Cæcilius omnibus qui aderant, ipſo quoque Fàuorino approbante atque laudante, diſſeruit, nunciatum eſt Cæſarem iam ſalutari, & ſeparati ſumus. *Hactenus Gellius.*

3 ¶FONS

3 ¶ FONS *totius iuris, Leges XII. Tabularum.*

CICERO I. DE LEGIBVS.

SIc habetote, nullo in genere diſputandi magis honeſta patefieri, quid ſit homini naturâ tributum, quantam vim rerum optimarum mens humana contineat, cuius muneris colendi efficiendiq; causâ nati & in lucem editi ſumus, quæ ſit coniunctio hominum, quæ naturalis ſocietas inter ipſos: His enim explicatis, fons legum & iuris inueniri poteſt. ATT. Non ergo à Prætoris Edicto, vt plerique nunc, neque à XII. Tabulis, vt ſuperiores, ſed penitus ex intima Philoſophia hauriendam Iuris diſciplinam putas? *Hactenus Cicero.*

LIVIVS LIB. III.

CEnturiatis Comitiis Decem Tabularum leges perlatæ ſunt: qui nunc quoque hoc immenſo aliarum ſuper alias aceruatarum legum cumulo *Fons omnis publici priuatiq́ eſt iuris.*

4 ¶ PRVDENTIA CIVILIS, *Lege XII. Tabul. comprehenſa.*

CRASSVS. *apud Ciceronem* I. *de Oratore.*

IAm verò de Legibus inſtituendis, de Bello, de pace, de ſociis, de Vectigalibus, de Iure ciuium generatim in ordines ætatéſque deſcripto, dicant vel Græci, ſi volent, Lycurgum aut Solonem (quanquam illos quidem cenſemus in numero eloquentium ponendos) ſciſſe meliùs quàm Hyperidem, aut Demoſthenem, perfectos iam homines in dicendo & perpolitos: vel noſtros *Decemuiros, qui XII. Tabulas perſcripſerunt, quos neceſſe eſt fuiſſe prudentes*, anteponant in hoc genere Ser. Galbæ, & ſocero tuo C. Lælio, quos conſtat dicendi genere præſtitiſſe.

5 ¶ELEGANTIA RERVM ET VERBORVM, *in l. XII. Tabul.*

CICERO LIB. IV. DE REPVBL. *apud Nonium in v. Iurgium c. 5.*

ADmiror non *rerum* ſolùm ſed etiam *verborum* elegantiam. *Si iurgant*, inquit, &c.

6 ¶BREVITAS ELEGANS ET ABSOLVTA *Legis XII. Tabul.*

GELLIVS LIB. XX. CAP. I.

ORta mentio eſt legum Decemuiralium: Eas leges cùm Sex. Cæcilius, inquiſitis exploratiſq; multarum vrbium legibus, *eleganti atque abſoluta breuitate verborum* ſcriptas diceret: Sit hoc, inquit Fauorinus, in pleraque earum legum parte, ita vti dicis: Non enim minùs cupidè Tabulas iſtas XII. legi, quàm illos decem libros Platonis de legibus, ſed &c.

DIODORVS LIB. XII. *de XII. Tabulis agens.*

Ἡ δὲ γραφεῖσα νομοθεσία ΒΡΑΧΕΏΣ ΚΑῚ ΑΠΕΡΊΤΤΩΣ ΣΥΓΚΕΙΜΈΝΗ διέμεινε θαυμαζομένη μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς καιρῶν. i. Et hæ quidem leges breuiter, & abſolutè conſcriptæ, ad noſtram ætatem in admiratione ſummâ perdurarunt.

7 ¶DISCEBANT PVERI *XII. velut carmen neceſſarium.*

CICERO I. DE ORATORE, SVB MARCI PERSONA.

HOc *plus ne facito, rogum aſciâ ne polito.* Noſtis quæ ſequuntur. Diſcebamus .n. pueri XII. vt carmen neceſſarium, quas iam nemo diſcit.

IDEM

IDEM EODEM LIBRO.

A Paruis, Quincte, didicimus, SI IN IVS VOCAT ATQVE EAT, [&] eiuſmodi leges alias nominare.

DIONYSIVS Halic. *lib.* 10. *circa fin.*

Οὗτοι οἱ συνδέκα ἄνδρες συγγράψαντες νόμους ἔκ τε τῶν Ἑλληνικῶν νόμων καὶ παρὰ τῶν σφίσιν αὐτοῖς ἀγράφων ἐθισμῶν, προὔθηκαν ἐν ΔΕΚΑ δέλτοις τοῖς βουλομένοις σκοπεῖν, πᾶσαν δεχόμενοι ἐπανόρθωσιν ἰδιωτῶν, καὶ πρὸς τὴν κοινὴν εὐαρέστησιν ἀπευθύνοντες τὰ γραφέντα. καὶ μέχρι πολλοῦ διετέλεσαν ἐν κοινῷ μετὰ τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν συνεδρεύοντες, καὶ τὴν ἀκριβεστάτην ποιούμενοι τῆς νομοθεσίας ἐξέτασιν. ἐπειδὴ δὲ ἀποχρώντως αὐτοῖς ἐφαίνετο τὰ γραφέντα ἔχειν, πρῶτον μὲν τὴν βουλὴν συναγαγόντες, οὐδενὸς ἔτι μεμφομένου τοῖς νόμοις, προβούλευμα περὶ αὐτῶν ἐκύρωσαν: ἔπειτα τὸν δῆμον ἐκάλεσαν ἐπὶ τὴν λοχῖτιν ἐκκλησίαν, ἱερομνημόνων τε καὶ οἰωνιστῶν, καὶ τῶν ἄλλων ἱερέων παρόντων, καὶ τὰ θεῖα, ὡς νόμος, ἐξηγησαμένων, ἀνέδωκαν τοῖς λοχαγοῖς τὰς ψήφους. ἐπικυρώσαντος δὲ καὶ τοῦ δήμου τοὺς νόμους, στήλαις χαλκαῖς ἐγχαράξαντες αὐτοὺς, ἐφεξῆς ἔθεσαν ἐν ἀγορᾷ, τὸν ἐπιφανέστατον ἐκλεξάμενοι τόπον. i. Hi Decemuiri Leges tùm ex Græcorum legibus, tum ex propriis moribus non ſcriptis in Decem tabulis propoſuerunt, cuicunq; voléti, eas ſpectare, omnem priuatorum emendationem admittentes, ſcriptaq; ad commune beneplacitum conformantes: diuq; cum optimis quibuſq; in in publico conſederũt, & ſingulas leges ad exquiſitiſſimum examen reuocarunt. Vbi verò viſæ ſunt ſatis rectè habere, primùm Senatu coacto, nemine ampliùs de vlla lege conquerente, Senatuſconſultum de iis fecerunt: deinde conuocato ad centuriata comitia populo, Pontificibus, Auguribus, ceteriſq; ſacerdotibus præſentibus, & ſacra de more præeuntibus, calculos dederunt centuriis: tum plebiſcito quoq; confirmatas, & in æreas columnas inciſas propoſuerunt in Foro, loco maximè conſpicuo in id electo.

Et paulò poſt. de DVABVS poſterioribus οἱ δὲ περὶ τὸν Ἄππιον τοὺς λοιποὺς συγγράψαντες νόμους, ἐν δέλτοις ΔΥΣΙ, καὶ ἐκείναις ταῖς πρότερον ἐξενεχθείσαις προσέθηκαν. &c. i. Appius cum collegis

 ſuis

ſuis legibus quæ deerant, in duas tabulas ſcriptis, addidit eas decem prioribus.

8 ¶ REVERENDÆ & SIMPLICES, IVSTINIANI elogia.

LEge XII. Tab. bene humano generi proſpectum: *&*, Antiquæ legis reuerentiam, & nos anteponi nouitati legum cenſemus. *l. pen. Cod. de legit. hær.*

Lex XII. Tabul. ſimplicitatem legibus amicam amplexa eſt. *§. ſed quia. Inſt. de legit. agn. ſucc.*

DIODORVS LIB. XI.

Ἀλλ' ὑπὲρ τῶν Ῥωμαίων νόμων, οὓς ἐν δώδεκα δέλτοις ἀναγεγραμμένους εὕρομεν, οὔτε μηδένα ποιήσασθαι λόγον ἥρμοττεν, οὕτω σεμνῶν ὄντων, καὶ τοσαύτην ἐχόντων διαφορὰν παρὰ τὰς ἑλληνικὰς νομοθεσίας, οὔτι περαιτέρω τοῦ δέοντος προβαίνειν, ἐκμηκύνοντες τὴν περὶ αὐτῶν ἱστορίαν. i. Sed de Legibus Romanis quas XII. Tabulis inſcriptas reperimus, neque nihil plane dicendum fuit, cùm ſint adeò reuerendæ & à Græcæ linguæ ratione tantopere differant, neque vltra modum progrediendum longiore de eis inſtitutâ oratione.

CAP. VIII. DE SYNONYMIS LEGIS XII. TABVL.

IN conquirendis XII. Tabularum fragmentis, fruſtrà ſis, ſi ad ea tantùm animum attendas, quæ Legis XII. Tab. nomine diſertis verbis laudantur. Neq; enim hâc tantùm, ſed & aliis pluribus, haud ita expreſſis & apertis,

pertis, leges XII. Tabul. appellationibus apud ſcriptores deſignantur. Eius generis ſunt, quæ ſequuntur.

DVODECIM abſolutè. Cicero *lib.2. de Legibus.*

Feſtus *in v. Nancitor. Nec. Pedem ſtruit, Pipulum, Portum, Recinium, Rupitias, Sanates, Sarcito, Sarpuntur. Sonticum, Struere, Talionis, Tignum, Tuguria, Vindiciæ.*

BIS SEX TABVLÆ, Prudentius libro 2. *adu. Symmachum.*

Dicant cur condita ſit lex
Bis Sex in tabulis, aut cur Rubrica notetur?

TABVLÆ peccare vetantes. *Horatius 2.epiſt.1.*

LEGES. Auctor *ad Herennium lib.2.*

Priſcianus *lib.10.& 17.* Cato *in pro: librorum de re ruſticâ.* Varro *6. de linguâ.n.2.* Tertull. *Apolog.c.4.*

Feſtus in v. *ſub vos placo.*

LEGES XII. Feſtus *v. Supremum, & Radere, & Vagulatio.*

LEGES ANTIQVÆ. Auguſtinus 11. *quæſt. ſuper Exodum:* §.5.*Inſt.de exhæred.liber.*

LEX ANTIQVA. *l.1.Cod.de exception.*
ΔΥΟΧΑΙ'ΔΕΧΑ. Gloſ. Philox. *Duodecim Tab. δυοχαίδεκα.*
ΔΥΟΧΑ ΔΈΧΑΙΤΟΝ, Δωδεκάβιβλον, Δωδεκάδελτον Græcis.
l.2.§.1.ϖ.de noxalib.
l 14.Cod.de legitimis hæredib.

LEGES VETVSTÆ. *l.1.π.de origine iuris.*

LEGES ROMANÆ. *Feſtus in v.Erctum.*

Acron.*in Horat.2.Epiſtol.*1.

LEGES SANCTÆ. Horatius 2.*Satyr.*1.

LEX. Cicero *Topicis* & pro *A.Cæcinna.*& *lib.*8.*epi.*8.*ad famil.*
Feſtus *in Noxa, & in Percunctatu.*
Auctor ad *Herennium lib.*1.
Horat.2.*ſatyr.*1.
Valer.Maximus.*l.*1.*c.*1.§.13.
Seneca 10.*Contro.vlt.in fin.*
Nonius *c.*5.*in verbo Iurgium* 34.
*l.*13.§.3.*ϖ.de ſeruit.præd.ruſticor.*
*l.*7.§.*ſi paciſcar π.de pactis.*
*l.*9.§.5.*ϖ.ad exhibend.*
*l.*7.*π.de condict.furtiuâ.*
*l.*18.26.*ϖ.qui teſtam.facere.*
*l.*5.§.1.*ϖ.de adquir.hæred.*
*l.*17.*ϖ.de jure patronatus.*
*l.*3.*&* 24. *in pr.ϖ.de vſurpat.& vſucap.*
*l.*4.§.5.*l.*7.*π. de re iudicata.*
*l.*43.*ϖ.ad l.Iul.de adulteriis.*
*l.*130.*& l.pronunciatio* 195.§.1.*ϖ.de V. S.*
*l.*13.*Cod.de furtis.*
§.*præterea emancipatione.Inſt.quib.mod. ius pat. pot. ſolu.& Inſt.de legit.patr.tut.*
§.1.*in fine.Inſt.de legit.agnat.ſuc.*
Gaius *tit.de inteſtat.hæredit.*16.

Vnde, Legitimæ Tutelæ,
Succeſſiones.
Legitimum ſpatium.*l.*14.*ϖ.de ſeruit. præd.vrb.*
Legitima latitudo.*l.*13.§.2.*π.de ſeru.præ. ruſtic.*
Legitimus modus.*l.*3.*ϖ.de mortuo inſe.*

EDICTA.

Digitized by Google

EDICTA. Ouidius 6.*Faſtorum.*

SCITA Decemuiralia. Arnobius *lib.4.aduerſus gentes*
Lex Decemuiralis. Gell.*lib.*20.*c.*1.

IVS ANTIQVVM. *l.*7.*π.de capite minutis.*
Sic enim in illa lege vox *alieno* reſtituenda.
*l.*29.§.7.*π.de liberis.& poſtu.*

IVS VETVS. *l.*1.*π.de hæredit.petit.*
l.vlt.Cod.ſi certum petetur.
*l.*1.*Cod.Theod.finium.*
regundorum.
in pr.Inſt.de bonorum poſſeſ.

IVS CIVILE. Vlp.in fragm.t.22.§.19.*l.*7. *π. de bonis damnatorum.*
*l.*10.*Cod.de iure delib.*
in pr.Inſt.de vſucap.
§.9.*Inſt.de hæred.quæ ab inteſtato.*
§.3.*Inſt.de teſtam. ordin.* §.*emancipatos.Inſt. de exh. liber.*

IVS PRISCVM. *l.vn.Cod.Theod.de vſuris rei iudic.* Iuris priſci formulæ.

IVBETVR. Cicero Topicis *v.Tab.*8.*de iure Aquarum.*

VOLVERVNT. Varro de vita P.R.*lib.*1.*apud Nonium c.*1.*in verbo Proletarij.*

DECEMVIRI. 3.*Gellius* 16. 11.*Gell.c.vlt.*
Paulus. *l. de eo. π. de donat. inter vir.& vxorem.*

ANTIQVI. v.Feſtum paſſim.

l.vn.

l.vn.Cod.de vſucap.transform.

MAIORES. Cicero: vbi de verbo *hoſtis.*
l.2.Cod.Theod.de liberali causâ.
Cato *in pro.librorum de re ruſticâ.*

VETERES. *l.ſæpe* 53.*π.de V.S.*

FINIS *libri ſecundi.*

LIBER III.

QVO CONTINENTVR

PROBATIONES

ſeu TESTIMONIA veterum,

DE SINGVLIS CAPITIBVS AC pene verbis

XII. TABVLARVM

Ad ordinem capitum diſpoſita.

K

Digitized by Google

AD TABVLAM I. de IN IVS VOCANDO.

PROBATIONES.

LEX. SI IN IVS VOCAT. I. de NECESSITATE IN IVS EVNDI.

SI IN [a] IVS VOCAT QVE AT.

NIT [b], ANTESTAMINO: IGITVR EM CAPITO.

SI [c] CALVITVR PEDEMVE [d] STRVIT, MANVM ENDOIACITO.

SI [e] MORBVS ÆVITASVE VITIVM ESCIT, QVI IN IVS VOCABIT IVMENTVM DATO: SI NOLET, ARCERAM NE STERNITO.

Probationes.

a ¶ SI IN IVS VOCAT QVE AT.

A paruis,Quinƈte,didicimus SI IN IVS VOCAT ATQVE EAT, [&] eiuſmodi leges alias nominare. Cicero *lib.* 2. *de legibus non longè à principio*

Lege ius eſt,id quod iuſſu populi ſancitum eſt : quod genus. *Vt in ius eas cùm voceris.* Auƈtor *ad Herennium lib.*2.

Gaius(lib.I.ad l.XII.Tabul.)ad hoc caput ſcribens,ſequentes duas exceptiones proponit.

I. Ple-

I. Plerique putauerunt nullum *de domo ſua* in ius vocari licere: quia domus tutiſſimum Quique refugium atque receptaculum ſit: eúmque qui indè in ius vocaret vim intuliſſe videri *leg.18. ff. de in ius vocando.* Sed, etiam à Bineâ & Balneo & Theatro nemo dubitat in ius vocari licere. *l.20.ff.de in ius vocand.*

II. Neque *Impuberes puellas*, quæ alieno iuri ſubiectæ eſſent, in ius vocare permiſſum eſt. *l.22.in pr. ff. de in ius vocando.* Gaius *lib.1.ad L.XII.Tabul.duas has exceptiones ad hoc caput proponit.*

b ¶ NIT, ANTESTAMINO: IGITVR EM CAPITO.

—— ———— —— *Caſu venit obuius illi*
Aduerſarius; & quò tu turpiſſime? magnâ
Exclamat voce, &, LICET ANTESTARI? *Ego verò*
Oppono auriculam, RAPIT IN IVS, *clamor vtrinque*
Vndique concurſus, &c. Horatius 1. *Satyr.9.*

Ad quem locum *Porphyrion.* Aduerſarius moleſti illius Horatium conſulit, an permittat ſe anteſtari, iniectâ manu extracturus ad Prætorem, quòd vadimonio non paruerit. De hac [*γρ hoc*] autem, Lege XII. Tabul. his verbis cautum eſt, SI VIS VOCATIONI TESTAMINI, IGITVR EN CAPITO, *anteſtari.* Eſt ergo anteſtari, ſcilicet antequam manum iniiciat. Hactenus *Porphyrion.*

Verba legis, quam Porphyrion laudat, ſic reſtituo, eáque à Porphyrionis verbis ſic diſtinguo: SIN IVS VOCAT. NIT ANTESTAMINO: IGITVR EM CAPITO. *Anteſtari eſt ergo anTEſtari, ſcilicet antequam manum iniiciat.* De quo in Notis noſtris pleniùs. *i Si in. ſ. Lniit.*

SI NON IT, CAPITO, inquit, *EVM: Si caluitur, endo Ferto manum. Lucillius *lib.17. Satyrar.apud Nonium cap.1. in v. Caluitur.*

* Lex XII. Tabul.

de IN IVS VOCANDO.

" v. & Lucilij locum ſuprà proximum: & locum Feſti in v. ſtruere proximè ſequentem.

c ¶ SI CALVITVR."

SI CALVITVR, id eſt," *moretur, fruſtretur*. Inde & *calumniatores* appellati ſunt, quòd per fraudem & fruſtrationem alios vexarent litibus. Inde & *CaBillatio* dicta eſt. Gaius *lib.1. ad l.XII.Tabul.l.233.in pr.ff.de V.S.*

"Malè pro his verbis etiam in Piſanis Pandectis, legitur *&*: Cui geminum errorem Tabula 10. oſtendemus.

——————SI CALVITVR ENDO FERTO MANVM. Lucilius *d.loco*.

d ¶ PEDEMVE STRVIT.

In XII. quod eſt"; SI CALVITVR PEDEMVE STRVIT MANVM ENDO IACITO, alij putant ſignificare retrorſus ire: alij, in aliam partem: alij, fugere: alij, gradum augere: alij, minuere: *ac* vix pedem pedi præfert, otioſè it, remoratur. Feſtus *in verb. ſtruere*.

PEDEM STRVIT in XII. ſignificat fugit; vt ait Ser. Sulpitius. Feſtus *in v. Pedem ſtruit*.

e ¶ SI MORBVS AEVITASVE VITIVM ESCIT, QVI IN IVS VOCABIT IVMENTVM DATO: SI NOLET, ARCERAM NE STERNITO.

Populus Romanus illud quoque non humaniter ſcriptum improbauit: quòd ſi homo in ius vocatus morbo vel ætate æger ad ingrediendum inualidus eſt, arcera non ſternitur: ſed ipſe auffertur & iumento imponitur, atque ex domo ſuâ ad Prætorem in comitium nouâ funeris facie effertur: Quam enim ob cauſam morbo affectus, & ad reſpondendum pro ſe non idoneus, iumento adhærens in ius aduerſario deportatur? *Hæc Fauorinus contra hanc l. XII. Tab. differens.* * *Cui ita reſpondet Cæcilius.* Cur tibi eſſe viſa eſt

eſt inhumana lex, omnium, meâ quidem ſententiâ, huma- de IN IVS VO-
niſſima, quæ iumentum dari iubet ægroto aut ſeni in ius vo- CANDO.
cato? Verba ſunt hæc de Lege, SI IN IVS VOCAT. SI MORBVS ÆVITASVE VITIVM ESCIT, QVI IN IVS VOCABIT IVMENTVM DATO: SI NOLET, ARCERAM NE STERNITO. An tu forte MORBVM appellari hîc putas *ægrotationem* grauem cum febri rapida & quercera: IVMENTVMq; dici pecus aliquod vnicum tergo vehens? Ac propterea minùs fuiſſe humanum exiſtimas, ægrotum domi ſuæ cubantem iumento impoſitum in ius rapi? Hoc mi Fauorine nequaquam ita eſt. Nam MORBVS in lege iſtâ non febri- MORBVS.
culoſus nec nimiùm grauis, ſed *vitium aliquod imbecillitatis atque inualentia* demonſtratur, non periculum vitæ oſtenditur: cæteroqui morbum vehementiorem vim grauiter nocendi habentem, legum iſtarum Scriptores alio in loco non per ſe *Morbum*, ſed *Morbum Sonticum* appellant. IVMENTVM quoque non id ſolùm ſignificat, quod nunc IVMENTVM.
dicitur, ſed vectabulum etiam, quod adiunctis pecoribus trahebatur: veteres noſtri iumentum à iungendo dixerunt. ARCERA autem vocabatur ploſtrum tectum vndique & mœnitum, quaſi arca quædam magna veſtimentis inſtrata, quâ nimis ægri aut ſenes portari cubantes ſolebant. Quænam tibi igitur acerbitas eſſe viſa eſt, quòd in ius vocato paupertino homini, qui aut pedibus fortè ægris eſſet, aut quo alio caſu ingredi non quiret, ploſtrum eſſe dandum cenſuerunt: neque inſterni tamen delicatè arceram iuſſerunt, quoniam ſatis eſſet inualido cuicuimodi vectabulum. Atque id fecerunt, ne cauſatio iſta ægri corporis perpetuam vacationem daret fidem detrectantibus iuriſque actiones declinantibus. *Hactenus Sext. Cæcilius & Fauorinus apud Gellium, de hoc capite diſſerentes.*

ARCERA, quæ etiam in XII. Tab. appellatur, quòd ex tabuleis vehiculum erat factum vt arca, *arcera* dictum. Varro 4. *de lingua Lat. n.* 31.

Hûc pertinet etiam Varronis fragmentum ex Satyrâ eius

γεροντοδιδάσκαλα (quam ſcripſit in Mores corruptos, & ab antiquis diuerſos) apud Nonium c.1.*in verbo Arcera. Vehebatur cum vxore* vehiculo *ſemel aut bis anno cum arcerâ: Si non vellet, non ſterneret*. Reſcribo. *Vehebatur cum actore vehiculo ſenex Aut tibiis æger: cui arceram, ſi nō vellet non ſterneret.*

Ibidémque rectè Nonius ex Gellio arceram interpretatur.

LEX. SI ENSIET. II. *de* CAVSIS *ab in ius eundi neceſſitate excuſantibus.*

SI [a] ENSIET, qui in ius vocatum * vindicit, mi Tito. ASIDVO [b] VINDEX ASIDVS ESTO: PROLETARIO, CVIQVI VOLET VINDEX ESTO. ENDO VIA REM [c] VTI PAICVNT ORATO.

NITA [a] PAICVNT, IN COMITIO AVT IN FORO ANTE [b] MERIDIEM CAVSAM CONSCITO, CVM PERORANT AMBO PRESENTES:

POST MERIDIEM PRESNTI STLITEM ADICITO.

SOL OCASVS SVPREMA [c] TEMPESTAS ESTO.

Probationes.

Argumentum huius legis Secundæ,

a ¶ Qui in ius vocatus eſt, duobus caſibus dimittendus eſt: SI QVIS EIVS PERSONAM DEFENDET: &, SI DVM IN IVS VENITVR DE RE TRANSACTVM FVERIT. Gaius *lib.*1. *ad l. X II. Tabul. l.* 22. §.1.*ff. de in ius vocand.*

b ¶ ASIDVO VINDEX ASIDVS ESTO: PROLETARIO, CVIQVI VOLET VINDEX ESTO.

Q En-

Q. Ennius verbum hoc [*Proletarius*] ex XII. Tabulis veſtris accepit, in quibus, ſi rectè commemini, ita ſcriptum eſt. ASSIDVO VINDEX ASSIDVVS ESTO: PROLETARIO, QVOIQVIS VOLET VINDEX ESTO. *Et poſt.* Sedenim quum *proletarij & Aſsidui & Sanates & Vades & Subuades, & xxv. aſſes, & taliones, furtorúmque quæſtio cum lance & licio euanuerint*, omniſque illa XII. Tab. antiquitas, niſi in Legis actionibus Centumuiralium cauſarum, lege Ebutiâ latâ conſopita ſit, &c. *v. plura ibi de Proletariorum nomine. Deinde ſubiicit.* ASSIDVVS in XII. Tab. aut pro locuplete & facilè facienti dictus ab aſſibus, id eſt ære dando, quùm id tempora Reipubl. poſtularent: aut à muneris, pro familiari copiâ faciendi aſſiduitate. Gellius *lib.* 16. *c.* 10. DE IN IVS VOCANDO.

Notatio [adhibetur] cùm ex vi verbi argumentum aliquod elicitur, hoc modo: Cum Lex* Elia Sentia, ASSIDVO VINDICEM ASSIDVVM ESSE iubeat, locupletem iubet locupleti. Cicero *Topicis*.

* Huius loci emendationem in Notis præſto: *ſc. Cum Lex Elia* SENSIT.

Quibus erant pecuniæ ſatis, locupletes, ASSIDVOS: contrarios, PROLETARIOS [*ſc.* vocarunt.] *Idem* ASSIDVO * NEMINEM VINDICEM voluerunt LOCVPLETI. Varro *de vita P. R. lib.* 1. *apud Nonium c.* 1. *in verb. Proletarij.* 342.

* Reſcribo ASSIDVOM HOMINEM VINDICEM, &c. Quod ait *voluerunt*, i. Decemuiri, vel leges XII. Tab. Sic Cicero Topicis, de uſucapione fundi agens cùm indefinitè ait, *iubetur*, intelligit lege *ſc.* XII. Tab. & rurſus lib. 4. *de Republica* apud D. Auguſtinum *lib.* 2. *de Ciuitate Dei c. p.* 12. cùm de Famoſo carmine agens ait: indefinitè *voluerunt* intelligit leges XII. Tabul. Idem in Topicis rurſum de Aqua pluuia agens cùm ait *iubetur*, intelligit lege XII. Tabul.

¶ REM VTI PACVNT ORATO.
Qui in ius vocatus it, &c.

Ex pacto ius eſt, ſi qui inter ſe pepigerint, ſi quid inter quos conuenit. Pacta ſunt quæ legibus obſeruanda ſunt: hoc modo: REM VBI PACVNT ORATO: NI PACVNT, &c. Auctor *ad Herenn. lib.* 2.

de IN IVS VOCANDO

Antiqui *pago* quoque dicebant pro *paciſcor.* Cicero *in* 2. *ad Herennium.* Pacta ſunt quæ legibus obſeruanda ſunt, hoc modo REM VBI PAGVNT ORATIONE* PAGVNT. Priſcianus *lib.*10.

* Huius loci emendationem in Notis vide. ꝟ. ORATO: NI PAGVNT.

LEX. de COGNITIONE PRÆTORIS III.

a ¶ NI TA PAICVNT. &c.

Memoria repeto, conuictos à me qui reprehenderant quòd hoc verbo vſus eſſem, *pepigi.* Nos analogiâ quoque dictum tuebamur: Nam cùm in XII. Tabulis legeremus NI ITA PAGVNT, inueniebamus ſimile huic, *cadunt*: inde prima poſitio, etiamſi vetuſtate exoleuerat, apparebat, *pago* vt *cado*: Vnde non erat dubium ſic *pepigi* nos dicere, vt *cecidi.* Quintilian.*Inſt.orat.l.*1.*c.*6.

Pacta ſunt quæ legibus obſeruanda ſunt: hoc modo: Rem vbi pagunt, orato: NI PAGVNT, IN COMITIO AVT IN FORO ANTE MERIDIEM CAVSAM CONSCITO. Auctor *ad Herennium lib.*2.

Priora huius loci verba repetit Priſcianus *lib* 10.

Ego contenderim magis ſuperuacuam eſſe C quàm K: quoniam K, vt apud Græcos, ſatis vim etiam C literæ exprimat: Sed figurâ quoſdam deceptos, quâ non ſolùm apud nos, verùm etiam apud antiquos Græcos, hæc litera notabatur, vt teſtatur Fœdus Græciæ camelo æreo in hortis Cæſaris Ædi Fortis Fortunæ inciſum, vbi pro porta hæc forma poſita ſit. Item XII. Tabulæ vbi NI PAICVNT, per hanc formam, quod malè quidam per C enunciant. Eſt enim præpoſitum eius *pepigi* à *pango*: vt *tango tetigi*: non *paxi*, vt à *dico dixi.* Ter.Scaurus, *de Orthographia ad Theſeum.*

b ¶ ANTE

b ¶ ANTE MERIDIEM" &c.

Sole, inquit [Q. Claudius primo Annalium] *occaſo. Sole occaſo* non inſuaui venuſtate eſt, ſi quis aurem habeat non ſordidam nec proculcatam. In XII. autem Tabulis verbum hoc ita ſcriptum eſt. *Ante meridiem cauſam conſcito, cùm perorant ambo præſentes: poſt meridiem præſenti ſtlitem addicito: Sol occaſus ſuprema tempeſtas eſto.* Gell. *lib.* 17. *c.* 2. de IN IVS VOCANDO.

Duodecim Tabulis *Ortus* tantum & *Occaſus* nominantur. Poſt aliquot annos adiectus eſt & *Meridies*, accenſo Conſulum id pronunciante, cùm Curio inter Roſtra & Græcoſtaſin proſpexiſſet talem * ſolem: A columnâ æneâ ad carcerem inclinato ſidere, *ſupremam* pronunciabat. Plinius *lib.* 7. *cap.* 60.

* *Meridianum* puta.

Horarum nomen non minùs annos CCC. Romæ ignoratum eſſe credibile eſt: Nam XII. Tabulis nuſquàm nominatas horas inuenies, vt in aliis poſteà Legibus: ſed ANTE MERIDIEM: eò videlicet, quòd partes diei, biſariam tum diuiſi, *meridies* diuidebat. Cenſorinus *c.* 23. *de die Natali.*

c ¶ SVPREMA TEMPESTAS ESTO.

Suprema, ſummum diei: id à ſuperrimo [*ſcil.* dictum.] Hoc tempus XII. Tabulæ dicunt OCCASVM ESSE SOLIS. Sed poſteà lex Plætoria id quoque tempus iubet eſſe ſupremum, quo Prætor in comitio *ſupremam* pronunciauit populo. Varro 5. *de lingua Lat. n.* 2.

Supremum à ſuperrimo dictum. Itaque in XII. Tabulis SOLIS OCCASV DIES * SVPREMA TEMPESTAS ESTO. Libri Augurum pro *tempore*, *tempeſtatem* dicunt, id eſt, ſupremum Augurij tempus. Idem. *lib.* 6. *de lingua Lat. n.* 3.

* Vnus Varro verbum hoc, DIES, habet: quod Gellius, Feſtus, Macrobius. Cenſorinus omittunt. DIES porrò, pro *dii* apud antiquos ſcriptum fuiſſe notat Gellius *l.* 9, *c.* 14.

Supremum, extremum ſignificat, vt in legibus XII.

de IN IVS VOCANDO.

SOLIS OCCASVS SVPREMA TEMPESTAS ESTO. Feſtus *in v.ſupremum.*

Suprema tempeſtas, hoc eſt diei nouiſſimum tempus: ſicut expreſſum eſt in XII Tabulis, SOLIS OCCASVS SVPREMA TEMPESTAS ESTO. Macrobius. 1.*Saturn.*13.*in fin.*

Plurimi *ſupremam* poſt occaſum Solis eſſe exiſtimant: quia eſt in XII. Tabulis ſcriptum ſic: SOL OCCASVS SVPREMA TEMPESTAS ESTO. Sed poſteà M.Plætorius Trib. plebis SCtum tulit: in quo ſcriptum eſt: *Prætor Vrbanus qui nunc eſt, quique poſthac fiet, duos lictores apud ſe habeto, iſque vſque ad ſupremam ius inter ciues dicito:* Poſt ſupremam ſequitur veſpera, &c. Cenſorinus.*c.vlt.de die Natali.*

AD

Digitized by Google

AD TABVLAM II.

de IVDICIIS, & de FVRTIS.

PROBATIONES.

LEX. II. NVMÆ R. de VADIMONIO *& legitimis vadimonij deſerendi cauſis.*

[a] . . VADES, SVBVADES. . . . . extraquàm ſi MORBVS SONTICVS [b] . . . VOTVM [c] . . . abſentia [d] Reipoblicæ ergo, AVT STATVS [e] DIES CVM HOSTE intercedat: nam ſi QVID [f] HORVM FVAT VNVM IVDICI ARBITROVE REOVE, EO DIE DIFENSVS ESTO.

Probationes.

a ¶ VADES, SVBVADES.

Sedenim quum Proletarij & Aſſidui, & Sanates, & VADES, & SVBVADES, & vigintiquinque Aſſes, Taliones, Furtorúmque quæſtio cum lance & licio, euanuerit, omníſque illa Duodecim Tabularum antiquitas, niſi in legis actionibus centumuiralium cauſarum, lege Ebuti â latâ, conſopita ſit.

Iuriſconſultus quidam apud Gellium *lib.16.c.12.*

de IVDI-ciis.

b ¶ MORBVS SONTICVS.

Si quis iudicio ſe ſiſti promiſerit,& valetudine,vel tempeſtate,vel vi fluminis prohibitus ſe ſiſtere non poſſit, exceptione adiuuatur : Nec immeritò,cùm enim in tali promiſſione præſentiâ opus ſit, quemadmodùm potuit ſe ſiſtere, qui aduerſâ valetudine impeditus eſt ? Et ideò etiam lex XII. Tabul. *Si iudex vel alteruter ex litigatoribus morbo ſontico impediatur*, iubet,*diem iudicij eſſe diffiſum.* Vlpianus *lib.* 74, * *ad Edictum.l.2.§.3.ϖ.ſi quis cautionibus.*

*quò, de exceptionibus egit.

Morbus ſonticus etiam inuitis litigatoribus ac Iudice *diem differt : Sonticus* autem exiſtimandus eſt, qui cuiuſque rei agendæ impedimento eſt. Iulianus *lib.* 5.*Digeſtorum*, *l.* 60. *ϖ. de re iudicatâ.*

Morbum vehementiorem, vim grauiter nocendi habentem, Legum iſtarum ſcriptores alio in loco non per ſe *morbum*, ſed *Morbum Sonticum* appellant. Sex. Cæcilius *apud Gellium*,*l.*20.*c.*1.*de LL.XII. Tab.* agens.

Sonticum Morbum in XII. ſignificare ait Ælius Stilo certum cum iuſta cauſa : quem nonnulli putant eſſe, qui nocet: quòd *ſontes* ſignificet nocentes. Næuius ait : *ſonticam eſſe oportet cauſam, quamobrem perdas mulierem.* Feſtus *in v. Sonticum.*

c ¶ VOTVM.

Poſt Kalendas Ianuarias die tertio,pro ſalute Principis VOTA * ſuſcipiuntur. Gaius *lib.* 1.*ad l.XII.Tabul. l.* 233. §. 1. *ϖ. de V.S.*

* Cùm in l. XII. Tabularum *Votum publicum* inter cætera Vadimonij deferendi cauſas legitimas expreſſum eſſet, Gaius ad eam legem ſcribens, hoc ex æui ſui vſu *votorum publicorum* exemplum attulit: De quo Plutarchus, etiam in vitâ Ciceronis. ἡμέρα (inquit) τρίτῃ τῶν νέων Καλανδῶν, ἐφ' ᾗ νῦν οἱ ἄρχοντες εὔχονται καὶ θύουσιν ὑπὲρ τοῦ ἡγεμόνος.

d ¶ Abſentia Reipoblicæ ergo.

Si is

Si is qui fideiuſſorem [*iudicio ſiſti*] dedit, ideò non ſteterit, quòd *Reipublicæ causâ abſuit*, iniquum eſt, fideiuſſorem ob alium neceſſitate ſiſtendi obligatum eſſe, cùm ipſi liberum eſſet non ſiſtere. Gaius *lib.1.ad l.XII.Tabul.l.6. π. ſi quis cautionibus.* de IVDICIIS.

e ¶ AVT STATVS DIES CVM HOSTE intercedat.

Hoſtis apud Maiores noſtros is dicebatur, quem nunc *peregrinum* dicimus. Indicant XII. Tabulæ. AVT STATVS DIES CVM HOSTE. Cicero *lib.1.officiorum.*

Perperàm hûc refertur *Hoſtis* ſignificatio propoſita à Gaio *Lib.2.ad l.XII.Tabul.* Pertinet n. illa ad tertiam Tabulam.

f ¶ QVID HORVM FVAT VNVM IVDICI ARBITROVE REOVE, EO DIE DIFENSVS ESTO.

Reus eſt, qui cum altero litem conteſtatam habet, ſiue is agit, ſiue cum eo actum eſt. *Et poſt.* Capito Ateius in eâdem quidem opinione eſt, ſed exemplo adiuuat interpretationem. Numa in ſecundâ Tabulâ, ſecundâ lege, in quâ ſcriptum eſt. *Quid horum fuit* * *vnum Iudici, arbitróve reóve, eo die diffenſus* * *eſto.* Feſtus *in v.Reus.*

* FVAT. Ita Scaliger. Rectè. *Fuat*, per hypotheſin, vel, (vt ſcholaſtici loquuntur) potentialiter. Virgil. *Tros Rutulúſve fuat.* &. *Fors fuat.* Græcè εἴη ἄν. Hoc caput perſtringit quoque Vlpianus *in l.2. §.3.ff. ſi quis cautionib.* Cuius verba repete ex notatis ſuprà ad verba *Morbus ſonticus.*

* i. Is dies differatur: *v l.60. ff. de re iudicata.* Alij reponunt, *dies diffenſus eſto* ſiue *diffinſus*, pro *diffiſus*, i. dilatus.

LEX. de TESTIMONII DENVNCIATIONE.

CVI TESTIMONIVM DEFVERIT, IS TERTIS DIEBVS OB PORTVM OBVAGVLATVM ITO.

Probationes

Portum in XII. pro *domo* poſitum omnes ferè conſentiunt, *Cui teſtimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obuagulatum ito.* Feſtus *in v. Portum.*

Vagulatio in l. XII. Tabul. ſignificat quæſtionem cum conuitio. Id ego non probo. *Cui teſtimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obuagulatum ito.* Idem *in v. Vagulatio.*

Ad hanc legem refert Cuiacius, legem 18. & 20. *ff. de in ius vocand.* malè: de quo in Notis noſtris ad Tabulam primam.

Cap. de NOCTVRNO FVRE.

SI NOX [a] FVRTVM FAXIT, SIM ALIQVIS OCCISIT [b], IVRE CÆSVS ESTO.

Probationes.

Lex XII. Tabul. furem noctu deprehenſum occidere permittit, vt * tamen id ipſum cum clamore teſtificetur. Gaius *lib. 7. ad Edictum. l. 4. §. 1. ff. ad l. Aquiliam.*

* Tribonianiſmus manifeſtus. Lex enim XII. Tabul. *ſimpliciter* furem noctu deprehenſum occidere permiſit. Ideò Cicero Seneca, & hos ſecutus D. Auguſt aiunt QVOQVOMODO: Vlpianus OMNIMODÒ: Licet Idem Vlp. ad Edictum ſcribens *in l. furem 9. ff. ad l. Corn. de ſicariis*: furem nocturnum ita demum occidi impunè ſcribat, ſi parcere ei ſine periculo ſuo qui occidit non potuit. Verùm, vt hoc, ſic & illud non ex l. XII. Tabularum proficiſcitur verum à Iure Ciuili ſeu Prudentum auctoritate eſt. Ratio ſanè ipſa etiam ob quam lege XII. Tabularum conceſſum furem nocturnum occidere, hoc emblema reſpuit. Notat quippe Vlpianus *ad Demoſthenis orationem contra Timocratem*, ideò Solonià lege nocturnum furem occidere licuiſſe indiſtinctè, interdiarium haud item quòd [illegible].

Digitized by Google

a ¶ SI NOX FVRTVM FAXIT, SIM &cæt.

Quòd Decemuiri in XII. Tabulis *Nox* pro *Noctu* dixerunt. Gellius *lib.*8.*c.*1. de Furtis.

Hoc eo capite tractauerat Gellius; Verùm intercidit totus is Gellij liber octauus.

Non eſſe ab re puto hoc loco id quoque admonere, quod Decemuiri in XII. Tabulis inuſitatiſſimè *Nox* pro *Noctu* dixerunt. Verba hæc ſunt. *Si nox furtum factum ſit: ſi im aliquis occiſit, iure cæſus eſto.* In quibus verbis id etiam notandum eſt, quòd ab eo quod eſt *Is*, non eum, ſed *Im* dixerunt. Macrobius. 1. *Saturnal.* 4.

b ¶ ALIQVIS OCISIT, IVRE COESVS ESTO.

XII. Tabulæ nocturnum furem *quoquomodò*: diurnum autem, ſi ſe telo defenderit, interfici impunè voluerunt. Cicero *pro Milone*, *non longè à principio.*

Lex, quæ nocturnum furem occidi iubet, *quoquomodò* iubet, non de damnato tantùm, ſed de fure loquitur. Seneca 10. *Controuerſ. vlt. in fin.*

Decemuiri noſtri, qui poſt Reges exactos leges, quibus Populus Romanus vteretur, in XII. Tabulis ſcripſerunt, furem qui manifeſto furto prenſus eſſet, tùm demùm occidi permiſerunt, ſi aut cùm faceret furtum, nox eſſet, aut interdiu telo ſe, cùm prehenderetur, defenderet. Gellius *lib.*11.*c.vlt.*

Si furem nocturnum [*occideris*] quem lex XII. Tab. *omnimodò* permittit occidere, aut diurnum, quem eaq́; [*al. ea quoq́;*] lex *permittit, ſed ita demum, ſi ſe telo defendat, videamus an lege Aquilia teneatur? &c. Vlpianus *lib.* 8. * *ad Edictum. ſub titulo, ſi quadrupes pauperiem dederit. apud Auctorem collationis legum Moſaic. tit. de furibus.* 7.

* P. Pithœcus legit *lib. xviij.* Et titulum ſic emendat, *Ad legem Aquiliam.*

Hoc & in *Legibus antiquis ſecularibus* inuenitur, impunè occidi nocturnum furem *quoquomodò*. Auguſtinus 11. *quæſt. ſuper Exodum.*

Cap.de

de Fvr-tis.

Cap. de INTERDIARIO FVRE & MANIFESTO.

SI LVCI [a] furtum faxit, sIm aliquis endo ipſo CAPSIT, *verberator*, iLique *cui furtum factum* eſcit, aDicitor:

Seruus virgis cœſus, ſaxo deIcitor:
Inpubes, Prætoris arbitratu verberator, noxiámque decernito.

SI [b] SE TELO DEFENSIT, quiritato ENDOQVEPLORATO: Pòſt deinde ſi cœſi eſcint, ſe fraude oſto.

Probationes.

a ¶SI LVCI, &c.

Decemuiri noſtri, qui, poſt Reges exactos, leges, quibus P. R. vteretur, in XII. Tabulis ſcripſerunt, neque pari ſeueritate in puniendis omnium generum furibus: neque remiſsâ nimis lenitate vſi ſunt: Nam furem qui manifeſto furto prenſus eſſet, tum demum occidi permiſerunt, ſi aut quum faceret furtum, nox eſſet, aut interdiu telo ſe, quum prenderetur, defenderet. Ex cœteris autem manifeſtis furibus liberos verberari addiciq; iuſſerunt ei, cui factum furtum eſſet, ſi modò id LVCI feciſſent, neque ſe telo defendiſſent: Seruos item furti manifeſti prenſos verberibus affici, & è ſaxo præcipitari: Sed pueros impuberes * Prætoris arbitratu verberari voluerunt, noxamq; ab his factam ſarciri. Gellius *lib.* 11. *cap. vlt.*

* *Similis huic altera illa XII. Tabularum lex: cuius meminit. Plinius lib. 18. c. 3. Frugem, inquit, aratro quaſitam furtim noctu paviſſe ac ſecuiſſe, puberi XII. Tabulis capitale erat, ſuſpenſumq; Cereri necari iubebant grauiùs, quàm in homicidio conuictum.* IMPVBEM PRAETORIS ARBITRATV VERBERARI NOXAMQVE DVPLIONE DECERNI.

Ἀλλ' ἔχει τις εἰπεῖν, καίτοι ἡ furti ἀγωγὴ ἔγνωσται τῷ δυοδεκαδέλτῳ πῶς οὖν ϖραιτωρείαν αὐτὴν καλεῖς· ἀλλ' ἡ ἀπολογία αὕτη ἐστίν.

ἐστὶν. ὁ δυωδεκάδελτος ἐπινοήσας τὴν furti, κεφαλικὴν κατὰ τοῦ κλέπτου ὥρισε τιμωρίαν· ὁ δὲ πραίτωρ χρηματικήν. ἐπειδ᾽ οὖν διὰ τὴν τραχύτητα ἡ τοῦ δυωδεκαδέλτου κατεφρονήθη νομοθεσία, πολιτεύεται δὲ ἡ τοῦ πραίτωρος, (δίκαιον γὰρ ἦν, τὸν εἰς χρήματα ἀδικήσαντα, εἰς χρήματα τιμωρηθῆναι) διὰ τοῦτο πραιτωρίαν αὐτὴν καλοῦμεν. i. Sed dixerit hîc aliquis mihi: Atqui & Lex XII. Tabularum furti actionem nouit: quomodo tu igitur eam Prætoriam vocas? Verùm hæc eſt reſponſio. Lex XII. Tabularum, cùm furti actionem daret, capitalem in furem pœnam conſtituit. Prætor verò pecuniariam. Quoniam ergo ius quod ex Lege XII. Tabularum venit, propter aſperitatem exploſum eſt, & magis iure Prætorio vtimur (iuſtum enim erat, vt qui in pecunia læſiſſet, & in pecunia plecteretur) ideò Prætoriam furti actionem vocamus. de Præ-tor.

THEOPHILVS. *Inſt. de perpetuis & tempor. actiôn.* v. & Seruium *in* 8. *Aeneid* cuius verba exſcripſit Iſidorus, *lib. origin.* 5. *c.* 26.

¶ SI SE TELO DEFENSINT, quiritato ENDOQVE PLORATO. Poſt deinde ſi cœſi eſcint ſe fraude eſto.

Duodecim Tabulæ nocturnum furem, quoquomodo; diurnum autem, ſi ſe telo defenderet, interfici impunè voluerunt. Cicero *pro Milone*.

Furem interdiu deprehenſum non aliter occidere lex XII. Tabularum permiſit, quàm ſi telo ſe defendat. *Teli* autem appellatione & ferrum & fuſtis & lapis & denique omne, quod nocendi causâ habetur, ſignificatur. Idem Gaius *lib.* 13. *ad edict. prouin. in l. ſi pignore* 54. §. 2. *π. de furtis*.

Proinde ſi furem nocturnum, quem lex XII. Tabularum omnimodò permittit occidere, aut diurnum quem *eáque* * lex permittit, ſed ita demum, ſi ſe telo defendat, videamus an lege Aquiliâ teneatur? Et Pomponius dubitat num hæc lex nunc ſit in vſu. &c. Vlpianus *apud Authorem collat.* * κ. ea quoque.

M

de FVR-TIS. *collation. leg. Moſaic. titul. 7.*

Si quis furem occiderit, iniuria occiderit. Quamobrem? quia ius nullum conſtitutum eſt. Quid ſi ſe telo defenderit? Non iniuria. Quid ita? Quia conſtitutum eſt. Oratio *pro M. Tullio. apud Quintilianum lib. 5.*

Hoc & in legibus antiquis ſecularibus inuenitur, impunè occidi nocturnum furem quoquomodò: diurnum, ſi ſe cum telo defenderit. Iam enim plus quàm fur eſt. Auguſtinus 11. *quæſt. ſuper Exodum.*

¶Telum vOlgò quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur, ſed nũc omne ſignificatur, quod mittitur. Græca voce figuratũ [illegible] *quod eſt longè.* Et hanc ſignificationẽ inuenire poſſumus & in Græco nomine: nam, quod nos telum appellamus, illi βέλος appellant. eóque nomine vOlgo quidem id ſignificatur, quod ab arcu mittitur: ſed non minùs omne ſignificatur, quod (eum) mittitur manu, [illegible] *i. à iaciendo.* Admonet nos [illegible] *i. Xenophon:* nam ita ſcribit: [illegible] *i. Et tela ſimul ferebantur, haſta, ſagitta, funda, plurimi item lapides* Et id, quod ab arcu mittitur, apud Græcos quidem proprio nomine [illegible] (*i. ſagitta*) vocatur: apud nos autem communi nomine telum appellatur. Gaius *lib. 1 ad l. xii Tab. l. 233. §. 2. ff. de V. S.*

Lex XII. Tabul. FVREM INTERDIV DEPREHENSVM ita permittit OCCIDERE, SI IS SE TELO DEFENDAT, VT TAMEN [æquè] CVM CLAMORE * TESTIFICETVR. Gaius *lib. 7. ad Edict. l. 4. §. 1. ff. ad l. Aquil.*

* Huc pertinere exiſtimo ſequens XII. Tab. fragmentum, quod apud Feſtum extat, nempe

ENDOQVE PLORATO.

Sub vos placo, in precibus ferè cùm dicitur, ſignificat id quod ſupplico: vt in Legibus, *Tranſque dato*, &, ENDOQVE * PLORATO. Feſtus *in voc. ſub vos.*

* Legitur in editis malè. *Tranſq; dato, endoq; plorato* Endoplorato [illegible] *Gloſſ.* ENDOPLORATO: Implorato. quod eſt cum queſtione inclamato. Implorare namque eſt cum fletu rogare, quod eſt propriè vapulantis. *Feſtus in Endoplorato.*

Cap. de FVRTO PER LANCEM ET LICIVM.

Si Furtum lance licioque conceptum eſcit, atque vti manifeſtum vindicator.

Probationes.

Decemuiri in XII. Tabulis ea furta quæ per lancem liciúmque concepta eſſent, proinde ac ſi manifeſta forent, vindicauerunt. Gellius. *lib. 11. cap. vlt.*

Sedenim.

Sed enim quum proletarij, & aſſidui, & Sanates, & Vades, & Subuades, & Vigintiquinque aſſes, & taliones, *furtorumque quæſtio cum lance & licio euanuerint*, omniſque illa duodecim Tabularum antiquitas, niſi in Legis actionibus centumuiralium cauſarum, lege Ebutiâ latâ, conſopita ſit, &c. ICtus *quidam*, *apud Gell. lib.* 16. *cap.* 10. de Vades.

Cap. de NEC MANIFESTO FVRTO

SI ADORAT [a] FVRTO QVOD NEC [b] MANIFESTVM ESCIT, duplione [c] luito.

Probationes.

a ¶ SI ADORAT.*

Adorare *apud antiquos* * ſignificabat agere. Feſtus in *v. Adorare*.

* Adde & Feſti locum proximè ſequentem.

* i.l.XII.Tabul. v.Notas noſtras *ad Tabulam primam*.

b ¶ QVOD NEC MANIFESTVM ESCIT.

Nec, ſi diligentiùs inſpiciatur, vt fecit Sinnius Capito, intelligi poſſit eam poſitam eſſe ab antiquis pro non, vt in XII. eſt, SI ADORAT FVRTO, QVOD NEC MANIFESTVM ERIT. Feſtus *in verb. Nec*.

c ¶ Duplione * luito.

Aliis deinde furtis omnibus, quæ nec manifeſta appellantur, pœnam impoſuerunt dupli. Gellius *de Decemuiris & Decemuiralibus hiſce Tabulis agens. lib.* 11. *cap. vlt.*

Maiores noſtri ſic habuerunt, itaque in *Legibus* * poſuerunt, furem dupli damnari, fœneratorem quadrupli. Cato *in præfat. librorum de re Ruſtica*.

* Tutor ita, qui quid ex rebus pupillaribus interuerterit, dupli pariter pœnâ ex l. XII. Tabu. tenetur, inſtar furis nec manifeſti. l. 55 §. 1. ff. *de adminiſtrat. tutor.* de quo in Notis *ad Tabulam* 7. *Depoſitarius* ſimiliter, qui quid in depoſito dolo malo fecit, dupli pœnâ tenetur. v. inf. *Tab.* 3. Eſt. n. hic furis inſtar *l.* 13. *ff.* depoſiti.

* Leges δωδεκα, leges XII. Tabul.

Cap. de ARBORIBVS SVCCISIS.

Si iniuriâ alienas arbores cœſit, in ſingulas æris XXV. luito.

Probationes.

Fuit & ARBORVM cura Legibus priſcis, cautumq́; eſt XII. Tabulis, VT QVI INIVRIA CECIDISSET ALIENAS*, LVERET IN SINGVLAS ÆRIS XXV. Quid? exiſtimamus futuráſne eas credidiſſe ad ſupradictam æſtimationem, illos qui * *frugiferas* tanti taxauerant? Plinius *lib.* 17. *cap.* 1. *cuius titulus. Arborum mirabilia.*

* 105. *abiegnas* vt Ennius Medeâ. vtinâ ne in nemore Pelio ſecuribus cæſa cecidiſſet abiegna ad terram trabes.

* 163. *infrugiferas.*

Si furtim arbores cæſæ ſunt & ex l. Aquilia, & ex XII. Tabularum dandam actionem Labeo ait, ſed Trebatius ita vtramque dandam, vt iudex in poſteriore deducat id, quod ex prima conſecutus ſit, & reliquo condemnet. Paulus *lib.* 9. *ad Sabin. l.* 1. *π. arb. furt. caſ.*

Sciendum eſt autem eos qui Arbores & maximè vites * ceciderint, etiam tanquam latrones * puniri. Gaius *lib.* 1. *ad l.XII. Tab.l.2.d.t.*

* Plin. *li.14.c.1. Vites, iure apud priſcos magnitudine quoque inter arbores numerabantur.* Seruius ad illud *Ecloga.8. Virgil*
Atque mala vites incidere falce nouellas,
In hoc (inquit) *maximum nefas eſt, quod ait vites nouellas: nam vetula & cum vtilitate inciduntur. Fuerat autem capitale ſupplicium arbores alienas incidere.*

Vitem, Arboris appellatione contineri, plerique Veterum exiſtimauerunt. Vlpianus *lib.42.ad Sab.l.3.d.t.*

Certè non dubitatur, ſi adhuc adeò tenerum ſit, vt herbæ loco ſit, non debere *Arboris* numero haberi. Gaius *lib.* [*ſupple.*1.] *ad l.XII.Tab.l.4.d.t.*

Sed ſi de Arboribus cæſis ex l. Aquilia actum ſit, interdicto *Quod vi aut clam* reddito abſoluetur, ſi ſatis primâ condemnatione grauauerit reum, manente nihilominus actione ex l. XII. Tabular. Paulus *lib.* 22. *ad Edict. l.*11. *π. arb. furt.*

Quotiens lex obligationem introducit, niſi nominatim cauerit, vt ſolâ eâ actione vtamur, etiam VETERES eo nomine actiones competere. §. 1. Si eodem facto duæ compe-

tant a-

ſtant actiones, poſteà Iudicis potiùs partes eſſe, vt quo plus ſit in reliquâ actione, id actor ferat, ſi tãtundem aut minus, id conſequatur. Paulus *lib.12.ad Edictum leg.41.π.de obligat.* de Furtis.

Colonus, cum quo propter ſucciſas fortè Arbores agebatur ex locato, ſi iurauerit ſe non ſuccidiſſe, ſiue è lege XII. Tabul. *de Arboribus ſucciſis*; ſiue ex l. Aquiliâ, damni iniuriâ, ſiue interdicto quod vi aut clam poſteà conueniatur, per exceptionem iuriſiurandi defendi poterit. Vlpianus *lib.18. ad Edictum. l.28.§.Colonus 6. π. de iureiur.*

Cap. de FVRTI DECISIONE.

Si pro fure damnum deciſum eſcit, furti ne adorato.

Probationes.

Et de furto paciſci * Lex permittit. Vlpianus *lib. 4. ad Edictum. l.7.§.14.ff.de pact.* * quæ ſic ſuperiori coniungenda eſt.

* Lex ἀπ... de XII. Tab.

Si pro *fure damnum deciſum* ſit, condictionem non impediri veriſſimum eſt. Deciſione enim furti quidem actio, non autem condictio tollitur. Idem *lib.42.ad Sabinum. l. 7. π. de condict. furtiua.*

Poſt deciſionem, furti Leges agi prohibent. Diocletianus & Maximilianus *AA.& CC.l.13. C. de furtis.*

Quædam actiones per pactum ipſo iure * tolluntur, vt iniuriarum, item Furti. Paulus *lib. 3. ad Edict. l. 17. §. 1. π. de pact.*

* Quia lex XII. Tab. paciſci illis caſibus permiſit. & poſt deciſionem agi prohibuit.

Cap. de VSVCAPIONE REI FVRTIVÆ.

Aſt Furtiuæ rei, æterna authoritas eſto.

de FVRTIS.

Probationes.

Furtiuarum rerum lex XII. Tabular. & lex Attilia * inhibent vſucapionem. Iuſtinian. *Inſtit.de Vſucap.*§.2.

* Atinia *in Pand.Flor.* Ita quoque *in l.poteſtatu 215. de V.S. & l.4.§.6.& l.33. de vſurpat. & vſucap. & Gellius lib 17.c 7.* Cicero *orat.3. in Verrem.* At Theophilus quoque habet: ὁ Ἀτίνιο͵ νόμο͵.

Vbi Lex * inhibet vſucapionem, bona fides poſſidenti nihil prodeſt. Pomponius *lib.24. ad Q.Mucium.l.24.in pr. ϖ. de vſucap.*

* veluti XII. Tabul.

Non ſolùm bonæ fidei emptores, ſed & omnes qui poſſident, ex ea cauſa, quam vſucapio ſequi ſolet, partum ancillæ furtiuæ vſu ſuum faciunt. Idq; ratione iuris introductum arbitror: Nam ex qua cauſa * quis ancillam vſucaperet, niſi lex XII. Tabul. vel Atinia obſtaret, ex ea cauſa neceſſe eſt partum vſucapi, ſi apud eum conceptus & editus eo tempore fuerit, quo furtiuam eſſe matrem eius ignorabat. Iulianus *lib.44.Digeſt.l.33.ϖ.de vſur.& vſucap.*

* i. ob bonam fidem.

AD

AD TABVLAM III.

de REBVS CREDITIS.

PROBATIONES.

LEX. de DEPOSITO.

SI quid endo depoſito dolo malo factum eſcit, duplione luito.

Probatio

Ex cauſa depoſiti, lege XII. Tabul. in duplum actio datur: Edicto Prætoris, in ſimplum. Paulus *lib.2.Sent.ſub titulo de Depoſito,apud authorem collat.legum Moſaic.t.*10.§.6.

LEX. de FENORE.

Si qui vnciario [a] Fenore ampliùs feneraſſit, quadruplione [b] luito.

Probationes.

[a] Sanè vetus vrbi fœnebre malum, & ſeditionum diſcordiarúmque creberrima cauſa: eóque cohibebatur Antiquis quoque & minùs corruptis moribus. Nam primò XII. Tabulis ſanctum, NE * QVIS VNCIARIO FENORE AMPLIVS EXERCERET, cùm anteà ex libidine locupletium agitaretur. Tacitus *lib.6.Annal.*

b. Hanc

de REBVS CREDITIS.

* Hanc ipſam ſanctionem Duellius Trib. pleb. poſtea centum fermè poſt annos ſuſtulit, vt teſtatur Liuius *lib.* 7.

* XII. Tabul.

b Maiores noſtri ſic habuerunt, itáque in LEGIBVS * poſuerunt " furem duplo condemnari, fœneratorem QVADRVPLO *. Quantò peiorem ciuem exiſtimarint fœneratorem quàm furem, hinc licet exiſtimari. Cato *proœmio libror. de Re Ruſtica.*

* Ius hoc Theodoſius ſecutus, *l. 2. C. Th. de vſur.* *&c. vlt.*

" Id eſt, expreſſim & propalàm cauerunt: Ita Paulus in *l. 7. ff de capite minutis: Tutelas etiam non amittit capitis diminutio: exceptis his, quæ in Iure antiquo perſonis* POSITIS *deferuntur.*

LEX. de IVRE CREDITI PERSEQVENDI *aduerſus peregrinum.*

ADVERSVS HOSTEM AETERNA AVTHORITAS ESTO.

Probationes.

Illud animaduertimus, quòd, qui proprio nomine *perduellis* eſſet, is HOSTIS vocaretur, lenitate verbi triſtitiam rei mitigante. *Hoſtis* enim apud Maiores noſtros is dicebatur, quem nunc *peregrinum* dicimus. Indicant enim XII. Tabulæ. Aut ſtatus dies cum hoſte: Itemque, ADVERSVS HOSTEM ÆTERNA AVTHORITAS ESTO. Cicero *lib.* 1. *de officiis.*

Quos nos HOSTES appellamus, eos Veteres *perduelles* appellabant, per eam adiectionem indicantes, cum quibus bellum eſſet. Gaius *lib.* 2. *ad l. XII. Tab. l.* 234. *in pr. π. de Verb. Signif.*

LEX. ÆRIS CONFESI. de *Iure crediti perſequendi aduerſus confeſſum & iudicatum.*

ÆRIS CONFESI, &c.

Proba-

Probationes.

de Rebvs creditis.

Fauorinus aduerſus l. XII. Tabul. differens. Nam de immanitate, *inquit*, illâ ſecandi partiendique humani corporis, ſi vnus ob pecuniam debitam iudicatus addictúſque ſit pluribus, non libet meminiſſe, & piget dicere. Quid enim videri poteſt efferatius? quid ab hominis ingenio diuerſius, quàm quòd membra & artus inopis debitoris breuiſſimo laniatu diſtrahebantur, ſicut nunc bona diſtrahuntur? *Hactenus Fauorinus. Cui Sex. Cæcilius ſic reſpondet.* Reſtat vt quod de ſectione partitionéque corporis immaniſſimum eſſe tibi viſum eſt, reſpondeam. Omnibus quidem virtutum generibus exercendis colendíſque populus Romanus è parua origine ad tantæ amplitudinis inſtar emicuit: Sed omnium maximè atque præcipuè fidem coluit ſanctámque habuit tam priuatim, quàm publicè. Hanc autem fidem maiores noſtri non modò in officiorum vicibus, ſed *in Negotiorum quoque contractibus* ſanxerunt, maximè *in pecuniæ mutuaticæ vſu atque commercio*: Adimi enim putauerunt ſubſidium hoc inopiæ temporariæ, quo communis omnium vita indiget, ſi perfidia debitorum ſine graui pœna eluderet. Confeſſi igitur æris ac debiti iudicatis, triginta dies ſunt dati conquirendæ pecuniæ causâ, quam diſſoluerent, eóſque dies Decemuiri IVSTOS appellauerunt, velut quoddam iuſtitium, id eſt, iuris quaſi interſtitionem quandam & ceſſationem, quibus diebus nihil cum his agi iure poſſet. Poſt deinde, niſi diſſoluerent, ad Prætorem vocabantur, & ab eo, quibus erant adiudicati, addicebantur: neruo quoque aut compedibus vinciebantur: Sic enim ſunt, opinor, verba legis: ÆRIS CONFESSI REBVSQVE IVRE IVDICATIS TRIGINTA DIES IVSTI SVNTO, POST DEINDE MANVS INIECTIO ESTO, IN IVS DVCITO, NI IVDICATVM FACIT, AVT QVIS ENDO EO IN IVRE VINDICIT,

v. Phormionem Terentij Actu 2. ſc. 2 & ibi Donatum.

SECVM DVCITO VINCITO AVT NERVO AVT COMPEDIBVS QVINDECIM PONDO NE MINORE, AVT SI VOLET MAIORE VINCITO: SI VOLET SVO VIVITO, NI SVO VIVIT, QVI EM VINCTVM HABEBIT, LIBRAS FARRIS ENDO DIES DATO, SI VOLET, PLVS DATO. Erat autem ius interea paciſcendi, ac niſi pacti forent, habebantur in vinculis dies LX. Inter eos dies *trinis nundinis continuis* ad Prætorem in Comitium producebantur, quantæque pecuniæ iudicati eſſent, prædicabatur. Tertiis autem nundinis capite pœnas *dabant*, *aut* trans *Tiberim peregrè venum ibant*. Sed eam capitis pœnam, ſanciendæ, ſicut dixi, fidei gratiâ horrificam, atrocitatis oſtentu, nouiſque terroribus metuendam reddiderunt. Nam ſi plures forent, quibus reus eſſet iudicatus, ſecare, ſi vellent, atque partiri corpus addicti ſibi hominis permiſerunt: Et quidem verba ipſa legis dicam, ne exiſtimes me inuidiam iſtam fortè formidare. TERTIIS, inquit, NVNDINIS PARTIS SECANTO: SI PLVS MINVSVE SECVERVNT, SE FRAVDE ESTO. Nihil profectò immitius, nihil immanius, niſi, vt re ipſa apparet, eo conſilio tanta immanitas pœnæ denunciata eſt, ne ad eam vnquam perueniretur. Addici namque nunc & vinciri multos videmus, quia vinculorum pœnam deterrimi homines contemnunt: Diſſectum eſſe antiquitus neminem equidem neque legi neque audiui, quoniam ſæuitia iſta pœnæ contemni non quita eſt. *Hactenus Cæcilius apud* Gellium *lib.*20.*c.*1.

Sunt enim quædam non laudabilia naturâ, ſed iure conceſſa: vt in XII. Tabulis, debitoris corpus inter creditores diuidi licuit, quam legem mos publicus repudiauit. Quintilianus *lib.*3.*c.*6.

Sed & iudicatos in partes ſecari à creditoribus leges erant: conſenſu tamen publico crudelitas poſteà eraſa eſt, & in pudoris notam capitis pœna conuerſa eſt bonorum adhibitâ proſcriptione: Suffundere maluit hominis ſanguinem, quàm effundere. Tertull. *Apologet.c.*4.

Con-

Confeſſi æris, de quo facta confeſſio eſt, in XII. Tabulis ſcriptum eſt his verbis: ÆRIS CONFESSI REBVSQVE IVDICATIS TRIGINTA DIES IVSTI SVNTO. Gellius *lib.15.c.13.de Verb.Inopinatis.* de Rebus creditis.

Locuples eſt qui ſatis idoneè habet, pro magnitudine rei, quam Actor reſtituendam eſſe petit. Gaius *lib. 2.ad l. XII. Tab.l.234.§.1.ff.de V.S.*

Perperam hæc Gaij interpretatio à pleriſque ad eam primæ Tabulæ legem, *Aſſiduo vindex aſſiduus eſto*, refertur: Neque enim adpatitur ordo librorum Gaij: cuius ſecundus tertiæ & quartæ Tabulæ reſpondet. Deinde *locuples* à Gaio hic definitur. non *aſſiduus*. Denique, ſequens verbi *viuere* interpretatio id euincit manifeſtiſſime, ad hanc pariter legem pertinens.

Verbum *Viuere* quidam putant ad cibum pertinere. Sed Ofilius ad Atticum ait, his verbis & veſtimenta & ſtramenta contineri: ſine his enim viuere neminem poſſe. Gaius *lib.2.ad l. XII.Tab.l.234.§.2.ff.de V.S.*

Si quis condemnatus ſit, vt intra certos dies ſoluat, vnde ei tempus iudicati actionis computamus? Vtrùm, ex quo ſentẽtia prolata eſt, an verò ex eo, ex quo dies ſtatutus præteriit? Sed ſi quidem minorem diem ſtatuerit iudex, *tempore legitimo* repleatur ex *lege*, quod ſententiæ iudicis deeſt: Sin autem ampliorem numerum dierum ſua definitione iudex amplexus eſt, computabitur reo & *Legitimum tempus*, & quod ſupra id iudex præſtitit. Vlpianus *lib.58.ad Edict. l. 4. §.5.ff.de re indicata.*

Intra *dies conſtitutos*, quamuis iudicati agi non poſſit, multis tamen modis iudicatum liberari poſſe hodie non dubitatur, quia *conſtitutorum dierum* ſpatium pro iudicato, non contra iudicatum per *Legem* * conſtitutum eſt. Gaius *lib. ad Edictum Prætoris Vrbani. l.7. ff.de re iudicata.*

* *Per legem*, i. per Legem XII. Tabul. Vel ſic ſcripſerat Gaius, vel ſaltem hic indefinitâ voce κατ' ἐξοχὴν eam intelligi voluit. Verùm aucto poſteà iudicati faciendi tempore, Tribonianus *Legis XII Tabul.* mentionem ſuſtulit, vel ſaltem posteriorem aliquam legem. *Legis* appellatione intelligi voluit. *Statutum* ideò *tempus & dies conſtitutos* in iis quæ interpolauit ICtorum fragmentis *ff. de re iudicata*, non ſemel legas. *l. 28. & hac l. 7.* Qui ius rectè interpretari volet, duplicem eum ſæpe interpretationem afferre oportet, vnam κατὰ τὸν τῶν παλαιῶν νομικῶν, alteram verò κατὰ τὸν τοῦ τριβωνιανοῦ.

AD TABVLAM IV.

de IVRE PATRIO, & de IVRE CONNVBII.

PROBATIONES.

---

de IVRE PATRIO.

LEX. PATER.

Cap. de PARTV MONSTROSO.

PATER, inſignem ad deformitatem puerum citò necato.

Probatio.

Tribunitiæ poteſtatis primum ortum ſi recordari volumus, inter arma ciuium & occupatis & obſeſſis vrbis locis procreatam videmus *. Deinde cùm eſſet *citò necatus* *, tanquam ex XII. Tabulis inſignis ad deformitatem puer, breui tempore neſcio quo pacto creatus *, multóque tetrior & fædior natus eſt. Cicero *lib.3.de Legibus*.

* *ſortè videbimus.*
* *alŭa legatus* Fr. Pith. *Orco legatus*, ita Gulielmus. *Forte Cocyto legatus.*
* al *recreatus.*

Cap. de VITÆ NECISQVE POTESTATE.

Endo liberis iuſtis, ius vitæ necis venumdandíque poteſtas ei * eſto.

* patri ſe.

Probationes

Romanorum Legislator [Romulus] omnem poteſtatem in filium

in filium patri conceſſit; ídque toto vitæ tempore,ſiue eum in carcerem coniicere, ſiue virgis cædere, ſiue vinctum ad ruſticum opus detinere, ſiue occidere vellet. *Et poſt.* Neque Romano Legiſlatori hoc ſatis fuit, quòd hanc poteſtatem patri dediſſet, ſed etiam ei filium vendere permiſit. Et (quod maximè quis miretur,&c.) hoc etiam patri conceſſit, vſque ad tertiam venditionem ex Filio quæſtum facere, data patri in filium maiori poteſtate,quàm domino in mancipium. Nam ſeruus ſemel venditus, deinde libertatem adeptus in poſterum eſt ſui iuris: *At filius à patre venditus ſi liber fuiſſet factus,redibat in poteſtatem patris, & iterum venditus & libertate donatus, ſeruus patris vt antè fiebat.* Sed poſt tertiam demum venditionem ex patris poteſtate exibat. Hanc legem priſci illi Reges ſiue ſcriptam ſiue non ſcriptam (neque enim certi quicquam poſſum afferre) omnium præſtantiſſimam ducentes obſeruarunt: Sed ſublato regno, cùm primùm P.R. viſum eſt,omnes patrios mores & leges vnà cum adſcitiis ἅμα τοῖς ἐπεισάκτοις) in foro palàm omnibus ciuibus proponere,ne ius publicum cum ipſo Magiſtratuum dominatu intercideret, Decemuiri ,quibus à populo poteſtas data fuerat colligendarum & conſcribendarum legum, eam inter cœteras retulerunt, & extat in QVARTA ILLARVM XII. TABVLARVM, quæ in foro poſitæ, ita vocantur. Quòd autem non Decemuiri, qui CCC. poſt annis legum conſcribendarum cauſa creati fuerant, primi in Remp. Rom. hanc legem introduxerint, ſed multò antea latam & receptam tollere auſi non fuerint, cùm ex multis aliis colligimus, tum verò præcipuè ex Numæ Pompilii legibus,qui poſt Romulum regnauit, in quibus etiam ita ſcriptum eſt: *Si pater permiſerit filio vxorem ducere, quæ ex legibus particeps ſit & ſacrorum & bonorum,patri poſthac nullum ius eſto vendendi filium.* Quod non ſcripſiſſet,niſi per reliquas omnes ſuperiores Leges patri filium vendere licuiſſet. Dionyſius Halicarnaſſ.*lib.2.p.97.98.*

De iure Patrio

Sui, licet hæredes inſtituti non ſint, domini ſunt. Nec

de IVRE PATRIO. † al. quær.

obſtat quod licet eos exhæredare, quod † *& occidere licebat**. Paulus *lib. 2. ad Sab. l. in ſuis. 11. ff. de liberis & poſthum.* * *Sunt qui notant Tribonianum loco* licet, *quo Paulus vſus fuerat, hanc vocem ſubſtituiſſe.*

Libertati à Maioribus tantum impenſum eſt, vt patribus, quibus IVS VITÆ in liberos NECISQVE poteſtas permiſſa eſt, ERIPERE LIBERTATEM non liceret. Conſtantinus M. Imp. A. 323. *l. 2. C. Theod. de liberali cauſa. & l. vlt. C. de patr. poteſt. Vbi v. Triboniani hâc parte interpolationem.*

Patre furioſo liberi nihilominus in patris ſui poteſtate ſunt. Idem eſt & in omnibus parentibus, qui habent liberos in poteſtate. Nam cùm ius poteſtatis *moribus* ſit receptum, nec poſſit deſinere quis habere in poteſtate, niſi exierint liberi, quibus caſibus ſolent, nequaquam dubitandum eſt, remanere eos in poteſtate. Vlpianus *lib. 26. ad Sabin. leg. 8. π. de his qui ſui vel alien.*

Cùm patri *lex Regia* dederit in filiam vitæ necíſque poteſtatem. Papinianus *lib. Singul. de adulteriis apud autherem coll. legum Moſaic. tit. 4.*

Cap. de VENDITIONE FILII.

SI PATER FILIVM TER VENVMDVIT, FILIVS A PATRE LIBER ESTO.

Probationes.

Dionyſij Halicarnaſſei locus hîc quoque repetendus, quem ad ſuperius caput iam protulimus. Num verò hoc caput intellexerit, diſquiro *in Notis.*

Liberi parentum poteſtate liberantur emancipatione, id eſt, ſi poſteaquàm mancipati fuerint, manumiſſi ſint: Sed filius quidem ter mancipatus ter manumiſſus ſui iuris fit. Idem lex XII. Tabularum iubet his verbis: SI PATER FILIVM

FILIVM TER VENVMDVIT, FILIVS A PATRE LIBER ESTO. Cæteri * autem liberi præter filium, tam maſculi quàm fœminæ, vnâ mancipatione manumiſſionéque ſui iuris fiunt. Vlpianus *fragm.t.*10.*in pr.*

* Hæc ſententia non pertinet ad l xii Tabul. quod tamen quidam putauerunt

Emancipatio quædam ſimilitudo * VENDITIONIS eſt. Gaius *lib.* 1. *Inſtit. tit.* 6.

* i. inducta ad ſimilitudinem venditionis lege xii. Tabularum parenti conceſſa.

Emancipatione quoque deſinunt liberi in poteſtate parentum eſſe. ſed emancipatio antea quidem per ANTIQVAM LEGIS OBSERVATIONEM procedebat, quæ per imaginarias VENDITIONES & intercedentes manumiſſiones celebrabatur. §. *præterea emancipatione Inſt. quib. mod. ius poteſt. ſoluit.*

* xii. Tabularum. Id eſt ad ſimilitudinem legis xii. Tabul.

Cap. de POSTVMO.

Si qui ei IN X. MENSIBVS PROXIMIS poſtumus natus eſcit, iuſtus eſto.

Probationes.

Ego de partu humano, prætérquàm quæ ſcripta in libris legi, hoc quoque vſu veniſſe Romæ comperi: Fœminam bonis atque honeſtis moribus non ambiguâ pudicitiâ, in vndecimo menſe poſt mariti mortem peperiſſe, factúmque eſſe negotium propter rationem temporis, quaſi marito mortuo poſtea concepiſſet, quoniam Decemuiri IN X. MENSIBVS gigni hominem, non in vndecimo ſcripſiſſent: ſed Diuum Hadrianum, causâ cognitâ decreuiſſe in vndecimo

vndecimo quoque menſe partum edi poſſe. Gellius *lib.* 3. *cap.*16.

Vtique ex l. XII. Tabularum AD LEGITIMAM HEREDITATEM IS, QVI IN VTERO FVIT, admittitur, ſi fuerit EDITVS. *Et poſt.* Poſt x. menſes mortis natus non admittetur ad legitimam hæreditatem. De eo autem qui CLXXXII. die natus eſt, Hippocrates ſcripſit, & D. Pius Pontificibus reſcripſit, IVSTO TEMPORE * videri natum. Vlpianus *l.* 3. §. 9. 11. *&* 12. *ff. de ſuis & legitimis hæredibus.*

* *Iuſtum* tempus hic eſt tempus lege XII. Tabularum definitum, quod etiam *legitimum* dici ſup diximus. Sic *Iuſta* hæreditas dicitur Legitima, ſeu ea quæ propriè lege XII. Tabularum obuenit. *l* 3. § .2. *ff. pro ſocio.*

AD TA-

AD TABVLAM V.

de Iure HÆREDITATIVM & TVTELARVM.

PROBATIONES.

¶ DVPLICI IVRE, HÆREDITAS L. XII. TAB. *deſertur: ex teſtamento, & ab inteſtato.*

HÆREDITAS ad nos pertinet, aut *Vetere iure*, aut nouo: *Vetere*, è lege XII. Tabularum, vel ex Teſtamento, quod iure factum eſt. Gaius *lib.6. ad Edictum prouinciale. leg.*1. *ϖ. de hæredit. petit.*

Ab inteſtato, fortè quòd ſui hæredes defuncto ſumus: vel Adgnati, vel quòd manumiſimus defunctum, quódve parens noſter manumiſerit. Idem. *lib.3. ad Edictum Prouinciale. l. 3. d. t.*

Per familiæ erciſcundæ actionem diuiditur hæreditas, ſiue ex teſtamento, ſiue ab inteſtato; ſiue ex Lege XII. Tabul. ſiue ex aliquâ [1. aliâ quâ] lege deferatur hæreditas. Vlpianus *lib.19. ad Edictum in l.2. π. famil. erciſc.*

Cùm ex lege XII. Tabularum quis habet hæreditatem, hinc non petit: ſed inde *Tum quem ei hæredem eſſe oportet*: Quippe cùm non aliàs hinc competat bonorum poſſeſſio, quàm ſi lex ſpecialiter deferat bonorum poſſeſſionem. Idem *lib.49. ad Edictum. l. vn. §. vlt. ϖ. vt ex legibus SCtis bonor. poſſ. detur.*

O LEX.

LEX. Paterfamilias.

Cap.1. de Hæreditatibvs et tvtelis Teſtamentariis.

Paterfamilias, vti [a] legaSit svper pecvniæ [b] tvtelæve [c] svæ rei, ita ivs esto.

Fragmenta huius capitis.

Paterfamilias vti ſuper familia pecuniáve ſua legaſſit, ita ius eſto. Ita Author *ad Herennium lib.* 1. & Cicero 2. *de Inuentione.*

Vti legaſſit ſuper pecunia tutelave ſuæ rei, ita ius eſto. Ita Vlpian. *in fragm. tit* 11.§.14.

Vti legaſſit quiſque de re ſua, ita ius eſto. Ita Iuſtinianus *Nouellâ de nuptiis* 22.c.2.

Vti quiſque legaſſit ſuæ rei, ita ius eſto. Ita Iuſtin. *in pr. Inſt. de l. Falcidiâ.*

Super pecuniæ tutelæve ſuæ *. Paulus *l. ſæpe* 53. ϖ. *de V.S.*

In antiquis, & Piſanis quidem, Pandectis ſic legitur: *ſuper pecunia tutelave ſua*: Secundo caſu pro ſexto, ἀρχαϊκῶς: vt Cuiacius obſeruauit. Quale illud. *l 3. ϖ. ad l. Corn. de ſicar.* Eiuſdem legis pœnæ afficitur.

Vti legaſſit ſuæ rei, ita ius eſto. Pomponius *l.* 120. ϖ. *de V.S.*

Probationes & Interpretationes Prudentum.

Ad Totvm Capvt.

¶ Mvcii ſententia Pomponii. verba.

Verbis legis XII. Tabularum his: *Vti legaſſit ſua rei, ita ius eſto*, latiſſima poteſtas tributa videtur & hæredis inſtituendi, & legata & libertates dandi, Tutores quoque conſtituendi: ¶ Sed id Interpretatione coanguſtatum eſt, vel legum vel authoritate iura conſtituentium. Pomponius *lib.* 5. *ad*

lib. 5. ad Q. Mucium. l. 120. π. de V. S. de HÆREDITATIBVS & TVTELIS TESTAMENTARIIS.

Cùm olim lege XII. Tabularum libera erat legandi poteſtas, vt liceret vel totum patrimonium legatis erogare: quippe cùm eâ lege ita cautum eſſet, *Vti quiſque legaſſet ſuæ rei ita ius eſto*, viſum eſt hanc legandi licentiam coarctare. &c. Iuſtinianus *in pr. Inſtit. de L. Falcidiâ.*

a ¶ VTI SVPER PECVNIÆ * LEGASIT. * l. pecuniâ.

1. *Hæreditate.*

Lege obuenire *Hæreditatem* non impropriè quis dixerit, & eam quæ ex teſtamento defertur: quia lege XII. Tabularum teſtamentariæ hæreditates confirmantur. Vlpian. *lib. 2. ad l. Iul. & Pap. l. 130. π. de V. S.*

Hæreditas ad nos pertinet vetere iure, è l. XII. Tabul. ex teſtamento quod iure factum eſt. &c. Gaius *lib. 6. ad Edictum prouinciale. l. 1. π. de hæred. pet.*

2. *Legato.*

Lege nobis adquiritur, velut caducum vel ereptitium ex l. Papia Poppea: Item *Legatum*, ex l. XII. Tabul. ſiue mancipi res ſint, ſiue nec mancipi. Vlpianus *Fragm. t. 19. §. 16.*

3. *Libertate.*

Vt teſtamento *Manumiſſi* liberi ſint, lex XII. Tabul. facit: quæ confirmat, quod datum legatum eſt. Idem. *t. 1. §. 6.*

In generali repetitione *legatorum*, etiam datæ libertates continentur ex mente l. XII. Tabular. Paulus *lib. 9. ad Plautium. l. 80. π. de V. S.*

b ¶ TVTELAEVE SVAE REI.

Teſtamento quoque nominatim Tutores dati confirmantur eadem lege XII. Tabul. his verbis: *Vti legaſſit ſu-*

 perpe-

per pecunia tutelàve ſua rei ita ius eſto. Vlpianus *Fragm. tit.* 11. §. 14.

Teſtamento quemlibet poſſumus Tutorem dare: ſiue is Prætor ſiue Conſul ſit: quia lex XII. Tabul. id confirmat. Paulus *lib.*38. *ad Edictum.l. tutor.* 20. *ϖ. de teſtam. tut.*

Sæpe ita comparatum eſt, vt coniuncta pro disiunctis accipiantur, & disiuncta pro coniunctis: interdum ſoluta pro ſeparatis. Nam cùm dicitur apud veteres, *Agnatorum gentiliùmque*, pro ſeparatione accipitur. At cùm dicitur, *ſuper pecunia tutelave ſua*, tutor ſeparatim ſine pecuniâ dari non poteſt, &c. Idem. *lib.*59. *ad Edictum.l. ſæpe* 53. *ϖ. de V.S.*

Lege XII. Tabularum permiſſum eſt parentibus, liberis *ſuis* ſiue fœminini ſiue maſculini ſexûs, ſi modò in poteſtate ſint, tutores teſtamento dare. Gaius *lib.*12. *ad Edictum prouinciale.l.*1. *ϖ. de teſt. tut.*

Cap. II. *de* GENTILITIIS HÆREDITATIBVS.

AST [a] SI NIESTATO MORITVR, CVI [b] SVS HERES NEC ESCIT, AGNATVS [c] PROXIMVS [d] FAMILIAM [e] HABETO: SI [f] AGNATVS NEC ESCIT, GENTILIS FAMILIAM HERES NANCITOR.

Fragmenta huius capitis.

Ac ſi inteſtatò moritur, cui ſuus hæres nec extabit, agnatus proximus familiam habeto. Si agnatus * nec eſcit, gentilis familiam heres hanc. *

* ſc. nancitor

Ita, ex Vlpiani libro ſingulari, ſub titulo de legitimis hæreditatibus *apud authorem collat. legum Moſaicarum t. vit.* extat & poſtremâ ſententia tantùm reſecata totidem verbis, in iis, quæ ſuperſunt, Vlpiani fragmentis *t.* 26. §. 1.

* ἀπὸ τοῦ κοινοῦ hæc vox repetita.

Si paterfamilias * inteſtatò moritur, familia pecuniáque eius.

eius agnatorum gentiliúmque eſto. Ita *apud authorem librorum ad Herennium lib.* 1. & apud Ciceronem *lib.* 2. *de inuentione.* de HAEREDITATIBVS Gentilitiis.

Si inteſtatò moritur. Paulus *lib.1.ad Sabinum.l.9.§.2.ff.de liber. & poſthumis.*

Agnatus proximus familiam habeto. Vlp. *lib.* 46. *ad Edictum.l.pronunciatio.*195.§.1.*ff.de V.S.*

¶ ORDINIS RATIO.

Poſteaquàm Prætor locutus eſt de bonorum poſſeſſione eius qui teſtatus eſt, tranſitum fecit ad inteſtatos: eum ordinem ſecutus, quem & lex XII. Tab. ſecuta eſt. Fuit enim ordinarium ante de iudiciis teſtantium, dein ſic de ſucceſſione ab inteſtato loqui. Vlpianus *lib.44.ad Edictum. l.* 1. *π. ſi tabul.teſt.null.ex tab.*

Probationes & Interpretationes Prudentum.

AD TOTVM CAPVT.

Inteſtatorum Gentilitiorum hæreditates pertinent primùm ad *ſuos* hæredes, i. liberos, qui in poteſtate ſunt, cæteróſque, qui liberorum loco ſunt. [Si ſui hæredes non ſint, ad *Conſanguineos*, id eſt fratres & ſorores ex eodem patre.] Si nec hi ſunt, ad reliquos *Agnatos* virilis ſexûs per mares deſcendentes eiuſdem familiæ. His enim cautum eſt lege XII. Tabul. hac. *Si inteſtatus moritur, cuius heres nec eſt, agnatus proximus familiam habeto.* Si Agnatus defuncti non ſit, eadem lex XII. Tabularum *Gentiles* ad hæreditatem vocat his verbis. *Si agnatus neſcit,*gentilis familiam heres hanc.* *Nec Gentilitia iura in vſu ſunt. Vlpian. *lib.ſingulari ſub titulo de Legitimis hæreditatibus, apud auctorem collat.legum Moſaic. t. vlt.*

* *al.* nec eſcit. * *al.* nancitor.

Inteſtatorum ingenuorum hæreditates pertinent pri-

mùm ad *ſuos* hæredes, id eſt, liberos, qui in poteſtate ſunt, cæteróſque, qui in liberorum loco ſunt. [Si ſui hæredes non *ſunt* ad Conſanguineos, id eſt, fratres & ſorores, ex eodem patre,] Si nec hi ſunt, ad reliquos Agnatos proximos, id eſt, cognatos virilis ſexûs per mares deſcendentes eiuſdem familiæ. Id enim cautum eſt lege XII. Tabul. *Ac ſi inteſtatò moritur, cui ſuus heres nec extabit, agnatus proximus familiam habeto.* Vlpianus *Fragm. t. 26. in prin.*

Inteſtatorum hæreditates ex l. XII. Tabul. primùm *ſuis* hæredibus, deinde *Agnatis*, & aliquando quoque *Gentilibus* deferebatur. Sanè Conſanguineos lex non comprehenderat: Interpretatione Prudentium primum inter Agnatos locum acceperunt. Paulus *lib. 3. Sententiar. ſub titulo de Inteſtatorum ſucceſſionibus apud Auctorem coll. L. Moſaic. t. 16.*

Inteſtatorum hæreditates lege XII. Tab. primùm ad ſuos hæredes pertinent. Sui autem, &c. Si nullus ſit ſuorũ hæredum, tunc hæreditas pertinet ex eadem lege XII. Tab. ad Agnatos. Vocantur autẽ Agnati, &c. Non tamẽ omnibus ſimul Agnatis dat lex XII. Tab. hæreditatẽ, ſed his qui tunc cũ certũ eſt aliquẽ ab inteſtato deceſſiſſe, proximo gradu ſunt: Nec in eo iure ſucceſſio eſt. Si nullus Agnatus ſit, eadem l. XII. Tabul. Gentiles ad hæreditatem vocat, &c. Gaius *lib. 3. Inſtitutionum, apud authorem collat. legum Moſaic. tit. vlt. Legitimas ſic ordinat ſucceſſiones.*

Anguſtiſſimis finibus conſtitutum per l. XII. Tabul. ius percipiendarum hæreditatum, Prætor ex bono & æquo dilatauit: §. 2. *Inſtit. de bonor. poſſ.* Ius bonorum poſſeſſionis introductum eſt à Prætore emendandi Veteris iuris gratiâ. *in pr. Inſt. d. t.*

a ¶ AST SI INTESTATO* MORITVR, &c.

* v. inf. *proximum*

Qui poſt mortem aui ſui concipitur, is neque legitimam hæreditatem eius tanquam ſuus heres, neque bonorum poſſeſſionem tanquam cognatus accipere poteſt: quia lex XII.

Tabul.

Tabul. eum vocat ad hæreditatem, qui *moriente eo, de cuius bonis quæritur, in rerum naturâ fuerit.* Iulianus *lib.55.Digeſt. l.Titius.6.π. de ſuis & legitim. hæredib.* ¶ Vel ſi viuo eo conceptus eſt: quia conceptus quodammodo in rerum naturâ eſſe exiſtimatur.Ex Celſi *lib.*28.*Digeſtorum* hoc ſubiicitur *l.*7.

DE HAEREDITATIBVS & TVTELIS TESTAMENTARIIS.

Si in hoſtium poteſtate filius ſit, & deceſſerit in eodem ſtatu, rumpit his caſibus nepos teſtamentum: quòd moriente auo filij ius pependerit, nõn abſciſſum fuerit. Sed etſi hæres inſtitutus omiſerit hæreditatem, erit legitimus hæres: quoniam hæc verba, *ſi in teſtatò moritur,* ad id tempus referuntur,quo teſtamentum deſtituitur,non quo moritur. Paulus *lib.1.ad Sabinum.l.9.§.2.ff.de liberis & poſthumis.*

b ¶ CVI SVS* HERES NEC ESCIT,* &C.

Præter ſuperiora loca,quæ iam ſuprà initio notaui ad totum caput:

Inteſtatorum hæreditates, ex lege XII. Tabul. primùm ad *ſuos* hæredes pertinent. Iuſtinianus §.1. *Inſtit.de hæredit. quæ ab inteſtato.* Vide Theoph.ad §.2. *de hær.qual.*

*repetẽda huc quatuor Ictorum teſtimonia, quæ paulò antè ad totius huiuſce capitis interpretationẽ præmiſimus.

* Cuiac. 7. *obſ.* c. 18.

1. *Cur* ſui *dicti.*

Cùm ratio naturalis,quaſi lex quædam tacita, liberis parentium hæreditatem addiceret, velut ad debitam ſucceſſionem eos vocando: propter quod & in *Iure Ciuili ſuorum* hæredum nomen eis inditum eſt. Paulus *libro* Singul. *de portionib. quæ liberis damnator. conceduntur. l.7.π. de bonis damnatorum.*

2. *Qui* ſunt *ſui.*

1. *Filiæ* * *quoque.*

Lege antiqua XII. Tabularum omnes ſimiliter [*maſculi fœminæ*] ad ſucceſſionem ab inteſtato vocabantur, quod & Præto-

* hoc, lege XII. Tab nominatim cautum fuiſſe perperã exiſtimauit Hotomanus.

Prætores poſteà ſecuti eſſe videntur. Iuſtinianus §. 5. *Inſtit. de exhæred. liber.* Adde *l. lege X I I. Tabul.* 14. *Cod. de legitimis hæred.*

2. *Poſthumi quoque.*

Inteſtato quidem defuncto, poſthumum ſuum hæredem quàm ſororem, licet conſanguineam, haberi potiorem, *ordo ſucceſſionum lege XII. Tabul.* factus nimis euidenter demonſtrat. Dioclet. & Maximian. Impp. *l. 4. de ſuis & legitimis.*

3. *Nepotes* * *quoque*, &c.

* Singulare caput de *Nepotibus* in l. XII. Tab. fuiſſe perperàm exiſtimauit Hotomanus: & poſt eum alij. Attendiſſet ſaltem hanc Calliſtrati ſententiam.

Liberorum appellatione, Nepotes & pronepotes cæteríque, qui ex his deſcendunt, continentur: hos enim omnes *ſuorum* appellatione lex XII. Tabul. comprehendit. Calliſtratus *lib. 2. Quæſtionum l. liberorum* 220. *ff. de V. S.*

Vt inteſtatò defuncti filius ac nepos ex alio, qui mortis eius tempore in rebus humanis non inuenitur, manentes in ſacris pariter ſuccedant, *euidenter lege XII. Tabul.* cauetur. Quod & honorarij iuris obſeruatio ſequitur. Diocletianus & Maximianus Impp. *l. 3. Cod. de ſuis & legitimis.*

Lex XII. Tabul. filio mortuo, nepotes vel neptes, pronepotes vel proneptes in locum patris ſui ad ſucceſſionem aui ſui vocat. Iuſtin. §. *penult. Inſt. de hæred. quæ ab int.*

3. Non ſunt *ſui.*

1. *Capite minuti.* *

* v. & inf. ad verb. *Agnatus.*

Capitis diminutione pereunt legitimæ hæreditates, quæ ex l. XII. Tabul. veniunt, ſiue viuo aliquo, ſiue antequàm adeatur hæreditas eius, capitis minutio interceſſerit: quoniam deſinit *ſuus* hæres vel agnatus rectè dici: Quæ autem ex legibus nouis aut ex S^co^, non vtique. Pomponius *lib.* 10. *ad Q. Mucium. l.* 11. *ff. de ſuis & legitim. hæredib.*

Legitimæ hæreditatis ius, quod ex l. XII. Tab. deſcendit, ca-

dit, capitis minutione amittitur. Vlpian.*Fragm. t.* 27.§. *vlt.*

Emancipati liberi *Iure ciuili* nihil iuris habent: neque enim *ſui* hæredes ſunt, qui in poteſtate parentis eſſe deſierunt: neque vel *alio iure* * per l. XII. Tabul. vocantur. Sed Prætor,&c. Iuſtinianus §.9.*Inſt.de hær.quæ ab inteſt.*

de HAEREDITATIBVS Gentilitiis.

*i. capite vel titulo: puta vt *agnati*, vel vt *gentiles*: capite quippe minuti, & ſui, & agnati & gentiles eſſe deſinūt, domum familiam, gentemque amittunt.

Si erit filius ac nepotes, qui ab inteſtato ſucceſſuri defuncto vel ex XII. Tabulis, vel per reſciſſionem capitis, Prætorio vocabuntur edicto, &c. Gratian. Valentin. Theodoſ. Imppp. *l.9.Cod.Th.de bonis proſcriptorum.*

Diſcretionis cauſâ ſolet cum genitiuo poſſeſſoris addi nominatiuus poſſeſſiui: *vt ſuus Ciceronis filius hæres eſt patris conſtitutus. Suus* dicitur ad diſcretionem illius, qui ſecundum *Leges* ſuus non eſt, i. ſub poteſtate patris legitimus non eſt. Priſcianus *lib.*17.

2. *Filij* matri *non ſunt ſui.*

Ad liberos, matris inteſtatæ hæreditas ex l. XII. Tab. non pertinebat: Quia fœminæ *ſuos* hæredes non habent. Vlp. *Fragm.t.*26.§.7.

Lex XII. Tabul. ita ſtricto iure vtebatur, & præponebat maſculorum progeniem, & eos qui per fœminini ſexûs neceſſitudinem ſibi iunguntur, adeò expellebat, vt nequidem inter matrem & filium filiámve vltro citroq; hæreditatis capiendæ ius daret. Iuſtin. *in princ. Inſt. de S^{to} Tertulliano.*

c ¶ NEC ESCIT, vide Theophilum *initio tit. de bon.poſſ.*

d ¶ AGNATVS. *

*Huc repetendæ quatuor lectorum interpretationes, quas ad totum caput præmiſi.

Si nemo ſuus hæres, [*vel eorum quos, inter ſuos hæredes Prætor vel Conſtitutiones vocant*,] exiſtat,* qui ſucceſſionem quoquomodo amplectatur, tunc ex l. XII. Tabularum ad *Agnatum proximum* pertinet hæreditas. Iuſtinianus *in princ. Inſt.de legitimâ agnat.ſucceſſ.*

Si cui perempto cum fratre ac ſorore manſerit conſanguinitatis agnatio, ſit XII. Tabul. locus: [i. *ſuccedat is proſcripto.*] Ac ius ciuile præualeat, vt auus atque auia cognatorum

Digitized by Google

torum gradu inuitati vinci ſe à legitimis adquieſcant. Gratian. Valentin. Theodoſ. Imppp. *l. 9. C.Th.de bon.proſcript.*

1. *Cuiuſcunque gradus & ſexus.*

Admonendi ſumus, Agnationis iure admitti aliquem ad hæreditatem, etſi decimo gradu ſit, ſiue de lege XII. Tabul. quæramus: ſiue de Edicto Prætoris. Iuſtin. §. 5. *Inſtit. de ſucceſſ. cognator.*

Et hæc quidem lex XII. Tabul. nullo modo introduxit: ſed ſimplicitatem legibus amicam amplexa, ſimili modo omnes Agnatos ſiue maſculos ſiue fœminas, cuiuſcunque gradus, ad ſucceſſionem, ad ſimilitudinem ſuorum vocabat. Idem. §. 5. *Inſt.de legitima agnator.ſucc.* vide & *l.penult. & vlt.Cod. de legitimis hæredib. quibus hoc XII. Tabularum ius reducitur.*

[Fœminæ ad hæreditates legitimas vltra conſanguineas ſucceſſiones non admittuntur: idq; iure ciuili vel Voconianâ ratione videtur effectum.] Cæterùm lex XII. Tabul. nulla diſcretione ſexus cognatos * admittit. Paulus 4. *Sent. 8. §. 3.*

*Agnatos.

Pronunciatio ſermonis in ſexu * maſculino, ad vtrumq; ſexum plerumque porrigitur. Vlpianus *lib. 46. ad Edictum l.pronunciatio 195.in pr. ff.de V.S.*

* Vt cùm lex ait. *Agnatus proximus familiam habeto.* Quò pertinet hoc legis principium: Vlpianus quippe libro 46 ad Edictum, *de ſucceſſionibus legitimis* egit, quod docent omnes eius libri, quæ ſuperſunt, leges: & præter alias, prolixa ſatis. *l.1 ff.vnde legitimi.* Vt enim illâ l. Edictum Prætoris *vnde legitimi* interpretatus eſt Vlp. ſic & *hac* legem XII. Tabularum, quam Prætor illo edicto ſuo ſecutus erat. Vt illa *l. Legitimi* appellatione, legitimam quoque exaudiendam ſcribit: ſic & hac, *Agnati* appellatione, agnatam intelligendam notauerat: Denique *familia* nomen, quod eiuſdem. l. §. 1. Vlpianus interpretatur, docet euidenter eum hæc l. XII. Tabul. verba interpretanda ſuſcepiſſe: *Agnatus familiam habeto.*

2. *Non capite minutus.*

Capitis diminutione pereunt Legitimæ hæreditates, quæ ex l. XII. Tabul. veniunt, ſiue viuo aliquo, ſiue antequàm

adeatur

adeatur eius hæreditas, capitis minutio interceſſit: quoniam deſinit ſuus hæres vel *Agnatus* rectè dici. Quæ autem ex legibus nouis aut ex SC^to^, nón vtique. Pomponius *lib.* 10. *ad Q. Mucium.l.*11.*π.de ſuis & legitimis.* de Hæreditatibus Gentilitiis.

Legitimæ Tutelæ ex XII. Tabulis interuertuntur [capitis diminutione] eadem ratione quâ & hæreditates exinde legitimæ: quia Agnatis deferuntur, qui deſinunt eſſe familia mutati. Paulus *lib.* 11. *ad Edictum. l. tutelas.*7. *π. de capite minutis.*

Legitimæ hæreditatis ius, quod ex lege XII. Tabul. deſcendit, capitis minutione amittitur. Vlpian. *Fragm. t.*27. *§. vlt.*

Agnati capite deminuti, quíque ex his progeniti ſunt, ex l. XII. Tabul. inter legitimos non habentur. Iuſtin. §. 1. *Inſt. de ſucceſſ. cognator.*

In Commentariis Labeonis, quæ ad XII. Tabulas compoſuit, ita ſcriptum eſt. *Virgo Veſtalis neque hæres eſt cuiquam inteſtato, neque inteſtatæ quiſquam: ſed bona eius in publicum* * *redigi aiunt:* Id quo iure fiat quæritur? Gellius *lib.*1.*c.*13.

* Dubitandi ratiô hæc eſt. At decidendi ratio hæc, quòd Virgo Veſtalis capta & in Atrium Veſtæ deducta & Pontificibus tradita eo ſtatim tempore ſine emancipatione ac ſine *capitis diminutione* è patris poteſtate exibat, *vt eodem capite* [illegible] Gellius [

3. *Non* mater *filio.*

Inteſtati filij hæreditas ad matrem ex l. XII. Tabul. non pertinet. Vlpian. *Fragm.t.*26.§.8.

Lex XII. Tabul. ita ſtricto iure vtebatur, & præponebat maſculorum progeniem, & eos, qui per fœminini ſexûs neceſſitudinem ſibi iunguntur, adeò expellebat, vt nequidem inter matrem & filium filiámve vltro citróque hæreditatis capiendæ ius daret. Iuſtinian. *in prin. Inſtit. de S^co^ Tertulliano.*

c ¶ PROXIMVS.

1. *Etſi ſolus.*

v. l. proximi 155. ff. de V.S. & l. 9. ff. de reb. dub. l. 34 ff. de vulgari l. 1. §. 6. ff. vnde cognat.

In vulgari ſubſtitutione, qua ei, *Qui ſupremus morietur hæres*, ſubſtituitur, rectè ſubſtitutus etiam vnico intelligitur: Exemplo XII. Tabularum, ex quibus *Proximus Agnatus* & ſolus habetur. Pomponius *lib. 2. ad Sabinum. l. 162. in pr. ff. de V.S.*

2. *Plures eodem gradu.*

Si plures ſint gradus Agnatorum, apertè lex XII. Tabul. PROXIMVM vocat: & quamuis ſingulari numero vſa lex *proximum* vocet, tamen dubium non eſt, quin ſi plures ſint eiuſdem gradus, omnes admittantur. Iuſtinian. §. 5. *Inſt. de legitima Agnat. ſucceſſ. vbi Theophilus errat.*

3. *Quo tempore * proximus?*

* v. etiam probationes 6. ad hæc verba, *ſi inteſtato moritur.*

Non tamen omnibus ſimul Agnatis dat lex XII. Tabul. hæreditatem, ſed his, qui tunc cùm certum eſt aliquem ab *inteſtatò* deceſſiſſe, proximo gradu ſunt: Nec in eo iure ſucceſſio eſt. Gaius *lib. 3. Inſtit. apud Auctorem coll. L. Moſaic. t. 16.*

Non tamen omnibus ſimul dat *Lex* hæreditatem, ſed iis, qui *tunc* proximiores gradu ſunt, cùm certum eſſe cœperit aliquem inteſtatum deceſſiſſe. Iuſtin. §. 1. *in fin. Inſt. de legit. agnat. ſucceſſ.*

v. §. 7. Theoph. de legit agn. ſucceſſ.

Non tamen omnibus ſimul Agnatis *lex* hæreditatem propinqui inteſtati dat, ſed hiis, qui defuncto *mortis* ſuæ tempore proximiores inueniuntur. Gaius *in Epitom. Aniani. t. de inteſtator. hæredit. t. 6.*

c ¶ FA-

de HAEREDITATIBVS Gentilitiis.

f ¶ FAMILIAM HABETO.

Familiæ appellatio qualiter accipiatur, videamus. Et quidem variè accepta eſt. Nam & in res & in perſonas deducitur. In res, vt puta in l. XII. Tabul. his verbis *Agnatus proximus familiam habeto.* Vlpianus *lib.* 46. *ad Edictum. l. pronunciatio* 195. §. 1. *ff. de V. S.*

g ¶ SI AGNATVS NEC ESCIT, GENTILIS FAMILIAM HERES NANCITOR.

Si Agnatus defuncti non ſit, eadem lex XII. Tabularum Gentiles ad hæreditatem vocat his verbis. *Si agnatus nec eſcit gentilis familiam heres hanc**. Nec Gentilitia iura in vſu ſunt. Vlpianus *lib. Singul. ſub titulo de Legitim. hæreditatibus apud auctor. coll. ll. Moſaic. t.* 16. * *nancitor.*

Si nullus agnatus ſit, eadem lex XII. Tabularum Gentiles ad hæreditatem vocat. Qui ſint autem Gentiles, primo Commentariorum *& vltimum* * eſt: & cùm illic admonuerimus, Gentilitium ius in deſuetudinem abiiſſe, ſuperuacuum eſt hoc quoque loco de eâ re curioſiùs tractare. Gaius *lib.* 3. *Inſtit. apud auctorem coll. L. Moſaic. t.* 16. * *relatum eſt. vel explicatum eſt.*

Inteſtatorum hæreditas ex l. XII. Tab. primùm ſuis hæredibus, deinde Agnatis, & aliquando quoque Gentilibus deferebatur. Paulus *lib.* 3. *ſentent. ſub titulo, de Inteſtator. ſucceſſ. apud eundem, eod. tit.*

Cap. III. de LIBERTORVM BONIS.

Si [a] libertus inteſtatò moritur, cui ſuus heres nec extabit, aſt patronus, patroníue [b] liberi eſcint, Ex [c] EA FAMILIA IN EAM FAMILIAM proximo pecuniADuitor. [d]

Probationes & Interpretationes Prudentum.

a ¶ Si libertus inteſtatò moritur, cui ſuus heres nec extabit, aſt patronus &c.

Ciuis Rom. * liberti hæreditatem lex XII. Tabu. patrono defert, *Si inteſtatò ſine ſuo hærede libertus deceſſerit.* Ideoque ſiue teſtamento facto decedat, licet ſuus hæres ei non ſit, quamuis non naturalis, ſed vxor puta quæ in manu fuit, vel adoptiuus filius, Lex patrono nihil præſtat. &c. Vlpian. *Frag. tit. 29. in pr.*

* in *Latina* aliud, hic. n. *ſuos* hæredes non habebat. bonaque eius omninò ad patronum patroni que liberos pertinebant /. vn C. *Theo de petit hæreditat.* Saluianus *lib 3 ad Eccleſ. Cathol.*

Olim licebat liberto patronum ſuum impunè teſtamento præterire. Nam ita demùm lex XII. Tabularum ad hæreditatem liberti vocat patronum, *ſi inteſtatus mortuus eſſet libertus hærede ſuo nullo relicto.* Itaque inteſtato mortuo liberto, ſi is ſuum hæredem reliquiſſet, patrono nihil in bonis eius iuris erat: Et ſi quidem ex naturalibus liberis aliquem ſuum hæredem reliquiſſet, nulla videbatur querela: ſi verò adoptiuus filius fuiſſet, apertè iniquum erat nihil iuris patrono ſupereſſe. Iuſtin. *in pr. Inſt. de ſucceſſ. libertor.*

Noſtra conſtitutio, ſi liberti [minores centenariis] inteſtati deceſſerint, nullo liberorum relicto, tunc patronatûs ius, quod erat ex l. XII. Tabul. integrum reſeruauit. Idem. §. 3. *Inſt. de ſucceſſ. libertor.*

Eum patronum, qui capitis libertum accuſaſſet, à bonorum poſſeſſione (quæ ex Prætoris edicto vel lege Papiâ competit) excludi. Is autem nec ad legitimam hæreditatem tem, quæ ex l. XII. Tabul. defertur, admittitur. Vlpianus *lib. 10. ad l. Iul. & Papiam. l. 10. & 11. ff. de iure patron.*

Patronæ ex bonis libertorum illud ius tantùm habent, quod lex XII. Tabul. introduxit. Sed poſtea lex Papia patronæ ingenuæ duobus liberis honoratæ, libertinæ tribus, id iuris dedit, quod patronus habet ex edicto. Vlpianus *Fragm. tit. 29. §. 6.*

b ¶ Patroniue liberi eſcint.

I. *Vtriuſque ſexûs.*

Liberi patroni virilis ſexûs eadem iura in bonis liberto- rum parentum ſuorum habent, quæ & ipſe patronus. Fœminæ verò, ex lege quidem XII. Tabularum, perinde ius habent, atque maſculi patronorum liberi: Contra Tabulas autem &c. Vlpian. *Fragm. t.* 29. §. 4. de HAEREDITATIBVS Libertorum.

c ¶ EX EA FAMILIA IN EAM FAMILIAM.

Familiæ appellatio qualiter accipiatur, videamus. Et quidem variè accepta eſt. Nam & in res & in perſonas diducitur. In res, vt puta in l. XII. Tabularum his verbis, *Agnatus proximus familiam habeto.* Ad perſonas autem refertur *familiæ* ſignificatio ita, cùm de *patrono & liberto* loquitur Lex*. *Ex ea familiâ*, inquit, *in eam familiam.* Et hic de ſingularibus perſonis* legem loqui conſtat. Vlpianus *lib. 46. ad Edictum. in l. pronunciatio* 195. §. 1. ff. *de V. S.* *i. L. XII. Tab.

*i. de ſuo hærede liberti, & patrono, ſuoque patroni hærede.

Huc etiam referenda *l.* 17. ff. *de iure patron.* ibi, *neque verbis neque ſententiâ* LEGIS. & *l.* 37. ff. *de bonis libertor.* ibi, *nihilominus* FAMILIAM *bonorum poſſeſſionem contra tabulas liberti accipere.* v. tit. de adſignat. libertor.

ᵃ*Poſt familiam*, patroni ᵇ vocat Prætor patronum & patronam, item liberos & parentes patroni & patronæ: Deinde virum & vxorem, mox Cognatos* patroni & patronæ. Quòd ſi ei, qui deceſſit, *liber* * fuit *ex remancipatione* manumiſſus, lex quidem XII. Tab. manumiſſori legitimam hæreditatem detulit, ſed Prætor æquitate motus *decem perſonas* cognatorum ei prætulit. Vlpianus *apud auctorem collat. legum Moſaicarum. t. vlt. §. vlt.*

a Legendum poſt *familiam patri-fam* i. poſt ſuum hæredem. *Familia* enim appellatione hic *ſuus* hæres intelligendus de quo ſup. dictum. Nimirùm à veteris ſcr pturæ veſtigiis P Pithoeus receſiſſe mihi videtur, cum pro *patroni* reponendum monuit, *liberti.*

d ¶ PROXIMO. &c. v Theophilum tit. de legit agnat. tut.

Si libertus inteſtatò deceſſerit, relictis patroni filio, & ex altero filio duobus nepotibus, nepotes non admittentur quamdiu filius eſſet: quia *Proximum* quemque ad hæreditatem liberti

* i. Diſertis verbis & expreſſis leg. XII. Tabul. *Proximum* vocat.

* Hæc dubitandi ratio, ex iis Legis verbis deſumpta *ipſam eam familiam proximo.*

tem liberti vocari *manifeſtum* * *eſt.* Iulianus *lib.* 27. *Digeſtorum. l.* 23. §. 1. π. *de bon. lib.*

Si alter ex patronis filium; alter nepotem reliquerit, vtrum ad ſolum filium, an verò & ad nepotem tutela pertineat, quia & nepos *in familiâ* patris ſui * *proximus* eſt: hoc apparebit ex legitimis hæreditatibus. Legitima autem hæreditas *ad ſolum filium pertinet.* Ergo Tutela ad ſolum filium deſcendit. Vlpianus *lib.* 3. *ad Sabin. l.* 3. §. 7. π. *de legitim. tutor.*

e ¶ Pecunia a Duitor.

¶ *Ergo & Tutela.*

Ex eadem l. XII. Tabularum, libertorum & libertarum tutela ad patronos liberóſque eorum pertinet, quæ & ipſa *Legitima tutela* vocatur. Non, quia *nominatim* in eâ l. de hac Tutelâ caueatur, ſed, quia perinde accepta eſt per *Interpretationem*, ac ſi verbis legis introducta eſſet. Eo enim ipſo, quòd *hæreditates libertorum libertarúmque, ſi inteſtatò deceſſiſſent*, iuſſerat Lex *ad patronos liberóſve eorum pertinere*, crediderunt *Veteres* * voluiſſe legem etiam tutelas ad eos pertinere: Cùm & adgnatos, quos ad hæreditatem Lex vocat, eoſdem & tutores eſſe iuſſerit. Quia plerunque vbi ſucceſſionis eſt emolumentum, ibi & tutelæ onus eſſe debet. Iuſtin. *Inſt. de legitima patronor. tutela.*

* Sex. Ælius. L. Atilius. P. Ælius.

Tutela legitima, quæ patronis defertur è lege XII. Tabularum, non quidem *ſpecialiter* vel *nominatim* delata eſt: ſed per *conſequentias* hæreditatium, quæ *ex ipſâ lege* patronis *datæ* ſunt. Ergo manumiſſor ex l. XII. Tabul. tutor eſt. Vlpian. *lib.* 38. *ad Sabinum. l.* 3. *in pr.* & §. 1. π. *de legitim. tutor.*

Legitimi tutores ſunt, qui ex lege aliquâ deſcendunt. Per eminentiam autem legitimi dicuntur, qui ex l. XII. Tabularum introducuntur, ſeu *propalàm*, quales ſunt Agnati: ſeu per *conſequentiam*, quales ſunt patroni. Idem. *Fragm. t.* 11. §. 3.

Legitimæ tutelæ lege XII. Tabular. Agnatis delatæ ſunt, [& conſanguineis,] item Patronis, id eſt his, qui ad legitimam

timam hæreditatem admitti poſſint : Hoc ſummâ proui-dentiâ, vt qui ſperarent hanc ſucceſſionem, iidem tuerentur bona, ne dilapidarentur. Idem *lib.* 14. *ad Sabinum. l.* 1. *ff. de legitim. tutorib.* de HAEREDITATIS diuiſione.

LEX. de ERCTOCITO *.

* i. de Hæredi-tate in-ter cohæ-redes partim ipſo iure diuiſâ, partim diuiden-dâ.

Nomina [a] inter HEREDES pro portionibus hæreditarIs ERCTA, CITA ſunto, Cæterarum FAMILIAE rerum [b] : ERCTO NON CITO, ſi volent: ERCTVM CITVM faciunto, Prætor ad ERCTVM [c] CIENDVM arbitros tris dato.

Probationes & Interpretationes Prudentum.

a ¶ Nomina inter HÆREDES pro portionibus hæreditarIs ERCTA, CITA ſunto.

An ea ſtipulatio, quâ ſinguli hæredes in ſolidum habent actionem, veniat in hoc iudicium, dubitatur: veluti ſi is, qui viam, iter, actum ſtipulatus erat, deceſſerit; quia talis ſtipulatio per *Legem XII. Tabularum* non diuiditur, quia non poteſt. Sed verius eſt, non venire eam in iudicium, ſed omnibus in ſolidum competere actionem. Paulus lib. 23. ad Edictum *l.* 25. §. 8. *ff. famil. erciſc.*

Obligatio diuiditur per legem XII. Tabularum. Idem Paulus *l.* 25. §. 13. *ff. famil. erciſc.*

Debitores hæreditarij, vnicuique hæredum pro portione hæreditaria, *antiquâ lege* obligati ſunt. Antoninus Imp. *l.* 1. *Cod. de exceptionib.*

Neque æquam neque vſitatam rem deſideras, vt æs alienum patris tui non pro portionibus hæreditariis exoluatis tu & frater cohæres tuus, ſed pro æſtimatione rerum prælegatarum : cùm ſit explorati iuris, hæreditaria onera ad ſcriptos hæredes pro portionibus hæreditariis, non pro modo emolumenti pertinere. Quod nec tu ipſe ignorare videris, cùm creditori ſecundùm formam *Veteris Iuris* pro

portione tuâ caueris. Seuerus & Antoninus Impp. *l.* 1. *Cod. ſi certum petetur.*

Ea quæ in nominibus ſunt , non recipiunt diuiſionem, cùm ipſo iure in portiones hæreditarias ex l. XII. Tabul. diuiſa ſint. Gordianus Imp. *l.6.Cod.famil.erciſc.*

Manifeſti & indubitati iuris eſt, defuncto creditore multis relictis hæredibus, actionem quidem perſonalem inter eos ex l. XII. Tabul. diuidi : pignus verò in ſolidum vnicuiq; teneri. Valerianus & Galienus Impp. *l.* 1. *Cod. ſi vnus ex pluribus hæredibus*

Pacto ſucceſſorum debitoris ex lege XII. Tabul. æs alienum hæreditarium pro portionibus quæſitis ſingulis , ipſo iure diuiſum, in ſolidum vnum obligare creditori non poteſt. Iidem AA. & CC. *l.26.Cod.de pactis.*

Creditores hæreditarios aduerſus Legatarios non habere perſonalem actionem conuenit : quippe cùm *euidentiſſimè* * lex XII. Tabularum *Hæredes* huic rei faciat obnoxios. Diocletianus *&* Maximianus Impp. *&* CC. *l. vlt. Cod. de hæreditar. act.*

* Lex XII. Tabul. dum *Nomina inter Hæredes pro portionibus hæreditariis diuiſa eſſe vult*, Hæredes æri hæreditario obnoxios facit : legatarios liberat. Quàm inepti igitur, qui ſingulare de eo caput fuiſſe exiſtimant. Inuident illi ſuam legi XII. Tabular. breuitatem: quâ præcipuè commendatur ἐν μελέτῃ (inquit Diodorus) γεγραμμένα βραχέως καὶ ἀπερίττως κεκριμένα.

Si te bonis paternis maior 25. annis immiſcuiſti , neque inopia patris te excuſat, neque vis fratris, portionem tuam vel teſtamentum eripientis arcere te exactione creditorum, qui *Iure Ciuili* pro hæreditaria portione te conueniunt, poteſt. Iidem AA. & CC. *l.10.Cod.de iure delib.*

b ¶ Cœterarum FAMILIÆ rerum ERCTO NON CITO, ſi volent, ERCTVM CITVM faciunto.

Familiæ erciſcundæ actio proficiſcitur à l. XII. Tabul. Namq; cohæredibus *volentibus* à communione diſcedere neceſſarium videbatur aliquam actionem conſtitui , quâ inter

inter eos *res hæreditariæ* diſtribuerentur. Gaius *lib.7. ad Edictum prouin.l.1.π.famil.erciſc.*

de HAEREDITATIS Diuiſione.

Per familiæ erciſcundæ actionem diuiditur hæreditas, ſiue ex teſtamento,ſiue ab inteſtato,ſiue ex lege XII. Tabul. ſiue ex aliqua [℞ aliâ qua] Lege deferatur hæreditas vel ex SCto. Vlpianus *lib.19.ad Edictum.l.2.π.famil.erciſcund.* Idem §.*vlt.* In hoc iudicium nomina non veniunt. Idem *eodem libro & titulo l.* 4. *Cætera itaque res*, præter nomina veniunt in hoc iudicium.

Erctum, *citum* fit inter conſortes, vt in libris *Legum Romanarum* legitur. *Erctum*, à coërcendo dictum: vnde & erciſcundæ, & erciſci: *citum* autem eſt vocatum à ciendo. Feſtus *in v.Erctum.*

Donatus hoc loco [*Cita Metium in diuerſa quadrigæ Diſtulerant*] contra metrum ſentit, dicens, *cita*, i. diuiſę, vt eſt in IVRE, *ercto non cito*, id eſt, patrimonio vel hæreditate non diuiſâ: nam citus, cùm diuiſus ſignificat, *ci* longa eſt. Ergo [illo Virgilij loco] *cita*, veloces intelligamus. Seruius, *ad lib.* 8. *Aeneid. ſub fin.*

c ¶ Prætor ad ERCTVM CIENDVM arbitros tris dato. Donatus.

LEX. de LEGITIMA IMPVBERIS * TVTELA & de Legitimis Furioſ. & Prodigi Curatoribus.

* de *Muliebri* Tutela cautúmne his legibus fuerit, dicere vel negare non auſim. item id ſaltem propoſitum ea referre, de quibus extant aperta veterum teſtimonia.

Si paterfamilias inteſtatò [a] moritur, eíque Inpubes ſuus extabit heres, AGNATVS [b] PROXIMVS [c] TVTELAM NANCITOR.

Probationes.

Legitimos Tutores nemo dat, ſed lex XII. Tabul. fecit tutores. Vlp.*lib.35.ad Edictum l.5.in pr.π.de legitim.tutor.*

Legitimi Tutores ſunt, qui ex lege aliqua deſcendunt:

 Per

Per eminentiam autem Legitimi dicuntur, qui ex lege XII. Tab. introducuntur: ſeu propalàm, quales ſunt *Agnati*: ſeu per conſequentiam, quales ſunt patroni. Vlpian. *Fragm. tit.* 11. § 3.

a ¶ Inteſtatò moritur.

Quibus teſtamento tutor datus non eſt, his ex XII. Tabul. Agnati ſunt tutores, qui vocantur *Legitimi*. Iuſtin. *in pr. Inſt. de legit. agnat. tut.*

Quòd autem lex XII. Tabularum *Ab inteſtato vocat* ad tutelam Agnatos, non hanc habet ſignificationem, ſi omnino non fecerit teſtamentum is, qui poterat tutores dare, ſed ſi quantum ad tutelam pertinet, inteſtatus deceſſit. Idem. *eod. tit.* §. 2.

b ¶ AGNATVS.

Legitimę Tutelę lege XII. Tabularum, *Agnatis* delatę ſunt [*& conſanguineis:*] item patronis, i. his qui ad legitimam hęreditatem admitti poſſunt. Hoc ſummâ prouidentiâ, vt qui ſperarent hanc ſucceſſionem, iidem tuerentur bona, ne dilapidarentur. Vlpian. *lib.* 14. *ad Sabinum. l.* 1. *ff. de legitim. tutor.*

De Argumentatione Prudentum, à tutelâ *agnatis* l. XII. Tab. nominatim delatâ, ad tutelam patrono pariter deferendam, dixi supr *vbi de libertor. ſucc. eſſ.*

Tutelas etiam non amittit capitis diminutio, exceptis his, quæ in Iure antiquo * perſonis poſitis deferuntur. Igitur teſtamento dati, vel ex lege vel ex SCto erunt nihilominus tutores: Sed Legitimę tutelę ex XII. Tabulis interuertuntur eâdem ratione, qua & hęreditates exinde legitimę, quia Agnatis deferuntur, qui deſinunt eſſe familiâ mutati: Ex nouis autem legibus & hæreditates & tutelæ plerumque ſic deferuntur, vt perſonæ naturaliter deſignentur: vt ecce deferunt hæreditatem SCta matri & filio. Paulus *lib.* 11. *ad Edictum. l. tutelas* 7. *ff. de capite minutis.*

v Theophilum de legit. agna. tutel.

* Ita repono. haſtenus legitur *aliens*. Antiquo inte L. XII. Tabular.

c ¶ PRO-

G ¶ PROXIMVS TVTELAM NANCITOR.

de TVTELIS Legitimis Impuberũ.

Si plures ſint agnati, *Proximus tutelam nanciſcitur*, & ſi eodem gradu plures ſint, omnes tutelam nanciſcuntur. Gaius *lib.*12. * *ad Edictum prouin.l.9.ff.de legit.tutor.*

* Quo de Tutelis egit. Gaius ſanè aſſiduus legis XII. Tab. laudator fuit: v. hoc ipſo *lib.* 12. *l.* 1 *ff. de teſtam. tutela.*

Cap. de FVRIOSI ET PRODIGI CVRATORIBVS.

SI FVRIOSVS [a] AVT [b] PRODIGVS [c] EXISTAT, AST [d] EI CVSTOS NEC ESCIT, AGNATORVM [e] GENTILIVMQVE IN EO PECVNIAVE EIVS POTESTAS ESTO.

Fragmenta varia huius capitis.

Si furioſus exiſtat, agnatorum gentiliúmque in eo pecuniáve eius poteſtas eſto. Auctor *ad Herennium lib.* 1. & Cicero *lib.*2.*de Inuentione.*

Si furioſus eſſe incipit. Cicero 3.*Tuſculanar.*

Aſt ei cuſtos nec eſcit. Feſtus in v.*Nec.*

Agnatorum gentiliúmque. Paulus *lib.*59.*ad Edictum.l.ſæpe* 53.*π. de V.S.*

Probationes & Interpretationes Prudentum.

Curatores legitimi ſunt, id eſt, qui ex l. XII. Tabul. dantur, aut honorarij, qui à Prætore conſtituuntur. Vlpian. *Fragm. t.*12.*de Curator.in pr.*

a ¶ SI FVRIOSVS EXISTAT. *

* i. eſſe incipit, vt *Cicero* interpretatur.

Græci, quem nos furorem, μελαγχολίαν illi vocant: quaſi verò atra bili ſolùm mens, ac non ſæpè vel iracundiâ grauiore vel timore vel dolore moueatur: Quo genere Atha-

mantem, Alemæonem, Aiacem, Oreſtem furere dicimus. Qui ita ſit affectus, *cum dominum eſſe Rerum ſuarum vetant* XII. Tabulæ. Itaque non eſt ſcriptum. *ſi inſanus:* ſed, *ſi furioſus eſſe incipit.* Stultitiam enim cenſuerunt, id eſt, inconſtantiam ſanitate vacantem, poſſe tamen tueri mediocritatem officiorum, & vitæ communem cultum atque viſitatum. *Furorem* autem eſſe rati ſunt, mentis ad omnia cæcitatem. Cicero 3. *Tuſculan. non longè à principio.*

b ¶ FVRIOSVS AVT PRODIGVS.

Lex XII. Tabul. furioſum, itémque prodigum, * cui bonis interdictum eſt, in Curatione *iubet* eſſe Agnatorum. Vlpian. *Fragm. t.* 12. *de Curator.* §. 2.

* Qui ab inteſtato hæres factus eſt patri. Vlp. *d. t.* 12. §. 3. Ex quo apparet hoc caput legis ſuperioris, quæ de inteſtato patre eſt, *partem* eſſe, atque huic legi locum non fuiſſe, niſi inteſtato hæres furioſus ac prodigus filius fuiſſet.

Furioſi & prodigi, licet maiores 25. annis ſint, tamen in Curatione ſunt Agnatorum ex l. XII. Tabul. Sed ſolent, Romæ Præfectus vrbi, vel Prætores: & in prouinciis, Præſides ex inquiſitione eis Curatores dare. Iuſtin. §. 3. *Inſt. de Curatoribus.*

Sæpè ad alium è l. XII. Tabul. Curatio furioſi aut prodigi pertinet, alij Prætor *adminiſtrationem* dat, ſcilicet cùm ille legitimus inhabilis ad eam rem videtur. Gaius *lib.* 3. *ad Edictum prou. l.* 13. ꝧ. *de curator. furioſo.*

c ¶ PRODIGVS.

Lege XII. Tabul. prodigo interdicitur * bonorum ſuorum adminiſtratio: quod *Moribus* quidem ab initio introductum eſt. Sed *ſolent* hodie Prætores vel Præſides, Curatorem ei dare exemplo, (i. ac ſi furioſus eſſet) furioſi. Vlpian. *lib.* 1. *ad Sabinum. l.* 1. ꝧ. *de Curatoribus furioſo,*

* Bo-

* Eo enim ipſo quòd lex XII. Tabularum prodigum, eiuſque bona in poteſtate Agnatorum Gentiliumque eſſe iubet. & bonorum adminiſtratione ei interdicit, dominúmque rerum ſuarum eſſe vetat, vt Cicero loquitur. 3. Tuſcul. Et ita recte conueniunt quæ ſequuntur: quæ nonnulli Tribonani emblematis connumerare malunt. Malè etiam Hotomannus, qui Interdictionis à Prætore faciendæ his legibus mentionem nominatim factam putauit. — de Tvtelis Legitimis Furioſorũ & Prodigorum.

Is cui *Lege* bonis interdictum eſt, teſtamentum facere non poteſt. Idem. *eod.libro.l.*18.*π.qui teſtam.*

Eum cui *Lege* bonis interdicitur, hæredem inſtitutum poſſe adire hæreditatem conſtat. Idem.*eod.lib. l.*5. §. 1. *π. de adquirend.hæred.*

d ¶ AST EI CVSTOS NEC ESCIT.* — *i. *Si ætas eius Tutelæ non indigeat: ſeu Pupillus non ſit. Deinde, etſi maior 25. annis ſit.

Nec coniunctionem Grammatici ferè dicunt eſſe diſiunctiuam. Cùm ſi diligentius inſpiciatur, vt fecit Sinnius Capito, intelligi poſſit eam poſitam eſſe *ab antiquis* pro non, vt in XII. eſt. *Aſt ei cuſtos nec eſcit*. Feſtus *in v. Nec.*

Furioſi & prodigi *Licet maiores* 25. *annis ſint*, tamen in Curatione ſunt Agnatorum ex l. XII. Tabul. Iuſtinian. §. 3. *Inſt. de Curatorib.*

Qui habet tutorem pupillus vel pupilla, ſi furere cœperint, in eâ causâ ſunt, vt in Tutelâ nihilominus durent. Quæ ſententia Q. quoque Mucij fuit, & à Iuliano probatur. Eóque iure vtimur, vt cura ceſſet, ſi tutelæ ætas indigeat: Quare, ſi tutores habent, per furorem in curam non rediguntur: ſiue non habent, & furor eis acceſſerit, nihilominus Tutores accipere poterunt: Quia *Lex XII.* * *Tabul. ita accepta eſt, vt ad pupillos vel pupillas non pertineat.* Vlpian. *lib.* 37. *ad Sabin. l.* 3. *in pr. ff. de Tutelis.* — * In his verbis: *Aſt ei cuſtos nec eſcit.*

e ¶ AGNATORVM GENTILIVMQVE.

Sæpe ita comparatum eſt, vt coniuncta pro diſiunctis accipiantur. Nam cùm dicitur *apud Veteres, Agnatorum gentiliumque*, pro ſeparatione accipitur. Paulus *lib.* 59. *ad Edict. l. Sæpe* 53. *ff. de V. S.*

AD TA-

AD TABVLAM VI.

de Iure DOMINII & POSSESSIONIS

PROBATIONES.

LEX. de IVRE NEXI ET MANCIPII.

QVVM [a] NEXVM FACIET MANCIPIVMQVE, VTI [b] LINGVA NVNCVPASIT, ITA IVS ESTO:
Si [c] inficias ierit, duplione damnator.

Fragmenta huius legis.

Cum nexum faciet mancipiúmque, vti linguâ nuncupaſſit, ita ius eſto. Feſtus in v. *Nuncupata.*
Vti linguâ nuncupaſſit. Cicero 1. *de Oratore.*

Probationes & Interpretationes Prudentum.

AD TOTAM LEGEM.

*Scripſerat Gaius, vel in Mancipationibus vel Traditionib. vt l. 45. 7. C. Ti. de donatio vel ... in Mancipationibus vide Notas.

In Traditionibus* rerum quodcunque pactum ſit, id valere manifeſtum eſt. Gaius *li. 3. ad leg. XII. Tab. l. 48. ff. de pactis.* De iure prædiorum ſancitum eſt apud nos Iure Ciuili, vt in his vendendis vitia dicerentur, quæ nota eſſent venditori. Nam cùm ex XII. Tabulis ſatis eſſet cautum, EA PRÆSTARI, QVÆ ESSENT LINGVA NVNCVPATA QVÆ QVI INFICIATVS ESSET, DVPLI POENAM SVBI-

SVBIRET, à Iureconſultis etiam *reticentiæ* pœna eſt conſtituta. Cicero 3. *de officiis*.

de Iure Domi- nii.

a ¶ QVVM NEXVM FACIET, MANCIPIVMQVE.

Abalienatio eſt, eius rei quæ mancipi eſt aut traditio alteri nexu, aut ceſſio in iure, inter quos ea iure ciuili fieri poſſunt. *Cicero Topicis.* Nam Iure Ciuili (*notat ad eum locum Boëtius lib. 3. comment.*) fieri aliquid non inter alios, niſi inter ciues Romanos poteſt, quorum eſt etiam *Ius ciuile, quod XII. Tabulis continetur.* Omnes verò res quæ abalienari poſſunt, id eſt, quæ à noſtro ad alterius tranſire dominium poſſunt, aut mancipi ſunt, aut non mancipi. Mancipi res *Veteres* appellabant, quæ ita abalienabantur, vt ea abalienatio per quandam *Nexûs* fieret *ſolennitatem*. *Nexus* vero eſt quædam iuris ſolennitas, quæ fiebat eo modo, quo in Inſtitutionibus Gaius exponit. Eiuſdem autem Gaij libro primo Inſtitutionum de Nexu faciendo hęc verba ſunt: Eſt autem *Mancipatio*, * vt ſuprà quoque indicauimus, imaginaria quædam venditio, quod ipſum ius proprium Romanorum eſt ciuium, eáque res ita agitur, adhibitis non minùs quàm quinque teſtibus ciuibus Romanis puberibus, ac præterea alio eiuſdem conditionis, qui libram æneam teneat, qui appellatur Libripens: Is qui mancipium accipit, æs tenens ita dicit. *Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum eſſe aio, iſque mihi emptus eſt* *, *hoc ære æneáque libra:* deinde * ære percutit libram, indéque æs dat ei, à quo mancipium accipit, quaſi precij loco. Quæcunque igitur res * Lege XII. Tabul. aliter, niſi per hanc * ſolennitatem, abalienari non poterant. Sui iuris autem cæteræ res, *Nec mancipi* vocabantur. Eædem verò etiam in iure cedebantur. Ceſſio verò tali fiebat modo, vt ſecundo Commentario idem Gaius expoſuit. In iure autem ceſſio fit hoc modo: Apud Magiſtratum P. R. vel apud Prætorem, vel apud Præſidem Prouincię, is cui res in iure ceditur, rem tenens ita vindicat.

* *Nexus & Mancipatio igitur idē ſunt.*
* *ve. eſto.*
* Iuſſus à domino, qui rem mācipio dabat, hac formulâ. *Raudusculo librā ferito.* Varro *libro 4. & 5. de lingua.* Feſtus *in v. Rodus.*
* ſupplēdum *mancipi.*
* Nexus Mancipij, quarum lege XII. Tab. facta mentio fuerat:
* verùm ipſa ſolennia, & formulæ auctoritate prudentum inductæ.

cat. *Hunc ego hominem ex iure Quiritium meum eſſe aio:* Deinde poſtquam hic vindicauerit, Prætor interrogat eum qui cedit, *an contrà vindicet*; quo negante aut tacente, tunc ei, qui vindicauerit, eam rem addicit, idque *Legis actio* vocatur. Res igitur, quæ mancipi ſunt, aut *Nexu*, vt dictum eſt, abalienabantur, aut *in iure ceſſione.* Has autem ſolennitates quaſdam eſſe *Iuris*, ex ſuperioribus Gaij verbis oſtenditur. At ſi res, quæ mancipi eſt, nulla ſolennitate interpoſita tradatur, abalienari non poterit, niſi ab eo, cui traditur, vſucapiatur. Quæ cùm ita ſint, rectè definita eſt, ſecundum diuiſionem, Abalienatio rei mancipi, ſcil. quæ aut *Nexus traditione*, aut *in Iure ceſſione* perficitur: nam pura traditione abalienatio rei mancipi non explicatur. *Hactenus* Boëtius *lib.3.Comment.in Topica Ciceron.*

b ¶ VTI LINGVA NVNCVPASIT, ITA IVS ESTO.

Nuncupata pecunia eſt, vt ait Cincius in libro ſecundo de Officio Iuriſconſulti, nomina certa nominibus propriis pronuntiata, CVM NEXVM FACIET MVNCIPIVMQVE, VTI LINGVA NVNCVPASSIT, ITA IVS ESTO. *ita* *
* id eſt. vti nominarit, locutúſve erit, ita ius eſto. Feſtus *in v. Nuncupata.*

Nuncupare, nominare, valere apparet in *Legibus*, vbi NVNCVPATÆ PECVNIÆ ſunt ſcriptæ. Varro 5. *de lingua lat.c.7.*

Lapides mehercule flere coëgiſſet, vt totum illud VTI LINGVA NVNCVPASSIT non in XII. Tabulis, ſed in magiſtri carmine ſcriptum videretur. Cicero 1.*de oratore.*

Atque illud in tota defenſione tuâ mihi maximè mirum videbatur, te dicere, *Iuriſconſultorum auctoritati obtemperari non oportere:* Quod ego mirabar, quamobrem abs te diceretur: Nam cæteri tum ad iſtam hortationem decurrunt, cùm ſe in cauſa putant habere æquum & bonum, quod defendant, ſi contrà verbis & literis & (vti dici ſolet)

let) ſummo iure contenditur, ſolent eiuſmodi iniquitati & boni & æqui nomen dignitatémque opponere. Tum illud, quod dicitur, *vti lingua nuncupaſſit*, irrident: tunc aucupia verborum & literarum tendiculas in inuidiam vocant: tum vociferantur, ex æquo & bono, non ex callido verſutóque iure rem iudicari oportere; ſcriptum ſequi calumniatoris eſſe: boni iudicis voluntatem ſcriptoris autoritatémque defendere. Cicero *pro Cæcinna*. de Iure Domini. ſ ...

C. Si inficias ierit, duplione damnator.

Vide Locum Ciceronis ſuprà. Fortè hûc pertinet verſ. ex priuatorum *l. 29 C. Th. de petition.*

Cap. de STATVLIBERI MANCIPIO.

Statuliber EMPTORI dando liber eſto.

Probationes.

Sub hac conditione liber eſſe iuſſus, ſi decem millia hæredi dederit, & ſi ab hærede abalienatus ſit, *Emptori* * dando pecuniam, ad libertatem perueniat: ídque l. XII. Tabul. iubet. Vlpian. *Fragm. tit. 2. de ſtatulib.* §. 4.

* *Emptori*, id eſt, ei qui quoquo iure dominium in ſtatulibero nactus eſt: vt Pomponius explicat ſequentibus verbis.

Paterfamilias in Teſtamento ſcripſerat, *ſi Andronicus ſeruus meus hæredi meo dederit decem, liber eſto:* Veriſſimum eſt, quod & Ariſto Celſo reſcripſit, poſſe dari pecuniam hæredi ab inteſtato, ſecundùm quem ſententia dicta eſt: quoniam Lex XII. Tabul. EMPTIONIS verbo omnem alienationem complexa videretur, non intereſſet, quo genere quiſque dominus eius fieret. Et ideò hunc quoque ea lege contineri, ſecundùm quem ſententia dicta eſt, & liberum futurum eum, qui ei dediſſet pecuniam. Pom-

ponius *lib.* 18. *ad Quintum Mucium. l.* 29. §. 1. *in fin. ff. de ſtatuliberis.*

Statuliberos venundari poſſe, Leges XII. Tabularum putauerunt *. Modeſtin. *lib. 9. differentiar. l. ſtatuliberos.* 25. *ff. de ſtatuliber.*

* *Putaſſe* leges XII. Tabularum Modeſtinus ait. quod non ſpeciali in id capite veliceret, expreſſerunt: ſed tacite indicarunt, & præſuppoſuerunt. Ita Cicero 4. *de Republica, Iurgare,* inquit, *lex putat inter ſe vicinos non litigare.* Vlpianus *fragm.* 1. §. 9. de l. Ælia Sentia: *ſine conſilio* (inquit) *manumiſſum ſeruum manere putat.* Ita Paulus *in l.* 98. §. *vlt. ff. de ſolut.* ait, *Lex XII. Tabularum, Tignum ædibus iunctum vindicari poſſe ſuit.* Malè itaque Fuluius Vrſinus, & poſt eum Balduinus, qui ſingulare de eo caput in his Tabulis effinxit.

Cap. de REI. VENDITÆ DOMINIO.

Res vendita TRANSQVE DATA emptori non acquiritor, donicum ſatisfactum eſcit.

Probationes.

Venditæ verò res & traditæ non aliter emptori adquiruntur, quàm ſi is venditori pretium ſoluerit, vel alio modo *ſatisfecerit* (veluti expromiſſore aut pignore dato) quod quanquam cauetur ex * lege XII. Tabul. tamen dicitur & iure gentium, id eſt iure naturali id effici. §. *venditæ.* 41. *Inſt. de rer. diuiſione.*

* &.

Sub vos placo in precibus ferè cum dicitur, ſignificat id quod *ſupplico*: vt in legibus TRANSQVE DATA, * & endoque plorato. Feſtus *in v. ſub vos placo.*

* Hactenus legitur tráſque dato.

LEX. de IVRE AVCTORITATIS, i. *de vſucapione.*

VSVS AVCTORITAS FVNDI, BIENNIVM: COETERARVM RERVM, ANVS VSVS ESTO.

Proba-

Probationes.

de Iure-AVCTORITATE.

Bono publico vſucapio introducta eſt *, ne ſcilicet quarũdam rerum diu & ferè ſemper incerta dominia eſſent, cùm ſufficeret dominis ad inquirendas res ſuas *Statuti* temporis ſpatium. Gaius *lib.21.ad Edict.prouinc.l.1.π.de vſurp.& vſuc.*

* Lege XII. Tabularum: Gaius adſiduus legis XII. Tabul. collator dixerat; ſed à Triboniano omiſſum eſt. quòd tempus eâ lege definitum, Imperatorum poſtea conſtitutionibus immutatum & ampliatum fuiſſet.

Vſucapio eſt adiectio dominij per continuationem poſſeſſionis, temporis *Lege* * definiti. Modeſt. *lib.5. Pandectar. l.3. d. t.*

* l. *Leg. XII. Tab.* quod Modeſtinus vel dixerat, vel ſaltem intelligi hac indefinita legis voce voluerat.

Quod in re pari valet, valeat in hac, quæ par eſt: vt quoniam VSVS AVCTORITAS FVNDI, BIENNIVM [a] EST, ſit etiam ædium. At in *Lege* [b] ædes non appellantur, & ſunt COETERARVM [c] RERVM OMNIVM [d], quarum ANNVS eſt VSVS? Valeat æquitas, quæ paribus in cauſis paria iura deſiderat. Cicero *Topicis.*

a B. ENNIS. Hotomanus reponit. Sed hac emendatione nil opus.
b Boëtius ad hunc locum. *Cicero (inquit) ſibi ipſi rurſus opponit. Sed in lege XII. Tabularum de Aedibus nihil adſcriptum eſt, & inter cæteras res relicta ſunt taciturnitate legis, quarum eſt verſus annuus?*
c Legitima hæc XII. Tabularum verba fuiſſe altero iam exemplo oſtendimus ad *Tab.5.*
d forè, *numero.*

Lex, VSVM & AVCTORITATEM FVNDI iubet eſſe BIENNIVM: At vtimur eodem iure in Ædibus, quæ in Lege non appellantur. Cicero *pro Cæcinna.*

Iure Ciuili * conſtitutum fuerat, vt qui bona fide ab eo, qui dominus non erat, dum crederet eum dominum eſſe, rem emerit, vel ex donatione aliáve quauis iuſta cauſa acceperit, is eam rem ſi mobilis erat, anno vbique vno: Si immobilis, *biennio* tantùm in Italico ſolo vſucaperet, ne rerum dominia in incerto eſſent. *In prin.Inſt.de vſucap.*

* Quod Iuſtinianus ait *Iure ciuili* conſtitutum fuiſſe, id Theophilus Paraphraſtes, nominatim τῷ τῶ *δωδεκαδέλτου νόμῳ* tribuit.

Antiqui & in rebus mobilibus vel ſe mouentibus quæ

fuerunt alienatæ nexu vel quocunque modo (bonâ fide tamen) detentæ, vſucapionem extendebant, non tantùm in Italico ſolo, ſed in omni orbe terrarum, & hanc annali tempore concludebant. *v. Iuſtinian. l. vn. Cod. de vſucap. transform.*

FERRI propriè dicimus, quæ quis ſuo corpore Vaiolat: PORTARI ea, quæ quis iumento ſecum ducit: AGI ea, quæ animalia ſunt. Gaius *lib. 3. ad L. XII. Tab. l.235. in pr. ff. de V. S.*

Pertinet omnino hæc Gaij interpretatio ad hanc Vſucapionum materiam, in quâ rerum mobilium & immobilium diſtinctio facta

---

Cap. de MVLIERIS VSVCAPIONE.

Mulieris, quæ aNum matrimonI ergô apud virum manſit, ni trinoctium ab eo vſurpandi ergô abeſcit, vſus eſto.

Probatio

Q. Mucium Iuris Conſultum* dicere ſolitum legi, non eſſe vſurpatam mulierem, quæ quum Kalendis Ianuariis apud virum cauſa matrimonij eſſe cœpiſſet, & ante diem quartum Kalendas Ianuarias ſequentis vſurpatum iſſet:* non enim poſſe impleri trinoctium, quod abeſſe à viro vſurpandi causâ ex * XII. Tabulis deberet: quoniam tertiæ noctis poſteriores ſex horæ alterius anni eſſent, qui inciperet ex Kalendis. Gellius *lib.3. c.2.* & Macrob. 1. *Saturnal.*13. totidem verbis.

* Exiſtimo libro 14. *v. l. 24. ff. de vſurpat. l. ff. pro donato* quæ etiam eſt de viro & vxore.

* *vſurpatum eſſet.* Macrob.

* Capitis huius Gelliani hoc inter cætera ſummarium eſt, ſeu titulus, planè Gellij ſententiæ contrarius. *Quid Q. Mucius ſcripſerit ſuper ea muliere, quam maritus non iure vſurpaſſet, quia rationem ciuilis anni non habuerit.* Dictum oportuit: ſuper *ea muliere, quæ à viro abeſſit vſurpandi causâ.*

LEX. de VINDICIIS.

SI * QVI IN IVRE MANVM CONSERVNT, ſecundùm eum

eum,qui poſſidet : Aſt [b] ſi qui quem liberali cauſâ manu adſerat, ſecundùm libertatem vindicias dato. de Iure Poſſeſſionis.

Probationes.

a ¶ SI QVI IN IVRE MANVM CONSERVNT.

Manum conſerere eſt, de qua re diſceptatur in re præſenti, ſiue ager, ſiue quid aliud eſt, ſimul aduerſarium manu prenderit, in ea re omnibus verbis iudicare: *Vindicia*, id eſt correptio manûs in re atque in loco præſenti apud Prætorem ex XII. Tabulis fiebat,in quibus ita ſcriptum eſt, SI QVI IN IVRE MANVM CONSERVNT. Sed poſtquam prætores propagatis Italiæ finibus, datis iuriſdictionibus, negotiis occupati proficiſci vindiciarum dicendarum cauſâ in longinquas res grauabantur, inſtitutum eſt contra XII. Tabulas tacito conſenſu,vt litigantes non in iure apud Prætorem manum consererent, ſed ex iure manum conſertum vocarent, &c. Gellius *lib.* 20. *cap.* 9. *ſ. ſolennibus vel optima.*

b ¶ Aſt ſi qui quem liberali cauſâ manu adſerat,ſecundùm libertatem Vindicias dato.

Virginius cùm animaduertiſſet Appium Claudium, (contra ius,quod ipſe *ex vetere iure in XII. Tabulas tranſtulerat*) Vindicias filiæ ſuæ à ſe abdixiſſe, & ſecundùm eum, qui in ſeruitutem ab eo ſuppoſitus petierat,dixiſſe : captúmque amore virginis omne fas ac nefas miſcuiſſe, indignatus, quòd *vetuſtiſſima iuris obſeruantia* in perſona filiæ ſuæ defeciſſet, (vtpote cùm Brutus, qui primus Romæ Conſul fuit, vindicias ſecundùm libertatem dixiſſet in perſona Vindicis Vitelliorum ſerui, qui proditionis coniurationem indicio ſuo detexerat) & caſtitatem filiæ vitæ quoque eius præferendam putaret, arrepto cultro de tabernâ lanionis filiam interfecit. Pomponius *libro ſingulari Enchiridij. l.* 2. §.24. *ff. de Origine Iuris.*

R 4 Aduocati

Aduocati [*puellæ Virginiæ ab App. Claudio*] poſtulant, vt rem integram in patris aduentum differat: *Lege ab ipſo latâ* vindicias det ſecundùm libertatem. Appius decreto præfatus, quàm libertati faueret, *eam ipſam legem declarare*, quam Virginij amici poſtulationi ſuæ prætendant: Cœterùm in ea firmum fore libertati præſidium, ſi nec cauſis nec perſonis variet. In his enim quæ aſſerantur in libertatem, quia quiuis lege agere poſſit, id iuris eſſe: in ea quæ in patris manu ſit, neminem eſſe alium, cui dominus poſſeſſione cedat. Liuius *lib.* 3.

Auunculus puellæ [*Numitorius*] ipſum patrem ex militia reuerſum pro filiâ cauſam dicturum aiebat: ſe verò interea puellam in libertatem *ex Legibus* aſſerturum, & nullum ius nouum poſtulaturum, aut quod cœteris quoque ciuibus Romanis non concederetur, licet non omnibus hominibus: nimirùm, vt eius, qui ex libertate in ſeruitutem aſſeritur, non is, qui in ſeruitutem, ſed is, qui in libertatem aſſerit, dominus ſit pendente lite: Multáſque ob cauſas hoc ius ab Appio ſeruandum dicebat. Primùm quia hanc *legem vnà cum cæteris in XII. Tabulis deſcripſerat.* Deinde quia *&c.* Appius autem. Equidem (inquit) non ignoro hanc eſſe *legem* de vindiciis eorum, qui in ſeruitutem aſſeruntur, quæ non patitur corpus pendente lite eſſe in poteſtate eorum, qui in ſeruitutem abripere vult: *nec eam abrogabo, quam ego ipſe vltrò ſcripſi.* Illud tamen æquum eſſe cenſeo, cùm duo ſint qui puellam ſibi vindicant, dominus & pater, ſi vterque adſit, vt pater pendente lite in ſua poteſtate eam habeat: verùm quando ille abeſt, vt dominus eam abducat, datis idoneis vadibus qui promittant, fore vt eam ad Magiſtratum ſiſtant, vbi pater eius adfuerit. Dionyſius *lib.* 11.

Cap. de TIGNO IVNCTO.

TIGNVM IVNCTVM ÆDIBVS VINEÆVE NE CONCAPET

CAPET NE SOLVITO : Aſt qui iunxit, duplione damnator : [TIGNA] QVANDOQVE SARPTA, DONEC DEMPTA ERVNT, vindicato. de IVRE POSSESSIONIS.

Probationes.

Fabros *Tignarios* * dicimus non eos duntaxat qui TIGNA dolarent, ſed omnes qui ædificarent. Gaius *lib.*3. *ad l. XII. Tab. l.* 215. §. 1. *ff. de V. S.*

* Argumentum à Coniugatis : ſi *Tigni* appellatione in l. XII. Tab. omnis materia ad ædificandum continetur, & *Tignary* fabri erunt omnes qui ædificant.

TIGNVM non ſolùm in Ædificiis, quo vtuntur, appellatur, ſed etiam in vineis, vt eſt in XII. TIGNVM IVNCTVM ÆDIBVS VINEÆQVE ET CONCAPET * NE SOLVITO. Feſtus. *in v. Tignum.*

* *Concapet* reponit *Scal.* Verùm genuinam, ni fallor, huius legis emendationem in Notis præſtabo.

Tigni appellatione in lege XII. Tabul. omne genus materiæ, ex qua ædificia conſtant, ſignificatur. Gaius *lib.*26. * *ad Edictum prouinciale. l.*62. *ϖ. de V. S.*

* Quo de cauſâ poſſeſſionis egit : vt apparet ex omnibus illius libri legibus : nempe ex *l.* 15. *ff. de adquir. poſſ. l.* 3 *ff. qua in fr. creditor. l.* 9. *ff. de precario : l.* 2. *ff. de migrando : l* 158. *ff. de R. I.*

Lex XII. Tabul. TIGNVM ÆDIBVS IVNCTVM VINDICARI POSSE ſcit, ſed interim id ſolui prohibuit, pretiúmque eius dari voluit. Paulus *lib.* 15. *quæſt. l.* 98. §. *vlt. ϖ. de ſolution.*

Lex XII. Tabul. NEQVE SOLVERE permittit TIGNVM FVRTIVVM ÆDIBVS VEL VINEIS IVNCTVM, NEQVE VINDICARE. Quod prouidenter Lex effecit, ne vel ædificia ſub hoc prætextu diruantur, vel vinearum cultura turbetur, ſed IN EVM, QVI CONVICTVS EST IVNXISSE, IN DVPLVM dat actionem. *Tigni* autem appellatione continetur omnis materia ex, quâ ædificium conſtat, vi-

ſtat, vineæque neceſſaria. *Et mox.* Sed & in vineis *tigni* appellatione, omnia vineę neceſſaria continentur. Vlp. *lib.* 37. *ad Edict. l.* 1. *ꝟ. de tigno iuncto.*

De Tigno iuncto ædibus alienis nec ad exhibendum agi poteſt: quia lex XII. Tabul. SOLVI vetaret. Sed actione de tigno iuncto ex eadem lege in duplum agitur. Paulus *lib.* 14. *ad Sabinum. l.* 6. *ꝟ. ad exhibendum.*

Tigni appellatione omnem materiam in l. XII. Tabul. accipimus, vt quibuſdam rectè videtur. Vlp. *lib.* 24. *ad Edict. l.* 7. *ꝟ. eod.*

NERATII verba. * tigno ſol. * actione quâ donationes inter virum & vxorem factæ reuocantur * al. quamuis * al. quia. PAVLI verba.

De eo * quod vxoris in ædificium viri ita coniunctum eſt, vt detractum alicuius vſus eſſe poſſit, dicendum eſt agi * poſſe, quia * nulla actio eſt ex l. XII. Tabul. Quamuis * *Decemviros* non ſit credibile de his ſenſiſſe, quorum voluntate res eorum in alienum ædificium coniunctę eſſent. *Paulus* * *notat.* Sed in hoc ſolum agi poteſt, vt vindicatio ſolutâ re competat mulieri, non in duplum ex l. XII. Tabul.

Neque enim FVRTIVVM eſt, quod ſciente domino incluſum eſt. Paulus *lib.* 3. *ad Nerat. l.* 63. *ꝟ. de donat. inter vir. & vx.*

Cùm in ſuo ſolo aliquis ex aliena materia ædificauit, ipſe intelligitur dominus ædificij, quia omne quod ſolo inædificatur, ſolo cedit. Nec tamen ideò is, qui materiæ dominus fuerat, deſinit eius dominus eſſe, ſed tantiſper neque *vindicare* eam poteſt, neque ad exhibendum de ea re agere, propter leg. XII. Tabul. quâ cauetur, NE QVIS TIGNVM ALIENVM ÆDIBVS SVIS IVNCTVM EXIMERE COGATVR, SED DVPLVM PRO EO PRÆSTET per actionem, quæ datur de Tigno iuncto. §. 29. *Inſt. de Rer. diuiſ.*

Ex Gaij 2. Rerum Quotidianarum totidem verbis *in l.* 7. §. 10. *ff. de adquir. rerum dominio.*

Tignum alienum ædibus iunctum, nec *Vindicari* poteſt propter l. XII. Tabul. nec eo nomine ad exhibendum agi Totâ [*niſi aduerſus eum, qui ſciens alienum iunxit ædibus*] ſed eſt actio

Antiqua

Antiqua de Tigno iunćto, quæ in duplum ex l. XII. Tabul. deſcendit. Paul. *lib.21.ad Ediſt.l.23.§.6.ϖ.de rei vendicat.*

Sarpuntur vineæ, id eſt putantur, vt in XII. *Quandoque Sarpta. donec dempta* erant.* Feſtus *in v.Sarpuntur.*

* Eadem voce hàc in re vtitur lex 59. *ff. de rei vindic.*

LEX. de REPVDIO.

Si vir mulieri repudium miTere volet. cauſam dicito . .
. . . .

Probationes.

Si ex LEGE Repudium miſſum* non ſit, & idcircò mulier adhuc nupta eſſe videatur, tamen ſi quis eam vxorem duxerit, adulter non erit: Idq; Saluius Iulianus reſpondit: Quia adulterium (inquit) ſine dolo malo non committitur. Quanquam dicendum, ne is, qui ſciret eam ex LEGE repudiatam non eſſe, dolo malo committat. Gaius *lib. 3. ad L.XII.Tab.l.43.ff.ad l.Iul.de adult.*

* Id eſt, ſi non ex legitimâ cauſâ repudium miſſum ſit, quam lex XII. Tabul. expreſſit. Neque enim hæc verba ad formulam repudij pertinent, quod nonnulli exiſtimant, quæ non lege XII. Tab. ſed Prudentum auctoritate inducta eſt.

Nolite, nolite quærere, frugi factus eſt: Mimam illam ſuam *ſuas res habere* iuſſit, ex XII. Tabulis CAVSAM ADDIDIT*, EXEGIT. Quàm porrò ſpectatus ciuis, quàm probatus, cuius ex omni vita nihil eſt honeſtius, quàm quòd cum mima fecit diuortium? Cicero *Philipp.ſecunda.*

* Alij legunt *Claues ademit*, malè. Huc illud Næuij refero. *Sonticam eſſe oportet cauſam, quamobrem perdas mulierem*: apud Feſtum *in v. ſonticum.* Et illud Varronis ωερὶ ϖαιδοωοιΐας. *Quòd parere ea non poterat mulier, foras betere iuſſit.* apud Nonium in verb. *Betere*

AD TABVLAM VII.

de DELICTIS.

PROBATIONES.

LEX. de PAVPERIE.

SI QVADRVPES PAVPERIEM faxit, dominus noxiÆ-ſtimiam oferto: ſi nolet, quod noxit dato.

Probationes.

Si quadrupes pauperiem feciſſe dicetur; actio ex lege XII. Tabul. deſcendit, quæ lex voluit, AVT ÆSTIMATIONEM NOXIÆ OFFERRE. NOXIA autem eſt ipſum delictum. Quæ actio ad omnes quadrupedes pertinet. Vlp. *lib.*18. *ad Edictum.l.*1.*in pr.*§.1.*&* 2.*ff.ſi quadrupes.*

Animalium nomine quæ ratione carent, ſi qua aut laſciuiâ, aut pauore, aut feritate pauperiem fecerint, noxalis actio lege XII. Tabul. prodita eſt: Quæ animalia, SI NOXÆ DEDANTVR, *proficiunt reo ad liberationem*: quia ita L. XII. Tabul. ſcripta eſt: vtputa ſi equus calcitroſus calce percuſſerit, aut bos cornu petere ſolitus, petierit. Hæc autem actio in iis quæ contra naturam mouentur, locum habet: * Cæterùm ſi genitalis ſit feritas, ceſſat actio. *in prin. Inſt. ſi quadrupes.*

* Ita locus hic conſtituendus, & à præpoſteri vitio liberandus Hotomanno videtur.

Decem aut Noxæ dedere, condemnatus, iudicati in de-cem

cem tenetur: Facultatem enim Noxæ dedendi *ex Lege* accipit. Et ideò iudicati in decem agitur: His enim ſolis condemnatur: Noxæ deditio in ſolutione eſt, quæ è *Lege tribuitur*. Vlpian. *lib.66. ad Edictum. l.6.§.1.ff.de re iudicata.*

LEX. de DAMNO INIVRIA CASVVE DATO.

Si iniuria RVPITIAS . . . .
Aſt ſi caſu, SARCITO.

Probationes.

Lex Aquilia omnibus legibus, quæ ante ſe de DAMNO INIVRIA locutæ ſunt, derogauit: ſiue XII. Tabulis, ſiue quæ alia lex fuit. Vlp. *l.18.ad Edictum.l.1.ff.ad l.Aquil.*

RVPITIAS in XII. ſignificat, damnum dederis. Feſtus *in v. Rupitias.*

Rupitiat, damnum dederit. *Paulus.*

SARCITO in XII. Seruius Sulpitius ait ſignificare, damnum ſoluito, præſtato. Feſtus *in v. Sarcito.*

Cap. de FRVGIBVS EXCANTATIS.

QVI FRVGES EXCANTASIT. . . . .

Probationes

Maximæ quæſtionis & ſemper incertæ eſt, valeántne aliquid verba & incantamenta carminum? Sed viritim ſapientiſſimi cuiuſque reſpuit fides. In vniuerſum verò omnibus horis credit vita nec ſentit. *Et poſt.* Quid? non & *Legum ipſarum in XII. Tabulis* verba ſunt: QVI FRVGES EXCANTASSIT: Et alibi.* *qui malum carmen incantaſſit.*

Plinius. *l.* 28. *c.* 2. *An ſit in medendo verborum aliqua vis.*

* Nota Plinium diuerſas has leges facere, nec duo vnius eiuſdémque legis capita conſtituere.

Extant & apud Italas gentes veſtigia eius [*Magiæ*] in XII. Tabulis noſtris, aliiſque argumentis quæ priori volumine expoſui. 30. *Plinius* 1. *de origine Magicæ artis, à quibus cœperit, & à quibus celebrata fuerit.*

Apud nos in XII. Tabulis cauetur, NE QVIS ALIENOS FRVCTVS EXCANTASSIT. Rudis adhuc antiquitas credebat, & attrahi imbres cantibus & repelli: Quorum nihil poſſe fieri tam palàm eſt, vt huius rei cauſa nullius Philoſophi ſchola intranda ſit. Seneca 4. *Natural.* 7.

Magia iſta, quantum ego audio, *res eſt Legibus delegata,* iam inde antiquitùs XII. Tabulis, propter incredundas frugum ILLECEBRAS interdicta. Apuleius *primâ Apologiarum.*

Illud etiam, quod alio loco de his artibus dicit [*Virgilius*]
Atque ſatas aliò vidi traducere meſſes:
Eò quod hâc peſtiferâ ſcelerataque doctrinâ FRVCTVS ALIENI IN ALIAS TERRAS TRANSFERRI perhibentur: Nonne in XII. Tabulis, (id eſt, Romanorum antiquiſſimis legibus) Cicero * commemorat eſſe conſcriptum, & ei, qui hoc fecerit, ſupplicium conſtitutum? Auguſtinus 8. *de Ciuit. Dei* 19.

* Ergóne XII. Tabulæ Auguſtini æuo interciderant, vt ab ipſis argumentum huius rei Auguſtinus repetere non poſſet?

* Non ſunt hæc legitima ſeu ipſamet legis XII. Tabul. verba. Verùm hæc: QVI FRVGES EXCANTASIT: vt in Notis fuſius docebimus.

Magicis (inquit) artibus quibuſdam hoc fiebat. Vnde eſt in XII. Tabul. NEVE ALIENAM SEGETEM PELLEXERIS *. Quod & Varro & multi alij ſcriptores fieri deprehenſum animaduertunt. Seruius *ad hunc Eclogæ Virgilianæ* 8. *verſum. Atque ſatas aliò vidi traducere meſſes:*

Cap.

de DELICTIS.

Cap. de FRVGE NOCTV DEPASTA SECTAVE.

Qui frugem aratro quæſitam furtim nox pauit, ſecuítve, ſuſpenſus Cereri necator: Inpubes, Prætoris arbitratu verberator, noxiámque duplione decernito.

Probatio.

FRVGEM ARATRO QVÆSITAM furtim noctu pauiſſe ac* ſecuiſſe, puberi XII. Tabulis capitale erat: ſuſpenſúmque Cereri necari iubebant, grauiùs quàm *in homicidio conuictum:* Impubem [a] Prætoris arbitratu verberari noxiámque duplione decerni. Plinius 18. *cap.* 3. *de Iugere, & actu, & legibus circa pecora.*

* al. aut:

[a] Cicero *pro Rabirio* in carmine Duumuirali *Arbori infelici reſte ſuſpendito.*

a Gellius *lib.* 11. *cap. vlt.* *Pueros Impuberes (furti manifeſti prenſos) Prætoris arbitratu verberari (Decemuiri) voluerunt, noxámque ab his factam ſarciri.*

b Hanc dupli pœnam, Edictum ad omnes perſonas porrexit. Paulus 2. *ſent.* 1. *penult.* §. 21. *ſiue ſegetes per furtum ſiue qualibet arbores caſa ſint, in duplum eius rei nomine reus conuenitur.*

Cap. de PASTV PECORIS.

Qui PECV ENDO ALIENO IMPESCIT . . . .

Probatio.

Si glans ex arbore tuâ in meum fundum cadat, eámque *ego immiſſo pecore depaſcam*, Ariſto [a] ſcribit, non ſibi occurrere legitimam actionem, quâ experiri poſſim*: Nam, neque ex Lege XII. Tabularum, *de Paſtu pecoris*, quia non IN TVO PASCITVR: neque de pauperie: neque de damni iniuria, agi poſſe. In factum itaque erit agendum. Vlpian. *lib.* 41. *ad Sabinum. l.* 14. *in fin.* ff. *de præſcript. verbis.*

* x. pſu.

a Pomponio aliter viſum. Competere enim is aiebat actionem ad exhibendum, ſi dolo pecus immiſiſſes, vt glandem comederet: quæ ſententia Vlpiano ipſi proba-

probatur *in l. 9. §. 1. ff ad exhib.* Porrò *impeſcit* huius legitimum verbum fuiſſe facile adducor vt credam: quod Feſtus ita interpretatur *Impeſcere, in latam ſegetem paſcendi gratia immittere.*

Cap. de INCENDIO.

Qui ÆDES aceruúmve frumenti ad ÆDES poſitum dolo ſciens INCENSIT, victus* verberatus igni necator: Aſt ſi caſu, NOXIAM SARCITO. Si nec idoneus eſcit, leuiùs caſtigator.

* vinctus.

Probationes.

QVI ÆDES ACERVVMVE FRVMENTI IVXTA DOMVM POSITVM CONBVSERIT, VICTVS* VERBERATVS IGNI NECARI iubetur, ſi modò SCIENS PRVDENSQVE id commiſerit: ſi verò CASV, id eſt, negligentiâ, aut NOXIAM* SARCIRE iubetur, aut ſi MINVS IDONEVS SIT, LEVIVS CASTIGATVR. ¶ Appellatione autem ÆDIVM omnes ſpecies ædificij continentur. Gaius *lib.4.ad l.XII.Tabul.l.9.ff. de incendio.*

* vinctus

* Lege XII. Tabul.

* In duplum. Paulus 5. *Sent. 3. in fin. Incenſarum ædium actionis,* vno loco mentio fit, *l.7. §.13. ff. de pactis*, qui locus notatur à Thalelæo ad *l.16. ff. de L. Aquil.* vel *l.capitalium, §.incendiarij.ff.de pæn.*

INCENSIT, incenderit: ſicut incepſit, inceperit. Feſtus *in v. incenſit.*

LEX. de INIVRIIS.

Iniuriarum actio aut Lege, aut More, aut Mixto iure introducta eſt. Lege XII. Tabul. 1. *De famoſis carminibus.* 2. *Membris ruptis.* 3. *& Oſſibus fractis.* Paulus 5. *ſent.t.4.*

* Paulus omittit quartam, de *Iniuria* leuiore.

Cap. de

de Delictis.

Cap. de INIVRIIS LEVIORIBVS.

SI QVI INIVRIAM ALTERI FAXIT, XXV. ÆRIS POENÆ SVNTO.

Probationes.

Iniuriarum actio aut legitima eſt, aut honoraria. Legitima ex l. XII. Tabul. QVI INIVRIAM ALTERI FAXIT [*facit* in editis.] QVINQVE ET VIGINTI SESTERTIORVM POENAM SVBITO [in edit. *ſubit.*] Paulus *lib. ſingulari & titulo de iniuriis apud collat. leg. Moſaic. tit. de Atroci iniuria.* 5.

Quod dixi videri quædam eſſe impendiò mollioria [*in XII. Tabul.*] nónne tibi quoque videtur nimis eſſe dilutum, quod ita de iniuriâ pœnienda ſcriptum eſt. SI INIVRIAM FAXIT ALTERI, VIGINTIQVINQVE ÆRIS POENÆ SVNTO? Quis enim erit tam inops, quem ab iniuriæ faciendæ lubidine, *XXV. aſſes* deterreant? Itaque, quum eam legem Q. Labeo quoque veſter in libris quos ad XII. Tabulas conſcripſit, non probaret. *Quidam*, inquit, *Lucius Veratius fuit egregiè homo improbus atque immani vecordiâ, is pro delectamento habebat os hominis liberi manus ſuæ palmâ verberare*, * *eum ſeruus ſequebatur crumenam plenam aſſium portitans: & quemcúnque depalmauerat, numerari ſtatim ſecundùm XII. Tabulas xxv. aſſes iubebat. Propterea*, inquit, *Prætores poſteà hánc aboleſcere & relinqui cenſuerunt, iniuriiſque æſtimandis Recuperatores ſe daturos edixerunt.* Fauorinus *apud Gellium lib.* 20. *c.* 1.

* Hic locus oſtendit quàm imperitè faciant, qui hoc caput *ad iniuriam petulantiæ conuicij* reſtringunt: Eſt enim hoc caput de omni iniuriâ ſiue re ſiue verbis homini facta, abſque fractura vel rupturâ. De leuiore breuiter iniuriis omni, non de atroci.

Sed enim quum proletarij, & Aſſidui, & Sanates, & Va-

des & Subuades, *& xxv. aſſes*, & taliones, furtorúmque quæſtio cum lance & licio euanuerint, omniſq; illa XII. Tabularum antiquitas, niſi in legis actionibus Centumuiralium cauſarum, lege Ebutiâ latâ, conſopita ſit. Iuriſconſultus quidam apud *Gellium.l.16.c.*10.

---

*v. Paulum ſ. ſentent 4 §. 18. ſeu de Conuicio cum vociferatione *l.* 15 §. 4. 5. 6. 7. 8 9. 10. 11. *ff. de iniuriis.*

Cap. de CONVICIO * PVBLICE FACTO.

SI QVI PIPVLOCENTASIT [a], CARMENVE [b] CONDIISSIT, QVOD INFAMIAM FAXIT FLAGITIVMVE ALTERI, fuſte [c] ferito.

Probationes.

Noſtræ XII. Tabulæ cùm perpaucas res capite ſanxiſſent, in his hanc quoque ſanciendam putauerunt. SI QVIS OCCENTASSET, SIVE CARMEN CONDIDISSET, QVOD INFAMIAM FACERET FLAGITIVMVE ALTERI. Scipio *apud Ciceron. l.4. de Republ. referente D. Auguſtino 2. de ciuit. Dei.c.9.*

a ¶ SI QVI PIPVLOCENTASIT.

OCCENTASSINT antiqui dicebant, quod nunc conuicium fecerint, dicimus: quod id clarè & cum quodam canore fit, vt procul exaudiri poſſit, quod turpe habetur, quia non ſine causâ fieri putatur. Feſtus *in v. occentaſſint.*

. . . . ſala in explana . . . .
. . . . . . ploratus . . . . . . Feſtus *in fine literæ P.*

Lacuna hæc ita explenda. Pipulum. vt *Meſſala in explanatione* XII. interpretatur, eſt *ploratus.* Quod Plautus *in Aulularia* ait *pipulo differre ante ædes*: & Cn Martius *pipulo poſceres*, id idem Plautus in Perſa Actu 4. Sc. 4. Mercatore Actu 2. *ſc.* 3. dicit, *occentare oſtium.* Itaque *occentare pipulo*, eſt, *publicè inuehi* in aliquem: quaſi furem puta rei ſuæ & detentorem: eúmque publicè *differre, diffamare.*

b ¶ CAR-

b ¶ CARMENVE CONDISSIT, QVOD INFAMIAM FAXIT FLAGITIVMVE ALTERI. *de Delictis.*

Iniuriarum actio, aut lege, aut more, aut mixto iure introducta eſt. Lege XII. Tabul. de FAMOSIS CARMINIBVS, membris ruptis & oſſibus fractis. Paulus 5. *ſentent.* 4. §. 6.

Noſtræ XII. Tabulæ, cùm perpaucas res CAPITE ſanxiſſent, in his hanc quoque ſanciendam putauerunt: SI QVIS OCCENTASSET, SIVE CARMEN CONDIDISSET, QVOD INFAMIAM FACERET FLAGITIVMVE ALTERI. Præclarè: Iudiciis enim ac Magiſtratuum diſceptationibus legitimis propoſitam vitam, non Poëtarum ingeniis habere debemus: nec probrum audire, niſi eâ lege vt reſpondere liceat, & iudicio defendere. Scipio *apud Ciceronem lib. 4. de Republicâ: referente D. Auguſtino. 2. de ciuit. Dei. cap. 9.*

Probris & iniuriis Poëtarum ſubiectam vitam famamque habere noluerunt *: *capitè* etiam puniri ſancientes, tale carmen condere ſi quis auderet. Cicero. *lib. 4. de Republ. apud Auguſtinum. lib. 2. de ciuitate Dei, c. 12.*

* Leges XII. Tabul. ſeu Decemuiri.

Dixit Cato, * morem hunc apud maiores epularum fuiſſe, vt deinceps qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes, atque virtutes. Ex quo perſpicuum eſt, & cantus tum fuiſſe reſcriptos vocum ſonis [al. tonis] & *carmina:* Quanquam id quidem etiam XII. Tabulæ declarant, condi tum ſolitum eſſe CARMEN: quod, ne liceret FIERI AD ALTERIVS INIVRIAM, leges ſanxerunt. Cicero 4. *Tuſcul. circa pr.*

* haud dubio. in libro qui inſcribebatur *Carmen de Morib.* vnde alia fragmenta laudat Gellius *lib. 11. c. 2.* & quidē hoc inter cætera. *Poëticæ artis honos non erat: ſi quis in ea ſtudebat, aut ſeſe ad conuiuia applicabat, graſſator vocabatur.* vbi pro *conuiuia* legendū puto *conuicia.*

CARMEN MALVM conſcribere, quo fama alterius inquinetur & vita, *Decemuiralibus ſcitis* euadere noluiſtis impunè: Ac ne veſtras aures Côuicio *aliquis petulantiore* pulſaret, *de Atrocibus* formulas conſtituiſtis iniuriis. Arnobius *lib. 4. aduerſus gentes.*

ſtat, vineæque neceſſaria. *Et mox.* Sed & in vineis *tigni* appellatione, omnia vineę neceſſaria continentur. Vlp. *lib.* 37. *ad Edict. l.* 1. *ϖ. de tigno iuncto.*

De Tigno iuncto ædibus alienis nec ad exhibendum agi poteſt: quia lex XII. Tabul. SOLVI vetaret. Sed actione de tigno iuncto ex eadem lege in duplum agitur. Paulus *lib.* 14. *ad Sabinum. l.* 6. *ϖ. ad exhibendum.*

Tigni appellatione omnem materiam in l. XII. Tabul. accipimus, vt quibuſdam rectè videtur. Vlp. *lib.* 24. *ad Edict. l.* 7. *ϖ. eod.*

NERATII verba. * tigno *ſuſ.* * actione quâ donationes inter virum & vxorem factæ reuocantur * al. *quamuis* * al. *quia.* PAVLI verba.

De eo * quod vxoris in ædificium viri ita coniunctum eſt, vt detractum alicuius vſus eſſe poſſit, dicendum eſt agi * poſſe, quia * nulla actio eſt ex l. XII. Tabul. Quamuis * *Decemviros* non ſit credibile de his ſenſiſſe, quorum voluntate res eorum in alienum ædificium coniunctę eſſent. *Paulus* * *notat.* Sed in hoc ſolum agi poteſt, vt vindicatio ſolutâ re competat mulieri, non in duplum ex l. XII. Tabul.

Neque enim FVRTIVVM eſt, quod ſciente domino incluſum eſt: Paulus *lib.* 3. *ad Nerat. l.* 63. *ϖ. de donat. inter vir. & vx.*

Cùm in ſuo ſolo aliquis ex aliena materia ædificauit, ipſe intelligitur dominus ædificij, quia omne quod ſolo inædificatur, ſolo cedit. Nec tamen ideò is, qui materiæ dominus fuerat, deſinit eius dominus eſſe, ſed tantiſper neque *vindicare* eam poteſt, neque ad exhibendum de ea re agere, propter leg. XII. Tabul. quâ cauetur, NE QVIS TIGNVM ALIENVM ÆDIBVS SVIS IVNCTVM EXIMERE COGATVR, SED DVPLVM PRO EO PRÆSTET per actionem, quæ datur de Tigno iuncto. §. 29. *Inſt. de Rer. diuiſ.*

Ex Gaij 2. Rerum Quotidianarum totidem verbis *in l.* 7. §. 10. *ff. de adquir. rerum dominio.*

Tignum alienum ædibus iunctum, nec *Vindicari* poteſt propter l. XII. Tabul. nec eo nomine ad exhibendum agi [*niſi aduerſus eum, qui ſciens alienum iunxit ædibus*] ſed eſt actio

Antiqua

Antiqua de Tigno iuncto, quæ in duplum ex l. XII. Tabul. deſcendit. Paul. *lib.21.ad Edict.l.23.§.6.* ff. *de rei vendicat.*

Sarpuntur vineæ, id eſt putantur, vt in XII. *Quandoque Sarpta. donec dempta* * *erant.* Feſtus *in v. Sarpuntur.*

* Eadem voce hâc in re vtitur lex 59. *ff. de rei vindic.*

LEX. de REPVDIO.

Si vir mulieri repudium mittere volet. cauſam dicito . . . .

Probationes.

Si ex LEGE Repudium miſſum * non ſit, & idcircò mulier adhuc nupta eſſe videatur, tamen ſi quis eam vxorem duxerit, adulter non erit: Idq; Saluius Iulianus reſpondit: Quia adulterium (inquit) ſine dolo malo non committitur. Quanquam dicendum, ne is, qui ſciret eam ex LEGE repudiatam non eſſe, dolo malo committat. Gaius *lib. 3. ad L.XII.Tab.l.43.ff.ad l.Iul.de adult.*

* Id eſt, ſi non ex legitimâ cauſâ repudium miſſum ſit. quam lex XII. Tabul. expreſſit. Neque enim hæc verba ad formulam repudij pertinent, quod nonnulli exiſtimant, quæ non lege XII. Tab. ſed Prudentum auctoritate inducta eſt.

Nolite, nolite quærere, frugi factus eſt: Mimam illam ſuam *ſuas res habere* iuſſit, ex XII. Tabulis CAVSAM ADDIDIT *, EXEGIT. Quàm porrò ſpectatus ciuis, quàm probatus, cuius ex omni vita nihil eſt honeſtius, quàm quòd cum mima fecit diuortium? Cicero *Philipp. ſecunda.*

* Alij legunt *Claues ademit*, malè. Huc illud Næuij refero. *Sonticam eſſe oportet cauſam, quamobrem perdas mulierem*: apud Feſtum *in v. ſonticum.* Et illud Varronis περὶ παιδοποιίας. *Quòd parere ea non poterat mulier, foras betere iuſſit.* apud Nonium in verb. *Betere*

AD TABVLAM VII.

de DELICTIS.

PROBATIONES.

LEX. de PAVPERIE.

SI QVADRVPES PAVPERIEM faxit, dominus noxi Æſtimiam oferto: ſi nolet, quod noxit dato.

Probationes.

Si quadrupes pauperiem feciſſe dicetur, actio ex lege XII. Tabul. deſcendit, quæ lex voluit, AVT ÆSTIMATIONEM NOXIÆ OFFERRE. NOXIA autem eſt ipſum delictum. Quæ actio ad omnes quadrupedes pertinet. Vlp. *lib.*18. *ad Edictum.l.*1.*in pr.*§.1.*&* 2.*ff.ſi quadrupes.*

Animalium nomine quæ ratione carent, ſi qua aut laſciuiâ, aut pauore, aut feritate pauperiem fecerint, noxalis actio lege XII. Tabul. prodita eſt: Quæ animalia, SI NOXÆ DEDANTVR, *proficiunt reo ad liberationem*: quia ita L. XII. Tabul. ſcripta eſt: vtputa ſi equus calcitroſus calce percuſſerit, aut bos cornu petere ſolitus, petierit. Hæc autem actio in iis quæ contra naturam mouentur, locum habet: * Cæterùm ſi genitalis ſit feritas, ceſſat actio. *in prin. Inſt. ſi quadrupes.*

* Ita locus hic conſtituendus, & à præpoſteri vitio liberandus Hotomanno videtur.

Decem aut Noxæ dedere, condemnatus, iudicati in decem

cem tenetur: Facultatem enim Noxæ dedendi *ex Lege* accipit. Et ideò iudicati in decem agitur: His enim ſolis condemnatur: Noxæ deditio in ſolutione eſt, quæ è *Lege tribuitur.* Vlpian. *lib.66. ad Edictum. l.6.§.1.ff.de re iudicata.*

LEX. de Damno inivria casvve dato.

Si iniuria Rvpitias . . . .
Aſt ſi caſu, Sarcito.

Probationes.

Lex Aquilia omnibus legibus, quæ ante ſe de damno inivria locutæ ſunt, derogauit: ſiue xii. Tabulis, ſiue quæ alia lex fuit. Vlp. *l.18.ad Edictum.l.1.ff.ad l.Aquil.*

Rvpitias in xii. ſignificat, damnum dederis. Feſtus *in v. Rupitias.*

Rupitiat, damnum dederit. *Paulus.*

Sarcito in xii. Seruius Sulpitius ait ſignificare, damnum ſoluito, præſtato. Feſtus *in v. Sarcito.*

Cap. de Frvgibvs excantatis.

Qvi frvges excantaSit. . . . .

Probationes

Maximæ quæſtionis & ſemper incertæ eſt, valeántne aliquid verba & incantamenta carminum? Sed viritim ſapientiſſimi cuiuſque reſpuit fides. In vniuerſum verò omnibus horis credit vita nec ſentit. *Et poſt.* Quid? non & *Legum ipſarum in XII. Tabulis* verba ſunt: Qvi frvges excantassit: Et alibi.* *qui malum carmen incantaſſit.*

S 3 Plinius

Plinius. *l.* 28. *c.* 2. *An ſit in medendo verborum aliqua vis.*

* Nota Plinium diuerſas has leges facere, nec duo vnius eiuſdémque legis capita conſtituere.

Extant & apud Italas gentes veſtigia eius [*Magiæ*] in XII. Tabulis noſtris, aliiſque argumentis quæ priori volumine expoſui. 30. *Plinius* 1. *de origine Magicæ artis, à quibus cœperit, & à quibus celebrata fuerit.*

Apud nos in XII. Tabulis cauetur, NE QVIS ALIENOS FRVCTVS EXCANTASSIT. Rudis adhuc antiquitas credebat, & attrahi imbres cantibus & repelli: Quorum nihil poſſe fieri tam palàm eſt, vt huius rei cauſa nullius Philoſophi ſchola intranda ſit. Seneca 4. *Natural.* 7.

Magia iſta, quantum ego audio, *res eſt Legibus delegata*, iam inde antiquitùs XII. Tabulis, propter incredundas frugum ILLECEBRAS interdicta. Apuleius *primâ Apologiarum.*

Illud etiam, quod alio loco de his artibus dicit [*Virgilius*]
Atque ſatas aliò vidi traducere meſſes:
Eò quod hâc peſtiferâ ſceleratáque doctrinâ FRVCTVS ALIENI IN ALIAS TERRAS TRANSFERRI perhibentur: Nonne in XII. Tabulis, (id eſt, Romanorum antiquiſſimis legibus) Cicero * commemorat eſſe conſcriptum, & ei, qui hoc fecerit, ſupplicium conſtitutum? Auguſtinus 8. *de Ciuit. Dei* 19.

* Non ſunt hæc legitima ſeu ipſamet legis XII. Tabul. verba. Verùm hæc: QVI FRVGES EXCANTASSIT: vt in Notis fuſius docebimus.

* Ergóne XII. Tabulæ Auguſtini æuo interciderant, vt ab ipſis argumentum huius rei Auguſtinus repetere non poſſet?

Magicis (inquit) artibus quibuſdam hoc fiebat. Vnde eſt in XII. Tabul. NEVE ALIENAM SEGETEM PELLEXERIS *. Quod & Varro & multi alij ſcriptores fieri deprehenſum animaduertunt. Seruius *ad hunc Eclogæ Virgilianæ* 8. *verſum. Atque ſatas aliò vidi traducere meſſes:*

Cap.

de DELICTIS.

Cap. de FRVGE NOCTV DEPASTA SECTAVE.

Qui frugem aratro quæſitam furtim nox pauit, ſecuítve, ſuſpenſus Cereri necator: Inpubes, Prætoris arbitratu verberator, noxiámque duplione decernito.

Probatio.

FRVGEM ARATRO QVÆSITAM furtim noctu pauiſſe ac* ſecuiſſe, puberi XII. Tabulis capitale erat: ſuſpenſúmque Cereri necari iubebant, grauiùs quàm *in homicidio conuictum:* Impubem [a] Prætoris arbitratu verberari noxiámque duplione decerni. Plinius 18. *cap.* 3. *de Iugere, & actu, & legibus circa pecora.*

* al. *aut:*

• Cicero *pro Rabirio* in carmine Duumuirali *Arbori infelici reſte ſuſpendito.*

a Gellius *lib.* 11. *cap. vlt.* *Pueros Impuberes (furti manifeſti prenſos) Prætoris arbitratu verberari (Decemuiri) voluerunt, noxámque ab his factam ſarciri.*

b Hanc dupli pœnam, Edictum ad omnes perſonas porrexit. Paulus 2. *ſent. t. penult. §.* 21. *ſiue ſegetes per furtum, ſiue qualibet arbores caſa ſint, in duplum eius rei nomine reus conuenitur.*

Cap. de PASTV PECORIS.

Qui PECV ENDO ALIENO IMPESCIT . . . .

Probatio.

Si glans ex arbore tuâ in meum fundum cadat, eámque *ego immiſſo pecore depaſcam*, Ariſto [a] ſcribit, non ſibi occurrere legitimam actionem, quâ experiri poſſim*: Nam, neque ex Lege XII. Tabularum, *de Paſtu pecoris*, quia non IN TVO PASCITVR: neque de pauperie: neque de damni iniuria, agi poſſe. In factum itaque erit agendum. Vlpian. *lib.* 41. *ad Sabinum l.* 14. *in fin.* ff. *de præſcript. verbis.*

* x. pſu.

a Pomponio aliter viſum. Competere enim is aiebat actionem ad exhibendum, ſi dolo pecus immiſiſſes, vt glandem comederet: quæ ſententia Vlpiano ipſi proba-

probatur *in l. 9. §. 1. ff ad exhib.* Porrò *impeſcit* huius legitimum verbum fuiſſe facile adducor vt credam: quod Feſtus ita interpretatur *Impeſcere, in latam ſegetem paſcendi gratia immittere.*

Cap. de INCENDIO.

Qui ÆDES aceruúmve frumenti ad ÆDES poſitum dolo ſciens INCENSIT, victus * verberatus igni necator: Aſt ſi caſu, NOXIAM SARCITO. Si nec idoneus eſcit, leuiùs caſtigator.

* vinctus.

Probationes.

QVI ÆDES ACERVVMVE FRVMENTI IVXTA DOMVM POSITVM CONBVSERIT, VICTVS* VERBERATVS IGNI NECARI iubetur, ſi modò SCIENS PRVDENSQVE id commiſerit: ſi verò CASV, id eſt, negligentiâ, aut NOXIAM * SARCIRE iubetur, aut ſi MINVS IDONEVS SIT, LEVIVS CASTIGATVR. ¶ Appellatione autem ÆDIVM omnes ſpecies ædificij continentur. Gaius *lib. 4. ad l. XII. Tabul. l. 9. ff. de incendio.*

* vinctus

* Lege XII. Tabul.

* In duplum. Paulus 5. *Sent. 3. in fin. Incenſarum ædium actionis*, vno loco mentio fit, *l. 7. §. 13. ff. de pactis*, qui locus notatur à Thalelæo ad *l. 16. ff. de L. Aquil.* vel *l. capitalium, §. incendiarij. ff. de pæn.*

INCENSIT, incenderit: ſicut incepſit, inceperit. Feſtus *in v. incenſit.*

LEX. de INIVRIIS.

Iniuriarum actio aut Lege, aut More, aut Mixto iure introducta eſt. Lege XII. Tabul. 1. *De famoſis carminibus.* 2. *Membris ruptis.* 3. *& Oſſibus fractis.* Paulus 5. *ſent. t. 4.*

* Paulus omittit quartam, de *Iniuria* leuiore.

Cap. de

de Delictis.

Cap. de INIVRIIS LEVIORIBVS.

SI QVI INIVRIAM ALTERI FAXIT, XXV. ÆRIS POENÆ SVNTO.

Probationes.

Iniuriarum actio aut legitima eſt, aut honoraria. Legitima ex l. XII. Tabul. QVI INIVRIAM ALTERI FAXIT [*facit* in editis.] QVINQVE ET VIGINTI SESTERTIORVM POENAM SVBITO [in edit. *ſubit.*] Paulus *lib. ſingulari & titulo de iniuriis apud collat. leg. Moſaic. tit. de Atroci iniuria.* 5.

Quod dixi videri quædam eſſe impendiò molliora [*in XII. Tabul.*] nónne tibi quoque videtur nimis eſſe dilutum, quod ita de iniuriâ pœnienda ſcriptum eſt. SI INIVRIAM FAXIT ALTERI, VIGINTIQVINQVE ÆRIS POENÆ SVNTO? Quis enim erit tam inops, quem ab iniuriæ faciendæ lubidine, *XXV. aſſes* deterreant? Itaque, quum eam legem Q. Labeo quoque veſter in libris quos ad XII. Tabulas conſcripſit, non probaret. *Quidam*, inquit, *Lucius Veratius fuit egregiè homo improbus atque immani vecordiâ, is pro delectamento habebat os hominis liberi manus ſua palmâ verberare*, * *eum ſeruus ſequebatur crumenam plenam aſſium portitans: & quemcúnque depalmauerat, numerari ſtatim ſecundùm XII. Tabulas xxv. aſſes iubebat. Propterea*, inquit, *Prætores poſteà hánc aboleſcere & relinqui cenſuerunt, iniuriiſque æſtimandis Recuperatores ſe daturos edixerunt.* Fauorinus *apud Gellium lib.* 20. c. 1.

* Hic locus oſtendit quàm imperitè faciant, qui hoc caput *ad iniuriam petulantis conuicij* reſtringunt: Eſt enim hoc caput de omni iniuriâ ſiue re ſiue verbis homini facta, abſque fractura vel rupturâ. De leuiore breuiter iniuria omni, non de atroci.

Sed enim quum proletarij, & Aſſidui, & Sanates, & Va-

T des

des & Subuades, *& xxv. aſſes*, & taliones, furtorúmque quæſtio cum lance & licio euanuerint, omniſq; illa XII. Tabularum antiquitas, niſi in legis actionibus Centumuiralium cauſarum, lege Ebutiâ latâ, conſopita ſit. Iuriſconſultus quidam apud *Gellium. l.16.c.10.*

---

*v. Paulum. ſentent 4 §. 18. ſeu de Conuicio cum vociferatione *l. 15. §. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. ff. de iniuriis.*

Cap. de CONVICIO * PVBLICE FACTO.

SI QVI PIPVLOCENTASIT [a], CARMENVE [b] CONDISSIT, QVOD INFAMIAM FAXIT FLAGITIVMVE ALTERI, fuſte [c] ferito.

Probationes.

Noſtræ XII. Tabulæ cùm perpaucas res capite ſanxiſſent, in his hanc quoque ſanciendam putauerunt. SI QVIS OCCENTASSET, SIVE CARMEN CONDIDISSET, QVOD INFAMIAM FACERET FLAGITIVMVE ALTERI. Scipio *apud Ciceron. l.4. de Republ. referente D. Auguſtino 2. de ciuit. Dei c.9.*

a ¶ SI QVI PIPVLOCENTASIT.

OCCENTASSINT antiqui dicebant, quod nunc conuicium fecerint, dicimus: quod id claré & cum quodam canore fit, vt procul exaudiri poſſit, quod turpe habetur, quia non ſine causâ fieri putatur. Feſtus *in v. occentaſſint.*

. . . . . . : ſala in explana . . . .
. . . . . ploratus . . . . . . Feſtus *in fine literæ P.*

Lacuna hæc ita explenda. Pipulum. vt *Meſſala in explanatione* XII. interpretatur, eſt *ploratus*. Quod Plautus *in Aulularia* ait *pipulo differre ante ædes*: & Cn Martius *pipulo poſceres*, id idem Plautus in Perſa Actu 4. Sc. 4. Mercatore Actu 2. ſc. 3. dicit, *occentare oſtium*. Itaque *occentare pipulo*, eſt, *publicè inuehi* in aliquem: quaſi furem puta rei ſuæ & detentorem; cúmque publicè *differre, diffamare*.

b ¶ CAR-

b ¶ CARMENVE CONDIſSIT, QVOD INFAMIAM FACIT FLAGITIVMVE ALTERI.

de Delictis.

Iniuriarum actio, aut lege, aut more, aut mixto iure introducta eſt. Lege XII. Tabul. de FAMOSIS CARMINIBVS, membris ruptis & oſſibus fractis. Paulus 5. *ſentent.* 4. §. 6.

Noſtræ XII. Tabulæ, cùm perpaucas res CAPITE ſanxiſſent, in his hanc quoque ſanciendam putauerunt: SI QVIS OCCENTASSET, SIVE CARMEN CONDIDISSET, QVOD INFAMIAM FACERET FLAGITIVMVE ALTERI. Præclarè: Iudiciis enim ac Magiſtratuum diſceptationibus legitimis propoſitam vitam, non Poëtarum ingeniis habere debemus: nec probrum audire, niſi eâ lege vt reſpondere liceat, & iudicio defendere. Scipio *apud Ciceronem lib. 4. de Republicâ: referente D. Auguſtino. 2. de ciuit. Dei. cap. 9.*

Probris & iniuriis Poëtarum ſubiectam vitam famamque habere noluerunt *: *capité* etiam puniri ſancientes, tale carmen condere ſi quis auderet. Cicero. *lib. 4. de Republ. apud Auguſtinum. lib. 2. de ciuitate Dei, c. 12.*

* Leges XII. Tabul. ſeu Decemuiri.

Dixit Cato, * morem hunc apud maiores epularum fuiſſe, vt deinceps qui accubarent, canerent ad tibiam clarorum virorum laudes, atque virtutes. Ex quo perſpicuum eſt, & cantus tum fuiſſe reſcriptos vocum ſonis [al. tonis] & *carmina:* Quanquam id quidem etiam XII. Tabulæ declarant, condi tum ſolitum eſſe CARMEN: quod, ne liceret FIERI AD ALTERIVS INIVRIAM, leges ſanxerunt. Cicero 4. *Tuſcul. circa pr.*

CARMEN MALVM conſcribere, quo fama alterius inquinetur & vita, *Decemuiralibus ſcitis* euadere noluiſtis impunè: Ac ne veſtras aures Côuicio *aliquis petulantiore* pulſaret, *de Atrocibus* formulas conſtituiſtis iniuriis. Arnobius *lib. 4. aduerſus gentes.*

* haud dubio in libro qui inſcribebatur *Carmen de Morib.* vnde alia fragmenta laudat Gellius *lib 11. c. 2.* & quidē hoc inter cætera. *Poëticæ artis honos non erat: ſi quis in ea re ſtudebat, aut ſeſe ad conuiuia applicabat, graſſator vocabatur.* vbi pro *tenuitia* legendū puto *conuicia.*

Treb. Sed tamen vt monitus caueas,ne forte negotî
Incutiat tibi quid SANCTARVM inſcitia LEGVM,[a]
SI MALA [b] CONDIDERIT IN QVEM QVIS CARMINA, IVS EST
IVDICIVMQVE. *Hor.* eſto, SI QVIS MALA. Sed bona,
ſi quis Iudice condiderit,laudatur Cæſare. *Treb.* Si quis.
Opprobriis dignum lacerauerit integer, ipſæ
Soluentur riſu TABVLÆ [c], tu miſſus [d] abibis.
Horatius 2. *Satyr.* 1.

a Quâ lege cautum erat, *Ne quis in quemquam maledicum carmen ſcriberet.* Eleganter Iuriſperitus de lege loquitur. *Porphyr.*
b Trebatius, *mala* quaſi criminoſa dixit: Horatius,quaſi vicioſa. *Acron.* Aliter Horatius accepit mala,quàm Trebatius pro non bona,cùm ille famoſa vellet intelligi. *Porphyr.*
c Aut ſubſellia ſoluentur,id eſt,compago lignorum. Aut ipſæ Leges, aliàs, non erunt in eum ſeueri,qui iure perſequitur. *Acron*
d i. ridebunt legem XII. Tabul. tu veniam mereberis. *Acron.*

C ¶ FVSTE FERITO.

Luſit amabiliter, donec iam ſæuus apertam
In rabiem verti cœpit iocus, & per honeſtas
Ire domos *impune minax*: doluêre *cruento*
Dente laceſſiti: fuit intactis quoque cura
Conditione ſuper communi: quinetiam LEX
Pœnaque lata,Malo quæ nollet CARMINE Quenquam
DESCRIBI: vertêre modum, formidine FVSTIS,*
Ad bene dicendum delectandúmque redacti.
Horatius 2. *ep.* 1. *ad Auguſt.*

* *Fuſtuarium ſupplicium* conſtitutum erat in auctorem Carminum infamium. *Porphyrion.*

Cratinus,Eupolis & Ariſtophanes Comœdiarum auctores fuerunt. Primi etiam exemplum dederunt liberè ſcribendi,qui cum amaritudine multâ inuecti ſunt in Principes ciuitatis, propter quod Lege XII. Tabularum cautum eſt, VT FVSTIBVS FERIRETVR, QVI PVBLICE INVEHEBATVR.* Cornutus *in Perſij ſatyr.* 1. *ibi: Audaci quicunque afflate Cratino.*

* vel Occentatione vel carmine.

Cap.

Cap. de MEMBRO RVPTO. de Delictis.

SI MEMBRVM RVPSIT, NI CVM EO PAICIT, TALIO ESTO.

Probationes.

TALIONIS mentionem fieri in XII. ait Verrius hoc modo: SI MEMBRVM RVPSERIT *, NI CVM EO PACIT TALIO ESTO. Neque id quid ſignificet, indicat: puto, quia notum eſt: permittit enim Lex parem vindictam. Feſtus *in v. Talionis.* * Ruperit vel rupit.

Iniuriarum actio aut Lege, aut More, aut mixto iure introducta eſt. Lege XII. Tabul. de famoſis carminibus, *Membris ruptis, & oſſibus fractis.* Paul. 5. *ſent. t.* 4.

Pœna iniuriarum ex l. XII. Tabul. propter MEMBRVM quidem RVPTVM talio erat: propter Os verò FRACTVM nummariæ pœnæ conſtitutæ erant, quaſi in magnâ veterum paupertate. Sed pœna quidem iniuriarum quæ ex lege XII. Tabul. introducta eſt, in deſuetudinem abiit. §. 7. *Inſt. de iniuriis.*

Nonnulla autem in iſtis legibus nec conſiſtere quidem, viſa ſunt: velut illa lex Talionis: cuius verba, niſi memoria me fallit, hæc ſunt: SI MEMBRVM RVPSIT, NI CVM EO PACIT, TALIO ESTO. Præter enim vlciſcendi acerbitatem, ne procedere quoque executio iuſtæ talionis poteſt. Nam cui membrum ab alio ruptum eſt, ſi ipſi itidem rumpere per talionem velit, quæro an efficere poſſit rumpendi pariter membri æquilibrium? In quâ re primùm ea difficultas eſt inexplicabilis. Quid ſi quis membrum, inquit, imprudens ruperit? Quod enim per imprudentiam factum eſt, retaliari per imprudentiam debet: Ictus quippe fortuitus & conſultus non cadunt ſub eiuſdem talionis ſimilitudinem. Quonam igitur modo imprudentem poterit imitari, qui in exſequenda talione non licentiæ ius habet, ſed im-

ſed imprudentiæ, ſed & ſi prudens ruperit, nequaquam patietur aut altiùs ſe lædi aut latiùs: quod cuiuſmodi librâ atque menſurâ caueri poſſit, non reperio: Quin etiam ſi quid plus erit aliterúe commiſſum, res fiet ridiculæ atrocitatis, vt contraria actio mutuæ talionis oriatur, & adoleſcat infinita quædam reciprocatio talionum. Hactenus Fauorinus aduerſus hanc legem XII. Tab. Cui ita reſpondet Sex. Cæcilius. Quibuſdam, inquit, iniuriis Talionem quoque appoſuerunt. Quam quidem tu Talionem, vir optime, iniquiùs paulò inſectatus es: ac ne conſiſtere quidem dixiſti, lepidâ quadam ſollertiâ verborum: quoniam talioni par non ſit talio, neque RVMPI MEMBRVM facilè poſſit ad alterius rupturæ, vt ais tu, æquilibrium. Verum eſt, mi Fauorine, talionem ratiſſimam * fieri difficillimè: ſed Decemuiri minuere atque exſtinguere volentes huiuſcemodi violentiam pulſandi atque lædendi eo quoque metu coërcendos eſſe homines putauerunt: neque eius, qui membrum alteri rupiſſet & paciſci tamen de Talione redimenda nollet, tantam eſſe habendam rationem arbitrati ſunt, vt an prudens imprudénſue rupiſſet, ſpectandum putarent, aut talionem in eo vel ad amuſſim æquipararent, vel in librili perpenderent: ſed potius eundem animum eundémque impetum in eadem parte corporis, non eundem quoque caſum exigi voluerunt: Quoniam modus voluntatis præſtari poſſet, caſus ictûs non poſſet. Quod ſi ita eſt vt dico, vt & ipſe æquitatis habitus demonſtrat, taliones illæ tuæ reciprocæ argutiores profectò quàm veriores fuerint. Sed quoniam acerbum quoque eſſe hoc genus pœnæ putas: Quæ obſecro te, iſta acerbitas eſt, ſi idem fiat in te quod tute in alio feceris: præſertim cùm habeas facultatem paciſcendi, & non neceſſe ſit pati talionem, niſi eam tu elegeris? Quod Edictum autem Prætorium de æſtimandis iniuriis probabilius eſſe poteſt? Nolo hoc ignores hanc ipſam quoque talionem ad æſtimationem Iudicis redigi neceſſariò ſolitam: Nam ſi reus qui depeciſci noluerat, iudici talionem imperanti non

parebat,

parebat; æſtimatâ lite Iudex hominem pecuniæ damnabat: atque ita ſi reo & pactio grauis, & acerba talio viſa fuerat, ſeueritas legis ad pecuniæ multam redibat. *Hactenus Cæcilius* apud Gellium *l.20.cap.1* de Delictis.

Sed enim quum proletarij,& Aſſidui, & Sanates, & Vades, & Subuades & xxv. aſſes, & *taliones* furtorumq; quæſtio cum lance & licio euanuerint, omniſque illa XII. Tabul. antiquitas, niſi in legis actionibus centumuiralium cauſarum,lege Ebutiâ latâ conſopita ſit &c. Innominatus *ICtus apud Gellium l.16.c.10.*

Cap. de OSSE FRACTO.

QVI OS EX GENETALI FVDIT LIBERO, CCC: SERVO, CL. ÆRIS POENÆ SVNTO.

Probationes.

Iniurias factas, xxv. aſſibus ſanxerunt non omninò omnes, mi Fauorine,iniurias ære iſto pauco diluerunt, tametſi & hæc ipſa paucitas Aſſium graue pondus æris fuit. Nam librariis aſſibus in eâ tempeſtate populus vſus eſt: ſed INIVRIAS ATROCIORES, vt de OSSE FRACTO, non LIBERIS modò verùm etiam SERVIS impenſiore damno vindicauerunt. Quibuſdam autem iniuriis Talionem quoque appoſuerunt. Cæcilius *apud Gellium lib.20.c.1.*

Iniuriarum actio aut legitima eſt, aut honoraria. Legitima ex l.XII.Tabul. *Qui iniuriam alteri faxit, quinque & viginti ſeſtertiorum pœnam ſubito.* QVI OS EX GINETALI FVDIT LIBERO, CCC: SERVO, CL. POENAM SVBITO SESTERTIORVM. Paulus *libro ſingulari & titulo de in iuriis, apud auctor.collat.legum Moſaic.tit.de Atroci * iniuria.5.*

* Ita locum hîc reſtituo. legitur hactenus *Qua lex generalis fuit.* De quo cõſule Notas noſtras.

Pœna iniuriarum ex l.XII.Tabul.propter membrum quidem

dem ruptum,talio erat:propter os verò FRACTVM,nummariæ pœnæ conſtitutę erant,quaſi in magnâ veterum paupertate. Sed pœna quidem iniuriarum,quæ ex lege XII. Tabul. introducta eſt,in deſuetudinem abiit.§.7.*Inſt.de iniuriis.*

LEX. de TVTORIS DOLO FVRTOQVE.

Si Tutor [a] DOLO MALO gerat, vituperato: Quandóque [b] finita tutela eſcit, furtum duplione luito.

Probationes.

Sciendum eſt, SVSPECTI CRIMEN è lege XII. Tabul. deſcendere. Vlp.*lib.35.ad Edictum.l.1.§.2.π.de ſuſpectis tutor.* totidemq; verbis Iuſtin.*in pr.Inſt.eod.tit.* ταύτην τὴν κατηγορείαν ὁ δωδεκάδελτος ἐπενόησε νόμος. Theoph.ibid.

Si Aquiliana definitio [*doli mali*] vera eſt, ex omni vitâ ſimulatio diſſimulatioq; tollenda eſt, ita nec vt emat meliùs, nec vt vendat quicquam ſimulabit, aut diſſimulabit vir bonus. Atque ille DOLVS MALVS *etiam Legibus* erat vindicatus, vt *Tutela XII. Tabulis*, & circunſcriptio adoleſcentium lege Lætoriâ. Cicero 3.*de officiis.*

——— Iam tum erat ſuſpicio
DOLO MALO hæc fieri omnia. Terentius *Eunuch. Actu.3.Sc.3.*

Quod addidit *malo*, aut ἀρχαϊσμός eſt, quia ſic *in XII Tabulis à Veteribus ſcriptum* eſt, aut diaſtole eſt, quia eſt & bonus. *Donatus.*

Potes, inquit Craſſus, Oratores putare eos, quos multas horas expectauit, cùm in campum properaret & ridens, & ſtomachans Scæuula, cùm Hypſeus maximâ voce pluri mis verbis à M.Craſſo Præt. contenderet, * vt ei quem defendebat, causâ cadere liceret. Cn. autem Octauius, homo Conſularis non minùs longâ oratione recuſaret, ne aduerſarius causâ caderet: ac ne is,pro quo ipſe diceret, *turpi tutelæ*

* cùm de *impetranda* actione ageretur: non quidem verbis expreſſis. ſed dum plus in actione ſibi dari peteret, quàm lege conceſſum erat.

tutelæ iudicio atque omni moleſtiâ, ſtultitiâ aduerſarij liberaretur. Atqui non defuit illis patronis eloquentia, neque dicendi ratio aut copia, ſed Iuris Ciuilis prudentia: quòd alter plus lege agendo petebat, quàm quantum * *lex in XII. Tabulis permiſerat:* quod cùm *impetraſſet*, cauſa caderet: alter iniquum putabat plus ſecum agi, quàm quod eſſet in actione: neq; intelligebat, ſi ita eſſet actum, litem aduerſarium perditurum. Cicero *lib.1.de oratore.*

de DELICT. H.

* i vltra duplum.

Si ipſi tutores rẽ pupilli *furati* * ſunt, videamus an ea actione, quę proponitur *ex l.XII.Tabularum aduerſus tutorem in duplum*, ſinguli in ſolidum teneantur: Et quamuis vnus duplum præſtiterit, nihilominus etiam alij teneantur? Nam, in aliis *furibus* eiuſdem rei pluribus, non eſt propterea cœteris pœnę deprecatio, quòd ab vno iam exacta eſt: ſed Tutores propter admiſſam adminiſtrationem non tam inuito domino cõtrectare eam videntur, quàm perfidè agere: Nemo denique dicet, vnum Tutorem *& duplum hac actione præſtare*, & quaſi ſpecie condictionis aut ipſam rem aut eius æſtimationem. Tryphon *lib.14. diſputat.l.55. §.1.ff.de adminiſt.& pericul.tutor.*

* Tutor actione de rationibus diſtrahendis in duplum tenetur ex XII. Tabulis, velut fur nec manifeſtus: de quo actum Tab. 2 Eſt enim crimen illud tam proximum furto, vt & furti hoc nomine poſſe agi ſcribat Papinianus *l.1.§.22 ff.de tutela & ration. diſtrah.*

LEX. de PATRONI FRAVDE.

PATRONVS SI CLIENTI FRAVDEM FAXIT, SACER ESTO.

Probatio.

Ex lege XII.Tabul.venit, in quibus ſcriptum eſt. PATRONVS SI CLIENTI FRAVDEM FECERIT, SACER ESTO. Si enim clientes, quaſi colentes ſunt, Patroni quaſi patres, * tantundem eſt, clientem quantum filium fallere. Et hoc poſſe fieri ex Horatij dictis intelligimus, qui cùm loquetur de auaris potentibus, ait de vicino cliente. *Pellitur pater-*

* Cato oratione apud Cenſores in Lentulum: *Patrem primùm, deinde patronum proximũ nomen habere.* apud Gellium *l.5. c.13.*

nos in ſinu ferens Deos. Vrbano tamen hoc diſplicet, & dicit rarum eſſe hoc, magiſque contrarium, cùm magis patronos decipiant frequenter clientes. *Seruius ad hunc Virg.6. Aeneid. verſum. Et fraus innexa clienti.*

Cap. de FALSO λειπομαρτυρίου.

QVI * SE SIRI TESTARIER LIBRIPENSVE FVERIT, NI TESTIMONIVM FARIATVR, IMPROBVS INTESTABILISQVE ESTO.

* Perperam Hotoman nus aliique hoc caput ad teſtamentarios ſeu claſſicos teſtes pertinere putat.

Probationes.

Confeſſi æris, de quo facta confeſſio eſt, in XII. Tabulis ſcripeum eſt: *& poſt*. Item ex eiſdem Tabulis id quoque eſt. QVI SE SIRIT TESTARIER LIBRIPENSVE FVERIT, NI TESTIMONIVM FARIATVR*, IMPROBVS INTESTABILISQVE ESTO. *Gell.lib.15.c.13.de verbis Inopinatis*: vbi ait verbum *Teſtor* habitum in verbis *communibus*.

* μαρτυρηθῶσι.

Tarratiam Virginem Veſtæ fuiſſe lex Horatia teſtis eſt, quæ ſuper eâ ad populum lata, quâ lege ei plurimi honores fiunt, inter quos, ius quoque teſtimonij faciendi tribuitur: *teſtabiliſq́* vna omnium fœminarum vt ſit datur. Id verbum eſt ipſius legis Horatiæ. Contrarium eſt in XII. Tabulis ſcriptum, IMPROBVS INTESTABILISQVE ESTO. *Gell.lib.6.c.7.*

Cùm *Lege* quis *inteſtabilis* eſſe iubetur, eò pertinet, ne eius teſtimonium recipiatur: Et eo amplius, vt quidam putant, neue ipſi dicatur teſtimonium. Gaius *lib.22.ad Edictum prouinciale l.26.ꝟ.qui teſt am.fac.v.Theophilum §. 6. Inſt. de teſt. ordin.*

Cap. de FALSO ψευδομαρτυρίας.

Si falſum teſtimonium DICASIT, Saxo deIcitor.

Probationes.

de Dicticiis.

Probationes.

An putas Phauorine, ſi non illa etiam legis XII. Tabularum *de teſtimoniis falſis* pœna obſoleuiſſet, & ſi nunc quoque, vt antea, qui falſum teſtimonium dixiſſe conuictus eſſet, è ſaxo Tarpeio deiiceretur, mentituros fuiſſe pro teſtimonio tam multos quàm videmus? Cæcilius *apud Gellium l.20.c.1.*

Dicassit, dixerit. *Feſtus.*

LEX. de parricidio cvivslibet hominis.

Si [a] qui hominem liberum dolo ſciens morti duit: qvive [b] malvm carmen incantaSit, aut malvm [c] venenvm faxit, duítue, paricida esto.

Probationes

a. ¶ Si qui hominem liberum dolo ſciens morti duit; paricida esto.

Frugem aratro quæſitam furtim noctu pauiſſe ac ſecuiſſe, puberi XII. Tabulis capitale erat, ſuſpenſúmque Cereri necari iubebant, *grauiùs quàm in homicidio conuictum:* impubem Prætoris arbitratu verberari, noxiámque duplione decerni. Plinius *lib.18.c.3.*

Lex Numæ Pompilij Regis. Si qvis hominem libervm dolo sciens morti dvit, paricida esto. Feſtus *in v. Paricidi Quæſtores.*

b ¶ vt & qvi malvm carmen incantaSit.

Maximæ quæſtionis & ſemper incertæ eſt, valeántne aliquid verba & incantamenta carminum? Sed viritim ſapientiſſimi cuiuſque reſpuit fides. In vniuerſum verò omnibus horis credit vita nec ſentit. *Et poſt.* Quid? non &

 legum

legum ipſarum in XII. Tabulis verba ſunt, *Qui fruges excantaſſet*: Et alibi. QVI MALVM CARMEN INCANTASSET. Plinius *lib. 28. c. 2. An ſit verborum aliqua vis*.

C ¶ AVT MALVM VENENVM faxit duitue.

Qui VENENVM dicit, adIcere debet, vtrùm MALVM an bonum: nam & medicamenta venena ſunt: quia eo nomine omne continetur, quod adhibitum naturam eius, cui adhibitum eſſet, mutat. Cùm id quod nos venenum appellamus, Græci φάρμακον dicunt, apud illos quoque tam medicamenta, quàm quæ nocent, hoc nomine continentur: vnde *Adiectione* alterius nomine *diſtinctio fit. Admonet nos ſummus apud eos Poëtarum Homerus.* nam ſic ait

* forte nominis.
* Odyſſeæ.

φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα πολλὰ δὲ λυγρά.

Venena multa quidem bona mixta, multa etiam mala. Gaius *libro 4. ad l. XII. Tab. in l. 236. in pr. ff. de V. S.*

A Videtur Feſtus *in fine litera P.* aliquid de veneficiis ex lege XII. Tabularum retuliſſe.

tribus xxx. . . . .
de capite ci . . . .
vetant XII. . . . .
neficiis, quique . . . .
nant, quia ipſi ind. . . . .

Quam lacunam ſic explet Scaliger.

Tribus xxxv. Aut priuilegia irrogare, aut de capite ciuis ſtatuere niſi maximo comitiatu vetant XII. Tabularum leges, prætèrquam in veneficiis, quique malum carmen incantant, quia ipſi indemnati iure occiduntur.

LEX. QVI PARENTEM. de PARENTICIDIO.

QVI PARENTEM NECASIT, CAPVT OBNVBITO: coleóque inſutus in profluentem mergitor.

Probationes.

Lex eſt, QVI PARENTEM NECASSE IVDICATVS ERIT, VT OB-

IS OBVOLVTVS ET OBLIGATVS CORIO DEIICIATVR IN PROFLVENTEM. Malleolus iudicatus eſt matrem necaſſe: ei damnato ſtatim folliculo lurino os obuolutum eſt, & ſoleæ ligneæ pedibus inductæ ſunt, & in carcerem ductus eſt. Auctor *ad Herennium.lib.*1. de delictis.

Laudatur hæc lex à Cornificio, non iiſdem prorſus verbis, quibus in ipſis XII. Tabulis perſcripta fuerat: docet Feſtus, qui hæc verba, CAPVT OBNVBERE, (quod *obuoluere* ſignificat) in eâ nominatim fuiſſe ait: itaque horum verborum loco IS OBVOLVTVS, in ipsâ lege erat CAPVT OBNVBITO, quæ etiam apud Liuium extant.

Nuptias dictas eſſe ait Ælius & Cincius, quia flameo caput nubentis obuoluatur, quod antiqui obnubere vocarunt. Ob quam cauſam legem quoque, QVI PARENTEM *, iubere, CAPVT EIVS OBNVBERE, QVI PARENTEM NECAVISSET, quod eſt, *obuoluere*. Feſtus *in v. Nuptias.*

* *Legem quoque Parenſtam*: Ita corruptè *legitur*: Scaliger reponit, *Parens Tab.* III. 1. *Legem parent tabula tertia*. At nullibi ea lex reperitur. Lege itaque *Qui parentem*: quod ſequentia docent: & extat hæc ipſa lex apud Auctorem 1. ad Herennium.

Tarquinius Rex M. Tullium Duumuirum, quòd librum ſecreta ciuilium ſacrorum continentem cuſtodiæ ſuæ commiſſum corruptus Petronio Sabino deſcribendum dediſſet, culeo inſutum in mare abiici iuſſit: Idq; ſupplicij genus non *multò poſt* parricidis *Lege* irrogatum eſt: Iuſtiſſimè quidem, quia pari vindicta parentum ac Deorum violatio expianda eſt. Valer. Maximus *lib.*1.*c.*1.§.13.

Hûc pertineat etiam fortè locus hic apud Ennium *Hecubâ*: *Sed nunquam ſcripſiſtis* QVIS * PARENTEM *aut hoſpitem* NECASSET, *quos quis cruciatus peruiteret*? Nonius *c.* 2. *v. perbitere, perire.* *v. Scribſiſtis: QVI PARENTEM.

V 3 AD

à vicina inſulâ. Papirius *Iuſtus lib.1.de Cognition.l.* 14.*ff.de ſeruit. præd. vrban.* de Delictis.

Ambitus propriè dicitur inter vicinorum ædificia locus duorum pedum & ſemipedis ad circumeundi facultatem relictus. Feſtus *in v. Ambitus*: & ex eo totidem verbis Iſidorus 15.*origin.vlt.*

LEX. de SODALIBVS eorúmque inter ſe legibus.

SODALES, legem * quam volent, dum ne quid ex publicâ coRompant, ſibi ferunto·

Poſſit quoque hæc lex referri ad lib 7 de *quo in Notis* * vel, *pacientur.*

Probatio.

Sodales ſunt qui eiuſdem collegij ſunt, quam Græci ἑταιρίαν vocant. His autem poteſtatem facit LEX, * PACTIONEM QVAM VELINT SIBI FERRE, DVM NE QVID EX PVBLICA LEGE CORRVMPANT. ¶ Sed * hæc lex videtur ex lege Solonis translata eſſe. Nam inluc ita eſt, Ἐάν δὲ δῆμος [a], ἢ φράτορες [b], ἢ ΙΕΡΩΝ ΟΡΓΕΩΝ Η ΝΑΥΤΑΙ, ἢ σύσσιτοι, ἢ ὁμόταφοι, [c], ἢ θιασῶται [d], ἢ ἐπὶ ΛΙΑΝ [e] ΟΙΧΟΜΕΝΟΙ, ἢ εἰς ἐμπορίαν, ὅτι ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους κύριον εἶναι, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα. i. Si autem Tribus, vel Fratres, vel ſacrorum Orgeones, vel Nautæ, vel Synſiti, vel qui in eodem ſepulchri ius habent, vel Thiaſotæ, vel ſocij ad prædam coitionis, vel negotiationis, quid inter ſe ſtatuant, firmum id ratumque ſit, niſi publicæ hoc leges prohibeant. Gaius *lib.*4. *ad l.XII.Tabul.l.vlt.ff.de collegiis.*

* Lex XII. Tab.

* Gaij interpretatio

ARBALES SODALES, οἱ περὶ ὅρων δίκας ὁσκοῦντες δικασταί. Gloſſæ *Philoxeni ex libro de officio Proconſulis.*

a δημόσ: Ita Salmaſius obſeruation. in ius Atticum cap. 4.

b ἱερῶν ὀργίων μέλοντες Ita in Baſil. Cuiac. lib. 7. obſ. c. 30. Quidam ἱερῶν ὀργίων μόνον. γρ. vel φράτορες ἱερῶν ὀργίων, vel quod malim ἢ ἱερῶν ὀργεῶνες. de quibus vide Suidam in voce ὀργεῶνας, vbi & teſtamentum Theophraſti ſuper eo allegat, & Seleucum, qui in Axonas Solonis olim ſcripſerat, & Pollucem

Cui

Cui poſtea in hoc acceſſit emendatio Salmaſij ἢ ἱερεῦσιν, ἢ ὀργεῶσιν. Et tamen ὀργίων hic retinendum, vt apud Ariſtotelem ... ἢ τῶν φρατέρων, ἢ τῶν ὀργίων pro ὀργεώνων. Quod Harpocration notauit.

c Ὁμώνυμοι.) Salmaſius reſtituit ὁμογάλακτες: Qui iidem cum ὁμογαλάκτοις. De his Pollux & Philochorus apud Suidam, iidem & γεννῆται dicti.

d διατιθῆται v. Suidam in v. διατιθ.

e ἐπὶ λῃστείαν ἰοχόμενοι: ita in Baſil. ἐπὶ αὐτὴ τῆς λῃστείας. Alius reponit σῖτον. l. frumentum. Salmaſius ... ,ita intelligantur hic inſtitores & propolæ, qui à mercatoribus magnariis emunt, quod per partes in foro vendant. Iidem poſtea hunc totum locum ita refinxere, ἢ χρηματιούμενοι, vel καπηλεύοντες, ἢ ἐμποροῦντες.

LEX. de FINIVM RATIONE incerta, ad exemplum legis Atticæ Solonis.

Probatio.

Sciendum eſt, in actione finium regundorum illud obſeruandum eſſe, quod, ad exemplum *quodammodo* * eius legis ſcriptum eſt, quam Athenis Solonem dicitur tuliſſe. Nam illic ita eſt. ἐάν τις αἱμασίαν παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύγῃ, τὸν ὅρον μὴ παραβαίνειν: ἐὰν τειχίον, πόδα ἀπολείπειν: ἐὰν δ' οἴκημα, δύο πόδας: ἐὰν δ' τάφον ἢ βόθρον ὀρύττῃ, ὅσον τὸ βάθος ᾖ, τοσοῦτον ἀπολείπειν: ἐὰν δ' φρέαρ, ὀργυιάν: ἐλαίαν δὲ καὶ συκῆν, ἐννέα πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου φυτεύειν: τὰ δ' ἄλλα δένδρα, πέντε πόδας. i. Si quis maceriã ad alienum prædium (hæredium in XII. Tabul.) fixerit infoderítque, terminum ne excedito: ſi parietem, pedem relinquito: ſi verò domum, pedes duos: ſi foſſam aut ſcrobem foderit, quantum profunditatis habuerint, tantum ſpatij relinquito: ſi puteum, paſſus latitudinem. At verò oleam & ficum ab alieno ad nouem pedes plantato: cœteras arbores, ad pedes quinque. Gaius *lib. 4. ad l. XII. Tabul. l. vlt. ff. finium regundorum.*

LEX. de QVINQVE PEDVM VSVCAPIONE.

Intra v. pedes, vſus auctoritas nec eſto.

Probatio-

Probationes.

Ex hac autem non rerum, ſed verborum diſcordia, controuerſia nata eſt de *finibus:* in quâ, *quoniam vſucapionem XII. Tabulæ inter quinque pedes eſſe* noluerunt, depaſci veterem poſſeſſionem Academiæ ab hoc acuto homine non ſinemus: nec Maniliâ lege ſinguli: ſed *ex his* *, tres arbitri fines regemus. Cicero 1. *de legibus: de ſe, Attico, & Quincto intelligens.*

* i. *XII. Tabul.* De quibus ſuperiùs actum. Nec tamen improbo, quod Cuiacius hic tentat, è *XII.* Male, qui ſimile quid tentat apud Plinium *lib. 18. c. 1.* vt alibi oſtendemus. Porrò de hoc quinque pedum ſpatio præter hunc Ciceronis locum & proximum ex Theodoſij M. l. vlt. C. Th. fin. regundor. eſt inſuper lex. *3. 4. eo. C. Th.* Sunt & loca Siculi Flacci, Frontini & Aggeni Vrbici: Denique eſt & locus Pauli *lib. 5. ſent. 16.* quem ex duob. Mss. Cuiacius extulit.

De eo tantum ſpatio, hoc eſt, pedum quinque, qui *Veteri iure præſcripti ſunt, ſine obſeruatione temporis*, arbitros iuſſimus iudicare. Imp. Theodoſ. M. *l. vlt. Cod. Theod. finium regũdorum.*

LEX. de FINIVM REGVNDORVM IVDICIO. *♥ Cic. Topicis apud Boët. p. 822.*

SI IVRGANT [a] adfines, finibus [b] regundis Prætor arbitros tris aDicito.

Probationes.

a ¶ SI IVRGANT.

Iurgium & *lis* hanc habent diſtantiam: quòd *iurgium* leuior res eſt: ſiquidem inter beneuolos aut propinquos diſſenſio vel concertatio, *iurgium* dicitur: Inter inimicos diſſenſio, *Lis* appellatur. M. Tullius *de Republicâ lib. quarto. Admiror nec rerum ſolùm, ſed verborum etiam elegantiam.* SI IVRGANT, *inquit,* [*Lex ſcilicet XII. Tabularum.*] *Beneuolorum concertatio, non lis inimicorum, Iurgium dicitur.* Et in ſequenti. IVRGARE *igitur Lex putat inter ſe vicinos, non litigare.* Nonius. *c. 5. verbo Iurgium 34.*

b ¶ Finibus regundis Prætor arbitros tris aDicito.

Controuerſia nata eſt de finibus: In quâ, quoniam vſucapionem

Digitized by Google

capionem XII. Tabulæ inter quinque pedes eſſe noluerunt, depaſci veterem poſſeſſionem Academiæ ab hoc acuto homine non ſinemus: nec Maniliâ lege ſinguli, ſed ex his * ARBITRI FINES REGEMVS *. Cicero 2. *de legibus.*

* *i. XII. Tab.* Eſt tamen, vt dixi, qui tentat non malè, *è XII.*
* de ſe, Attico, & Quincto intelligit *Cicero.*

LEGES, quibus HORTI, HEREDII,[a] TVGVRII[b] mentio fiebat, incertæ.

Probationes.

a ¶ HORTVS, HEREDIVM.

In XII. Tabulis legum noſtrarum, nuſquàm nominatur villa, ſemper in ſignificatione eâ HORTVS: in horti verò, HEREDIVM. Plinius *lib. 19. c. 4. de Hortorum curâ.*

b ¶ TVGVRIVM.

Tuguria à tecto appellantur, ædificia ruſticorum ſordida. Quo nomine Valerius in explanatione XII. ait etiam . . . . . ſignificari. Feſtus *in v. Tuguria.*

Pomponius lib. 30. ad Sabinum *l. 180 ff. de V. S.* Tugurij (inquit) appellatione omne ædificium, quod ruſticæ magis cuſtodiæ conuenit, quàm vrbanis ædibus ſignificatur. Ofilius ait Tugurium à tecto, tanquam Tegularium eſſe dictum. vt Toga, quòd eâ tegamur.

Cap. de ARBORIBVS CÆDENDIS.

* vel agrum. Si Arbor in vicini fundum * inpendet, XV. pedes altiùs ſublucator.

Probationes.

Ait Prætor. *Quæ arbor ex agro tuo in agrum illius impendet, ſi per te ſtat, quominus pedes xv. à terrâ eam altiùs coërceas, tunc*

quominus

quominus illi ita coërcere lignaq́ſibi habere liceat, vim fieri veto. de Iuribus PRAEDIORVM.

¶ Quod ait Prætor, & Lex XII. Tabul. efficere voluit, *Vt quindecim pedes altius rami arboris circumcidantur* *. Et hoc idcircò effectum eſt, ne vmbra arboris vicino prædio noceret. Vlp *lib.71.ad Edictum.l.1.§.8.ϖ.de arbor.cæd.*

Edicta Vlpiani verba.

* v. Paulum ſ*ent.* 6. §. 13. qui *Sub.mcan. de* verbo vtitur ex l.XII.Tabul. vt puto, deſumpto.

Si arbor ex vicini fundo vento inclinata in tuum fundum ſit, *ex l. XII. Tab.* de adimendâ ea rectè agere potes, *ius ei non eſſe ita arborem habere.* Pomponius. *lib.34.ad Sabin.l.2. ϖ. de arbor.cæd.quo libro de Iuribus Prædiorum Ruſticorum egit.*

Cap. de GLANDE LEGENDA.

Si GLANS in EM * caduca * fiet, domino legere ius eſto.

* i. in eũdem fũdum, *vicini* ſcilicet: de quo ſuperiore capite actum. *Emem*, pro *eundem*. v. *Feſtum*.

* vel *procidua*.

Probationes.

Glandes, opes eſſe nunc quoque multarum gentium, etiam pace gaudentium, conſtat. *Et mox.* Cautum eſt præterea *Lege XII. Tabularum*, VT GLANDEM IN FVNDVM ALIENVM PROCIDENTEM* LICERET COLLIGERE *. Plinius *lib.16.c.5.de Glande.*

* in Prætoris edictum ita conuerſum hoc caput. *Glandem, quæ ex illius agro in tuum cadat, quominus illi tertio quoque die legere, auferre liceat, vim fieri veto. l 1.ff.de glande legenda.*

GLANDIS appellatione omnis fructus continetur, vt *Iauolenus* ait, exemplo Græci ſermonis, apud quos omnes arborum ſpecies ἀκρόδρυα * appellantur. Gaius *lib. 4. ad l. XII. Tabul.l.236.§.1.ϖ.de V.S.*

* Schol. Ariſtophanis in Equitib ἀχράδες τοῦ δένδρου ὀπώρα ἐκαλουν. Moſchopulus de figuris. Δρυῶ κοινοῖς ἐςι παῖ ἐκαίνων δένδρων οἱ παλαιοὶ ὅτω ἢ ἀκρόδρυα πάντας τὰς ὀπώρας. Ex quo Suidas: ἀκρόδρυα κοινῶς ἀκρόδρυα, πάντες οἱ τῶν δένδρων καρποί.

LEX. de Iure AQVARVM.

SI AQVA PLVVIA MANV NOCET, Prętor arcendę aquę arbitros tris aDicito: NOXÆQVE DOMINO CAVETOR.

 Probatio-

Probationes.

Quod ita ſcriptum eſt, *videbitur*, pro hoc accipi debet, *videri poterit*: & ſic verba legis XII. Tabul. *Veteres* interpretati ſunt: SI AQVA PLVVIA NOCET, id eſt, ſi nocere poterit. Pomponius. *lib.7. ex Plautio l. Labeo* 21. *ff. de ſtatulib.*

Genus eſt, *Aqua pluuia nocens*: Eius generis formæ, *loci vitio*, & *manu nocens*: Quarum altera *iubetur** ab Arbitro coërceri, altera non iubetur. Cicero *Topicis*.

Si per publicum locum, riuus Aquæductus priuato nocebit*, erit actio priuato *l.* XII. Tabul.* VTI NOXÆ* DOMINO CAVEATVR. Paulus *lib.* 16. *ad Sabin. l.* 5. *ff. ne quid in loco publico vel itinere fiat.*

* ſcilicet leg. XII. Tab.
* i. nocere poteſit.
* i. ex mente l. XII Tab.
* i. *noxæ nomine.*

LEX. de VIÆ LATITVDINE.

Via in poRecto VIII. P. IN AMFRACTO XVI. P. lata eſto.

Probationes.

VIÆ LATITVDO ex leg. XII. Tab. IN PORRECTVM, OCTO PEDES habet: IN AMFRACTVM, id eſt, vbi flexum eſt, SEDECIM. Gaius *lib.7. ad Edictum prou. l.* 8. *ff. de ſeruit. præd. ruſt. quo, de ſeruitutibus egit.*

Quod eſt, *terrarum amfracta reuiſam.* Amfractum eſt ab origine flexum duplici: dictum ab *ambitu* & *frangendo*. Ab eo *Leges* iubent,* IN DIRECTO, PEDVM OCTO ESSE, IN AMFRACTO, SEXDECIM, id eſt in flexu. Varro 6. *de linguâ, num.*2.

Latitudo actûs, itineríſque ea eſt, quæ demonſtrata eſt. Quòd ſi nihil dictum eſt, hoc ab arbitro ſtatuendum eſt. In via aliud iuris eſt: ne, ſi dicta latitudo non eſt, *Legitima** debea-

* ſupple. *viam.*
* *Legitima latitudo* quę lege XII Tabul. definita.

debeatur. Si locus, non adiectâ latitudine nominatus eſt, per eum qualibet iri poterit: ſin autem prætermiſſus eſt, æquè latitudine non adiectâ per totum fundum vna poterit eligi via, duntaxat eius latitudinis quæ *Lege* comprehenſa eſt: pro quo ipſo, ſi dubitabitur, *Arbitri officium* inuocandum eſt. Iauolenus *lib.* 10. *ex Caſſio. l.* 13. §. 2. 3. *ff. de ſeruit. præd. ruſtic.* de Iuribus PRAEDIORVM.

Si ab initio potuit anguſtior conſtitui via, quàm LEGE finita eſt. *Et mox*: Contra illud commodum acceſſiſſe ei, cui via debebatur, quòd per duas pariter vias ire agere poſſit, biſque *octonos* in porrectum, & *ſenos denos* in anfractum. Celſus *lib.* 5. *Digeſt. l.* 6. §. *certè* ꝟ. *quem. ſeruit. amitt.* vbi malè Accurſius LEGEM pactum interpretatur.

LEX. de VIA MVNIENDA.

Si via per amſegetes iMunita eſcit, quâ volet, iumentum agito.

Probatio.

Lex, vſum authoritatem fundi iubet eſſe biennium. At vtimur eodem iure in ædibus, quæ in *Lege* non appellantur. SI VIA SIT IMMVNITA, iubet, QVA VELIT, AGERE IVMENTVM. Poteſt hoc ex verbis intelligi, licere, ſi via ſit in Brutiis immunita, agere, ſi velit, iumentum per M. Scauri Tuſculanum. Cicero *pro A. Cæcinna: de lege X I I. Tabul. diſſerens.*

AMSEGETES, dicuntur, quorum ager viam tangit. *Feſtus.*

AD TABVLAM IX.

PROBATIONES.

LEX. de PRIVILEGIIS.

PRIVILEGIA NE INROGANTO.

Probationes

Leges præclariſſimæ de XII. Tabulis tralatæ duæ : quarum altera *Priuilegia tollit*, altera, de Capite ciuis rogari niſi maximo Comitiatu vetat, nondum initis ſeditioſis Trib. pleb. Negotialis, neque ſatis quidem admirandum, tantùm maiores in poſterum prouidiſſe. *Et mox*; In priuos* hominesleges ferri noluerunt. Id enim eſt Priuilegium: Quo quid eſt iniuſtius? Cùm legis hæc vis ſit, ſcitum & iuſſum eſſe in omnes. Ferri de ſingulis niſi Centuriatis comitiis noluerunt : deſcriptus enim populus, &c. Cicero 3. *de Legibus*.

* malè vulgò *priuatos*.

Cùm & ſacratis legibus, & XII. Tabulis ſancitum eſſet, Vt *neque priuilegium irrogari liceret*, neque de Capite [*Ciuis*] niſi Comitiis Centuriatis rogari, &c. Cicero *pro A. Sextio*.

Vetant leges ſacratæ, vetant XII. Tabulæ, *leges priuis* * *hominibus irrogari* : Id eſt enim PRIVILEGIVM. Nemo vnquam tulit, nihil eſt crudelius, nihil pernicioſius, nihil quod minùs hæc ciuitas ferre poſſit. Cicero *pro domo ſuâ ad Pontifices*.

* malè vulgò *priuatis*.

Quem Ciceronis locum ſunt qui Feſtum *in v. priuilegium* retuliſſe, ex eius fragmentis coniiciunt.

LEX.

de Iure PVBLICO.

LEX. de Iuris ÆQVALITATE.

NEXO SOLVTO, FORTI SANATI ſiremps ius eſto.

Probationes.

Sanates, dicti ſunt, qui ſupra infráque Romam habitauerunt, quod nomen his fuit, quia cùm defeciſſent à Romanis, breui poſt redierunt in amicitiam, quaſi ſanatâ mente. Itaque in XII. cautum eſt, vt IDEM IVRIS ESSET SANATIBVS QVOD FORCTIBVS, id eſt, bonis & qui nunquam defecerant à P. Romano. Paulus *in v. Sanates*.

*Sanates quaſi ſana*ti appellati, *id eſt, ſanata mentis.* Sulpicius *autem Rufus, ſanates* & Opillus *Aurelius exiſtimant* dici inferioris *loci gentes* vt Tiburtes *& alios qui cum* populo Tibur *te habitarunt in agro* Tiburti, id *eſt peregrinos inſe* rioriſque loci *gentes. Itáque ſcriptum eſt* in XII. NEXO SOLVTO FORTI SANATI IDEM IVS ESTO. id eſt bono*rum*, **quod & peregrino* qui & infe *riorum coloniarum*. quæ ſunt *deducta in Priſcos* Latinos, *quas Priſcus Rex in* egerit ſecundùm *mare*, *ſupra & infra* Romam *in ciuitates Latinorum* eoſque ſanat*is propterea quòd* præter opinio *nem eos parauiſſet* ſanauiſſet*que*, *& cum eis paciſci* potuiſſet, no*minauit*, *vt ait* Cincius lib. II. de *officio Iuriſconſulri*.

* bono Romano idem quod. *Scal.*

fulti. Ne Valerius *quidem Meſſala* in XII. explanatione *id omiſit. qui tamen* in eo libro qu*em de dictis in*uolutè inſcribit *fortis & ſanatis ait* duas gentes finitimas *eſſe, de quibus legem* hanc ſcriptam *eſſe, qua cautu*m vt id ius manifeſto, quod populus R. haberent, *neq; alios quàm for*ctos & ſana*tes eam legem ſignificare* exiſ*timat, hoc intellectu.* Multi ſunt, *quibus quod alias placuit*, diſpli*ceat poſteà. Ideoq; ai*t ſant forcti *ſignificare ſanati* inſani. *Vrſini Schedæ.*

Sedenim quum proletarij,& Aſſidui,& *Sanates*,& Vades, & Subuades, & xxv. aſſes,& Taliones furtorúmque quæſtio cum lance & licio euanuerint, omníſque illa XII. Tabul. antiquitas, niſi in legis actionibus centumuiralium cauſarum lege Ebutiâ latâ conſopita ſit: &c. Iuriſconſultus apud Gellium *lib.* 16. *cap.* 10.

LEX. de REPETVNDIS.

Si Iudex Arbitérve iure datus, ob rem dicendam pecuniam aCepſit, capital eſto.

Probatio.

Niſi duram eſſe legem putes, quæ Iudicem Arbitrúmve iure datum, qui ob *rem* dicendam * pecuniam accepiſſe conuictus eſt, capite punit. Cæcilius *apud Gellium lib* 20. *c.* 1. *legem XII. Tabularum à duritie aduerſus Fauorinum vindicans.*

* al. *indicandam.* al. *diſceptandam.*

LEX.

de Iure Pvbli-co.

LEX. de capite civis.

De capite civis nisi per maximvm comitiatvm ne fervnto.

Probationes.

Leges præclariſſimæ de XII. Tabulis tralatæ duæ. Quarum altera PRIVILEGIA TOLLIT: altera DE CAPITE CIVIS ROGARI NISI MAXIMO COMITIATV vetat, nondum inuentis ſeditioſis Tribunis pleb. In priuos homines leges ferri noluerunt: Id enim eſt *Priuilegium.* Quo quid eſt iniuſtius? Cùm legis hæc vis ſit, ſcitum eſſe & iuſſum in omnes: *Ferri de ſingulis* * *niſi Centuriatis Comitiis, noluerunt.* Deſcriptus enim populus Cenſu, Ordinibus, Ætatibus, plus adhibet ad *ſuffragium conſilij: quàm fuſè in Tribus conuocatus.* Cicero 3. *de Legibus ſub fin.*

Cur, cùm de capite ciuis (non diſputo, cuiuſmodi ciuis) & de bonis proſcriptio ferretur, cùm & ſacratis legibus, & XII. Tabulis ſancitum eſſet, *vt neque priuilegium irrogari liceret*, neque *de capite niſi Comitiis Centuriatis rogari:* nulla vox eſt audita Conſulum? conſtitutumque illo anno eſt, quantum in illis duabus huius imperij peſtibus fuit, iure poſſe *per operas concitatas* quemuis ciuem nominatim Tribuni plebis conſilio *ex ciuitate exturbari.* Cicero *orat. pro P. Sextio.*

Quo more, quo exemplo legem nominatim de capite ciuis indemnati tuliſti? vetant leges ſacratæ, vetant XII. Tabulæ, *leges priuis hominibus irrogari*, id enim eſt *priuilegium*: nemo vnquam tulit, nihil eſt crudelius, nihil pernicioſius, nihil quod minùs hæc ciuitas ferre poſſit. Cicero *pro domo ſua ad Pontifices.*

Intra Carthaginem verò apparere in plateis & compitis Dei ſeruos ſine contumeliâ atque execratione vix licuit.

Y Perſe-

Perſecutionem hoc quidem fuiſſe non putant, quia non & occiſi ſunt. Sed in vrbe illâ non tam hominum fuerunt hæc beneficia quàm Legum. INTERFICI * enim INDEMNATVM QVEMCVNQVE HOMINEM etiam XII. Tabularum *decreta* vetuerunt. In quo agnoſcitur, quòd magna illic prærogatiua dominicæ religionis fuit, vbi ideò tantùm ſeruis Dei licuit euadere, quia à *pagano iure* defenſi ſunt, ne Chriſtianorum manibus trucidarentur. Saluianus *lib.5.de Gubern.Dei. circa fin.*

* de Capite ciuis Romani niſi per maximum Comitiatum neferunto. Hanc legem intelligit Saluianus, neque alia quærenda eſt, vel comminiſcenda.

LEX X. de QVÆSTORIB. PARICIDI.

. . . . .

. . . .

Probationes.

Conſules, ne per omnia Regiam poteſtatem ſibi vindicarent, lege latâ factum eſt, *Ne poſſent in caput Ciuis Romani animaduertere iniuſſu populi. Et poſt.* Et quia, vt diximus, *de capite ciuis Romani iniuſſu populi non erat lege permiſſum Conſulibus ius dicere*, propterea Quæſtores conſtituebantur à populo, qui capitalibus rebus præeſſent: hi appellabantur *Quæſtores parricidij*, quorum etiam meminit *Lex XII. Tab.* Pomponius *lib.ſingul. Enchiridij. l. 2.§.16. & 23. ff.de origine iuris.*

* al. Parricidi.

Parici * Quæſtores appellabantur, qui ſolebant creari causâ rerum capitalium quærendarum. Nam paricida non vtique is, qui parentem occidiſſet, dicebatur, ſed [qui] qualemcunque hominem. Id autem * fuiſſe indicat lex Numæ Pompilij Regis his compoſita verbis. *Si quis hominem liberum dolo ſciens morti duit, paricida eſto.* Feſtus *in v.Parici.*

* indemnatum.

Quæſto-

Quæſtores creabantur à populo, qui quærerent de rebus *capitalibus*, vnde & in XII. Tabulis: *Quæſtores paricidi* appellantur. Feſtus *in v. Quæſtores*. de Iure PVBLICO.

LEX. de COETIBVS NOCTVRNIS.

Si qui in vrbe Cœtus nocturnos agitaSit, capital eſto.

Probationes.

Cùm hæc omnia conſtent, animaduertendum eſt, pariter vno maleficij genere, Catilinam non modò Deos ac patriam. verùm etiam Mores, *Leges*, conſuetudinem vrbis atque inſtituta maiorum violaſſe. Primùm XII. * Tabulis cautum eſſe cognoſcimus: NE QVIS IN VRBE COETVS NOCTVRNOS AGITARET: deinde Lege Gabiniâ promulgatum, *Qui coitiones vllas clandeſtinas in vrbe conflauiſſet, more maiorum capitali ſupplicio multaretur.* De te itaque Catilina ſciſcitor, tun' cœtus iſtos commilitonum *contra præcepta XII. Tabularum, contra Leges noſtras*, contra verò Senatus ac plebis auctoritatem noctu cogendos eſſe putauiſti? *Et poſt.* Quid Leges igitur noſtras violas, Catilina? quid Senatus auctoritati contradicis? Æquum enim eſt, inſtituta maiorum atque edicta grauiſſimi ſanctiſſimíque ordinis, quia perſtringere tuâ veſania non es veritus, ea reſtituas ac ſarcias ſupplicij tui memorabili animaduerſione. *Et poſt*: Maiores olim noſtri ſapientiſſimi homines & ſine dubio grauiſſimi, *num leges è Græcia per legatos ſuos accerſendas eſſe putauerunt*, quibus hanc Imperij magnitudinem perpetuò ſtabilirent, vt tu homo recens, ſeueritate illarum cum barbatulis tuis abutereris? &c. Porcius Latro *Declamatione in L. Serg. Catilinam.*

LEX. de EO, QVI HOSTEM CONCITAVIT.

Si qui PerdueLem concitaSit, ciuémve PerdueLi tranſduit, capital eſto.

Probatio.

Lex XII. Tabular. iubet, Eum, QVI HOSTEM CONCITAVERIT, QVIVE CIVEM HOSTI TRADIDERIT, CAPITE PVNIRI. Marcianus *lib.* 14. *Inſt. l.* 3. *ff. ad l. Iul. maieſt.*

* Sciptum erat in ipſa L. XII. Tabularum PERDVELLI. Citatur à quibuſdam Polybius *lib.* 3. ad hos caput.

AD TA-

AD TABVLAM X.

de IVRE SACRO.

PROBATIONES.

LEX. de IVREIVRANDO.

. . . .
. . . .

Probationes.

Nullum vinculum ad aſtringendam fidem Iureiurando maiores arctius eſſe voluerunt. Id indicant *leges in XII. Tabulis*, indicant ſacra, indicant fœdera, quibus etiam cum hoſte deuincitur fides: Indicant notationes animaduerſioneſq; Cenſorum, qui nullâ de re diligentiùs quàm de Iureiurando iudicauerunt. Cicero 3. *de officiis*.

Iuſiurandum apud Romanos inuiolatè ſanctéq; habitum ſeruatúmque id & moribus *Legibusq;* multis oſtenditur. Gellius *lib.* 7. *c.* 18.

LEX. de SEPVLTVRÆ LOCO:

HOMINEM MORTVM IN VRBE NE SEPELITO, NEVE VRITO.

Probatio.

Hominem * *mortuum*, (inquit lex in XII. Tabulis,) *in vrbe ne ſepelito*

* Relata hæc lex, Duellio Conſule, Seruius in Æneid. ibi: vrbiq; remittunt.

ne ſepelito néve vrito. Credo, vel propter ignis periculum. Quod autem addit *Néve vrito*, indicat, non qui vratur, ſepeliri, ſed qui humetur. Att. Quid cui * poſt xii. Tabulas in vrbe ſepulti ſint? M. Claros viros credo, Tite, fuiſſe eos, quibus hoc ante hanc Legem virtutis causâ tributum eſt, vt Publicolæ, vt Tuberto, quod eorum poſteri iure tenuerunt: Aut eos, ſi qui hoc, vt C. Fabricius, virtutis cauſa ſoluti Legibus conſecuti ſunt, ſed in vrbe ſepeliri lex vetat. Cicero 2. *de Legibus.*

* *ij qui.*

LEX. de svmptv et lvctv fvnebri.

Svmptvs [a] et lvctvm a deorvm manivm ivremoveto.
Hoc [b] plvs ne facito. rogvm ascia ne polito.

Probationes.

a ¶ Noſtræ Legis interpretes, quo *Capite* iubentur *ſumptus & luctum remouere à Deorum Manium Iure*, hoc intelligunt, in primis ſepulchrorum magnificentiam eſſe minuendam. *Et poſt.* Sumptuoſa funera & lamentabilia Solonis lege ſublata ſunt: Quam legem eiſdem propè verbis noſtri viri in Decimam Tabulam coniecerunt. Cicero. 2. *de legibus*

b ¶ Hoc plvs ne facito, rogvm ascia ne polito.

In vrbe ſepeliri *Lex* vetat. Iam cœtera in xii. minuendi ſunt ſumptus lamentationeſq; funeris, tranſlata de Solonis ferè legibus. *Hoc plus*, inquit, *ne facito: Rogum aſciâ ne polito.* Cicero *lib.2. de legibus. ſub fin.*

Cap. de

Cap. de RICINIIS, ET TIBICINIBVS.

Tribus Riciniis, & decem Tibicinibus, foris eFeRe, ius eſto.

Probationes.

Rogum aſciâ ne polito. Noſtis quæ ſequuntur. Diſcebamus enim pueri XII. vt Carmen neceſſarium, quas iam nemo diſcit. Extenuato igitur ſumptu *tribus riciniis*, & * vinculis purpuræ, *& decem tibicinibus*, tollit etiam lamentationem. *Et poſt.* Sumptuoſa funera & lamentabilia Solonis lege ſublata ſunt: Quam legem eiſdem propè verbis noſtri viri *in DECIMAM Tabulam* coniecerunt. Nam de tribus riciniis & pleráque alia, Solonis ſunt. Cicero 2.*de legibus.*

Recinium, omne veſtimentum quadratum. Ij qui XII. interpretati ſunt, eſſe dixerunt togam, quâ mulieres vtebantur, prætextam *clauo purpureo.* * Feſtus *in v.Recinium.*

* *v. id eſt.* Quod ſequens Feſti locus manifeſtiſſimè oſtendit. Idem ſane error *in l ſicalsatur 23. in pr. v's & moratur* pro *id est moratur*, legitur.

* *Vinculum purpura* vocauit Cicero ſupe iore loco.

Temporibus *Veterum* Tibicinis vſus *auorum*
 Magnus, & in magno ſemper honore fuit.
Cantabat fanis, cantabat tibia ludis,
 Cantabat mœſtis tibia funeribus.
Dulcis erat mercede labor, tempuſq; ſecutum eſt,
 Quod ſubitò gratæ frangeret artis opus.
Adde, quòd *Edilis* * *pompâ qui funeris irent,*
 Artifices ſolos iuſſerat eſſe decem.
Exilio mutant vrbem &c. Ouidius *lib.*6 *Faſtorum.*

* Repono *Edictu* : & pòſt, pro *iuſſerat* lego *ius erat. Edictu ius erat*, i. legibus, XI. Tabularum ſcilicet permiſſum erat, licebat Sic, *Decreta XII Tabularum* Sa'uianus dixit *lib.8 de Gubern. Dei circa fin Interdictum XII Tabularum*, Plinius *lib* 11. c 37. *Setta decemuiralia*, Arnobius *lib.* 4 *aduerſus gentes.*

Cap.

Cap. de GENIS NON RADENDIS.

MVLIERES GENAS NE RADVNTO.

Probationes.

Extenuato ſumptu, tollit etiam lamentationem : *Mulieres genas ne radunto, nève leſſum funeris ergô habento. Et pòſt.* De lamentis expreſſa verbis ſunt, *Mulieres genas ne radunto, nève leſſum funeris ergô habento.* Cicero 2.*de legibus.*

Infra oculos, malæ homini tantùm, quas priſci GENAS vocabant, XII. Tabular. interdicto, RADI A FOEMINIS eas vetante. Plinius *lib.*11.*c.*37. *Hiſtoria naturæ animalium per ſingula membra.*

RADERE GENAS mulieres prohibentur *lege XII.* id eſt [dilaniare.] Feſtus *in Sched.Vrſ.in v.radere.*

Moris fuerat, vt ante rogos humanus ſanguis effunderetur, vel captiuorum vel gladiatorum : quorum ſi fortè copia non fuiſſet, laniantes genas ſuum effundebant cruorem, vt rogis illa imago reſtitueretur. Tamen ſciendum, cautum lege XII.Tab.ne mulieres carperent faciem:his verbis *:MVLIER FACIEM NE CARPITO. Seruius *in XII. Aeneid. ad illud, Et roſeas laniata genas.*

* Non iiſdem : Neque enim legitima hæc XII. Tabularum verba ſunt : verùm illa ; MVLIERES GENAS NE RADVNTO.

Cap. de LESSO.

NEVE LESVM FVNERIS ERGO HABENTO.

Probationes.

Extenuato ſumptu tollit etiam lamentationem. *Mulieres genas*

genas ne radunto , néve leſſum funeris ergô habento. Hoc Vete- de Iure Sacro.
res Interpretes, Sext. Ælius, & L. Acillius, non ſatis ſe intelligere dixerunt, ſed ſuſpicari, veſtimenti aliquod genus funebris: Lælius, LESSVM, quaſi lugubrem eiulationem, vt vox ipſa ſignificat: Quod eò magis iudico verum eſſe, quia Lex Solonis id ipſum vetat. *Et poſt.* De lamentis verò expreſſa verbis ſunt: *Mulieres genas ne radunto néve leſſum funeris ergô habento.* Cicero 2.*de legibus.*

Sed hoc quidem in dolore maximè eſt prouidendum: ne quid abiectè, ne quid timidè, ne quid ignauè, ne quid ſeruiliter muliebritérue faciamus: imprimiſq; refutetur ac reiiciatur Philoctetæus ille clamor, ingemiſcere nonnunquam viro conceſſum eſt, idque rarò: eiulatus ne mulieri quidem: Et hic nimirum eſt *fletus* *, *quem XII. Tabul. in funeribus adhiberi* vetuerunt. Cicero 2.*Tuſcul.*

* al. *leſſus.*

Cap. de OSSIBVS NON LEGENDIS.

HOMINI MORTVO OSVA NE LEGITO, QVO POST FVNVS FACIAT: extrà quàm ſi beLi endóve hoſtico mortuus eſcit.

Probatio.

Cœtera item funebria, quibus luctus augetur, XII.ſuſtulerunt. *Homini*, inquit, *mortuo oſſa ne legito, quo poſt funus faciat* *: Excipit, *bellicam peregrinamq́ mortem.* Cicero 2.*de legibus.*

* al. *faciamo*

Capita. de VNCTVRA, CIRCVMPOTATIONE, MVRATA, CORONIS.

SERVILIS VNCTVRA OMNISQVE CIRCVMPOTATIO auferitor.

MVRATA * POTIO MORTVO NE INDITOR.
NE LONGÆ CORONÆ NEVE ACERRÆ PREFERVNTOR.

Probationes.

Hæc præterea ſunt in Legibus, de vnctura, quibus *ſeruilis vnctura* tollitur, *omniſq́ circumpotatio*, quæ & rectè tolluntur, neque tollerentur, niſi fuiſſent. *Ne ſumptuoſa aſperſio* * *ne longæ coronæ, nec acerræ præferantur*. Cicero 2. *de legibus*.

* alias aſperſio.

* [illegible] Plutarchus in Solone.
* i. Murata potio. Nam lex Numæ etiam ſimplici vino rogum reſpergi vetuerat. Plin. *l.14.c.12. Numæ Regis Poſthumia lex eſt, Vino rogum ne reſpergito.* Addit rationem Plinius. *Quod ſanxiſſe illum propter inopiam rei nemo dubitet.* At Decemuiri non adeò rigidi, ſumptuoſam tantum aſperſionem Murratæ potionis prohibuerunt.

MVRATA POTIONE vſos antiquos indicio eſt, quòd etiam nunc Ædiles per ſupplicationes Diis addunt ad puluinaria, & quòd XII. Tabulis cauetur, NE MORTVO INDATVR, vt ait Varro in Antiquitatum *libro* I. Feſtus *in v. Murrata.*

Murrata potione vſi ſunt antiqui: ſed poſteà adſuêrunt Murram Diis ſuis libare: ideoq; Duodecim tabulis eſt cautum, ne mortuis inderetur. Paulus *poſt Feſtum.*

Cap. de CORONA PARTA.

QVI CORONAM PARIT IPSE PECVNIAVE EIVS, VIRTVTIS ERGO, ARGVITOR: ET IPSI MORTVO PARENTIBVSQVE EIVS, DVM INTVS POSITVS ESCIT, FORISVE FERTVR, SE FRAVDE IMPOSITA ESTO.

Probationes.

Semper autoritas vel ludicro quæſitarum [*Coronarum*] fuit.

fuit. Namque ad certamina in Circum, per ludos [a] & ipſi deſcendebant, & ſeruos ſuos quiſque mittebant: Inde illa XII. Tabularum lex. QVI CORONAM PARIT IPSE PECVNIAVE, EIVS VIRTVTIS ERGO ARGVITOR [b]. Quam ſerui equiue meruiſſent, PECVNIA PARTAM Lege dici nemo dubitauit. Quis ergo *honos*? VT IPSI MORTVO, PARENTIBVSQVE [c] EIVS, DVM INTVS POSITVS ESSET, FORISVE FERRETVR, SINE FRAVDE ESSET IMPOSITA. Aliâs in vſu promiſcuo ne ludicræ quidem erant. Ingénſque & hinc ſeueritas, &c. Plinius, *lib.* 21. *c.* 3. *de Honore Coronarum apud antiquos* — de Iure Sacro.

a i tempore ludorum.

b Putet quis *arguitor* pro honoratot. Quod ſequentia ſuadent, Quis ergo honos? Ei duitor: Lipſius 4. *Epiſtol.* ep. *Alij. Adduitor* i. additor. v. *Feſtum* Nec melius Giſanius, *arduitor.* Cl Salm. *in Solinum p.* 122. ita reſtituit, *virtutiſve erg8 duitur. &c.*

c Vrſinus reponit, *Parentalibus eius*. quod & alij nonnulli probant.

Illa iam ſignificatio eſt laudis ornamenta ad mortuos pertinere: quòd *coronam virtute partam, & ei qui peperiſſet, & eius parenti ſine fraude eſſe LEX impoſitam iubet.* Cicero *lib.* 2. *de legibus. de legib. XII. Tab. agens.*

Cap. de PLVRIBVS FVNERIBVS ET LECTIS.

Vni plura funera ne facito, néve plures lectos ſternito.

Probatio.

Credo, quòd erat factitatum, vt *vni plura fierent, lectique plures ſternerentur*, id quoque ne fieret, Lege ſancitum eſt. Cicero 2. *de leg.*

Cap. de AVRO.

NEVE AVRVM ADITO: AST SI CVI AVRO DENTES VINCTI ESCINT, IM CVM ILLO SEPELIRE VREVE SE FRAVDE ESTO.

Probatio.

Quâ in lege cùm eſſet, NEVE AVRVM ADITO, quàm humanè excipit, VT CVI AVRO DENTES IVNCTI ESSENT * AST IM CVM ILLO SEPELIETVR * ET NE SE FRAVDI ESTO. Altera lex præcipit, altera lex vetat. Et ſimul illud videtote, aliud habitum eſſe *ſepeliretur ære* *. Cicero 2. *de Legibus.*

* vincti
* ...ſcint
* ... ſepe-lire urere v.
* ... ſepe-lire & v-re...

LEX. de SPATIO INTER ROGVM buſtúmve,& ædes alienas.

Rogum buſtúmue nouum ædes alienas propiùs LX. pedes,ſi dominus nolet, ne adIcito.

Probationes

Duæ ſunt prætereà leges de ſepulchris, quarum altera priuatorum ædificiis, altera ipſis ſepulchris cauet. Nam quòd *Rogum buſtumue nouum vetat propiùs L X. pedes adiici ad ædes alienas inuito domino*, incendium veretur acerbum. Quod autem,&c. Cicero 2. *de Legibus.*

Si propiùs ædes tuas quis ædificet ſepulchrum, opus nouum tu nunciare poteris: ſed facto opere, nullam habebis actionem, niſi quod vi aut clàm. §. 1. Si propiùs ædificium alienum *Intra Legitimum* * *modum* mortuus inlatus ſit, poſteà eum prohibere non poterit ædificij dominus, quò minus alium mortuum eò inferat vel monumentum ædificet, *ſi ab initio domino ſciente* hoc fecerit. Pompon. *lib. 9. ad Sabinum.l.3.ff. de mortuo inferendo.*

* Lege XII. Tab. definitum, vt rectè Anton. Auguſtinus.
Ad hanc l. referendam exiſtimo. ſequentem Gaij interpretationem.

Duobus negatiuis verbis quaſi permittit Lex magis quàm prohibet. Idque etiam Seruius animaduertit. Gaius *lib.5.ad l.XII.Tab.l.237.ff.de V.S.*

LEX

LEX. de VSVCAPIONE fori buſtíue prohibita.

Fori, buſtíve æterna Authoritas eſto.

Probationes.

Duæ ſunt præterea leges de ſepulchris, quarum altera priuatorum ædificiis, altera ipſis ſepulchris cauet. Nam quòd, *Rogum buſtúmve nouum* vetat *propiùs LX. pedes adiici ad ædes alienas inuito domino*, incendium veretur acerbum: Quòd autem *forum*, (id eſt, veſtibulum ſepulchri) *buſtúmve vſucapi* vetat, ius tuetur ſepulchrorum. Hæc habemus in XII. Cicero 2. *de legibus*.

Forum ſex modis intelligitur: *& poſt.* Quartò cùm id *Forum Antiqui* appellabant, quod nunc *veſtibulum* ſepulchri dici ſolet. Feſtus *in v. Forum*.

AD TABVLAM XI.

PROBATIONES.

LEX. de POSTERIORIBVS Populi iuſſis.

QVOD POSTREMVM POPVLVS IVSSIT, ID IVS RATVM ESTO.

Probationes.

In ſecundo interregno orta contentio eſt, quòd duo Patricij Conſules creabantur, intercedentibúſque Tribunis interrex Fabius aiebat, in XII. Tabul. legem eſſe, VT QVODCVNQ. POSTREMVM POPVLVS IVSSISSET, ID IVS RATVMQ. ESSET: iuſſum populi & ſuffragia eſſe. Liuius *lib.7.*

Nam etſi tenuerit lex Æmilia eos Cenſores, quorum in magiſtratu lata eſſet, quia poſt illos Cenſores creatos eam legem pppulus iuſſiſſet, id ius ratúmq; eſſe: non tamen:&c, *Et mox.* Nemo *eorum XII. Tabul.* legit? nemo id ius eſſe, quod poſtremò populus iuſſiſſet, ſciuit? Imò vero omnes ſciuerunt. Ideo Æmiliæ potiùs legi paruerunt, quàm illi antiquæ, quâ primùm Cenſores creati erant, quia hanc poſtremùm iuſſerat populus: & quia vbi duæ contrariæ leges ſunt, ſemper antiquæ obrogat noua. Liuius *lib.9.*

LEX.

LEX. de CONNVBIO patrib. cum plebe prohibito. QVARTAE Tabulæ ſupplementū.

Patribus cum plebe coNubI ius nec eſto.

Probationes.

Appius eiúſque collegæ cùm reliquas leges in duabus tabulis ſcripſiſſent, has quoque illis [decem] prioribus addiderunt. In quibus hæc quoque lex erat. *Ne patribus connubij ius cum plebe eſſet.* Non aliam ob cauſam, vt mihi videtur, quàm ne familiis coniugij & affinitatis vinculo conſociatis, ordines in concordiam coirent. Dionyſius *fine libri* 10.

Appius Claudius cùm Virginiam ſibi matrimonio iungere non poſſet, ſimul etiam nollet matrimonium cum muliere *generis plebeij* contrahere præter *legem, quam ipſe in XII. Tabul. ſcripſiſſet*, primùm quidem puellam pecuniâ corrumpere conatus eſt, &c. Dionyſ. *lib.* 11.

Plebs eſt, cæteri ciues ſine Senatoribus. Gaius *lib.* 6. *ad l. XII. Tabul. l.* 238. *in pr. ff. de V. S.*

Quis dubitat, quin in æternum vrbe condita, & in immenſum creſcente, noua Imperia, ſacerdotia, gentium iura hominúmque inſtituantur? Hoc ipſum *ne Connubium patribus cum plebe eſſet*, non Decemuiri tulerunt, paucis his annis, peſſimo exemplo publico, cum ſummâ iniuriâ plebis? An eſſe vlla maior aut inſignior contumelia poteſt, quàm partem ciuitatis velut contaminatam indignam connubio haberi? *Et mox.* Verùm enimuerò lege id prohiberi, & connubium tolli patrum ac plebis, id demum contumelioſum plebi eſt, &c. Canuleius Tribun. plebis, de connubio patrum & plebis rogationem promulgans. *apud Liuium initio lib.* 4. *Gennu. & P. Curatio Coſſ. A. v. c.* 310.

LEX.

QVINTAE Tabulæ ſupplementū.

LEX. de SACRIS DETESTANDIS.

. . . .

Probatio.

Deteſtatum, eſt teſtatione denunciatum. Gaius *lib. 6. ad l. XII. Tab. l.* 238. §. 1. *ff. de V. S.*

AD TA-

Digitized by Google

AD TABVLAM XII.

PROBATIONES.

LEX. de PIGNORE.

Sextae Tabulae ſupplementa.

. . . .

. . . .

Probatio.

Pignus appellatum à *pugno*, quia res, quæ pignori dantur, manu traduntur. Vnde etiam videri poteſt verum eſſe quod quidam putant, pignus propriè rei mobilis conſtitui. Gaius *lib.6.ad l.XII.Tabul.l.238.§.2.ff.de V.S.*

LEX. de RE LITIGIOSA.

Si qui rem, de qua ſtlis ſiet, in ſacrum delicaSit, duplione decidito.

Probatio.

Rem, de qua controuerſia eſt, prohibemur in ſacrum dedicare. alioquin dupli pœnam patimur. ¶ Nec immeritò, ne liceat eo modo duriorem aduerſarij conditionem facere. Sed DVPLVM vtrùm fiſco an aduerſario præſtandum ſit, nihil exprimitur *. Fortaſſis autem magis aduerſario, vt id veluti ſolatium habeat, pro eo quòd potentiori aduerſario traditus eſt. Gaius *lib.6.ad l.XII.Tab.l.3.ff.de litigioſis.*

Sentētia L. XII. Tab. Interpretatio Gaij.

* Lege XII. Tab.

Aa LEX.

LEX. de MALÆ FIDEI POSSESSORE.

SI VINDICIAM FALSAM TVLIT, PRÆTOR REI SIVE STLITIS ARBITROS TRIS DATO: EORVM ARBITRI FRVCTI DVPLIONE DECIDITO.

Probationes.

* Nempe etiam, Sent.

Ser. Sulpitius, . * . . – iam ſingulariter formato, *vindiciam* eſſe ait, quâ de re controuerſia eſt, ab eo quod vindicatur: & in XII. SI VINDICIAM FALSAM TVLIT, REI SIVE STLITIS ARBITROS TRIS DATO, EORVM ARBITRII FRVCTI DVPLIONE DECIDITO. Feſtus *in v. Vindiciæ.*

Videamus, an in omnibus rebus *petitis*, in *fructus* quoque condemnetur poſſeſſor. Quid enim ſi argentum aut veſtimentum aliámve ſimilem rem: Quid præterea, ſi vſumfructum aut nudam proprietatem, cùm alienus vſusfructus ſit, petierit? Neq; enim nudæ proprietatis, quod ad proprietatis nomẽ pertinet, fructus vllus intelligi poteſt: neq; vſusfructus rurſus fructus eleganter computabitur. Quid igitur, ſi nuda proprietas petita ſit? Ex quo perdiderit fructuarius vſumfructum, æſtimabitur in petitione fructûs. Item ſi vſusfructus petitus ſit, Proculus ait in fructus perceptos condemnari. Præterea Gallus Ælius putat, ſi veſtimenta aut ſcyphus petita ſint, in fructu hæc numeranda eſſe, quòd locata eâ re, mercedis nomine capi potuerit. ¶ §. 1. Iter quoque & actus ſi petitus ſit, vix eſt, vt fructus vlli poſſint æſtimari: niſi ſi quis commodum in fructibus numeraret, quod habiturus eſſet petitor, ſi ſtatim eo tempore quo petiiſſet, ire agere non prohiberetur. Quod admittendum eſt. Gaius *lib. 6. ad l. XII. Tab. l. 19. ff. de vſuris & fructibus.*

Quod à nobis exemplo æquabili *ex Iuris priſci eſt formulis* introductum, vt quia *malæ fidei poſſeſſores in fructus duplos conue-*

conueniuntur, æquè malæ fidei debitores ſimile damni periculum perſequatur. Imp. Theodoſius *leg. vn. Cod. Theod. de vſuris rei iudicatæ.*

Id ius etiam à Valentiniano ſeniore confirmatum. *leg. 1. Cod. Theod. de fructib. & litis expenſis*, nullâ tamen huius l. mentione facta.

Si poſt litem conteſtatam, vſucaptum exhibeat, non videtur exhibuiſſe, cùm petitor intentionem ſuam perdiderit: * *&* * *ideò abſolui eum* non oportere, niſi paratus ſit repetitâ die intentionem ſuſcipere, ita vt fructus *ſecundùm legem* æſtimentur. Vlpianus *lib. 24. ad Edictum. l. 9. §. proinde 5. ff. ad exhib.*

* cauſa ceciderit.
* Sed ideo abſolui reum.

LEX. de NOXALI actione.

SI SERVVS SCIENTE DOMINO FVRTVM FAXIT, NOXIAMVE NOXIT, NOXÆ DEDITO.

Septimæ Tabulæ ſupplementū.

Probationes.

Si ſeruus communis alterius iuſſu damnum dederit, etiam quod præſtiterit alter (ſi modò cum eo quoque ex l. Aquilia * vel ex XII. Tabulis agi poteſt) repetat à ſocio: ſicut cum communi rei nocitum eſt. Marcell. *lib. 8. Digeſt. l. 5. ff. ſi familia furtum feciſſe, in fin. ſi omnium nomine ſocius* decidiſſet, *puto verbum fuiſſe XII. Tabul.*

* damni iniuriæ.

Quæcunque actiones ſerui mei nomine mihi cœperunt competere vel ex XII. Tabul. vel ex l. Aquiliâ, vel iniuriarum, vel *furti*, eædem durant etiamſi ſeruus poſtea vel manumiſſus, vel alienatus vel mortuus fuerit. Pompon. *lib. 20. ad Q. Mucium. l. 56. in prin. ff. de oblig.*

SI [dominus] iuſſit, poteſt hoc dici. [noxam caput non ſequi.] Si autem non prohibuit, quemadmodum factum ſerui excuſabimus? Celſus tamen differentiã facit inter legẽ Aquiliam & legem XII. Tab. Nam in *Lege antiquâ* SI SER-

VVS SCIENTE DOMINO FVRTVM FECIT, VEL ALIAM NOXAM COMMISIT, SERVI NOMINE ACTIO EST NOXALIS, nec dominus ſuo nomine tenetur. At in l. Aquilia, inquit, dominus ſuo nomine tenetur, non ſerui. Vtriuſque legis reddit rationem * XII. Tabularum, quaſi voluerit ſeruos dominis in hac re non *obtemperare*: Aquiliæ, quaſi ignouerit ſeruo, qui domino paruit, periturus ſi non feciſſet. Sed ſi placeat, quod Iulianus libro 86. ſcribit, ſi SERVVS FVRTVM FAXIT, NOXIAMVE NOCVIT, *etiam ad poſteriores leges* [a] *pertinere*. poterit dici, etiam ſerui nomine cum domino agi poſſe noxali iudicio: vt quòd detur Aquilia aduerſus dominum, non ſeruum excuſet, ſed dominum oneret. Nos autem ſecundùm Iulianum probauimus: Quæ ſententia habet rationem, & à Marcello apud Iulianum probatur. Vlpian. *lib.18.ad Edictum.quo de l.Aquiliâ egit.l.2.§.1.ff.de noxal.action.*

* Lex XII. Tab. non parcit ſeruis qui potuerunt domino non obtemperare: Lex Aquilia parcit ſeruo extimeſcenti dominũ & obtẽperanti.

Sunt conſtitutæ Noxales actiones, aut *Legibus*, aut edicto Prætoris. Legibus, veluti FVRTI, ex l. XII. Tab. Damni iniuriæ ex l. Aquiliâ.&c. §.4. *Inſt. de noxal.action.*

NOXIÆ appellatione omne delictum continetur. Gaius *lib. 6. ad l.XII.Tab. l.238.§.vlt.ff.de V.S.*

Noxa; peccatum, aut pro peccato pœnam [ſignificat] vt Attius Melanippo. Tete eſſe huic noxæ obnoxium. Item cum *Lex* iubet NOXÆ DEDERE * pro peccato dedi iubet. Feſtus *in v. Noxa.*

Lex Aquilia omnibus legibus quæ ante ſe de damno iniuriâ locutæ ſunt, derogauit, *ſiue XII. Tabulis*, ſiue alia quæ fuit, quas leges nunc referre non eſt neceſſe. Vlpian. *lib.18. ad Edictum. l. 1.ff. ad l. Aquil.*

a Eadem loquendi ratio in *l.27. 28. ff. de legibus.* & *l. vlt. ff. de regula Catoniana.* Senſus eſt, hoc legis XII. Tabul. [illegible] componi coniuncta lege poſteriore, Aquiliâ ſcil. cum lege XII. Tabul. Itaque ſic vtrâque lege coniunctâ dicendum dominum quo ſciente ſeruus furtum fecit, & lege Aquiliâ in ſolidum proprióque nomine: & ex lege XII. Tabul. noxali iudicio ſerui nomine teneri. Quod & probatur in *l. 4. §. cum dominus eod. tit.*

FINIS Libri Tertij.

LIBER IV.

QVO CONTINENTVR

RELIQVIAE

VETERVM

INTERPRETVM,

QVI AD XII. TABVLAS

Ex profeſſo olim ſcripſerant.

Digitized by Google

FRAGMENTA VETERVM Interpretum.

I. INNOMINATORVM.

II. SEX. ÆLII.

III. L. ACILII.

IV. LÆLII.

V. VALERII MESSALÆ.

VI. Q. ANTISTII LABEONIS, *ad L. XII. Tabularum librorum XII. Fragmenta.*

VII. GAI *Δωδεκαδέλτου ſeu ad L. XII. Tabularum librorum VI. Fragmenta.*

VETE-

Digitized by Google

VETERES INTERPRETES XII. TABVLARVM INNOMINATI.

A*Mbitus*, iter quod circumeundo teritur : nam *Ambitus* circumitus. Ab eoque XII. TABVLARVM INTERPRETES, *Ambitum parietis*, circumitum eſſe deſcribunt. Varro 4. *de linguâ n.*4.

Quod ita ſcriptum eſt, *videbitur*; pro hoc accipi debet, *videri poterit*. Et ſic verba legis XII. Tabularum VETERES INTERPRETATI ſunt : *ſi aqua pluuia nocet*, id eſt, ſi nocere poterit. Pomponius *lib.* 7. *ex Plautio l.* 21. *ω. de ſtatuliberis*.

Noſtræ legis INTERPRETES, quo capite iubentur, *ſumptus & luctum remouere à Deorum Manium iure*, hoc intelligunt imprimis, ſepulchrorum magnificentiam eſſe minuendam. Cicero *lib.*2. *de legibus*.

Recinium, omne veſtimentum quadratum. Ij, qui INTERPRETATI SVNT, eſſe dixerunt virilem togam, quâ mulieres vtebantur, prætextam clauo purpureo, &c. Feſtus *in v. Recinium*.

SEX. ÆLII. *Tripertitorum Fragmenta.*

SEXTVM ÆLIVM etiam Ennius* laudauit : & extat illius liber, qui inſcribitur TRIPERTITA : qui liber veluti cunabula iuris continet. *Tripertita* autem dicitur, quoniã Lege XII. Tabularum præpoſita iungitur Interpretatio, dein ſub-

* Egregiè cordatus homo ca[illegible] Æ[illegible] Sextus: Lambinus apud [illegible]

ceronē l. *Tuſcul.* Cicero. ipſe *in Bruto.* Iuris ciuilis omniū peritiſſimū, vocat.

texitur Legis actio. Pomponius *lib. ſingulari Enchiridij. l. 2. §. 38. ff. de origine iuris.*

Cùm Lex, *Aſſiduo vindicem aſſiduum eſſe iubeat*, locupletem iubet locupleti: Locuples enim eſt *Aſſiduus*, vt ait ÆLIVS, appellatus ab ære dando. Cicero *in Topicis.*

. . . . *. . . .* aut, Ælius in XII. ſignificare ait. Feſtus in fine *litera T.* Coniicere non potui, quò fragmentum hoc ſpectaret.

Néue leſſum funeris ergô habento. Hoc veteres interpretes, SEX. ÆLIVS, L. Acillius non ſatis ſe intelligere dixerunt, ſed ſuſpicari veſtimenti aliquod genus funebris. Cicero *lib. 2. de legibus.*

L. ACILLII. *ad l. XII. Tabul. fragmenta.*

Vnica veteris huius XII. Tabularum Interpretis, mentio extat apud Ciceronem *lib. 2. de legibus. loco, quem in Sex. Ælio nunc primùm conſignaui.*

LÆLII.* *ad l. XII. Tabul. Fragmenta.*

* An hic *Lælius Felix*, qui etiam *ad Q. Muciū* notas ſcripſit ex cuius libro I. Gell. *lib. 15. c. 27.* quædam laudat? Alius ſanè à *Lælio* cuius mentio fit, *in l. 43. ff. de hæred. inſt. & l. 3. ff. ſi pars hæreditatis pet.* quiq.

Leſſum. Hoc veteres Interpretes Sex. Ælius, L. Acillius non ſatis ſe intelligere dixerunt. LÆLIVS *leſſum* quaſi lugubrem ejulationem, vt vox ipſa ſignificat. Cicero *lib. 2. de legibus.*

Ad hunc eundem pertinere exiſtimo hunc Plinij locum.

Lautiſſima apud priſcos vina erant, myrrhæ odore condita. Ideò quidam aromatite delectatos maximè decernũt Scæuolam quoque & LÆLIVM, * & Ateium Capitonem in eâdem ſententia fuiſſe video, quoniam in Pſeudolo ſit. *Quod ſi opus eſt vt dulce promat indidem, ecquid habet? Rogas? Murrhinam, paſſum, defrutum, mella.* Plinius *lib. 14. c. 12.*

* In in-

* In interpretatione huius legis XII. Tab. *Murata potiùs mortuo nos inditor.*

sub Hadriano Imp. vixit vt ex d. l. 5. apparet Ac Plinius hūc noſtrum Scæuolæ & Atcio Capitoni coniungit.

VALERII MESSALÆ *Explanationis XII. Tabul. Fragmenta.*

Tuguria à tecto appellantur ædificia ruſticorum ſordida. Quo nomine *Valerius* in Explanatione XII. ait etiam . . . . ſignificari. Feſtus *in v. Tuguria.*

. . . . SALA in explana . . . . .
. . . . ploratus. Feſtus *ſub fin. litera P.*

Lacunam hanc ſic expleo.
Tipulum, vt MESSALA *in explanationis XII. interpretatur, eſt ploratus.* Etſi ſunt qui ad vocem *Protecta* Meſſalæ explanationem referant.

Sanates *propterea* [*dicti*] *quòd* præter opinio*nem eos parauiſ*ſet ſanauiſſet*q́*, *& cum eis pa*ciſci potuiſſet, no*minauit*, *vt ait* Cincius lib. II. de *officio Iuriſconſulti.* Ne VALERIVS *quidem Meſſala* in XII. Explanatione *id omiſit.* Feſtus *in Vrſini Schedis.*

Q. ANTISTI LABEONIS *Commentariorum ad XII. Tabul. Fragmenta.*

¶ EX LIBRO II.

LABEO, IN LIBRO DE DVODECIM TABVLIS SECVNDO, acria & ſeuera iudicia *de Furtis* habita eſſe apud Veteres ſcripſit: idque Brutum ſolitum dicere, furti damnatum eſſe, qui iumenta aliorſum duxerat, quàm quò vtendum acceperat: Item, qui longiùs produxerat, quàm quem in locum petierat. Gellius *lib. 7. cap. 15.*

ex INCERTIS LIBRIS.

In Commentariis Labconis, quæ ad Duodecim Tabulas compoſuit, ita ſcriptum eſt. Virgo Veſtalis neque hæres eſt cuiquam inteſtato, neque inteſtatæ quiſquam: ſed bona eius in publicum redigi aiunt. Id quo iure fiat, quæritur? Gellius *lib.1.c.12.*

Ita de iniuria punienda [*in XII. Tabulis*] ſcriptum eſt. *Si iniuriam faxit alteri, xxv. æris pœnæ ſunto.* Quùm eam legem Q. LABEO quoque in libris quos ad Duodecim Tabulas conſcripſit non probaret, Quidam (inquit) Lucius Veratius fuit, egregiè homo improbus atque immani vecordiâ: Is pro delectamento habebat, os hominis liberi manus ſuæ palmâ verberare. Eum ſeruus ſequebatur, crumenam plenam aſſium portitans, & quemcunque depalmauerat, numerari ſtatim ſecundùm XII. Tabulas XXV. aſſes iubebat. Propterea, inquit, Prætores poſtea hanc aboleſcere & relinqui cenſuerunt: Iniuriiſque æſtimandis Recuperatores ſe daturos edixerunt. Fauorinus aduerſus legem XII. Tabularum diſſerens apud Gellium *lib.20.c.1.*

GAI *Δωδεκαδέλτου ſeu Interpretationum, ad XII. Tab. librorum VI. Fragmenta.*

¶ ex LIBRO I.

Facturus LEGVM VETVSTARVM *Interpretationem* neceſſariò priùs ab Vrbis initiis repetendum exiſtimaui: Non, quia velim *verboſos commentarios* facere: ſed, quòd in omnibus rebus animaduerto id perfectum eſſe, quod ex omnibus partibus ſuis conſtaret. Et certè, cuiuſque rei potiſſima pars Principium eſt. Deinde, ſi in foro cauſas dicentibus nefas, vt ita dixerim, videtur eſſe, nulla præfatione factâ Iudici rem exponere: quantò magis *Interpretationem** promittentibus inconueniens erit, omiſſis initiis atque origine non

* Σωμάτιον Theophilo lit. M.

ne non

ne non repetitâ atque illotis, vt ita dixerim, manibus, protinus materiam *Interpretationis* tractare? Namque, niſi fallor, iſtæ præfationes & libentiùs nos ad lectionem propoſitæ materiæ perducunt, & cùm ibi venerimus, euidentiorem præſtant intellectum. *l. 1. ff. de origine Iuris.*

AD TABVLAM I.

de *In ius vocando.*

Plerique putauerunt, Nullum de DOMO SVA IN IVS VOCARI licere: quia domus tutiſſimum Qüique refugium atque receptaculum ſit: cumque qui inde in ius vocaret, vim intuliſſe videri. *leg. 18. ff. de in ius vocando.* SI IN IVS VOCAT, ATQVE EAT.

Sed etiam à Bineâ, & Balneo & Theatro nemo dubitat IN IVS VOCARI licere. *leg. 20. de in ius vocando.*

Neque Impuberes *puellas*, quæ alieno iure ſubiectæ eſſent, IN IVS VOCARE permiſſum eſt. *leg. 22. in princ. ff. de in ius voc.*

SI CALVITVR, eſt *moretur, & fruſtretur.* Inde & *Calumniatores* appellati ſunt, quia per fraudem & fruſtrationem alios vexarent litibus: Inde & *Cabillatio* dicta eſt. *leg. 233. in pr. ff. de V. S.* SI CALVITVR &c.

Qui in ius vocatus eſt, duobus caſibus *dimittendus* eſt: ſi quis eius perſonam defendet: & ſi, dum in ius *venitur, de re tranſactum fuerit. leg 22. §. 1. ff. de in ius voc.* SI ENSIET, &c.

AD TABVLAM II.

de *Iudiciis.*

Poſt Kalendas Ianuarjas die tertio, pro ſalute Principis VOTA ſuſcipiuntur. *leg. 233. §. 1. ff. de V. S.* VOTVM, &c.

Si is, qui fideiuſſorem dedit, ideò non ſteterit, quòd REIPVBLICÆ CAVSA ABFVIT, iniquum eſt fideiuſſorem Abſentia Reip. ergo. &c.

ob alium neceſſitate ſiſtendi obligatum eſſe, cùm ipſi liberum eſſet non ſiſtere. *l.6.ff.ſi quis cautionibus.*

Si ſe telo defenſint. &c.

de *Furtis*.

Telvm volgò quidem id appellatur, quod ab arcu mittitur: ſed *nunc* * omne ſignificatur, quod mittitur manu: Ita ſequitur, vt & lapis, & lignum & ferrum hoc nomine contineatur. Dictúmque ab eo, quod in longinquum mittitur, Græcâ voce figuratum ἀπὸ τοῦ τηλοῦ, i. ab eo, quod eſt longè. Et hanc ſignificationem inuenire poſſumus & in Græco nomine: Nam quod nos telvm appellamus, illi βέλος appellant: eoque nomine Volgò quidem id ſignificatur, quod ab arcu mittitur: ſed non minùs omne ſignificatur, quod mittitur manu, ἀπὸ τοῦ βάλλεσθαι. i. à iaciendo. Admonet nos Ξενοφῶν: nam ita ſcribit: Καὶ τὰ βέλη ὁμόσε ἐφέρετο, λόγχαι, τοξεύματα, σφενδόναι, πλεῖστοι δὲ καὶ λίθοι. i. *tela ſimul ferebantur, haſtæ, ſagittæ, fundæ, plurimi item lapides.* Et id quod ab arcu mittitur, apud Græcos quidem τόξευμα vocatur: apud nos autem communi nomine telvm appellatur. *l.233.§.2.ff.de V.S.*

* id eſt, in hac lege XII Tabularum ſi ſe telo defenſint.

Si iniuria alienas arbores ceſit.

Sciendum eſt autem, eos qui arbores, & maximè vites ceciderint, etiam tanquam latrones puniri. *l.2.ff.arborum furtim cæſarum.*

Certè non dubitatur, ſi adhuc adeò tenerum ſit, vt herbæ loco ſit, non debere arboris numero haberi. *l.4.ff.arborum furtim cæſarum.*

¶ Ex libro II.

AD TABVLAM III.

Adversvs hostem aeterna avctoritas esto.

de *Rebus creditis*.

Quos nos hostes appellamus, eos Veteres *Perduelles* appellabant, per eam adiectionem indicantes, cum quibus bellum eſſet. *l.234.in pr.ff.de V.S.*

Locv-

LOCVPLES eſt, qui ſatis idoneè habet, pro magnitudine rei, quam actor reſtituendam eſſe petit. *l.* 234. §.1. *ff. de V. S.*

Verbum VIVERE quidam putant ad cibum pertinere: ſed Ofilius ad Atticum ait, his verbis & veſtimenta & ſtramenta contineri, ſine his enim viuere neminem poſſe. *l.*234. §.2. *ff. de V.S.*

AVT QVI IVS ENDO EO IN IVRE VINDICIT, &c. SVO VIVITO, NI SVO VIVIT, &c.

¶ Ex LIBRO III.

AD TABVLAM VI.

de *Iure dominij & poſſeſſionis.*

In *Traditionibus* [a] rerum quodcunque pactum ſit, id valere manifeſtiſſimum eſt. *l.*48. *ff. de pactis.*

FERRI [b] propriè dicimus, quæ quis ſuo corpore baiulat: PORTARI ea, quæ quis iumento ſecum ducit: AGI ea, quæ animalia ſunt. *l.*235. *in pr. ff. de V.S.*

Fabros Tignarios [c] dicimus, non eos duntaxat, qui [d] DIGNA dolarent, ſed omnes qui ædificarent. *l.*235. §.1. *ff. de V. S.*

Si ex Lege REPVDIVM [e] miſſum non ſit, & idcircò mulier adhuc nupta eſſe videatur, tamen ſi quis eam vxorem duxerit, adulter non erit. Idque Saluius Iulianus reſpondit: Quia adulterium (inquit) ſine dolo malo non committitur. Quanquam dicendum, ne is, qui ſciret eam ex lege repudiatam non eſſe, dolo malo committat. *l.*43. *ff. ad l. Iul. de adulter.*

a CVM NEXVM FACIET MANCIPIVMQVE, VTI LINGVA NVNCVPASIT, ITA IVS ESTO.

b CETERARVM RERVM ANNVS VSVS ESTO.

c Tignũ IVNCTVM AEDIBVS, &c.

d TIGNA.

e Si vir mulieri Repudiũ mittere volet, cauſam dicito.

¶ Ex LIBRO IV.

AD TABVLAM VII.

de *Delictis.*

Qui ÆDES aceruúmue frumenti iuxta domum poſitum

QVI SEDES ... aceruumue &c.

* vinſt*. conVuSerit, victus * verVeratus igni necari iubetur, ſi modò ſciens prudenſque id commiſerit : ſi verò caſu, id eſt, neglegentiâ, aut noxiam ſarcire iubetur, aut, ſi minùs idoneus ſit, leuiùs caſtigatur. ¶ Appellatione autem ÆDIVM omnes ſpecies ædificij continentur. *l.9. ff. de incendio.*

AVT MALVM VENENVM FAXIT DVITVR &c. Qui VENENVM dicit, adIcere debet, vtrùm MALVM an bonum : nam & medicamenta, venena ſunt : quia eo nomine omne continetur, quod adhibitum naturam eius, cui adhibitum eſſet, mutat. Cùm id, quod nos venenum appellamus, Græci φάρμακον dicunt, apud illos quoque tam medicamenta quàm quæ nocent, hoc nomine continentur :

* *forte* nominis. Vnde adiectione alterius nomine * diſtinctio fit. Admonet nos ſummus apud eos Poëtarum Homerus : nam ſic ait

φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

Venena multa quidem bona mixta, multa autem mala. l.236. in pr. ff. de V. S.

SODALES AS- ual. &c. SODALES* ſunt, qui eiuſdem collegij ſunt, quam Græci ἑταιρείαν vocant. His autem poteſtatem facit lex, pactionem, quam velint, ſibi ferre, dum ne quid ex publicâ lege corrumpant. Sed hæc lex videtur ex lege Solonis tranſlata eſſe. Nam in illuc ita eſt. ἐὰν δὲ δῆμος, ἢ φράτορες, ἢ ἱερῶν ὀργίων, ἢ ναῦται, ἢ σύσσιτοι, ἢ ὁμόταφοι, ἢ θιασῶται, [a] ἢ ἐπὶ λείαν οἰχόμενοι, Ἢ ΕἸΣ ἘΜΠΟΡΊΑΝ [b] ὅτι ἂν τούτων διαθῶνται πρὸς ἀλλήλους: κύριον εἶναι, ἐὰν μὴ ἀπαγορεύσῃ δημόσια γράμματα. I. *Si autem tribus, vel Fratores, vel ſacrorum Orgeones, vel Nautæ, vel Synſiti, vel qui in eodem ſepulchri ius habent, vel Thiaſotæ, vel ſocij ad prædam coitionis, vel negotiationis quid inter ſe ſtatuant, firmum id ratúmque ſit, niſi hoc publicæ leges prohibeant. l. vlt. ff. de collegiis.*

a οἱ ναυτῶν τῶν Θιάσων Harpocrat.
b v Harpocrationem in voce κατανεμ... [illegible]

AD TA-

AD TABVLAM VIII.

de *Iuribus prædiorum.*

de FINIBVS.

Sciendum eſt, † in actione [c] FINIVM REGVNDORVM illud [d] obſeruandum eſſe. Quod, ad exemplum quodammodo eius legis ſcriptum eſt, quam Athenis Solonem [e] dicitur tuliſſe. Nam illic ita eſt. ἐάν τις αἱμασιὰν παρ' ἀλλοτρίῳ χωρίῳ ὀρύγῃ· τὸν ὅρον μὴ παραβαίνειν· ἐὰν τειχίον, πόδα ἀπολείπειν· ἐὰν δὲ οἴκημα, δύο πόδας· ἐὰν δὲ τάφον ἢ βόθρον ὀρύττῃ, ὅσον τὸ βάθος ᾖ, τοσοῦτον ἀπολείπειν. ἐὰν δὲ φρέαρ, ὀργυιάν· ἐλαίαν δὲ καὶ ἐννέα πόδας ἀπὸ τοῦ ἀλλοτρίου φυτεύειν. τὰ δὲ ἄλλα δένδρα, πέντε πόδας. Si quis ſepem ad alienũ prædium fixerit infoderitq́;, terminum ne excedito: ſi maceriam, pedem relinquito: ſi verò domum, pedes duos: ſi ſepulchrũ aut ſcrobem foderit, quantùm profunditatis habuerint, tantum ſpatij relinquito: ſi puteum, paſsûs latitudinem: At verò oleam & ficum ab alieno ad nouem pedes plantato: cœteras arbores, ad pedes quinque. *l. vlt. ff. finium regundorum.*

† igitur.
c Extat hæc lex in Corpore de *limitibus.*
d *Relatiua* hæc vox ad ſuperiora, quæ omiſſa à Triboniano.
e Solon. in Corpore de *Limitib.*

GLANDIS appellatione omnes fructus continẽtur, vt Iauolenus, exemplo Græci ſermonis, apud quos omnes arborum ſpecies ἀκρόδρυα appellantur. *l.236. §.1. ff. de V.S.*

SI GLANS &c.

¶ Ex libro V.

AD TABVLAM X.

de *Iure ſacro.*

Rogum buſtum ue &c. ſi dominus nolet &c.

Duobus NegatiBis verbis, quaſi permittit Lex magis, quã prohibuit, idq́; etiam *Seruius* animaduertit. *l.237. ff. de V.S.*

¶ Ex libro VI.

AD TABVLAM XI.

Patribus cũ plebe connubi ius nec eſto.

PLEBS eſt, cœteri ciues ſine Senatorib. *l.238. in pr. ff. de V.S.*

DETESTATVM, eſt teſtatione denuntiatum. *l.238. §.1. ff. de V.S.*

Digitized by Google

AD TABVLAM XII.

PIGNVS appellatum à pugno,quia res,quæ pignori dantur, manu traduntur: vnde etiam videri poteſt verum eſſe, quod quidam putant, pignus propriè rei mobilis conſtitui. *l.*238. §.2. *ff.de V.S.*

Si qui rē de qua ſtlis ſiet &c.

Rem, de qua controuerſia eſt, prohibemur IN SACRVM DEDICARE: alioquin dupli pœnā patimur. Nec immeritò, ne liceat eo modo duriorem aduerſarij conditionem facere. Sed duplum vtrùm fiſco *an aduerſario* præſtandum ſit, nihil exprimitur*: fortaſſis autem magis aduerſario, vt id veluti ſolatium habeat pro eo,quòd potentiori aduerſario traditus eſt. *l.* 3. *ff. de litigioſis.*

*in l.xii. Tabul.

SI VINDICIAM FALSAM TVLIT &c.

Videamus an in omnibus reb.petitis, in FRVCTVS quoq; condemnetur poſſeſſor. Quid enim, ſi argentum aut veſtimentum, aliámue ſimilem rem: Quid prætereà,ſi vſumfructum, aut nudam proprietatē, cū alienus vſusfructus ſit,petierit? Neq;.n.nudę proprietatis,quod ad proprietatis nomē attinet, fructus vllus intelligi poteſt:neq; vſusfructus rurſus fructus eleganter computabitur. Quid igitur, ſi nuda proprietas petita ſit? Ex quo perdiderit fructuarius vſumfructum æſtimabitur in petitione fructus. ¶ Item ſi vſusfructus petitus ſit, Proculus ait, in fructus perceptos condemnari. Prætereà Gallus Ælius putat,ſi veſtimenta aut ſcyphus petita ſint, in fructu hæc numeranda eſſe:quod locatâ ea re, mercedis nomine capi potuerit. ¶ Iter quoque & actus ſi petitus ſit, vix eſt vt fructus vlli poſſint æſtimari: niſi ſi quis commodum in fructibus numeraret, quod habiturus eſſet petitor, ſi ſtatim eo tempore, quo petiiſſet, ire agere non prohiberetur:Quod admittendum eſt. *l.*19. *ff. de vſuris.*

SI SERVVS SCIENTE DOMINO FVRTVM FAXIT, NOXIAM VE NOXIT.

NOXIÆ appellatione omne delictum continetur. *l.*238. §.3. *ff. de V. S.*

FINIS libri quarti.

LIBER V.

QVO CONTINENTVR

NOTAE,

AD XII. TABVLAS.

Digitized by Google

IACOBI GOTHOFREDI IC.

AD FRAGMENTA XII. TAB.

NOTÆ BREVES.

Poteras, Lector, quamlibet breuibus, hiſce Notis facilè carere: in tanto Commentariorum hæc ad fragmenta cumulo: Me præſertim ſingularum legum probatione ſuperiùs abundè defuncto. Verùm, quia & in ipſa legum Tabularumq́; diſpoſitione primus egomet mihi dux fui: & de pleriſque non idem mihi cum omnibus ſenſus erat, vtriuſque rationem reddi breuiter oportuit. Odi ego, qui velut è cortinâ loquuntur, quique laborum ſuorum fœtus Lectorum ingeniis ceu cruces obijciunt: Ille mihi contrà verus antiquitatis reparator erit, qui non ſibi magis quàm Veterum teſtimoniis credi volet: iiſq́; innitetur.

AD TABVLAM I.

de IN IVS VOCANDO.

Prima lex in XII. Tabulis.

SIN IVS VOCAT] Primam omnium his in Tabulis legem hanc fuiſſe (quod à nonnullis quoque iam indicatum deprehendi) ex Cicerone patet. *lib. 2. de legib.* Nam quod is vno eius libri loco ait, *Diſcebamus pueri* XII. *vt carmen neceſſarium:* id ipſum alibi ſic idem extulit, *A paruis didicimus* SI IN IVS VOCAT, ATQVE EAT, *& eiuſmodi leges alias nominare.* Quibus ſanè Tullij locis inter ſe collatis apparet, Ciceronem, quam XII. *Tabularum legem* priore illo loco diſertis verbis vocauit, eandem poſteriore ſententiâ à primis duntaxat legis verbis deſignaſſe, quod Carrioni Emendat. *lib.* 1. *c.* 8. iam notatum. Eo ſcilicet more, quo & Actiones & Interdicta nonnulla, de primis Edictorum, vnde deſcendunt, verbis nominari vel duponđij nouerunt: Quâ ratione etiam Sacræ Scripturæ libros à primis cuiuſque vocibus apud Hebræos notari mos eſt. Poſtremò, quomodo Poëtarum libri ex principio à nonnullis deſignantur: vt Homeri Ilias ab Ariſtotele *cap.* 19. *de repr. Soph.* & Epigr. Luciani in Grămaticos, *μῆνιν ἄειδε θεά.* Virgilij Æneis, *Arma virúmque cano,* à Perſio *ſatyra* 1. & à Martiale *lib.* 8. *ep.* 55. *lib.* 14. *ep.* 185. & Lucretij libri de rerum natura, *Æneadum Genetrix*, ab Ouidio *lib.* 2. *Triſtium* 163. & Catulli carmina, *Paſſeris* nomine, Martialis *lib.* 1. *epig.* 8. & *lib.* 4. *ep.* 14. notauit. Vt manifeſtè hallucinentur, qui religione hactenus ducti, leges de *Iure ſacro* primas in his tabulis conſtituunt, ſiue explicandas ſuſcipiunt. Alij à *iure* publico initium ducunt.

Lex XII. Tabul. ab eius initio laudatur

de In ius vocatione primo loco actum in XII. Tabulis.

Hoc cùm ita ſit, nemini proinde dubium eſſe poteſt, quin ab *In ius vocatione* Tabularum ſuarum initium Decemuiri duxerint. Quod ipſum euincit præterea primus Gaij ad leges XII. Tabul. liber: Ac nominatim quidem ex eo quinque, quæ ſequuntur, capita: Nempe, *lex* 18. 20. 22. *in princ.*

princ. & §. 1. *ff. de in ius vocando* : & *lex ſi caluitur* 233. *in pr. ff. de V. S.* Quas leges, & quidem omnes, ad huiuſce legis primæ interpretationem pertinere paulò poſt docebimus, pariter vt cætera Gaij fragmenta pertinent ad ſecundam tabulam, puta lex 6. *ff. ſi quis cautionib.* & *d.l.* 233. §. 1. lex 2. *arbor. furtim cæſ.*

De ſingulorum nunc huiuſce legis capitum ordine & poſitu videamus. Tria hæc, quorum primum incipit, SI IN IVS VOCAT, ATQVE, &c. Secundum, NI IT, &c. Tertium, SI MORBVS, &c. huic legi, ceu membra, reſtituenda certiſſimo omnium argumento comperi. Nam, vt hodie qui legis alicuius caput, vel (vt vocant) προάγγελον laudant, prima legis ipſius verba prænotare fermè ſolent: Ita veterum nonnulli cum è XII. Tabulis legis alicuius caput aliquod referebant, legis principium illi ἀπὸ τοῦ κοινοῦ præmittere ſoliti fuerunt: Partim, vt eo velut characteriſmo, ſub qua lege caput, de quo ageretur, inueſtigandum foret, Lectori conſtaret: Partim etiam, quò integram capitis à ſe prolati, atque à corpore ſuo diuulſi, ſententiam explerent. Id verò (ne longiùs abeam) factum tribus hiſce, de quibus nunc agimus, capitibus primus deprehendiſſe mihi videor: Primum quippe verſum hunc, SI IN IVS VOCAT, (quod totius legis huius principium eſt) non primo tantùm, verùm etiam reliquis duobus, qui ea laudarunt, capitibus, ſcriptores præmiſiſſe comperio. Quemadmodum enim Cicero primum illud caput (prout in ipſis Tabulis erat) his verbis, vt initio dixi, retulit, SI IN IVS VOCAT, *atque eat*: Ita Porphyrion (ad Horatij *Satyram* 9. *libro* 1.) alterum vel ſequens caput, hoc modo. SI IN IVS VOCAT: *Ni it, anteſtamino*, expreſſit. Manifeſtiùs adhuc id Gellius (*lib.* 20. *c.* 1.) oſtendit: cùm quartum illud huiuſce legis caput hoc modo laudauit. *Verba ſunt* (inquit) *hæc de lege* SI IN IVS VOCAT: *ſi morbus, &c.* Cuius ſanè loci apertiſſima hæc ſententia eſt: caput hoc XII. Tabularum, SI MORBVS *æuitáſve*,

CAPITA legis primæ: eorúmque ſeries.

PRINCIPIVM legis, ſingulis capitibus præmittendi mos: eiusque ratio duplex.

Digitized by Google

táſue &c. legis, cuius prima hæc verba ſunt, SI IN IVS VOCAT, membrum eſſe.

CONNEXIO capitum, ex primis eorum verbis.

Ex ſuperioribus apparet itaque, tria illa, quæ ex Cicerone, Porphyrione, Gellio recenſui capita, diuerſa vnius eiuſdemq; legis, quæ ab his verbis, SI IN IVS VOCAT, inciperet, membra fuiſſe: cùm ab eodem legis principio ſingula priſcis ſcriptoribus notentur.

De Tertio huius legis capite, quod incipit, SI CALVITVR, videamus. Sanè caput illud ad priores quoque Tabulas pertinuiſſe docet eius apud Gaium interpretatio, lib. I. ad l. XII. Tabul. quæ extat *in l. ſi caluitur. 233. in pr. ff. de V. S.*

CONNEXIO capitum, ex eorum ſententia.

CONNEXIO capitum ex eorum coniunctione apud priſcos ſcriptores.

Deinde, quis ad eius ſententiam animum attendens, non tacitâ quadã ratione ſecundo huiuſce legis capiti; quod incipit, NI IT, tertium hoc (SI CALVITVR nempe) manifeſtò cohærere iudicet? Verùm, quid verbis aut coniecturis opus, cùm expreſsè duo hæc capita cohæſiſſe, & coniungenda Lucilius *lib. 17. ſatyrarum* apud Nonium, *c. 1. in verbo Caluitur*, doceat? Sic enim ipſe caput vtrumque (ſecundum videlicet, & tertium hoc) eleganter verbis ſequentibus coniunxit, & vnico fermè verſu concluſit:

SI NON IT, CAPITO, *inquit*, EVM: SI CALVITVR, ENDO
FERTO MANVM:

Hæc enim verba, *ſi non it, capito eum*, ſecundum caput huius legis conficiunt; ſequentia verò, *ſi caluitur, endoferto manum*, tertium hoc (de quo nobis nunc agitur) perſpicuè conſtituunt. *Endoferto manum*, quod in ipſa lege *Endoiacito manum.*

ATQVEAT] Verba hæc, vel à doctiſſimis horum fragmentorum collectoribus perperàm expunguntur: hoc & ſequenti

quenti capite in vnum conflato. Eius videlicet, in laudandis huius legis capitibus priſcis ſcriptoribus vſurpati moris, quem paulò ante notabamus, immemoriâ. Quæ tamen apud Ciceronem legitima ſunt. *Atque eat* (quod Turnebus & poſt eum Carrio rectè defendunt) id eſt, ſtatim & protinùs eat: Quo ſenſu vox *Atque* apud Ennium hoc verſu accipitur. *Atque atque accedit muros Romana iuuentus*: & apud Terentium: *Atque vbi pati non poteris, cùm nemo expetat, Infectâ pace vltro ad eam venies*: & ſæpe hoc ſenſu apud Plautum vt Palmerius *in ſpicil.* probat: & apud Virgilium 1. *Æneidos*, quomodo id accipiunt Gell. *lib.*10.*cap.vlt.* & Seruius, illo verſu — *de in ius vocando.*

Si brachia fortè remiſit,
Atque illum in præceps prono rapit alueus amni.

Cæterùm quòd hæc lex, *in ius vocatum confeſtim ſequi iubet*: eius rei & definitionis exceptiones quaſdam ad hoc caput ſcribentem Gaium lib. 1. ad l. XII. Tabul. propoſuiſſe didici: & hanc quidem inter cœteras, quæ extat *in l.*18.20. *ff. de in ius vocando*, ne videlicet quis de domo ſuâ &c. in ius vocetur. Neque enim ad Teſtimonij denunciationem leges illæ Gaij pertinere poſſunt: (quod tamen Cuiacius 7. *obſeru.*15. *& aliisetiã locis pluribus*, cenſuit:) verùm ad rei vel debitoris ipſius in ius vocationẽ pertinere eas, vel titulus *de in ius vocando*, ſub quo leges illæ Gaij collocatæ reperiuntur, perſpicuè ſatis euincit. Teſtimonij prætereà denunciatio, vt re ipsâ ab in ius vocatione, ſic quoque tempore multùm differebat: Hæc (in ius vocatio ſcilicet) longè prior, illa verò poſterior erat. Fiebat teſtimonij denunciatio poſtquàm in ius ventum, & à Prætore iudicium conſtitutum fuiſſet. Hinc illa ex Edicto perpetuo, apud Valerium Probum, formula. Q. E. R. E. T. P. I. R. D. T. Q. DT. D. D. P. F. *id eſt. Quanti ea res erit, tanta pecunia iudicium recuperatorium dabo:* TESTIBVSQVE *duntaxat decem* DENVNCIANDI *poteſtatem faciam.* Lex quoque Mamilia, ſequentibus verbis. *In eam rem is qui hac lege iudicium dederit,* TESTIBVS *publicè dun-* — TESTIMONII DENVNCIATIO ab in ius vocatione quid differat.

taxat in res ſingulas, x. DENVNCIANDI *poteſtatem facito.*

PORPHYRIONIS locus, ſimul & lex XII. Tab. reſtituitur. v. Carrionem 2 Emend 11.

NIT] Porphyrionis locus de hoc capite corruptiſſimus: Cui inanis hactenus medela à pleriſque tentata fuit. Verba apud Porphyrionem hæc ſunt (ad *Horatij Satyram 9. lib.1.*) *Si vis vocationi teſtamini, igitur em capito anteſtari. Eſt ergo anteſtari ſc.antequã manũ iniiciat.* Ea ſic liquidò reſtitui oportet: XII. Tabularũ verbis à Porphyrionis interpretamẽto hũc in modum diſtinctis. SI IN[a] IVS VOCAT, NI IT,[b] ANTESTAMINO. (Hactenus Legis verba. Sequuntur nunc Porphyrionis) *Anteſtari* eſt,[c] *ſcilicet antequam manum iniiciat.* Interpretaturus nempe eo loci Porphyrion, quid obſcurius apud Horatium verbum, ANTESTARI, ſibi vellet, eam in rem hoc inter cœtera XII. Tab. caput adducit: indéque ſic ipſe concludit. *Anteſtari, eſt ergo anteteſtari.*&c.(Certè & ita Priſcianus *lib.*8. anteſtari προδιαμαρτυρηθῆναι tranſtulit. Vbi tamen Cl.Salmaſius malebat προδιαμαρτυρεῖν: *Anteſtari ſc. eſt aliquem ex circumſtantibus teſtem facere*: πρὸς αὐτὸ τοῦτο τῶν ἐν ᾧ τι πράττεται. Sic *Amtermini*, ſic *Amſegetes dicti &c.* Error igitur omnis in Porphyrionis verbis ex literarum ſyllabarumq; geminatarum notis enatus: quas cùm librarij vel exſcriptores minùs attenderent, legi primùm ipſi, mox & Porphyrionis interpretamento vitium factum eſt. *Anteſtamino* autem priſcè pro *anteſtare*, vt apud Catonem *de re Ruſtica capite* 141. *præſamino Ianum & Iouem vino*, pro *præſare.* Quanquam eſt * qui teſtatur in optimis Porphyrionis membranis ita legi: NI IT, ANTESTATOR. Ex his interim *Ni it*, *anteſtamino*, apparet falli eos, qui tradunt creditorem, cùm reum deprehendiſſet, omiſſa formulâ, In ius voco te, anteſtari ſolitum. Neq; ab his facit Horatius Satyr. 9. imò contrà apertiſſimè. Vide in fine Satyræ. Similiter iure Attico aduocati hac in re teſtes, qui & κλητῆρες dicti. Vide Leges Atticas à Samuële Petito collectas *pag.*314.315.

a Pro *ſi in.*
b Pro *ni it.*
c Pro *anteteſtare.*

INTERPRETATIO Porphyrionis à legis verbis diſtincta

ERROR ex literarũ & ſyllabarum Geminatarum Notis.

* Carrio 2. Emend. 11.

IGITVR]

IGITVR] *Apud antiquos*(ait Feſtus)IGITVR *ponebatur,pro inde, & poſteà, & tùm. Apud antiquos*, id eſt, lege XII.Tabularum : ſic vt ſæpiùs apud Feſtum ea verba accipi oportet : quod innumeri apud eum loci confirmant. Videſis interim cum exempli ergô, in verbis *adorare: Hoſtis: Hortus: Lance &c.* Sanè, vox *Igitur* hac notione apud Plautum non vno loco,vt in Caſina : *Mox magis cùm otium erit, igitur tecum loquar.*& Moſtellariâ:*Miſerum eſt opus,igitur demum fodere puteum, vbi ſitis fauces tenet.* Hoc qui non ceperunt, vel minùs intellexerunt,verba huius capitis hæc apud Porphyrionem, *Igitur em capito*, ſollicitanda ſibi duxêre : & quaſi non legis XII. Tabul. ſed Porphyrionis verba eſſent,ita repoſuêre. i. e. *aurem capito.* *Igitur* eodem ſenſu, quo & aliquando vox ITA,vt in *l.20. ϖ. de excuſ. tut.l.60.77. ϖ. de adquir.hæredit. & ſimilibus.* de IN IVS vocando. APVD ANTIQVOS pro in l. XII. Tab

EM CAPITO] CAPERE hoc capite non eſt, manu iniectâ obtortoq; collo in ius aliquem trahere : quod hactenus cenſent : ſequens alioquin caput ab hoc noſtro nil differret. CAPERE igitur hîc nihil aliud eſt, quàm ſiſtere, implicare, impedire, detinere viâ publicâ pergentem, quod eſt *viam anteſtare* in legib.Longob.*lib.1.t.15.*viam alicui obſtare Salic. tit.33. viam alicui contradicere. Aleman.*tit.65.* Proinde,huius & ſequentis capitis ſenſus hic eſt : *In ius vocatum, ni ſequatur, teſtib. adhibitis, ſiſti poſſe : ſi & tum ſequi nolit, aut etiam fugam adornet, duci,manumq́,ei tum inijcere licere.* Hoc diſcrimen qui non capiunt, verba hæc, *Igitur em capito*, velut illegitima repudiare non verentur. CAPERE quid.

¶ Malè etiam Cuiacius.7. *obſ.16.* caput hoc ſic apud Porphyrionem reſtituendum putat,*ſi in ius vocat, ni eat, manum iniicito, encapito * anteſtari.* Malè inquam : & dum manus iniectionem actori lege XII. Tab. permiſſam illicò putat:& dum Anteſtationem manus injectione poſteriorem facit : deniq; dũ hoc caput cum ſequenti apertiſſimè confundit. * i. incipito.

Interpretatio Gaij à legis verbis diſtincta.

Si Calvitvr] Hoc verbum Gaius interpretatus eſt lib. 1. ad l. XII. Tab. *in l. ſi calvitur. 233. in pr. ff. de V. S.* Hæc enim legis illius verba, *moretur & fruſtretur*, non legis XII. Tabul. verba ſunt, verùm Gaij, caput hoc interpretantis. Ideoque verba illa Si calvitvr (vt rectè Ranconnetus & poſt eum Cuiacius monuit) grandioribus exaranda ſunt literis, non ſequentia (vt in Piſanis Pandectis fit) *moretur & fruſtretur.* Benè etiam Ranconnetus, qui pro *& moretur, id eſt moretur* in eâ l. legendum indicauit. Cui geminum prorſus errorem Tabula 10. indicabimus.

Servivm Sulpitium Commentarios ad XII. Tabulas ſcripſiſſe videri.

Pedemve Strvit] Seruium Sulpitium in horũ verborum Interpretatione laudat Feſtus *in v. pedem ſtruit.* Seruium, inquam, quem complura alia legis noſtræ verba interpretatum ex eodem Feſto diſcere licet: vt puta verbum *Noxa : Sanates : Sarcito : Vindicia*: Cuius ipſius auctoritate Gaius noſter (lib. 5. ad l. XII. Tabul.) de duobus negatiuis, (quibus lex XII. Tab. vſa fuerat) *in l. duobus 237. ff. de V. S.* ſcribens, vtitur. Vt ex his omnibus colligi fortè poſſit, Seruium Sulpitium quoque Commentarios ad leges XII. Tabularum ſcripſiſſe.

Principivm legis ſingulis capitibus præmittendi mos.

Si morbvs] Hoc caput, huiuſce legis primæ fuiſſe jam ſuperiùs à nobis oſtenſum eſt: ex hoc videlicet Gellij loco, *lib. 20. c. 1. Verba ſunt*, inquit, *hæc de lege* Si in ivs vocat, *ſi morbus &c.* Quem capitum ex hiſce Tabulis laudandorum morem à Gellio illo loco vſurpatum qui neſciunt, hoc caput noſtrum ex Gellio ſic concipiunt & corrumpunt. *Si in ius vocato morbus.* Alius, *Si quis in ius vocatur, ſi morbus.*

Si nolet] Qui in ius vocabit ſcilicet: id eſt, *actor.* Non eſt itaque, quòd hęc verba quis ſollicitet, & cum quibuſdam ita reponat, *Si volet arceram, ne ſternito.*

Dubitandi rationem omnem tollet hic Varronis, è Satyra eius, quæ inſcribitur γεροντοδιδάσκαλος (apud Nonium *c. 1. in verbo Arcera*) locus. *Vehebatur*, inquit, *cum vxore vehiculo ſe-*

mel

mel aut bis *anno cum arcerâ, ſi non vellet, non ſterneret.* Quem locum, à Viris doctiſſimis, etiam ijs, qui in Nonio nuper ſibi ſupra cœteros ſapere viſi, conclamatum, ita reſtituendum puto. *Vehebatur cum actore vehiculo ſenex aut annoſus, cui ARCERAM*, SI NON VELLET, NON STERNERET. Si non vellet, ſcilicet *actor.* De In ius vocando.

SI ENSIET] Iam ſuperiùs oſtenſum, Veteres caput è XII. Tabulis citaturos, legis principium, ſub qua caput id conſtitutum eſſet, præmiſiſſe. Id (vt cœteros omittam) Ciceroni quoque factum *in Topicis:* vbi de hac lege agit: ſi modò verba eius vetuſtiſſimo, (& à quo ſibi Boëtius quoque parùm cauiſſe videtur,) errore liberentur. Verba Ciceronis hæc ſunt. *Notatio adhibetur, cùm ex vi verbi argumentum aliquod elicitur, hoc modo: Cùm lex Elia Sentia, Aſſiduo vindicem aſſiduum eſſe iubeat, locupletem iubet locupleti.* Ciceronis locus emaculatur.

Quid hîc quæſo facit lex Elia Sentia: cùm caput illud, quod Cicero refert, XII. Tabulis Gellius adſcribat. *lib.16. cap.*10. Et id ipſum quoque Varro (*lib.* 1. *de vita. P.R.* apud Nonium *in v. Proletarij*) ſatis innuat? Aut quomodo Cicero vel etiam Sex. Ælius, apud eundem Ciceronem, caput legis Eliæ Sentiæ interpretari vel memorare potuerunt, quæ mortuo demum Cicerone, lata fuit? Pro his itaque verbis, quæ apud Tullium extant. *Cùm lex Elia Sentia*, reponenda hæc cenſeo, *Cùm lex ét.ia Si enſiet.* (i. *Cùm lex è Tabulâ primâ, quæ incipit, ſi enſiet.*) vt illis verbis Cicero non legis modò principium (quo de more ſuperiùs nobis dictum) verùm & Tabulę etiam ipſius numerum, in quâ lex illa continebatur, indicauerit. Ad eundem ſanè morem Ateius Capito apud Feſtum, *in v. Reus* ſecundam legem *è ſecundâ Tabula* laudat. *Numa* (inquir) *in* SECVNDA TABVLA, *ſecundâ lege: in qua ſcriptum eſt: ſi quid horum &c.* Tabulam quandoque addū: qui leges è XII. citāt.

¶ Quàm facilè autem notæ vel literæ ſequentes E.T.I A. in ELIA, transformari contrahique potuerint, nemo non Error, è Notis.

 animad-

animaduertat. Simili ſanè prorſus errore, & quidem gemino, *in l. in ratione* 11. §. *ſi filio* 6. *ff. ad l. Falcidiam*, notas haſce I. TA. (quæ *primas Tabulas* denotabant) in vocem ITA, ſummo legis illius incommodo, migraſſe deprehendi: De quo dicendi locus nobis alius aliquando futurus.

ERROR, ex literarum & dictionum coniunctione.

¶ Quod autem ad principiũ huius legis attinet, ſic apud Ciceronem perſcriptum fuiſſe videtur, SENTIÆ: Quam literarum dictionumque coniunctionem minùs intellectã, librarius imperitus in dictionem, SENSIA, primùm, mox autem in SENTIA, per modicas inflexiones, mutauit.

En ſiet, pro ſi autem

¶ Porrò voces illæ duæ, SI ENSIET, idem prorſus ſignificant, quod *ſi autem ſit*. Nam & in Gloſſis Philoxeni (quæ complures linguæ ſecretioris, & verborum nominatim ad XII. Tabulas pertinentium expoſitiones continent, quas tamen non cuiuſuis ſit Lectoris internoſcere) τὸ ENSIET hoc modò redditur. *ἐὰν ᾖ*. *Si enſiet* igitur, idem eſt quod *ſi autem ſit*.

CONNEXITAS huius ſecundæ legis cum prima.

¶ Quónam autem aduerſatiua hæc verba pertineant, clarum & manifeſtum ſatis eſt. Superiore namque lege primâ, de in ius eundi neceſſitate tractatum fuit: Nunc autem (id eſt, hac lege) ſubiungitur, quibus caſibus & cauſis quis ab eâ neceſſitate liberetur. Gaius ſanè lib. I. Interpretationis XII. Tabularum, cauſas illas, hac lege comprehenſas, his verbis in *l.* 22. §. I. *ff. de in ius vocando* complexus eſt. *Qui (inquit) in ius vocatus eſt, duobus caſibus* DIMITTENDVS *eſt: Si quis eius perſonam defendet: Et, ſi dum in ius venitur, de re tranſactum fuerit.* Quæ vtique Gaij verba, manifeſtiſſimam trium priorum huiuſce legis capitum ſententiam continent. Tandem, ſi ſuperior emendatio noſtra minùs placet, placeat hæc, legendum videri *Lex Ælia Sextia*: Nempe à Tripartitis Sexti Ælij (de quibus mox) vbi Leges XII. Tabularum cum Interpretatione & legis actionibus legebantur: & vnde ferme leges XII. Tabularum petitas tum in foro credibile videatur. Neque temerè eſt, quòd Pomponius hunc librum extitiſſe ætate ſua ſcribit, eum-

cúmque velut cunabula iuris continuiſſe. Cæterùm, eodem modo Cicero, Legem Æliam Sextiam dixerit quomodo ab eodem Sext. Ælio, *Ius Ælianum* dictum docet Pomponius *l. 2. §. 7. ff. de origine iuris*, & à Sext. Papirio *Papirianum*. Denique legem *Æliam Sextiam* dixerit Tullius, de nomine ICti, ad IC. Trebonianum, & ipſe Topica ſua ſcribens.

ASIDVO] Ælij ICti auctoritate in huius vocis interpretatione, vtitur Cicero *Topicis: Locuples eſt* (inquit) *aſſiduus, vt ait Ælius, appellatus ab ære.* Ælij inquam, id eſt, Sexti Ælij Cati, in Commentariis videlicet ad leges XII. Tabularum. Hunc enim ad leges XII. Tabularum Tripertita ſcripſiſſe Pomponius auctor eſt, *in l. 2. §. 38. ff. de origine iuris.* Quem etiam Feſtus *in fragmentis litera T.* his verbis appellat. *Ælius in XII. Aſſiduus* itaque, locuples eſt. Et aliò tamen pertinet *Locupletis* definitio (contrà quàm Cuiacio viſum) apud Gaium lib. 2. ad XII. Tabulas, prodita in *l. 234. §. 1. ff. de V. S.* Gaius quippe libro ſecundo, tertiam & quartam harum Tabularum interpretatus fuerat. Hoc autem caput (ASIDVO, &c.) ad primam Tabulam pertinere vel ex ipſo Gaio iam docuimus: quod & ſententia eius luculenter oſtendit. Poſtremò quis Gaium hoc ad caput reſpexiſſe credat, quid *Locuples*, non quid *aſſiduus* ſit, definientem?

Sex. Ælij Commentarij ad l. XII. Tab.

Locupletis definitio à Gaio tradita quò pertineat.

VINDEX] Optimè omnium Feſtus è Verrio Flacco. *Vindex* (inquit) *ab eo, quòd vindicat, quominus is, qui prenſus eſt, ab aliquo teneatur.* Et ad eandem mentem Gloſſis, Vindex ἔκδικος. Delicati proinde, quibus Feſtus hac parte non ſatisfacit. Imperiti etiam, qui *Vindicem* à *Vade* ſeparare neſciunt: vt proximâ Tabulâ dicetur.

Vindex rectè à Feſto definitus.

PROLETARIO] Proletarij, iidem cum illis, qui apud Atticos Θῆτες dicebantur. Θῆτες (ait Harpocration) *οἱ ὑπ-*

Proletarij & Θῆτες iidem.

ρώταζοι ἐλέγοντο. Subiicit. οὗτοι δὲ οὐδεμίας μετεῖχον ἀρχῆς, ὡς καὶ Ἀριστοτέλης δηλοῖ ἐν Ἀθηναίων πολιτείᾳ. ὅτι δὲ οὐκ ἐστρατεύοντο εἴρηκε καὶ Ἀριστοφάνης. His ſimilia videſis apud Plutarchum *in Solone*, & optimum Ariſtophanis ſcholiaſtem ἐν ἱππεῦσι. *pag.* 225. Θῆτες igitur & ab honoribus & à militiâ arcebantur: Quod ipſum de Proletariis Paulus apud Gellium *lib.* 16. *cap.* 10. tradidit. *Neque proletarij* (inquit) *neque capite cenſi* MILITES, *niſi in tumultu maximo, ſcribebantur.*

CVIQVI VOLET]. Cl. Samaſius *de fænore Trapezitico p.* 644. 645. reſcribit CIVI, QVI SOLVET. quaſi veriſimile non ſit, acceptũ proletariũ proletarij vindicem: imò .n. eũ, qui proletario vindex eſſe voluiſſet, debuiſſe ſtatim ſoluere, vt eũ vindicaret in iure. Quod ipſe nõ admitto: ideò ſcil. quilibet pro proletario admiſſus, quòd aſſiduum inuenire facilè non poſſet. Illúdque meminerimus, in plebis gratiam multa his legibus ſancita.

IN VIA. ſeu dum in ius ibatur, litigatores ipſi trãſigebant.

ENDO VIA] Quod Gaius dixit ſuperiùs à nobis citato loco, DVM IN IVS VENITVR. id ita in ipſa lege expreſſũ fuiſſe minùs dubito, ENDO VIA, *id eſt in viâ.* Tum enim fermè partes ipſæmet inter ſe de re tranſigebant. Et ad hunc morem, meo iudicio, pertinent, DOMINI NOSTRI, apud Matthæum, verba: *c.* 5. *v.* 25. ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχὺ, ἕως ὅτου εἶ ΕΝ ΤΗ͂ Ο῾ΔΩ͂ μετ' αὐτοῦ, μήποτέ σε παραδῷ ὁ ἀντίδικος τῷ κριτῇ; vel, vt Lucas ea refert. *c.* 12. *v.* 58. ὡς γὰρ ὑπάγεις μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου ἐπ' ἄρχοντα, ΕΝ ΤΗ͂ Ο῾ΔΩ͂ δὸς ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι ἀπ' αὐτοῦ, μήποτε κατασύρῃ σε πρὸς τὸν κριτήν. Ad quem etiam Matthæi locum videndus Chryſoſtomus. Alluſit & ad hunc, in viâ, dumque in ius itur, tranſigendi morem, pereleganter Tertullianus, mores ſæculi ſui notans, *cap.* 12. *de Patientiâ.* *Quis* (inquit) AD IVDICEM CVM ADVERSARIO DIRIGENS, *negotium conuenientiâ ſoluit? Conuenientiâ*, id eſt, pactione, conuentione, tranſactione, vt idem *c.* 22. *de præſcript.* ſignum

concor-

concordię & conuenientiæ, dixit: & apud Siculum Flaccum *lib.* 7. *Conuenientia poſſeſſorum. Ad iudicem cum aduerſario dirigens*, id eſt, vt Dominvs noster ait, ὡς ὑπάγεις μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου ἐπ' ἄρχοντα ἐν τῇ ὁδῷ, vt Gaius, *dum in ius venitur*, vt Ambroſius *cap.* 9. *de Tobia, dum ad magiſtratum veneris.* de In ius vocando.

Rem vti pacvnt, orato.] Mendosè vbique caput hoc & ſequens legitur: & quidem apud Ciceronem *lib.* 2. *ad Herennium*, ita, *Rem vbi pagunt, orato: Ni Pagunt*, &c. Apud Priſcianum *lib.* 10. mendoſiùs adhuc, confuſo nempe hoc & ſequenti ita capite. *Rem vbi pagunt orationi pagunt*, &c. Reponendum itaque. *Rem vti pagunt, orato, Ni pagunt.* Quemadmodum apud Porphyrionem *Vocationi* pro *Vocat, Ni*, &c. duobus capitibus inter ſe confuſis, mendosè legi *ad legem* 1. ſuperiùs dicebamus: Ità hoc loco apud Priſcianum ſimillimo errore verba hæc, *Orato, Ni*, &c. *in orationi* coaluerunt. ¶ Diſſimulare vix intereà poſſum, locum hunce legendum ita videri: *Rem vti pacunto*, rato *pacunto* pro *pacant* ἀρχαϊκώτερον, quod Contio etiam viſum dudum fuit. Rato verò, id eſt, *ratato* frequentativè pro *ratum habeto*: Neque enim vox *Orato* aut ſimilis ad ipſos litigatores pertinens, hoc capite legitima eſſe poteſt: nempe; quòd in Prætoris perſonam hoc & proxima ſequentis legis capita concepta fuiſſe, hæc primùm verba oſtendant, *cauſam conſcito*: mox illa, *cùm perorant ambo præſentes:* denique hæc, *ſtlitem addicito.* Huius itaque capitis hæc ſententia omninò fuerit: Prætorem *ratum* id habere debere, quod inter ſe litigatores, dum in ius iretur, pacti fuerint: & (vt in lege Soloniâ erat, vnde hæc noſtra deſumpta ac deriuata eſt) ταῦτα κύρια εἶναι, & περὶ τούτου μὴ δικάζειν, i. de eo iudicium non conſtituere: de quâ lege videndus Demoſthenes *aduerſus Pantenetum.* Et generalis tamen hęc lex eſt de omnibus pactis alio quocunque tempore initis quacunque de re: cuiuſmodi lex fuit quoque Athenis, quæ Confuſio duorum capitum.

ὁμολο-

ὁμολογίας hujuſmodi *κυρίας εἶναι* volebat, de qua vide Leges Atticas à Samuële Petito collectas *p.*339. vbi tamen modus additur, ſi *ἐναντίον μαρτύρων* hæc pacta inita fuiſſent.

RELATIVA vox ITA, omiſſa à quibuſdā hoc caput laudantibus.

NITA PACVNT] vocem hanc, ITA, vnus Quintilianus, *lib.* 1. *cap.* 6. ad ſuperiora relatiuam, ſeruauit: cùm tamen cœteri, qui capitis hujus meminerunt, eam omnes omittant. ITA ait lex, id eſt (vt immediatè præcedente lege dictum eſt) aut vindice dato, aut tranſactione habita.

SERIES materiarum in XII. Tabulis obſeruatur à Triboniano in Pandectis & Codice.

¶ Cœterùm, (hoc vt obiter dicamus,) notanda materiarum ſiue rerum hìc conjuncta ſeries. Nam quâ ratione in hac Tabula, eâdem & in Digeſtis & Codice, tractatum de *In jus vocando*, ſequuntur leges & tituli ad *Vindices* pertinentes, mox tituli de *Pactis & tranſactionibus*: & proximè tituli de *Poſtulando*.

CONSCIRE cauſam quid.

CAVSAM CONSCITO] Ita manu ſcripti libri ſecundi ad Herennium: ita quoque Gellius, *lib.*17. *cap.*2. *Cauſam conſcito, id eſt cognoſcito)* tu Prætor ſcilicet: Quam interpretationem in manuſcriptis illis codicibus ſe legiſſe teſtatur Hotomannus. Quod & Cyrilli Gloſſæ confirmant apertiſſimè: hoc modo *συγγιγνώσκω, σύνοιδα. Conſcio.* At Gloſſæ Philoxeni, eandem ſyllabam malè geminant *conſciſcit*, *συγγιγνώσκει*. Genuinum itaque XII. Tabularum verbum eſt *conſcito*, non *conſciſcito*, non *gnoſcito*: Multò minùs *coniicito*, vel *coniiciunto*: Longè namque hæc duo differebant,

CONIICERE & CONSCIRE, vt differant.

coniicere & conſcire. *Coniiciebant* litigatores, cùm per indicem cauſam ſuam, apud Iudicem Arbitrúmue exponebant, vt ex Aſconio, Gellio, Afranioque apud Nonium liquet. *Conſciebat* verò Prætor, dum poſtulantibus ſeu perorantibus, per ſe vel alios, litigatoribus, de re totâ cognoſcebat. Verba autem hæc, *cauſam conſcito*, non ad litigatores; verùm ad Prætorem ipſum ius dicentem referri oportere vel ſequentia ſtatim verba euidenter oſtendunt: hæc videlicet. *Cùm* perorant *ambo præſentes*, mox *ſtlitem addicito.* Alios enim

eſſe oportet, qui perorant: alium, qui perorantibus alijs de causâ cognoſcat, & ijs addicat. Perperàm itaq; qui *Cauſæ conjectionem* ex hoc capite originem ſumpſiſſe prodidêre.

MERIDIEM] Atqui Plinius *lib.* 7. *c.*60. ſcribit, XII. *Tabulis Ortum tantùm & Occaſum nominari: Poſt aliquot autem annos adiectum & Meridiem fuiſſe, accenſo Conſulum id pronunciante:* Cùm tamen *meridiei* mentionem factam in XII. Tabulis, hoc capite Auctor ad Herennium *lib.*2. Gellius *lib.*17. *c.*2. & Cenſorinus. *c.*23. *de die Natali* diſertis verbis teſtentur? Verùm rem totam ita perſpicuè componendam exiſtimo. Lux diei in XII. Tabulis duas in partes *παχυμερέστερον* diſtincta ſic fuit, vt vna *Ante meridiem*: altera, *poſt meridiem* diceretur: Neque tamen *Meridies* ipſe lege XII. Tabularum deſignatus ſpecialiter fuit: vt pote cùm XII. Tabularum conſcribendarum tempore Romæ nondum obſeruatum fuiſſet præcisè momentum illud, quod medium diem diffinderet.

STLITEM ADICITO] *Litem præſenti addicere* quòd Prætor hac lege jubetur, non id ſignificat, quod vulgò exiſtimant, abſentem cauſæ damno multare: verùm præſenti actionem dare, judiciumq; conſtituere: Quo ſenſu Trebatius pariter *lib.* 1. *Religionum* IVDICIA ADDICERE dixit, apud Macrobium *lib.* 1. *Saturn. c.* 16. Pœna itaque abſentis hæc eſt, quòd cùm regulariter iudicium nonniſi cominùs conſiſtentibus litigatoribus & ambobus præſentibus conſtituatur, hoc tamen caſu, *μονομερῶς* id fiat. Quanquam & iure Attico Arbitri *διαιτηταὶ* ad ſolem occaſum ſedebant, ſi reus non adeſſet, actori præſenti litem addicebant, de quo vide leges Atticas à Samuële petito collectas. *pag.*346. LITEM ADDICERE quid.

TEMPESTAS] Non rectè quidam hanc vocem hinc expungendam putant, quam in hac l. XII. Tab. fuiſſe Varro,

Ee Feſtus,

Feſtus, Macrobius, Cenſorinus diſertis verbis teſtantur, quod SVPREMAM abſolutè dici apud Plautum obſeruent: Fuit enim in Solonis legibus (vnde præſens caput traductum) pariter ita ſcriptum, Ὁ ἭΛΙΟΣ ἘΠῚ ΤΩ͂Ν ὈΡΩ͂Ν ἘΣΧΑΤΗ ὭΡΑ ἜΣΤΩ. Stoicus ſcriptor Muſonius (vt *Scaliger* indicauit) apud Stobæum de capitali Socratis iudicio agens. *Καὶ τριῶν* (inquit) *ἡμερῶν αὐτῷ δοθεισῶν τῇ πρώτῃ ἔπιεν, καὶ οὐ περιέμεινε τῆς τρίτης ἡμέρας* ΤΗΝ ἘΣΧΆΤΗΝ ὭΡΑΝ *περιτηρεῖν, εἰ ἔστιν* ἩΛΙΟΣ ἘΠῚ ΤΩ͂Ν ὈΡΩ͂Ν, *ἀλλ' ἀθαρσῶς τῇ πρώτῃ.* Tranſlatum poſteà jus hoc ad Francos: Vnde ſolent collocare, culcare, in legibus Salicis: vide & Gregorium Turon. *lib.7.c.23.*

AD TABVLAM II.
de IVDICIIS & de FVRTIS.

ACTVM ſuperiore Tabulâ *de in jus vocando*; déque ijs, quæ in Iure, ſeu apud Prætorem, ante Iudicium conſtitutum peragebantur. Priore nunc hujus Secundæ Tabulæ parte, *de judicio ipſo* cauetur. Cujus tractatus (ac proinde hujus Tabulæ) lex PRIMA prorſus intercidit. Conjicere tamen non fruſtrà licet, eâ lege *de Iudice Arbitróue à Pratore addicendo, ſeu dando*, & breuiter *de Iudicio conſtituendo* actum fuiſſe: Quandoquidem lex hujus Tabulæ SECVNDA (mox vt audiemus) eſt, *de die Iudicij obeundo, legitimiſq́; Vadimonij deſerendi cauſis.*

SECVNDA lex ſecundæ Tabulæ, *de legitimis Vadimonij deſerendi cauſis*, concepta.

NVMA R.II.*] Hanc legem hâc in Tabulâ ſecundam, atque è Regijs Numæ legibus, hûc tranſlatam, ſeu transfuſam docet Ateius Capito apud Feſtum, *in v.Reus*, vltimam videlicet eius ſententiam recitans: NVMA (inquit) IN SECVNDA TABVLA, SECVNDA LEGE: *in quâ ſcriptum eſt.*

Quid

Quid HORVM *fiat* VNVM *Iudici, Arbitróue, Reóue, eo die diffenſus eſto.* de IVDICIIS.

Hâc interim ex clauſulâ (vtpote verbis ad præcedentia quædam relatiuis conceptâ) conſtat, CAVSAS aliquot, ob quas *vadimonium* deſerere liceret, hac lege deſignatas recenſitaſque fuiſſe. Et verò id ita ſe habere oſtendit Vlpianus apertiſſimè, cùm *in l.2. §.3. ff. ſi quis cautionibus* ſcribit: *Lex XII. Tabularum*, SI IVDEX VEL ALTERVTER EX LITIGATORIBVS MORBO SONTICO IMPEDIATVR, *iubet* DIEM IVDICII ESSE DIFFISVM.

Quod cùm ita ſit, Regulam ſanè his quoque exceptionibus ſeu Vadimonij deſerendi cauſis, legis huius initio præmiſſam fuiſſe oportet. Et hanc quidem fermè. *Iudice arbitróue addicto*, VADES SVBVADES *danunto: Vadimonij deſerti* & eremodicij *vti pacunt pœna eſto.* His enim poſtea verbis quàm aptè exceptiones illæ, de quibus modò dixi, cohæſerint, nemo non videat. Teſtatur certè Gellius *lib. 16. c. 10.* de VADIBVS & SVBVADIBVS lege XII. Tabularum cautum aliquid fuiſſe. Nam quod Cujacius conjiciebat, SVBVADES eoſdem cùm *Tutorum nominatoribus* videri, quòd hi fidejuſſorum vicem ſuſtineant, à vero multùm recedit: VAS enim, ac proinde *ſubuas*, non quilibet fidejuſſor, multò minùs Tutoris fideiuſſor erat; verùm *vas*, ἐγγυητὴς fidejuſſor judicio ſiſti dicebatur: Vt *ſubuadem* proinde Iudiciales ad ſponſiones pertinuiſſe oporteat: & quidem ab actore datum puto: vt *vadem* à reo. SVBVADES qui

Inepti ſunt autem illi, qui VINDICEM à *Vade* ſeparare neſciunt. *Vindex* enim reum (vt *ad Tabulam I.* jam dicere cœpimus) ab in jus eundi neceſſitate liberabat: *Vas* autem, ad judicium vocatum ſeu reum certo die adfuturum promittebat: vt vel ex Acrone notum eſt. VINDICIS & VADIS differentia.

Malè denique illi, qui legem hanc capiti (legis primæ, Tabulâ primâ,) quod incipit, SI MORBVS, immediatè ſubnectunt: toto genere ſeparatam. Illud enim caput ad tractatum *de in ius vocando*: Hæc verò lex ad materiam *de Iudiciis* CAPVT *ſi morbus*, primæ Tabulæ ab hac lege ſejunctũ fuiſſe.

diciis pertinet ad ἐμπρόθεσμον δίκην ἔχοντας, ad eos, quibus ſtatus condictus dies eſt cum aduerſario, neque it eâ die, ſed eremodicium contrahit. Deinde Gellius, *lib.*20. *c.*10. apertiſſimis verbis, hanc legem ab illo capite, SI MORBVS, ſejunctam fuiſſe docet: Sic enim de vtraque lege agens, *Morbus* (inquit,) *in lege* [a] *iſtâ non febriculoſus, neque nimiùm grauis eſt: Cæteroqui morbum vehementiorem vim grauiter nocendi habentem, Legum iſtarum ſcriptores* ALIO IN LOCO, *non per ſe Morbum, ſed Morbum ſonticum appellant.* Sed, hactenus caput illud ad primam legem primæ Tabulæ pertinere: hanc autem legem, hâc ſecundâ Tabulâ ſecundam fuiſſe perſpicuis ſuperiùs teſtimonijs & argumentis oſtendimus.

[a] *Si in ius vocat.* cuius membrum eſt caput, *Si morbus.*

VOTVM, ABSENTIA REIPVBLICA ERGÔ] Hæ duæ legitimæ Vadimonij deferendi cauſæ (*Votum* ſcilicet, & *Abſentia. Reip. ergô.*) à me nunc primùm eruuntur: è primo videlicet Gaij ad l. XII. Tabul. libro: Cuius libri poſteriore parte Gaius hanc ſecundam Tabulam interpretatus fuerat. Gaij igitur verba de Voto ſunt hæc (*in l.*233. §. 1. *ff. de V. S.*) POST *Kalendas* (inquit) *Ianuarias, die tertio pro ſalute Principis*, VOTA *ſuſcipiuntur.* Hæc de Voto. At, de ABSENTIA ſunt iſta eiuſdem Gaij in *l.* 6. *ff. ſi quis cautionibus. Si is qui fideiuſſorem dederit, ideò non ſteterit, quòd* REIPVBLICÆ CAVSA AFVIT, *iniquum eſt fideiuſſorem* [a] *ob alium neceſſitate ſiſtendi obligatum eſſe, cùm ipſi liberum eſſet non ſiſtere.*

[a] qui in lege XII. Tab. VAS dicitur.

VOTVM iuſta Vadimonij deferendi cauſa.

Prior ſuperiorum (*de voto* ſcilicet) legum (è primo Gaij ad l. XII. Tabularum libro deſumptarum) quorſum pertineret, parùm liquere ſibi profeſſi ſunt hactenus omnes. Vnus Cuiacius eam ad illam Ciceronis legem, *Cautè vota reddunto*, retulit. Verùm, nec decemuiralem eam legem fuiſſe, ſed fictitiam eſſe conſtat: Neq; ſi fuiſſet, libro primo à Gaio exponi ea debuit, ſed quinto potiùs: cuius pars poſterior Decimæ Tabulæ ſeu *Iuri ſacro* interpretando deſtinata erat. Pertinet itaque ſententia illa Gaij *de voto* ad iuſtas va-

Gaij ad XII. Tab. librorum ordo.

ſtas va-

ſtas vadimonij deferendi cauſas: & nominatim quidem ad Voti pvblici exceptionem, ſeu excuſationem: Cuius exemplum illud ex æui ſui vſu Gaius attulit.

De ivdiciis. C vol. 8. & 17. Th. de paganis.

Dixi Pvblici. Itaque quod in ipsâ lege, *Reipublica Ergô,* addidi, non ad proximum tantùm *Abſentiæ* verbum, verùm & ad anterius hoc, Voti nempe, referri cupio. Quod exemplum à Gaio adductum mihi primùm perſuaſit: Dein, & ratio: Quis enim alioquin, ad euitandam vadimonij deſerti pœnam, non *priuatum* aliquod Votvm ſimulaturus aut affectaturus eſſet? Subiungam & in eam rem tertio loco exemplum Iuriſiurandi Militaris, quod è libro quinto Cincij de re Militari memorat Gellius *lib.* 16. *cap.* 4. quod etiam totius huius legis inſtar & ſimilitudinem quandam nobis exhibet: *Niſi harumce quæ cauſa erit, funus familiare, feriæve denicales, quæ non eius rei causâ in eum diem collatæ ſint, quò is eo die minùs ibi eſſe*, Morbvs sonticvs, *auſpiciúmve, quod ſine piaculo præterire non liceat*, sacrificivm *anniuerſarium, quod rectè fieri non poſſet, niſi ipſus eo die ibi ſit, vis hoſtiſve,* Statvs condictvsve dies cvm hoste: *Si cui eorum harumce quæ cauſa fuerit, tum ſe poſtridie, quàm per eas cauſas licebit, eo die venturum.*

Exempla, veterum legum interpretes ex æui ſui vſu proponunt. Pvblicvm votum, vadimonium deſerentem excuſat.

Legitimis quoque vadimonij deferendi cauſis hâc lege expreſſis, non malè connumerari poſſit & hæc, ex Varronis Satyrâ, quæ inſcribitur παπ.ας πάππου περὶ ἐγκωμίων, quæ neſcio quid venerandæ vetuſtatis præfert, & apud Nonium extat *cap.* 1. *in verbis nebulones & tenebriones: Si &* [b] *Accuſator* (inquit) *& Reus erunt* Tenebriones, *vterque vtrumque vituperato.* Vbi *Tenebrionis* appellatio propriè accipienda de eo, qui vadimonium deſerit, Quemadmodum, altero hoc Varronis loco, pro eo qui citatus ad delectum non reſpondet. *Manius Curius Conſul in Capitolio cùm delectum haberet, nec citatus in tribu ciuis reſpondiſſet, vendidit Tenebrionem.* Itaque gemina huic prorſus Vlpiani ſententia, quæ extat *in l. vlt.* §.3. *ff. de eo per quem factum.*

Compenſatio deſerti Vadimonii.

[b] fortè actor.

Tenebrio pro Vadimonium deſerente.

animaduertat. Simili ſanè prorſus errore, & quidem gemino, *in l. in ratione* 11. §. *ſi filio* 6. *ff. ad l. Falcidiam*, notas haſce I. TA. (quæ *primas Tabulas* denotabant) in vocem ITA, ſummo legis illius incommodo, migraſſe deprehendi: De quo dicendi locus nobis alius aliquando futurus.

ERROR, ex literarum & dictionum coniunctione.

¶ Quod autem ad principiũ huius legis attinet, ſic apud Ciceronem perſcriptum fuiſſe videtur, SI ENTIE: Quam literarum dictionumque coniunctionem minùs intellectã, librarius imperitus in dictionem, SENSIA, primùm, mox autem in SENTIA, per modicas inflexiones, mutauit.

Enſiet, pro ſit autem.

¶ Porrò voces illæ duæ, SI ENSIET, idem prorſus ſignificant, quod *ſi autem ſit*. Nam & in Gloſſis Philoxeni (quæ complures linguæ ſecretioris, & verborum nominatim ad XII. Tabulas pertinentium expoſitiones continent, quas tamen non cuiuſuis ſit Lectoris internoſcere) τὸ ENSIET hoc modò redditur. ἔιν ȣ. *Si enſiet* igitur, idem eſt quod *ſi autem ſit*.

CONNEXITAS huius ſecundæ legis cum prima.

¶ Quónam autem aduerſatiua hæc verba pertineant, clarum & manifeſtum ſatis eſt. Superiore namque lege primâ, de in ius eundi neceſſitate tractatum fuit: Nunc autem (id eſt, hac lege) ſubiungitur, quibus caſibus & cauſis quis ab eâ neceſſitate liberetur. Gaius ſanè lib. 1. Interpretationis XII. Tabularum, cauſas illas, hac lege comprehenſas, his verbis in *l.* 22. §. 1. *ff. de in ius vocando* complexus eſt. *Qui* (inquit) *in ius vocatus eſt*, *duobus caſibus* DIMITTENDVS *eſt: Si quis eius perſonam defendet: Et, ſi dum in ius venitur, de re tranſactum fuerit.* Quæ vtique Gaij verba, manifeſtiſſimam trium priorum huiuſce legis capitum ſententiam continent. Tandem, ſi ſuperior emendatio noſtra minùs placet, placeat hæc, legendum videri *Lex Ælia Sextia*: Nempe à Tripartitis Sexti Ælij (de quibus mox) vbi Leges XII. Tabularum cum Interpretatione & legis actionibus legebantur: & vnde ferme leges XII. Tabularum petitas tum in foro credibile videatur. Neque temerè eſt, quòd Pomponius hunc librum extitiſſe ætate ſua ſcribit, eum-

eúmque velut cunabula iuris continuiſſe. Cæterùm, eodem modo Cicero, Legem Æliam Sextiam dixerit quomodo ab eodem Sext. Ælio, *Ius Ælianum* dictum docet Pomponius *l.* 2.§.7. *ff. de origine iuris*, & à Sext. Papirio *Papirianum*. Denique legem *Æliam Sextiam* dixerit Tullius, de nomine IC[ti], ad IC. Trebonianum, & ipſe Topica ſua ſcribens.

ASIDVO] Ælij ICti auctoritate in huius vocis interpretatione, vtitur Cicero *Topicis: Locuples eſt* (inquit) *aſſiduus, vt ait Ælius, appellatus ab ære*. Ælij inquam, id eſt, Sexti Ælij Cati, in Commentariis videlicet ad leges XII. Tabularum. Hunc enim ad leges XII. Tabularum Tripertita ſcripſiſſe Pomponius auctor eſt, *in l.* 2. §.38. *ff. de origine iuris*. Quem etiam Feſtus *in fragmentis literæ T.* his verbis appellat. *Ælius in XII. Aſſiduus* itaque, locuples eſt. Et aliò tamen pertinet *Locupletis* definitio (contrà quàm Cuiacio viſum) apud Gaium lib. 2. ad XII. Tabulas, prodita in *l.* 234. §.1. *ff. de V. S.* Gaius quippe libro ſecundo, tertiam & quartam harum Tabularum interpretatus fuerat. Hoc autem caput (ASIDVO, &c.) ad primam Tabulam pertinere vel ex ipſo Gaio iam docuimus: quod & ſententia eius luculenter oſtendit. Poſtremò quis Gaium hoc ad caput reſpexiſſe credat, quid *Locuples*, non quid *aſſiduus* ſit, definientem?

Sex. Ælij Commentarij ad L. XII. Tab.

Locupletis definitio à Gaio tradita quò pertineat.

VINDEX] Optimè omnium Feſtus è Verrio Flacco. *Vindex* (inquit) *ab eo, quòd vindicat, quominus is, qui prenſus eſt, ab aliquo teneatur*. Et ad eandem mentem Gloſſis, Vindex ἔκδικος. Delicati proinde, quibus Feſtus hac parte non ſatisfacit. Imperiti etiam, qui *Vindicem* à *Vade* ſeparare neſciunt: vt proximâ Tabulâ dicetur.

Vindex rectè à Feſto definitus.

PROLETARIO] Proletarij, iidem cum illis, qui apud Atticos Θῆτες dicebantur. Θῆτες (ait Harpocration) οἱ ὑπο-

Proletarij & Θῆτες iidem.

ῥώταζοι ἐλέγοντο. Subiicit. οὗτοι δὲ οὐδεμίας μετεῖχον ἀρχῆς, ὡς καὶ Ἀριστοτέλης δηλοῖ ἐν Ἀθηναίων πολιτείᾳ. ὅτι δὲ οὐκ ἐστρατεύοντο εἴρηκε καὶ Ἀριστοφάνης. His ſimilia videſis apud Plutarchum *in Solone*, & optimum Ariſtophanis ſcholiaſtem *ἐν ἱππεῦσι, pag.* 225. Θῆτες igitur & ab honoribus & à militiâ arcebantur: Quod ipſum de Proletariis Paulus apud Gellium *lib.* 16. *cap.*10. tradidit. *Neque proletarij* (inquit) *neque capite cenſi* MILITES, *niſi in tumultu maximo, ſcribebantur.*

CVIQVI VOLET]. Cl. Samaſius *de fœnore Trapezitico p.* 644. 645. reſcribit CIVI, QVI SOLVET. quaſi veriſimile non ſit, acceptũ proletariũ proletarij vindicem: imò .n.eũ, qui proletario vindex eſſe voluiſſet, debuiſſe ſtatim ſoluere, vt eũ vindicaret in iure. Quod ipſe nõ admitto: ideò ſcil. quilibet pro proletario admiſſus, quòd aſſiduum inuenire facilè non poſſet. Illúdque meminerimus, in plebis gratiam multa his legibus ſancita.

In via, ſeu dum in ius ibatur, litigatores ipſi trã ſigebant.

ENDO VIA] Quod Gaius dixit ſuperiùs à nobis citato loco, DVM IN IVS VENITVR. id ita in ipſa lege expreſſũ fuiſſe minùs dubito, ENDO VIA, *id eſt in viâ.* Tum enim fermè partes ipſæmet inter ſe de re tranſigebant. Et ad hunc morem, meo iudicio, pertinent, DOMINI NOSTRI, apud Matthæum, verba: *c.* 5. *v.* 25. ἴσθι εὐνοῶν τῷ ἀντιδίκῳ σου ταχὺ, ἕως ὅτου εἶ ΕΝ ΤΗ͂Ι ΟʹΔΩ͂Ι μετ' αὐτοῦ, μήποτέ σε παραδῷ ὁ ἀντίδικος τῷ κριτῇ; vel, vt Lucas ea refert. *c.* 12. *v.* 58. ὡς γὰρ ὑπάγεις μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου ἐπ' ἄρχοντα, ΕΝ ΤΗ͂Ι ΟʹΔΩ͂Ι δὸς ἐργασίαν ἀπηλλάχθαι ἀπ' αὐτοῦ, μήποτε κατασύρῃ σε πρὸς τὸν κριτήν. Ad quem etiam Matthæi locum videndus Chryſoſtomus. Alluſit & ad hunc, in viâ, dumque in ius itur, tranſigendi morem, pereleganter Tertullianus, mores ſæculi ſui notans, *cap.*12. *de Patientiâ.* *Quis* (inquit) AD IVDICEM CVM ADVERSARIO DIRIGENS, *negotium conuenientiâ ſoluit? Conuenientiâ*, id eſt, pactione, conuentione, tranſactione, vt idem *c.* 22. *de præſcript.* ſignum

concor-

concordię & conuenientiæ, dixit: & apud Siculum Flaccum lib. 7. *Conuenientia poſſeſſorum. Ad iudicem cum aduerſario dirigens*, id eſt, vt DOMINVS NOSTER ait, ὡς ὑπάγεις μετὰ τοῦ ἀντιδίκου σου ἐπ' ἄρχοντα ἐν τῇ ὁδῷ, vt Gaius, *dum in ius venitur*, vt Ambroſius *cap. 9. de Tobia, dum ad magiſtratum veneris*. — de In ivs vocando.

REM VTI PACVNT, ORATO.] Mendosè vbique caput hoc & ſequens legitur: & quidem apud Ciceronem *lib. 2. ad Herennium*, ita, *Rem vbi pagunt, orato: Ni Pagunt*, &c. Apud Priſcianum *lib. 10.* mendoſiùs adhuc, confuſo nempe hoc & ſequenti ita capite. *Rem vbi pagunt orationi pagunt*, &c. Reponendum itaque. *Rem vti pagunt, orato; Ni pagunt*. Quemadmodum apud Porphyrionem *Vocationi* pro *Vocat, Ni*, &c. duobus capitibus inter ſe confuſis, mendosè legi *ad legem* 1. ſuperiùs dicebamus: Ità hoc loco apud Priſcianum ſimillimo errore verba hæc, *Orato, Ni*, &c. *in orationi* coaluerunt. ¶ Diſſimulare vix intereà poſſum, locum huncce legendum ita videri: *Rem vti pacunto*, RATO *pacunto* pro *pacunt* ἀρχαϊκώτερον, quod Contio etiam viſum dudum fuit. RATO verò, id eſt, *ratato* frequentatiuè pro *ratum habeto*: Neque enim vox *Orato* aut ſimilis ad ipſos litigatores pertinens, hoc capite legitima eſſe poteſt: nempe; quòd in Prætoris perſonam hoc & proxima ſequentis legis capita concepta fuiſſe, hæc primùm verba oſtendant, *cauſam conſcito*: mox illa, *cùm perorant ambo præſentes*: denique hæc, *ſtlitem addicito*. Huius itaque capitis hæc ſententia omninò fuerit: Prætorem *ratum* id habere debere, quod inter ſe litigatores, dum in ius iretur, pacti fuerint: & (vt in lege Soloniâ erat, vnde hæc noſtra deſumpta ac deriuata eſt) ταῦτα κύρια εἶναι, & περὶ τούτου μὴ δικάζεσθαι, i. de eo iudicium non conſtituere: de quâ lege videndus Demoſthenes *aduerſus Pantenetum*. Et generalis tamen hęc lex eſt de omnibus pactis alio quocunque tempore initis quacunque de re: cuiuſmodi lex fuit quoque Athenis, quæ — Confvsio duorum capitum.

ὁμολο-

ὁμολογίας hujuſmodi κυρίας εἶναι volebat, de qua vide Leges Atticas à Samuële Petito collectas *p*.339. vbi tamen modus additur, ſi ἐναντίον μαρτύρων hæc pacta inita fuiſſent.

RELATIVA vox ITA, omiſſa à quibuſdā hoc caput laudantibus.

NITA PACVNT] vocem hanc, ITA, vnus Quintilianus, *lib*. 1. *cap*. 6. ad ſuperiora relatiuam, ſeruauit: cùm tamen cœteri, qui capitis hujus meminerunt, eam omnes omittant. ITA ait lex, id eſt (vt immediatè præcedente lege dictum eſt) aut vindice dato, aut tranſactione habita.

SERIES materiarum in XII. Tabulis obſeruatur à Triboniano in Pandectis & Codice.

¶ Cœterùm, (hoc vt obiter dicamus,) notanda materiarum ſiue rerum hìc conjuncta ſeries. Nam quâ ratione in hac Tabula, eâdem & in Digeſtis & Codice, tractatum de *In jus vocando*, ſequuntur leges & tituli ad *Vindices* pertinentes, mox tituli de *Pactis & tranſactionibus*: & proximè tituli de *Poſtulando*.

CONSCIRE cauſam quid.

CAVSAM CONSCITO] Ita manu ſcripti libri ſecundi ad Herennium: ita quoque Gellius, *lib*.17. *cap*.2. *Cauſam conſcito, id eſt cognoſcito)* tu Prætor ſcilicet: Quam interpretationem in manuſcriptis illis codicibus ſe legiſſe teſtatur Hotomannus. Quod & Cyrilli Gloſſæ confirmant apertiſſimè: hoc modo συγγιγνώσκω, σύνοιδα. *Conſcio*. At Gloſſæ Philoxeni, eandem ſyllabam malè geminant *conſciſcit*, συγγιγνώσκει. Genuinum itaque XII. Tabularum verbum eſt *conſcito*, non *conſciſcito*, non *gnoſcito*: Multò minùs *conjicito*, vel *coniiciunto*: Longè namque hæc duo differebant, *coniicere* & *conſcire*. *Coniiciebant* litigatores, cùm per indicem cauſam ſuam, apud Judicem Arbitrúmue exponebant, vt ex Aſconio, Gellio, Afranioque apud Nonium liquet.

CONIICERE & CONSCIRE, vt differant.

Conſciebat verò Prætor, dum poſtulantibus ſeu perorantibus, per ſe vel alios, litigatoribus, de re totâ cognoſcebat. Verba autem hæc, *cauſam conſcito*, non ad litigatores; verùm ad Prætorem ipſum ius dicentem referri oportere vel ſequentia ſtatim verba euidenter oſtendunt: hæc videlicet. *Cùm* perorant *ambo præſentes*, mox *ſtlitem addicito*. Alios enim

eſſe oportet, qui perorant: alium, qui perorantibus alijs de causâ cognoſcat, & ijs addicat. Perperàm itaq; qui *Cauſæ conjectionem* ex hoc capite originem ſumpſiſſe prodidêre.

MERIDIEM] Atqui Plinius *lib.* 7. *c.*60. ſcribit, XII. *Tabulis Ortum tantùm & Occaſum nominari: Poſt aliquot autem annos adiectum & Meridiem fuiſſe, accenſo Conſulum id pronunciante:* Cùm tamen *meridiei* mentionem factam in XII. Tabulis, hoc capite Auctor ad Herennium *lib.*2. Gellius *lib.*17. *c.*2. & Cenſorinus. *c.*23. *de die Natali* diſertis verbis teſtentur? Verùm rem totam ita perſpicuè componendam exiſtimo. Lux diei in XII. Tabulis duas in partes παχυμερέστερον diſtincta ſic fuit, vt vna *Ante meridiem*: altera, *poſt meridiem* diceretur: Neque tamen *Meridies* ipſe lege XII. Tabularum deſignatus ſpecialiter fuit: vt pote cùm XII. Tabularum conſcribendarum tempore Romæ nondum obſeruatum fuiſſet præcisè momentum illud, quod medium diem diffinderet.

STLITEM ADICITO] *Litem præſenti addicere* quòd Prætor hac lege jubetur, non id ſignificat, quod vulgò exiſtimant, abſentem cauſæ damno multare: verùm præſenti actionem dare, judiciumq; conſtituere: Quo ſenſu Trebatius pariter *lib.* I. *Religionum* IVDICIA ADDICERE dixit, apud Macrobium *lib.* I. *Saturn. c.*16. Pœna itaque abſentis hæc eſt, quòd cùm regulariter iudicium nonniſi cominùs conſiſtentibus litigatoribus & ambobus præſentibus conſtituatur, hoc tamen caſu, μονομερῶς id fiat. Quanquam & iure Attico Arbitri διαιτηταὶ ad ſolem occaſum ſedebant, ſi reus non adeſſet, actori præſenti litem addicebant, de quo vide leges Atticas à Samuële petito collectas. *pag.*346. LITEM ADDICERE quid.

TEMPESTAS] Non rectè quidam hanc vocem hinc expungendam putant, quam in hac l. XII. Tab. fuiſſe Varro,

Feſtus, Macrobius, Cenſorinus diſertis verbis teſtantur, quod SVPREMAM abſolutè dici apud Plautum obſeruent: Fuit enim in Solonis legibus (vnde præſens caput traductum) pariter ita ſcriptum, Ὁ ἭΛΙΟΣ ἘΠῚ ΤΩ͂Ν ὈΡΩ͂Ν ἘΣΧΑΤΗ ὭΡΑ ἜΣΤΩ. Stoicus ſcriptor Muſonius (vt *Scaliger* indicauit) apud Stobæum de capitali Socratis iudicio agens. Καὶ τριῶν (inquit) ἡμερῶν αὐτῷ δοθεισῶν τῇ πρώτῃ ἔπιεν, καὶ οὐ περιέμεινε τῆς τρίτης ἡμέρας ΤΗΝ ἘΣΧΑΤΗΝ ὭΡΑΝ παρατηρεῖν, εἰ ἔστιν ἭΛΙΟΣ ἘΠῚ ΤΩ͂Ν ὈΡΩ͂Ν, ἀλλ' ἀθαρσῶς τῇ πρώτῃ. Tranſlatum poſteà jus hoc ad Francos: Vnde ſolent collocare, culcare, in legibus Salicis: vide & Gregorium Turon. *lib.7.c.23.*

AD TABVLAM II.
de IVDICIIS & de FVRTIS.

ACTVM ſuperiore Tabulâ *de in jus vocando*; déque ijs, quæ in Iure, ſeu apud Prætorem, ante Iudicium conſtitutum peragebantur. Priore nunc hujusSecundæ Tabulæ parte, *de judicio ipſo* cauetur. Cujus tractatus (ac proinde hujus Tabulæ) lex PRIMA prorſus intercidit. Conjicere tamen non fruſtrà licet, eâ lege *de Iudice Arbitróue à Pratore addicendo*, *ſeu dando*, & breuiter *de Iudicio conſtituendo* actum fuiſſe: Quandoquidem lex hujus Tabulæ SECVNDA (mox vt audiemus) eſt, *de die Iudicij obeundo*, *legitimiſq́; Vadimonij deferendi cauſis.*

SECVNDA lex ſecundæ Tabulæ, *de legitimis Vadimonij deferendi cauſis*, concepta.

NVMA R.II.*] Hanc legem hâc in Tabulâ ſecundam, atque è Regijs Numæ legibus, hûc tranſlatam, ſeu transfuſam docet Ateius Capito apud Feſtum, *in v.Reus*, vltimam videlicet eius ſententiam recitans: NVMA (inquit) IN SECVNDA TABVLA, SECVNDA LEGE: *in quâ ſcriptum eſt.* *Quid*

Quid HORVM *fuat* VNVM *Iudici, Arbitrove, Reove, eo die diſſenſus eſto.* De IVDICIIS.

Hâc interim ex clauſulâ (vtpote verbis ad præcedentia quædam relatiuis conceptâ) conſtat, CAVSAS aliquot, ob quas *vadimonium* deferere liceret, hac lege deſignatas recenſitaſque fuiſſe. Et verò id ita ſe habere oſtendit Vlpianus apertiſſimè, cùm *in l.2. §.3. ff. ſi quis cautionibus* ſcribit: *Lex XII. Tabularum*, SI IVDEX VEL ALTERVTER EX LITIGATORIBVS MORBO SONTICO IMPEDIATVR, *iubet* DIEM IVDICII ESSE DIFFISVM.

Quod cùm ita ſit, Regulam ſanè his quoque exceptionibus ſeu Vadimonij deſerendi cauſis, legis huius initio præmiſſam fuiſſe oportet. Et hanc quidem fermè. *Iudice arbitrove addicto*, VADES SVBVADES *danunto: Vadimonij deſerti* & eremodicij *vti pacunt pœna eſto.* His enim poſtea verbis quàm aptè exceptiones illæ, de quibus modò dixi, cohæſerint, nemo non videat. Teſtatur certè Gellius *lib. 16. c.* 10. de VADIBVS & SVBVADIBVS lege XII. Tabularum cautum aliquid fuiſſe. Nam quod Cujacius conjiciebat, SVBVADES eoſdem cùm *Tutorum nominatoribus* videri, quòd hi fidejuſſorum vicem ſuſtineant, à vero multùm recedit: VAS enim, ac proinde *ſubuas*, non quilibet fidejuſſor, multò minùs Tutoris fideiuſſor erat; verùm *vas*, ἐγγυητὴς fidejuſſor judicio ſiſti dicebatur: Vt *ſubuadem* proinde Iudiciales ad ſponſiones pertinuiſſe oporteat: & quidem ab actore datum puto: vt *vadem* à reo. SVBVADES qui

Inepti ſunt autem illi, qui VINDICEM à *Vade* ſeparare neſciunt. *Vindex* enim reum (vt *ad Tabulam I.* jam dicere cœpimus) ab in jus eundi neceſſitate liberabat: *Vas* autem, ad judicium vocatum ſeu reum certo die adfuturum promittebat: vt vel ex Acrone notum eſt. VINDICIS & VADIS differentia.

Malè denique illi, qui legem hanc capiti (legis primæ, Tabulâ primâ,) quod incipit, SI MORBVS, immediatè ſubnectunt: toto genere ſeparatam. Illud enim caput ad tractatum *de in ius vocando*: Hæc verò lex ad materiam *de Iudiciis* CAPVT, *ſi morbus*, primæ Tabulæ ab hac lege ſejunctū fuiſſe.

diciis pertinet ad ἐμπρόθεσμον δίκην ἔχοντας, ad eos, quibus ſtatus condictus dies eſt cum aduerſario, neque it eâ die, ſed eremodicium contrahit. Deinde Gellius, *lib.*20. *c.*10. apertiſſimis verbis, hanc legem ab illo capite, SI MORBVS, ſejunctam fuiſſe docet: Sic enim de vtraque lege agens, *Morbus* (inquit,) *in lege* [a] *iſtâ non febriculoſus, neque nimiùm grauis eſt: Cæteroqui morbum vehementiorem vim grauiter nocendi habentem, Legum iſtarum ſcriptores* ALIO IN LOCO, *non per ſe Morbum, ſed Morbum ſonticum appellant.* Sed, hactenus caput illud ad primam legem primæ Tabulæ pertinere: hanc autem legem, hâc ſecundâ Tabulâ ſecundam fuiſſe perſpicuis ſuperiùs teſtimonijs & argumentis oſtendimus.

a *Si in ius vocat*, cuius mébrum eſt caput, *Si morbus*.

VOTVM, ABSENTIA REIPVBLICAE ERGÔ] Hæ duæ legitimæ Vadimonij deſerendi cauſæ (*Votum* ſcilicet, & *Abſentia. Reip. ergô.*) à me nunc primùm eruuntur: è primo videlicet Gaij ad l. XII. Tabul. libro: Cuius libri poſteriore parte Gaius hanc ſecundam Tabulam interpretatus fuerat. Gaij igitur verba de Voto ſunt hæc (*in l.*233. *§.*1. *ff. de V. S.*) POST *Kalendas* (inquit) *Ianuarias, die tertio pro ſalute Principis*, VOTA *ſuſcipiuntur.* Hæc de Voto. At, de ABSENTIA ſunt iſta eiuſdem Gaij in *l.* 6. *ff. ſi quis cautionibus. Si is qui fideiuſſorem dederit, ideò non ſteterit, quòd* REIPVBLICÆ CAVSA AFVIT, *iniquum eſt fideiuſſorem* [a] *ob alium neceſſitate ſiſtendi obligatum eſſe, cùm ipſi liberum eſſet non ſiſtere.*

a *qui in lege XII. Tab.* VAS *dicitur.*

VOTVM iuſta Vadimonij deſerendi cauſa.

Prior ſuperiorum (*de voto* ſcilicet) legum (è primo Gaij ad l. XII. Tabularum libro deſumptarum) quorſum pertineret, parùm liquere ſibi profeſſi ſunt hactenus omnes. Vnus Cuiacius eam ad illam Ciceronis legem, *Cautè vota reddunto*, retulit. Verùm, nec decemuiralem eam legem fuiſſe, ſed fictitiam eſſe conſtat: Neq; ſi fuiſſet, libro primo à Gaio exponi ea debuit, ſed quinto potiùs: cuius pars poſterior Decimæ Tabulæ ſeu *Iuri ſacro* interpretando deſtinata erat. Pertinet itaque ſententia illa Gaij *de voto* ad iuſtas va-

Gaii ad XII. Tab. librorum ordo.

ſtas vadimonij deſerendi cauſas: & nominatim quidem ad VOTI PVBLICI exceptionem, ſeu excuſationem: Cuius exemplum illud ex æui ſui vſu Gaius attulit.

DE IVDICIIS. C. vel. 8. & 17. Th. de paganis.

Dixi PVBLICI. Itaque quod in ipſâ lege, *Reipublicæ Ergô*, addidi, non ad proximum tantùm *Abſentiæ* verbum, verùm & ad anterius hoc, VOTI nempe, referri cupio. Quod exemplum à Gaio adductum mihi primùm perſuaſit: Dein, & ratio: Quis enim alioquin, ad euitandam vadimonij deſerti pœnam, non *priuatum* aliquod VOTVM ſimulaturus aut affectaturus eſſet? Subiungam & in eam rem tertio loco exemplum Iuriſiurandi Militaris, quod è libro quinto Cincij de re Militari memorat Gellius *lib.* 16. *cap.* 4. quod etiam totius huius legis inſtar & ſimilitudinem quandam nobis exhibet: *Niſi harumce quæ cauſa erit, funus familiare, feriæve denicales, quæ non eius rei causâ in eum diem collatæ ſint, quò is eo die minùs ibi eſſet*, MORBVS SONTICVS, *auſpiciúmve, quod ſine piaculo præterire non liceat*, SACRIFICIVM *anniuerſarium, quod rectè fieri non poſſet, niſi ipſus eo die ibi ſit, vis hoſtiſve*, STATVS CONDICTVSVE DIES CVM HOSTE: *Si cui eorum harumce quæ cauſa fuerit, tum ſe poſtridie, quàm per eas cauſas licebit, eo die venturum.*

EXEMPLA, veterum legum interpretes ex æui ſui vſu proponunt.

PVBLICVM votum, vadimonium deſerentem excuſat.

Legitimis quoque vadimonij deſerendi cauſis hâc lege expreſſis, non malè connumerari poſſit & hæc, ex Varronis Satyrâ, quæ inſcribitur παπαὶ πάππος περὶ ἐγκωμίων, quæ neſcio quid venerandæ vetuſtatis præfert, & apud Nonium extat *cap.* 1. *in verbis nebulones & tenebriones: Si &* [b] *Accuſator* (inquit) *& Reus erunt* TENEBRIONES, *vterque vtrumque vituperato.* Vbi *Tenebrionis* appellatio propriè accipienda de eo, qui vadimonium deſerit, Quemadmodum, altero hoc Varronis loco, pro eo qui citatus ad delectum non reſpondet. *Manius Curius Conſul in Capitolio cùm delectum haberet, nec citatus in tribu ciuis reſpondiſſet, vendidit Tenebrionem.* Itaque gemina huic prorſus Vlpiani ſententia, quæ extat *in l. vlt. §.* 3. *ff. de eo per quem factum.*

COMPENSATIO deſerti Vadimonii.

b fortè actor.

TENEBRIO pro Vadimonium deſerente.

Teſtimonij denunciatio.

Cvi testimonivm] Iudicio à Prætore conſtituto, (id eſt, Iudice arbitróve addicto, actionéque data : Vadibus item & Subuadibus à litigatoribus interpoſitis) ſequebatur *Teſtimonij denuntiatio* : de quâ ad *caput* 1. *legis* 1. *Tabula* 1. iam dicere prææuertimus : Vbi illud etiam notatum eſt, malè ad hanc Teſtimonij denunciationem à Cuiacio referri è Gaij libro primo ad XII Tabul. legem 18. *ff. de in ius vocando.* Sed hoc præterea argumento manifeſtius id iam fiet. Nam cùm Tribonianum leges ex vno eodémque Iuriſconſulti libro deſumptas in Pandectis, ſub ſingulis titulis eo ordine, quo ab ipſis Iuriſconſultis conſcriptæ fuerant, collocaſſe conſtet : hactenus autem legem 22. §. 1. *ff. de in ius vocando*, ex illo Gaij libro primo deſumptam, ad legem ſecundam primæ Tabulæ pertinere liquidò docuerimus : cauſa ſane proferri nulla poteſt, cur *lex* 18. illius tituli, illâ *lege* 22. anterior, ad hoc caput, longè remotius (vtpote ſecundæ Tabulæ) referenda videatur. Hanc verò Legem Cl. Salmaſius *obſeru. ad ius Atticum & Rom. p.* 817. alteri illi, Qui *ſe ſinit atteſtarier*, &c. quæ à nobis 7. Tabula collocata eſt in λειπομαρτυρίου cohæſiſſe ſubiiciendámque putat : & *defugerit*, pro *defuerit* ſubſtituit : mox totum hoc caput ita reformat. *Cni teſtimonium defugerit, is tertiis diebus ob portum ei vagulatum itor.* Mihi nil tale placet : hoc enim caput eſt de teſtimonij denuntiatione in iudicio conſtituto: teſtiſque *inquiſitione*.

Ordo legum & ſententiarum è Iuriſconſultis deſumptarum, in Pandectis ſub ſingulis titulis à Triboniano ſeruatus.

de Fvrtis Secundâ Tabulâ actum.

de Fvrtis] De Furtis hâc ſecundâ Tabulâ actum fuiſſe, ex hoc Gellij loco *lib.* 7. *c.* 15. clarum & manifeſtum eſt. *Labeo* (inquit Gellius) *in* Libro de XII. Tabvlis secvndo *acria & ſeuera Iudicia de Furtis habita eſſe apud Veteres ſcripſit*, &c. Egit proinde Labeo libro ſecundo Commentariorum ad L. XII. Tabularum, *de Furtis* : quo is ſecundam hanc Tabulam interpretatus fuerat : Scripſerat quippe Labeo, XII. Commentariorum ad Leges XII. Tabularum libros, ſingulos videlicet ſingulis Tabulis reſpondentes.

dentes. Ex his ſanè Labeonis Commentariis memorat & alia præterea duo fragmenta Gellius: vnum, libro 1. *cap.* 12. quod *ad Tractatum de ſucceſſionibus ab inteſtato* pertinet: Alterum autem *lib.*20.*c.*1. quod ad *Delictorum* materiam referendum eſt. de Fvrtis.

At non vnico ſaltem illo Labeonis teſtimonio docemur, de Furtis hâc ſecundâ tabulâ actum fuiſſe: verùm & tribus præterea Gaij fragmentis, (ex primo eius ad xii. Tabulas Interpretationum libro deſumptis; quo primam & ſecundam Tabulam interpretatus is fuerat) nempe, ex *l.* 233. §.2. *ff. de V. S.* & *ex l.* 2. *&* 4. *ff. arborum furtim cæſarum.*

Ex harum porrò Gaij legum priore (puta l. 233.) apparet manifeſtiſſimè; *de Iudiciis* priuſquàm *de Furtis* hac Tabulâ cautum fuiſſe. Legis, quippe illius paragraphum primum *ad Iudicia* Tabulámque hanc ſecundam pertinere paulò ante manifeſtè oſtendimus: At paragraphus ſecundus, (vt modò dicebamus) ad tractatum *de Furtis* apertiſſimè pertinet. de Ivdiciis prius quàm de Fvrtis actum Secunda Tabula. Ordo ſententiarum Gaij, capitum eius Tabulæ ordinem oſtendit.

Illud dictu difficilius, quâ ratione ſcilicet Decemuiri *de Furtis* hoc ordine, ſeu hâc Tabulâ egerint, cùm de reliquis Delictorum ſpeciebus ſeptimâ Tabulâ cauerint: Quod idem de Edicto perpetuo, atque inde de Pauli ſententiis & Codice Iuſtinianæo quæri meritò poteſt. Ratio ordinis, ſeu cur de Furtis ſecunda Tabula actum fuerit, in obſcuro eſt.

Si nox, &c.] Mutuatum hoc ius è Solonis legibus. Demoſthenes *aduerſus Timocratem.* εἰ τις νύκτωρ ὁτιοῦν κλέπτοι, τοῦτον ἐξεῖναι καὶ ἀποκτεῖναι καὶ τρῶσαι διώκοντα. Rationem hanc Vlpianus Rhetor aſſignat, quòd ἐν νυκτὶ οὐ δυναταί τις βοηθεῖν καλέσαι αὐτῷ. vel hâc ſolâ itaque ratione apparet, *legem* 4. §.1. *ff. ad l. Aquil.* νυθέντα, cùm Tribonianus quæſito Gaij nomine, hanc conditionem, velut xii. Tabulis expreſſam, in interficiendo fure nocturno adiecit. *Vt tamen id ipſum cum clamore teſtificetur.* Quid, quod Cicero, Seneca, Vlpianus, & poſt hos omnes D. Auguſtinus, diſertis verbis, lege xii. Tabularum, nocturnum furem impunè Qvoqvo- Nocturnum furem, omnimodo, quo quomodo occidere xii. Tabulis permiſſum. Triboniani facinus.

MODO, OMNIMODO occidi teſtantur? Sed hac de re ad illum Gaij locum pluribus iam *lib. 3. Probationum* nobis ſuperiùs actum.

Clamor in diurno Fure iure occidendo neceſſarius.

SI SE TELO DEFENSINT] Hûc pertinet TELI definitio, apud Gaium lib. I. ad l. XII. Tabularum, quæ extat *in l. 233. §. 2. ff. de V. S.* Cœterùm, Quod exemplo Græci nominis confirmat Gaius, id docet etiam Heron Cteſibij in βελοποιϊκοῖς βέλος ὃ καλεῖται (inquit) πᾶν ἐξαποστελλόμενον ὑπὸ τῶν ὀργάνων, ἢ ἀπὸ ἄλλης τινὸς δυνάμεως, οἷον τόξου, σφενδόνης, ἢ ἄλλου τινός. *Telo* igitur defendentem ſe furem diurnum occidere lege XII. Tabularum licuit. Neque indiſtinctè tamen, quod horum fragmentorum Collectores nonnulli exiſtimaſſe videntur: Sed ſi priùs id cum clamore dominus teſtificaretur, vt docet Gaius *d. l. 4. ff. ad l. Aquil.*

Et eò quidem referri conuenit has voces ENDOQVE PLORATO, quas Feſtus, diſertis verbis, ex Legibus *in vocibus,* SVB *vos placo,* refert. *Sub vos placo* (inquit) *in precibus ferè cùm dicitur, ſignificatur id, quod ſupplico: vt in* LEGIBVS, *Tranſque data, &* ENDOQVE PLORATO. *In Legibus* quod ait Feſtus ἁπλῶς, Leges XII. Tabularum intelligit. Nam & alterum illud, *Tranſque data,* ex iiſdem deſumptum eſſe, Tabulâ ſextâ conſtabit.

Endoplorato pro implorato.

Eam porrò vocem ENDOPLORATO Feſtus alibi ſic interpretatur, *Endoplorato, id eſt implorato, quod eſt cum queſtione inclamare.* Et Gloſſæ etiam Philoxeni, (quibus complures verborum ad XII. Tabulas pertinentium interpretationes contineri iam aliquot exemplis oſtendimus,) τὸ *Endoplorato* ἐπικάλεσον reddunt.

Inſcriptio legis 4. ff. arborum furtim cæſarum emendatur.

SI INIVRIA ALIENAS ARBORES] Hûc pertinent duæ Gaij leges è primo eius ad Leges XII. Tabularum libro: nempe *l. 2. & 4. ff. arborum furtim cæſarum.* Libri primi quippe numerum, qui in inſcriptione legis quartæ intercidit, ex l. 2. ſuppleri oportet.

FVR-

FVRTIVÆ REI, &c.] *Atinia* lege caput hoc poſteà reductum, repetitúmque, non iiſdem omnino verbis: ſic enim lex Atinia concepta fuit, referente Gellio *lib.* 17. *c.* 7. QVOD *ſubreptum erit, eius rei æterna auctoritas eſto.* Latior verò ſubrepti, quàm *furtiui* ſignificatio, veluti ſi vxor amouit. ¶ Deinde & hæc exceptio addita, quâ furti vitium elueretur: his fermè verbis. *Ni in poteſtatem eius, cui ſubrepta erit, reuertatur*, vt docet Paulus *l.* 4. *ff. de vſucapion.* & in *l. poteſtatis* 215. *ff. de V. S.* De Furtiu. Atinia lege quid XII. Tabulis additū.

AD TABVLAM III.

de REBVS CREDITIS.

DE *rebus creditis* hac Tabulâ cautum fuiſſe, docet Gaius, cum Dionyſio Halicarnaſſeo collatus. Nam cùm ea, quæ ſuperſunt ex ſecundo Gaij ad l. XII. Tabularum libro. (quo Gaius Tertiam hanc & Quartam Tabulam interpretatus fuerat,) fragmenta, ad tractatum *de Rebus Creditis* pertineant: at *de Iure patrio* Quartâ Tabulâ actum fuiſſe diſertis verbis Dionyſius *lib.* 2. teſtetur: ſupereſt omnino, vt Tertia hac Tabula *de Rebus creditis* actum fuerit.

SI QVID ENDO DEPOSITO] *Depoſitarius*, qui in depoſito: Tutor, qui in rebus pupillaribus dolum admiſit, dupli pœna ex lege XII. Tabul. tenetur: vterque enim furis inſtar eſt. *l.* 55. §. 1. *ff. de adminiſtrat tutorum: & l.* 13. *ff. depoſiti.* Dupli pœna Fures, & quaſi fures XII. Tabulis mulctati.

SI qui VNCIARIO fœnore] Hæc lex non ex Attico iure deſumpta fuit, vbi vſura ſine modo certo fuit: verùm ex proprijs moribus vt multæ, aliæ, de quibus. *cap. de harum legum origine.* Vide quæ hanc ad rem Cl. Salmas. præfat. *de fœnore trapezitico.*

Hoſtis interpretatio apud Gaium quò pertineat.

ADVERSVS HOSTEM] HOSTIS pro *peregrino* duobus locis in his Tabulis acceptus. Cicero 1. *officior.* HOSTIS *apud Majores noſtros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus: Indicant enim XII. Tabulæ. Aut ſtatus dies cum hoſte: Itémque. Aduerſus hoſtem æterna auctoritas eſto.* Horum priorem locum ad ſecundam Tabulam pertinere jam docuimus. Ad poſteriorem hunc itaque omnino referenda eſt Gaij interpretatio (quæ extat *in l.234. in pr. ff. de. V.S.* ex ſecundo ejus ad XII. Tabulas libro.) QVOS *nos* (inquit) HOSTES *appellamus, eos veteres perduelles appellabant, per eam adjectionem indicantes, cum quibus bellum eſſet.* Error enim eſt nonnullorũ, qui argumento hujus *l. Gaij* 234. legem comprehenſam fuiſſe in XII. Tab. volunt, in Iuris publici tractatu, in perduelles, ſeu de pœna perduellionis. Quod quidem etiam non patitur argumentum & ſeries legum ex libro 2. Gaij deſumptarum.

Porrò vt hac lege *vſucapione* ſibi adquirere PEREGRINVS prohibetur, ita & cœteris adquirendi modis jure ciuili proditis arcebatur. *Mancipatio* (ait Vlpianus *in fragm. t.19.*) *locum habet inter ciues Romanos, eoſque* PEREGRINOS, *quibus commercium datum eſt.*

Mutila XII. Tabularum capita apud priſcos ſcriptores.

ÆRIS CONFESSI] Ad hujus legis interpretationem pertinent duo Gaij fragmenta: *nempe* §. 1. *&* 2. *legis* 234. *ff. de. V.S.*

REBVSQVE IVRE IVDICATIS] Sic habet Gellius *lib.* 20. *cap.* 1. cùm tamen idem alibi, *lib.* 15. *c.* 13. vocem IVRE omittat. Non hoc tantùm in hiſce Tabulis exemplum; verùm plura alia capitum, alibi contractiùs, alibi pleniùs prolatorum: Quorum vnum jam ad Tabulam 1. notauimus.

ENDO EO] *Endo em iure*, i. cum in jure: ita Salmaſ. *de modo vſurar. pag.*819. Imò ſeruandum, Endo eo. i. interea, quod

quod & *entondia* ἐν τῷ μεταξὺ in *Gloſſis*.

LIBRAS FARIS ENDO DIES] Locus hic, ſi quis horum fragmentorum alius, viros doctos jampridem exercuit: Quænam videlicet δεσμωτῶν σῖτα, ſeu quodnam vinctorum nexorúmque diarium, qui canon diurnus, his verbis contineatur. Malè illi, qui *libra* ſeu *libram S.* id eſt, *libram ſemis* hîc legendum autumant. Neque enim hic diarij modus legitimus, verùm legitimo anguſtior, & iniquior fuit, vt ex Bibaculo liquet, qui Catonis frugalitatem ſolito maiorem ſic deſcribit — De REBVS CREDITIS. — LIBRA FARRIS diarium vinctorum nexorumque.

Quem tres caliculi, SELIBRA FARRIS,
Racemi duo, tegula ſub vna
Ad ſummam prope nutriunt ſenectam. & Deparcus maritus apud Titinnium *Geminâ*:

LIBRAM aiebant ſatis
Eſſe AMBOBVS FARRIS intriti: plus comeſt
Sola vxor.

Hieronymus Comm. *in 4.cap.Daniel.DECEM panis VNCIÆ diurnæ, & aqua tertia ſextarij pars, (his) anima magis trahitur, quàm ſuſtentatur. Qui cibus ac potus juxta inclytum oratorem Demoſthenem non vires tribuit, ſed mortem prohibet. Libræ* itaque *farris in dies* hac lege ſunt, *ſingulæ libræ in ſingulos dies:* Hic enim diarij modus erat, quod (vt alios omittam) Horatius quoque *lib.* I. *Satyr.* 5. teſtatur . . . . *Rogabat.*

Denique, cur nunquam fugiſſet, cui ſatis VNA
FARRIS LIBRA *foret.*

Libra itaque farris in diem τὴν ἡμέραν. Libræ in dies, ſingulæ in ſingulos. Formula hæc, IN DIES, non ſemel apud Catonem libro de re ruſticâ *c.*57. vbi definit *vinum familiæ quantum detur*, vt cùm ait, *heminas in dies*, item, in *dies ſextarium.* Lucillius lib. 28. *Cui ſæpe mille* impoſui *plagarum* IN DIEM, apud Nonium c.9. *v.*3. Quo iniquiorem minorem, lex hæc nexo dari vetat, majorem permittit.

SI VOLET PLVS DATO] Libra farris diarium vincti lege XII. Tabular. conſtitutum, ita videlicet, vt ne minus dare liceat: at plus dare licet. Ouidij illud ſimile 2. *Faſtor.*

Tegula porrectis ſatis eſt velata coronis,
Et ſparſæ fruges, ſparſaq́ mica ſalis.
NEC MAIORA VETO: ſed & his placabilis umbra eſt, &c.

In conditione monumenti, ſeu ſepulchri faciendi à teſtatore certo aureorum numero addito idem *l. 202. ff. de V. S.* vbi v. quæ notari ſolent.

LX. DIES ENDO VINCVLIS] Huic ſimile, quod conſtituitur *l. debitores 31. in fin. ff. de re judic.* & *l. 1. c. Th. de diſtrah. pignor. l. vn. C. Th. de vſuris rei iudic.*

VENVNDANTO] v. Matthæi *c.* 18. *v.* 25.

AD TABVLAM IV.

de Iure PATRIO.

DE *Iure Patrio* hac QVARTA Tabulâ ſancitum fuiſſe diſertis verbis Dionyſius Halicarnaſſeus *lib. 2. p. 97.* teſtatur. De Iure quippe patri filium ter venundandi conceſſo agens, legem de eo in QVARTA Tabulâ nominatim fuiſſe ſcribit. καὶ ἔστιν (inquit) ἐν ΤΗ͂Ι ΤΕΤΑΡΤΗΙ τῶν λεγομένων δώδεκα δέλτων.

MONSTROSI PARTVS NECI. PATER inſignem &c.] Corruptus de hoc capite Ciceronis locus *lib. 3. de legibus* vulgò creditur. *Cùm eſſet*, inquit, *citò legatus, tanquam ex XII. Tabulis inſignis ad deformitatem puer.* Itáque variè eum reſtituunt: vel *citò necatus*: quæ Puteani conjectura fuit. vel *Orco*

legatus

legatus, quod Guillelmus volebat : vel *citò legatus* ; vel *citò lethatus*, id eſt, *letho datus*. *Quid ſi, Cocyto legatus ? Acta legatus* Fr.Pithœo. Necati certè monſtroſi partus vel aqua : vel igni. De iure patrio.

Aqua: Seneca, 1. *de irâ* 15 *Portentoſos fœtus EXTINGVIMVS, liberos quoq;, ſi debiles mõſtroſiq́; editi ſint, mergimus*: quáquã pro, mergimus, libri quidam abigimus. Idem etiam Tibullus 2. *El.* 2. *Prodigia indomitis merſa ſub æquoribus*. . . . . . .

Igni: Ennius apud Nonium in v. Auſcultare :

Mihi auſculta, nate: pueros cremari iube.

Idq́; infœlici arbore factum. Macrobius *lib.* 2. *Saturnal. cap.vlt.* *Arbores, quæ inferûm deorum auertentiúmque in tutela ſunt, eas infelices nominant. Alternum ſanguinem, filicem, ficum atram, quæque baccam nigram nigróſque fructus ferunt, itémque acrifolium, pirum ſiluaticum, ruſcum, rubum, ſentéſque, quib. portenta prodigiaq́; mala cõburi jubere oportet.* Vt ita monſtroſi partus in Tyberim projici, vel ad Tyberis ripam exponi hac lege jubeantur. Romuli certè lege (vnde hæc noſtra traducta) expoſitos monſtroſos partus teſtatur, Dionyſius Halicarnaſſeus, *lib.* 2. Seruari tamen poteſt illud *citò legatus*, ex illo prouerbio, monſtrum in vltimas terras deportãdũ: *Legatus* pro ablegatus, *citò*, i. ilico, protinus.

INSIGNEM] inſignis πεπηρωμένος τινὶ aliquo membro mutilato inſignis : Plautus in milite glorioſo act. 3, ſc. 1.

Tum ne vxor mihi inſignitos pueros pariat poſtea,

Aut varum, aut valgum, aut compernem, aut patum.

Curtius *lib.* *inſignes aut aliqua membrorum parte inutiles.*
Lucretius *lib.* *inſignis varis cruribus.*

Endo liberis, & SI PATER] Vt ſuperiùs caput, ita & hæc duo è legibus Regijs tranſlata fuiſſe docet idem Dionyſius Halicarnaſſ. *d. lib.* 2. Ideóq; Papinianus *apud Auctorem Collationis legum Moſaicarũ tit.* 4. *Cùm patri* (inquit) LEX REGIA *dederit in filiam vitæ necíſque poteſtatem*. Vbi notandum, etſi nonnullæ leges Regiæ in XII. Tabulas conjectæ fuiſſent, à primâ nihilominus earum origine *Regias* dici per- Regias leges in XII. Tabulas tranſlatæ, appellationẽ ſuam retinuerunt.

ſeueräſſe. Imò & Regum ipſorum nomina, à quibus latæ fuiſſent in XII. Tabulis adſcripta fuiſſe Feſtus oſtendit, *in v. Reus.* NVMA (inquit) *in ſecundâ; Tabulâ ſecundâ lege, in quâ ſcriptum eſt*,&c.

Cœterùm, quod patriæ poteſtatis ius *lege Regiâ* inductũ Papinianus ait, idem & Dionyſius Halicarnaſſeus XII. *Tabulis repetitum* docet: Id Vlpianus, *moribus receptum* ſcribit in *l.8.ff. de his qui ſui*, & Conſtantinus Imp. (in *l.2.Cod.Theod. de liberali cauſa*) *à maioribus conſtitutum* ait. Neque ideò tamen dicendum ſtatim, ea quæ Veteribus primùm legibus (vt puta XII. Tabulis) inducta ſunt, *moribus* ſæpè adſcribi. Vlpianus quippe ius patriæ poteſtatis non *moribus introductum*, ſed *receptum* ſcribit. *Subſtitutio* etiam *pupillaris* ideò *Moribus* fieri, ab Vlpiano in *l.2. ff. de vulgari & pupill.ſubſtitut.* dicitur: quia non ſcriptâ nominatim lege, verùm Prudentum interpretatione inducta fuit. *Interdictio* quoque bonorum, quæ prodigo fit, Moribus fieri ideò à Paulo. 3.*ſentent*.4. §.7. dicitur, quia ius illud primitus & ab initio moribus introductum fuit. Sic enim Vlpianus *lege* 1.*ff. de curator. furioſo.* LEGE *XII. Tabularum* (inquit) *prodigo interdicitur bonorum ſuorum adminiſtratio: quod* Moribus *quidem ab initio introductum eſt.* Itaque quod Moribus, duobus illis exemplis, adſcribitur, vel lege XII. Tabularum antiquius, vel poſterius eſt.

MORIBVS adſcribitur, quod lege XII. Tabul. antiquius vel poſterius eſt.

SI PATER &c.] Hoc caput non videtur rectè intellexiſſe Dionyſ.Halic. *lib*.2. vbi de trina filij venditione à patre per tres vices facta id accipit: eáq; occaſione, in hanc legem inuehitur, quaſi duram & tyrannicam, cùm ſerui vna venditione & poſt eam manumiſſione liberi fierent.

AD

AD TABVLAM V.

de Iure HÆREDITATIVM & TVTELARVM.

de Iure HÆREDITATIVM & TVTELARVM.

SEquuntur Quinta & Sexta harum XII. Tabularum. Harum alterutrâ de *Iure dominij & Poſſeßionis* actum oportet: Quatuor enim, quæ ſuperſunt è tertio Gaij ad XII. Tabulas libro, quo Quintam is Sextámque Tabulam interpretatus eſt, ad eum de *Iure Dominij & poſſeßionis* tractatum pertinent. Verùm ad Quintámne, an verò ad Sextam id pertineat, ſtatuere vt poſſimus, aduocanda nobis Pandectarum ſeries eſt. Quatuor ſuperioribus Tabulis totidem Digeſtorum partes reſpondere iam vidimus. Quintâ Digeſtorum parte de *ſucceßionibus*, ſextâ *de Iure dominij & poſſeßionis* quoque agitur. Itaque, fragmenta ea, quæ dixi, Gaij ad ſextam Tabulam pertinebunt: Quinta verò *de iure hæreditatium* actum fuerit.

TESTATI cauſa & tractatus, prior in XII. Tabulis, quàm inteſtati.

PATERFAMILIAS] De *Teſtati cauſâ* XII. Tabulis priùs, quàm de *ſucceßionibus ab inteſtato* actum fuiſſe, verbis expreſſis Vlpianus *in l.1. ff. ſi tabulæ teſtamenti nullæ extabunt*, teſtatur. *Poſteaquam*(inquit) *Prætor locutus eſt de bonorum poſſeßione eius, qui teſtatus eſt, tranſitum fecit ad inteſtatos: eum ordinem ſecutus, quem* & Lex XII. TABVLARVM *ſecuta eſt. Fuit enim ordinarium ante de Iudiciis teſtantium: dein ſic de ſucceßione ab inteſtato loqui.* Idque docet etiam capitis ipſius *de cauſâ inteſtati* principium: Quod ſic habet: AST *ſi inteſtatò moritur*: Quæ verba ſanè relationem & oppoſitionem continent ad *Teſtatum patremfamilias*: de quo præcedenti capite actum fuit. Eſt itaque caput *de Inteſtati cauſa*, pars altera, ſeu membrum legis huius, *Paterfamilias*. Et hinc eſt quoque quòd auctor ad Herennium *libro* 1. & Cicero *lib.* 2. *de Inuentione*, caput *de Inteſtati cauſa* recitantes, verbum hoc, *Paterfamilias*, ab huius legis principio, & ἀπὸ τοῦ κοινοῦ, explen-

CAPVT, *At ſi inteſtatò moritur*, legis *paterfamilias* pars eſt.

PRINCIPIVM Legis, capitibus ſingulis inſerẽdi mos.

dæ illius ſententiæ cauſâ,ad id repetunt. *ſi paterfamilias*, inquiunt, *inteſtatò moritur.* Cùm tamen in ipſis Tabulis verbum hoc *paterfamilias* eo capite repetitum non fuiſſe, ex Vlpiano *apud auctorem collat. legum Moſaicarum tit. vlt.* Pauloque in *l.9.ff.de liberis & poſthum.* ſatis conſtet.

de Gentilitiis ſucceſſionib.

Ast si intestato] *Succeſſiones legitimæ*, Gentilitiæ aliæ, Libertorum aliæ. *Gentilitiæ*, eorum, qui genus gentémque habent, ſeu ingenuorum. Vlpianus *apud auctorem collationis legum Moſaicarum tit. vlt. Inteſtatorum Gentilitiorum hæreditates pertinent primùm ad ſuos hæredes: ſi ſui non ſunt, ad Conſanguineos: ſi nec hi ſunt, ad reliquos Agnatos: ſi Agnatus non ſit, Lex. XII. Tabul. Gentiles ad hæreditatem vocat.* Quod verbum Gentilitiorvm in *Ingenuorum* mutauit Anianus in epitoma *Vlpiani.tit.26.§.1.* Præter Ciceronem *lib.1.de oratore* Suetonius etiã *in Iulio.c.1.*Gentilitiarum hęreditatum meminit. *Sacerdotio* (inquit) *& vxoris dote, &* Gentilitiis Hæreditatibvs *multatus.* Et hoc loco Plinius *Panegyrico Manifeſtum* (inquit) *erat, quod non laturi homines eſſent, deſtringi aliquid & abradi de bonis, quæ ſanguine,* Gentilitate, *ſacrorum denique ſocietate meruiſſent.* Et Catullus ad Manlium:

Nomen teſtatas intulit in tabulas
Impia deriſi Gentilis *gaudia tollens.*

Varro, rerum humanarum *lib.20.* apud Nonium in *v. Reditus:Omnis Tarquinios eiecerunt,ne quam reditionis per Gentilitatem ſpem haberent.*

Cœterùm Gentilitiorum ſucceſſionum *Ordo* hoc capite conſtituitur, ſeu fit, vt loquuntur Impp. *in l. 4. Cod. de ſuis & legitimis hæred.* ſeu *ſucceſſiones ordinantur*, vt auctor collationis legum Moſaicarum ſcribit, id eſt, certi gradus, ordinéſque ſucceſſionum ab inteſtato conſtituuntur. In quo lex Svos hæredes primo loco non tam vocat, quàm in cõditione poſitos ratione naturali, lege quaſi tacitâ, iam vocatos, (vt Paulus ait *in l.7.ff. de bonis damnatorum*) admittit.

Svorvm nomen à Iure Ciuili: non etiam hæreditatis, quæ ſuis defertur, ius.

Neque

Neque enim lex hæc ita concepta eſt : *ſuus hæres eſto :* ſed, *Cui ſuus hæres nec extabit*, *Agnatus*,&c. Itaque falluntur grauiter, qui ſingulare caput in his Tabulis *de ſuis, vt hæredes eſſent*, fuiſſe exiſtimant. *Suorum* equidem nomen Iure Ciuili, his impoſitum fuiſſe docet Paulus *d. l.7.* At vt hæredes eſſent, non lex XII. Tabul. ſed natura fecit.

De Iure HAEREDITATIVM & TVTELARVM.

Suorum porrò appellatione liberos in poteſtate poſitos, filiam etiam, poſtumos item nepotéſque hac XII. Tabularum lege comprehenſos, Prudentes ſcribunt. *Suorum appellatione* (ait Calliſtratus *in l. liberorum 220. ff. de V.S.) nepotes* &c. *lex XII. Tabularum comprehendit*. Falluntur itaque rurſus, qui hanc Prudentum Interpretationem, ad legem XII. Tabularum accommodatam, ab ipſa XII. Tabularum lege ſeparare neſciunt.

SVORVM appellatione poſtumi, nepotes, lege XII. Tab comprehenſi.

GENTILIS] *Gentiles* apud Ciceronem *in Topicis* Scæuola ſic rectè definit : *Gentiles ſunt, qui ab ingenuis oriundi ſunt, quorum maiorum nemo ſeruitutem ſeruiuit, qui capite non ſunt diminuti*. Tres interim hos gradus obſerua : Suorum videlicet, Agnatorum, Gentilium : item hos, Domus, Familiæ, Gentis. *Gens* plures in ſe familias complectitur, & (vt Cornelius Fronto ait,) *ſeriem maiorum quærit*. Suetonius : *Ex gente Domitiâ duæ familiæ claruerunt, Caluinorum & Ænobarborum*. At *Familia* plures in ſe domos continet. *Sui* ſunt, eiuſdem domus : *Agnati*, eiuſdem familiæ : *Gentiles*, eiuſdem gentis. Sacrorum quoque eadem ratio fuit. *Sui* erant, qui paternis ſacris adſtringebantur : *Agnati*, qui familiaricis : *Gentiles*, qui gentilitiis. Cicero *de Haruſpicum Reſponſis* : *Multi ſunt*, inquit, *qui* SACRIFICIA GENTILIA *illo ipſo in ſacello ſtatuto loco anniuerſaria factitarunt*. Hinc denique iura Suorum, Agnationum, Gentilitatum : de quibus Cicero etiam *lib.1.de oratore*.

GENTILES qui

Patroniue liberi] *Liberorum* appellatio hæc, ad vtrumque ſexum porrigitur : vt de hoc capite nominatim Vlpianus *tit. 29. §. 4.* teſtatur. Errant itaque qui ſingularem huic

LIBERORVM appellatio in L.XII. Tab. vtrumque ſexũ complectitur.

capiti *de liberis virilis ſexus fœminiſque* clauſulam intrudunt.

FAMILIA liberti & patroni.

EX EA FAMILIA IN EAM FAMILIAM] Fragmentum hoc, extat apud Vlpianum in *l. pronunciatio* 195. §. 1. *ff. de V. S.* Idque legis XII. Tabularum eſſe, indefinita primùm LEGIS appellatio in eâ l. oſtendit: quâ κατ' ἐξοχὴν Lex XII. Tabul. vt ſæpiùs, indicatur. Tum & alterum hoc fragmentum, quod ibidem è XII. Tabulis idem Vlpianus profert: *Agnatus proximus familiam habeto.* Vlpianus etiam alibi huius capitis ſententiam edens, ad hæc verba indubiè alluſit: cùm videlicet in *l.* 3. §. 7. *ff. de legitimis tutoribus*, ait, *Si alter ex patronis filium, alter nepotem reliquerit, vtrùm ad ſolum filium, an verò & ad nepotem tutela pertineat, quia & nepos in* FAMILIA *patris ſui proximus eſt*, & rurſum *in l.* 5. *de adſignand. libert.* Prætor quoque, qui patroni FAMILIÆ, complures alias perſonas, TANQVAM EX FAMILIA liberti, prælatas voluit, hæc legis XII. Tabularum verba indubiè imitatus eſt, cùm nouum hunc bonorum poſſeſſionis gradum fecit: *tanquam* EX FAMILIA, *liberti* ſcilicet. Denique horum verborum, EX EA FAMILIA IN EAM FAMILIAM, manifeſtiſſima hæc ſententia eſt: *Ex liberti familiâ, i. deficiente ſuo liberti hærede, in patroni familiam, i. ad patronum, ſuumque patroni hæredem bona liberti ſucceſſionis iure tranſire ſeu transferri.* Et ita quidem accipienda ſunt Vlpiani verba in *d. l.* 195. §. 1. cùm ait is, *Ad perſonas refertur Familiæ ſignificatio: ita, cùm de* PATRONO *&* LIBERTO *loquitur Lex: Ex ea familia in eam familiam. Et hîc de ſingularibus perſonis legem loqui conſtat.*

HEREDES non [illegible] hæreditatis obnoxij.

Nomina inter HEREDES] Sequuntur, ſucceſſionibus, de quibus ſigillatim ſuperiùs actum, communia. Sic ſolent & in Digeſtis & in Codice ſpeciebus enarratis communia illis ſingulari titulo ſubiici.

Huius porrò Capitis ſententia hæc eſt, *Obligationes hæreditarias*

Digitized by Google

ditarias inter hæredes pro portionibus hæreditariis ipſo iure diuidi. Hinc Prudentes per conſequentiam & argumento à ſilentio ducto colligunt, legatarios creditoribus hæreditariis non teneri: quippe cùm (vt Impp. in *l. vlt. Cod. de hæreditar. actionibus* reſcribunt) EVIDENTISSIME *Lex XII. Tabul. hæredes huic rei faciat obnoxios.* Nam eo ipſo, quòd Nomina inter hæredes diuiſa Lex eſſe iubet, hæredes ſanè æri hæreditario obnoxios facit, quos nominat: legatarios liberat, quos ſilentio tranſmittit. Malè itaque, qui ſingulare caput (diuerſum ab hoc) *vt ne cum legatariis, ſed cum hæredibus debitoris ageretur*, in XII. Tabulis fuiſſe prodiderunt.

de Iure HÆREDITATIVM & TVTELARVM.

ERCTA CITA] De his vocibus præter ea, quæ alij afferunt, multa habet Cl. Salmaſius in Solinum pag. 1262. 1263. 1264. Cui tamen accedere non poſſum. 1. In eo quòd *erctum* propriè patrimonium, hæreditatem interpretatur. Nam imò *Erctum* eſt indiuiſum in ſe coërcitum: nam & inde *Ercti* vox. ERCTVM à coërcendo dictum, inquit, Feſtus. Eodem pertinet vox ἐρκίζειν. 2. Fruſtráque adeò Tribonianus ab eo incuſatur qui *familiæ erciſcundæ* actionem dixit: rectè enim ita ea vocatur, familiæ ſcilicet non diuiſæ diuidendæ: quomodo etiam hanc vocem *erciſcundæ* ante Tribonianum Feſtus vſurpat: Habent & Gloſſæ veteres. 3. Denique *familia* pro patrimonio vniuerſo ſeu hereditate rectè ibi vſurpatur: nam & ſic in hac ipſa Tabula *Agnatus proximus familiam habeto.* Quomodo etiam Vlpianus interpretatur *l. 195. §. 1. de V. S.* Tria interim hoc ca. hæc nota. |1. ERCTA, CITA. 2. ERCTO, NON CITO. 3. ERCTVM, CIENDVM. *Ciendum*, inquam. Quomodò & optimæ Gloſſæ *cienda* διαιρουμένην. Et Gloſſæ Philoxeni *erciſcundæ* διαιρέσεως: quam vocem Apuleius quoque duobus locis vſurpat.

SI PATERFAMILIAS] De *Tutelis Teſtamentariis* iunctim eodem capite, quo de ſucceſſionibus ſuperiùs actum fuit. Sequuntur Legitimæ Tutelæ. Legitimam Impuberis, Furioſi, Prodigi Tutelam, *Agnatis*, Gentilibus lex XII. Tabularum *propalàm* defert, vt ait Vlpianus *tit.* 11. §. 3. id eſt, verbis diſertis. Itaque Tutelas, quæ Agnatis lege XII. Tabularum deferuntur, ſic Paulus, *in l. tutelas* 7. *ff. de capite minutis*, circumſcribit: *tutelas, quæ* IN IVRE ANTIQVO PERSONIS POSITIS *deferuntur*, id eſt, tutelas quæ perſonis nominatim in lege XII. Tabularum (quod *ius Antiquum* hîc vocatur) expreſſis deferuntur. Et ita quidem lex illa Pauli reſtituenda eſt: quâ parte, IN IVRE ALIENO, *pro*, IN IVRE ANTIQVO, perperàm hactenus legitur.

Ius Antiqvvm pro leg. XII Tab

Emendatio legis 7. ff. de capite minut.

FVRIOSVS AVT PRODIGVS] De vtriſque vnicum caput conſtituendum hinc apparet, quòd de vtriſque iunctim etiam Iuriſconſulti plerumque agant. Vlpianus in *fragmentis tit.* 12. §. 2. Gaius *l.* 13. *ff. de curatoribus furioſo.* Iuſtinianus, §. 3. *Inſt. de Curatoribus.* Deinde, cùm idem prorſus de vtroque ius ſtatuatur, elegans ſanè atque abſoluta *Legis* XII. Tabularum breuitas, (quâ præcipuè apud antiquos commendatur) vno capite iunctos eos fuiſſe, ſuadet. Neque quemquam ideo in contrarium abduci oportet, quòd Ciceronem *lib.* 2. *de Inuentione*, & auctorem librorum ad Herennium *lib.* 1. *Prodigi* mentionem omiſiſſe deprehendat: Id enim ab his factum ideò, quòd de *Furioſo* tantùm locis illis quærant, ſeu tractent: Proinde eam huius legis partem proferre illi contenti, quæ ad inſtitutum eorum faceret. Quem veterum ſcriptorum morem, non hîc tantùm, verùm locis aliis pluribus qui non obſeruant, in multis fruſtrà ſe torqueant neceſſe eſt.

de Fvrioſi & Prodigi Tutela caput vnum in XII. Tabulis.

Capita è XII. Tab. non plenè ſemper à priſcis auctoribus laudantur.

Prodigum igitur eiúſque bona in Agnatorum Gentiliumque *Poteſtate* eſſe iubet lex XII. Tabularum, vel (vt Cicero 3. *Tuſculanarum* loquitur) dominum rerum ſuarum eſſe vetat. IVBET, inquam, vt apertè loquitur Vlpianus *fragment.*

Prodigo bonis interdicitur XII. Tab & quo ſenſu.

Digitized by Google

gment. tit. 12. §.2. Iubere dicitur lex XII. Tabular. quæ nominatim & diſertis verbis cauet. Vlpian. Fragm. *tit.* 10.. Lex duodecim Tabularum IVBET his verbis, *ſi pater filium, &c.* Vt ridiculi ſint qui adhuc dubitant, an de Prodigi tutelâ quid l. XII. Tabul. cautum fuerit. Ideo etiam Vlpianus *l.* 1. *ff. de curatoribus furioſo. Lege XII. Tabularum prodigo interdici bonorum ſuorum adminiſtratione* ait. Cur? Eo enim ipſo, quòd lex XII. Tabularum prodigum eiuſque bona in Agnatorum Gentiliúmque poteſtate eſſe IVBET, ſanè & bonorum ei adminiſtratione interdicit. Quod qui non intellexerunt, de prodigi interdictione nominatim his legibus actum fuiſſe perperàm putauerunt.

de Iure HAEREDITATIVM & TVTELARVM.

AST EI CVSTOS NEC ESCIT] Fragmentum hoc apud Feſtum extat: *in v. Nec.* Cuius ſenſus, poſt habitam diu fori diſputationem, tandem hic obtinuit: *Si furioſus aut prodigus ſub cuſtode ſeu tutore ampliùs non ſit*, id eſt, ſi adultus ſit. Et hinc definitio illa Iuris Ciuilis, *ſi tutela ætas indigeat, curam ceſſare.* Ideoque Vlpianus in *leg.* 3. *ff. de tutelis Eo iure vtimur* (inquit) *quia Lex XII. Tabularum ita accepta eſt, vt ad pupillos & ad pupillas non pertineat.*

CVSTODEM, i. tutorem nõ habenti, ſeu adulto tantũ furioſo curator datur.

AD TABVLAM VI.

de Iure DOMINII & POSSESSIONIS.

DE *Iure Dominij & poſſeſſionis* hac actum Tabulâ, iam ad proximè ſuperiorem diximus: Quò ſanè pertinent quatuor, quæ ſuperſunt è tertio Gaij ad L. XII. Tabularum libro, fragmenta. Nempe lex *in traditionibus* 48. *ff. de pactis: lex* 235. *in prin. &* §. 1. *ff. de V. S. & lex.* 43. *ff. ad l. Iul. de adulteriis.*

Digitized by Google

Qvvm Nexvm] Huiuſce legis ſententiam his verbis ad eam ſcribẽs Gaius, lib. 3. ad L. xii. Tabularum, expreſſit. *In Traditionibus rerum quodcunque pactum ſit, id valere manifeſtiſſimum eſt.* Scripſerat Gaius: vel *in Mancipationibus vel traditionibus:* vt hæc duo quoque iunguntur *in l.* 4.5.7.*C.Th. de donationib.* Verùm ſublatis rerum mancipi, & nec mancipi, item nexus mãcipi, & traditionis differentiis, à Triboniano *mãcipationis* nomẽ detractũ: vel certè ſcripſerat tantùm Gaius, *in mancipationib.* Nam & de *Mancipationib.* eſt tantùm lex xii. Tabularum, (vt pote cùm nulla alia tum prædia in orbe Romano eſſent, quàm Italica,) neque in Traditionibus fundorum ſtipendiariorum, quælibet lex apponi potuit: ſaluo enim ſtipendio ſeu tributo tantùm alienari potuêrẽ.

Nexvs mancipii ſolemnia, non lege xii. Tabul verum prudentium auctoritate inducta.

Cæterùm, etſi *Nexus Mancipijque* ſolennitatem, legitimoſque hos adquirendi modos hâc lege, xii. Tabulæ memorent: Non ideò tamen illorum ſolemnia, quibus videlicet peragerentur, xii. Tabulis præſcripta fuiſſe dicendum eſt. Iſta enim non lege xii. Tabularum, ſed Legis actione, Prudentúmque auctoritate poſteà inducta fuerunt. Et hoc quidem ſenſu hæc Boëtij verba accipi oportet, de Nexu Mancipióque loquentis. *Quæcunque igitur res Lege XII. Tabularum aliter, niſi per hanc* Solennitatem *abalienari non poterant.* Ac maximè quidem, cùm idem Boëtius eo ipſo loco, ſolemnia illa Nexûs Mancipiique Legis actionibvs diſertis verbis connumeret: ſic enim ſolennibus illis deſignatis ſubiicit & concludit: *Idque* Legis actio *vocatur.* Perperàm itaque qui Nexus Mancipiiq́; ſolemnia inter xii. Tabularum fragmenta retulerunt. Vt & Hotomanni error eſt, qui hoc caput refert ad teſtamenti nuncupatiui formam: quod apertè ad *dominij* cauſam pertinet, non, vt alij, ād *contractûs.*

Statuliber Emptori dando, &c.] Et hæc quoque lex ad *Mancipationem* pertinet. Erat enim & ſeruus rerum mancipi

mancipi numero: vt Vlpianus in *fragm.t.19.* §.1.docet. *Mancipatio* porrò legitimum quidem optimúmque dominium emptori præſtat, at non perpetuum ſemper: Sunt enim res quędam, quæ aliquo caſu ab Emptoris dominio recedere poſſunt: Qualis eſt *ſtatuliber*, qui quidem quandiu conditio pendet, hæredis ſeruus eſt,& ab eo mancipatione abalienari poteſt: verùm (vt Vlpianus, *in fragm. t.2.§.3.* ait) libertatis conditionem ſecum trahit, vel (vt Papinianus *in l.34. ff. de ſtatulib.*) conditio ejus ambulatoria eſt. Ideoq; lex hæc XII. Tabularum, ſtatuliberum abalienatum, *Emptori* dando pecuniam, ad libertatem peruenire jubet: vt Vlpianus *in fragm. t.2.§.3.* docet. *Emptori*, i. omni, qui quocunque jure dominium ejus nactus eſt. Ita enim verbum hoc Pomponius accipit, ſimúlque id hoc capite nominatim comprehenſum fuiſſe oſtendit *in l.29. §.1.ff. de ſtatulib.* Quâ ſanè vnicâ voce, lex XII. Tabularum ſtatuliberos vendi poſſe indicauit, demonſtrauit, vel, vt loquitur Modeſtinus, (*in l.25. ff. de ſtatuliberis*) *putauit*. *Putaſſe* ait Modeſtinus legem XII. Tabularum, quòd non ſpeciali capite cauit, quod non juſſit: verùm obiter perſtrinxit & indicauit. Sicut Cicero *lib. 4. de Republicâ* ait, *Iurgare Lex Putat inter ſe vicinos, non litigare.* Ideò videlicet, quia Lex de vicinorum controuerſijs agens *jurgandi*, non etiam *litigandi* verbo vſa fuerat. Eodem modo etiam Vlpianus *fragm. t.3. §.7.* de Lege Æliâ Sentiâ loquens ait, *Eâdem lege cautum eſt, vt minor 30. annorum ſeruus vindictâ manumiſſus, ciuis Romanus non fiat, niſi apud conſilium cauſa probata fuerit. Ideò ſine conſilio manumiſſum, ſeruum manere* PVTAT. Ex prædictis apparet, grauiter illos peccare, qui in concipiendo hoc capite, legitimum EMPTORIS verbum omittunt: Grauiùs adhuc illos, qui ſingulare ſeu ſpeciale caput in XII. Tabulis, *vt ſtatuliberum vendere liceret*, fuiſſe exiſtimarunt: quod etiam Cujacius rectè obſeruauit libris differ. Modeſtini *ad d.l.25.*

De iure dominii & possessionis.

STATVLIBER ab hærede alienari poteſt.

PVTARE, lex XII. Tabul. quid dicatur.

VSVS AVCTORITAS] Traditionib. (ex hoc jure *Mancipatio-*

tionibus) & vſucapionibus rerum dominia transferuntur. *l.* 20. *Cod. de pactis* : & Horatius, *lib.* 2. *ep.* 9.

Si proprium eſt, quod quis LIBRA *mercatur & Ære.*

Quædam, ſi credis Conſultis, mancipat VSVS.

De Traditionibus, ſeu de Nexu Mancipióq; ſuperiùs actũ: Sequitur *de Vſucapionibus*: quod Ius Auctoritatis etiã Ciceroni *pro domo ſua* dicitur: *Multæ ſunt* (inquit) *domus in hac vrbe jure optimo, ſed jure priuata, Iure hæreditario, Iure* AVCTORITATIS, *jure Mancipij, Iure Nexi.* Specialiùs adhuc, VSVS AVCTORITAS hâc l. vt & apud Ciceronem *in Topicis*, i. auctoritas, ſeu jus legitimi dominij, quod vſus præſtat. Ideò Harmenopulo, κυριότης διὰ χρήσεως.

AVCTORITATIS ius quid

Agitur autem hâc Tabulâ tantùm de *Temporibus* vſucapionum: De rebus quippe, quarum vſucapio prohibita, ſparſim pro ſubjecti ratione alijs Tabulis agitur. Vtputâ, de *Furtiuæ rei.* *Tabulâ* 2. de *Quinque pedum*, *Tabulâ* 8. de *Fori buſtíue* vſucapione prohibitâ; *Tabulâ* 10. Item, de Perſonis vſucapere prohibitis: puta de hoſte (i. de peregrino) vſucapere prohibito *Tabulâ* 3.

de Vſucapionibus quid Legibus XII. Tab cautum.

Porrò, ad rerum mobilium & immobilium differentiam, quæ in vſucapionum temporibus hâc lege conſtituitur, pertinet omninò quod Gajus *in l.* 235. *in pr. ff. de V. S.* de verborum *Ferri, Portari, Agi* proprietate ſcribit. Ecquid enim *res mobilis*, niſi quæ ferri, portari, ágiue poteſt?

SI QVI IN IVRE MANVM CONSERVNT]. Zaleuci legibus idem conſtitutum, vt teſtatur Polybius *lib.* 12. p. 660. 661. Hic rurſum ſeparanda nobis Lex ipſa XII. Tabularum à Legis actione. Vindiciarum, ſeu in Iure conſertionis meminit hoc capite Lex XII. Tabularum: At formulam ipſam ritúmque manuum conſertionis, quo ſcilicet actus hic ex lege XII. Tabularum expediretur, quo lite vindiciarũ inter ſe homines diſceptarent, Prudentes excogitarunt. Quod Cicero *Oratione pro Murenâ*, expreſſiſſimis verbis docet. Ex quo & illud apparet, Prætori ipſi à Prudentibus carmen cõpoſitum.

VINDICIARUM ſolemnia non lege XII. Tab. verùm Prudentum auctoritate introducta.

tum, vindiciis ſcilicet dicendis: Cujus hæc pars erat. *Vtriq; ſuperſtitibus præſentib. iſtam viam dico; Ite viam.* Itaque quod Feſtus ait, *eos, inter quos controuerſia eſt, ſuperſtitibus præſentibus vindicias ſumere juberi*: à Prætore *juberi* accipe, vindicias ſcilicet dicente, non juberi lege XII. Tabularum: In quo tamen lapſi etiam viri docti. d. Iure Domini & Poſſeſſionis.

TIGNVM] Ad hujus legis ſeu capitis interpretationem pertinet, quod de Fabrorum Tignariorum ſignificatu Gaius *lib.* 3. ad XII. Tabul. in *l.* 235. §. 1. *ff. de V. S.* tradit. Spectat autem & hæc lex, ſicut & ſuperior ad *Litem Vindiciarum*. *Lis Vindiciarum* quippe *eſt* (vt inquit Aſconius 3. *in Verrem*) *cùm litigatur de re apud Prætorem, cùm incertum eſt, quis debeat eſſe poſſeſſor.* Ideóque Gaium libro 26. ad Edictum prouinciale, quo is de cauſâ poſſeſſionis egit, hoc quoque caput tractaſſe ex *lege Tigni* 62. *ff. de V. S.* comperi. Vindiciarum lis quid.

Hujus porrò capitis verba apud Feſtum *in v. Tignum* ſic leguntur. *Tignum junctum ædibus vineaue & concapet ne ſoluito.* Quæ antiqua ſcriptura eſt. At hodie, pro *Concapet* in vulgatis legitur *Concapu.* Cui verbo medelam doctiſſimi quique viri tentarunt. Omnium ingenioſiſſimè Scaliger, *Concapes*, repoſuit: quod interpretatur, depactum ac defixum terræ ad vineam ſuſtinendam: qua formâ *Procapes, & Formucapes* apud eundem Feſtum legere licet. Verùm ne *Concapes* hûc facere putem, retrahunt me vel Feſti ipſius verba, ad quæ non attendiſſe Virum longè Maximum miror. Ait Feſtus, *Tignum non ſolùm in ædificiis quo vtuntur, appellatur: ſed etiam in vineis, vt eſt in XII. Tabulis* TIGNVM &c. Si tignum ambitu ſuo, materiam etiam vineæ neceſſariam hoc capite ſatis complectitur: quid hac voce *Concapes* opus, quam nihil aliud præter materiam vineæ neceſſariam ſignificare Scaliger tradit? Feſti prætereà mentem Vlpianus noſter quoque apertiſſimè probat: cùm & is de hoc capite agens, in *l.* 1. *ff. de tigno juncto* ſcribit: *ſed & in vineis Tigni appellatione omnia vineæ neceſſaria continentur: vt* Tigni appellatione, materia vineæ neceſſaria in L. XII. Tabul. continetur.

Hh *puta*

puta perticæ, *pedamenta*.

Legis huius reſtitutio.

Itaque repono ego ad veſtigia vetuſtiſſimæ ſcripturę proximè: NE CONCAPET NE SOLVITO: *Ne concape*, i. ne vindicato. Teſtatur quippe Vlpianus *d.l.1.ff.de tigno juncto* diſertis verbis, hanc XII. Tabularum legem, *neque ſoluere tignum ædibus vel vineis junctum*, *neque* VINDICARE, permiſiſſe. Quod confirmat etiam Gaius *l.7.* §.10.*ff.de adquir. rerum dom.* eúmque ſecutus Iuſtin. *in* §.29.*Inſt.de rerum diuiſ.* & Paulus in *l.23.* §.6. *ff. de rei vindicat. Ne concape igitur hîc eſt*, *ne vindicato*. *Concapere* proinde eſt, vindicias contendere (vt loquitur Gellius) rem, de qua controuerſia eſt, ſimùl cum aduerſario capere, comprehendere: contrà vindicare, *ανθέλκειν* vi feſtucaria, de qua Gellius *lib.20.c.10*. *Concapere*, vt Conſcire *Tabula* 1. vt Concadere, Concanere, Confrangere, Concalcare, Conlegere, Compremere, Cońcogere in *Gloſſis*. *Concapito*, vt *Incapito*, pro *Incipito* in iiſdem Gloſſis: Et apud Lucretium *lib.2.* pro, *Mollia cum faciunt*, Giphanius *Conſaciunt* tentat. Et hanc quidem reſtitutionem & emendationem meam probauit poſtea Brœus in notis *ad Inſtit. lib.2.t.1.p.230.*

Concapere, eſt vindicare.

Vindicari itaque hoc capite Tignum ædibus vineæue junctum nominatim prohibetur: ad eum ſcilicet effectum, vt id ſoluatur, eiuſque poſſeſſionem Dominus nanciſcatur. Et vindicari tamen alio ſenſu, i. peti poteſt, videlicet vt duplum ejus domino præſtetur. ¶ Rurſus *vindicari* tignum junctum quidem per rerum naturam poteſt, quia tignum extinctum non eſt: vindicari tamen propter *ciuilem rationem* lex XII. Tabularum prohibet. Et hoc eſt quod Paulus in *l.98.* §.*vlt.ff.de ſolution.* ait, *Lex XII. Tabularum Tignum ædibus junctum* VINDICARI POSSE SCIT: *ſed interim id ſolui prohibuit*. *Scire* legem XII. Tabularum dixit Paulus, eâdem formâ, quâ idem alibi de hac ipſa lege agens, in *l.63.ff.de donat. inter virum & vxorem*, *Decemuiros ſenſiſſe*: Quâ etiam Modeſtinus & Cicero, *Legem XII. Tabularum putaſſe*: vt ad caput de ſtatuliberi venditione, jam notauimus.

Conciliatio Pauli Icti cum Vlpiano.

Scire lex XII. Tab. quod dicatur.

Si vir:

de DELICTIS.

REPVDIO cauſa addi ex L. XII Tab. debuit.

Si vir mulieri repudium] *Repudium* mulieri lege XII. Tabularum certis de cauſis viro mittere conceſſum fuiſſe, teſtatur ſingularis Ciceronis locus Philippicâ tertiâ: *Mimam* (inquit) *ſuas res habere juſſit, ex XII. Tabulis CAVSAM addidit, exegit.* Sic enim rectè legitur in vulgatis & melioribus libris, *cauſam addidit*, non vt alij, quantumuis poſt Nonium, *Claues ademit. Cauſam diuortij* addi voluit lex XII. Tabul. non temerè repudium mitti. Antiquiſſimo ſanè Iure repudij cauſam addi oportuiſſe, teſtatur & hic Varronis locus, *περὶ παιδοποιΐας* apud Nonium, in v. *Betere. Aſt, annos multos* QVÒD *parere ea non poterat mulier, foràs betere juſſit.* Qui locus ad primum Sp. Caruilij diuortium pertinet: qui ideò cum vxore diuortium feciſſe legitur, apud Gellium, *lib.4.c.3. & lib.17.c.vlt.* QVIA *liberi ex eâ corporis vitio non gignerentur.* Et hûc etiam illud Næuij refero: *Sonticam eſſe oportet* CAVSAM, *quamobrem perdas mulierem.* V. & Plautum, Menæchm. *Act.5.ſc.1. v.23.* Mercat. *act.4.* ſc.6. *v.2.6.*

REPVDII ſolẽnia ex L. XII. Tab. non proficiſcuntur.

Cauſam itaque lex XII. Tabularum addi voluit legitimam: ideóque, ſi non legitimam cauſam vir adderet, nupta mulier manebat: Quò pertinet quod Gaius lib.3. ad l. XII. Tab. in *l.43. ff. ad l. Iul. de adult.* ſcribit: *Si ex Lege repudium miſſum non ſit* &c.

Nam quod nonnulli tradunt, morem claues mulieri adimendi diuortio facto lege XII. Tabul. nominatim inductum fuiſſe, Legem 12. Tabul. cum Legis actione apertiſſimè confundunt. Hoc enim, vt & cœtera diuortij ſolemnia, puta ſeptem teſtium interuentus, verbáque ſolemnia, à prudentum auctoritate proficiſcuntur.

Quænam autẽ diuortij cauſæ hac lege legitimæ fuerint, liquidò dici non poteſt. Diuinationibus per me indulgeant alij. At quæ Romuli lege legitimæ fuerint, notum ex Dionyſio *lib.2.* Plutarcho *in vita Romuli.*

Denique, vt de viro tantùm repudium mittente caput hoc conciperem, Ciceronis & Gaij verba, de *viro tantùm* concepta, fecerunt. Ita lex Iulia de adulteriis, maſculis tan-

 tùm

tùm dedit accuſandi facultatem jure mariti, idem priuilegium, fœminis non tribuit, *l. 1. Cod. ad l. Iul. de adulter.* Deinde notum cuiuis, antiquiſſimo jure non eandem à viro pudicitiam, quam à muliere exactam: Quod præter Plautum in Amphitryone *Actu 2. & 3.* docet M. Catonis locus ex Oratione de dote *apud Gellium lib. 10. c. 23. Illa, ſi adulterares, digito non auderet contingere:* addit, NEQVE IVS EST. Quod Moſaico etiam juri conuenit. *Deut. 24. 1. Malach. 2. 16.* quo, Ioſepho teſte, ἀνδρὶ μὲν ἔξεστι ἀπολύεσθαι τὸν γάμον, οὐδὲ γυναικὶ; ſed Attico juri contrarium: quo, ſicut maritus mulierem ἀποπέμπειν poterat, ita vxor viciſſim maritum ἀπολείπειν, καὶ τὰ τῆς ἀπολείψεως γράμματα παρὰ τῷ ἄρχοντι θέσθαι.

AD TABVLAM VII.
de DELICTIS.

QVÆ ſuperſunt è quarto Gaij ad Leges XII. Tabularum libro, fragmenta, ad hęc duo genera referuntur ad *Delicta*, juráq; *Prædiorum*. Hujus itaq; & proximè ſequentis Tabulæ eadẽ quoq; materies fuit: Quandoquidẽ his interpretandis quartus ille Gaij liber deſtinatus erat. Sanè *de Delictis* priùs quam *de Iuribus Prædiorũ* his Tabulis actum fuiſſe, ex capitum ſeu ſententiarum ordine, quę Gaij *lege 236. ff. de V. S.* continentur, aperriſſimè conſtat. Pertinet quippe principium legis illius ad tractatum *de Delictis*: Paragraphus autem primus, ad leges *de Iuribus prædiorum*. Vt ex his rectè colligi poſſe putem, ſeptimâ Tabulâ *de Delictis*: octauâ *de Iuribus Prædiorum* actum fuiſſe. Cæterùm, notandus hic illorum error, qui leges omnes de publicis judiciis ſeu de criminib. publicorum judiciorum ad tractatum, ſeu partem de IVRE PVBLICO, (de quo nos Tabula IX.) referunt: veluti leges de Sicariis, Paricidio, Veneficiis, Incantatione,

 Malo

Malo carmine, Famoſo libello, Incendiarijs. Porrò hanc Tabulam poſſis vocare κύρβιν χαλκῶν. Vide Notas in Ariſtænetum *p.*131. de Delictis.

SI QVADRVPES PAVPERIEM] *Pauperiei* appellatione lex hæc damnum omne, quod quadrupes feritate commota facit, complectitur : vt puta, ſi quid *depaſta ſit*, non immittente ſcilicet domino : Nam ſi dominus immiſerit, non hæc noxalis actio, verùm altera, *de Paſtu pecoris* in dominum, velut ex ſuo proprióque delicto, his Tabulis prodita erat: cujus meminit Vlpianus in *l.*14.*in fin.ff.de præſcriptis verbis.* Et ita quidem caput hoc *de pauperie*, ab altero illo, *de paſtu pecoris*, quod hactenus confundunt, contra apertiſſimam Vlpiani mentem in *d.l.*14. ſeparandum: ſimúlque Paulus 1. *ſententiarum tit.*15. à quorundam notâ liberandus eſt. Denique & ex his conſtat, *de paſtu pecoris* ſpontaneo hoc capite nominatim ſancitum aliquid non fuiſſe : quandoquidem *pauperiei* appellatio & hanc ſpeciem ſatis complectatur. Pauperiei appellatio paſtu pecoris complectitur.

QVI FRVGES EXCANTASIT] *Excantare* fruges primùm eſt, cantu foras elicere, de alieno in ſuum pellicere, de loco in locum carminibus traducere, quod in Bajoarijs legibus (*ti.*12.*c.*8.) eſt *initiare meſſem*, fortè *inlitiare*. Ideò *Apuleius* 1. *Apologiâ*, de hoc capite agens, *frugum illecebras* dixit: & Auguſtinus, 8. *de Ciuitate Dei.*19. verbum hoc, *excantare*, ſic circumſcribit, *fructus alienos in alias terras transferre.* Fruſtrà itaq; ſunt, qui hæc verba, quæ Seruius ad 8. *Eclogam Virgilij* profert, NEVE ALIENAM SEGETEM PELLEXERIS, legitima XII. Tabularum verba, ſeparatúmque ab hoc noſtro caput conſtituiſſe, putant : cùm tamen eadem prorſus illorum verborum, quæ hujus capitis, ſententia ſit. Sanè, Seruium legitima XII. Tabularum verba non vbique ſeruaſſe, mentem tantùm notioribus verbis expreſſiſſe, altero ad Tabulam decimam exemplo Excantare fruges, eſt pellicere. Servius Legitima XII. Tabul. verba non ſeruat.

 oſten-

oſtendemus. Denique, ſi caput hoc à Seruio prolatum ſeparatum ab hoc noſtro fuiſſet, cur Plinius incantamentorum & carminum mentionem duobus tantùm locis in XII. Tabulis factam deprehenderet? Plinij verba ſunt hæc *lib.*28. *c.*2. *Quid? non & Legum ipſarum in XII. Tabulis verba ſunt: Qui fruges excantaſſit? Et alibi: Qui malum carmen incantaſſit:*

EXCANTARE fruges, eſt etiã carmine enecare.

Eſt tamen & hîc *Excantare*, Magicis carminibus obligare ſeu excludere & impedire quominus quid creſcat, adoleſcat, vel ad maturitatem perducatur, imbribus forte intempeſtiuis attractis, vel repulſis: quod Seneca 4. *Natural.*7. de hoc capite agens, docet.

CASVS, omnẽ omnino fortuitum caſum complectitur.

Aſt ſi caſu] Vaniſſimi ſunt, qui ſingularem huic legi exceptionem hanc, *Aſt ſi ſtipulam incendenti ignis fugit*, inſerendam putant: *Caſus* quippe appellatione hîc lex omnem omninò caſum excepit: ſingularis autem illa exceptio Prudentum ingenijs adinuenta, neque hujuſce monetæ eſt. Quod idem de ea exceptione, *Aſt ſi telum manu fugit*, dicendum.

Si qui iniuriam] Iniuriæ (quæ & *Contumelia* dicitur) nomen Iudiciúmque hiſce Tabulis plures ſub ſe ſpecies complectitur: Iniuriam ſcilicet Leuiorem, & Atrocem: Hanc turſus, vel verbo atrocem, puta Conuicio facto, vel Carmine condito: vel Re, membro puta rupto, oſſéve fracto.

INIVRIA Leuior depalmationem etiam complectitur.

Iniuria item Leuioris ſpecies ſunt duæ: vna, quæ verbo tãtùm fit: altera, quæ re, puta depalmatione. Ad quam vtramque, ſiue linguâ, inquam, ſiue manu (vt Tertullianus loquitur *lib. de patientia*) pertinet hoc Lucij Veratij exemplum, cuius Labeo apud Gellium *lib.* 20 *cap.* 1. meminit. Vt ineptiſſimi ſint, qui id ad Iniuriam, quæ verbo fit, reſtringunt. De eâ ſanè locus hic Vellej Paterculi *lib.*2. de Syllâ loquentis: *Primus ille exemplum proſcriptionis inuenit, vt in qua ciuitate petulantis conuicij iudicium hiſtoriarum ex alto*

redditur,

redditur, in eâ iugulati ciuis, Reipub. vel *Romani constitueretur auctoramentum.* Vbi quod ait, *Hiſtoriarum ex alto*, id eſt, memoriâ retrò longè petitâ, puta ex XII. Tabulis, ex alto ἄνωθεν Quanquam ibi reponatur pro *hiſtoriarum ex alto redditur, hiſtrioni exoleto redditum*, vt Cuiacius legiſſe videtur hoc ſenſu, etiam hiſtrioni exoleto dari actionem iniuriarum. Et ita hodiè præferunt editiones Velleianæ. Lipſius eodem ſenſu reſtituebat, *Iudicium in hiſtrionem ex albo.* Eò denique pertinent etiam vltima verba *l. 1. Cod. Theod. de liberali cauſa*, vbi pro *Conuictis*, legendum *Conuitiis.* — De Delictis.

XXV. ÆRIS, &c.] Paucis immutatis Paulus apud auctorem collationis legum Moſaicarum *tit. 5. Qui iniuriam alteri facit, xxv. ſeſtertiorum pœnam ſubito.* Nempe, quòd quæ antiquitùs ratio ſeu computatio ad *aſſem* fiebat, auctis ciuium Rom. facultatibus, poſtea ad ſeſtertium fieri cœperit. Quod idem de capite, *Qui os ex genetali*, dicendum. — Legitima XII Tabul. verba non ferunt Paulus.

Si qui pipulo occentaſſit] Quod in Prætoris edicto eſt, conuicium aduerſus bonos mores: item, quod eſt, *conuicium* cum vociferatione, *l. 15. §. 2. & 11. ff. de iniuriis*, id in his Tabulis eſt, *pipulo occentare.* Feſtus. *Occentaſſit, antiqui dicebant, quod nunc, conuitium fecerit dicimus.* Et ita quidem ſeparandum eſt hoc caput à connexo, *Carménue condidiſſit:* Quod confundunt & pro eodem accipiunt omnes. Vtrumque, *publicè inuehi*, Cornutus dixit. Quod vocem *pipulo* attinet, Cl. Salmaſius *Obſeruat. ad ius Atticum, p. 264.* eam hîc ſuperfluam putat: nam quod *pipulo differre* apud Comicum dicitur, id vnâ voce Decemuiros dixiſſe, *occentare*: cui ego non accedo. — Occentatio à Carmine ſeparatur.

Fuſte ferito] Fuſtuarium ſupplicium publicè inuehenti, lege XII. Tabul. conſtitutum erat. Præter Horatium *lib. 2. ep. 1.* Cornutus nominatim ad Perſij *Satyram. 1. Lege XII.* — Fustuarium ſupplicium pub. c. inuehenti conſtitutum

Tabularum (inquit) *cautum eſt, vt fuſtibus feriretur, qui publicè inueheretur.* Legitima itaque XII. Tabul. verba huius capitis fuerunt hæc in ſpeciem directa: *Fuſte ferito.* Et ſic tamen, quod in genere Cicero, ab ipſis XII. Tabularum verbis more ſuo ſecedens ait, *rem hanc capite ſancitam*, verum eſt: Inter capitales quippe pœnas, *fuſte feriri: Feriri*, id eſt, ad necem cædi interfici, occidi. *l.* 7. §. 1. *ff. ad l. Aquil. l.* 1. §. *occiſorum ff. ad SC. Syllani. l.* 8. §. 1. *ff. de pœnis.*

Cicero legitima XII. Tabularum verba nõ ſeruat.

Lex. de oſſe fruto i. denti bus excuſſis reſtituitur.

QVI OS EX GENETALI] Pauli de hoc capite, apud auctorem collationis legum *Moſaic. tit.* 2. *de Atroci iniuriâ*, verba corruptiſſima ſunt hactenus. *Qua lex* (inquit) *generalis fuit libero, trecentos, ſeruos CL. pœnam ſubito ſeſtertiorum.* Cui vulneri ſanando imparem ſe quoque. V. C. P. Pithoeus ita faſſus eſt, repoſuitq́; *Qui Os ex genetali fudit, libero, CCC. ſeruo* &c. Viam muniuit mihi Cæcilius apud Gellium *lib.* 20. *cap.* 1. *Iniurias* (inquit) *atrociores, vt de oſſe fracto, non liberis modo, verùm etiam ſeruis impenſiore damno vindicauerunt. Genitale* verò dictum, olim, vbi quid genitur: vt genitale apud Plinium, quo homo genitur. Si qua filia mihi genitur, Vlpianus *leg.* 17. §. 1. *de legat.* 1. Lucretius hoc verbo etiam vtitur & Varro *lib.* 1. *cap.* 40. & *lib.* 2. *cap.* 2. *de re ruſtic.* Si quis mihi filius aut filia genitur: Iulianus *in leg.* 13. §. 6. *ff. de rebus dub.* Vide Priſcianum *lib.* 3. Adde & Feſtum in v. Genius & Genialis.

Genitale quid.

FVNDI autem dens dicitur, vt oculus effundi, *leg.* 13. §. 4. *ff. locati.* perfundi *leg.* 5. §. 3. *ff. ad leg. Aquil.* Labuntur enim, qui eam lectionem ſollicitant, & in effodere ac perfodere mutant.

QVI SE SIRI TESTARIER] *Qui ſe amſirit teſtarier.* Ita ex vetuſtiſſimis libris Cl. Salmaſius ad ius Atticum pag. 815. certiſſimâ, vt ait, coniecturâ, tranſpoſitione vulgatâ illo ſæculo, pro *qui ſe ſirit amteſtarier.* Duo porrò errores circa hoc caput vulgò admittuntur. Primus eſt eorum qui hoc

caput

caput ad *Teſtimonij denuntiationem* referunt: quaſi qui denuntiati teſtimonium detrectant, improbi inteſtabileſque eſſe hoc capite iubeantur. Perperàm: eſt enim caput hoc de eo qui cùm ſe iam ſiuiſſet teſtari, id eſt, cùm iam vt teſtis rei vel actui alicui, item velut libripens adhibitus fuiſſet, poſteà teſtimonium ferre de eo, cui interfuit, detrectat. Quæ actio Græcis *δίκη λειπομαρτυρίας*. Alter eſt eorum, qui hoc caput referunt ad cauſam formámque teſtamenti per æs & libram, eíque rei teſtimonium denuntiant Gellio *lib.* 15. *Noct. Attic. cap.* 13. ex quo tamen nihil tale conficitur. De Delictis

NI TESTIMONIVM FARIATVR] Cuiacius reponebat, *In teſtimonium feriatur*, i. pulſetur, cogatur, *ἀναγκάζηται*. Hottom. tentabat FATEATVR. Cl. Salmaſius *obſeruat. in ius Atticum cap.* 30. *pag.* 816. reponit, *fari iatur* ni teſtimonium eat dicere, *ἀρχαϊκῶς iatur* pro eat, vt aliâ lege, *ni itur* pro *ni it*, *ſitur* pro *ſit*.

Si Tutor DOLO MALO gerat, vituperato] Suſpecti crimen ſiue accuſationem ex lege XII. Tabularum deſcendere Vlpianus & Iuſtinianus ſcribunt. *Deſcendere*, id eſt, lege XII. Tabul. inductum, conſtitutum fuiſſe. Quo ipſo ſenſu Vlpianus *in leg.* 1. *ff. ſi quadrupes pauper.* actionem ſi quadrupes, &c. ex leg. XII. Tabul. deſcendere ſcribit. Et Paulus in *l.* 23. §. 6. *ff. de Rei vindic.* actionem de tigno iuncto in duplum ex lege XII. Tabul. deſcendere.

DOLO SCIENS] Hinc Prudentes in legis actionibus à contrario legitimam exceptionem illam eduxere: SI TELVM MANV FREGIT, de quâ Cicero in Topicis & *in* 3. *de Oratore*. Quod ipſâ lege XII. Tabul. comprehenſum fuiſſe malè plerique opinantur. Peiùs adhuc, qui quod de ſuccedanea hoſtia annexis hac in re ex Regum legibus Seruius 3. *Georgic.* notat.

de Malo carmine capita duo ſeparantur

Qvi malvm carmen incantaſit] *Diſparatum* hoc caput ab altero illo, *Qui fruges excantaſſit*, eſſe docet Plinius, *lib.28.cap.2. Quid? non & legum ipſarum in XII. Tabulis verba ſunt? Qui fruges excantaſſit: Et alibi. Qui malum carmen incantaſſit.* Malè itaque qui ea cohæſiſſe putant. Ac vt ſitu diuiſa: multò magis ſenſu. Illud ad frugum incantamenta pertinet, quæ propriè *excantari* dicuntur: hæc, ad perſonarum, Vtrumque ſane caput dum excantari fruges, malumque carmen, (id eſt, maleficum) prohibet, bonum depellendis puta morbis, frugibuſque conſeruandis probat. Quod à Conſtantino M. Chriſtiano Principe, (quod mireris) publicâ etiam lege conceſſum, *l.3. C. Theod. de maleficis.*

Qvi parentem] Legem hanc, xii. Tabularum legibus connumerandam, docet auctor librorum ad Herennium, ſiue is Cicero fuerit, ſiue alius: Tribus aliis quippe xii. Tabul. legibus eam coniungit. Eiuſdémque meminit, Feſtus in *v. Nuptias: Nuptias dictas eſſe ait Ælius & Cincius, quia flamea caput nubentis obuoluitur: quod antiqui obnubere vocarunt: Ob quam cauſam legem quoque,* Qvi parentem, *iubere caput eius obnubere, Qui parentem necauiſſet.* Sic enim locus ille reſtituendus, & pro *legem quoque parenſtam*, reponendum, legem quoque, *qui parentem.* Nam quod aliter Vir Clariſſimus Iulius Scaliger tentauit, *legem quoque qui parens tabul. III.* ſtare præ illâ emendatione, neſcit: primùm quia, cùm nullibi lex eo principio, quod is effingit occurrat, ſanè lex apud auctorem ad Herennium ſententiam illam ipſam complectens eo, quod dixi, initio extet. Deinde, quod conijcit, *Tab. III. i. tertia Tabula*, vanum eſt: Neq; enim lex hæc in Tabulâ tertiâ extare potuit, quâ de *Iure Crediti*, non de Delictis actum. Illud multò minùs ſtare poteſt quod addit, in primam, ſecundam, tertiam, quartam Tabulam coniectas fuiſſe leges Regias: Sparſas,

Lex apud Feſtum reſtituitur.

Sauaro in Sidonium p. 287 ex Iſidori Gloſſ. mss. hæc allegat, [illegible], de pari idio lex,

Sparſas enim eas, pro ſubiecti ratione ordo in his Tabulis obſeruatus ſatis oſtendit. Eodem porrò refero locum hunc Ennij, Hecubâ: *Sed nunquam ſcribſiſtis, QVIS PARENTEM aut HOSPITEM NECASSIT, quos quis cruciatus peruiteret?* vbi in principio ſic lego: *Sed nunquam ſcribſiſtis, QVI PARENTEM.* de DELICTIS.

Ex Feſti porrò verbis apparet, in hac leg. Verba hæc, *caput obnubito*, legitima fuiſſe: Quorum ſenſum auctor ad Herennium, ad Feſti ſententiam conuenientiſſimè, hoc verbo *obuolutus* reddidit: Caput obnubito, vt apud Ciceronem *in Rabiriana.* LEGITIMA XII. Tab. verba non ſeruat auctor ad Herennium.

Pœna itaque parricidæ ex lege XII. Tabularum fuit hæc, *vt capite obuoluto, culleóque inſutus in profluentem deiiceretur.* Quo exemplo poſtea Publicius Malleolus matre interemptâ inſutus culleo in mare præcipitatus eſt, teſte Liuio, *libro Epitomes ſexageſimo octauo*) & auctore ad Herennium. Nâ quòd poſteà intra culleum ſeu vas parricidale animalia incluſa, ab alio iure id profectum, vt alibi dicemus. Omnem certè parricidij pœnam, *Mori maiorum* tribuit, *l. penult. ff. ad l. Pomp. de paricid.* PARRICIDAE pœna.

Cæterùm hac lege, *Qui parentem*, multa prætereà capita comprehenſa fuiſſe exiſtimo. Ac primùm quidem de PVPILLO, tum de HOSPITE NECATO, mox de CLIENTE, quod & ſuperior Ennij locus ſuadet, & Sabini apud Gellium *lib. 5. cap. 13.* In officiis, inquit, apud maiores ita obſeruatum eſt, primùm TVTELÆ, deinde HOSPITI, deinde CLIENTI, &c. Maneat ergo, parricidij huius pœnam lege XII. Tabul. conſtitutam, cùm antea quoque Seruij Tullij Regis lex præceſſiſſet, de pulſatione parentis, de quo Feſtus in verbo *Plorare.*

AD TABVLAM VIII.

de IVRE PRÆDIATORIO

DE *Iuribus prædiorum* hâc Tabulâ actum fuiſſe, ad ſuperiorem probauimus. Quam partem ego *Iuris prædiatorij* fuiſſe exiſtimo: de quo videlicet Q. Scæuola conſultus ad Furium & Cæſellium conſultores rejiciebat, vt Cicero *pro Balbo* teſtatur, & poſt eum Valerius Maximus. *lib.*8. *c.* 12. §.1. Ius ſcil. *prædiatorium* erat, quod verſabatur in controuerſijs circa prædia: quò pertinebat etiam titulus Edicti *de prædiatorib.* ad quem Gaius ſcripſerat: vnde ſupereſt *lex, res quæ* 54. *ff. de iure dotium.* Quanquam *Prædiatores*, ad prædia prædéſque populo obligatos pertinuiſſe ex Cicerone *ad Atticum*, Suetonio in *Claudio*, *c.* 9. & Philoxeni *Gloſſario*, compertum habeo.

Porrò Iura ſeu Leges prædiorum ſunt, vel Vrbanorum, vel Ruſticorum. De Vrbanis primùm actum fuiſſe, quis non credat, cùm & idem ordo à Gaio in Inſtitutis, & Iuſtiniano in Pandectis obſeruatus poſteà fuerit?

SODALES. SODALES] De Sodalibus Arualibus nominatim hic locus accipiendus & mihi olim videbatur: qui de aruorum juribus, finibúſque judicabant. Gloſſæ ſanè Philoxeni, ex libro de officio Procõſulis, eos interpretatur *Τὰς περὶ ὅρων διαγινώσκοντας δικαστάς.* Quod ſi ita eſt, tum non diu quærendũ fuerit, quò ea, quæ Gaius (lib.4. ad l. XII. Tabularum,) de Sodalibus *in l.vlt. ff. de collegiis* ſcribit, referenda eſſent.

De aruorũ ſanè Sacerdotibus duodecim numero à Romulo inſtitutis vide Plinium *lib.*18. *c.*2. De hoc etiã ipſo *fratrum Arualium* collegio & ſacerdotio Maſſurius Sabinus apud Gellium

Gellium *lib.6. cap.7.* Et ita quidem hæc lex *de Sodalibus Arualibus*.accipi poſſe videatur, atque ideò ad hanc Tabulam octauam referenda. Quanquam & poſſit generaliter accipi de quibuſcunque ſodalibus Romæ, quibus hîc fibula quidem poſita, atque adeò ad tabulam ſeptimam referenda potiùs videri. Nam & ita in Digeſtis ſtare videmus titulum *de Collegiis & corporibus* in cenſu titulorum *de extraordinariis criminibus*. Quod legem Solonis attinet, quæ cum hac lege à Gaio comparatur, multa habes apud *Salmaſium & Heraldum & Petitum in legibus Atticis à pag.*427. Nos in *Notis ad Probationes* quædam delibauimus. de Ivre Prædiatorio.

de FINIBVS] Quæ de fundorum ſeu prædiorum ruſticorum jure Tabulis hiſce ſancita ſunt, ad hæc quatuor capita referri oportet: videlicet, ad Iura Finium, Poſſeſſionum, Aquarum & Itinerum. Locus in eam rem inſignis apud Ciceronem, *Oratione pro A. Cæcina.* vbi de Iuris Ciuilis dignitate agens, *Quid* (inquit) *prodeſt fundum habere* (relictum à patre) *ſi quæ decentiſſimè deſcripta* A MAJORIBVS *Iura Finium, Poſſeſſionum, Aquarum, Itinerumq́; ſunt, hæc perturbari aliqua ratione commutariq́; poſſunt?* &c. De *Finibus agrorum* autem hac Tabulâ ſancitum fuiſſe, oſtendit *l.vlt.ff. finium regundorum*, è quarto Gaij ad L. XII. Tabularum libro deſumpta. Vbi quod Gaius ait, *de Finibus lege XII. Tabularum* QVODAMMODO *ad exemplum juris Attici cautum fuiſſe*, imperitiam eorum arguit, qui quam Solonis legem Gaius recitat, totidem verbis in Decemuirales haſce noſtras transferunt. Rvsticorvm prædiorum iura.

Si arbor in vicini fundum] De *ſublucatione* id eſt, de ramorum luxurie in vicini fundum impendente compeſcendâ eſt hæc lex. Ad ejus Legis exemplum, quod in hac l. de ramis vmbrâ vicino officientibus ſtatuitur, ad ipſam arborem in agrum vicini inclinatam, extendit Pomponius *in l. 2. ff. de arboribus cædendis. Si arbor* (inquit) *ex vicini fundo vento in-* de Conivcatione arborum legem in xii. tabulis non fuiſſe.

to inclinata in tuum fundum ſit, Ex LEGE XII. TABVLARVM *de adimendâ ea rectè agere potes, jus ei non eſſe ita arborem habere.* Perperam itaque faciunt illi, qui peculiare de hoc caput his Tabulis affingunt. Benè Hotomannus, & Fr. Pithoeus, qui id in fragmentorum ſuorum ſyllogas referre non ſuſtinuerunt.

SI GLANS] Caput *de arboribus cædendis* ſequitur proximè caput *de Glande* legenda. Qui Edicti perpetui ordo quoque poſteà fuit. Ad hujus porrò capitis interpretationem manifeſtiſſimè pertinet, quod Gaius *in l.236.§.1.ff. de V.S.* libro 4. ad L. XII. Tabularum, de *Glandis appellatione* ſcribit.

de AQVÆDVCTV legem in XII. Tabulis non fuiſſe.

SI AQVA PLVVIA MANV NOCET] Quæ actio, ad *Aquam pluuiam*, & ex opere manu facto in agro *priuato*, agro alterius nocituram, arcendam, hac lege inducitur, huic ſimilis ad riuum Aquæductus per publicum priuato pariter nociturum, interpretatione Prudentum inducta fuit: Paulus *lege quinta, ff. ne quid in loco publico. Si per publicum* (inquit) *locum riuus Aquæductus priuato nocebit, erit actio priuato* EX LEGE XII. TABVLARVM, *uti noxa domino caueatur.* Malè igitur, qui de Aquæductu caput in XII. Tabulis, ſeparatum ab hoc fuiſſe exiſtimant atque ita conſtituunt: Non quidem ideò quòd Aquæductus XII. Tabulis nulli fuerunt, vtpote per annos CDXLII, (quod Frontinus *libri de Aquæductibus initio* teſtatur) Romanis incogniti: eſt enim hic locus Pauli non de Aquæductu publico, ſed de priuato, qui per publicum ducitur: verùm quia ex capitis hujus ſententia id educitur.

Arcendæ aquæ ARBITROS TRIS] De *Arbitro aquæ arcendæ* vide *l.24. ff. de aqua & aqua pluu. arc.* quæ deſumpta eſt ex *lib.4. Digeſtorum Alfeni Vari*, quo is egit de jure prædiatorio.

SI

Digitized by Google

Si via per AMSEGETES] Munire viam Poſſeſſores pro modo & latitudine agrorum l. XII. Tab. tenebantur. Quod jus ſeruatum. Imper. Iulianus. *l. 2. C. Th. de itinere muniendo. In muniendis vijs juſtiſsimum æquitatis curſum reliquit auctoritas: ſinguli enim loca debent queq; ſortiri, vt ſibi conſulant, vel neglegentiâ vel labore. Igitur eos loca juxta MOREM PRISCVM delegata curare oportebit.* Siculus Flaccus *de condit. agror. pag. 11. Viæ aliter muniuntur per pagos, id eſt per magiſtros pagorum, qui operas à poſſeſſoribus ad eas tuendas exigere ſoliti ſunt, aut, ut comperimus, vnicuiq; poſſeſſori per ſingulos agros certa ſpatia aſsignantur, quæ ſuis impenſis tuentur: etiam Titulos finitis ſpatijs poſitos habent, qui indicent, cuius agri quis dominus, quod ſpatium tueatur.* Malè autem, qui legem hanc ad priuatæ viæ jus referunt.

AD TABVLAM IX.

de Iure PVBLICO.

HActenus de *Iure Priuato:* ad quem tractatum ſuperiores Tabulas omnes pertinere liquidò probauimus. De *Iure publico* quoque priùs, quàm de *Iure ſacro,* Tabulis hiſce cautum fuiſſe, hoc argumento certiſſimum eſt: quòd videlicet vltimam x. Tabularum legẽ de *Iure ſacro* occupaſſe, diſertis verbis Cicero *lib. 2. de Legibus*, teſtetur. *Vltimam x. Tabularum* dixi: Nam cùm de harum Tabularum ſerie, & ordine quæritur, decem priores à duabus poſterioribus ſeparandæ ſunt: vtpote cùm duæ poſteriores prioribus decem ſupplendis adjectæ tantùm fuerint. De triplici porrò hoc Iure, Priuato nempe, Publico, Sacro, his Tabulis Decemuiralibus ſancito, notiſſimi ſunt Auſonij verſus.

Ius TRIPLEX, *Tabula quod ter ſancxere quaternæ,*

SACRVM, PRIVATVM, POPVLI COMMVNE QVOD VSQVAM EST.

Ideóque Liuius *lib.* 3. Tabulas has, *fontem omnis Iuris Publici*, *Priuatiq́;* vocauit.

PRIVILEGIVM in XII. Tabulis quid.

PRIVILEGIA] *Priuilegium* hâc lege aliter accipiendum quàm hodiè vulgò accipitur. Eſt enim jus extraordinarium à jure communi exorbitans, quod in ſingulis perſonis ſimul oritur & occidit. *Ius à communi jure exorbitans* dixi. Differt itaque multum Priuilegium à *Iudicio populi*; quod etſi vnius fermè perſonæ cohæreat, ad juris tamen communis executionem pertinet. Aliud eſt Iudicium populi, aliud Priuilegium. Heracliti locus eam in rem ſingularis: οὐδεὶς γὰρ νόμος ἐφ' ἑνὸς, ἀλλὰ κοινῆς. & Cicero *lib.* 2. *de Diuinatione*, Iudicia populi à Iure legum manifeſtè ſeparauit. Deniq; in quo priuilegium à Iudicio populi & Magiſtratuum creatione differat v. ſingularem Quintiliani locum declamat. 254.

Dixi, *quod in ſingulis perſonis.* Differt proinde priuilegium à iure *ſingulari* quod non ſingulis (quod hodie priuilegium dicitur) ſed certæ SINGVLARI perſonæ, cauſæ, ætati, ſexui, dignitati, corpori vtilitate publicâ ſuadente fertur: perſonis quibuſdam & ſingulis quidem, at contemplatione dignitatis atque militiæ, vt loquitur *lex* 16. *C. Theod. de extraordin. ſiue ſordid. muner.* quod beneficium vt loquitur *l.* 15. *Cod. Theod. eod.* non ſingulis indultum perſonis, ſed IN COMMVNE dignitati vel corpori conceſſum eſt. Cui opponitur PRIVATVM PRIVILEGIVM *l.* 4. *Cod. Theod. de itiner. muniend.* Seu PERSONALE reſcribtum, *l.* 5. *eod. tit.* Dixi, *quod ſimul oritur & occidit.* Differt itaque rurſus Priuilegium à *Lege Noua*, ſeu *Iure Nouo*, quod in vnius perſonâ quidem incipit, at non & occidit, verùm perſonam eius egreditur. Cuius generis fuit lex de Menandro, cuius meminit *l.* 5. §. *vlt. ff de captiu.* & altera de Hoſtilio Mancino, de qua in *l. vlt. ff. de legationib.* vt Ciuis Romanus eſſet. Inde quippe jus ita conſtitutum, atque in aſſiduam Iuriſdictionem verſum, vt *is qui deditus eſſet hoſtib.*

Digitized by Google

hoſtibus, ſi ab ijs non reciperetur, ius ciuitatis retineret. *quod Cicero pro Cæcinna teſtatur.*

Eſt autem hoc ius translatum è legibus Atticis: de quo Andocides ἐν τῷ περὶ τῶν μυστηρίων. Demoſthenes *contra Ariſtocratem, & contra Timocratē*, item in 2. κατὰ στεφάνου. Et quidem Solonis. Sic enim Æneas Gazæus in Theophraſto: ὁ μὲν τοῦ Σόλωνος, οὐκ ἐᾷ νόμον ἐπ' ἀνδρὶ τιθέναι, ἀλλ' ἢ τὸν αὐτὸν ἐπὶ πᾶσιν ἀνθρώποις τίθεσθαι. Rationem hanc addit Demoſthenes *contra Timocratem*, & contra *Ariſtocratem*, ὥσπερ γὰρ τῆς ἄλλης πολιτείας ἴσον μέτεστιν ἑκάστῳ, οὕτω ᾤετο δεῖν καὶ τῶν νόμων ἴσον μετέχειν πάντας ὁ θεὶς αὐτόν.

Hæc quæ dixi, & hanc nominatim generalem rationem qui non attendunt, ridiculis ſeſe *priuilegiorum* diſtinctionibus hactenùs inuoluunt: omnium ineptiſſimè illi, qui fauorabilia priuilegia lege XII. Tabul. non prohibita, Odioſa tantùm hac lege prohiberi putant. *Inrogari* enim (quod verbum ponderare ſolent) priuilegia dicuntur, non ea tantùm quæ in odium, ſed & quæ in fauorem. Sic irrogare leges Ciceroni.

Porrò in Solonis lege exceptio addita fuerat, ἐὰν μὴ ἑξακισχιλίοις δόξῃ κρύβδην ψηφιζομένοις, teſte Demoſthene *contra Timocratem*, id eſt, niſi id videretur ſex millibus ciuium clàm ſuffragia ferentibus, & ſic ψῆφος ἀφανεῖ. Vnde quidam huic legi exceptionem addunt, niſi per *Maximum Comitiatum*, autoritate Ciceronis *lib. 3. de legib.* quod diſplicuit Cujacio 15. *obſ.* 8. Vide Petitum in leges Atticas *pag.* 113. 114.

NEXO SOLVTO &c.] Hæc verba diſertè Feſtus ſequentibus, *forti ſanati* &c. præmittit. Iis porrò indicatur, quod nonnulli non ceperunt, eodem jure frui oportere etiam eos, qui ob quamcunque cauſam alteri nexi eſſent, atque ſolutos: & ſic nexos à ſeruis diſtinguendos, quibuſcum nulla juris communio erat.

FORTI SANATI Siremps jus eſto] Huic ſimilis Athenienſium lex, πᾶσι τοῖς πολίταις τὰ ἴσα εἶναι. *Plutarchus in Theſeo.* Poſtea contrà factum. Siculus Flaccus de *conditionibus agrorum p.* 1. 2. Leges pro ſuo merito quiſque acceperunt: neque enim erat juſtum, his, qui toties admiſſo perjurio rupere pacem ac bellum intulere, idem præſtari, quod fidelibus populis.

Si Iudex pecuniam ob rem dicendam aCepſit, capital eſto] Valentin. Iunior *l.* 5. *C. Th. ad leg. Iul. rep. Priuatarũ quoq; litiũ cognitor idẽq; mercator parem capitis ac vitæ, quæ peculatus reos conſueuit inuoluere, cogetur ſubire iacturam.* Hanc legem imitatus Cic. 4. *in Verrem. Non flagitioſum tantùm, ſed omniũ etiam turpiſſimum maximeq; nefarium mihi videtur, OB REM IVDICANDAM PECVNIAM ACCIPERE, precio habere addictam fidem & religionem.*

DE CAPITE CIVIS] Capitis appellatione, vitam, libertatem, ciuitatem, familiæque jus hac lege accipi oportet. De his omnibus quippe ſolus pòpulus Centuriatis tulit Comitijs. Plautus *Aulul. act.* 4. *ſc.* 7. *v.* 19. alluſit. *Ibo intrò, vbi de capite meo ſunt Comitia.* Idem alibi non ſemel. *De capite meo erunt Comitia.* De *vitâ*, teſtis Pomponius *in l.* 2. §. *exactis deinde Regibus* 16. *&* §. *& quia* 23. 2. *ff. de origine juris:* & Cicero 5. *in Verrem.* & Polybius, excerptorũ *lib.* 6. *p.* 463. 464. De jure Ciuitatis & libertatis, Cicero rurſum auctor. *De jure* (inquit) *libertatis, & ciuitatis ſuum eſſe P. R. putat judicium, & rectè putat.* De jure *Familiæ* denique populi judicium fuit. Adrogatio ideò per populum fiebat, vtpote cùm de familiâ in ciuitate extinguendâ ageretur: Adrogatus quippe paterfamilias in alienam familiam tranſibat, familiæque ſuæ jus amittebat: de quo. v. Gell. *lib.* 5. *c.* 19.

NISI PER MAXIMVM COMITIATVM] Hoc eſt, quod Saluianus noſter *libro* 8. *de Gubern. Dei in fin.* ait, *Interfici* IN-

DEMNA-

DEMNATVM *quemcumque hominem etiam XII. Tabularum decretavetuerunt.* Quam Saluiani ſententiam ad hujus legis interpretationem pertinere docet Cicero manifeſtiſſimè pro *domo ſua & 3. de legibus.* Minùs itaque penſo judicio nonnulli, & in his Cujacius quoque 4. *obſeruat.cap.*12. qui ſeparatum ab hoc caput in his Tabulis, *de indemnato non interficiendo*, fuiſſe exiſtimarunt. *Indemnatus* eſt niſi qui maximo Comitiatu damnatus eſt.

AD TABVLAM X.

de IVRE SACRO.

SEquitur *Ius Sacrum* leges de Iure priuato & publico. Quem ordinem imitatus poſteà Theodoſius Iunior in Codice nominis ſui faciendo, at non etiam Iuſtinianus.

¶ In hanc porrò Decimam Tabulam coniectas fuiſſe leges, *de Iure Sacro*, docet ſingularis Ciceronis, *lib. 2. de legibus*, locus. *Poſtquam* (inquit) *ſumptuoſa fieri funera & lamentabilia cœpiſſent, Solonis lege ſublata ſunt: Quam legem eiſdem propè verbis noſtri viri in* DECIMAM [malè nonnulli VNDECIMAM] TABVLAM *coniecerunt. Nam de tribus riciniis, & pleraque alia Solonis ſunt*, &c. Non igitur dubitandum extrema hac è x. Tabulis de Iure Sacro actum: qua quidem appellatione veniunt & religioſa, ſeu quæ ad funera iuráque ſepulchrorum pertinent. Tabulam hanc CYRBEN quoque vocare licebit: ſunt enim qui eas Solonis Tabulas, in quibus *de Iure ſacrorum* agebatur, κύρβεις propriè: cœteras, *Axones* dictas exiſtimarunt: vt refert Plutarchus *in Solone:* & optimus Apollonij Scholiaſtes. 4. *Argonauticon Ed. Baſ. p.* 260. Cyrbe quid.

De IVREIVRANDO.] Fortè hæc de eo lex à Cicerone vſurpata: *Periurij pœna diuina exitium, humana dedecus eſto.*

POSTVMIAE leges.

HOMINEM] Sequuntur leges de *Iure Sepulchrorum*, quas & POSTHVMIAS vocare licebit. Nam & ita lex Numæ, *Vino rogum ne reſpergito*, à Plinio (*lib.* 14. *cap.* 2.) *Poſtumia* vocatur.

NE SEPELITO] Vt hac lege in vrbe Roma mortui ſepeliri prohibentur, ita prohibitum id quoque poſtea à Theodoſio M. Conſtantinopoli, quæ noua Roma A. D. 381. quinquageſimo poſt eius Vrbis encœnia anno *l. 6. C. Th. de ſepulchris violatis.*

REGVLA legis initio præmiſſa.

SVMPTVS ET LVCTVM] Initiale hoc huiuſce legis, de ſumptu luctúque minuendo, caput omittunt hactenus omnes: quod tamen Cicero *lib. 2. de legibus* diſertis verbis recitat: *Noſtræ* (inquit) *Legis interpretes, quo capite iubentur, Sumptus & luctum remouere à Deorum Manium iure, hoc intelligunt &c.* Et eſt ſanè caput hoc huiuſce legis primum, velut regula, ad quam ceu finem cœtera decem vel vndecim huiuſce legis capita referuntur.

HOC PLVS NE FACITO] Summâ ſententiâ, velut fine, legis huius initio præmiſſâ, nunc Modum ipſum Decemuiri luctûi ſumptuíque funebri ponere ſpeciatim incipiunt, his verbis: *Hoc plus ne facito*, id eſt, eum, quem mox ſequentibus capitibus decem præſcriptum imus, modum, nullus excedere audeat. Cicero ſanè diſertim hæc verba, capiti, *Rogum aſcia ne polito*, immediatè præmiſſa fuiſſe *lib. 2. de legibus* docet. Vt non parùm peccent, qui ea loco ſuo mouenda putant, & poſt ea, quæ de tibicinibus & riciniis ſupra cauta ſunt, ſubiiciunt. Magis adhuc illi, qui velut illegitima repudiare non dubitant. Popma in Catonem *pag.* 160. ait hæc verba ita accipienda: Omnia ſunt, inquit, tranſlata de lege Solonis, ſed in XII. hoc plus eſt, Rogum &c. Ciceronis de lege XII. Tabularum agentis verba manifeſta ſunt hæc: Iam cætera in XII. Minuendi ſunt ſumptus, lamen-

lamentationéſque funeris, translata de Solonis ferè legibus. *Hoc plus*, inqvit, *ne facito : Rogum aſcia ne polito.*

Tribus Riciniis] *Ricinium* hi, qui xii. interpretati ſunt, eſſe dixerunt togam, qua mulieres vtebantur, prætextam clauo purpureo, ait Feſtus. Itaque ricinia ſunt vincula purpuræ. Ac proinde malè, qui præter ricinia, & de vinculis purpuræ hac lege ſancitum produnt. Cæterùm capitis huius variæ traduntur interpretationes. Cariſii hæc ſententia, *Tribus vinculis* purpuræ, neque pluribus componi vel vri mortuum, vel in funus impendi poſſe. Solonis lex apud Plutarchum, οὐκ ἐίασεν συντεθῆναι πλέον ἱματίων τριῶν.

Decem tibicinibvs] Huiuſce legis meminit & Ouidius *lib.6.Faſtorum* : *Ouidii locus emendatur.*

Cantabat (inquit) *mæſtis tibia funeribus.*
Adde quòd Edilis, pompâ qui funeris irent,
Artifices ſolos iuſſerat eſſe decem.

Manifeſtiſſimè, pro *Edilis*, reponendum *Edictis*: mox, pro *iuſſerat*, lego *ius erat*. Sicut apud Gellium *lib.16.cap.4.* ſimilis error tollendus : legendum quippe *Ius erit*, pro *iuſſerit* : apud Varronem 5.*de lingua Latina*, *vt Ius ſit*, pro *vt iuſſit*. Quæ exempla duo à Fornerio 6. *quotidian.*18.*habeo.* Sic Ouidij verborum ſenſus erit apertiſſimus, hic videlicet, *Edictis ius tantum fuiſſe decem Tibicines funeri adhibere.* *Edicta* vocat Ouidius, leges xii. Tabularum : Quemadmodum Plinius *lib.*11.*cap.*37. *Interdictum* xii. Tabularum : *Scita* Decemuiralia, Arnobius *lib.*4.*Decreta* xii. Tabularum, Saluianus *lib.* 8. *circa finem.* *Edicta pro legib. xii. Tabularum.*

Mvlieres genas ne radvnto] His verbis conceptum fuiſſe caput hoc præter Ciceronem *lib.2.de legibus*, docet inſuper Plinius *lib.*11.*c.*37. & Feſtus *in v. Radere*. Quæ obſcuriora Seruius Honoratus 12. *Æneid.* ſequentibus verbis notioribus immutanda ſibi credidit, *Faciem ne car-* *Seruius legitima xii. Tab. verba non ſeruat.*

Kk 3 *pito.*

pito. Sicut eundem, legitimorum horum verborum, *Ne qui fruges excantaſſit*, loco, hæc, *Néve alienam ſegetem pellexeris*, ſubieciſſe iam ſup. notauimus. Malè itaque qui verba à Seruio prolata vtrobique, hîc & illic, legitima fuiſſe putarunt. Viceuerſâ malè illi, qui falſum Seruium produnt, cùm hoc caput ſtudio eum ita extuliſſe conſtet.

HOMINI MORTVO &c.] Vide Cuiacium *ad lib.* 2. *quæſtionum* Papiniani *in l. vlt. ff. de his qui notant infam.*

MVRATA POTIO eadem cum ſumptuoſa reſperſione.

MVRATA POTIO] Legitima hæc huius capitis verba fuiſſe teſtatur Varro apud Feſtum *in v. Murrata.* Et Cicero tamen, *lib.* 2. *de legibus*, quòd hæc verba obſcuriora eſſent, pro, *Murata potione*, *ſumptuoſam reſperſionem* dixit, Rectè. Nam cùm poſtuma lex Numæ ſimplici etiam vino rogum reſpergi vetuiſſet, vt teſtatur Plinius *l.* 14. *c.* 2. propter inopiam, quæ tum erat, vini videlicet: Decemuiri non adeò rigidi fuêre: Neque enim omnem vini reſperſionem, ſed ſumptuoſam tantùm, & muratæ nominatim potionis, prohibuerunt. Malè itaque, qui præter hoc caput, *de Muratâ potione*. alterum de *ſumptuoſâ reſperſione* fuiſſe his in Tabulis exiſtimarunt.

QVI CORONAM, &c. ibi ARGVITOR.] *Arguitor* id eſt, honorator. Quod ſequentia apud Plinium, *Quis ergo HONOS*, ſuadent. Malè qui, *ei duitor*, emendat: vt & qui, *adduitor*, & tertius, qui *arduitor*, & qui *diditur* Poſteriore quippe tantùm huius capitis parte de corona imponenda ſeu addenda nominatim cauetur. Malim tamen *arguitor* interpretari, *voce præconis laudator*, more & lege ex Attica reportatâ, de qua Vide *Demoſthenem pro Cteſiphonte*.

NEVE AVRVM ADDITO] Hæc verba quidam ad ſuperiorem legem malè referunt, quaſi his quoq; prohibeantur inaurati lecti.

Si do-

Si dominus nolet, ne adiicito] Non aliò melius referas, quàm ad hoc caput, quod Gaius *lib.* 5. ad leg. XII. Tabul. *in l.*237. *ff. de V.S.* ſcribit, *Duobus negatiuis verbis quaſi permittit Lex magis, quàm prohibet, idque etiam Seruius animaduertit.* Ac ſi diceret Gaius, Legem XII. Tabularũ, cùm ſanxit, *Rogum buſtúmve nouum propius LX. P. ad alienas ædes, ſi dominus nolet, non adiicere licere*, conſentiente domino id fieri non prohibuiſſe, verùm permiſiſſe magis.

Gaii ſententia ad legem XII. Tabularum relata

AD TABVLAM XI.

SEquuntur duæ poſteriores Tabulæ, decem prioribus ſupplendis adiectæ: quibus additis velut corpus Iuris omnis Romani abſolutum fuit. Et Zonaras tamen, Decemuiros *pauca quædam in haſce Tabulas ſuâ auctoritate adſcripſiſſe, non ad concordiam, ſed ad maiores diſſenſiones pertinentia* ait. Imperitè: Extra vnicam quippe legem *de connubio videlicet patribus cum plebe interdicto*, cœteræ leges omnes vſu probatæ, neque de earum iniquitate vllæ querelæ poſtea exortæ. Quidnam eſt igitur, quòd *Iniquas* haſce Tabulas, ad decem priorum diſtinctionem, vocare quidam audent? Præſertim cùm Tacitus, de XII. Tabulis omnibus agens, FINEM eas IVRIS ÆQVI vocet.

Supplendis itaq; decem prioribus, quibus deeſſe aliquid videbatur, hæ duæ Tabulæ adiectæ fuerunt: vt exinde cõſtet, capita his in Tabulis ad decem priorum Tabularum ordinem conlocata fuiſſe: ac propterea Vndecimam Tabulam, quinq; priorum Tabularum ſupplementum: Duodecimam, quinq. poſteriorum videri. Sanè capita in his Tabulis ad ordinem decem priorũ diſpoſita fuiſſe, docet ſeries ſententiarum, quę *lege* 238. *ff. de V.S.* continentur, ex *lib.*6. Gaij ad XII. Tabulas, (quo is duas has poſteriores Tabulas interpretatus fuerat,) deſumptarum: eſt enim principium legis illius ſupplementum *Quartæ* Tabulæ §. 1. ſupplementum

Quinta: §. 2. ſupplementum *Sexta*: §.3.ſupplementum *Septima*.

Prior ivs Tabulis po- ſteriores Ta- bulæ dero- gant.

Qvod postremvm] Conuenire hoc caput poſtremis hiſce Tab.iuxtà mecū puto exiſtimabit quiuis:Non equidē, quòd hiſce Tab. legū priorib. Tab. comprehenſarū,vlla abrogata vel antiquata fuerit: Verùm quod exceptionib. etiā additis, aliquibus derogatum fuerit. Vt ecce, Alienandæ rei ſuæ domino ſextâ Tabulâ,plena liberáque poteſtas facta fuerat hac lege: *Quum nexum faciet mancipiumq́, uti lingua nuncupaſsit,ita ius eſto*.Et his poſterioribus tamen Tabulis,rei controuerſæ conſecrandæ facultas adimitur, vt apparet ex *l.3.ff.de litigioſis*.Præmiſſum itaque caput hoc hiſce Tabulis duabus eâ,quam dixi,de causâ. Huic porrò capiti præmitti non patior hæcq́: *Iuſſu populi & ſuffragia ſunto:* non modò quia ſine teſte id dicitur: verùm etiam quia ineptè id additum fuiſſet.Ecquis enim dubitet, penes populum legis condendæ & ſuffragiorum ius tum fuiſſe?

Patribus cum Plebe] Ad hanc legem pertinet Plebis definitio tradita à Gaio *in l.238.in princ.ff.de V.S.* libro 6. ad XII. Tabulas.

Detestatio Sacrorum.

Detestatvm] Hoc verbum hiſce in Tabulis fuiſſe docet Gaius lib.6. ad l. XII. Tabul. *in l. 238.* §. 1. *de V. S.* Et pertinet ad *ſacrorum hæreditariorum Gentilitiorumque deteſtationem*. Quæ appendix quædam ſucceſſionum erat. Quare & Seruium Sulpitium ICtum, in *libro de ſacris deteſtandis ſecundo*, de iure teſtamentorum diſputaſſe auctor eſt Gellius *lib.6.c.12.* Idem Gellius *lib.15.cap.17.* ex Lælij Felicis ad Q. Mucium notis, Calatis Comitiis & ſacrorum deteſtationem, & teſtamenta fieri ſolita ſcribit. Sanè, Cicero teſtatur *lib.2.de legibus*, Pontificio & Ciuili iure, quò ſacra priuata conſeruarentur, nec morte patrisfamilias ſacrorum priuatorum memoria intercideret, cautum fuiſſe, vt iis hæreditaria

ditaria ſacra adſcripta eſſent, ad quos eiuſdem morte pecunia veniſſet. Quam rem pluribus *ibidem explicat* Cicero. Aliò verò pertinet *Deteſtatio*, de qua *lege* 40. *ff. de V. S.* nempe pro denunciatione facta teſtatò, ſeu teſtibus præſentibus: veluti in edicto vi bonorum raptorum, *l.* 2. §. 1. *ff. vi bon. rapt.* quæ dictæ legi 40. coniungenda eſt.

AD TABVLAM XII.

SEquuntur hâc Tabulâ ſupplementa Quinque poſteriorum Tabularum. Quorum ſupplementorum, quæ quatuor ſuperſunt, probationem vnus Gaius lib. 6. ad XII. Tabul. nobis ſuppeditauit. *in l.* 238. §. 2. *ff. de V. S. l. vlt. ff. de litigioſis : l.* 19. *de vſuris*: *l.* 238. §. 3. *ff. de V. S.* Cœterùm, ex iis quæ ſemel diximus de ordine ſeruato à Gaio, liquet, quàm malè fluctuent Interpretes XII. Tabularum in his ſegmentis collocandis.

FINIS NOTARVM.

Digitized by Google

LIBER VI.

QVO CONTINETVR,

INDEX

SEV GLOSSARIVM.

XII. TABVLARVM.

Digitized by Google

INDEX AD XII. TABVLAS,

ſeu de

RERVM ET VERBORVM,

QVÆ IN XII. TABVLIS, Significatione.

ACERRA, ara quæ ante mortuum poni ſolebat, in quâ odores incendebantur. Alij dicunt, arculam eſſe thurariam, ſcilicet vbi thus reponebant, λιβανωτρὶς. [Ne longæ coronæ, néve acerræ præferuntor. Tab.10.

Aceruus frumenti. *Qui ædes aceruúmve frumenti ad ædes poſitum ſciens prudens incenſit, victus verberatus igni necator: Aſt ſi caſu, noxiam ſarcito: ſi nec idoneus eſcit, leuiùs caſtigator*. Tab.7.

A DICERE ſtlitem. *v. ſtlitem*. Addici alicui. (*Illique, cui furtum factum eſcit, addicito*. Tab.2. Arbitrum addicere. v. inf. *Arbiter*. Tab. 2.

Adfines. i. in agris vicini, ἀγχιτέρμονες. (Si iurgant *adfines*. Tabul.8.

ADORARE* Furto. i. agere furti. [Si adorat furto, quod nec manifeſtum eſcit. Tab.2.

*Apud Apuleiū non ſemel hoc ſenſu. v. inf. *Oratio*.

Adſerere manu, in libertatem cùm prehendimus [*Si qui quem liberali cauſa manu adſerat, ſecundùm libertatem vindicias dato*. Tab. 6.

ÆDES.

¶ Aduerſus *Incendia* ædium, hæ tres leges in XII. Tab. occurrunt. [*Si qui ædes aceruúmve frumenti ad ædes poſitum ſciens prudens incenſit, victus verberatus igni necator: Aſt ſi caſu, noxiam ſarcito: ſi nec idoneus eſcit, leuiùs caſtigator*. Tab.7.

2 Ambitus parietis, ſeſtertius pes eſto. Tab.8.

2 In vrbe ne ſepelito néve vrito. *Rogum buſtúmve nouum propiùs LX. P. ædes alienas, ſi dominus nolet, ne adiicito*. Tab.10.

¶ Aduerſus *Ruinas*, hac l. cautum. [Tignum iunctum ædibus vineæue ne concape, & ne ſoluito, &c. Tab. 6.

Æqualitas iuris, inter omnes ciues ſeruanda. Eò ſpectant hæ leges. [Priuilegia ne inroganto. Nexo ſolutoque forti ſanati *ſiremps ius eſto*. Tab.9.

ÆRIS CONFESSI. i. æris, de quo facta confeſſio eſt. [Æris confeſſi rebuſque iure iudicatis, XXX. dies iuſti ſunto. Tab.3. de Ære. v. inf. in *Re Nummariâ*. & in *v. Pœna*.

ÆTERNA auctoritas. *v. Auctoritas*.

ÆVITAS, pro ætate, & quidem mala, ſeu ſenili. [Si morbus æuitáſve vitium eſcit, qui in ius vocabit, iumentum dato:

ſi nolet, arceram ne ſternito. Tab. 1.

Agere iumentum. v. inf. *Iumentum.*

* v. int. *Ruſt ca rei fauor.* Agriculturę*fauor. [*intra 5.pedes æterna auctoritas eſto.* Tab.8.

AGNATVS proximus.

1 *Hæres:* [Si * paterfamilias * inteſtato moritur, cui ſuus heres nec extabit, agnatus proximus familiam habeto. Tabul.5.

2 Tutor. [Agnatus proximus tutelam nancitor. *Et mox*: Si furioſus aut prodigus exiſtat, aſt ei cuſtos nec eſcit, agnatorum gentiliúmq; in eo pecuniáue eius poteſtas eſto. Tabul.5.

Vide & Plautum Curcull. *Act.3.ſc. 1. v 31.* Alternatiua. [In Comitio aut in foro. Tab.1. Iudici Arbitróue. Tab.2. *l.1.*

Iudex Arbitérue iure datus. Tabul.9.

Aut neruo aut compedib. Tabul.3.

Rei ſiue ſtlitis. Tab.12.

AMBITVS PARIETIS, i. circuitus ædium, ſeu ſpatium vacuũ inter duos parietes vicinorúmque ædificia. ἀμφίοδος, περίδρομος. [Ambitus parietis, ſeſtertius pes eſto. Tab.8.

in AMFRACTO, id eſt in flexu, vbi flexum eſt. Amfractum, eſt ab origine flexum duplici, dictum ab ambitu & frangendo. [*Via in porrecto VIII. P. in amfracto, XVI. P. lata eſto.* Tab 8.

Amſegetes, i. quorum ager viam tangit. [*Si via per amſegetes immunita eſcit, quà volet iumentum agito.*] Tab. 8.

Amteſtari. v. inf. *Anteſtari.*

ANNVS [Vſus auctoritas fundi, biennium: *cæterarum, rerum annVs vſus eſto.* Et mox. *Mulieri, quæ annum matrimonij ergò apud virum manſit, ni trinoctium ab eo vſurpandi cauſa abeſcit, vſus eſto.* Tab.6.

ANTESTAMINO, pro anteſtate. Anteſtari autem Porphyrio interpretatur antè teſtari, quã manum actor iniiciat. Sed fortè *amteſtari* eſt ex circumſtantib. aliquem teſtem facere. (Si in ius vocat, ni it, anteſtamino. Tab.1. *l.1.*

AQVA pluuia. [Si aqua pluuia manu nocet, *Prætor arcendæ aquæ arbitros tris addicito.* Tab.8.

ARATRO quæſitæ fruges. v. inf. *Fruges.*

ARBITER.] Si quid horum ſVat vnum Iudici Arbitróue reóue, eo die diffenſus eſto. Tab. 2. *Si iudex arbitérve jure datus ob rem dicendam pecuniam acceptſit, capital eſto.* Tab.9.

Arbitri tres. 1. in *familiæ erciſcundæ* iudicio * *Heredes* * *cæterarum -rum ſi volent*, erctumcitum *faciunto. Prætor ad id arbitros tris dato.* Tab.5.

2. In *Finium regundorum* iudicio. [Si iurgant *adfines, finibus regundis Prætor arbitros tris addicito.* Tab.8.

3. In *Aquæ pluuiæ arcendæ* iudicio. [Si aqua pluuia manu nocet, *Prætor*

Prætor arcendæ aquæ arbitros tris addicito. Tab.8.

4. In *Fructuum æſtimatione.* [Si vindiciam falſam tulit, Prætor rei ſiue ſtlitis arbitros tris dato: eorum arbitrij fructi duplione decidito. Tab.12.

Arbitratu Prætoris Inpubes verberatus. [*Si luci furtum faxit, ſi im aliquis endo ipſo capſit, Inpubes Prætoris arbitratu verberator.* Tab.2. *Qui frugem aratro quæſitam furtim nox pauit ſecuitue, Inpubes Prætoris arbitratu verberator.* Tab.7.

ARBOR. Cæſæ arboris æſtimatio. [*ſi iniuriâ alienas arbores cæſit, in ſingulas xxv. æris luito.* Tab.2. Impendentis in vicinum agrum arboris ſublucatio. [*ſi arbor in vicini fundum impendet xv. P. altiùs, ſublucator.* Tab.3.

ARCERA, eſt ploſtrum vndiq; tectum & munitum, quaſi arca quædam magna veſtimentis inſtrata, qua nimis ægri aut ſenes portari cubantes ſolebant. [Si in ius vocat: ſi morbus æuitáſue vitium eſcit, qui in ius vocabit, iumentum dato: ſi nolet, arceram ne ſternito Tab.1. *l.* 1.

ARGVITOR, pro Honorator. [Qui Coronam parit ipſe pecuniáue, eius virtutis ergo arguitor. Tab.10.

Arua les. *v. inf. Sodales.*

ASCIA polire rogum. [Rogum aſciâ ne polito. Tab.10.

ASIDVS, pro locuplete quaſi multorum aſſium; qui aſſes dudit. [Aſſiduo vindex aſſiduus eſto: proletario, Cuiqui volet, vindex eſto. Tab.1.

Aſſes * x x v. Gell. lib.16. c.10. Tabul. 7.

ATQVE, id eſt, ſtatim, protinus. Virgil. 1. Æn. *Atque illum in præceps prono rapit alueus amni.* Ennius. *Atq; atque accedit muros Romana iuuentus.* Varro ὀνος λύρας. *Qua ſcis, atque in vulgum vulgas, artemque expónis inertem.*

(Si in ius vocat, atque eat. Tabul. 1. *l.* 1.

AVCTORITAS æterna, i. ius perpetuò perſequendæ rei (Aduerſus hoſtem æterna auctoritas eſto. v. inf. *vſus auctoritas.* Tab.3.

AVRVM in funere. (Néve aurum addito: aſt ſi cui auro dentes vincti eſcint, im cum illo ſepelire vreréue, ſe fraude eſto. Tab.3.

B

BEllum. v. inf. Perduellis. Bello mortuus. (Homini mortuo oſſa ne legito, quo * poſt funus faciat: *Extrà quàm ſi bello endóne hoſtico mortuus eſcit,* Tab.10.

* fortè erat in ipſa DVELLVM.

BIENNIVM. v. ſup. *Annus.*

BVSTVM, locus, in quo mortuus eſt combuſtus & ſepultus. (*Rogum buſtúmve nouum propiùs LX. pedes ædes alienas, ſi dominus nolet, ne adiicito.* Et mox: *Fori buſtíve æterna auctoritas eſto* Tabul.10.

C

CALVITVR, eſt, moratur, fruſtratur. Gaius *l.* 133. *in pr. ff de V. S.* Caluitur ἐξαπατᾶ. *Gl.* (Si in ius vocat, ſi caluitur pedémve ſtruit, manum endoiacito. Tab. 1. l. 1.

CANTARE. v. inf. *Excantare*, *Incantare, Occentare.*

CAPVT.

Caput *obnubito.* v. inf. *obnubito.*

Caput *ciuis.* (De capite ciuis niſi per maximum Comitiatum ne ferunto. Tab. 9. Pœnæ *capitales.* vide inf. Pœnæ. Cicero teſtatur, *panças res XII. Tabulis capite ſanctitas fuiſſe.*

CAPITO, id eſt, ſiſtito viâ publicâ pergentem, non manu iniectâ. (Si in ius vocat, ni it, anteſtamino, igitur em capito: ſi caluitur pedémve ſtruit, manum endoiacito. Tab. 1. l. 1.

Capſit, i. prehenderit, (*Si luci furtum faxit, ſi im aliquis endo ipſo capſit, &c.* Tab. 2.

CARMEN.

1 *Famoſum.* (Si qui pipulo occentaſſit, carménve cõdidiſſit, quod infamiam faxit flagitiúmve alteri, fuſte ferito. Tabul 7.

2 *Malum. Et alibi*: Qui malum carmen incantaſſit.

Caſtigatio leuior. v. inf. *pœna.*

Caſu.

1 *Damnum* datum. (*Si caſu* rupitias, ſarcito. Tab. 7.

2 *Incendium* factum. (*Si qui ædes aceruúmve frumenti ad ædes poſitum ſciens prudens incenſit, victus verberatus igni necator: Aſt ſi caſu, noxiam ſarcito.* Tab. 7.

Cauſa repudij. v. inf. *Repudium.*

CAVSAM conſcito. v. inf. *Conſcito.*

CIRCVMPOTATIO. (Seruilis vnctura, omniſque circumpotatio auferitor. Tab. 10.

CITVM & CIENDVM. (v. inf. *Erctum.*

CIVIS.

Caput Ciuis. (De capite Ciuis, niſi per maximum Comitiatum, ne ferunto. Tab. 9.

Perduelli ciuem tradentis pœna. (*Si qui perduellem concitaſſit, ciuémve perduelli tranſduit, capital eſto.* Tab. 9.

Æqualitas inter omnes Ciues ſeruanda. *v. ſup. Æqualitas.*

CLIENS. (Patronus ſi clienti fraudem faxit, ſacer eſto, Tabul. 7.

COEDERE.

Arbores cœſæ. *v. ſup. Arbor.*

Paricidium. v. inf. *Paricidium.*

Iure cœſus eſto. v. inf. *Iure.*

COETERÆ RES. (*Nomina inter* hæredes *pro portionibus hæreditariis, ercta ſunto: cæterarum rerum, ſi volent*, erctum citum *faciunto.* Tab. 5. Vſus auctoritas fundi biennium, *cæterarum rerum annVs vſus eſto.* Tab. 6.

Cœtus nocturni. [*Si qui in vrbe cœtus nocturnos agitaſſit, capital eſto.* Tab. 9.

COMITIVM. COMITIATVS. [Ni ita pacunt, in Comitio aut in foro cauſam conſcito. Tab. 1.

Interibi

Digitized by Google

Interibi trinis nundinis contin̄ͣis in Comitium prociuato, eriſque aſtimiam indicati prædicato. Tab. 3. De capite ciuis niſi per maximum Comitiatum ne feruntо. Tab. 9. Plautus Aul. *act. 4. ſcen. 7. v. 19.* huc alluſit, *Ibo intrò, vbi de capite meo ſunt comitia.*

COMPEDES. [Ni iudicatum facit, ſecum ducito, vincito aut neruo aut compedibus quindecim pondo, ne maiore: at ſi volet, minore vincito. Tab. 3.

* v. inf. *Conſerere.* CONCAPERE *, id eſt ſimul prehendere, contrà capere ſeu vindicare vi feſtucariâ. Concapere vt Incapere *Gloſſis.* [Tignum iunctum ædibus vineæue ne concape, & ne ſoluito. Tab. 6.

Concitare perduellem. v. infr. *perduellis.*

Condere carmen. *v. ſup. Carmen.*

CONFESSI ÆRIS. i. æris, de quo facta confeſſio, Confeſſus & iudicatus, paria. [Æris confeſſi rebuſque iure iudicatis, xxx. dies iuſti ſunto. Tab. 3.

Coniuncta pro diſiunctis [Si furioſus aut prodigus exiſtat, aſt ei cuſtos nec eſcit, *agnatorum gentiliumque* in eo pecuniaque eius poteſtas eſto. Tab. 5.

Conlocatio mortui, v. inf. *Intus poſitus.*

Connubium. [Patribus cum plebe connubij ius nec eſto. Tab. 11.

CONSCITO cauſam, i. cognoſcito. Conſcio συγγιγνώσκω, σύνοιδα. Gl. *Cyrilli.* [In Comitio aut in foro ante meridiem cauſam conſcito, cùm perorant ambo præſentes. Tab. 1.

Conſecratio. v. inf. *Dedicare.*

CONSERERE * manum, eſt rem, de qua diſceptatur, præſentem, quum aduerſarium manu prenderit, vindicare, rem Prætore oculis ſuis ſubiiciente. [Si qui in iure manum cōſerunt, &c. Tab. 6. * v. ſup. *Concapere.*

CORONA. [Ne longæ coronæ, néve acerræ præferuntor. *Et mox.* Qui coronam parit ipſe pecuniáve eius, virtutis ergo arguitor, & ipſi mortuo parentibúſque eius, dum intùs poſitus eſcit, foriſve effertur, ſe fraude impoſita eſto. Tabul. 10.

CVIQVI pro Quiſquis. [Aſſiduo vindex aſſiduus eſto: proletario, cuiqui volet vindex eſto. Tab. 1.

Culleo inſuti parenticidæ. v. inf. *Pœna.*

CVSTOS, pro tutore. [Si furioſus aut prodigus exiſtat, aſt ei cuſtos nec eſcit, agnatorum gentiliumque in eo pecuniáve eius poteſtas eſto. Tab. 5.

D

DAmnum datum. v. inf. *Rupitias.*

decidere. v. inf. *Decidere.*

Debitoris ſectio, venditio. v. inf. *Sectio.*

Decidere damnum, eſt de damno paciſci, tranſigere. v. inf. *Paco:* vt verberibus decidere. Calliſtratus *l. 2. in fin. ff. de term. moto.*

Delicatio in ſacrum. i. *dedicatio*. vt in cenſum dedicare, Ciceroni *pro Flacco*: in funus dedicare, Paulo *l*, 19. *ff. de in rem verſo*. Delicare pro *dedicare*. [*Si qui rem de qua ſtlis fiet, in ſacrum delicaſit, duplione decidito.* Tabul. 12.

Dempta. [*Tigna* quandoque ſarpta, donec dempta erunt, *vindicatio*. Tab. 6.

Dentes. v. inf. *Hominis membra*.

Depoſitum. Dolus in depoſito dupli pœna vindicatus. [*Si quid endo depoſito dolo malo factū eſcit, duplione luito.* Tab. 3.

*v. inf. ſacrorum deteſtatio. Detestatvm *, eſt *teſtatione denunciatum*. [Pertinet hoc vnicum vocabulum, quod apud Gaium extat, ad *ſacrorum deteſtationem*. Tab. 11.

Dicaſſit. i. dixerit: Gloſſæ ἐπαγορεύσει. [*Si falſum teſtimonium dicaſit, ſaxo deiicitor.* Tab. 7.

Dicere rem. δικάζειν, indicare. (*Si iudex Arbitérve ob rem dicendam pecuniā accepſit, capital eſto.* Tab. 9. Cicero 4. *in Verrem: ob rem iudicandā pecuniā accipere.*

Dies.

Occaſus Sol. v. inf. *occaſus*.

Meridies. v. inf. *Meridies*.

Horarum in XII. Tabulis mentio non fit. *Plin.* Cenſorinus *de Die Natali*.

Lux. v. inf. *Lux*.

Nox v. inf. *Nox*.

In dies libras farris. [Ni ſuo viuit, qui eum vinctum habebit, libras farris in dies dato. Tab. 3.

Tertiis diebus. [Cui teſtimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obuagulatum ito. Tab. 2.

Nundinæ. v. inf. *Nundinæ*.

XXX. dies. v. inf. *Iuſti dies*.

LX. [*Ni cum eo pacit, LX. dies endo vinculis retinento.* Tab. 3.

Diffenſus dies, i. dilatus, prolatus: [Morbus ſonticus . . . . . *ſi* quid horum fuat vnum Iudici arbitróve reóve, eo die diffenſus eſto. Tabul. 2. *l*. 2.

Iuſti dies. [Æris confeſſi rebúſque iure iudicatis XXX. dies iuſti ſunto. Tab. 3.

Statvs dies. v. inf. *Status*.

Difensvs dies eſto, v. ſup. *dies*.

Dii.

1 *Ceres*. Deo ſacrari. [*Qui frugem aratro quæſitam furtim nox pauit ſecuitve, ſuſpenſus Cereri necator.* Tab. 7.

2 *Manes*. [Sumptus & luctum à Deorum Manium iure remoueto. Tab. 10.

Dolvs* malvs, XII. Tabulis vindicatus. [*Si tutor* dolo malo *gerat, vituperato.* Tab. 7. *v. inf. *Fraus*.

Dominium rei venditæ traditæ. [*Res vendita Tranſque data, emptori non acquiritor, donicum ſatisfactum eſcit.* Tab. 6.

Domvs.

Ducito ſecum. v. inf. *ſecum*.

Dvit *. [Si pater filium ter venumduit, filius à patre liber eſto. Tab. 4.

* i. *dederit*. veteres duo dixerūt, Adduo προσδίδω Gl. Addues. addideris: *Feſtus*. Vnde etiam *aſſiduus* ab aſſibus dandis.

Dvblionis pœna. v. inf. *pœna*.

E

EAT [i. Sequitor [Si in ius vocat, atque eat. Tab.1.*l.*1.

EFFERRI mortui. v. Tab.10.

Ἰλλεσφις, Si in ius vocat. atq; eat, Tab.1.*l*.1. *Ni it &c.*

EM, i. *eum*, [Igitur em capito. Tab.1.l.*1*. Qui em vinctum habebit. Tab.3.

Emem, i. *eundem*. [Si glans *in e. mem*. i. in eundem & prædictum uicini agrum *caduca ſiet*. Tab.8.

EMPTOR, pro omni, qui quocunque genere alicuius rei dominus factus eſt. [*Statuliber, emptori dando liber eſto*. Tab.6.

ENDO, i. in ἐνδὸν, εἰς, ἐνδοτέρω. Gl. ENDO EO, i. intereà, quod & entoridia antiquis. ἐν τῷ μεταξύ. Gl. (Ni iudicatum facit, aut quips endo eo in iure vindicit, ſecum ducito, Tabul.3.

ENDOIACITO. Lucillio *Endoferto*. (Si caluitur pedémve ſtruit, manum endoiacito. Tab.1. l.1.

ENDOPLORATO; imploraro, cum queſtione inclamato. Feſt. ἐπικάλεσον. Gl. (*Si ſetclo defenſint, quiritato* endóque plorato: *poſt deinde ſi cæſi eſcint, ſe fraude eſto*. Tab.2.

ENSIET, i. ſit autem, ἄν ᾖ. *Gl.* (Si enſiet, *qui endo via em vindicit, mittito*. Tab.1.

ERCTVMCITVM, ſit inter conſortes, Feſtus διαίρεσις ὑπαρχόντων. Gl. (*Nomina inter heredes pro portionibus hereditariis, ercta cita ſunto: cæterarum rerum ſi volent*, erctumcitum *faciunto. Prætor ad erctum ciendum arbitros tris dato*. Tab.5.

ERGO, χάριν. v. Feſtum (Virtutis ergo. Tab.10.

ESCIT, pro, erit. *Feſtus*. (Si morbus æuitáſve vitium eſcit. Tabul.*1*. Cui ſuus hæres nec eſcit. Tab.5. Si agnatus nec eſcit, Tab.5. Aſt ei cuſtos nec eſcit. d. Tab.5. Ipſi mortuo parentibúſve eius, dum intus poſitus eſcit. Tab.10. Lucretius. 1. *Ergo rerum inter ſummam minimámque quod eſcit*.

EXCANTARE *, fruges, eſt, malo carmine eas pellicere, vel enecare. (Qui fruges excantaſſit. Tab.7.

* v. infr. *Incantare Occentare*.

EXISTIT furioſus aut prodigus, qui incipit eſſe. (Si furioſus aut prodigus *exiſtat*, aſt ei cuſtos nec eſcit, agnatorum gentiliumque in eo pecuniáve eius poteſtas eſto, Tab.5.

F

FAlſum teſtimonium. v. inf. *Teſtimonium*.

FAMILIA. Familiæ appellatio in res & perſonas diducitur.

1 *In res*. (Agnatus proximus familiam habeto. Si agnatus nec eſcit, gentilis familiam heres nancitor. Tab.5.

2 In *perſonas*. (*Si libertus inteſtatò moritur, cui ſuus heres nec extabit, aſt patronus patronúue liberi eſcint*, ex ea familia in eam familiam

proximo pecunia adduitor. Tabul. 5.

3 Ad Corporis cuiuſdam ſignificationem. Paterfamilias. v inf. paterfamilias.

Famoſum carmen. *v. ſup. Carmen.*

FARIATVR Teſtimonium, pro *fatur*, i. dicit, fert, perhibet. (Qui ſe ſirit teſtarier libripenſve fuerit, ni teſtimonium fariatur, improbus inteſtabiliſque eſto. Tab. 7. v. Theoph. ad §. 6. *Inſt. qui teſtam. fac. poſſ.* Sic & *fruimor*, à quo & *fruiſcor* Catonem dixiſſe notat Feſtus, pro *fruor*: Ita ergo *farior* pro *for*.

FARRIS libræ in ſingulos dies, ſingulæ. (Ni ſuo viuit, qui'em vinctum habebit, libras farris in dies dato: ſi volet, plus dato. Tab. 3.

FAXIT, pro fecerit. (Si nox furtum faxit. Tab. 2. Si qui iniuriam alteri faxit. *Et mox.* Carménve condidiſſit, quod infamiam faxit flagitiúmve. Tab. 7. Si ſeruus ſciente domino furtum faxit. Tab. 11.

FERRE vindiciam. v. inf. *vindiciam.*

* v. infr. Liber & inf. Pater. FILIVS *. Venditus à patre ter, liber fiebat. (Si pater filium ter venumduuit, filius à patre liber eſto. Tab. 4.

FINES.
de iure finium. v. Tab. 8.

FLAGITIVM, pro infamia, læſaque alterius exiſtimatione. (Si qui pipulo occentaſſit, carménve condidiſſit, quod infamiam faxit flagitiúmve alteri, *fuſte ferito.* Tab. 7.

FOENVS vnciarium: quod vnciam vnam menſtruam in aſſem, pendit, (*Si qui vnciario fœnore amplius fœneraſſit, quadruplione luito.* Tab. 3.

FORIS EFFERRI. v. *Corona.*

FORTIS, i. bonus, frugi, qui nunquam à P. R. defecit. *Feſtus.* (Nexo ſoluto, forti ſanati ſiremps ius eſto. Tab. 9.

FORVM. *v. ſup. Comitium.*

Forum, pro veſtibulo ſepulcri. Tab. 10. v. Ciceronem 2. *de legib.* & *Feſtum.*

FRAVS clienti facta. *v. ſup. Cliens.*

Frequentatiua verba in XII. Tab. v. inf. *Grammatica.*

FRVCTVS dupli. Malæ fidei poſſeſſor in duplos fructus tenebatur. (Si vindiciam falſam tulit, Prætor rei ſiue ſtlitis arbitros tris dato: eorum arbitrij fructi duplione decidito. Tab. 12.

FRVGES excantare, *v. ſup. Excantare.*

Aratro quæſitæ frugis paſtus. (*Qui frugem aratro quæſitam furtim nox pauit ſecuítve, ſuſpenſus Cereri necator, Inpubes Prætoris arbitratu verberator, noxiámve duplione decernito.* Tab. 7.

Frumenti aceruus. *v. ſup. Aceruus.*

FVAT, pro contingat, συμβῇ. Gl. vel εἴη φύη Virgilius,

Tros Rutulúſve fuat: &, *Fors fuat.* (Si quid horum fVat vnum Iudici Arbitróve reóve. Tab. 2. L. 2.

FVDIT, i. eiecit. (Qui os ex genetali fudit. Tab. 7.

FVNDVS.

FVNDVS.

Vſucapio fundi. (Vſus auctoritas fundi, biennium eſto. Tab.6.

FVNVS. v. Tab.10.

FVRIOSVS, in poteſtate agnatorum. (Si furioſus exiſtat, aſt ei cuſtos nec eſcit, agnatorum gentiliumque in eo pecuniáve eius poteſtas eſto. Tab.5.

FVRTVM.

De furtis. v. Tab.2.

De furto ſerui. (Si ſeruus ſciente domino furtum faxit, noxæ dedito. Tab.12.

FVSTE ferire. v. *Pœna*.

G

GENÆ, à mulieribus in luctu vnguibus dilaniari prohibitæ. (Mulieres Genas ne radunto. Tab 10.

GENETALE, vbi dentes genuntur. (Qui os ex genetali fudit libero, CCC. ſeruo, CL. æris pœnæ ſunto. Tab.7.

GENTILIS, eiuſdem gentis, ex eodem genere ortus. *Feſtus* συγγενής. Gl.

1 *Hæres*. (Si agnatus proximus nec eſcit, gentilis familiam heres nancitor. Tab.5.

2 *Tutor*. (Si furioſus aut prodigus exiſtat, aſt ei cuſtos nec eſcit, agnatorum gentiliúmque in eo pecuniáve eius poteſtas eſto. Tab.5.

Gentilitiæ hæreditates. v. Tab.5.

GLANS, de Glande legenda. (*Si glans in* EM *caduca fiet, domino legere ius eſto*. Tab.8.

Grammatica, ſeu de his quæ ad rem Grammaticam pertinent.

Antiptoſes. (Super pecuniæ Tutelæue ſuæ. Tab.6. Endo die diffenſus. Tab.2. In eo pecuniáve eius poteſtas eſto. Tabul. 5.

Ἀρχαϊκά. (Em pro *Eum*: Endo, pro *In*: Im, pro *eum*, vel *id*: Nec, pro *Non*: Nox, pro *Noctu*: Qui, pro *Quis*: ſe, pro *ſine*.

Ἀσύνδετα. (Ectumcitum: iusratum: victus verberatus: vitæ necis: vſus auctoritas.

Compoſita. (Anteſtamino, Cócape, Conſcito.

Frequentatiua. (Fariatur. Ratato. Rupitias.

Literæ abundantes. Quips, pro *Quis*. Tab.3.

Omiſſæ (victus pro *vinctus*. Tab.7. Mutatæ (Cuiqui pro *Quiqui*. Tabul.1. Vindicit, pro *vindicet*. Tab.3.

Verborum formæ veteres. (Capſit, Duit, Eſcit, Faxit, Fuat, Incenſit, Legaſſit, Occiſit, Pacit, Rupſit, Sirit, vt Noxit apud Lucilium, *ne boa noxit*.

H

HEREDIVM, i. hortus. Tabul.8. v. Plinium. *lib.19.c.4.*

Hereditas,

De hæreditatibus, teſtamentariis, ab inteſtato, gentilitiis, libertorum, de diuidenda hæreditate. v. Tab 5.

de ſuis hæredibus. v. inf. *ſuus*.

HOMO. (*Hominem* mortuum in in vrbe ne ſepelito, néve vri-

to. Tab. 10. *Homini* mortuō oſſa ne legito,quo poſt funus faciat. v. Tab. 10.

Partˀ hominis. Deformis. (*Pater inſignem ad deformitatem puerum citò necato.* Tab. 4.

Decemmeſtris. (*Si qui ei* in x. menſibus proximis *poſtumus natus eſcit, iuſtus eſto.* Tab. 4. Vide infrà *menſis.*

Sepultura hominis. v. inf. *ſepultura.*

Sectio debitoris. v. inf. *ſectio.*

CAPVT.

Obnubere caput. [Qui parentem necaſſit, caput obnubito. Tab. 7.

DENTES auro vincti (Neue aurum addito. Aſt ſi cui auro dentes vincti eſcint, im cum illo ſepelire vreréue ſe fraude eſto. Tab. 10.

GENÆ. *v. ſup Gena.*

GENETALE *v. ſup. Genetale.*

LINGVA. *v. inf. Nuncupare.*

MANVS. Adſerere manu. *v. ſup. adſerere.*

Conſerere manus. *v. ſup. Conſerere.*

Iniectio manˀ. (Si in ius vocat, ſi caluitur pedemue ſtruit, manum endoiacito. Tabul. 1. l. 1.

Nocens manu. [Si aqua pluuia manu nocet. Tab. 8.

MEMBRVM. [Si membrum rupſit, ni cum eo pacit, talio eſto. Tab. 7. Æris confeſſi rebuſque iure iudicatis, xxx. dies iuſti ſunto: Pòſt deinde manˀ iniectio eſto, in ius ducito. Tab. 3.

Os, oſſis pro *dēte.* [Qui os ex genetali fudit libero, ccc. ſeruo CL. æris pœnæ ſunto. Tab. 7. Homini mortuo oſſa ne legito, quo poſt funus faciat, *extrà quàm ſi belli endóue hoſtico mortuus eſcit.* Tab. 10.

PES Pedem ſtruit. [Si caluitur, pedemue ſtruit, manum endoiacito. Tab. 1.

HORTVS pro villâ. v. Plinium *l. 19. c. 4.* Tab. 8.

HOSTIS pro peregrino. *Status dies* cum peregrino. [Si morbus ſonticus aut ſtatus dies cum hoſte *intercedat* Tab. 2. *l. 2. Vſucapere* peregrinus non poteſt. [Aduerſus hoſtem æterna auctoritas eſto. Tab. 3.

Hoſticum pro peregrino agro. *v. ſup. Hominis os.* Tab. 10.

I

IGITVR, proinde, poſteà, tum, *Feſtus. cita.*

[Si in ius vocat, ni it, anteſtamino, igitur em capito: Tabul. 1. *l.* 1.

IGNIS ſupplicium. v. inf. *Pœna.*

IM, pro *eum*, & pro *id.* [Si nox furtum faxit, ſi im aliquis occiſit, iure cœſus eſto. Tab. 2. Néue aurum a Dito: aſt ſi cui auro dentes vincti eſcint, im cum illo ſepelite vreréue, ſe fraude eſto. Tab. 8.

Immunita via. v. inf. *via.*

Impeſcit *, i. in lætam ſegetem paſcendi gratiâ immittit. *Feſtus.* [*Qui pecu endo alieno* impeſcit. Tab. 7. *v. inf. paſtus.

IMPROBVS inteſtabiliſque eſto. [Qui ſe ſirit teſtarier, libripenſve fuerit, ni teſtimonium fariatur, improbus inteſtabiliſque eſto. Tab.7.

Impuberis pœna. v. inf. *Pœnæ.*

INCANTARE * malum carmen, eſt hominem incantare, eiq; carmine vel animi vel corporis vitiũ immittere. [Qui malum carmen incantaſſit. Tab.7.

* v. ſu. *Excantare*, inf. *Occĕtare.*

INCENDIA ædium. Leges, quibus aduerſus ea cautum. *v. ſu. in Ædes.*

INCENSIT, pro incenderit. [*Si qui ædes aceruúmue frumenti ad ædes poſitum ſciens prudens in*cenſit. Tab.7.

INDO, ἐντάσσω, ἐμβάλλω. Gloſſ. [Murata potio mortuo ne inditor. Tab.10.

Inficiantis pœna, duplum. [Quũ nexum faciet mancipiúmque, vti lingua nuncupaſſit, ita ius eſto. *Si inficias ierit, duplione damnator.* Tab.6.

INIECTIO MANVS. *v. ſu. Homo, in Manus.*

INIVRIA. de Iniuriis Leuiorib. Atrocibus, Publicis, Membro vel oſſe fracto. Re vel verbo. *v. Tab.7.*

INROGARE, eſt de aliquo certo homine rogare, ferre. ἐπιφέρειν, ἐμφορεῖν. *Gl.* [Priuilegia ne inroganto. Tab.9.

Interualla. v. inf. *Menſura.*

INTESTABILIS, ἀπαγορευθείς, ἄτιμος, μὴ προσδεχθεὶς εἰς μαρτυρίαν Gl. [Qui ſe ſirit teſtarier libripenſue fuerit, ni teſtimonium fariatur, improbus inteſtabiliſque eſto. Tabul.7.

INTVS * poſitus, de mortui conlocatione. [Ipſi mortuo parentibuſque eius, dum intùs poſitus eſcit, foriſue effertur &c. Tab.10.

* Perſio Satyr. 3. Compoſitus. tandemque beatulus alto Compoſitus lecto ... Græcis.

ITA IVS ESTO.] His verbis plena poteſtas tributa.

¶ Tab.1. Paterfamilias vti legaſſit, ſuper pecuniæ tutelæue ſuæ rei, ita ius eſto.

¶ Tab.6. Quũm nexum faciet mancipiúmque, vti lingua nuncupaſſit, ita ius eſto.

IVDEX arbiterue. *v. S. Arbiter.*

IVDICATVM.

Iudicati faciendi tempus. (Æris confeſſi rebúſque iure iudicatis xxx. dies iuſti ſunto. *Et mox.* Ni iudicatum facit. Tab.3.

IVMENTVM à iungendo pro *rectabulo* etiam, quod adiunctis pecoribus trahitur. In iús vocato, ægro, ſeni, iumentum dare. [Si in ius vocat, ſi morbus æuitáſue vitium eſcit. qui in ius vocabit, iumentum dato: ſi nolet, arceram ne ſternito. Tab.1. Agere iumentum. (*Si via per amſegetes immunita eſcit, quà volet iumentum agito.* Tab.8.

IVRE * CÆSVS eſto. (Si nox furtum faxit, ſi im aliquis occiſit, iure cæſus eſto. Tab.2.

* forte etiam in ipſa l. SE FRAVDE ESTO.

IVRGARE vicini ſeu adfines dicuntur, non litigare. (Si iurgant *adfines, finium regundorum arbitros Prætor tris addicito.* Tab.8.

IN IVS VOCARE. v. Tab.1. l.1.
In ius *ducere*. [Pòſt deinde manus iniectio eſto, in ius ducito. Tab.3.
In iure *manum conſerere*, i. apud Prætorem.
[Si qui in iure manum conſerunt. Tab.6.
In iure *vindicare*. [Ni iudicatũ facit, aut quips endo eo in iure vindicit, ſecum ducito. Tab.3.
Iuſiurandum. * v. Tab.10.
IVSSVM populi. [Quod poſtremum populus iuſſit, id ius ratum eſto. Tab.1.
IVSTI dies, quaſi iuſtitij dies. Iuſtitium ἀρχοντικὴ ἡμέρα. [Æris confeſſi, rebúſque iure iudicatis, xxx. dies iuſti ſunto, pòſt deinde manus iniectio eſto. Tab.3.

* forte fuit, IOVIS IVRANDVM.

L

LANCE licióque conceptum furtum. [*Si furtum lance licióque conceptum eſcit, atque vti manifeſtum vindicator*. Tab.2.
LEGARE ὀνοματοποιΐα Decemuirorum quod Græci διατίθεσθαι. διαθήκη, lex, præceptum. [Paterfamilias vti legaſſit ſuper pecuniæ tutelæue ſuæ rei, ita ius eſto. Tab.5.
Lex poſtrema, priorem vincit *v. ſup. iuſſum*. priuatorum pactionibus immutari non poteſt. *v. inf. Paco*. priuilegium. *v. inf. Priuilegium*.
LESVM, eſt leſſum: quod eſt, lugubris eiulatio: Leſſum facere in Solonis legibus κωκύειν. (Mulieres genas ne radunto, neue leſſum funeris ergô habento. Tab.10.
Liberi. *Poteſtas* parentum in liberos. [*Endo liberis iuſtis ius vitæ necis poteſtas* * *ei eſto*. Tab.4.

* Patri.

LIBERO os fractum, & ſeruo, diuersè æſtimatum. [Qui os ex genetali fudit libero, ccc. ſeruo, CL. æris pœnæ ſunto. Tab.7.
Libertatis fauor.
Vindiciæ ſecundùm libertatem. *v. inf. Vindiciæ*.
Libertorum bona. v. Tab.5.
Libra. *v. inf. Pondera*.
LIBRIPENS. ζυγοστάτης Gl. [Qui ſe ſirit teſtarier, libripénſue fuerit, ni teſtimonium fariatur, improbus inteſtabiliſque eſto. Tab.7.
LICIVM. *v. ſup. Lance*.
LINGVA nuncupare. *v. inf. Nuncupare*.
Lis. *v. inf. Stlis*.
Litigioſa res.
In ſacrũ dedicari prohibetur. [*Si qui rem, de qua ſlis ſiet, in ſacrum dedicaſſit, duplione decidito*. Tab.12.
LVCIVS De luctu à Deorum Manium iure remouendo: v. Poſtumias leges. Tab.10.
Luci furtum: v. Tab.2.

M

MAgiſtratus Prætor. v. *Prætor*. Quæſtor paricidij. *v. inf. quæſtor*.
Malæ fidei poſſeſſor in duplos fructus

fructus tenetur. *v. inf. Vindicia.*

MALVM Carmen. *v. Carmen.* Venenum. *v. Venenum,* Dolus malus. *v. Dolus.*

MANCIPIVM, ſeu mancipatio, propria ſpecies alienationis rerum mancipi. *Vlpian. fragm.* [Quum nexum faciet mancipiumque, vti lingua nuncupaſſit, ita ius eſto. tab. *6.*

MANES. *v. Dij.*

Manifeſtum furtum. v. tab. 2. *Tit. de furtis.*

MANVS. *v. ſup. Homo.*

Adſerere manu, Conſerere manus, Iniicere manum, Nocere manu.

MAXIMVS Comitiatus. *v. ſup. Comitiatus.*

Mediæ ſignificationis verba.

Carmen. *v. Carmen.*

Dolus. *v. Dolus.*

Venenum. *v. Venenum.*

MEMBRVM ruptum. *v. Homo.*

MENSIS. Decimeſtris partus. (*Si qui patri* in x. menſibus proximis *poſtumus natus eſcit, iuſtus eſto.* tab. 4.

Menſuræ & interualla: Per Pedes: [1. Ambitus parietis, SESTERTIVS PES. (Ambitus parietis, Seſtertius pes eſto. ta. 8.

2. Arboris à vicino agro. XV. PEDES. (*Si arbor in vicini fundum impendet XV. P. altiùs, ſublucator.* tab. 8.

3. Limitaris itineris. QVINQVE PEDVM. (*Intra v. P. æterna auctoritas ne eſto.* tab. 8.

4. Rogi & buſti ab ædib. alienis. LX. PEDES. (Rogum buſtúmve nouum propiùs LX. pedes ædes alienas, ſi dominus nolet, ne adiicito. tab. 10.

5. Viæ in amfracto XVI. P. [Via in amfracto XVI. P. *lata eſto.* ta. 8.

6. Viæ in porrecto. OCTO PEDES. [*Via in porrecto octo. P. lata eſto.* tab. 8.

MERIDIES: Plinius l. 7. c. 60. ortum tantùm & occaſum Duodecim Tabulis nominati ait. (In Comitio aut in foro ante meridiem cauſam conſcito. Poſt meridiem, præſenti ſtlitem addicito. Tab. 1.

Militiæ fauor *v. ſup. bellum.*

MORBVS, pro vitio aliquo imbecillitatis atque inualentiæ. [Si in ius vocat: ſi morbus æuitáſve vitium eſcit, qui in ius vocabit, iumentum dato: ſi nolet, arceram ne ſternito. Tab. 1. l. 1.

MORBVS SONTICVS, morbus vehementior vim grauiter nocendi habens. (*Extrà quàm ſi* morbus ſonticus *intercedat: nam* ſi quid horum fuat vnum Iudici Arbitróve reóve, eo die diffenſus eſto. Tab. 2. l. 2.

MORTVVS.

De mortui ſepultura. v. *Poſtumias leges.* Tab. 10. de Poſtumo, *v. inf. Poſtumus.*

MVLIERES *. *v. ſupr. Materfamilias.

Luctus mulierum. (Mulieres genas ne radunto, néve leſſum funeris ergo habento. tab. 10.

Vſus mulieris. (*Mulieris, quæ annum matrimonij ergo apud virum manſit, ni trinoctium ab eo vſurpandi ergo abeſcit, vſus eſto.* tab. 6.

Multa. Duplio. (Si adorat furto,

Digitized by Google

quod nec manifeſtum eſcit, *duplione decidito.* tab.2. (*Si quid endo depoſito dolo malo factum eſcit, duplione luitor.* Tab.3. Quum nexum faciet, mancipiúmque vti lingua nuncupaſſit, ita ius eſto. *Si inficias ierit, duplione dãnator. Et alibi.* Tignum iunctum ædibus vineæve ne cõcape & ne ſoluito : *aſt qui iunxerit, duplione damnator.* Tab.6. *Qui frugem aratro quaſitam furtim nox pauit, ſecuitve ſuſpenſus Cereri necator : Inpubes Pratoris arbitratu verberator, noxiámve duplione decernito* : Et alibi: *ſi tutor* dolo malo *gerat, vituperato; quandóque finita tutela eſcit, furtum duplione luito.* Tab. 7. *Si qui rem, de qua ſtlis fiet in ſacrum delicaſſit, duplione decidito. Et mox.* Si vindiciam falſam tulit, Prætor rei ſiue ſtlitis arbitros tris dato : eorum arbitrij fructi duplione decidito. Tab.12.

xxv. æris. (Si qui Iniuriam faxit alteri, xxv. æris pœnæ ſunto. Tab.7.

ccc. æris. cl. (Qui os ex genetali fudit libero, ccc. ſeruo, cl. æris pœnæ ſunto. Tab.7.

MVRATA potio, eſt vinum dulce myrrhæ odore conditum. v. Plin. *lib.* 14. *c.* 13. Cuius ſumptuoſa reſperſio erat. Murinum, σύνηγμα ἀπὸ φύλλων συνίτων γινόμενον. *Gl.* Philoxeni. Ἀρωματεῖον. Murina, Gl. Cyrilli. (Murata potio mortuo ne inditor. Tab.10.

N

NANCITOR. pro Adipiſcitor. (Si agnatus proximus nec eſcit, Gentilis familiam heres nancitor. *Et alibi*: Agnatus proximus tutelam nancitor. Tab.5.

pro Nactus erit, prædatus erit. v. *Feſtum in Nancitor.*

NEC pro Non. (Si adorat furto, quod nec manifeſtum eſcit. Tab. 2. Cui ſuus heres nec extabit. *Et mox.* Si agnatus proximus nec eſcit. *Et alibi.* Aſt ei cuſtos nec eſcit. Tab.5.

NERVVS, ξυλοπέδη, *Gl.* κᾶλον ſimpliciter veteres Attici. (Ni iudicatum facit, aut quips endo eo in iure uindicit, ſecum ducito, vincito aut neruo aut compedibus, quindecim pondo, ne maiore. Tab.3.

NEXVS, Adiectiuè, pro debitore, qui ære ſeu debito non ſoluto creditori nectendus addicitur, ἐγκαλοσκελής. *Heſych.* (Nexo ſoluto, forti ſanati *ſiremps ius eſto.* Tab.9.

Subſtantiuè. Quod per æs & libram fit, vt obligetur. (Quũ nexum faciet mancipiúmque, vti lingua nuncupaſſit, ita ius eſto. Tab.6.

NOMINA inter hæredes diuiſa. (*Nomina inter* hæredes *pro portionibus hareditariis ercta ſunto.* Tab.5.

NOX, pro noctu. Noctu commiſſa,

miſſa,grauiùs vindicantur.

Furtum nocturnum. [Si nox furtum faxit, ſi im aliquis occiſit,iure cœſus eſto.Tab.2.

Fruges noctu depaſtæ. [*Qui frugem aratro quæſitam furtim nox pauit,ſecuit ve,ſuſpenſus Cereri necator: Inpubes Prætoris arbitratu verberator, noxiámve duplione decernito.* Tab.7.

Cætus nocturni. [*Si qui in vrbe cœtus nocturnos agitaſſit,capital eſto.* Tab.9.

Trinoctium. Mos tempus per noctes computandi. [*Mulieris,quæ annum matrimonij ergò apud virum manſit, ni trinoctium ab eo vſurpandi ergò abeſcit, vſus eſto.* Tab.6.

NOXA, pro.pœna peccati: NOXIA. peccatum, delictum omne. [Si ſeruus ſciente domino furtum faxit, noxiámve noxit, noxæ dedito. Tab.12. *Inpubes Prætoris arbitratu verberator,noxiamq; decernito.* Tab.2. *tit. de furtis.*

Numeri. *v. Multa. v. Menſura. v. Arbitri. v. Tibicines. v. Nundinæ. v. Dies.*

Nummaria * res.

* v. inf. *pecunia.*

Ad aſſem ratio facta.

Æs,pro aſſe. *xxv. aris.* [Si qui iniuriam faxit alteri,xxv.æris pœnæ ſunto.Tab.7.

CCC. *aris*: CL. *aris*. [Qui os ex Genitali fudit libero, CCC: ſeruo, CL. æris pœnæ ſunto. Tab.7.

Vnciarium fœnus. *v.ſup. Fænus.*

NVNCVPARE lingua, i. nominare, loqui. [Quum nexum faciet mancipiúmque,vti linguâ nuncupaſſit, ita ius eſto. Tab.6.

NVNDINÆ. [*Ni cum eo pacit, LX. dies endo vinculis retineto: Interibi triuis nundinis continuis in comitium procitato, ariſq; æſtimiam iudicati prædicato. Et mox:* Tertiis nundinis partis ſecanto. Tab.3.

O

OBNVBERE, i. obuoluere. operire. (Qui parentem necaſſit, *caput obnubito.* Tab.7.

OBVAGVLATVM ito. (Cui teſtimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obuagulatum ito.Tab.2.

OCCASVS Sol. (Sol occaſus ſuprema tempeſtas eſto. Tab.1.

OCCENTARE, conuicium * facere. (Si qui pipulo occentaſſit, carménve condidiſſit, quod infamiam faxit flagitiúmve alteri, *fuſte ferito.* Tabul.7.

* publicè *ſcilicet.*

OCCISIT, pro occiderit. Furem nocturnũ occidere licet quo quomodo: diurnum, ſi ſe telo defendat. *v.Tab.2.tit. de furtis.*

ORTVS. Plin. *lib.7.c.60.* ait, *Ortum* tantum & occaſum XII. Tabulis nominari.

Os. *v.ſup. Homo.*

P

PACO, pacit, pacunt, pacio, pro Paciſcor,paciſcitur,paciſcuntur, pactio. Pactum

ſeruandum. [Quum nexum faciet, mancipiúmque vti lingua nuncupaſſit, ita ius eſto. Tab.6.

Terentius in *Heautontim.* poſt daturum mille nūmûm pacit.

1 Poſt in ius vocationem pactum. (Rem vti pacunt, orato, Ni ita pacunt, &c Tab.1.

2 de Furto. (*Si pro fure damnum deciſum eſcit, furti ne adorato.* Tab.2.

3 de Iudicato. (*Ni cum eo pacit, LX. dies endo vinculis retineto.* Tabul.3.

4 de Iniuria. (Si membrum rupſit, ni cum eo pacit, talio eſto. Tab.5.

5 Publicum ius priuatorum pactionibus immutari non poteſt (Sodales *arvales legem* * *quam volent, dumne quid ex publicâ corrompant, ſibi ferunto.* Tab. 8.

* *vel pacionem.*

Parens, pro quouis ex aſcendentibus, fœminini etiam ſexus.

Necantis parentem pœna. (Qui parentem necaſſit, caput obnubito, *coleóque inſutus in profluentem mergitor.* Tab. 7. *l. qui parentem.*

Paricida eſto. *v. inf. Pœna.*

Paricidi quæstores, qui à populo creabantur, rerum capitalium quærendarum ergô, Tab. 9. *v l.1.§.4.ff. de origine iuris: & Feſtum.*

Parietis ambitus. *v. ſup. Ambitus.*

Partus.

Deformis } *v. ſup. Homo.*
Decemmeſtris }

Paſtus animalis. [*Qui frugem aratro quaſitam furtim nox pavit ſecuitve, ſuſpenſus Cereri necator: Inpubes Prætoris arbitratu verberator, noxiámve duplione decernito.* Et alibi: *Qui pecu* endo alieno impeſcit. Tab.7.

Paterfamilias. *v. ſup. familiæ.*

Teſtari ſolus paterf. poteſt. (Paterfamilias vti legaſſit ſuper pecuniæ tutelæve ſuæ rei, ita ius eſto. Tab.5.

Patres, ſeu patricij. *v. inf. vrbs.*

Patrium ius. de patrio iure. v. Tab. 4.

Patronus, & cliens. *v. ſuprà cliens.*

Patronus & Libertus: (*Si libertus inteſtatò moritur, cui ſuus hæres nec extabit, aſt patronus patronúve liberi eſcint*, ex ea familia in eam familiam *proximo pecunia adduitor.*

Pauperies, dàmnum omne, quod quadrupes feritate cómota facit. [Si quadrupes pauperiem faxit, *dominus noxiæ æſtimiam offerto: ſi noles, quod noxit dato.* Tab.7.

Pecunia, pro omni omninò corpore, quod in alicuius iure, dominio eſt. [Paterfamilias vti legaſſit ſuper pecuniæ tutelæue ſuæ rei ita ius eſto. *Et poſt.* Si furioſus aut prodigus exiſtat, aſt ei cuſtos nec eſcit, agnatorum gentiliúmq; in eo pecuniáue eius poteſtas eſto. Tab.5. Qui coronam parit ipſe pecuniáue eius, virtutis ergô arguitor. Tabul.10.

Pedem struit, fugit. φεύγει.

(Si

[Si in ius vocat, ſi caluitur pedémue ſtruit, manum endoiacito. Tab.1. l.1.

Perduellis, qui hodie *hoſtis*. (*Si qui perduellē concitaßit, ciuémve perduelli tranſduit, capital eſto*. Tabul.9.

Peregrinus. *v. Hoſtis. ſup.*

Peregrè mortui oſſa legere, funeris ergô. *v. Hoſticum ſup.*

PERORARE, i. agere. [Cauſam conſcito, cùm perorant ambo præſentes. Tab.1. *v. Adorare.*

PES ſeſtertius. i. duo pedes & ſemis. *v. inf. Seſtertius.*

Menſuræ per pedes. *v. ſup. Menſura.*

PIGNVS. v. Gaium *lib.6. ad l. XII. l.238 §.1. ff. de V.S.* Tab. 12.

PIPVLVM, eſt ploratus. (Si qui pipulo occentaſſit, carménve condidiſſit, quod infamiam faxit flagitiúmve alteri, *fuſte ferito.*

PLEBS. (*Patribus cum plebe connubij ius nec eſto*. Tab.11.

PLVRA Funera, & Lecti. (*Vni plura funera ne facito, néve plures lectos ſternito*. Tab.10.

PLVVIA aqua. *v. ſup. aqua.*

POENÆ delictorum. *A ſeruis* cõmiſſorum grauior pœna. (*Si luci furtum faxit, ſi im aliquis endo ipſo capſit, verberator, illiq;, cui furtū factum eſcit, addicitor. Seruus virgis cæſus, de ſaxo deiicitor.* Tab. 2. *Nec iuſſus domini* ſeruũ excuſat. (Si ſeruus ſciente dodomino furtum faxit, noxiámve noxit, noxæ dedito. Tab.12.

Seruo facta iniuria leuiùs æſtimatur. (Qui os ex generali fudit libero, CCC. ſeruo, CL. æris pœnæ ſunto. Tab.7.

Impubes leuiùs punitur. (*Si luli furtum faxit, ſi im aliquis endo ipſo capſit, verberator, illique, cui furtum factū eſcit, addicitor. Seruus virgis cæſus de ſaxo deiicitor. Inpubes Prætoris arbitratu verberator, noxiamque decernito*. Tabul.2. *Qui frugem aratro quæſitam furtim nox pauit ſecuítue, ſuſpenſus Cereri necator, Inpubes Prætoris arbitratu verberator, noxiámue duplione decernito*. Tabul.7.

Qui non habet in ære, luat in corpore. [*Si qui ædes aceruúmue frumenti ad ædes poſitum ſciens prudens incenſit, vinctus verberatus igni necator: Aſt ſi caſu, noxiam ſarcito, ſi nec idoneus eſcit, leuiùs caſtigator*. Tab.7.

Genera pœnarum. Addictio. *v. ſup. Addicere.*

Capitales pœnæ hiſce XII. Tabul. paucæ. Plin.

Caſtigatio. *v. ſup. qui non habet.*

Culleo inſui. *v. ſup. parens.*

Deo ſacrari. *v. ſup. Dij.*

Fuſte feriri. *v. ſup. Carmen.*

Igni necari. *v. ſup. aceruus.*

Improbus inteſtabiliſq; eſto. *v. ſup. Improbus.*

Noxæ deditio. *v. ſup. Noxa.*

Sacer eſto. *v. ſup. cliens.*

Saxo deiici. *v. ſup. Impubes.*

Secari in partes. *v. inf. Sectio.*

Suſpenſus Cereri necator. *v. ſup Dij.*

Talio. *vide ſuprà Homo. membrum.*

Venditio vls Tiberim. *v. inf. venditio.*
·Verberator. *v. ſup. verberari.*
Vinciri. *v. inf. vinciri.*
Virgis cœdi. *v. inf. virgis.*
Polito aſcia. [Rogum aſcia ne polito. Tab. 10.
Pondo, pondera. [Vincito aut neruo aut compedibus quindecim pondo, ne maiore, & ſi volet minore vincito. Tab. 3.
Libra farris diarium vinctorũ. [Ni ſuo viuit, qui em vinctum habebit, libras farris in dies dato: ſi volet, plus dato. Tabul. 3.
Libripens. *v. ſup. libripens.*
in Porrecto. *v. inf. via.*
Portvs, pro domo. (Cui teſtimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obuagulatum ito. Tab. 2.
Positvs intùs. *v. ſup. intùs.*
Poſtumus in x. menſibus natus iuſtus. *v. ſup. partus.*
Potestas tutoris. (Si furioſus aut prodigus exiſtat, aſt ei cuſtos nec eſcit, agnatorum gentiliúmque in eo pecuniáue eius poteſtas eſto. Tab. 5.
Patria. v. Tab. 4.
Prædiorum iura. v. Tab. 8.
Prætor *, pro Iudice ſeu magiſtratu v. Liuium *lib. 3.* (* v ſupr. In tut.)
Impuberis caſtigatio Prætoris arbitratu. (*Inpubes Pratoris arbitratu verberator.* Tab. 2. & 7.
Arbitri à Prætore dati. *v. ſup. Arbitri.*
Privilegia. Priuilegium eſt lex, à iure communi exorbitans, & vnius tantùm perſonæ cohærens. [Priuilegia ne inroganto. Tab. 9.
Prodigvs. in Agnatorum gentiliúmque poteſtate. (Si prodigus aut furioſus exiſtat, aſt ei cuſtos nec eſcit, agnatorum gentiliúmque in eo pecuniáue eius poteſtas eſto. Tabul. 5.
Proletarivs. Qui in plebe Romana tenuiſſimi erāt pauperrimíque, neque amplius quàm MD. æris in cenſum deferebant, quòd ſobolis gignendæ copia ciuitatem frequentarent, *proletarij* dicti. Gellius *l. 16. c. 10.* (Aſſiduo vindex aſſiduus eſto: proletario, Cuiqui volet, vindex eſto. Tab. 1.
Proximvs.
Agnato proximo, ſucceſſio tuteláque defertur *v. ſup. Agnatus.*
Patroni è familia, proximo liberti bona deferuntur. *v. ſup. patronus.*
Decem menſibus proximis natus. v. ſup. *partus.*
Publica lex, priuatorum pactis immutari non poteſt. *v. ſup. pactum.*

Q

QVadrupedis pauperies. *v. ſup. pauperies.*
Qvandoqve, pro quandocunque.
(*Tigna* quandoque ſarpta, donec dempta erunt, *vindicato.* Tab. 6.

Quæſtio

*v. ſupr. Lance. Quæſtio * Furtorum cum lance & licio. *Gell.lib.16 c.*10.Tab.1.

QVÆSTORES Paricidij. *v. ſup. Quaſtores.*

QVINQVE PEDVM ſpatium vſucapi non poteſt. (*Intra v. P. aterna auctoritas eſto*.Tab.8.

QVIPS pro Quis. *v.Grammatica.*

QVIQVI. i. ὁ τυχών. Tab.1.

R

RADERE genas, id eſt, vnguibus dilaniare,Scindere, ἀμύσσειν παρειάς,Greci.v.Hor. in Mart. *pag.* 38. Ouidius. 3. Triſt.3.& 5. Vngue notare genas. (Mulieres genas ne radunto. Tab.10.

REI ſiue ſtlitis. *v. inf. ſtlitis.*

Religionis fauor.

Vſucapi forum vel buſtum non poteſt. (*Fori buſtive aterna auctoritas eſto.* Tab. 10.

Repetundarum crimen. (*Si Iudex Arbitérve iure datus ob rem dicendam pecuniam accepſit, capital eſto*.Tab.9.

Repudium cauſa adiecta.(*Si vir mulieri repudium mittere volet, cauſam dicito harumce vnam*. Tab. 6.

RICINIVM, ἱμάτιον, prætexta clauo purpureo.ſeu vinculum purpuræ,quod vnà cum mortuo poſtea condebant. (*Tribus Ricinijs & X. Tibicinibus foris efferre ius eſto*. Tab.10.

ROGVM. (Rogum aſcia ne polito. Et alibi : *Rogum buſtúmve nouum propius LX.P. ades alienas ſi dominus nolet,ne adijcito.* Tabul.10.

RVPITIAS, pro ruperis, i. damnum dederis. (*Si iniuria* rupitias : *aſt ſi caſu* ſarcito.Tab.7.

*v. ſup. Agriculturæ. Ruſticæ * rei fauor. (Tignum iunctum ædibus vineæve ne concape & ne ſoluito, *aſt qui iunxit duplione damnator : Tigna* quandoque ſarpta, donec dempta erunt, *vindicato.* Tabul.6.

de prædiorum Ruſticorum iuribus : puta de Iure finium, Poſſeſſionum, Aquarum, Itinerum,v.Tab.8.

S

SACER, eſt quem populus iudicauit ob maleficium,quem qui occidit,paricidij nō damnatur. (Patronus ſi clienti fraudem faxit, *ſacer* eſto. *Et alibi: Qui frugem aratro quaſitam furtim nox pauit ſecuitve ſuſpenſus Cereri necator*.Tab.7.

Sacrorum deteſtatio. *v. ſup. Deteſtatio.*

in Sacrum dedicare, rem litigioſam non licet [*Si qui rem de qua ſtlis fiet in ſacrum delicaſſit, duplione decidito.* Tab.12.

SANATES. v. *Feſtum.* (Nexo ſoluto forti ſanati *ſiremps ius eſto.* Tab.9.

SARCITO, i. damnum ſoluito, præſtato.v.Tab.7.

SARPTA, i. putata. Sarpuntur vineæ. i. putantur. (Tignum iunctum ædibus vineæve ne concape & ne ſoluito : *aſt qui iunxit duplione,damnator : Tigna*

quandoq; ſarpta donec dempta erunt, *vindicato*. Tab.6.

Satisfactio, transfert dominium rei venditæ traditæ. (*Res vendita* tranſque data *emptori non acquiritur donicum ſatisfactum eſcit*. Tab.6.

SAXO deiici, Tarpeio ſcilicet. (*Si luci furtum faxit, ſi im aliquis endo ipſo capſit, ſeruus virgis cæſus, de ſaxo deiicitor*. Tab 2. *Si falſum teſtimonium* dicaſſit, *ſaxo deiicitor*. Tab.7.

SE FRAVDE eſto, pro ſine. (Se fraude impoſita eſto. *& mox*. Im cum illo ſepelire vreréue ſe fraude eſto Tab.10.

SECVM ducito. (Ni iudicatũ facit, aut quips endo eo in iure vindicit, ſecum ducito, vincito aut neruo aut compedibus. Tab.3.

SEPELIRE. Sepultura, ſepulchrum. v. de Iure ſepulchrorum. Tab.10.

SERVVS.

Pœnæ ſeruorum. *v. ſup. Pœna.*

Iuſſus domini ſeruum non excuſat. *v. ſup. Pœna.*

Iniuria ſeruo facta vt æſtimata. *v. ſup Pœna.*

Vnctura ſeruilis. (Seruilis vnctura omníſque circunpotatio auferitor. Tab.10.

SESTERTIVS pes, i. e. duo pedes & ſemis. (Ambitus parietis ſeſtertius pes eſto. Tabul. 8.

SIRIT, pro ſiuerit. (Qui ſe ſirit teſtarier. Tab.7.

SODALES aruales. *οἱ ἀεὶ ὅρων διαγιγνώσκοντες*. Gl. (Sodales *aruales legem quam volent, dum ne quid ex publicâ corrompant : ſibi ferunto*. Tab.8.

SOL occaſus. (Sol occaſus ſuprema tempeſtas eſto. Tab.1.

SOLVERE, pro *eximere*: ſicut, ſoluere vnionẽ *in l. Seia in pr. ff. de auro & arg. leg.* eſt è linea ſeparare, eximere. (Tignum iunctũ ædibus vineæue ne concape & ne ſoluito. Tab.6.

SOLVTVS, nexo opponitur. (Nexo ſoluto, forti ſanati ſiremps ius eſto. Tab.9.

SONTICVS morbus. v. *ſup. Morbus*. (*Extrà quàm ſi* morbus ſonticus. . . aut ſtatus dies cum hoſte *intercedat : nam ſi* quid horum fuat vnum Iudici Arbitróue reóue, eo die diffenſus eſto. Tab.2. l.2.

STATVLIBER, qui ſtatutam in tempus vel conditionem libertatẽ habet. (*Statuliber* emptori *dando liber eſto*. Tab.6.

STATVS dies cum hoſte. *v. ſup. dies*. Status dies *προθεσμία*.

STLIS pro lite. Stlites *δίκαι ἀρχαῖαι* Gl.

Stlitem addicere. (Præſenti ſtlitem addicito. Tab.1.

Rei ſiue ſtlitis. (Prætor rei ſiue ſtlitis arbitros tris dato. Tabul. 12.

STRVIT pedem, i. fugit *φεύγει*. *v. ſup. pedem.*

SVÆ rei. (Paterfamilias vti legaſſit ſuper pecuniæ tutelæue ſuæ rei, ita ius eſto. Tab.5.

Sublucator, Sublucare arbores eſt ramos earum ſupputare, & veluti ſubtus lucẽ mittere *Feſtus*.

Feſtus. (*Si arbor in vicini fundum impendet, XV. P. altiùs ſublucator.* Tab. 8.

* v. infr. Vades. SVBVADES* *v. Gell. lib. 16. 10.* TA. 2.

SVMPTVS funeris. (Sumptus & luctum à Deorum Manium iure remoueto &c. Tab. 10.

SVPREMA tempeſtas, i. extrema. [Sol occaſus ſuprema tēpeſtas eſto. Tab 1.

Suſpecti tutoris crimen. *v. inf. Tutor.*

SVVS heres. (Paterfamilias ſi inteſtatò moritur, cui ſuus heres nec extabit, agnatus proximus familiam habeto. Tabul. 5.

T

TALIO, eſt par vindicta, *ἀντιπάθεια*. Gl. [Si membrū rupſit, ni cum eo pacit, talio eſto. Tab. 7.

TELVM, pro omni eo, quod manu mittitur, iacitur, ad alterius offenſionem, vel ſui defenſionem: vt apud Græcos *βέλος*. (*Si ſe telo defenſint, quiritato* endóque plorato: *poſt deinde ſi cæſi eſcint, ſe fraude eſto.* Tab. 2.

TEMPESTAS ſuprema. *v. ſup. ſuprema.*

TEMPVS.

de Die eiuſque partibus. *v. ſup. dies.*

Nundinæ. *v. ſup. dies.*

Menſis. *v. ſup. Menſis.*

Annus. *v. ſup. Annus.*

Biennium. *v. ſup. Annus.*

* v. ſupr. Anteſtare. TESTARIER*, eſt teſtari, pro in teſtem adhiberi. [Qui ſe ſirit teſtarier, libripenſue fuerit, ni teſtimoniū fariatur, improbus inteſtabiliſque eſto. Tab. 7.

TESTIMONIVM. *Denunciatio teſtimonii cauſa.* [Cui teſtimonium defuerit, is tertiis diebus ob portum obuagulatum ito. Tab. 2.

Χειρομαρτύριον. v. ſup. Teſtarier. Tab. 7.

Ψευδομαρτυρία. (Si falſum teſtimonium dicaſſit, ſaxo deiicitor. Tab. 7.

TIBERIS. *v. inf vrbs.*

TIBICINES in Funere. (*Tribus riciniis & X. Tibicinibus foras efferre ius eſto.* Tab. 10.

TIGNVM, pro omni materia, ex quâ ædificium conſtat, vel quæ vineæ neceſſaria. [Tignū iunctum ædibus vineæue ne concape & ne ſoluito: *aſt qui iunxit duplione damnator: tigna* quandoq; ſarpta donec dempta erunt, *vindicato.* Tab. 6.

TRINVNDINVM *v. ſup. Nundinæ.*

TVGVRIVM. *v. Feſtum in Tugurium.* Tab 8.

TVTELA. Tutor. de Tutoribus teſtamentariis, legitimis impuberum, furioſi, prodigi. *v.* Tabul. 5.

Suſpecti crimen. (*Si tutor* dolo malo *gerat, vituperato: quandoq; finita tutela eſcit, furtum duplione luito.* Tab. 7.

V

VADES * v. Gellium *l. 16. c. 10.* Tab. 2. * v. ſupr. Subuades.

VENVMDARE. Venditio. Filij venditio. [Si pater filium ter venumduit, filius à patre liber eſto. Tab. 4.

Statuliberi venditio. [*Statuliber* emptori dando, *liber eſto*. Tabul. 6.

Traditio, *dominium* rei venditæ. (*Res vendita* tranſque data *emptori non acquiritor, donicum ſatiſfactum eſcit*. Tab. 6.

Nexi trans Tiberim venditio. *v. inf. vrbs.* (*Si volent, vls Tiberim peregrè venumdanto*. Tab. 3.

VENENVM malum. [*Qui* malum venenum *faxit duiire, paricida eſto*. Tab. 7.

Verberari. [*Si luci furtum faxit, ſi im aliquis endo ipſo capſit, verberator, illique, cui furtum factum eſcit, addicitor*. Tab. 2.

VIA.

Latitudo viæ. [*Via in porrecto VIII.* P. in amfracto *XVI. P. lata eſto*. Tab. 8

Munitio viæ. [*Si via per amſegetes immunita eſcit, quà volet, iumentum agito*. Tab 8.

VINCIRE. *Debitores* vincti. [Ni iudicatum facit, aut quips endo eo in iure vindicit, ſecum ducito, vincito aut neruo aut compedibus xv. pondo, ne maiore: ſi volet, minore vincito: ſi volet, ſuo viuito: Ni ſuo viuit, qui em vinctum habebit, libras farris in dies dato: ſi volet, plus dato. Tab. 3.

Dentes vincti auro. [Néve aurū addito: Aſt ſi cui auro dentes vincti eſcint, im cum iLo ſepelire vreréve, ſe fraude eſto. Tab. 10.

VINDEX. ἔκδικος. Gl. qui alium vindicat, quominus is, qui prenſus eſt ab alio, teneatur. *Feſtus*. [Aſſiduo vindex aſſiduus eſto: proletario, Cuiqui volet, vindex eſto. Tab. 1.

Ni iudicatum facit, aut quips endo eo in iure vindicit, ſecum ducito, vincito. Tab. 3.

VINDICIAE. * Vindicia eſt correptio manus in re atque in loco præſenti apud Prætorē. v. Gellium *lib. 20. c. 10.* [Si *vindiciam* falſam tulit, Prætor rei ſiue ſtlitis arbitros tris dato: eorum arbitrij fructi duplione decidito. Tab. 12. Si qui in iure manum conſerunt, *ſecundùm eum, qui poßidet: Aſt ſi qui quem liberali cauſa manu adſerat, ſecundùm libertatem vindicias dato*. Tab. 6. *v. ſup. Conſerere manum.*

VINDICIT. *v. ſup. Grammatica.*

VINEA.

Tignum iunctum vineæ. *v. ſup. Tignum*. [Tignum iunctum ædibus vineæve ne concape & ne ſoluito: *aſt qui iunxit dupione damnator*: *Tignæ* quandoque ſarpta donec dempta erunt, *vindicato*. Tab. 6.

Virgis cædi. [*Seruus virgis cæſus, de ſaxo deiicitor*. Tab. 2.

VIRTVTIS ergô. [Qui coronam parit, ipſe pecuniáve eius, virtutis ergô arguitor. Tab. 10.

VITÆ necis poteſtas patri in liberos. [Patri endo liberis iuſtis ius vitæ necis poteſtas eſto. Tab. 4.

VITIVM, i. impedimentum. [Si in ius

Digitized by Google

in ius vocat, ſi morbus æuitáſve vitium eſcit, qui in ius vocabit, iumentum dato. Tabul.1.l.1.
VIVERE. Viuendi verbo omnia, ſine quibus nemo viuere poteſt, continentur. [Si volet, ſuo *viuito* : Ni ſuo viuit, qui em vinctum habebit, libras farris in dies dato : ſi volet, plus dato. Tab 3.
VNCIARIVM fœnus. *v. Fœnus.*
VNCTVRA ſeruilis. (Seruilis vnctura omníſque circumpotatio auferitor. Tab.10.
VRBS, Roma.
Ne *tumultus* in Vrbe oriantur, Cœtus nocturni prohibiti. *v. ſup. Cœtus.*
Ne *Incendia* in vrbe oriantur. *v. ſup. Incendium. v. inf. Vrere.*
Ne *Ruina* ædium. *v. ſup. Tignum & Ædes.*
Magiſtratus in vrbe. Prætor, Quæſtor parricidij. *v. ſup.*
Patres, plebs. *v. ſup.*
Patroni, clientes. *v. ſup.*
Fortes, Sanates. *v. ſup.*
Aſſidui, proletarij. *v. ſup.*
Saxum, Tarpeium. *v. ſup.*
Tiberis. [*Si volent, vls Tiberim peregrè venumdanto.* Tab.3.
VRERE. *v. ſup. Buſtum. v. ſup. Rogum.* Tab.10.
VSVRPATIO, eſt vſucapionis interruptio. *Mulieris*, trinoctio vſurpatio [*Mulieris, quæ ann um matrimonij ergô apud virum manſit, ni trinoctium ab eo vſurpandi ergô abeſcit, vſus eſto.* Tab.6.
VSVS AVCTORITAS, i. vſucapio. [Vſus auctoritas fundi biennium, *cæterarum rerum annVs vſus eſto.* Tab.6. *v. ſup. Vſurpatio.*
Vſucapere non poteſt *peregrinus.* [Aduerſus hoſtem æterna auctoritas eſto. Tab.3.
Vſucapi non poſſunt :
1 *Furtiua* res. *v. ſup. Furtum, & Auctoritas æterna.*
2 *Forum buſtúmve.* [*Fori buſtíve æterna auctoritas eſto.* Tab. 10.
3 *Quinque* pedum ſpatium limitare. [*Intra quinque pedes æterna auctoritas eſto.* Tab.8.

INDICIS AD XII. TABVL. FINIS.

Digitized by Google

LEX IVLIA

ET

PAPIA POPPEA

Repetitæ Prælectionis.

MONITIO ad LECTOREM.

IN *hoc libelli veſtibulo ſcire debes* (AMICE LECTOR) I. *Quæ legitima Legis Papiæ verba fuiſſe conſtat, ea maiore* characterum *genere hic ab aliis diſtincta.* II. *In* diſponendis *Legis Papiæ* Capitibus *ſecutum me, Vlpiani, Terentij Clementis, Gaij, Pauli, Marcelli, Mauriciani libros ad L. Iuliam & Papiam.* III. *Vlpiani & Terentij Clementis libros (quòd totidem ab vtroque, & quidem plures quàm à cæteris conſcripti fuiſſent, octodecim ſcil.) pro cynoſurâ ad dextram mihi notatos.* IV. *Ad ſiniſtram, & in interiori margine, Capitum quoque nonnullorum numerum reperies: & ſingulorum capitum argumenta, quos* TITVLOS *vocabant.* V. Probationes, *ne moleſtè fortè aliunde repetendæ eſſent, ſingulis paginis ſtatim, ſubjeci.* VI. *Sicubi* Libros *in probationibus ex ſuperioribus Iuriſconſultis indefinitè laudari reperies, libros ad L. Iuliam & Papiam intellige.* *Poſtremò*, Filum & Oeconomiam *totius Legis Iuliæ & Papiæ, ipſi Legi præmittenda putaui.* VALE *& his, Lector, fruere.*

SYNO-

SYNOPSIS & ORDO
LEGIS IVLIÆ & PAPIÆ.

QVemadmodum DVO Legis Iuliæ & Papiæ FINES (vt in limine Notatum poſteà docebitur) ita duæ quoque partes, ſeu ſumma capita, ejus fuêre, indeq; etiã nomina ſortitæ: Prior, *Legis Iuliæ de Maritandis Ordinibus* appellatione: Poſterior, *Legis Iuliæ Caducariæ* nomine à priſcis ſcriptoribus deſignata.

I. LEGIS IVLIÆ DE MARITANDIS Ordinibus ſumma capita ſunt hæc:

VLPIANI & TERENTII CLEMENTIS libri ad L. Iul. & Pap.

1. de MARITANDIS ORDINIBVS inter ſe. 2. INVTILES procreandis liberis, in totum nuptias contrahere prohibentur. 3. TEMPVS nuptiarum contrahendarum definitum, & artatum.	LIB. I.
4. POENÆ nuptiarum contra hanc Legem contractarum.	LIB. II.
5. PRIVILEGIA NVPTIARVM contrahendarum, & contractarum. 6. PRÆMIA & priuilegia PARENTVM, ſeu liberos habentium.	LIB. III. & IV.

Digitized by Google

7. Impedimenta nuptiarum, & liberorum ſuſcipiendorum remota. } Lib. V. VI.

8. Divortiis modus impoſitus. } Lib. VII.

9. Poenæ Cœlibatus & Orbitatis. } Lib. VIII.

10. Patronatvs Iura in bonis libertorum pro numero liberorum. } Lib. IX. X. XI.

II. Legis IVLIÆ CADVCARIÆ ſumma capita ſunt iſta:

1. Capiendi caduca jus hæredibus ademptum, populóque tributum: paucis tantùm hæredibus, & caſibus, antiquo jure ſeruato } Lib. XII.

2. Cavsæ ſeu caſus caducorum vacantiúmve, ærario populi deferendorum.

1. Qvasi cadvca. } Lib. XIII.
2. Cadvca propriè. } Lib. XIII.

3. Ereptitia. } Lib. XIV.

4. Vacantia propriè. } Lib. XV.

3. Fravdes, & Eurematica aduerſus hanc Legem ſubmota: & nominatim } Lib. XVI.

1. Conivnctionis; } Lib. XVII.

2. Tacitorvm fideicommiſſorum.
Fraudibus ideò quoque detegendis, & caducis deferendis, delatores præmiis inuitati.
4. Onera Caducorum. } Lib. XVIII.

Capita

CAPITA LEGIS IVLIÆ

De

MARITANDIS ORDINIBVS:

SEV,

DE MATRIMONIIS CAPESSENDIS, ET PROLE AVGENDA.

M. PAPIVS MVTILVS, ET Q. POPPÆVS SECVNDVS COSS. POPVLVM IVRE ROGAVERVNT, POPVLVSQVE IVRE SCIVIT IN FORO PRO ROSTRIS . . . . . . TRIBVS . . . . . PRINCIPIVM FVIT. PRO TRIBV . . . . . . PRIMVS SCIVIT.

PROBATIONES.

Lata dictáque lex hæc, L. Papia Poppæa, à M. Papio Mutilo, & Q. Poppæo Secundo Coss. A. V. C. DCCLXII. (ſeu A. D. XI.) teſte Dione *lib.* 56. & Iſidoro. 5. *Originum.* 5. Qui Coss, hoc anno ex Kalendis Iuliis ſuffecti fuêre : vt ex Faſtis Conſularibus, & Dione conſtat. Dicta & lex hæc Lex Ivlia, à C. Iulio Cæſare Octauio Auguſto, cuius auctoritate ſub extremis eiuſdem annis perlata fuit.

Digitized by Google

K. I. l. de MARITANDIS ORDINIB. ſeu de IMPARIB. nuptiis ratione ſtatus & dignitatis.

¶ Lib. I. Comm. ad L. Iul. & Papiâ VLPIANI & TERENTII CLEM.

QVI [a] SENATOR [b] EST, QVIVE FILIVS [c] NEPOSVE [d] EX FILIO [e], PRONEPOSVE EX FILIO NATO [f], CVIVS EORVM EST, ERIT, NE QVIS

¶ [a] Caput hoc *de Senatorum nuptiis* conceptis totidémque verbis hiſce extat apud Paulum, lib. 1. Commentariorum ad L. Iul. & Pap. *in l. 44. in princ. ff. de ritu nuptiar.* Et meminit eius quoque *Dio, lib. 54. & 56.* Cap. I.

[b] *Senator* Libertinam, &c. vxorem ducere lege Iuliâ & Papiâ prohibetur. At quid ſi, poſtquam ſeruam dominus matrimonij ergô manumiſit, Senator factus eſt? v. Theoph. §. *iuſtæ. Inſt. qui & ex quib. cauſ. man. nõ poſ.* Quid ſi maritus poſt Nuptias cõtractas Senator eſſe cœperit? *v. l. pen. C. de nupt.* Quid viciſſim, ſi poſt nuptias Senator eſſe deſierit? *v. inf. cap. 6.* (ex Vlpiani lib. 3. Commentar. ad L. Iul. & Pap.) *l. 27. ff. de ritu nuptiar.* Verùm abrogatum poſtea caput hoc à Iuſtiniano. *Nouella 78. cap. 3. & 117. cap. 6.*

[c] *Filius Senatoris* Libertinam &c. Lege Papiâ ducere non poteſt. *Filius*, inquam, (vt docent Vlpianus lib. 1. & Paulus. *d. lib. 1.*) naturalis, *l. 5. ff. de Senatorib.* adoptiuus. *d. l. 5. & l. 6. eod. tit.* in adoptionem datus. *d. l. 6.* §. 1: emancipatus. *l. 7. eod. tit:* Poſt mortem patris natus. *d. l. 7.* §. 1: Conceptus antequàm pater Senatu moueretur, non etiam poſt. *d. l. 7. d.* §. 1. *verſ. ſed eum.*

[d] *Nepos ex filio Senatoris* Libertinam Lege Papiâ ducere nõ poteſt: Quinimò, licet ex filio Senatu moto conceptus fuerit, *d. l. 7.* §. *vlt.*

[e] *Filio Senatoris* natus Libertinam ducere non poteſt. At non etiam ex *filiâ* natus prohibetur. Et ita quidem hûc referri poteſt ex Marcelli lib. 1. *lex 8. ff. de agnoſcend. & alend. liber.*

[f] *Natus* porrò non videtur qui mortuus naſcitur. Paulus lib. 1. *in l. qui mortui 129. ff. de V. S.*

EORVM.

EORVM SPONSAM VXOREMVE SCIENS DOLO MALO HABETO LIBERTINAM[g]: AVT EAM, QVÆ IPSA, CVIVSVE PATER,[h] MATERVE[i] ARTEM LVDICRAM FACIT, FECERIT[k]: Item[l], EAM, QVAE PALAM[m] CORPORE QVAESTVM[n] FACIT, FECERITVE[o].

[g] *Libertina* non eſt, quæ ingenua iudicata eſt. Vlpianus lib. 1. *in l.25. de ſtatu hom. l.207. de R.I.* de quo plura ad §. *at ne cui ingenua.* Item quæ ius aureorum anulorum impetrauit, Vlp. lib. 1. *in l. 4. de iure aur. anul.*

[h] Cuius *pater* ludicram artem facit, fecitve, eam Senator Lege Iuliâ ducere prohibetur; Etſi in poteſtate patris ipſa non ſit. Paulus *d.l.44. §.3. ff. de ritu nuptiar.* Etſi pater adoptiuus ſit, *d.l.44.§.4.* Auum autem ludicram artem feciſſe nil obeſt. *d.l.44.§.2.*

[i] *Mater* hîc eſt, & quæ vulgò concepit. *d.l.44.§.3.*

[k] Non etiam, ſi poſteà ludicram artem facere cœperit, *d.l.44. §. 6.* Quod in ipsâ vxore diuerſum eſt *d. l. 44. §.7.*

[l] Hoc omiſſum à Triboniano *in d.l.44.* Subiici iubet Vlpianus, d. lib. 1. *in l. palàm quæſtum 43. ff. de ritu nuptiar. & fragm. tit. 13. §.1.*

[m] *Palàm* quid? Hanc vocem explicat Vlpianus *d. l. 43. in princ. &* §. 1. Veluti, quod adſolent, in taberna caupona.

[n] Imò, & quæ ſine quæſtu palàm ſe proſtituit, *d. l. 43. §.2.*

[o] Vide Vlpianum *d.l.43.§.2.& 4.* etſi ob paupertatem fecit, *d.l.43.§.5.*

Digitized by Google

NEVE SENATORIS FILIA[p] NEPTISVE EX FILIO, PRONEPTISVE EX NEPOTE FILIO NATO NATA, LIBERTINO[q], EIVE, QVI IPSE, CVIVSVE PATER MATERVE ARTEM LVDICRAM FACIT, FECERIT, SPONSA NVPTAVE SCIENS DOLO MALO ESTO: NEVE, QVIS EORVM DOLO MALO SCIENS SPONSAM VXOREMVE EAM HABETO.

Cœteris Ingenuis[r] Libertinas vxores ducere ius eſto: néve[s] quid eis, qui eas duxerint, ob id fraudi ignominiæue eſto: libe-

[p] *Senatoris filia* libertino Lege Iuliâ nubere prohibetur. Iniuſtæ itaq; hæ nuptiæ ſunt, nec tamen hâc l. reſcindi iuſſæ. At SCto. poſteà nuptiæ hæ reſciſſæ fuerunt: Paulus *l. Oratione* 16. *in princ.* Modeſtinus *l.* 42. §. 1. *ff. de rit. nupt.* Vlpianus *l.* 3. §. 1. *ff. de donat. inter vir. & vx.* de quo vide plura in NOTIS. Exceptiones ad hoc caput quaſdam *v. inf. c.* 6. At extenſionem v. apud Papinianum *in l.* 34. *in fin. ff. de rit. nupt. & l.* 9. *ff. de Senator.*

[q] *Libertinus* Senatoris filiam, &c. ducere non poteſt: quantumuis etiam libertinus ab Ingenuo adrogatus fuerit. Marcellus. d. lib. 1. *l.* 32. *ff. de ritu nuptiar.* Aliud ſi libertinus ingenuus iudicatus fuerit. vt *ſup. iam notaui.*

[r] *Ingenuo* (Senatoribus tantùm liberíſque eorum exceptis) Libertinam ducere Lege Papiâ ius eſt: Quod Celſus, *in l. Lege Papia.* 23. *ff. de rit. nupt.* & Dio, *lib.* 54. *&* 56. *in geſtis anni* 736. *&* 762. teſtantur.

[s] Formulam hanc ſolennem hoc in genere fuiſſe docet Liuius, *lib.* 39.

rique

riq́ue [t] eorum legitimi ſunto.

At ne cui Ingenuo [v] LENA, A LENONE LENAVE MANVMISSA, AVT IVDICIO PVBLICO DAMNATA [x], AVT IN ADVLTERIO DEPREHENSA [y], ET QVAEVE ARTEM LVDICRAM [*] FACIT [*], FECERIT [z], SPONSA NVPTAVE SCIENS DOLO MALO ESTO.

[t] *Liberi* ingenuo Libertináque nati, L. Papiâ legitimi ſunt: quod Dio, *lib.*54. L. Iuliâ nominatim cautum fuiſſe tradit. *ἔννομον*, inquit, *τὴν τεκνοποιΐαν αὐτῶν εἶναι κελεύσας.*

[v] *Ingenuo* lenam, &c. vxorem ducere Lege Iuliâ ius non eſt, vt teſtatur Vlpian. d. lib.1.*in d.l.* 43. §. 6.7.8.9. *ff.de rit. nupt.* *Ingenuus* porrò hoc capite (Vlpiano auctore *d. lib.* 1.*ad L.Iul.& Papiam*) eſt etiam is, qui ius aureorum annulorum impetrauit. *l. vlt.ff.de iur.aur.annul.* Item, qui Ingenuus iudicatus eſt. *l.* 25 *ff. de ſtat. hom.*(Cuius legis pars repetitur *in l.*207.*ff.de R.I.*(non tamen is omninò qui per colluſionem ingenuus iudicatus eſt. *l.*4.*ff. de colluſ. deteg.* *Ingenui*, item appellatione hâc parte & Senatorem multò magis intelligendum Paulus d.lib.1. *in l.* 44. *in fin. ff. de ritu nupt.*& Marcellus.d.lib.1. *in l.*49.*eod.tit.* docent.

[x] *Damnatam publico iudicia* ingenuo Lege Iuliâ ducere non licet. Quod de Senatoribus ſpeciatim SCto. cautum: & eò amplius, vt ne retinere quidem damnatam publico iudicio Senatori liceret, vt Vlpianus teſtatur *in d.l.*43.. §. 10. de quo vide NOTAS.

[y] *Deprehenſam in adulterio* Ingenuo ducere Lege Papiâ ius non eſt. Addit Vlp.*in d.l.*43. etſi non damnatã, etſi abſolutã. §.11. Item, à quocunq; vel vbicunq; deprehenſam. §.12. quibus duobus paragraphis *Lex* indefinitè, pro *Lege Iuliâ* (ſicut inſcriptio Legis euincit) accipienda eſt.

[*] v. Vlpianum *tit.*13.§.1..

K. . . . II. de INVTILIBVS ad procreãdos liberos,à nuptiis arcendis: ſeu, de IMPARIB. nuptiis ratione ætat.

SExagenario [a] maſculo, quinquagenariæ fœminæ nuptias contrahere ius ne eſto: Poſt eos tantùm annos, coniuges pœnis huius Legis ſoluuntor [b]. SPADONIBVS [c] item nuptias contrahere ius ne eſto.

III. de TEMPORE nuptiarum.

QVicunque [a] ſponſam habebit, vltra biennium ſponſam eam ne habeto: qui vltra biennium habuerit, maritorum præmiis ne [b] fruitor:

¶ [a] Capitis huius, de *Sexagenariis*, meminit Suetonius, *in Claudio. c.* 23: Seneca *apud Lactantium, lib.*1.*c.*16. Vlpianus *fragm. tit.* 16. §. 1. Iuſtinianus *l.* 27. *C. de nuptiis*: Auctum porrò caput hoc poſtea à Tiberio, *vt docet* Suetonius *d. c.*23. ſeu SCto. Claudiano; item Caluitiano, Vlpian. *d. titul.* 16. §. 3. At abrogatum hoc caput à Iuſtiniano. *l.* 27. *C. de nupt.* Cuius legis idem meminit *in l.*12. *C. de legit. hæred.* CAP. II.

[b] i. ſolidum inter ſe capiunto. Vlpianus *d. fragm. d. tit.* §. 3. Derogatum autem huic capiti SC. Perniciano poſteà fuit: Vlpian. *d.* §. 3. v. in NOTIS plura.

[c] Hanc *ſpadonum* vocem explicat Vlpianus. d. lib. 1. *in l. ſpadonum* 128. *ff. de V. S.* Huiuſque iuris, quod hoc capite cõplexus ſum, veſtigium extat *in l.*39. §. 1. *ff. de iure dotium.*

¶ [a] Capitis huius, de *ſponſalibus* vltra biennium non trahendis, meminit Suetonius, *Octauio c.*34. & Dio, *lib.* 54. *in geſtis anni* 736. &, ex eo, Zonaras, *tomo* 2. Conſulendus & idem Dio, *lib.* 56. *p.* 660. Hûc pertinet etiam è Gaij lib. 1. *l.*17. *ff. de ſponſalib.* Eſt quoque nonnullorum iudicio (quod non probo) huius capitis rivulus lex 4. & 6. *C. Theod. de ſponſal. & l.* 2. *C. Iuſtin. eodem.* CAP. III.

[b] v. Dionem *lib.* 54. ibi. *δ᾽ ἐκέτι πάντως ἐγγυᾶσθαι, τόν γέ τι ἀπὸ τῆς ἐγγύης ἀπολαύσοντα.*

tor:

tor: Decenni minorem [c] ſponſam ne habeto. Fœminis [d] item à morte [e] viri, biennij [f]: à repudio, anni & ſex menſium vacatio eſto.

Pontifex Maximus [g] arbitratu ſuo, virgines xx. non maiores quam x. annos natas è populo legat: ſortitióque in concione ex eo numero fiat: & cuius virgo ducta erit eam Pontifex Maximus capiat, eáque Veſtæ fiat.

¶ V. de POENIS imparis matrimonij: ſiue ratione ſtatus & dignitatis, ſiue ratione ætatis.

SI qui ſciens [a] D. M. [*] contra hanc Legem im- ¶ LIB. II. VLPIANI & TERENTII CLEMENT. [*] i. dolo malo.

[c] Arg. *l.4.C.Th.de ſponſalibus*: vnde interpolata *lex 2. Cod. Iuſtin.eod.* v. Dionem. *d. libr.* 54. in geſtis anni 737. vbi hoc expreſsè ait. Eodem refero, quod Celſus habet de probatione ætatis *l.13.ff.de probat.*

[d] De hâc Legis Papiæ ſententiâ, v. Vlpianum, *frag. tit.* 14.

[e] Quid ſi vir ad beſtias damnatus fuerit? v. Gaium libr. I. *in l. 29.ff.de pœnis.*

[f] *Fœminis* à morte viri, ad repetendas nuptias, biennium Lege Papiâ indultum fuit: Et certis tamen caſibus, etiam vltra annum (& ſex menſes) & biennium ſponſalia (nuptiáſve) trahi poſſe notat Gaius, *d.l.17.ff. de ſponſalib.* Cæterùm, antea, Lege Iulia anni tantùm vacatio erat. Vlpian. *d. tit.* 14.

[g] Ex Gellio, *lib.*1. *c.* 12.

¶ [a] Hanc ipſam huius l. ſanctionem Tribonianus, retuliſſe videtur in §. 12. *Inſt.de nupt.* vt docuit Merillius, 5. *obſer.* 11. Quid ſi alteruter bona fide nuptias contra hanc Legem contraxerit? vide TERENTIVM CLEMENTEM, LIB. II. *in l. 5. ff. de iuris & fact. ignor.* CAP. IV.

pares

pares, vt ſupra dictum [b], nuptias contraxerit, liberi quæſiti natiue ſui [c] hæredes ne ſunto, néve proſunto [d]: Néve HAEREDITATEM, QVAE EIS LEGE [e] OBVENERIT, legatúmve ipſi coniuges, neque inter ſe [f] quicquam capiunto [g]:

[b] *De imparib. nuptiis*, v. Vlpianum *fragm. tit.* 16. §. 3. *&* Iuſtin. *l.* 12. *in fin. C. de legiti. hæred.* Apuleium, *lib.* 6. *metamorph.* quibus *Æquale* & *iuſtum* coniugium opponitur, *l.* 1. *C. Th. de collegiatis*.

[c] *Sui* hæredes non ſunt liberi contra legem Iul. & Pap. quæſiti: Paul. *lib.* 3. *ſentent. tit. de inteſtator. ſucceſſ. apud auctor. Collat. legum Moſaicar. tit. vlt.* quem Pauli locum non intellexit Vir Doctus, qui ad eum ſcripſit.

[d] *Nihil proſunt* liberi contra Legem Iuliam & Papiam quæſiti (Paul. lib. 2. de parentum, ſeu liberos habentium præmiis agens. *l.* 37. §. 7. *ff. de operis libert.*) Non omnes liberi lege Papiâ proſunt parentibus: vt ecce, qui mortui naſcuntur parentibus non proſunt, quia neque nati videntur, vt Paulus lib. 1. notauit: *in l. qui mortui* 129. *ff. de V. S.* Quod tamen referri quoque poſſit ad primum caput *ſup.*

[e] *Hæreditatem*, Lege obuenientem qui aduerſus Legem Pap. nuptias contrahit, capere non poteſt. *Lege obuenientem*, id eſt, ſiue ex teſtamento ſiue ab inteſtato delatam: Vlpian. lib. 2. *l. lege obuenire* 130. *ff. de V. S.*

[f] *Coniuges* nuptiis contra Legem Papiam contractis nil inter ſe capere poſſunt: Vlpianus, *fragm. tit.* 16. §. *vlt.*

[g] *Capere* qui hoc capite prohibetur, neque per ſe, neque per eum qui in eius poteſtate eſt, capere poteſt, Vlpian. d. lib. 2. *l.* 79. *ff. de adquir. hæred.* Item, neque mortis cauſâ capere: & huc pertinet quod Marcellus lib. 1. *in l.* 38. *ff. de mort. cauſ. donat.* tractat.

mortuá-

mortuáque muliere caduca dos [h] eſto.

V. de PRIVILEGIIS nuptiarũ contrahendarũ.

Ei [a] mulieri virginíve, quam ex H. L. nubere oportet [b], Tutor ad dotem dandam, dicendam, promittendam, ſi legitimum tutorem non habeat, à Prætore [c] vrbano [d] dator. ¶ L. LIB. III. VLPIANI & TERENTII CLEM.

[h] Dos mortuâ muliere, contra Leg. Pap. ductâ, caduca fit. Vlpian. *fragm. d. §. vlt.*

¶ [a] De hoc capite agunt TERENTIVS CLEMENS, LIB. III. *in l. 61. ff. de iure dotium*, & Vlpianus *fragment. tit.* 11. §. 20. CAP. V.

[b] *Filiaſam.* certè nubere non cogitur, nec filiusfam. vxorem ducere. Terentius Clemens lib. 3. *l. 21. ff. de ritu nuptiar.* Quod fortè lege Iuliâ nominatim cautum fuit. *arg. l. nec filium 12. C. de nuptiis:* ibi, LEGVM *diſciplina, &c.*

[c] *Prætor* fœminæ tutorem ad dotem dandam, &c. dare, lege Iuliâ de Maritandis Ordinibus iubetur. Et alium tamen quàm ſeipſum Prætor tutorem dabit. Vlp. lib. 9. [*vp.* 3.] *l. 4. ff. de tutor. datis, &c.*

[d] *In vrbe* Prætor tutorem fœminæ ad dotem dandam Lege Papiâ dare iubetur: In prouinciis vt idem per Præſides fieret, SCto. poſteâ cautum fuit. Vlpian. *fragm. tit.* 11. §. 20.

Digitized by Google

VI. de PRIVILEGIIS nuptiarũ contractarum & affinitatis.

SI ſecundum [a] hanc Legem nuptiæ contractæ fuerint, DIVORTII [b] FACIENDI POTESTAS LIBERTÆ [c], QVAE PATRONO [d] NVPTA

¶ [a] Formula hæc & taxatiua in hac leg. Papia ſolennis. CAP. VII. *v. princ. Inſt. de nupt.* & Paulum in ſentent. apud pariatorem Legum *Moſaic. t.* 6. & lib. 3. *ſent. t.* 4. Quid ſi, cùm Senator libertinam vxorem contra hanc legem duxiſſet, is poſteà Senator eſſe deſierit? v. Vlpian. lib. 3. *l.* 27. *ff. de ritu nupt.* Item, quid ſi Senatoris filia, quæ corpore quæſtum fecit, &c. libertino nupſit? v. Paulum lib. 2. *l.* 47. *ff. de ritu nupt.* Item, quid ſi à Senatore, adoptatus. Paulus lib. 2. *l.* 6. *de Senator.* Item, quid ſi à Senatore in adoptionem datus? *d. l.* 6. §. 1.

[b] Legitima huius capitis verba ſunt hæc, apud Vlpian. lib. 2. *in l. vlt. ff. de diuort.* non etiam ea prorſus quæ continentur *l.* 45. *ff. de ritu nuptiarum.*

[c] *Liberta patrono nupta* inuito eo, diuertere ab eo Lege Papiâ prohibetur. *Libertam* autem hîc accipere debemus, & eam quæ pluribus communis eſt (vt Tribonianus Gaij ſententiam ex 4. eius libro in *l.* 46. *ff. de ritu nupt.* huic capiti accommodauit.) Non etiam, quæ ius *aureorum annulorum* impetrauit, Vlpianus d. lib. 3. *l.* 4. *ff. de iure aur. annul.* vt nec quæ à *patrono* ex *fideicommiſſo* manumiſſa fuit. Marcellus lib. 3. (de diuortiis *ad cap.* 21. 22. tractans) *l.* 50. *ff. de ritu nupt.* quem ipſum caſum tractat Modeſtinus *l.* 10. *ff. de diuortiis.* Quos vel ſimiles caſus intellexit & præſuppoſuit Hermogenianus *l. & ideò* 62. §. 1. *ff. de donat. int. vir. & vxor.* ibi: *Si ab eo* inuito diuertere non licet. Eſt enim ea lectio Pandectarum Florentinarũ retinenda aduerſus Scipionem Gentilem de donat. *int. virum & vxor. lib.* 3. *c.* 17.

[d] *Patronus* hoc capite quis? v. Vlpianum *d. l.* 45. & Paul. lib. 2. *l.* 63. *eod. tit.* Marcell. *d. l.* 50. Idémque dicendum de *Patroni filiis*, Terent. Clem. lib. 8. [*ſp.* 3.] *l.* 47. *eod. tit.*

EST. [e]

EST [e], INVITO [f] PATRONO, cúmque altero connubij [g] jus, QVANDIV PATRONVS VXOREM EAM ESSE VOLET [h], NE ESTO. GENER SOCERVE [i] inuiti in reos teſtimonium ne dicunto.

[e] *Nupta patrono liberta* inuito eo diuortium facere non poteſt. Et tamen inuita patrono nubere eiuſque conditione vti liberta non cogitur (vno caſu excepto, quem Vlpianus lib. 3. in *l.29.ff. de ritu nuptiar.* tractat: cui iungenda & *l.21.eod.tit.* è Terentij Clementis lib.3.) Aliud etiam in ſponſa eſt. Vlpian. d.lib.3. *d.l.*45.§.4. & in concubina, de qua mox: Vtraque enim & ſponſa & concubina à patrono diuertere poteſt.

[f] *Inuitus* quis hîc? v. Vlpianum *d.l.*45.§.5. ad hæc verba, *inuito patrono*, v.& Marcellum *d.l* 50. Modeſtinum *l.pen.ff.de diuort.* Alexandrum Imp. *l.8. Cod. de oper. libert.*

[g] Hoc addendum docet Vlpianus d.lib.3. in *l.vlt.ff.de diuortiis.* & idem, *d.l.* 45. & *l.vn.ff. unde vir. & uxor.*

[h] Quando velle videatur, tractat plenè & accuratè Vlpianus *d.l.vlt.* §.1.2. Quid ſi patronus captus fuerit? v. eundem Vlpianum *d.l.*45.§.6.

[i] De hâc Legis Papiæ ſententiâ agit Terentius Clemens lib. 2.[fortè 3.] in *l.146.ff.de V.S.* & Gaius lib.4.ad caput, quod nobis decimumquintum, ſcribens, *in l.5.ff. de teſtib.* Hoc ius autem & aliis quoque perſonis pluribus capite 87. Legis Iuliæ publicorum iudiciorum tributum fuit, vt docet Vlpian. *apud auctorem collat. legum Moſaicar. tit.*8. & Paulus lib.2. *l.4.ff. de teſtib.* & Papinian. *l.2.ff.de accuſation.*

Liberta [k], quæ patroni voluntate nupta erit [l], operarum obligatione liberator [m]. Quæ in concubinatu [n] patroni erit, ab inuito eo diſcedere, alteríque ſe in matrimonium vel concubinatum dare ius eſto.

K. VII. VII de HONORIBVS ob liberos deferendis.

QVi [a] Candidatorum [b] plures liberos ſecundum hanc Legem habebit, præfertor:

[k] v. Terentium Clementem lib.8. [ad L. I. & P.] *l.5. ff. de operis ſeruor.* eundem lib.8. [ad L. I. & P.] *in l.14. ff. de oper. libert.* iunct. §.3.4. *& vlt. l.13. d.l. & l.11.* §.1. *C. eod. tit. l.2. C. de obſeq. patr. præſt. & l.48. d. tit. de oper. libert.*

[l] Vel, ſi finitos L. Papiâ nubendi annos excesſerit, id eſt, quinquagenaria, Paul. d. lib.2. *l.35. ff. de oper. libert.*

[m] Quia in officio mariti eſſe debet *d. l.48. in pr.*

[n] Caput hoc ſuppeditat Vlpianus lib.2. [ad L. I. & P.] *in l.1. ff. de concubinis*: cui iungam libens Pauli ad leg. Papiam, *l.144. de V.S. & l.2. de concub.* De hoc etiam capite intellexiſſe videtur Marcianus in *l.3. ff. de concub.* cùm dixit, *concubinatum* PER LEGES *nomen adſumpſiſſe.* v. Merill. 5. *obſ.* 10. In alterius tamen patroni concubinatum dare ſe non poteſt. Vlpian. libr.3. *l. vlt. in fin. princ. de diuortiis.*

¶ [a] SEPTIMVM, hoc Legis Iuliæ caput fuiſſe diſertis verbis teſtatur Gellius *lib.2. c.15.* CAP. VII.

[b] Vide Tacitum, *lib.2. Annal.* vbi *Legem* indefinitè pro Iuliâ accipe. Adde & Dionem, *lib.56. in geſtis a.762.*

Item,

Item, ſinguli anni [c] per ſingulos liberos demittuntor [*]: *i. remittuntor.

Priori [d] quoque ex Conſulibus faſces [e] ſumendi poteſtas ei, qui plures liberos, quàm Collega aut in ſua poteſtate [f] habebit aut bello [g] amiſerit, eſto; ſi par vtrique numerus liberorum erit, maritus [h]

[c] *Anni ſinguli* per, id eſt in, & propter ſingulos liberos Lege Papiâ remittuntur: in honoribus ſcil. adipiſcendis. Vlpian. lib. 19. (error manifeſtus in numero: ſcriptum erat III. vnde XIX. falſum) *in l. 2. ff. de minoribus.* v. *& l. 2. ff. de muneribus.* Annariæ itaque legis gratia propter liberos fit: Idque L. Papiâ cautum fuiſſe *d. l. 2.* apertè docet.

[d] Hanc ſententiam ſuppeditat Gellius *lib. 2. Noct. Attic. cap.* 12.

[e] *Faſces* è Conſulibus prior ſumit ex L. Iuliâ, qui plures liberos habet: *Faſces*, inquam, quos duodecim Conſules habuere: at Proconſules ſex tantùm. Vlpianus lib. 20. (error rurſus in numero) *l. 14. ff. de offic. proconſ.*

[f] Huc omninò pertinet *lex 2. ff. de munerib. & honor.* Quod ad honores, inquit, pertinet, creditur in poteſtate filium habere etiam is, qui in patris poteſtate eſt.

[g] Vide Gellium *lib. 2. cap.* 15. & quæ notabo ad *caput ſequens.* Huc pertinet, quod Vlpianus tractat lib. 20. [*al.* 3.] de bello amiſſis *l. 18. ff. de excuſ. tut.*

[h] *Maritus* quis? Non ſimulatus. Gaius lib. 2. *in l. 30. ff. de rit. nupt.*

aut qui in numero maritorum [i] erit, præfertor: Si ambo mariti [k] & [l] patres totidem liberorum erunt, qui maior natu erit prior faſces ſumito.

VIII. de IMMVNITATE munerum ob liberos conſequenda.

QVi [a] ſecundùm hanc legem liberos [b]

[i] *Maritorum numero quis?* Puto, ſponſus vel etiam qui ius mariti, τὰ τῶν γεγαμηκότων δικαιώματα, impetrauit: Id enim dari quoque ſolitum, teſtatur Dio *lib.6.*

[k] Quid ſi ambo Conſules cœlibes, & patres totidem liberorum ſunt? De eo nihil ſcriptum in L. Iulia fuiſſe Gellius *lib.2. c.15.* docet.

[l] Quid ſi ambo Conſules ſint mariti, ſed improles? Et de eo nihil ſcriptum in L. Iulia fuiſſe notat idem Gellius.

¶ [a] De hoc *Immunitatis à muneribus perſonalibus priuilegio,* ob numerum liberorum *v. l.1. C. qui numer. liberor.* & *l. vn. C.Theod. de his qui num.liberor.* vnde deſumpta. *l. vlt.C. eod.* Vide & *princ. Inſt. de excuſ. tut.* & *l. 1. 2. ff. de vacat. & excuſ. muner.* Item, *veterem Iuuenalis ſcholiaſtem Satyr. 9. & Vlpian. lib.20.* (error, vt iam dixi, commiſſus in numero) *l.18. ff de excuſat.tut.* CAP. VIII.

Qui] etiam matres *l.5. C.de iis qui numer.liberor.lib.*10.

[b] *Liberos* non adoptiuos *l.2.§.7.ff.de vacat. & excuſ. muner.* non alienos pro ſuis oblatos. v. NOTAS. Item liberos vtriuſque ſexus.*d.l.vn.C.Th.*

tres,

tres, Romæ [c] natos [d] ſuperſtites [e], qui quatuor [f] in Italia, qui quinque [g] in prouinciis habebit, omnium mu-

[c] *Romæ nati* qui? Etiam ij qui in continentibus vrbis nati ſunt. Terentius Clemens lib.3. *in l.147.ff.de V.S.* Et hinc etiam *Profeſſionum* apud acta Romæ mos; de quibus accipienda quoque eſt *l.16. ff.de probat.* ex eodem Clementis etiam lib. 3. deſumpta. Cuius ea ſententia eſt, non tantùm patrem ad profitendum admitti, ſed & matrem & auum. Eáque ſententia, profeſſionumq́; vſus pertinet nō tantùm ad huius capitis explicationē, verùm etiam ad leges Decimarias, vbi agitur de liberis amiſſis poſt nonum diem, de Primis, de filio 14. annorum, filia 12.

[d] An octauo menſe natos, Vide Gellium *lib.3. cap.16. in fin.*

[e] Vel incolumes *l.1. §. vlt. & l.5. §.5. ff.de vacat. & excuſ. mun.* & *l.1. C.qui num. liber.* vel viuos, *l. 2. §. 3. dict. tit. de vacat. & excuſ. Superſtites* ſeu *incolumes liberi* ad munerum immunitatem parenti proſunt Lege Papiâ. Imò & bello amiſſi, vt ſuperiori quoque capite nominatim expreſſum fuit, & nominatim in hac ſpecie proditum, *l. vlt. ff. de vacat. & excuſ. mun.* & *§. 2. Inſt. de excuſ. tut. & l.18. ff. eod.*

[f] *Quatuor liberi* in Italia munerum immunitatem parenti Lege Papiâ præſtant. Quod ius à Lacedæmoniis tranſlatum videtur. Auctor enim eſt Ariſtot. 1. *Politic.* 9. apud Lacedæmonios legem fuiſſe τὸν μὲν γεννήσαντα υἱοὺς τέτταρας ἀτελῆ εἶναι πάντων. ¶ At Ælianus in numero liberorum variat. 6. *Var.* 6. τὸν παρασχόμενον (inquit) υἱοὺς πέντε πασῶν τῶν λειτουργιῶν ἀφεῖσθαι.

[g] Pertinet itaque lex *vn. C. Theod. de his qui numero liberorum* ſeu *l.vlt. Cod. Iuſtinian.eod.* ad prouincias.

nerum

nerum [h] perſonalium immunitatem habeto.

IX. de IVRE QVIRITIVM ob liberos conſequendo.

Latinus [a] cui filius filiáue natus natáve, & ANNICVLVS [b] anniculáve factus factáve erit [c]: At Latina, ſi TER ENIXA [c] fuerit, ius Quiritium conſequuntor.

X. de OPERARVM liberatione ob liberos conſequenda.

QVI [a] LIBERTINVS DVOS PLVRESVE A SE GENITOS NATASVE IN SVA POTESTATE HABEBIT, (PRAETER EVM, QVI ARTEM LVDICRAM FECERIT, QVIVE OPERAS SVAS VT CVM BESTIIS PVGNARET, LOCARIT,) NE

[h] Non onerum *l.1. C. de his qui numero liberorum*, id eſt, munerum perſonalium, non onerum patrimonialium *l.2.§.4. l.11.ff. de vacat. & excuſ. mun.* Igitur & tutelæ. vide *princ.Inſt.de excuſ.tut.*

¶ [a] Lege Iuniâ Norbanâ immutatum caput hoc poſteà, vt oſtendit Vlpian. *fragm.tit.3.§.3.* CAP. IX.

[b] *Anniculus* hoc capite quis? v. Paulum lib. 2. (nam ita reponendum videtur loco tertio,) *in l.132. ff. de V.S.* & *l. 134.eod.*

[c] *Ter enixa* quæ? v. Paulum d.lib.2. l. 137. *ff. de V.S.* Vlpian. tamen SCto. ius hoc tribuit, *fragm. tit. 3. §. 1.* At quid ſi Latinæ mortuæ tertius exectus eſt? Ter enixa vel peperiſſe (idem enim eſt) Latina non intelligetur. Paulus lib.2. *l.132.§.1.ff.de V.S.*

¶ [a] Extat hoc Legis Iuliæ de Maritandis ordinibus caput apud Paulum d.lib.2. *in l.37. ff. de operis libertorum.* qui id in eâ leg. explicat. Meminit eius & Alexander Imp. *in l.6. in fin.C. de operis libertorum.* CAP X.

QVIS

QVIS EORVM DONI, MVNERIS, ALIVDVE QVICQVAM LIBERTATIS CAVSA PATRONO, PATRONAE LIBERISVE EORVM, DE QVIBVS IVRAVERIT VEL PROMISERIT, OBLIGASTVSVE ERIT, DARE, FACERE, PRAESTARE DEBETO. SED ETSI NON EODEM TEMPORE DVOS IN POTESTATE VEL VNVM QVINQVENNEM [b] HABEBIT, OPERARVM OBLIGATIONE LIBERATOR.

XI. de TVTELA liberatione fœminis ob liberos contingenda.

INgenua [a] trium liberorum iure, legitimâ Tutelâ: Libertina [b], quatuor liberorum iure tutelâ patroni liberantor: Ideóque iam abſque tutorum auctoritate teſtari [c] eis, reſque ſuas adminiſtrare [d] liceto: Eiſ-

[b] vide Notas.

¶ [a] vide Plutarchum *in vita Numæ p.*121. & auctorem incertum *Fragmenti, quod ex Doſithei Grammatica deſcriptum eſt.* Cap. II.

[b] Vlpianus *fragm. tit.* 29. §. 3.

[c] Vlpianus & Plutarchus *dictis locis.*

[d] Plutarchus *d. loco.* Quanquam de hac clauſula valde dubitari poſſet, propter *legem* 2. *ff. de minorib.* verùm reſponderi poteſt, hanc *l.* 2. eſſe de minorum cura, hoc caput de muliebri tutela iam maiorum 25. annis.

Rr

que *quibus quid ita datum legatúmve erit, eam pecuniam ſine fraude ſua capere liceto.

XII. de DECIMIS. VIro & vxori inter ſe matrimonij nomine Decimam [a] capere [b] ius eſto: Si ex alio matrimonio liberos ſuperſtites habebunt, totidem decimas pro numero li- LIB. IV. VLPIANI & TERENTII CLEMENT.

* Mutuatus ſum hanc clauſulam ex L. Falcidiâ, quæ extat *l.1.ff.ad L. Falcid.* quam & hîc inſertam fuiſſe exiſtimo: certè, ſuadet, quod *de fraudis* appellatione Vlpianus lib.3. *in l.131.ff.de V.S.* tractat. Eodem pertinere videtur ex Terent. Clem. lib.3. *lex* 52. *de legat*. 2.

¶ [a] *Decimarias leges* has vnus Vlpianus *fragm. tit.* 15. exequitur: Earum meminit *lex* 2. *C. Theod. de iure liber.* & Thalelæus *lib.45. βασιλ. tit.5.ad l. vn. ff. vnde vir & vxor. p.* 47. Ad eas etiam pertinet quod TERENTIVS CLEMENS LIB. IV. *in l. 72.ff. de hæredib. inſtit. l. 6.ff. de vulgari. l. 67. ff. ad L. Falcid.* tractat. Ideóque coniugis defuncti bona æſtimanda erant. Paulus lib. 2. *in l. 63. ff. ad L. Falcid.* & Vlpianus lib.1. [χε. 3.] *l.62.d.t.* CAP. XII.

[b] *Capere* quid eſt in lege Decimaria? Quocunque titulo capere; vtputa, Mortis cauſa capionis titulo. Marcellus lib. 1. *l.38. ff.de mort. cauſ. donat.* Terentius Clemens lib.5. [χε. 4.] *l. 25. ff. de donat.inter virum: Dotis etiam* immodicæ titulo, vt in ſpecie: *l.2.C.Theod. de inoffic. dotibus.* de qua vide NOTAS. Donationis inter viuos, quæ morte confirmatur, titulo, *l. 1. C. Theod. de bonis proſcriptorum.*

berorum.

berorum accipiunto. Communis filius [c] filiáve poſt nonum [d] diem amiſſus [e] amiſſáve vnam decimam adiicito: Duo poſt nonum diem amiſſi, duas decimas adiiciunto. Præter decimam, vſumfructum tertiæ partis bonorum eis capere ius eſto; & quotcunq; liberos habebunt eiuſdem partis proprietatem. Hoc amplius, mulieri præter decimam dotem [f] ſibi legatam petere ius eſto.

[c] *Filius* quis in hac lege decimaria? Portentoſus etiam. Vlpian. lib. 4. *l.135.ff.de V. S.* (Quod in SCto. Tertull. diuerſum. *l. non ſunt liberi. ff. de ſtat. hom.* & Paul. 4. *Sent.*9.§.1.) Apud hoſtes item ſuſceptus & poſtliminio reuerſus, Vlpian. d. lib. 4. *l.4.ff.de captiu.* In ſeruitute quoque quæſitus & in poteſtatem beneficio populi(ſeu principis) redactus. Vlpian. d. lib. 4. *l.46. ff.de adopt.* & *l.* 209. *ff. de R. I.* Non etiam continuò qui ali iuſſus eſt. Vlp.d.lib.4. *l.*10.*ff.de his qui ſui.*

[d] Nonum] v. Merill.2.*obſ.*33.

[e] *Amiſſus* dici quis poteſt? v. Vlpian. d. lib.4. *l.*209. *de R. I. & fortè etiam l.* 208. *eod. tit.* quæ eſt ex lib.3. Pauli.

[f] *Dos relegata* extra rationem legis Papiæ decimariæ eſt: quinimo, & vice dotis legatum. Terentius Clemens d. lib. 4. *l.* 53. *ff. de legat.* 2.

XIII. de SOLIDI CAPACITATE. inter virum & vxorem.

VIr * & vxor [a] ſolidum inter ſe capiunto, ſi vterq; vel alteruter nondum eius ætatis ſit quæ liberos exigit: Item, ſi vtrique H. L *. finitos annos in matrimonio exceſſerint: Item, ſi cognati inter ſe coierint, vſque ad ſextum gradum: * id eſt. hac lege.

Item, ſi filium [b] filiámve communem habeant: aut quatuordecim annorum filium vel filiam duodecim * amiſerint: vel ſi *duos trimos* [c]: vel ſi tres poſt nonũ diẽ amiſerint, intra annũ tamen & ſex menſes: Etiã vnus

* v Merill: obſ. 33. in fin.

¶ * Hoc caput deſumptum nobis ex Vlpiani *fragm. tit. de ſolidi capac. inter vir. & vxorem* 16. Cæterùm huiuſce legis vacationem nauiculariis Orientis Conſtantinopolim annonam ſubuehentibus Conſtantinus primùm conceſſit. *l.7.C.Theod. de nauic.* At abrogatum poſteà caput hoc & ſuperius ſeu Lex decimaria penitùs à Theodoſio iuniore *d. l. 2. C. Theod. de iur. liberor.* (vnde deſumpta. *l. 2. C. Iuſtin. de infirm. pœn. cœlib.*) cuius legis mentio fit etiam, *l. vlt. C. Theod. de legitim. hæred.* CAP. XIII.

¶ [a] Duûm menſium coniuges arg. *l.*19. *Cod. de legatis.* vide Cuiacium *lib.*18. *obſ. c.*9.

[b] Interuenientibus itaque liberis (vt legendum in *l.* 7. *C. Theod. de nauicul.*) vir & vxor ſolidum inter ſe capiebant.

[c] Duos trimos vid. Cuiacium lib.19. obſ. c. vlt.

cuiuſ-

cuiuſcunque ætatis impubes amiſſus, ſolidi capiendi ius præſtato. Item, ſi poſt mortem viri intra [d] X. menſes ex eo [e] pepererit, ſolidum ex bonis eius capito. Item, ſi ius communium liberorum à populo [f] impetrauerint, ſolidum inter ſe capiunto.

XIV. de SOLIDI CAPACITATE ex aliorum teſtamentis ob liberos.

EX aliorum teſtamentis pater ſolitarius [a] ſolidum capito.

Fœmina Ingenua, ſi tres [b] liberos habeat:

d v. Vlpianum lib. 4. *in l.*133. *ff.d.V.S.*

e Quid ſi, *ex alio* nominatim, coniux teſtamento dixerit? v. Terent. Clemen. d. lib. 4. *l.* 62. *ff. de condit. & demonſt.*

f *Liberorum communium ius* populus tribuebat, v. Dion. lib. 55. poſteà Princeps: Ideò Vlpianus, *fragm. tit.* 16. §. 1. pro *populo*, *principem* ſubſtituit.

¶ a *Solitarius pater* ſolidum ex teſtamento capit. v. Iuuenal. *Satyra* 9. *Solitarius pater*, id eſt, vnicum filium filiámve habens. Et huc pertinet titulus, inter Vlpiani *fragm. de cœlibe, orbo, & ſolitario patre.* Huc etiam reuocari poſſunt, quæ ex Vlpiani lib. 4. ad ſuperius caput *de filio* notaui. CAP. XIV.

b *Trium liberorum mater* ſolidum ex teſtamento capit. v. Dionem *lib.* 55. *p.* 629. *& lib.* 56. *p.* 662. *&* 667. *& l.* 8. 9. *C. Theod. de bonis proſcriptor.*

Libertina ſi quatuor, ſolidum ex teſtamento capiunto.

K. XV. de PARENTIBVS liberos elocare, & dotare cogendis.

QVi liberos [a], quos in poteſtate habent [b], iniuriâ prohibuerint vxores ducere vel nubere, vel qui dotem dare nolunt, in matrimonium GENERO NVRVIVE [c] collocare, & dotare per Prætorem Vrbanum [d] coguntor. LIB. V. VLP. & TER. CLEM.

¶ [a] Caput hoc triceſimum [*vel*. decimum] quintum Legis Iuliæ fuiſſe docet Marcianus, idque memorat idem *in l. 19. ff. de ritu nupt.* CAP. XV.

[b] *Elocandi dotandiq́; liberos onus* ad patrem pertinet; *Liberos*, inquam, adoptiuos etiam, non in adoptionem datos: Paulus lib. 3. *l. onera* 45. *ff. de adoptionib.* Item, nepotes ex maſculis liberis, non etiam ex filiabus. Marcellus lib. 1. *l.* 8. *ff. de agnoſc. & alend. lib.* Eſt enim, (vt Solon dicebat,) filia ἀλλότριον κτῆμα.

[c] De hac *Generi & Nurus* appellatione. v. VLPIANVM LIB. V. *in l.* 6. *ff. de gradib. & l.* 136. *ff. de V. S.* Gaium lib. 4. *l.* 5. *ff. de teſtibus.*

[d] *Parentes liberos elocare*, dotare, Lege Papia à prætore vrbano coguntur. At vt in prouinciis idem per Proconſules, Præſideſque fieret, à D. Seuero conſtitutum poſteà fuit. *d. l.* 19. & SCto. confirmatum. argu. Vlpiani *fragm. tit.* 11. §. 20.

Si pa-

XVI. de IVREIVRANDO cœlibatus libertis impoſito remittendo.

SI patronus [a] Iuſiurandum in hoc liberto impoſuerit, ne vxorem ducat, aut Libertæ ne nubat, iuſiurandum permittitor *, nuptiáſque contrahendi ex H. L*. Liberto libertæque ius & poteſtas eſto.

* al. remittitor. v. Notas.
* id eſt. ex hac lege.

XVII. de CONDITIONE cœlibatus & viduitatis remittenda.

SI qui [a] Cœlibatus aut Viduitatis [b] conditionem hæredi legatarióve iniunxerit, hæres legatariúsve ea conditione liberi ſunto: neque eò minùs DELATAM HAEREDITATEM [c] legatúmve ex H. L.* conſequuntor.

* id eſt. ex hac lege.

¶ [a] Terentius Clemens lib. 5. *l.31. ff. qui & à quibus manumiſſis*. Paulus *l.6. in fin. ff. de iur. patron*. At *patronus* quis hoc capite habendus? v. Vlpian. d.lib.5. *l.14. ff. de iur. patronat*. CAP. XVI.

¶ [a] De *Cœlibatus & Viduitatis conditione* Lege Papiâ remiſsâ agunt Terentius Clemens lib. 5. *l.64. ff. de condit. & demonſtr*. Gaius lib.3. *l.63. ff. d. tit*. Huc pertinet etiam §. *vlt. l.62. eod. tit*. Sed & *l.92. §.2. & l.* 74. 79. *eod. tit.* & Paulus 3. *ſent*.4. Quibus locis *Legis* appellatio de *Lege Iuliâ* accipienda. CAP. XVII.

[b] *Viduitatis indictæ remittendæ ius* SCto. & cautione Muciana adhibita, reſtrictum poſteà fuit: Idque eſt, quod *Lex Iulia Miſcella* dicitur, *Cod. de indict. viduitat. & Nouella 22. cap.43. & Græcis ad l. vlt. ff. de ſtatuliberis*. Verùm de Lege Iulia Miſcella fuſiùs in Notis.

[c] *Hæreditas delata* quæ? Hæc verba explicat Terentius Clemens d.lib.5. *in l.151. ff. de V. S.*

XVIII. de ABSENTIA mariti pœnienda

¶ LIB. VI. VLPIANI & TERENTII CLEM.

SI vir commodi ſui cauſa abſit [a], ex bonis vxoris ſuæ ſolidum ne capito : At ſi ſine detrectatione Reipublicæ cauſa aberit [b], & donec abeſt, & intra annum poſtquam abeſſe deſierit, libera inter virum & vxorem teſtamenti factio eſto.

XIX de INDVLGENTIA populi.

SI cui populus [a] prohibitas H.L. nuptias contrahere permiſerit, nuptiæ legitimæ ſunto : néve quid ei, qui huiuſcemodi nuptias contraxerit, fraudi ignominiæve eſto.

¶ [a] *Abſens* commodi ſui cauſâ maritus ex bonis vxoris ſolidum non capit : Ideò, qui diu ab vxoribus ſuis commodi ſui cauſâ aberant, abſfuturíve erant, ius liberorum à Principe petebant, vt docet elegans Martialis locus & iocus. *lib*. 8. *epigram*. 31. CAP. XVIII.

[b] VLPIANVS LIB. VI. *l*. 36. 38. *ff. ex quibus cauſ. maior.* & Paul. lib. 3. *l*. 35. 37. *d. tit*. Vlpian. *fragm. tit*. 16. §. 1. Quod *ſine detrectatione*, addidi, in eo ſeptimum Legis Iuliæ de adulteriis, caput imitatus ſum, quod extat *in l*. 15. *ff. de adulter.*

¶ [a] *Indulgentiæ* ſimilis à populo per SCtum. factæ exemplum elegans extat apud Liuium *lib*. 39. vbi de Feceniâ Hiſpalâ Libertinâ. ¶ Verùm, indulgentiæ ſuæ Principes id poſteà fecêre. vide Vlpian. d. lib. 6. *l*. 31. *ff de ritu nupt*.

Fundum

XX. de FVNDO DOTALI.

FVndum dotalem [a] Italicum [b], maritus inuitâ vxore ne alienato; néve conſentiente eâ obligato. [a] LIB. VII. VLP. & TER. CLEM.

XXI. de DISCIDII, id eſt, diuortii modo & pœnis.

SOluto [a] * citra culpam vxoris * matrimonio, vir quidquid ex vxoris * eiúſve * libertorum bonis ad EVM PERVENIT, AVT DOLO MALO EIVS FACTVM ERIT, QVO MINVS AD EVM PERVENIRET, tam ipſe quàm hæres eius, QVANTA PECVNIA ERIT, TANTAM PECVNIAM vxori DATO.

XXII. de DOTIS repetitione & retentionibus, vt exiſtimo.

a

. . . .

¶ [a] v. Marcianum Capellam *fine libri* 2. CAP. XX.

[b] Vide Gaium lib. 6. *in l.* 7 *ff. de cenſibus.*

¶ [a] De *Diſcidij* ſeu *diuortij* pœnis actum hac Lege Papia fuiſſe, oſtendere videtur Paulus lib. 3. *in l.* 8. *in fin. ff. de capt.* De Diuortio etiam agit Marcellus lib. 3. *in l.* 33. *ff. de ritu nupt.* Suetonius quoque *cap.* 34. docet Octauium *diuortiis modum* Lege Iuliâ impoſuiſſe. Eodèm refero ex Vlpiani lib. 7. *l. ædificia* 139. *ff. de V. S.* & Gaij lib. 6. *l.* 7. *ff. de cenſibus de Iure Italico.* CAP. XXI.

¶ [a] De hoc capite vide VLPIANVM LIB. VII. *l.* 64 *ff. ſolut. matrim.* CAP. XXII.

Sſ

XXIII. de pœnis cœlibum & orborũ. Cœlibes[a], niſi intrà centum dies huic Legi paruerint, neque HAEREDITATEM [b], neque LEGATVM [c] teſtamento relictum capiunto [d]. ¶ LIB. VIII. VLP. & TER. CLEM.

¶ [a] Commune hoc, *de cœlibum pœnis*, caput eſt, τοῖς τε ἀγάμοις ἢ ταῖς ἀνάνδροις, vt Dio *lib*. 54. docet, i. tam viris quàm fœminis, Sozomenus, lib. 1. c. 9. De hâc porrò cœlibatus pœnâ, v. Vlpian. *fragm. tit*. 17. *& tit*. 22. §. 3. Tertullia. *de Monogamiâ, ſub fin*. Dionem *lib*. 54. Auctorem *Panegyrici dicti Maximiano & Conſtantino:* Alluſit etiam Plutarch. περὶ φιλοστοργίας. ¶ Sublatæ tandem Cœlibatus & orbitatis pœnæ à Conſtantino M. Sozomeno teſte *d. loco. & l. vn. C. Theod. de infirm. pœn. cœlib*. Falſa proinde inſcriptio *legis* 1. *Cod. Iuſtin. eod*. CAP. XXIII.

[b] *Hæreditatem* cælebs capere non poteſt: Hæreditatem, inquam, neque bonorum poſſeſſionem Paulus lib. 4. *in l*. 138. *ff. de V. S.*

[c] *Legatum* cœlebs capere non poteſt; *Legati* autem appellatione hîc fideicommiſſum quoque, vt & mortis cauſa donatio continentur. Paulus d. lib. 4. *l*. 87. *ff. de Legatis*. 3.

[d] Capeſſere dixit Conſtantinus M. *l. vn. C. Theod. de infirm. pœn. cæl.* Neque per ſe, neque per filium. vide VLPIANVM LIB. VIII. *in l*. 3. *ff. de caſtrenſ. peculio*.

Si qui

Si qui Coniugum, maſculus [e] vltra XXV[f]. annum: Fœmina, vltra XX. orbi erunt, ſemiſſem [g] relictorum tantùm capiunto. At quò minùs [h] Cœlibes Orbique, qui genere proximi erunt vſque ad ſextum gradum [i], relictum iure antiquo capere poſſint [k], E. * H.L.N.R.

* id eſt. eius hac lege nihil rogatur. Solennis autem hæc formula in legibus fuit cum quid exceptum vellent. vt ex Cicerone, Frontino, Valerio Probo, notiſſimum iam eſt.

[e] *Liberis ſuſcipiendis* ætas hæc præfinita fuit: v. Vlpianum *fragm. tit.* 16. §. 1. Lege Papiâ. vid. Tertullianum *Apologetico. cap.* 4. At Sozomenus hanc ætatis definitionem ad nuptias tranſtulit, *lib.* 1. *c.* 9. Non aliter quàm Euſebius 4. *de vita Conſtantini, c.* 26. cœlibes cum orbis confundit. v. quæ in Notis dicam.

[f] Seuerus Imp. (laxiore tempore orbis dato) huic capiti derogauit, vt ex Tertulliani *Apolog. cap.* 4. conſtat.

[g] Hûc pertinet, quod de his *qui ſolidum capere non poſſunt*, & de relicto in tempus liberorum tractat Vlpian. d. lib. 8. in *l.* 51. *ff. de Legat.* 2. *l.* 61. *ff. de condit. & demonſtrat. l.* 36. *ff. de mort. cauſ. donat. l.* 141. *ff. de V. S.* & Tertullianus, *de monogamiâ ſub fin.*

[h] v. Sozomenum *lib.* 1. *c.* 9.

[i] *Arg.* §. *vlt. Inſtitut. de ſucceſſ. coẓnat.* & legis decimariæ ſuprà, quæ extat apud Vlpianum *tit.* 16. §. 1.

[k] Niſi eum à quo hæres inſtitutus eſt, necaſſe ſeu occidiſſe conuictus fuerit. Vlpianus lib. 8. *in l.* 15. *ff. ad L. Corn. de Sicariis.* Exemplum ſimile, *in l. cùm ratio.* 8. *in fin. ff. de bonis damnator.*

XXIV. de LIBERTO Centenario minore.

In bonis Liberti[a] Centenario[b] minoris, patronus, patronique liberi maſculi, ſi Libertus liberos non habebit, ius antiquum habento: ſi liberos[c] habebit, ius nullum in bonis liberti habento. ¶ LIB. IX. VLP. & TERENT. CLEM.

XXV. de CENTENARIO Liberto.

In Centenarij[a] liberti bonis, qui vnum duóſve liberos habebit, ſiue is teſtamento facto, ſiue inteſtato decedat, patrono ¶ LIB. X VLP. & TER. CLEM.

¶ [a] *Libertus* quis hic? Qui ius aureorum annulorum impetrauit. VLPIANVS (malè in quibuſdam Codicibus Paulo lex ea tribuitur) LIB. IX. *in l. 5. ff. de iure aureor. annul.* CAP. XXIV.

[b] *Centenarius* libertus quis? Qui inſtitutis actionibus Centenarius fieri poteſt. Vlpian. d. lib. 9. *in l. 143. ff. de V. S.* deducto autem priùs ære alieno Centenarius libertus æſtimatur: Terent. Clem. lib. 9. *l. 24. ff. qui & à quib. man.*

[c] ¶ *Liberos habere* libertus hoc capite quis dicendus? Qui vel vnum filium habet, Gaius lib. 8. *l. 148. ff. de V. S.* Quid ſi autem filius hæreditatem patris omiſit? v. Terentium Clementem d. lib. 9. *in l. 38. in fin. ff. de bonis libertor.* & Gaium lib. 8. *in l. 4. ff. de bonor. poſſeſſ.*

¶ [a] v. VLPIANVM LIB. X. *in l. 16. ff. de iure patronatus & l. 13. ff. ſi quid in fraud. patron.* quæ lex Paulo malè tribuitur. v. *& Inſtin. §. poſteà. Inſtit. de ſucceſſ. libert.* CAP. XXV.

patro-

patroníque liberis maſculis [b] VIRILIS [c] pars ſeruator: ſi tres liberos habebit, patronus patroníque liberi maſculi nihil iuris in bonis liberti habento.

XXVI. de FILIA PATRONI. PATRONI FILIA [a] ſi ius trium liberorum habebit, eadem iura in bonis Liberti paterni, quæ & ipſe patronus, patroníque filij ex edicto Prætoris habent [b], habeto.

XXVII. de LIBERTÆ bonis. IN bonis Libertæ [a], etiam quatuor liberorum iure ſubnixæ, pro numero liberorum ¶ LIB. XI. VLP. & TER. CLEM.

[b] Excipe caſum, quem Vlpian. d.lib.10. tractat. in *l.* 11.*ff. de iure patronatus.*

[c] *Virilis* pars quæ hoc capite? Quandoque tota hæreditas. Vlpian. d. lib. 10. in *l.* 145. *ff. de V. S.* In caſibus videlicet, quos Gaius (iam lib. 8. ad ſuperius caput ſcribens) enumerauit *in d. l.* 4. *ff. de bonor. poſſeſſ.* Simile etiam exemplum. v. apud eund. Gaium lib. 9. *l.* 150 *ff. de V. S.*

¶ [a] De hoc capite v. Terentium Clementem lib.10. *in l.* 39 *ff. de bonis libertor.* & Vlpian. *in fragm. tit. vlt* §. 5. *Patroni* autem *filia* hîc eſt, & quæ in adoptiua familia eſt *d. l.* 39. CAP. XXVI.

[b] Quod ſit hoc ius, notum *ex princ. Inſtitut. de ſucceſſ. libertor.*

¶ [a] Vlpianus *fragm. tit. vlt.* §. 3. CAP. XXVII.

libertæ, mortis eius tempore[b] ſuperſtitum, VIRILIS pars patrono patroníque liberis maſculis debetor.

XXVIII. de PATRONA & patronæ liberis.

Patrona[a] Ingenua, duobus liberis honorata: Libertina, tribus idem ius quod patronus ex edicto Prætoris[b] habet, habento.

Liberi[c] quoque Ingenuæ Patronæ trium liberorum iure honoratæ, idem ius habento.

[b] *Mortis libertæ* tempore ſuperſtes quis? vide TERENTIVM CLEMENTEM LIB. XI. *l.153. ff. de V.S.*

¶ [a] Vlpianus *fragm. tit. vlt.* §.6.

[b] Vide Iuſtinianum *in pr. Inſtit. de ſucceſſ. libert.*

[c] Vlpianus *fragm. tit. vlt.* §. *vlt.*

CAPITA

CAPITA LEGIS IVLIÆ

CADVCARIÆ, ſeu de CADVCIS ÆRARIO DEFERENDIS.

XXIX. de CADVCIS, hæredibus deferendis.

SI quæ hæreditas, ſi quod Legatum poſt hanc Legem Caducum erit, hæredibus ampliùs ne defertor: Extrà quàm [a], ſi qui teſtamento facto decedat, iſque liberos [*] ſuos * [b] hæredes parentéſve habebit: Liberi namque parenteſque vſque ad tertium gradum hæredes inſtituti [c] ¶ LIB. XII. VLPIANI & TER. CLEM.

¶ [a] *Caducam* partem hæredes nonnulli Lege Papiâ capere poſſunt, vt docuit iam Gaius li.13. in *l.5. in fin. ff. de vulgari.* vtputa, *Liberis parentibus* ad tertium vſque gradum hæredibus inſtitutis caduca Lege Papiâ deferuntur, ſeu relinquuntur. Vlp. *fragm. tit.* 18. *& Inſt. l. vn. in fin. pr. C. de caduc. toll.*

[b] *Sui hæredes* qui? Matri liberi non ſunt ſui hæredes. Gaius lib.10. *l.17. ff. de ſuis & legit.* Ideò, ad eos non hæc, verùm ſequens, exceptio pertinet.

[c] *Hæredes inſtituti* liberi caduca capiunt; at non exhæredati, v. TERENTIVM CLEMENTEM LIB. XI. in *l. 40. ff. de bonis libert.*

quod [d] quis ex eo teſtamento non capiet, iure antiquo [e] capiunto.

Item [f] ſi alij quicunque [g] hæredes inſtituti liberos [h] habebunt, caducum [i] ex eo teſtamento jure antiquo pariter vindicanto.

Item [k], ea quæ ab initio deficient, & pro

[d] Siue hæreditatis pars à cohærede deficiat, ſiue legatum: veluti, ſi libertus vni filiorum adſignatus fuit. Terentius Clemens d. libro 12. *in l. 10. ff. de adſignat. libert.*

[e] Hoc, *Ius Antiquum* eſt, cuius meminit Vlpianus *fragm. tit.* 1. §. 19. *tit.* 17. §. 2. *& tit.* 18. & Celſus *in l. pater meus* 29. *in fin. ff. de legat.* 2. & Iuſtin. *in fin. princ, l. vn. C. de Caducis tollend.*

[f] *Liberos habens* quilibet inſtitutus caduca capit, Iuuenalis *Satyra* 9. *v.* 88. & Vlpian. *fragm. tit.* 25. §. *penult.*

[g] *Quicunque hæredes*, id eſt extranei; quo numero eſt filius à matre inſtitutus, quod ad ſuperiorem exceptionem iam notatum.

[h] *Liberos habet* hoc capite, qui vel vnum filium filiámve habet, Gaius lib. 10. *in l.* 149. *ff. de V. S.*

[i] Siue hæreditatis pars deficiat, ſiue legatum.

[k] *Quæ non pro ſcriptis habentur* Lege Papiâ apud hæredem remanent, Iuſtin. *l. vn.* §. *& cum triplici*, *&* §. *in primo.* 3. *C. de Caducis tollend.*

non

non ſcripto [l] inutiliáve erunt, vel in quibus teſtator voluntatem ſuam poſteà mutauerit [m], ij à quibus ea relicta erunt, antiquo iure capiunto.

XXX. de CADVCORVM cauſis iiſque populo deferendis. 1

Superioribus perſonis & cauſis ceſſantibus, cuicunque priuato homini [a] delata hære- ¶LIB. XIII. VLPIANI & TERENTII CLEMENT.

[l] *Pro non ſcriptis* quæ? puta, ſi is cui legabatur, teſtamenti facti tempore in rebus humanis non erat: vel captiuus apud hoſtes erat neque poſteà reuerſus fuit, Vlpian. lib. 13. *l. 4. ff. de his quæ pro non ſcriptis:* Item, captatoriæ inſtitutiones ex SCto. non ex L. Papiâ (quod vir doctus prodidit) Paulus lib. 5. *l. 71. ff. de hæredib. inſtituend.*

[m] *Mutata teſtatoris voluntas* quando dici poteſt? Si, cùm debitum ſibi legaſſet, debitorem poſteà quomodocunque liberauerit, Terentius Clemens, d. lib. 12. *l. 21. ff. de liberat. legat.* vel, ſi legatum nominatim ademerit aut tranſtulerit poſteà, Paulus d. lib. 5. *in l. 88. ff. de legatis* 3.

¶ [a] *Hominis* appellatione tàm fœmina, quàm maſculus in hâc lege Caducariâ continetur. Gaius, d. lib. 10. *l. hominis* 152. *ff. d. V.S.* vt in homicidij crimine. Euſtathius, ad Iliados XXIII. *ἀνδροφόνος ὁ ἁπλῶς ἄνθρωπον ἀναιρῶν εἴτε παῖς εἴη ὁ πεσὼν εἴτε ἀκμαῖος, εἴτε καὶ γυνή*: Item hâc vniuerſali *cuiuſcumque hominis* enunciatione & Auguſta continetur: neque enim caducariis legibus Auguſta ſoluta erat. Solus Mauricianus lib. 2. *l. 57. ff. de legat. 2.* Princeps Caducariis legibus his ſolutus erat, VLPIANVS LIB. XIII. *l. princeps. 31. ff. de legibus.*

ditas legatúmve, & ex ſequentibus cauſis caducum caducáve erit, populo [b] defertor.

Si [c] viuo teſtatore poſt teſtamentum conditum hæres legatariúſve decedat, conditióve deficiat [d], relictum in cauſa caduci eſto, & quaſi caducum populo defertor.

Item, ſi [e] hæres pro parte [f], legatariúſve, quibus purè vel in diem certum hæreditas legatúmve relictum erit, poſt mor-

[b] *Populo* Caduca Lege Papiâ deferuntur. Vlpian. *fragm. tit.* 28. §. 7. Tacitus *lib.* 3. *Annal.* Poſteà, ex Conſtitutione Antonini fiſco caduca delata ſunt, vt oſtendit Vlpian. *fragm. tit.* 17. §. 1. ſecundum quod ius accipienda eſt, *l.* 96. §. 1. *ff. de leg.* 1.

[c] *Quaſi caduca* Lege Papiâ populo deferuntur. Iuſtin. *l. vn.* §. *& cum triplici* 2. *&* §. *pro ſecundo* 4. *C. de caduc. tollend.*

[d] *Deficit conditio* viuo teſtatore, ſi hæres legatariúſve ante conditionis euentum viuo teſtatore pœnæ ſeruus factus, Vlpian. d. lib. 13. *d. l.* 59. §. 2. aut aliter, capite diminutus fuerit, Mauricianus lib. 2. *in l.* 23 *ff. de vſufr. leg.* de qua *l. v. Cuiacium* 14. Obſer. 17.

[e] Vide *l. vn.* §. 2. *in fi. C. de Caduc. tollend.*

[f] Aliud, ſi ſolus ſeu ex aſſe hæres ſit. v. Paul. d. lib. 5. *in l.* 68. *&* 80. *ff. de acquir. hær.*

tem

tem [g] teſtatoris ante Apertas [h] teſtamenti tabulas decedat [i], vel peregre [k] fiat, hæreditatis pars ea legatúmve caduca ſunto, populóque deferuntor.

[g] Quid ſi conditi teſtamenti tempore captiuus apud hoſtes hæres legatariúſve fuerit, deinde poſt mortem teſtatoris apud hoſtes deceſſerit? Relictum non pro caduco, ſed pro non ſcripto erit, propter fictionem videlicet Legis Corneliæ, Vlpian. d. lib. 13. *l. 4. ff. de his quæ pro non ſcript.*

[h] *Ab Apertis tantùm tabulis* ex L. Papiâ ius & dies capiendæ hæreditatis legatique cedit. Vlpian. *fragm. tit.* 24. §. *pen.* & Iuſtinianus *d. l. vn.* §. *cum igitur.* 1. *C. de caduc. toll.* vide quoque Gaium lib. 11. *l* 11. *ff. quemad. teſtam. aper.* & Vlpianum, d. lib. 13. *l.* 10. *&* 11. *d. tit.* & Terentium Clementem lib. 13. [ſic 3ę non 3.] *in l.* 52. *ff. de legat.* 2. Paulum lib. 5. *l.* 80. *ff. de acquir. hæred.* Ideò, Regula Catoniana ad hanc legem non pertinet. Paulus lib. 5. *l.* 28. *ff. de legib. iunct. l. vlt. ff. de Regul. Caton.* Sunt tamen certi caſus, in quibus ne quidem ab apertis tabulis hæreditatis capiendæ ius eſt, vt puta ex SCto Silaniano: vide Gaium lib. 11. *l.* 14. *ff. de iure fiſci.* Item, vſusfructus & vſus: quod in ſeruitutibus ſecus eſt, vid. Vlpianum dicto libro 13. *l.* 7. *ff. de ſeruit.*

[i] V. Vlpianum d. lib. 13. *l.* 81. *ff. de acquir. hæred.*

[k] Vlpianus *fragm. tit.* 17.

Item, ſi [l] plus quàm ex H. L. licebit, relictum erit, caducum eſto: populoq; vindicator.

Item, ſi [m] hæres legatariúſve poſt mortem teſtatoris ante euentum conditionis deficiat, hæreditas legatúmve caduca ſunto, populoque deferuntor.

XXXI. de EREPTITIIS populo vindicandis. Si [a] velut indigno hęreditas Legatúmve ereptum erit, populo vindicator. ¶ LIB. XIV. VLP. & TER. CLEM.

l *Plus quàm per Legem Pap. licet* relictum, caducum fit; veluti, ſi Coniugi à coniuge vltra modum legis decimariæ relictum fuerit: Item, ſi Cœlibi quidpiam relictum fuerit: vel vltra dimidium relicti Orbus capere velit. Quò ſpectat è Terentij Clementis lib. 13. *l.*54. *ff. de legat.*2. & ex Vlpiani d. lib. 13. *l.*64. *ff. ad Legem Falcid.* & ex Gaij lib. 12. *l.*55. *de legat.*2. vide Vlpian. *fragm. tit.* 17.

m *Conditio* poſt mortem teſtatoris ſi deficiat, relictum caducum fit ex L. Papia. v. Iuſtin. *l. vn.* §. *ſin autem.* 7. *C. de cad. toll.* Vlpian. dict. lib. 13. *l.* 59. *ff. de cond. & demonſt.* Gaium lib. 13. *l.* 69. *ff. d. tit. & l.* 35. *ff. de ſtatulib.*

¶ a *Ereptitia* quoque populo (poſteà, fiſco) adquirebantur. Iuſtin. *l. vnic.* §. *quæ autem.* 12. *C. de caduc. tollend.* Vlpian. lib. 14. *l.* 9. §. 2. *ff. de his quæ vt indig.* Imò & hæredibus quandoque, vt docet Vlpian. *fragment. tit.* 19. 16. *& Iuſtinianus d.* §. 12.

Si

XXXII. de VACANTIBVS bonis populo deferendis.

Si ante aditam hæreditatem [a], legatúmve agnitum hæres [b] vel legatarius [c] decedat, hæreditas legatúmve, ceu vacantia, populo vindicantor. ¶ LIB. XV. VLP. & TER. CLEM.

Item, ſi hæres legatariúſve, ius ſuum omittat [d] repudiétve, hæreditas legatúmve, ceu vacantia, populo vindicantor, neque hæredibus eorum deferuntor.

¶ [a] *Non adita hareditas*, vel non agnitum legatum, ceu vacantia, ex L. Papiâ populo deferuntur. v. Iuſtin. *l. vn.* §. *in nouiſſimo* 5. *v. hareditatem C. de cad. toll.*

[b] *Non adita hareditas* ex L. Papia non tranſmittitur: ſuus hæres tantùm excipitur, Gaius lib. 13. *l. in ſuis* 14. *ff. de ſuis & legit. v. & d.* 3.5.

[c] *Vindicationis* legatum excipe, de quo v. Paulum *lib.* 3. *ſent. tit.* 6. §. 7. v. & TERENTIVM CLEMENTEM LIB. XV. *leg.* 16. *ff. de option. legata.*

[d] *Repudiata hareditas* legatúmve omiſſum populo defertur ex L. Papiâ. v. Terentium Clementem d. libro 15. *l.* 59. *ff. de legat.* 2. & Vlpian. *fragm. tit.* 24. §. 11. *tit.* 1. §. 19. *tit.* 28. §. 7.

XXXIII. de FRAVDIBVS aduerſus hanc L. remouendis.

Ne quis in fraudem [a] huiuſce Legis, quò magis caduca is qui capere non poteſt, capiat, quid admiſiſſe velit. ¶ LIB. XVI. VLP. & TER. CLEM.

XXXIV. de IVRE ACCRESCENDI abolendo.

Inter Coniunctos [a] hæredes, Legatarióſve, ius accreſcendi ne eſto. ¶ LIB. XVII. VLP. & TER. CLEM.

XXXV. de TACITIS fideicōmiſſis.

Si qui hæres Legatariúſve in fraudem [a] hu- ¶ LIB. XVIII. VLP. & TER. CLEM.

¶ [a] *Fraus* legi caducariæ per donationes cauſa mortis fieri poteſt: Ideò, fraus hæc SCto poſteà nominatim prohibita fuit, vt teſtatur VLPIANVS LIB. XVI. (ſic enim reponendum) *in l. 37. ff. de mort. cauſ. donat.* & Paulus lib. 6. in *l. 35. d. tit. & l. 12. ff. de condict. cauſ. dat.* Fraus fit etiam huic Legi, ſi filius familiâs incapax inſtituatur, etſi non ſibi verùm patri capaci adquirat, Paulus libro 6. *l. 140. ff. de V. S.* Item, ſi cùm ſeruus incapacis inſtitutus eſſet hæres, dominus eum in fraudem Legis poſteà manumiſit. Vide Terentium Clementem lib. 16. *l. 82. ff. de adquirend. hæred.*

¶ [a] De *Coniunctis*, tam hæredibus quàm legatariis, & iure accreſcendi actum hâc lege fuiſſe, docent quæ Paulus 6. ad L. Iul. & Pap. *in l. triplici. 142. ff. de V. S.* accuratè tractat, vt & Gaius lib. 13. *l. 53. ff. de acquir. hæred. & l. 58. de legatis 2.* & TERENTIVS CLEMENS LIB. XVII. *l. 17. ff. de opt. legat.* v. NOTAS.

¶ [a] *Tacitis fideicommiſſis* fraus Legi Caducariæ facta: ideo prohibita ea hâc Lege nominatim. v. Gaium lib. 15. *l. 10. ff. de his quæ vt indign.* & Paulum *l. 3. ff. de iure fiſci.*

ius

ius Legis à teſtatore tacitè [b] rogatus ſit ei reſtituere, qui per hanc Legem capere prohibetur, iſque ſciens D. M. [c] tacitam fidem teſtatori accommodauerit, hæreditate Legatóve [d] ſibi relicto priuator [e], eaque populo vindicantor.

XXXVI. de PRÆMIIS DELATORVM. Si qui [a] incapaci relictum ad ærarium detulerit & conuicerit, præmij nomine . . . . . [b] . . . partem relicti conſequitor.

[b] Aliud ſi nominatim & palàm. vide Paulum lib. 7. *in l. 90. ff. de legat. 3.*

[c] *Sciens* tantùm qui tacitam fidem teſtatori accommodat L. Papiâ punitur. v. VLPIANVM LIB. XVIII. *l. 6. ff. de iur. & fact. ignor.*

[d] Vt libertate & operis ſerui, vide Terentium Clementem lib. 18. *l. 1. ff. de adim. leg. l. 5. ff. de operis ſeruor.*

[e] Ideoque nihil ei iure antiquo accreſcere poteſt. Vlp. d. lib. 18. *l. 83. ff. de adquir. hæred.*

¶ [a] *Delatores Caducorum* & tacitorum fideicommiſſorum præmiis L. Papiâ inuitati. v. Maurician. lib. 3. *l. 15. ff. de iur. fiſci.* Quid ſi incapax ſeipſum detulit? v. Traiani de eo edictum apud Vlpian. lib. 18. *in l. 16. ff. de iure fiſci.* & Paulum lib. 7. *l. 13. d. tit.*

[b] *Præmium delatoris* quod Lege Papia? Non conſtat. Certè, quartâ eius quod detulit maius fuiſſe, docet Suetonius *in Nerone c. 10.*

Digitized by Google

XXXVII. de ONERIBVS Caducorum.

Supradictis tamen caſibus omnibus bona caduca deducto ære [a] alieno, iiſdemque conditionibus & oneribus [b], quibus relicta erunt, populo quæruntor.

¶ [a] *Caduca* ære alieno deducto populo vindicantur, vide Vlpianum d.lib.18. *l.66.ff.ad Leg.Falcidiam.*

[b] *Caduca* iiſdem oneribus & conditionibus quibus relicta ſunt, populo vindicantur. v. Vlpianum d.lib 18. *in l.61.ff.de legat.2.* & Paulum lib.7. *l. 60. ff.de condit.& demonſtr.* & Iulianum *l.96.* §.1.*ff.de legat.2.*

NOTAE

J. GOTHOFREDI

AD

LEGEM IVLIAM

ET

PAPIAM POPPEAM.

Digitized by Google

Digitized by Google

NOTAE

AD

LEGEM IVLIAM

DE

MARITANDIS ORDINIBVS:

SEV DE

MATRIMONIIS CAPESSENDIS, ET PROLE AVGENDA.

IVLIA ET PAPIA LEX fuit odioſa, & inuiſa, vt pote exhauſto bellorum ſumptibus ærario ditando comparata: Romanorum temporum & calamitatũ teſtis, vt auctor eſt Iuſtinianus *l. vn. in princ. C. de caducis toll.* & *in conſtitutione de confirmatione Digeſt.* §. *ſed & in his.* Ergo, quæ de caducis, iure fiſci, iure liberorum, de cœlibe & orbo, &c. eâ lege cauebantur, prudentibus diſplicuerunt, & anguſtiorem interpretationem habuerunt. Quod ſi quis attentiùs conſideret, haud adeò magno negotio pleraque iuris capita componet, quæ ſpeciem diſſidij præ ſe ferunt. vt *l. 59. ff. de condit. cum l.* 1. §. *filium. ff. de bon. poſſ. contra tab.* vt *l. non ſunt* 14. *ff. de ſtatu hom. cum l. quæret aliquis.* 135. *ff. de verbor. ſignif.* & plures alios locos, quos ad legem Iuliam &

Papiam pertinere inſcriptio monet: in quibus explicandis, ne pœnas irrogando, fiſci compendio ICti ſtudere viderentur, humaniùs omnia interpretati ſunt. *l. pen. ff. de his quæ in teſt. del. l. 6. ff. de bon. damn. l. non puto. ff. de iure fiſci.*

PŒNIS & PARTES Legis Papiæ duæ. CAVSA *ferendæ ſub Auguſto Imp. legis Iuliæ, & Papiæ Poppeæ duplex fuit. Prior, vt exhauſta ciuilibus bellis Reſpublica, ſobole frequentaretur: Poſterior, vt* ÆRARIVM *Populi Romani locupletaretur.* Papiam Poppæam (*inquit Tacitus* lib. 3. Annalium) Senior Auguſtus, poſt Iulias rogationes, incitandis COELIBVM pœnis, & augendo ÆRARIO ſanxerat.

SOBOLIS augendæ ſtudiũ. primus L. Papiæ finis *De priore itaque parte exaudiendum eſt propriè, quod Terentius Clemens.* in l. 64. ff. de cond. & demonſt. *Legem Iuliam & Papiam*, vtilem Reipublicæ, ſobolis ſcilicet procreandæ causâ latam, *dixit: De quâ & his verbis Sozomenus* lib. 1. cap. 9. *agit.* ἔθεντο, *inquit*, τοῦτον τὸν νόμον οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι, ΠΟΛΥΑΝΘΡΩΠΟΝ ἔσεσθαι τὴν Ῥώμην καὶ τὴν ὑπήκοον οἰόμενοι, καθότι οὐ πρὸ πολλοῦ τοῦ νόμου ἔτυχον ἀποβαλόντες τὰ σώματα ἐν ἐμφυλίοις πολέμοις. *Et hæc ipſa quoque legis Iuliæ & Papiæ pars eſt, quæ* Legum Nuptialium *nomine ab Acrone notatur: Item, quæ* Legis Iuliæ de maritandis ordinibus *appellatione* (*à Suetonio*, in vita Octauij cap. 34. *ab Apuleio*, 2. Apologiâ: *Alexandro Imp.* in l. 6. Cod. de operis libertorum: *Vlpiano* in l. 6. in fine. ff. de iure patron.) *deſignatur: ſicut Horatius*, in Carmine ſæculari, *Legem Iuliam* (*quæ in hanc Legem Papiam inſita poſteà fuit*) Legem Maritam, proliſque nouæ feracem *anteà vocauerat.*

CONCILIA, & Summa capita L. Papiæ ad prolem augẽdã. *Ad frequentandam igitur multiplici prole Rempublicam, hæc priori Legis Iuliæ parte ſequentia inducuntur.* I. Ingenuorum & Libertinarum (*quòd maior nempe tùm earum quàm Ingenuarum numerus eſſet*) *nuptiæ* (*iniuſtæ hactenus*) *legitimæ deinceps eſſe iubentur.* II. Inutiles *procreandis liberis* (*effœtorum ſcilicet, fluxorumque hominum*) *nuptiæ*

prohi-

prohibentur: III. Tempus *nuptiarum contrahendarum arctatur & definitur:* IV. Priuilegiis *& præmiis, ſolito majoribus, tàm libertini quàm ingenui ad contrahendas nuptias, liberóſque ſuſcipiendos, inuitantur:* V. Impedimenta *nuptiarum liberorumque ſuſcipiendorum varia tolluntur:* VI. Pœnis *cælibes orbíque ſeuerioribus coërcentur:* VII. *ſeu Poſtremò*, Patronatus iura *in bonis libertorum, pro liberorum numero augentur. Atque hæc quidem legis Iuliæ de Maritandis ordinibus (quæ quidem ad nos peruenerint) ad prolem augendam (propoſitâ nunc, & à nobis deprehenſâ primùm ſerie) conſilia fuêre.*

¶ AD CAPVT. I.

PRIMVM Legis Iuliæ caput, eiuſque ordo.

QVI SENATOR] *Primum* hoc Legis Iuliæ & Papiæ caput fuiſſe, primùm ea quæ Marcellus, Paulus, & Vlpianus, libro primo Commentariorum ad legem Iuliam & Papiam, de eo potiſſimùm tractant, abundè docent. Deinde, non aliundè ſanè Lex hæc Iulia, *de Maritandis ordinibus*, quàm à primo hoc capite nomen inuenit: vtpote, quo de Senatorum, & Libertinorũ nuptiis, quibuſcum videlicet Ordines illi maritari iure poſſint, caueatur. ¶ Porrò de Senatoribus quoque priùs: quàm de cæteris Ingenuis hâc lege Iuliâ tractatum fuiſſe, ex prædicto Vlpiani libro primo ad L. Iuliam & Papiam, *in l.* 43. *ff. de ritu nupt.* & eiuſdem *fragmentis tit.* 13. manifeſtè ſtatuere licet.

SENATORIS FILIÆ & Libertini nuptiæ, iniuſtæ: at non irritæ. L. Papia.

NEVE SENATORIS FILIA] *Senatoris filia* libertino nubere L. Iuliâ prohibetur. Quæ ſententia, *in d. l.* 44. à Paulo huic legi Iuliæ noſtræ nominatim tribuitur: & de eâ rurſum idem Paulus, libro ſecundo (de priuilegiis iuſtarum nuptiarum agens, *in l.* 47. *ff. de ritu nupt.*) tractat. Iniuſtæ itaque hâc L. Iuliâ inter Senatoris filiam & Libertinum nuptiæ ſunt. Iniuſtæ (inquam) neque tamen irritas eas ideò Lex fecit aut reſcidit. Minùs quàm perfecta proinde fuit hac parte Lex hæc Iulia.

Verùm oratione D. Marci poſteà, eámque inſecuto SCto, cautum fuit, vt hæ nuptiæ (Senatoris ſcilicet filiæ & Libertini,) NEC NVPTIÆ *eſſent*, vt Paulus, *in l. Oratione.* 16. *in princ. ff. de ritu nupt.* loquitur: id eſt, vt matrimonium omninò non eſſet, nec huiuſmodi fœmina liberto nupta vllo modo vxor foret: vt Vlpianus, *l.* 3. §. 1. *ff. de donationibus inter virum & vxor.* & Modeſtinus, *l.* 42. §. 1. *ff. de ritu nupt.* docent. Quæ vxor non eſt, nec dotem habet, nec adulterij mariti iure accuſari poteſt: Iniuſta vxor, interim dotem habebat (fiebat enim poſt mortem eius tantùm caduca, vt ex Vlpiani *fragment. tit.* 16. §. *vlt.* conſtat) & adulterij accuſari iure mariti poterat. *l.* 12. §. 1. *ff. de adulteriis.* ¶ Hoc diſcrimen, illúmque quem modò notaui, iuris progreſſum qui non attenderunt hactenùs; ſententiam hanc de Senatoris filiâ à Libertini nuptiis arcendâ, non legi Papiæ, verùm Orationi D. Marci tribuendam perperàm exiſtimarunt.

Cœteris Ingenuis.] *Ingenuis* (Senatoribus exceptis, πλὴν τῶν βουλευόντων, vt Dio *lib.* 54. ait, vel, vt idem *lib.* 56. loquitur, ἔξω τοῦ βουλευτικοῦ) libertinas vxores ducere lege Papiâ ius eſt: Quod hacten⁹ ius nõ fuerat. Id verò ad matrimonia frequẽtanda, inductũ hoc tempore fuit: nempe, quòd Ingenui Legis huius ferendæ tempore mulieres ingenuas numero longè ſuperarent. ἐπειδὴ (ait Dio lib. 54.) πολὺ πλεῖον τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος τοῦ εὐγενοῦς ἦν. Quo Dionis loco lapſus Interpres, qui εὐγενεῖς *Patritios* vertit, vt à nõnullis iam rectè notatum, à Briſſonio. At geminus eiuſdẽ error, cùm apud eundem, *lib.* 56. verba illa (ad hoc quoq; caput pertinentia) ἔξω τοῦ βουλευτικοῦ, de Patritiis accepit, quæ ita reddenda erant, *Senatorio ordine excepto.*

INTERPRETIS apud Dionem duo errores notati.

IVDICIO PVBLICO DAMNATA] *Iudicio publico damnatam* ingenuo ducere ius non eſt. Id verò Lege Iuliâ & Papiâ cautum nominatim fuiſſe, Vlpianus lib. 1. *in l.* 43. *ff. de ritu nupt.* & *in fragmentis tit.* 13. §. 1. probat. Quæ

quidem

quidem prohibitio, & Senatoribus cum cæteris Ingenuis communis fuit. Regula quippe hæc iuris eſt certiſſima, *Eas quas cæteri Ingenui vxores ducere prohibentur, & Senatores prohiberi.* Quam definitionem Paulus lib. 1. ad L. Iuliam & Papiam, *in l. 44. in fin. ff. de ritu nupt.* vt & Marcellus, lib. 1. *in l. 49. eod. tit.* tradunt. ¶ Verùm, quæri poſteà cœpit, *an, poſt nuptias ſaltem iure contractas publico iudicio damnatam Senator honeſtè retinere poſſet?* Et ait Vlpianus d. lib. 1. *in d. l. 43.* §. 10. Senatum cenſuiſſe, *Non conueniens eſſe, vlli Senatori vxorem ducere, aut* Retinere, *damnatam publico iudicio.* Lege Iuliâ itaque iudicio publico damnatam ducere Ingenui omnes prohibiti fuêre: At ex SCto, etiam retinere damnatam publico iudicio Senatoribus inconueniens eſt. Et ita quidem SCtum hoc ab ipſa Lege Iuliâ (quod viri Docti diſtinguere non potuêre) ſeparari oportet. **Senatvsconsvltvm à L. Papiâ diſtinctum.**

Ad cap. II.

Sexagenario] Sequuntur qui nuptias hâc lege contrahere, velut procreandis liberis inutiles, in totum prohibentur. ¶ Hocitaq; capite, finiti ſunt primùm (vt loquuta videtur alibi Lex Papia, apud Vlp. *fragm. tit.* 16. §. 1.) anni, poſt quos nuptias contrahere nulli liceret. Sexagenario quippe maſculo, quinquagenariæ fœminæ, nuptiarum contrahendarum poteſtas adempta fuit, &, vt Seneca (apud Lactantium *lib.* 1. *cap.* 16.) loquitur (ad Comœdorum ſcilicet & Cantorum morem, qui, voci conſeruandæ infibulati fuêre, vt ex Iuuenal. *Satyra 6. v.* 73. *&* 3. 77. Item, ex Martiale. *lib.* 7 *ep.* 41. *& lib.* 11. *ep.* 76. & Celſo Medico, *lib.* 7. *c.* 25. diſcere licet) fibula his impoſita fuit. Denique, ſexagenarij & quinquagenariæ fœminæ nuptiæ, velut vero coniugij fine deſtitutæ, prohibitæ hâc lege indefinitè fuerunt, vt *lex* 27. *C. de nuptiis* docet. ¶ Verùm quæſitum mox fuit, *Nùm ſexagenarius minorem ſaltem quinquagenaria,* quæ vtique concipere poteſt) *du-* **Sexagenarii & quinquagenariæ fœminæ nuptiæ. L. Papiâ interdictæ.**

TIBERIVS caput de Sexagenariis adauxit, non primus edidit.

cere poſſet? Sed Claudio Tiberio Cæſari has quoque nuptias interdicere viſum fuit: quòd videlicet quinquagenariâ minor ex alio quidem concipere, at ſexagenarius ne quidem ex illâ generare poſſet, etſi Ariſtoteli aliter viſum, vt poſteà dicetur: Quod, SCtum *Claudianum*, ab Vlpiano, in *fragm. d. tit.* 16. § 3. vocatur. *Claudianum*, inquam, à Claudio *Tiberio* Cæſare: Neque enim Claudiana SCta omnia Claudio Imperatori, verùm Tiberio, & Neroni quoque, quædam tribuenda exemplis iam aliis à Petro Fabro 1. *Semeſtr.* 25. & à Cuiacio 1. *obſeru.* 18. oſtenſum fuit: quibus hoc, à me nunc primùm erutum, addi deinceps velim. Idque eſt ſcilicet, quod Suetonius, *in Claudio c.* 23. *Caput Papiæ Poppeæ Legis à Tiberio Cæſare, quaſi ſexagenarij generare non poſſent,* Adavctvm *fuiſſe* ſcribit: ſic enim eo loco liquidò legendum, *adauſto*: non quod tentarunt alij, fruſtrà ſe torquentes, *edicto*: multò minùs, *addito*: Neque enim caput hoc, *de ſexagenariis videlicet à nuptiis arcendis*, à Tiberio primùm editum additúmve Legi Papiæ: verùm ipsâ Lege Papiâ comprehenſum, ſexagenariiſque fibula impoſita fuit. At Tiberius SCto Claudiano, Legis Papiæ caput hoc tantùm *adauxit*; nempe, quod de ſexagenario & quinquagenariâ ſimpliciter & indiſtinctè Lege Papiâ cautum fuerat, etiam ad nuptias inter ſexagenariam & quinquagenariâ minorem extendendo. Quemadmodum, altero SCto (Caluitiano ſcilicet) id vice verſâ, ad nuptias inter ſexagenario minorem, & quinquagenariam extenſum fuit: ne videlicet & hi nuptias contrahere poſſent. Minùs penſo proindè conſilio vſus doctiſſimus Torrentius, cúmque ſecuti ICti magni, qui ſuperiore Suetonij loco verba hæc, *à Tiberio Cæſare*, velut irreptitia, expungenda prodiderunt. Malè & illi conſequenter, (in quibus & Ill. Baronius) qui ex ſuperiore Suetonij loco, contrarium planè eius quod res habet, exiſtimarunt: Tiberium videlicet huic capiti derogaſſe, & hac

CLAVDIANA SCta quędam Tiberio tribuenda.

SVETONII locus conſtitutus & explicatus.

TIBERIVS caput de Sexagenariis nō abrogauit, ſed auxit.

& hâc parte Legem Papiam moderaſſe. ¶ Nec ad rem pertinet, quod Tacitus, *lib. 3. Annal. exſolutos à Tiberio pleroſque legis Papiæ Poppæa nexu, ſcribit.* Neque enim Tacitus, Legis Papiæ NEXVS (etſi id ita Lipſianæ editiones præferant) à Tiberio abrogatos ſcripſit: verùm, cùm de moderandâ Papiâ Lege apud Tiberium ageretur, pleroſque (Cœlibum & Orborum ſcilicet) exſolutos legis NEXV, vt rectè in Vertranianâ editione habetur, (lege Papiâ ſcilicet ipsâ intactâ) prodidit. Hæc de Tiberio. TACITI locus conſtitutus & emendatus.

Claudius Imperator poſteà nuptias inter ſexagenarium & quinquagenariâ minorem, (quaſi ſexagenarius ex ea muliere generare quoque poſſet ex Philoſophorum placitis: nam auctore Ariſtotele vſque ad annum LXX. vir gignit, fœmina vſque ad quinquageſimum,) approbauit, & SCtum Tiberianum, ſeu Claudianum (de quo modò nobis actum) abrogauit: proinde, non capiti Papiæ Legis ſimpliciter, ſed à Tiberio Cæſare adaucto, Claudius abrogauit, vt Suetonius appoſitè loquitur. Quemadmodum Modeſtinus noſter, *in l. 102. ff. de V. S.* dixit, *Abrogatur legi*, & Liuius *lib. 9. antiquæ legi abrogat noua.* Et Paulus, *apud Auctor. Collat. Leg. Moſaïc. tit. 4. Primum caput Legis Iuliæ de adulteriis prioribus legibus pluribus abrogat.* Falluntur itaque rurſum (& in his denuò Cuiacius, Baronius) qui caput Legis Papiæ de ſexagenariis à Claudio abrogatum prorſus, fibulámque ſexagenariis relaxatam penitùs fuiſſe, tradunt: cùm ſubrogationem ſeu additamentum modò, quo caput iſtud à Tiberio adauctum fuerat, Claudius abrogauerit. Prædictorum ſumma ſit hæc: *Tiberium. SCto Claudiano caput hoc auxiſſe, prohibitis videlicet inter ſexagenarium etiam & quinquagenariâ minorem nuptiis: At Claudium* προσθήκην *hanc ſuſtuliſſe, admiſſis illis, quas dixi, nuptiis, intactâ ipsâ Lege Papiâ.* CLAVDIVS caput de Sexagenariis nō abrogauit.

XXXVII. de ONERIBVS Caducorum.

Supradictis tamen caſibus omnibus bona caduca deducto ære [a] alieno, iiſdemque conditionibus & oneribus [b], quibus relicta erunt, populo quæruntor.

¶ [a] *Caduca* ære alieno deducto populo vindicantur, vide Vlpianum d.lib.18. *l.66.ff.ad Leg.Falcidiam.*

[b] *Caduca* iiſdem oneribus & conditionibus quibus relicta ſunt, populo vindicantur. v. Vlpianum d.lib 18. *in l.61.ff.de legat.2.* & Paulum lib.7. *l. 60. ff.de condit.& demonſtr.* & Iulianum *l.96.* §.1.*ff.de legat.2.*

Digitized by Google

NOTAE

J. GOTHOFREDI

AD

LEGEM IVLIAM

ET

PAPIAM POPPEAM.

Digitized by Google

NOTAE

AD

LEGEM IVLIAM

DE

MARITANDIS ORDINIBVS:

SEV DE

MATRIMONIIS CAPESSENDIS, ET PROLE AVGENDA.

IVLIA ET PAPIA LEX fuit odioſa, & inuiſa, vt pote exhauſto bellorum ſumptibus ærario ditando comparata: Romanorum temporum & calamitatũ teſtis, vt auctor eſt Iuſtinianus *l. vn. in princ. C. de caducis toll.* & *in conſtitutione de confirmatione Digeſt.* §. *ſed & in his.* Ergo, quæ de caducis, iure fiſci, iure liberorum, de cœlibe & orbo,&c. eâ lege cauebantur, prudentibus diſplicuerunt, & anguſtiorem interpretationem habuerunt. Quod ſi quis attentiùs conſideret, haud adeò magno negotio pleraque iuris capita componet, quæ ſpeciem diſſidij præ ſe ferunt. vt *l.* 59. *ff. de condit. cum l.* 1. §. *filium. ff. de bon. poſſ. contra tab.* vt *l. non ſunt* 14. *ff. de ſtatu hom. cum l. quaret aliquis.* 135. *ff. de verbor. ſignif.* & plures alios locos,quos ad legem Iuliam &

Papiam pertinere inſcriptio monet : in quibus explicandis, ne pœnas irrogando, fiſci compendio ICti ſtudere viderentur, humaniùs omnia interpretati ſunt. *l. pen. ff. de his quæ in teſt. del. l. 6. ff. de bon. damn. l. non puto. ff. de iure fiſci.*

FINIS & PARTES Legis Papiæ duæ. CAVSA *ferendæ ſub Auguſto Imp. legis Iuliæ, & Papiæ Poppeæ duplex fuit. Prior, vt exhauſta ciuilibus bellis Reſpublica, ſobole frequentaretur : Poſterior, vt* ÆRARIVM *Populi Romani locupletaretur.* Papiam Poppæam *(inquit Tacitus* lib. 3. Annalium) Senior Auguſtus, poſt Iulias rogationes, incitandis COELIBVM pœnis, & augendo ÆRARIO ſanxerat.

SOBOLIS augendæ ſtudiũ. primus L. Papiæ finis *De priore itaque parte exaudiendum eſt propriè, quod Terentius Clemens.* in l. 64. ff. de cond. & demonſt. *Legem Iuliam & Papiam,* vtilem Reipublicæ, ſobolis ſcilicet procreandæ causâ latam, *dixit : De quâ & his verbis Sozomenus* lib. 1. cap. 9. *agit.* ἔθετο, *inquit,* τοῦτον τὸν νόμον οἱ παλαιοὶ Ῥωμαῖοι, ΠΟΛΥΑΝΘΡΩΠΟΝ ἔσεσθαι τὴν Ῥώμην καὶ τὴν ὑπήκοον οἰόμενοι, καθότι καὶ πρὸ πολλοῦ τοῦ νόμου ἔτυχον ἀποβαλόντες τὰ σώματα ἐν ἐμφυλίοις πολέμοις. *Et hæc ipſa quoque legis Iuliæ & Papiæ pars eſt, quæ* Legum Nuptialium *nomine ab Acrone notatur : Item, quæ* Legis Iuliæ de maritandis ordinibus *appellatione (à Suetonio,* in vita Octauij cap. 34. *ab Apuleio,* 2. Apologiâ : *Alexandro Imp.* in l. 6. Cod. de operis libertorum : *Vlpiano* in l. 6. in fine. ff. de iure patron. *) deſignatur : ſicut Horatius,* in Carmine ſæculari, *Legem Iuliam (quæ in hanc Legem Papiam inſita poſteà fuit)* Legem Maritam, proliſque nouæ feracem *anteà vocauerat.*

CONSILIA, & Summa capita L. Papiæ ad prolem augẽdã. *Ad frequentandam igitur multiplici prole Rempublicam, hâc priori Legis Iuliæ parte ſequentia inducuntur.* I. Ingenuorum & Libertinarum *(quòd maior nempe tùm earum quàm Ingenuarum numerus eſſet) nuptiæ (iniuſtæ hactenus) legitimæ deinceps eſſe iubentur.* II. Inutiles *procreandis liberis (effœtorum ſcilicet, fluxorumque hominum) nuptiæ*

prohi-

prohibentur: III. Tempus *nuptiarum contrahendarum arctatur & definitur:* IV. Priuilegiis *& præmiis, ſolitò majoribus, tàm libertini quàm ingenui ad contrahendas nuptias, liberóſque ſuſcipiendos, inuitantur:* V. Impedimenta *nuptiarum liberorumque ſuſcipiendorum varia tollantur:* VI. Pœnis *cœlibes orbique ſeuerioribus coërcentur:* VII. *ſeu Poſtremò*, Patronatus iura *in bonis libertorum, pro liberorum numero augentur. Atque hæc quidem legis Iuliæ de Maritandis ordinibus (quæ quidem ad nos peruenerint) ad prolem augendam (propoſitâ nunc, & à nobis deprehensâ primùm ſerie) conſilia fuêre.*

¶ AD CAPVT. I.

PRIMVM Legis Iuliæ caput. eiuſque ordo.

QVI SENATOR] *Primum* hoc Legis Iuliæ & Papiæ caput fuiſſe, primùm ea quæ Marcellus, Paulus, & Vlpianus, libro primo Commentariorum ad legem Iuliam & Papiam, de eo potiſſimùm tractant, abundè docent. Deinde, non aliundè ſanè Lex hæc Iulia, *de Maritandis ordinibus*, quàm à primo hoc capite nomen inuenit: vtpote, quo de Senatorum, & Libertinorũ nuptiis, quibuſcum videlicet Ordines illi maritari iure poſſint, caueatur. ¶ Porrò de Senatoribus quoque priùs: quàm de cæteris Ingenuis hâc lege Iuliâ tractatum fuiſſe, ex prædicto Vlpiani libro primo ad L. Iuliam & Papiam, *in l.* 43. *ff. de ritu nupt.* & eiuſdem *fragmentis tit.* 13. manifeſtè ſtatuere licet.

SENATORIS FILIÆ & Libertini nuptiæ, iniuſtæ: at non irritæ. L. Papia...

NEVE SENATORIS FILIA] *Senatoris filia* libertino nubere L. Iuliâ prohibetur. Quæ ſententia, *in d. l.* 44. à Paulo huic legi Iuliæ noſtræ nominatim tribuitur: & de eâ rurſum idem Paulus, libro ſecundo (de priuilegiis iuſtarum nuptiarum agens, *in l.* 47. *ff. de ritu nupt.*) tractat. Iniuſtæ itaque hâc L. Iuliâ inter Senatoris filiam & Libertinum nuptiæ ſunt. Iniuſtæ (inquam) neque tamen irritas eas ideò Lex fecit aut reſcidit. Minùs quàm perfecta proinde fuit hac parte Lex hæc Iulia.

Verùm oratione D. Marci poſteà, eámque inſecuto SCto, cautum fuit, vt hæ nuptiæ (Senatoris ſcilicet filiæ & Libertini,) NEC NVPTIÆ *eſſent*, vt Paulus, *in l. Oratione. 16. in princ. ff. de ritu nupt.* loquitur: id eſt, vt matrimonium omninò non eſſet, nec huiuſmodi fœmina liberto nupta vllo modo vxor foret: vt Vlpianus, *l. 3. §. 1. ff. de donationibus inter virum & vxor.* & Modeſtinus, *l. 42. §. 1. ff. de ritu nupt.* docent. Quæ vxor non eſt, nec dotem habet, nec adulterij mariti iure accuſari poteſt: Iniuſta vxor, interim dotem habebat (fiebat enim poſt mortem eius tantùm caduca, vt ex Vlpiani *fragment. tit. 16. §. vlt.* conſtat) & adulterij accuſari iure mariti poterat. *l. 12. §. 1. ff. de adulteriis.* ¶ Hoc diſcrimen, illúmque quem modò notaui, iuris progreſſum qui non attenderunt hactenùs; ſententiam hanc de Senatoris filiâ à Libertini nuptiis arcendâ, non legi Papiæ, verùm Orationi D. Marci tribuendam perperàm exiſtimarunt.

CŒTERIS INGENVIS.] *Ingenuis* (Senatoribus exceptis, πλὴν τῶν βουλευόντων, vt Dio *lib.* 54. ait, vel, vt idem *lib.* 56. loquitur, ἔξω τοῦ βουλευτικοῦ) libertinas vxores ducere lege Papiâ ius eſt: Quod hactenus ius nõ fuerat. Id verò ad matrimonia frequẽtanda, inductũ hoc tempore fuit: nempe, quòd Ingenui Legis huius ferendæ tempore mulieres ingenuas numero longè ſuperarent. ἐπειδὴ (ait Dio lib. 54.) πολὺ πλεῖον τὸ ἄρρεν τοῦ θήλεος τοῦ εὐγενοῦς ἦν. Quo Dionis loco lapſus Interpres, qui εὐγενεῖς *Patritios* vertit, vt à nõnullis iam rectè notatum, à Briſſonio. At geminus eiuſdẽ error, cùm apud eundem, *lib.* 56. verba illa (ad hoc quoq; caput pertinentia) ἔξω τοῦ βουλευτικοῦ, de Patritiis accepit, quæ ita reddenda erant, *Senatorio ordine excepto.*

INTERPRETIS apud Dionem duo errores notati.

IVDICIO PVBLICO DAMNATA] *Iudicio publico damnatam* ingenuo ducere ius non eſt. Id verò Lege Iuliâ & Papiâ cautum nominatim fuiſſe, Vlpianus lib. 1. *in l. 43. ff. de ritu nupt. & in fragmentis tit. 13. §. 1.* probat. Quæ quidem

quidem prohibitio, & Senatoribus cum cæteris Ingenuis communis fuit. Regula quippe hæc iuris eſt certiſſima, *Bas quas cæteri Ingenui vxores ducere prohibentur, & Senatores prohiberi.* Quam definitionem Paulus lib. 1. ad L. Iuliam & Papiam, *in l. 44. in fin. ff. de ritu nupt.* vt & Marcellus, lib. 1. *in l. 49. eod. tit.* tradunt. ¶ Verùm, quæri poſteà cœpit, *an, poſt nuptias ſaltem iure contractas publico iudicio damnatam Senator honeſtè retinere poſſet?* Et ait Vlpianus d. lib. 1. *in d. l. 43.* §. 10. Senatum cenſuiſſe, *Non conueniens eſſe, vlli Senatori vxorem ducere, aut* Retinere, *damnatam publico iudicio.* Lege Iuliâ itaque iudicio publico damnatam ducere Ingenui omnes prohibiti fuêre: At ex SCto, etiam retinere damnatam publico iudicio Senatoribus inconueniens eſt. Et ita quidem SCtum hoc ab ipſa Lege Iuliâ (quod viri Docti diſtinguere non potuêre) ſeparari oportet.

Senatvsconsvltvm à L. Papiâ diſtinctum.

Ad cap. ii.

Sexagenario] Sequuntur qui nuptias hâc lege contrahere, velut procreandis liberis inutiles, in totum prohibentur. ¶ Hoc itaq; capite, finiti ſunt primùm (vt loquuta videtur alibi Lex Papia, apud Vlp. *fragm. tit. 16. §. 1.*) anni, poſt quos nuptias contrahere nulli liceret. Sexagenario quippe maſculo, quinquagenariæ fœminæ, nuptiarum contrahendarum poteſtas adempta fuit, &, vt Seneca (apud Lactantium *lib. 1. cap. 16.*) loquitur (ad Comœdorum ſcilicet & Cantorum morem, qui, voci conſeruandæ infibulati fuêre, vt ex Iuuenal. *Satyra 6. v. 73. & 3. 77.* Item, ex Martiale. *lib. 7 ep. 41. & lib. 11. ep. 76.* & Celſo Medico, *lib. 7. c. 25.* diſcere licet) fibula his impoſita fuit. Denique, ſexagenarij & quinquagenariæ fœminæ nuptiæ, velut vero coniugij fine deſtitutæ, prohibitæ hâc lege indefinitè fuerunt, vt *lex 27. C. de nuptiis* docet. ¶ Verùm quæſitum mox fuit, *Num ſexagenarius minorem ſaltem quinquagenaria,* quæ vtique concipere poteſt) *du-*

Sexagenarii & quinquagenariæ fœminæ nuptiæ. L. Papiâ interdictæ.

TIBERIVS caput de Sexagenariis adauxit, non primus edidit.

cere poſſet? Sed Claudio TIBERIO Cæſari has quoque nuptias interdicere viſum fuit: quòd videlicet quinquagenariâ minor ex alio quidem concipere, at ſexagenarius ne quidem ex illâ generare poſſet, etſi Ariſtoteli aliter viſum, vt poſteà dicetur: Quod, SCtum *Claudianum*, ab Vlpiano, in *fragm. d. tit.* 16. §. 3. vocatur. *Claudianum*, inquam, à Claudio *Tiberio* Cæſare: Neque enim Claudiana SCta omnia Claudio Imperatori, verùm Tiberio, & Neroni quoque, quædam tribuenda exemplis iam aliis à Petro Fabro 1. *Semeſtr.* 25. & à Cuiacio 1. *obſerv.* 18. oſtenſum fuit: quibus hoc, à me nunc primùm erutum, addi deinceps velim. Idque eſt ſcilicet, quod Suetonius, *in Claudio c.* 23. *Caput Papiæ Poppeæ Legis à Tiberio Cæſare, quaſi ſexagenarij generare non poſſent*, ADAVCTVM *fuiſſe* ſcribit: ſic enim eo loco liquidò legendum, *adaucto*: non quod tentarunt alij, fruſtrà ſe torquentes, *edicto*: multò minùs, *addito*: Neque enim caput hoc, *de ſexagenariis videlicet à nuptiis arcendis*, à Tiberio primùm edictum additúmve Legi Papiæ: verùm ipsâ Lege Papiâ comprehenſum, ſexagenariiſque fibula impoſita fuit. At Tiberius SCto Claudiano, Legis Papiæ caput hoc tantùm *adauxit*; nempe, quod de ſexagenario & quinquagenariâ ſimpliciter & indiſtinctè Lege Papiâ cautum fuerat, etiam ad nuptias inter ſexagenariam & quinquagenariâ minorem extendendo. Quemadmodum, altero SCto (Caluitiano ſcilicet) id vice verſâ, ad nuptias inter ſexagenario minorem, & quinquagenariam extenſum fuit: ne videlicet & hi nuptias contrahere poſſent. Minùs penſo proindè conſilio vſus doctiſſimus Torrentius, cúmque ſecuti ICti magni, qui ſuperiore Suetonij loco verba hæc, *à Tiberio Cæſare*, velut irreptitia, expungenda prodiderunt. Malè & illi conſequenter, (in quibus & Ill. Baronius) qui ex ſuperiore Suetonij loco, contrarium planè eius quod res habet, exiſtimarunt: Tiberium videlicet huic capiti derogaſſe, & hac

CLAVDIANA SCta quædam Tiberio tribuenda.

SVETONII locus conſtitutus & explicatus

TIBERIVS caput de Sexagenariis nō abrogauit, ſed auxit.

& hàc parte Legem Papiam moderaſſe. ¶ Nec ad rem pertinet, quod Tacitus, *lib.* 3. *Annal. exſolutos à Tiberio pleroſque legis Papiæ Poppææ nexu, ſcribit.* Neque enim Tacitus, Legis Papiæ Nexvs (etſi id ita Lipſianæ editiones præferant) à Tiberio abrogatos ſcripſit: verùm, cùm de moderandâ Papiâ Lege apud Tiberium ageretur, pleroſque (Cœlibum & Orborum ſcilicet) exſolutos legis Nexv, vt rectè in Vertranianâ editione habetur, (lege Papiâ ſcilicet ipsâ intactâ) prodidit. Hæc de Tiberio. **Taciti locus conſtitutus & emendatus.**

Claudius Imperator poſteà nuptias inter ſexagenarium & quinquagenariâ minorem, (quaſi ſexagenarius ex ea muliere generare quoque poſſet ex Philoſophorum placitis: nam auctore Ariſtotele vſque ad annum LXX. vir gignit, fœmina vſque ad quinquageſimum,) approbauit, & SCtum Tiberianum, ſeu Claudianum (de quo modò nobis actum) abrogauit: proinde, non capiti Papiæ Legis ſimpliciter, ſed à Tiberio Cæſare adaucto, Claudius abrogauit, vt Suetonius appoſitè loquitur. Quemadmodum Modeſtinus noſter, *in l.* 102. *ff. de V. S.* dixit, *Abrogatur legi*, & Liuius *lib.* 9. *antiquæ legi abrogat noua.* Et Paulus, *apud Auctor. Collat. Le*[illegible]. *Moſaic. tit.* 4. *Primum caput Legis Iuliæ de adulteriis prioribus legibus pluribus abrogat.* Falluntur itaque rurſum (& in his denuò Cuiacius, Baronius) qui caput Legis Papiæ de ſexagenariis à Claudio abrogatum prorſus, fibulámque ſexagenariis relaxatam penitùs fuiſſe, tradunt: cùm ſubrogationem ſeu additamentum modò, quo caput iſtud à Tiberio adauctum fuerat, Claudius abrogauerit. Prædictorum ſumma ſit hæc: *Tiberium. SCto Claudiano caput hoc auxiſſe, prohibitis videlicet inter ſexagenarium etiam & quinquagenariâ minorem nuptiis: At Claudium* προσθήκην *hanc ſuſtuliſſe, admiſſis illis, quas dixi, nuptiis, intactâ ipsâ Lege Papiâ.* **Claudius caput de Sexagenariis nõ abrogauit.**

Poſt eos annos, coniuges ius liberorũ habẽto] Poſteà, ex SCo Pernitiano, non item. Vlpian. *fragment. tit.* 16. §. 3. Itaque nominatim peti & impetrari oportuit à certâ ætate: de quo *ad l.* 1. *C. Th. de iure liberorum:* quò referendus & locus D. Auguſtini, *lib.* 3. *contra Iulianum. Iure etiam fuit conſtitutum, ne quiſquam ius liberorum haberet* (fortè *haueret*, i. impetraret, ambiret, peteret) *niſi cùm amborum anni computatio ſimul ducti centum tranſiſſe docerentur.*

SPADONIBVS] De *Spadonibus* actum hâc Lege Iuliâ & Papiâ, & primis quidem eiuſce Legis capitibus, arguit, quod Vlpianus de *Spadonum* ſignificatu, lib. 1. ad hanc legem ſcribens *in l.* 128. *ff. de V. S.* tractat. ¶ Verùm, quid hâc lege de Spadonibus cautum fuerit, non parùm quæritur. Eſt qui putat, Spadonem hâc lege ante 18. annum teſtamentum facere prohibitum: de quâ prohibitione Paulus, *lib.* 3. *ſent. tit.* 4. §. 2. agit. Minùs rectè: Ecquid enim prohibitio illa, teſtamenti videlicet ſeriùs, quàm cæteris ius fáſque eſt, Spadonibus condendi, ad cauſam finémque aſſequendum, quem Lex Iulia de Maritandis Ordinibus propoſitum habuit (ſobolis procreandæ puta) facit? Eſt alius, qui exiſtimat, Legem Papiam Spadonibus non præmia modò parentum detraxiſſe, ſed & pœnam quoque quaſi Reipub. inutilibus, minitatam. Verùm, ſeparandi ſaltem, vt in cæteris iuris ſpeciebus, ita & hac quoque parte fuerunt, qui natura morbóve Spadones eſſent, ab iis qui caſtrati de induſtria, quíque ſe eunuchant, vt Varro L. Mæniâ, *apud Nonium Marcellum c.* 2. *n.* 289. loquitur. *Si qui patriam*, inquit, *(maiorem parentem) extinguit, in eo eſt culpa: quod facit pro ſua parte is, qui ſe eunuchat, aut haud aliquà* (ſic locus ille legendus) *liberos producit.* Et rectè Varro, *in eo culpam eſſe*, ait, *qui ſe eunuchat.* At quaſnam illi quæſo meruêre pœnas, quos fati infœlicitas ſatis excu-

SPADONES, ante 18 annũ teſtari prohibiti. ſed non L. Papia.

SPADONES L. Papia pœnis non coërciti.

VARRONIS apud NONIVM locus emendatus.

excuſat, quíque liberos tollere non poſſunt? ¶ Itaque verius, hac lege Spadones nuptiis interdictos, velut procreandis liberis inutiles: quia hunc vnicum nuptiarum finem Lex Iulia reſpexit, & eſſe voluit. Eiúſque iuris veſtigium luculentum ſatis extat, *in l. ſi ſerua.* 39. §. 1. *ff. de iure dotium.*

SPADONES L. Papia nuptias contrahere prohibiti.

¶ Ad cap. III.

BIENNIUM nuptiis poſt ſponſalia contrahendis, L. Iulia præfinitum.

Quicunque Sponſam habebit] Admonendi ſumus, præmia Maritis ab Auguſto Iuliis rogationibus indulta (quæ hanc legem Papiam præceſſerant) ad Sponſos quoque pertinuiſſe. Verùm fraus legibus illis, ſtatim vt latæ, mox & facta fuit; Sponſíq; vim & finem earum eludere conati ſunt: Sponſalibus videlicet cum immaturis puellis, quò maritorum priuilegijs diutiùs fruerentur, contractis, interim verò τὸ ἔργον τῶν γεγαμηκότων (vt Dio *lib.* 54. *p.* 609. hac in re loquitur) complere nolentes, vel in ſeram admodùm ætatem differentes. Aduerſus hanc fraudem obuiam itum hoc capite, quo *Sponſas habendi tempus coarctatum fuit*, vt Suetonius, *in Octauio cap* 34. loquitur, id eſt, *Sponſas diu habendi, non ſequente videlicet matrimonio:* Bienniúmque huic rei præfinitum, Dione teſte, *d. lib.* 54. Vnde factum, vt cùm legitimus nuptiarum annus in fœmina duodecimus eſſet, decenni minorem conſequenter deſpondere ſibi non liceret, vt ex hoc capite idem Dio colligit: Ne quis fortè ἀνόλευθοι iſtud hoc capite nominatim comprehenſum fuiſſe putet: Quod tamen nonnulli perperàm prodidêre. *Deſpondere*, dixi, ſic ſcilicet ſi maritorum præmiis frui quis vellet, quod idem ſcriptor docet: Cuius mentem tamen, clari alioquin, Interpretes non aſſecuti fuêre. Cæterùm, contrahendis ſponſalibus, ætas (ſecùs quàm nuptiis) certa nulla præfinita fuit, auctore Modeſtino, lib. 4. different. *in l.* 14. *ff. de ſponſalib.* ¶ Ad hanc porrò biennij præſcriptionem pertinet etiam *l.* 4. *&* 6. *Cod. Th. de ſponſ. & l.* 2. *Iuſt. C. eod.* quæ deſumpta & interpolata eſt *in d. l.* 4.

DECENNI minorem deſpondere non licitum: ſed id L. Papia nominatim non cautum.

SPONSALIVS contrahendis ætas quatenus L. Papia definita.

¶ Pertinet etiam ad hanc, & ſequentem ſimul, huiuſce capitis ſententiam, quod Gaius, lib. 1. ad L. Iuliam & Papiam, *in l. 17. ff. de ſponſalib. ſæpè iuſtas ac neceſſarias cauſas non ſolùm annum vel biennium, ſed vlteriùs ſponſalia trahere* ſcribit. Vt mihi in ea lege pro, *annum vel biennium,* Gaius ſcripſiſſe olim videatur, *annu* M. VI. & *biennium*, id eſt, annum menſes ſex, & biennium. Vel certè, quod Gaius in ea lege *annum* dixit, ſecundùm Leg. Iuliam accipiendum id eſt. At ſecundùm Leg. Papiam intelligi oportet, cùm *biennium* ſcripſit. Vide Cuiac. 16. obſeru. 35. Illud & hûc optimè referri poteſt minori 20. annis ancillam vxorem manumittere licuiſſe: ita tamen, vt eam *intra ſex menſes* duceret, §. 5. *Inſt. qui & quibus cauſ. manum. non poſſ. l. 13. ff. de manum. vindicta* vbi id SCto cautum fuiſſe notat: SCto inquam ad L. Aeliam Sentiam ex ratione L. Papiæ.

VACATIONVM tria genera circa L. Papiam diſtincta.

Fœminis] *Fœminis* à morte viri biennij: à repudio, anni & ſex menſium vacatio ad repetendas nuptias hoc capite tribuitur. Ad quam vacationem non rectè refertur hactenus ab omnibus, quod Suetonius, *in Octauio cap. 34.* & Dio, *lib. 56. p. 661. 662. ab Auguſto cœlibibus triennij, biennij deinde, anni tandem vacationem ad contrahendas nuptias datam* ſcribunt. Pertinet enim illud, ad laxamentum, quod Auguſtus poſt ſingulas ſuas rogationes Iulias (hac lege Papia priores) tam maſculis, quàm fœminis cœlibibus πρὸς παρασκευὴν (vt Dio loquitur *p. 661.*) indulſerat videlicet, vt qui tum latarum legum tempore cœlibes eſſent, intrà ea tempora legibus parerent, ſeu nuptias contraherent, quòd ſi non facerent, tum demum pœnis Legibus Iuliis comprehenſis teneri inciperent. Sic ſolent fermè leges, non ſtatim vim & pœnas ſuas exercere, verùm indulto priùs aliquo temporis laxamento, vt vel Nouella 66. docet. Dio de lege noſtra audiatur *lib. 56.* τοὺς δὲ γεγαμηκότας, inquit, ἀπὸ τῶν ἀγύ-

των δι-

νων διεχώρησε, καὶ ἐνιαυτὸν ἑκατέροις εἰς τὸ τοὺς πειθαρχήσαντας οἱ ἐν τῷ χρόνῳ τούτῳ ἀναιτίους γενέσθαι, προσεπέδωκε. Itaque commiſcenda hæc duo *vacationum* genera non fuerunt: neque Suetonius cum Vlpiano committendus, inter quos diſſenſus nullus erat: Quod tamen factum ab omnibus, & doctiſſimis omnium, hactenus. ¶ Sed & tertium *Vacationis* adhuc genus à ſuperioribus duobus ſeparandum diligenter, cuius ſcilicet Suetonius, *in Claudio cap* 18. & lex 7. *Cod.Theod. de nauicularijs*, meminere.

¶ Ad CAPVT VII. & VIII.

K. VII.] *Præmia parentum*, ſeu liberos habentium, ſequuntur, quorum & Suetonius, *in Octauio cap.* 34. meminit. *Præmia parentum* nominatim Auctor Panegyrici, *dicti Maximiano & Constantino* vocat: *Præmia patrum* Seneca 3. *de benefic* 34. & Gellius *lib.* 5. *cap.* 19. *Priuilegia parentum*, Tacitus *lib.* 3. *Annal. Iura parentis*, Iuuenalis *Satyra* 9. Priuilegia Legis Papiæ, *l.* 9. *Cod.Theod. de bonis proſcript.* τῆς παιδοποιΐας, vel τῆς πολυπαιδίας, ἆθλα, Dion, *lib.* 43. *p.* 256. *& lib.* 54. *pag.* 608. *& lib.* 55. *pag.* 629. δικαιώματα τῶν γεγεννηκότων. *d. p.* 629. *Iura liberorum* denique complures.

PRÆMIA Parentum.

¶ Fuerunt autem, & ante Legem hanc, præmia quædam patrum, vt ex P. Scipionis oratione ad populum, *de moribus*, diſcere licet, cuius Orationis fragmentum eam in rem Gellius, *lib.* 5. *cap.* 19. laudat. Sed & Dio, *lib.* 43. *pag.* 256. Iulium Cæſarem πολυπαιδίας ἆθλα quædam propoſuiſſe, auctor eſt. ¶ At priuilegia parentum hâc Auguſti lege (Iuliâ & Papia ſcilicet) conſtituta, in his ſex fermè (quantum ex iis, quæ nobis ſuperſunt, fragmentis colligere licet) cernuntur. 1. in *Honoribus* adipiſcendis, c. 7. 2. in *Munerum* immunitate, c. 8. 3. in iure *Quiritium* conſequendo, c. 9. 4. in *Operarum* liberatione, c. 10. 5. in *Tutelâ*, c. 11. 6. in *Capacitatis* denique priuilegio, ſeu capiendi iure ex bonis alterius, c. 12. 13. 14. De ſingulis propoſito nunc ordine videamus.

SEPTIMVM L. Iuliæ caput.

Qui candidatorum] *Septimum* hoc huiuſce Legis Iuliæ caput fuiſſe, Gellius, *lib.2. cap.15.* docet. *Capite ſeptimo,* inquit, *Legis Iuliæ, priori ex Conſulibus faſces ſumendi poteſtas fit, non qui plures annos natus eſt, ſed qui plures liberos,* &c. vt exinde *legis 2. ff. de minoribus.* & *l. 14. ff. de offic. Proconſ.* (quæ ad huius capitis interpretationem manifeſtiſſimè pertinent,) inſcriptiones emendandas liquidò mihi conſtet. ¶ *Primæ* porrò, quam hoc capite conſtitui, ſententiæ, ſenſus hic eſt. *In honoribus adipiſcendis, eos qui plures liberos habent, præferri.* Quam quidem ſententiam hac lege Iulia comprehenſam fuiſſe, ex Taciti *lib. 2.* colligere licet: *Plerique,* inquit, *nitebantur: vt numerus liberorum in Candidatis præpolleret, quod Lex iubebat.* Audio enim qui monent, non aliam hic *Legem* à Papiâ accipiendam. Addatur eam in rem, & hic Dionis locus *lib. 56. pag. 762.* quo Auguſtus, ipſo ferendæ Legis Papiæ tempore, Maritos & patres alloquens, ὑμᾶς, inquit, καὶ προσέτι καὶ ἄλλαις, καὶ τιμαῖς, ἐς ΑΡΧΑΙΣ ἐπὶ ταῖς αἱρέσεσι. ¶ Cœterùm notandum, huic capiti fictis, ſeu ſimulatis Adoptionibus fraudem factam, vt ſub Claudij Imp. temporibus Tacitus, *lib. 15. Annal.* teſtatur: Imò & ante legem Iuliam & Papiam, propoſitis etiam tum præmiis parentibus, vt oſtendit (quam & ſuperius dixi) P. Scipionis de moribus apud Gellium, *lib. 5. cap. 15.* oratio. Factum ideò ſub Claudio SCtum. *Ne ſimulata adoptio in vlla parte Muneris publici iuuaret,* Tacitus ait, & ICtus in *l. 2. §. 2. ff. de vacat. & excuſ. mun.* ſubſcribit, & Iuſtin. *in pr. Inſt. de excuſ. tut.* ¶ Facta & ſequenti capiti (quo propter liberos quoque munerum immunitas tribuitur) fraus altera: *Quoniam* (ait *lex vnica C. Theod. de his qui numero liberorum,* idque omiſſum in Codice Iuſtinianeo.) *cognouimus, nonnullos Vacationem à nobis perſonalium munerum impetraſſe, alienos pro ſuis liberos noſtris aſpectibus offerentes, iubemus,* &c. ¶ His ſanè fraudibus & ſimilibus

In MAGISTRATIBVS adipiſcendis patres ex L. Iulia prælati.

LIBERI adoptiui parentū præmia non tribuunt.

7 Y.

libus obuiàm itum quoque Profeſſionibus. Coacti quippe patres natos ſibi liberos apud acta publica profiteri, de quo more dixerunt iam alij. Eò certè pertinet, ex Terentij Clementis lib. 3. Ad Leg. Iuliam & Papiam, *lex 16. ff. de probationibus*: quâ quæritur, *an etiam matris auiǽ profeſſio filiorum recipienda ſit*. Et propemodum eſt vt credam, hunc profeſſionum morem hâc L. *Papia* ſancitum inductúmque, quò fraudibus illis, quas dixi, occurreretur, primùm fuiſſe. Nam, quod ex Tull i R. inſtituto ſimile quid anteà factum, id alium longè finem habuit, & aliter obſeruatum fuit. Certè, Iuuenalis *Satyra 9.* iura parentum ex L. Papia diſtinctè nonnulla memorans, moris huius quoque meminit. ¶ Profeſſionis autem mos hic, poſt L. Papiam partim immutatus, partim propagatus fuit: Nam & apud Præfectum ærarij profeſſio hæc poſteà ex inſtituto Marci Antonini facta, teſte Capitolino, *in Marco*. Itáque, deinceps vſurpatus mos, vt idem Capitolinus, *in vita Gordianorum*, docet. Deinde, cùm ab initio Romæ tantùm mos hic obtineret, in prouincias etiam ab eodem Marco traductus fuit, eodem Capitolino, *in eiuſdem vita*, teſte. Quæ ideò à me notari oportuit, quod huiuſce iuris progreſſum, non omnes notare potuerunt.

PROFESSIONES natorum liberorum, mos, & progreſſus diſtinctè explicantur.

Latina] *Latina*, non niſi ter enixa ius Quiritium Lege Papiâ conſequi potuit: quod hâc lege cautum fuiſſe prodit, quod Paulus lib. 2. *in l. 137. ff. de V. S. Ter enixam videri etiam eam, quæ trigeminos peperit*, ſcribit. Quod SCto tamen Vlpianus *d. t. 3. §. 1.* tribuit, Tertulliano videlicet: Arbitror, quia SCto illo auctum ius iſtud ter enixæ fuit; nouo ſcilicet matri trium liberorum, ſuccedendi liberis ſuis iure præmióque aduerſus antiqui iuris rationem, tributo.

¶ Ad CAPVT IX.
QVIRITIVM ius Latina ter enixa conſequitur.
SENATVSCONSVLTO tributur, quod L. Papię in partem eſt.

QVI LIBERTINVS] Quod de *Quinquenni* filio hâc lege cauetur, *Vt patrem Libertinum ab operarum obligatione li-*

¶ Ad CAPVT X.

QVINQVEN-NIS Filij pater.

beret; id ad exemplum quodammodo veteris eius iuris cautum eſt, quo Libertini (vt Liuius *libro* 45. teſtatur) quibus filius quinquenni maior ex SCto erat, non cùm cæteris Libertinis in tribus Vrbanas deſcripti erant, verùm iuſtorum ciuium Romanorum numero adſcribebantur.

¶ Ad CAPVT XI. TVTELA mulieres ob liberos libe- ratæ.

Ingenua, trium, &c.] *Mulieres* in perpetuâ Tutela fuiſſe, notum eſt; Verùm exceptas Lege Papiâ, Libertinas quatuor liberorum matres, Vlpianus *in fragm. tit.* 29. §. 2. docet. Sed & Ingenuæ trium liberorum matres tutelâ liberatæ lege Papiâ fuêre. Eſt enim Plutarchus (Traiani Imper. æqualis) *in v. Numæ pag.* 121. auctor, mulieres quæ τρίπαιδες eſſent, potuiſſe διαθέσθαι ϗ τἆλλα πράττειν ἄνευ προστάτου διαγούσας. Huic accedat auctoris Optimi fragmentum (quod V. Cl. Puteano, Senatori quondam integerrimo, & Optimæ prætereà ſobolis parenti, Reſpublica literaria debet.) Ait enim, *mulierem ius liberorum habentem ſine tutoris auctoritate manumittere poſſe.*

TVTELÆ muliebris & Curæ diſcrimen.

In quo muliebris tutelæ à Curâ diſcrimen notandum venit. Hâc enim (Curâ ſcilicet) propter liberos Minores non liberantur, (vt ad hanc Leg. Iuliam & Papiam ſcribens Vlpianus, *in l.* 2. *ff. de minoribus*, notauit.) mulieres ab illâ liberantur.

¶ Ad CAPVT XII.

CAPACITAS in L. Papia quid?

Viro & vxori] *Coniux* è coniugis extraneíve bonis, liberorum beneficio quantum capere poſſit, ſequentibus capitibus definitur. Quod *Capacitatis priuilegium & modus*, *in l.* 1. *C. Theod. de bonis proſcript.* vocatur. *Capacitas* pariter, à Gaio lib. 12. ad L. Iuliam & Papiam, *in l.* 55. *ff. de legat.* 2. Vnde &, *ſolidi capacitas* apud Vlpian. *in fragment. tit.* 16. §. 1. ¶ Ac primùm quidem, hoc capite, quantum è *Coniugis* bonis coniux capere poſſit, definitur. Quod quidem caput, *Legis Papiæ Decimariæ* appellatione, Thalelæo, *lib.* 45. βασιλ. *tit.* 1. *ad l. vnic C. vnde vir & vxor. p.* 47. ſeu [*legum*] *decimariarum*, *in Rubr. Cod. de in-*

DECIMARIÆ Leges quæ?

de infirm. pœn. Cœlib. & orb. & decimariis ſublatis, deſignatum reperio; à bonorum videlicet decimis, quas virum & vxorem, pro caſuum varietate, inter ſe capere Lex voluit: neque enim ſolidum eos inter ſe paſſim capere permiſit. Itaque, quæ Terentius Clemens, lib. 4. ad L. Iuliam & Papiam, de his qui ſolidum capere non poſſunt, *in l. 72. ff. de hered. inſt. & l. 6. ff. de vulgari. & l. 62. de condition. l. 67. ff. ad l. Falcid.* vt & quæ Gaius, lib. 3. ad L. Iul. & Pap. *in l. 5. ff. de vulgari*, tractant, ad hunc Decimariæ legis tractatũ, neq; aliò pertinent. ¶ Ad has porrò decimas reſpexit & Trachallus (vetus orator) contra Spathalem, *apud Quintilian. lib. 8. c. 5. Placet*, inquit, *hoc ergo, ô leges diligentiſſimæ pudoris cuſtodes, decimas vxoribus dari, quartas meretricib.* Et ICtus quoque ſecundùm hoc ius locutus eſt, cùm *in l. 18. ff. de auro & argento leg. maritum vxori ſuæ bonorum ſuorum decimam legaſſe* poneret. Harúmque decimarum meminit rurſùs *lex 2. C. Theod. & Iuſtin. de iure liberor.* ¶ Porrò, decimarias leges per tacita fideicommiſſa ſæpè deluſas, *lex vlt. ff. de his quæ vt indign.* & *lex vn. C. Theod. de his qui ſe deferunt*, docet: de quo in legibus Caducariis poſteà. ¶ Cæterùm, vt liquidò ſciri poſſet, an & quando fraus facta decimariis legibus fuiſſet, ad bonorum defuncti coniugis æſtimationem neceſſariò deueniendum erat. Eò itaque pertinet, quod Vlpian. lib. 1. [*ɣ*. 4.] ad eandem Legem, *in l. 62. ff. ad Leg. Falcid.* & Terentius Clemens, lib. 4. ad hoc caput, *in l. 67. ff. eod.* & Paulus lib. 2. *in l. precia rerum 63. ff. d. tit.* de bonorum æſtimatione rerúmque pretiis accuratè tractant. Quæ ipſa, quia & in L. Falcidia locum obtinerent, ideò (Lege Papia decimariâ ſublata) leges eas Tribonianus in tit. *de Leg. Falcidia* transferendas rectè putauit.

Æstimatio bonorũ ex Legibus decimariis.

Triboniani conſilium.

Capere autem in hâc lege (Papia decimariâ) eſt, quoquomodo capere, non hæreditatis tantùm aut legati,

Capiendi verbo in legibus Decimariis quid contineatur.

verùm & mortis cauſa capionis donationiſve titulo. Eò quippe pertinet, quod Marcellus, lib. 1. ad L. Iuliam & Papiam, *in l. 38. ff. de mortis cauſa don.* & Terentius Clemens lib. 5. [*χε.* 4.] *in l. 25. ff. de donat. inter vir. & vxor.* de mortis cauſa capionibus & donationibus tractant, quod & confirmat *d. lex* 1. *C. Theod de bonis proſcriptorum.* Itaque & quod conditionis implendæ cauſa datur, modo hac lege conceſſo imputatur; vt Vlpian. lib. 8. ad L. Iul. & Pap. *in l. 36. ff. de mortis cauſa donat.* definit. ¶ Addit Thalelæus, vxorem hâc lege Papiâ decimariâ ab inteſtato quoque deficientibus agnatis & cognatis decimas bonorum mariti tantùm (abrogato iure antiquo, quo vxor in ſolidum ſuccedebat) cepiſſe, & de eo *l.* 1. *Cod. vnde vir & vxor* intelligendam. Quod à Cuiacio

THEODOSIANI CODICIS lex illuſtrata.

3. *obſer.* 12 rectè refellitur. ¶ Hûc ſanè pertinet quoque ſpecies *l. vlt. C. Theod. de inoffic. dotibus.* Quam quia nec Anianum, nec inſecutorum quenquam vidiſſe ſcio, proponere nunc è re putaui. Ea talis eſt: Mulier ex priore matrimonio liberos habens, omnia bona ſua ſecundo marito in dotem dedit, conuenítque, *Vt etſi communem filium non haberent, dos nihilominùs integra apud virum remaneret.* Sanè, hâc dote, dotalíque pacto prioris matrimonij liberis fraus fit, vtpote quadrante illis, ſeu legitimâ non ſaluâ. Fit & fraus L. Papiæ, vtpote ſolidum capiente marito, eo caſu, quo ei ex L. Papiâ ſolidi capiendi ius non eſt: putà communi filiò non interueniente. ¶ Itaque quod ea lex ait; *In fraudem legis.* de *Decimaria* hâc Lege accipiendum id eſt. ¶ Nam quod

DOTI modus an L. Iuliâ decimariâ præſtitutus fuerit.

nonnulli, non perceptâ legis illius ſpecie, ex ea ſuſpicati ſunt, Lege Papiâ modum doti (decies, puta, centenorum millium ſeſtertiûm) præſtitutum fuiſſe, vanum eſt, & autoritate prorſus caret. Breuiter itaque, ex ea lege ſic ſtatuendum, *Nequidem dotis dotaliſq́; pacti titulo, plus, quàm lege Decimariâ præſtitutum erat virum ex coniugis bonis capere potuiſſe.* Adde, neq; donationis inter viuos, quæ morte confirmatur, titulo, *l.* 1. *C. Th. de bonis proſcr.* Si

Si ius communium liberorum] *Ius liberorum*, cùm de hâc lege Papiâ agitur, pro capitum varietate variè accipiendum eſt. Hoc ſanè capite, *Ius liberorum*, non eſt ius trium liberorum, ſed vnius tantùm Communis filij ius à coniugibus impetratum, in id videlicet, vt coniuges ſolidum inter ſe capere poſſint, neque decimariis hiſce legibus teneantur. Iſidorus 5. *Etym. Ius liberorum eſt coniugum ſine liberis inuicem pro loco pignorum hæreditatis alterna conſcriptio*, quo ſenſu accipiendus titulus *Cod. Theod. & Iuſtin. de iure liberorum.* Quod quidem ius liberorum, abrogatis his legibus decimariis, omnibus côiugibus, conſtitutione ſuâ, (anno domini 410.) & vltrò & generaliter Theodoſius Iunior per Orientem, *l.2. & 3. C. Theod. de iure liberorum* detulit. At non item per Occidentem, Honorius. Impetrandum enim id ius ſpeciatim ſemper fuit, vt *l.vlt. Cod. Theod. d. tit.* docet, cui iungenda eſt. *l. vlt. eod. Cod. de diuerſis reſcriptis. & l.6. eod. Cod. de inoffic. teſtam.* adde & *l.vlt. C. Theod. de infirm. his quæ ſub tyran.*

¶Ad capvt XIII.

Ivs liberorvm in Legibus Decimariis quod?

Ex aliorum teſtamentis] Et hoc capite, (vt in iure Quiritium adipiſcendo) fœminæ à maſculis ſeparandæ veniunt, quod etiam lex *vnic. Cod. Theod. de infirm. pœn. cœlib.* indicat. At Iuuenalis diſertis verbis, *Satyr.* 9. vel vnicum filium filiámve Patri capacitatis ſeu capiendi ius præſtitiſſe docet : ſic enim mœchus apud eum, maritum alloquens.

¶Ad capvt XIV.

Solitarivs Pater ſolidum capiebat.

Nullum Ergo (inquit) *tibi meritum eſt, ingrate ac perfide, nullum*

Quòd tibi Filiolus *vel* Filia *naſcitur ex me?* & mox

Iura Parentis *habes, propter me ſcriberis hæres,*

Legatvm omne capis.

Vnius itaque filij vel filiæ pater, vel (vt in hâc ipſa Lege Papiâ fuiſſe puto) Solitarius pater, (de quo Vlpian. quoque *in fragm.* egerat,) ſolidum ex aliorum ſeu extraneo-

MATRES trium liberorum ſolidum capiebant.

rum teſtamentis capere poterat. ¶ At vt Mulieres ſolidum capere poſſent, non vnius tantùm ſed trium liberorum matres eas eſſe oportebat. Nam, cùm Dio *lib.* 56. ſimpliciter dicat, quaſdam mulieres lege Voconiâ (quâ eis ex teſtamento vltrà certum modum capere non licebat) per Legem Iuliam & Papiam ſolutas fuiſſe: idem alibi (nempe *lib.* 55. *pag.* 629.) de trium liberorum matribus inter alias accipiẽdum id eſſe docet. Ait enim, *hanc iuris trium liberorum fœminis indulti vim & effectum eſſe:* ἵνα ἄν τις τι ἀυτοῖς τελευτῶν καταλίπῃ, λαμβάνωσι. vide eundem *lib.*56. *p.* 677. Et hûc pertinet, quod Theodoſius Imp. in *l.*89. *C. Theod. de bonis proſcript.* matri Papiæ legis priuilegiis deſtitutæ, nec trino partu fœcunditati publicæ gratioſæ, breuiter FOECVNDITATIS PRIVILEGIVM non habenti in filij deportati bonis minùs iuris tribuit.

FOECVNDITATIS priuilegium, quod?

¶ Et hîc tamen, vt in aliis huius legis capitibus, *Ingenuæ* rurſùm mulieres à *Libertinis* ſeparandæ ſunt, vt ſcilicet Libertinæ, non niſi quatuor liberorum iure ſubnixæ, ſolidum ex teſtamento capere poſſint.

VOCONIÆ legi derogatum L. Papia.

¶ Ex his apparet interim, Voconiæ Legi per L. Papiam derogatum, legémque Papiam de mulierum hæreditatibus locutam, quod tamen auſi negare nonnulli.

¶ Ad CAPVT XV.

IMPEDIMENTA nuptiarum & liberorum ſuſcipiendorũ ſpem L. Papia remota.

Qui liberos.] Parùm erat, Ingenuorum & Libertinorum ordines inter ſe maritaſſe: Steriles nuptias inhibuiſſe: Nuptiis contrahendis certa tempora præſtituiſſe: Præmiis ad coniugia capeſſenda, liberóſque ſuſcipiendos omnes inuitaſſe: niſi quæ nuptiarum contrahendarum libertati, liberiſque ſuſcipiendis impedimento eſſe poſſent & obſtarent, remouerentur. *Ea itaque legis huius ſententia fuit* (ait Papin. *in l. cum tale.* 72. §. 2. *ff. de condit. & demonſtr.*) *Ne quod omninò nuptiis* IMPEDIMENTVM *inferretur.* Addatur & ex eiuſdem Papiniani libr. 1. definitionum *lex* 79. *ff. de condit. & demonſtrat.* ¶ Huius autem generis Impedimentorum hâc lege notantur,

tantur, & remouentur ſequentia ſeptem: 1. *Parentum* moratoria fruſtratio in liberis elocandis. 2. *Iuſiurandum* à Patronis, de nuptiis non contrahendis, libertis impoſitum. 3. *Cœlibatus* aut viduitatis conditio à Teſtatore indicta. 4. *Maritorum* abſentia. 5. *Legis* impedimentum. 6. *Dotis* diſſipatio. 7. *Coniugum* diuortia. ¶ *De Parentum fruſtrationibus* eſt hoc caput, quod trigeſimum quintum (niſi vitium in numero ſit) ordine fuiſſe Marcianus *l.* 19 *ff. de ritu nupt.* teſtatur. *Capite trigeſimo quinto*, ait, *legis Iuliæ, qui liberos quos habent in poteſtate, iniuria prohibuerint ducere vxores*, &c. *Legis Iuliæ i.* Legis Iuliæ & Papiæ: non etiam Legis Iuliæ de adulteriis, quod ſummo ICto alicubi excidit. Paternum igitur officium & onus eſt ex L. Iulia Papiâ, filiam in poteſtate poſitam, dotare. Idque eſt, quod *lex vlt. Cod. de dotis promiſſ.* ait, *Leges non incognitas eſſe, quibus cautum eſt omninò paternum officium eſſe, dotem filiæ ſuæ dare.* ¶ Ait autem Lex, *Liberos quos in poteſtate habet*, id eſt, tam filios, quàm ex filiis, non etiam ex filiabus, natos; vt hûc ita quoque referri poſſit, ex lib. 1. Marcelli ad L. Iul. & Pap. *lex* 8. *ff. de agnoſcend. & alend. liber.* Item, tam adoptiuos, quàm naturales. Idque eſt, quod Paulus, lib. 1. ad L. Iul. & Pap. ad hoc caput ſcribens, *in l. penult. ff. de adoptionib.* ait, *Onera eius qui in adoptionem datus eſt, ad patrem adoptiuum transferri.* Onera inquit: vt puta dotis dandæ, liberorúmq; elocandorum. Quod ad eam legem needum notatum. SPECIES L. pen. ff. de adoptio.

Si patronus] Lege Æliâ Sentiâ cautum fuerat, vt Patronus Patronìve liberi, qui libertum, libertámve ad iuſiurandum, ſeu iurandum, iureiurandóve (ſic enim promiſcuè loquuntur ICti) adegiſſent, ne nuptias contraherent, patronatus iure caderent: vt docet Terentius Clemens lib. 5. L. Iul. & Pap. *in l.* 31. *ff qui & à quib. manumiſſ.* & lib. 8. *in l.* 15. *d. t.* & Paulus lib. 8. ad candem AD CAPVT XVI. LEX ÆLIA SENTIA à L. Papia diſtincta

L.*l.*15.*ff. de iure patronatus.* vt & lib. ſingulari ad L. Æliam Sentiam *in l.6.ff. de iure patronatus.* & Vlp. *in l.* 3. §. 2. *ff. de ſuis & leg. hær.* Hæc pœna patroni liberorúmq; eius ex L. Ælia Sentia fuit, iuſiurandum à Libertis, de nuptiis non contrahendis, exigentium. At non ideò iuriſiurandi gratia, nuptiáſve contrahendi poteſtas, liberto libertæve Lege Ælia Sentia, facta fuit. Id verò factum eſt hoc capite Legis Iuliæ de Maritandis Ordinibus, vt diſertis verbis Paulus *in d.l.6. in fin.* docet. Vbi quod ait, *permittitur*, pro *remittitur* accipiendum eſt: ſicut *in l.38. ff. de pactis, & l. 3. ff. de public. iudiciis, Morte rei accuſatio permittitur*, i. συγχωρεῖν, vt Dorotheus interpretatus eſt: Vt contra *remittitur*, pro permittitur *in l. quotiens. C. Theod. de diuerſis reſcriptis* & locis aliis, quos viri docti iam præoccupauêre.

¶ AD CAPVT XVII.

VIDVITATIS conditio, poſt L. Papiam vnico caſu non remiſſa.

Si qui Cœlibatus] *Cœlibatus & viduitatis* conditio à Teſtatore indicta, hoc capite æqualiter omnibus remittitur. ¶ At ſecuta mox hanc legem Iuriſprudentia *Viduitatis* conditionem non ſimpliciter remiſit: Sed ſeueriori lege viduos habendos putauit: vno tantùm caſu: ſi videlicet viduitatis conditio à coniuge coniugi impoſita fuiſſet, vt oſtendit apertiſſimè *lex 2. & 3. C. de indict. viduit.* Imò *& lex* 1. *eiuſdem tit.* quæ de teſtatoris vxore eſt (quicquid caput ſecundum primi libri Notatorum contrà putet) denique & *Nou. 22. cap. 43.*

SENATVSCONSVLTVM à L. Papia diſtinctū.

Factum namque circa viduos SCtum *Vt ſi coniunx intra annum à morte coniugis iuramentum præſtitiſſet, Quòd liberorum quærendorum cauſa ad alias nuptias deinceps conuolaturus eſſet, conditio viduitatis ei à coniuge adſcripta remitteretur: coniugiſque teſtamento relictum ſibi conſequi poſſet. l. vlt. C. de indict. viduit.* SCtum inquam, non SCta, (quod huius æui Papinianus putauit) quaſi Pernicianum & Caluitianum hic intelligenda ſint: Ea SCta quippe, non ad hoc caput, verùm ad aliud; (de ſexagenariis puta,) iam ſuperius, *ex Vlpiani fragm.* pertinere docuimus. At poſt annum

annum (non præſtito, vt antea dixi, iuramento) noluit ſecuta Iuriſprudentia coniugi Viduitatis conditionem vllo modo remitti: atque ideò neque ad legatum ſub eâ conditione adſcriptum admitti, niſi Mucianâ cautione (iam dudum adinuentâ) & hîc præſtitâ. Quæ omnia ex prædictis legibus & Iuſtiniani Nouellâ diſcere licet. Et hoc ſcilicet ius eſt, quod *Legis Iuliæ Miſcellæ* appellatione deſignatum poſteà *d. tit. de indict. viduit.* & *d. Nou.* & apud Græcos, *ad l. vlt. ff. de ſtatuliberis* reperitur. Itaque quæ *viduitatis* conditio lege Iulia indiſtinctè remiſſa fuerat, eam lex Iulia Miſcella vnico illo caſu obſeruari voluit, puta, ſi coniux coniugi quid ſub viduitatis conditione reliquiſſet, & coniux intrà annum iuramentum, de quo dixi, non præſtitiſſet. Proindè, tantùm abeſt, vt Lege Miſcellâ viduitatis conditio remiſſa, & quidem primùm (quod nonnulli exiſtimarunt) fuerit, vt contrà *Modus* iſti *viduitatis remiſſioni*, quæ L. Iuliâ facta ſimpliciter fuerat, adhibitus fuerit. Breuiter, lex Papia indiſtinctè viduitatis conditionem remiſit: lex Iulia Miſcella vnum caſum excepit: quo viduitatis conditionem remitti noluit, puta poſt annum à morte mariti. Falluntur conſequenter & illi, qui Legem Iuliam Miſcellam etiam ad Viduitatis conditionem *ab extraneo* adſcriptam pertinuiſſe credunt. Nec minùs illi, qui Legem Iuliam Miſcellam, Lege Iulia & Papia, imò Q. Mucio, ſeu cautione Muciana *antiquiorem* fuiſſe, non intellectâ Nou. 22. prodiderunt.

CAVTIO MVCIANA huic capiti addita.

LEX IVLIA MISCELLA quæ & qua de re fuerit.

Nominis ratio non adeò procliuis. Non placet, qui *Miſcellam* à varietate perſonarum, nempe quod ea communis vtrique ſexui viro fœminæq; eſſet, dictam putauit. Quaſi verò, non & pleraque alia Legis Iuliæ & Papiæ capita vtriſq; communia fuerint. Neque placet, qui à varietate rerum ſeu capitum ſic dictam coniecit: De viduitatis quippè tantùm conditione, & quidem à coniuge indictâ, eam legem fuiſſe iam probatum eſt.

LEX IVLIA MISCELLA vnde dicta?

Non à varietate Perſonarum.

Non à varietate Rerum.

Non ab Auctore.

An à varietate iuris?

Multò minùs arridet, qui ab Auctore ſic dictam, nullo auctore, imò falſo, vt rectè Cuiacius notauit, putabat. An igitur Iuliæ legis caput hoc, ob varietatem iuris in Legis Iuliæ Miſcellæ nomen tranſiit? Miſcellæ, inquam, quaſi temperamen to, ſeu (vt Nou. 22. loquitur) [illegible] adſtrictæ, mixtæq;. An potius quæ ex variis varij generis iuribus inter ſe cōmixtis compoſita, puta L. Iuliâ Papiâ, SCto, cautione Muciana? Certè eâdem ratione *as Miſcellum* quoque dictum apud Siculum Flaccum *pag.* 26. & 27. quod varia & mixta nomina contineret, priorum & qui primùm deducti fuerant, ſimul & eorum qui poſtea in locum defunctorum ſucceſſerunt. Ita *Miſcelliones* apud Feſtum, qui ſunt non vnius ſententiæ, ſed variorum mixtorumque iudiciorum. Itaque *Miſcella* lex fuerit, quæ ex variis contexta iuris ſpeciebus, puta lege, SCto, Prudentum interpretatione. Verùm cùm rem propiùs intueor; *lex Iulia Miſcella* eadem mihi videtur cum lege Iulia & Papiâ, quæ *marita* eodem ſenſu, & de *Maritandis Ordinibus*. *Miſcella* ſcil. à miſcendis non tantùm ordinibus (quam vocem vſurpat hac in ipſa re Liuius *lib* 4.) verùm etiam quibuſcunque impedimentis ſublatis. At inquies Legem Iuliam *Miſcellam* ſuperiùs diſtinctam à me à L. Iulia. Vtrumque verum. Caput hoc de quo nunc agimus, (quodque legis Iuliæ *Miſcellæ* appellatione deſignatum reperimus) diuerſum ab hac ipſa lege Iuliâ & Papiâ: & tamen pro more ICtorum, eadem cum Lege Iulia Papiâ. Quia ſcilicet quæ SCta ad leges ſecuta, ea ipſis legibus tribuere ſolent.

AD CAPVT XVIII.

Si vir abſit] *Abſens* commodi ſui causâ maritus, ſolidum ex vxoris bonis capere non poteſt: abſens reipub. causâ, & dum abeſt, & intrà annum poſtquam rediit, poteſt. Et Vlpianus tamen, de hoc capite agens, *fragm. tit.* 16. §. 1. non diſtinguit, an Reipub. ergô, an verò commodi ſui causâ vir abſit. Quod factum certè oportuit.

VLPIANVS in Fragmentis ſuppletur.

fuit. Annus quippe, ſeu *ἐνιαυτὸς ἀναπαύσεως*, reuerſis dari ſolet, illis tantùm qui Reipub. causâ abeſſe deſierunt, *τῆς δημοσίας χρείας*. §. *item qui Reipub. Inſt. de excuſationib. l.* 10. *&* 45. §. *quia igitur. ff. eod. l.* 2. *C. ſi tutor. Reipub. cauſâ aberit.* Adde, manifeſtiſſimè id leg. 35. 36. 37. 38. *ff. ex quib cauſis maior.* (ex Vlpian. lib. 6. & Pauli lib. 3. ad leg. Iul. & Pap. deſumptas,) euincere: quibus legibus omnibus de abſentia Reipubl. causâ fusè & accuratè à ICtis illis tractatur. ¶ Simile poſtremò eſt, quod Lege Iuliâ de adulteriis, de abſentibus Reipub. causâ, *in l.* 15. *ff. ad l. Iul. de adulter.* cautum fuit: Et quod Imperatores *in l.* 15. *&* 21. *C. eod. tit.* reſcribunt.

Si cui Populus] Et *Legum Impedimenta* quandoque remittuntur, ſeu iniuſtarum nonnullis nuptiarum gratia fit. Quod indulgentiâ populi factum quondam & per SCtum idque ſingulare & elegans admodum Hiſpalæ Feceniæ Libertinæ exemplum, apud Liuium *lib.* 39. *ſeu lib.* 9. *decad.* 4. docet: cui ob detecta Sacra Bacchanalia, *Vti ei ingenuo nubere liceret, néve quid ei qui eam duxiſſet, ob id fraudi ignominiæve eſſet*, SCto indultum fuit. Poſteà, beneficij ſui Principes hanc iniuſtarum nuptiarum indulgentiam fecêre. Et hûc ſcilicet pertinet, quod Vlp. lib. 6. ad Leg. Iul. & Papiam *in l.* 31. *ff. de ritu nupt.* ait, *Si Senatori indulgentiâ Principis fuerit permiſſum, Libertinam iuſtam vxorem habere, poſſe iuſtam vxorem eſſe.* — AD CAPVT XIX. — INDVLGENTIA populi legitimæ quædam nuptiæ L. Papiâ.

Aliud fuit initio ius populi, aliud ius fiſci, diuiſumque Imperium cum Populo Princeps habebat. Vnde Calliſtrati liber ſingularis *de iure fiſci & populi.* (vt ex inſcriptione *legis* 1. *ff. de bonis damnatorum* patet.) Et titulus apud Paulum *lib.* 5. *ſent. tit.* 12. *de iure fiſci & populi.* Lampridius ſimiliter, *Alexandrum Seuerum leges de iure populi & fiſci moderatas & infinitas* ſanxiſſe ſcribit. Verùm quod populi ius hâc lege Papiâ ab initio fuit, id Principis poſteà factum eſt: Illegitimarum, vt dixi, nuptiarum — POPVLI ius in ius Fiſci tranſiit.

gratiam populus faciebat, poſteà Principes id ſibi adſeruêre: Populus, per SCtum ius liberorum concedebat, poſteà Principes id ius beneficij ſui fecerunt, vt ex Dionis *lib*.55. & Vlpiani *fragm.tit*.16. §. 1. ſuperiùs dictum eſt: Caduca populo deferebantur hâc lege, vt inferiùs dicemus. Poſteà fiſco ſeu Principi vindicari caduca ex Antonini conſtitutione cœperunt. Omitto alia ſciens voléſque, hûc tantùm pertinentia recenſere contentus.

¶ AD CAPVT XX.

L. IVLIA DE FVNDO DOTALI, an caput Legis Iuliæ & Papiæ fuerit.

Fundum dotalem Italicum] *Nuptiis à fœminis repetendis*, ac proinde & liberis ſuſcipiendis, vix maius aliud impedimentum eſt, quàm ſi indotatis illis eſſe contingat. Ideóque, dotes mulieribus conſeruari ad ſobolem procreandam, replendámque liberis ciuitatem, publicè intereſſe Pomponius, *in l.* 1. *ff. ſoluto matrimonio* ſcribit. Quâ ratione, inſpectâ, lege Iulia Papia, de dotibus mulieribus conſeruandis, cautum aliquid fuiſſe, tentari probabiliter poſſet: Cùm (vt alibi iam diximus) lex Iulia Papia ſobolis procreandæ causâ lata fuerit. *l.* 64. *ff. de cond. & demonſtrat.* eiúſdemque legis ſententia ea (vt diſertis verbis Papinianus *in l. tale* 72. §. 2. *ff. de cond. & demonſtr.* ait) fuerit, *Ne quod omninò nuptiis impedimentum inferretur.*

MARTIANI CAPELLÆ locus explicatus.

¶ Verùm, id magis adhuc confirmare videri poſſit, ſingularis in eam rem Martiani Capellæ, *ſub finem lib.* 2. *de Philologiæ & Mercurij nuptiis* agentis, locus: *Tunc Virginis* (inquit) *mater poſcit de Ioue ſuperiſque cunctis, uti ſub conſpectu omnium, quicquid ſponſalium nomine praeparaverat Maiugena traderetur*, ac demum DOS *à virgine non deeſſet: tuncque Tabulas* (Dotales ſcilicet) *ac* PAPIAM POPPÆAMQVE LEGEM *ſinerent recitari.* ¶ Tabulas ſcilicet dotales, & legem Papiam Poppæam Sponſis recitari ſolitas oſtendit Capella: quò futuro ſcilicet marito, quid in dote iuris ſiue ex pacto dotali, ſiue legis beneficio habiturus eſſet, conſtaret. ¶ Itaque ſic in animum

mum inducat quis ſuum, & Legem Iuliam de fundo dotali, *Quæ alienationem fundi dotalis Italici inuitâ vxore, obligationem verò etiam conſentiente eâ marito interdixit,* ſiue partem ſiue caput huiuſce legis Iuliæ fuiſſe. Et quidem, legem Iuliam *de fundo dotali* (non aliâ ratione dictam, quam lex Iulia *de maritandis ordinibus*, itémque lex Papia *decimaria*, poſtremò & lex Iulia *Caducaria* vocatur. Sunt enim & iſtæ leges omnes huiuſce legis Iuliæ Papiæ partes, ab argumento ſingulari quod in ſe continent, ſic cognominatæ. ¶ Neque aliò etiam, quàm ad hanc legem Iuliam de fundo dotali *Italico* referat quis id quod Gaius, lib. 6. ad L. Iuliam & Papiam de Vrbibus, (ac proinde & fundis) Italici Iuris *in l. 7. ff. de cenſib.* tractat. ¶ Verùm retrahit me Paulus *libr.* 2. *ſent. tit.* 21. quo loco, id quod Lege Iuliâ de fundo dotali cautum fuit, *legi Iuliæ de adulteriis* nominatim tribuit. Et verò id confirmant apertiſſimè inſcriptiones ex Vlpiani, Papiniani, Pauli libris de adulteriis *l.* 2. 6. 12. 13. 14. *ff. de fundo dotal.* Quò igitur pertinebit tractatus ille Gaij *in l. 7. ff. de cenſib.* Nempe eodem quò ex Vlpiani lib. 7. ad leg. Iul. & Pap. *lex ædificia* 139. *ff. de V. S.* At quò vtrumque? ad Divortia, vt puto, quæ ſeptem Ciuibus Romanis puberibus adhibitis fieri oportebat. At inquies, hoc lege Iulia de Adulteriis cautum, vt omninò docet *l. nullum, ff. de diuort. & l. vn in fin. ff. vnde vir & vxor.* Quid tum? ſimile aliquid antea cautum hac L. Papiâ omninò exiſtimo, etſi poſtea pleniùs lege Iuliâ recautum. Et ſanè hoc loco de Diuortij modo & cauſis actum docet *l. 8. in fin. ff. de captiu. & l. 37. ff. de rit. nupt.*

Capitvm legis Iuliæ & Papiæ. Singulares appellationes.

Pavlvs in ſententiis illuſtratus.

Cœlibes] Non præmiis modò *Cœlibes* ad capeſſenda matrimonia, orbióque ad ſobolem procreandam, replendámque liberis Rempublicam inuitati hac Lege Papiâ, verùm & propoſito *Pœnarum* metu, ad id coacti fuêre.

¶ Ad Capvt XXIII. Poenæ Cœlibatus lege Papia auctæ, non primùm conſtitutæ.

[illegible]iam *Poppæam* (inquit Tacitus. 3. *Annal.*) *Senior Auguſtus poſt Iulias rogationes incitandis* COELIBVM POENIS *& augendo ærario ſanxerat. Incitandis pœnis*, ait Tacitus, ſeu potius intendendis, quod Tacito & huic ſæculo perpetuum pro *augeretur*, vel incendendis, id eſt, augendis pœnis. Nam & aliquæ Iuliis rogationibus iam antè indictæ fuerant, quod etiam Dio *lib.* 54. *pag.* 608. docet. Et multò priùs eos, qui ad ſenectutem cœlibes peruenerant, Athenienſium exemplo, apud quos *ἀγαμίου δίκη* erat; vel Lacedæmoniorum, apud quos ὀψιγαμία, æs aliquod (quod *vxorium* veteres appellabant) pœnæ nomine in ærarium deferre iuſſos, ex Valer. Maxim. *lib.* 2. *c.* 4. *art.* 2. & Plutarcho *in Camillo* notiſſimum eſt. Ideò Suetonius quoque, iuxta Tacitum, *in Octauio c.* 34. Auguſtum Legem de maritandis ordinibus non ſanxiſſe, ſed *ſeueriùs emendâſſe Pœnáſque auxiſſe* ſcribit. ¶ Hinc itaque pœnæ cœlibatus & orbitatis, *tit. Cod. Theod. & Iuſtin. de infirm. pœnis cœlib. & orbit.* & apud veterem Iuuenalis ſcholiaſtem *Satyr.* 9. Pœnæ abſolutè. *l.* 11. *ff. de vulgar.* & ἐπιτίμια Dioni *lib.* 54. *p.* 608. quæ *ἐπιτίμια ἀπαιδίας* alibi. (*lib.* 55. *p.* 629.) vocat; Terrores & damna, Conſtantinus *l. vn. Cod. Theod. d. tit.* Multam dixit auctor Panegyrici *dicti Maximiano & Conſtantino. Leges*, inquit, *quæ multâ cœlibes notauerunt, &c.* & Ambroſius *c.* 3. *in Lucam: Erat*, inquit, *deforme liberos non habere, quod etiam legum fuit auctoritate multatum:* Rectè, *multatum:* hæc enim multa Lege Iulia & Papiâ impoſita *Cœlibatui* fuit, vt teſtamento relictis ſibi cœlibes prorsùs multarentur, id eſt, vt ex teſtamento nil capere poſſent: *Orbis* verò, vt ſemiſſe relictorum multarentur. Excepit tamen Lex Papia genere proximos, *τοὺς γένει ἐγγυτάτω προσήκοντας*, vt Sozomenus *lib.* 1. *cap.* 9. teſtatur. His enim ius antiquum & hac parte Lex Papia ſeruauit, ſicut in caducis ſeruatum quoque paulò pòſt dicemus. At

INTERPRES Sozomeni falſus.

Sozomeni interpres ſupinè falſus, qui contrariam illi loco

loco, negatione additâ, ſententiam affinxit. ¶ Verùm Cœlibatûs Orbitatíſque pœnæ hæ, quò pertinet & caput de *ſolidi capacitate ex aliorum* teſtamentis ob liberos, (quod nobis eſt XIV.) Conſtantini M. conſtitutione ſublatæ poſteà fuêrunt, vt Euſebius 4. *de vit. Conſt.* 26. Sozomenus *lib.1.cap.9.* docet. Et extat ea *l. vn. C.Theod. de infirmandis pœn. cœlib.* Itaque malè *Conſtantini* filiorum nomina ea conſtitutio in Cod. Iuſtinianeo præfert. Cœlibatûs, inquam, & orbitatis pœnæ aliæ à Conſtantino, præter *decimarias* leges (quas complexus ſum *c.* XII. *&* XIII.) ſublatæ fuerunt, vt *ex præd. l. vn.* conſtat. In quo tamen falſi ante hos annos nonnulli. CODICIS IVSTINIANEI menda.

Si qui coniugum] *Orbitatis* pœnis coniuges non tenebantur, ſi vir nondum annorum 25. vxor nondum 20. eſſet. *Aliquando* (ait Vlpianus de L. Papia, *fragm. tit.* 16. *in princ.* agens) *vir & vxor inter ſe ſolidum capere poſſunt, veluti ſi vterque vel alteruter eorum nondum eius* ÆTATIS *ſit quæ liberos exigit, id eſt, ſi vir minor annorum* 25. *ſit, aut vxor annorum* 20. Ac ne quis dubitare deinceps poſſit, ætatem certam Lege Papiâ ſuſcipiendis liberis definitam, Tertullianus cum Vlpiano collatus, *Apologetici c.4.* faciet: *Nónne vaniſſimas Papias Leges* (inquit) *quæ* ANTE LIBEROS SVSCIPI COGVNT, *quàm Iuliæ matrimonium contrahi, poſt tantæ auctoritatis ſenectutem, heri Seuerus, conſtantiſſimus Principum, excluſit?* Suſcipiendis igitur liberis ea, quam dixi, ætas lege Papia præfinita fuit. Verùm laxior à Seuero conſtituta, nempe illa quam Vlpianus ait. Et ad nuptiarum contrahendarum ætatem tamen id Sozomenus, de L. Iul. & Pap. agens, *lib.* 1. *cap.9.* errore tranſtulit: Νόμος (inquit) ἦν Ῥωμαίοις παλαιὸς, ἀπὸ εἴκοσι καὶ πέντε ἐτῶν, τῶν ἴσων ἀξιοῦσθαι κωλύων τοὺς ἀγάμους μὴ τοιούτοις. Dicere debuit Sozomenus ἀτέκνους, ſeu ἄπαιδας, non ἀγάμους. Definita itaque, lege Papiâ ſuſcipiendis liberis ætas fuit, nempe

ÆTAS liberis ſuſcipiendis lege Papia quæ definita?

TERTVLLIANI ex Apologetico locus explicatus.

SOZOMENI error.

25. annus in maſculo, 20. in fœmina. Intra quam ætatem Leges Iuliæ anteà ne quidem matrimonium contrahi cogebant, vt ſuperiori loco Tertullianus docet. A quâ autem ætate *matrimonium* leges Iuliæ contrahi, vel Papiæ liberos ſuſcipere, coëgerint, dici liquidò non poteſt. Proinde tertium, quod in Tertulliani verbis dubium hæret, quidnam videlicet ſit illud, quod *Seuerum Leges Papias, quæ prematurè liberos ſuſcipi cogebant, excluſiſſe* ſcribit, ſenſum hunc habet perſpicuum (qui tamen vel ſagaciſſimos hactenus fugit) Seuerum videlicet laxiorem ad ſuſcipiendos liberos ætatem, quam Lex Papia fecerat, indulſiſſe, definiuiſſe, reducto (vt puto) *Legum Iuliarum iure*. ¶ Et ita quidem tria, quæ ſuperiore Tertulliani loco, non cæteris tantùm, ſed & Apologetici Scholiaſtis doctiſſimis, incomperta fuerunt hactenus, accipienda cenſeo.

SEVERVS Imp qua parte Legi Papiæ derogauerit.

¶ AD CAPVT XXIV.

PATRONI & Patroni filiorum iura aucta L. Papia, etiam liberis liberto exiſtentibus.

In bonis liberti] Leges ſeu capita Legis Iuliæ & Papiæ *de iure Patronatus* in bonis liberti libertæve pro numero liberorum ſequuntur. Ad quem tractatum tres Vlpiani & Terentij Clementis libri pertinent; nempe 9. 10. 11. Gaij item libri duo, nempe 8. & 9. Quininò Paulum ſingularem quoque librum, *de iure Patronatus, quod ex L. Iul. & Pap. venit*, ſcripſiſſe Index iuris auctorum Pandectis Florentinis præfixus docet. Porrò hâc lege Iul. & Pap. adaucta primùm patronorum patroniq; filiorum maſculorum, qui locupletiores libertos haberent, iura fuiſſe Iuſtinianus *Inſtitut de ſucceſſio libert.* ait. Rectè; Lege XII. Tabul. quippe Prætoriſque edicto, ſi libertus ſuum hæredem vel vnum haberet, patronus in liberti bonis ius nullum habebat. At Lege Iuliâ, ſi libertus Centenarius (id eſt, centum millia ſeſtertiûm in bonis habens) pauciores quàm tres liberos habe-

haberet, patronus in virilem vnà cum liberti liberis vocabatur. De hoc itaque caſu conceptum tantùm hoc caput Legis Papiæ fuit: Satis enim iam eâdem lege XII. Tabular. & edicto Prætoris, patronis, tam ex teſtamento, quàm ab inteſtato, ſi liberti ſuos hæredes non haberent, cautum fuerat. At quo fine hoc, quem dixi, caſu iura patronorum aucta ſunt? Exiſtimo, quò liberis ſuſcipiendis operam nauarent maiorem liberti: quò plures videlicet liberos haberent, eò iuris minùs, *in bonis eorum patronis habituris*. Itaque cùm vno filio liberti ad patronos excludendos contenti anteà eſſe poſſent, eoque ſegniùs ſuſcipiendis liberis operam darent, vt patronos deinceps excluderent, tres liberos eos ſuſcepiſſe oportuit.

Virilis] Hûc ſpectat quod de *virilis* appellatione Vlpianus libro 10. in *l. 145. ff. de V. S.* ſcribit. Regula ſit hæc: *Patronus in Centenarij liberti bonis, ſi libertus vnum duóſve tantùm liberos relinquat, virilem habet ex Lege Papia.* Duobus proinde liberis relictis, virilis patroni tertia eſt. Nunc finge, duos illos liberos ius ſuum ſpreuiſſe, aut tempore bonorum poſſeſſionis finito excluſos, aut antè mortuos quàm bonorum poſſeſſionem peterent (qui caſus omnes enumerantur apud Gaium libro 8. *in l. 4. ff. de bonor. poſſeſſ.*) Quid fiet de liberti bonis? Si legis Papiæ verba attendas, virilem tantùm, id eſt, tertiam patronus habebit, vtpote liberis duobus à liberto relictis. Verùm nihilominus, ex ſententia Legis, & quia verba cum effectu accipi oportet, *virilis* appellatione caſibus his hæreditas integra continebitur, & ad patronum quaſi liberis à liberto nullis relictis pertinebit; vtpote hæredibus non exiſtentibus. *Hæredis* itaque appellatione,

¶ Ad caput XXVII. Legis 145. ff. de V. S. ſpecies.

hæres re, non nudo nomine in hac leg. Papiâ accipiendus eſt. Huic ſimile eſt, quod Pomponius *in l. ſi duobus. 16. in fin. de leg. 1.* ſcribit, *Si teſtator Titio & poſthumo viriles partes dari voluerit, non nato poſthumo, totum legatum Titio deberi.* Referri debet & hûc alterum, haud abſimile, exemplum, quod Gaius libro 9. ad hoc caput ſcribens, *in l. 150. ff. de verb. ſignif.* tractauit.

Digitized by Google

NOTAE AD LEGEM IVLIAM CADVCARIAM,

SEV, DE

ÆRARIO CADVCIS AVGENDO.

S*Equitur altera* Legis Iuliæ & Papiæ *pars quæ augendo* ÆRARIO *lata fuit, vt Tacitus* lib. 3. *docet. Ideò Plinius quoque* Panegyrico ad Traianum, Locupletabant, *inquit*, fiſcum & ærarium Voconiæ & Iuliæ Leges. *Quam partem*, Legis Iuliæ CADVCARIÆ *appellatione Vlpian.* in fragment. tit. 28. §. 7. *deſignat. At non etiam in* l. ergo. 4. §. eadem conſtitutio. ff. de fideicommiſſ. libert. *quod tamen Æui noſtri Papinianus putauit, Rectè namque eo loco legitur*, Caducis legionis: *Priſcum quippe ius id fuit, vt bona militum legitimum hæredem non habentium, legioni deferrentur.* l. 6. §. 7. ff. de iniuſto rupt. l. vn. Cod. Theod. de bonis milit. ſeu. l. 2. C. Iuſtin. de hæred. Decur. nau. cohort. mil. *Vnde &* librarij caducorum in l. vlt. ff. de iure immunit. *dicti. Augendo igitur ærario Lex Iulia hâc poſteriore parte: Primùm, ius capiendorum caducorum hæredibus ademptum populo tribuit. Deinde, varias caducorum* Cauſas

ſeu caſus ſubtiliter adinuentos recenſet & proponit. Denique Fraudes *&* Κρυμμάτια *(quæ caducis ab ærario auertendis committi poterant) ſummonet. Et hæc quidem omnia totius huius Legis Iuliæ Caducariæ conſilia ad augendum & locupletandum ærarium fuêre.*

¶AD CAPVT XXIX.

POPVLO L. Papiâ caduca delata.

Si quæ] *Caduca*, ſeu ea quæ in teſtamento deficiebant antiquo iure, hæredes teſtamento inſtituti capiebant, & penes eos remanebant. Verùm, hâc Lege Iulia Caducariâ, ius iſtud caduca capiendi hæredibus ademptum Ærario populi delatum fuit. Vlpianus *fragm. tit.* 28. §. 7. *Si ſit ad quem bonorum poſſeſſio pertinere poſſit, ſed ius ſuum omiſerit*, POPVLO *bona deferuntur ex lege Iulia caducariâ.* Et Tacitus *lib.* 3. *Annal. Vt ſi à priuilegiis parentum ceſſaretur, velut parens omnium* POPVLVS *vacantia teneret.* Et ideò idem Tacitus, hanc legem, *augendo ærario ſancitam* dixit: *Ærarium* quippe populi, propriè fuit. ¶ At, ex conſtitutione Antonini poſteà, omnia caduca non *Populo* ampliùs, verùm fiſco vindicari cœperunt, vt Vlpianus, *fragment. tit.* 16. §. 1. docet. Itaque non debuit Cuiacius, Vlpiani locum illum de mendo, & præpoſteri nominatim vitio, ſuſpectum facere. Proinde, quòd Iulianus *in l.* 96. §. 1. *ff. de leg.* 1. *Lege Iuliâ bona vacantia ad Fiſcum pertinere* dicit, manifeſtum Triboniani facinus arguit. Iuliani quippe ſeu Hadriani Imp. temporibus, caduca Populo adhuc deferebantur. Notandum tamen mutato quamlibet hoc iure, caduca bona quædam POPVLO VRBIS ROMÆ aliquando VINDICATA ex beneficio Principum. v. *l.* 18. *Cod. Theod. de hæreticis.* Nonnullæ tamen perſonæ hâc lege exceptæ fuerunt, quibus ius antiquum caducorum ſcilicet capiendorum ſeruatum fuit. In his perſonis, Liberi primùm & parentes ad tertium vſque gradum fuerunt: his enim, ea quæ ex teſtamento, quo inſtituti fuiſſent, defice-

VLPIANI in Fragmentis locus defenſus.

TRIBONIANISMVS notatus.

deficerent, capere Lex Iulia Papia permiſit, iiſque nouum iugum ſuum imponere Lex erubuit: ſicut & de Lege viceſima hæreditatium Plinius *in Panegyrico, & Dio* ſcribit. Idq; eſt, ius ANTIQVVM, quod apud Vlpianum *fragment. tit.* 1. §. 19. *tit.* 17. §. 2. *& tit.* 18. & apud Celſum, *in l. pater meus.* 29. *in fin. ff. de leg.* 2. & Iuſtin. *in l. vnic. in fin. princ. C. de caduc. toll.* vocatur. Idq; certiſſimum eſt. ¶ At illud nondum ſatis probatum omnibus: Extraneis pariter hæredibus, *liberos habentibus*, ius antiquum (caduca videlicet capiendi) ſeruatum fuiſſe. Certè, mihi locus eam in rem manifeſtiſſimus, apud Iuuenalem *Satyr.* 9. videtur, quo loco mœchus maritum ſic alloquitur: IVS ANTIQVVM quid in Caducorū materia. LIBERIS ius caduca capiendi L. Papia tribuiſſe.

Nullum ergo meritum (ingrate ac perfide) nullum,
Quod tibi FILIOLVS *vel* FILIA *naſcitur ex me?*
& mox,
IVRA PARENTIS *habes, propter me ſcriberis hæres,*
Legatum omne CAPIS, *nec non &* DVLCE CADVCVM.

Vlpianus quoque, *in fragm. tit.* 25. §. *pen.* difertis verbis docet, regulariter hæredem ex eo teſtamento (quo ſcil. inſtitutus erat) SI LIBEROS HABERET caducum vindicaſſe. Itaque non oportuit rurſus ea verba *apud Vlpianum* à ſummo ICto ſollicitari. Et hûc quoque referri oportet, quod Gaius (lib. 10. ad L. Iul. & Pap. *in l.* 149. *ff. de V. S.*) *eum* LIBEROS HABERE, *qui vel vnum filium filiamue habeat* definit. Quidnam igitur eſt, quod Iuſtin. *l. vnic. in princ. Cod. de caducis toll.* ait: *legem Papiam* SOLIS *parentibus & liberis Teſtatoris vſq; ad tertium gradum, hæredibus inſtitutis, ius* ANTIQVVM *intactum conſeruaſſe?* Rectè Iuſtinianus SOLIS ex legitimis hæredibus: non quòd nullæ aliæ perſonæ ius iſtud capiendi caduca habuerint, ſed quòd ius illud quod parentibus & liberis teſtatoris tribuitur, SOLIS parentibus ſuiſque ad tertium gradum, non vlterioris gradus legitimis hæredibus tributum fuerit, SOLIS itaque re- VLPIANI in Fragmentis locus defenſus.

Digitized by Google

ſpectu vlterioris gradus dicitur. Verùm Honorius Imp. aliquando omnibus legitimis hæredibus ius iſtud caduca capiendi conceſſit, *l.*30.*Cod.Theod. de petition.*

¶Ad CAPVT XXX.

CADVCORVM cauſæ ſeu caſus.

Superioribus perſonis] *Caducorum cauſa ſeu caſus* (ſic enim quoque à Symmacho, *in Relatione ad Valentinianum* vocantur. vnde & in caſum cadere *l.* 3. *C. Theod. de petition.*) ſequuntur. *Caduca* porrò generaliter hîc ſumpta, ſunt, quæ capaci relicta, aliquâ ex causâ poſt teſtamentum conditum in ærarium Populi cadunt. Caduca ideò Græci *δημόσια* vertunt: vt caduci panes *l.* 1. *Cod.Theod. de annon. ciuic.* caduca popularia *l.*2.*C.Theod. de ſtudiis liberalib. vrb. Rom.* caducæ menſæ oleariæ *l.vn. Cod Theod. de menſis olear.* ¶ Caduca relicta quatuor generum hâc Lege dêſignantur: Alia quippe *Quaſi caduca* dicuntur: alia *caduca* propriè: alia *ereptitia: vacantia* alia.

PRINCEPS Caducariis legibus ſolus ſolutus, non etiam Augusta.

Cuicunque homini] *Omnes* Caducariis hiſce legibus teneri notandum: etiam Auguſtam, vt Mauricianus, libr. 2. ad L. Iul. & Pap. *in l.* 57. *ff. de leg.* 2. docet. Princeps ſeu Auguſtus ſolus Legibus his ſolutus erat. Gaius, lib. 14. ad hanc eandem Legem, *in l.* 56. *ff. de leg.* 2. & Vlpianus lib. 13. *in l. Princeps* 31. *ff. de legib.* Vt dubitandum ampliùs non ſit, dictam legem *Princeps*, ad Leges Caducarias referendam, & rectè à Cuiacio, quicquid ambigant nonnulli, relatam. ¶ Imò, hoc Auguſti priuilegium, *vt ne Caducariis Legibus teneretur*, nominanatim poſtea ſub Caligula expreſſum. Hinc legis REGIÆ de Veſpaſiani imperio latæ fragmentum ſequens: *vtique quibus* LEGIBVS, *plebeiue ſcitis*, SCRIPTVM fuit, NE DIVVS AVGVSTVS TIBERIVSVE, *&c. tenerentur, iis* LEGIBVS PLEBEIQVE SCITIS IMP. CÆSAR *Veſpaſianus* SOLVTVS ſit.

Item

Item ſi hæres] *Adeundæ hæreditatis* legatorúmque capiendorum dies antiquo iure à morte Teſtatoris cedebat: Ab apertis tabulis, ex L. Iul. & Pap. vt Vlpian. *fragm. tit.* 24. §. *penult.* & Iuſtinianus *l. vnic.* §. 1. *C. de Caduc. toll.* docent. Huiuſce rei effectus hic erat, vt ſi vitâ hæres legatariúſve ante apertas tabulas decederet, relictum deficeret, neque id ad hæredem ſuum transferret, vt Iuſtinian. *d. l. vn.* §. 1. *C. de cad. toll.* oſtendit. Item, vt licèt teſtamenti facti vel mortis teſtatoris tempore capax hæres legatariúſve fuiſſet, ſi tamen poſtea ante tabulas apertas pereger, ſeu peregrinus, reperiretur, relictum ex L. Papia caducum fieret, vt Vlpianus *fragment. tit.* 17. teſtatur. Quò pertinet etiam, quod Mauricianus libr. 2. de deportato in *l.* 23. *ff. de vſu & vſufruct. legat.* tractat. Item, quod SCto cautum nominatim poſteà fuit) vt ſi quomodocunque relictum ante apertas tabulas deficeret, caducum fieret, vt *ex d l. vnic.* §. 1. apparet. Contra effectus huius rei hic erat vt ſi ab initio incapax hæres legatariúſve fuiſſet, & apertarum tabularum tempore capax reperiretur, capere poſſet: vt elegantiſſima ſpecies *legis* 42. *ff. de hæred. inſtit. & l. vlt. ff. de mort. cauſ. donat.* apertiſſimè oſtendunt. Itaque rectè Vlpianus *in l. vlt. ff. de Reg. Cat. Regulam Catonianam ad nouas leges non pertinere*, id eſt, ad L. Iul. & Pap. ſcribit. Definitio enim Catoniana hæc erat: *Vt quod legatum ab initio non valeret, ex poſt facto non conualeſceret.* Idque eſt quod Paulus lib. 5. ad L. Iul. & Pap. *in l.* 28. *ff. de Legibus* ait, *poſteriores leges ad priores non pertinere, cùm contrariæ ſunt.*

DIES hæreditatis adeundæ, &c. quis?

Si plus] Quod vltra modum lege Papiâ præfinitum capitur aut relinquitur, caducum fit: veluti, ſi coniux vltra modum legibus decimariis, de quibus priore parte actum, præſcriptum capiat. Item, ſi cœlibi quid re-

Digitized by Google

lictum fuerit; vel orbus, vltra dimidium relicti capiat. Vlpianus *fragment. tit.* 17. Quod SCto etiam ad donationes mortis cauſâ extenſum fuit, vt Paulus *lib.* 6. *in l.* 35. *ff. de mortis cauſ. donat.* docet. Eóque pertinet ex eodem libro *l.* 12. *ff. de condict. cauſ. dat.* Item ex Vlpiani lib. 15. [puto 13.] *lex* 37. *ff. de mortis cauſa don.* Quomodo autem PLVS hoc æſtimari oportuerit; & ſuprà iam docuimus. Certè, non ex affectione: quò pertinet, quod Terentius Clemens *lib.* 13. *in l.* 54. *ff. de leg.* 2. tractat. Quæſiuerat etiam Vlpianus *d. lib.* 13. quid ſi teſtator heredem damnaſſet, quantò minùs Legatarius per Leg. Papiam capere poſſet, tantò ampliùs ei hæres daret? Et certum eſt, teſtatorem facere non potuiſſe, quin lex Papia in teſtamento ſuo locum haberet. Quod & in L. Falcidia pariter obtinet. *l. quod bonis* 15. §. 1. *ff. ad L. Falcid.* Illud enim hactenus poteſt teſtator conſequi, vt ex pluribus legatis relictis quædam extra Falcidiam ſint, & ſine vllâ diminutione præſtentur, vt Vlpian. lib. 13. *in l.* 64. *ff. ad L. Falcid.* docet.

¶AD CAPVT XXXI.

EREPTITIA.

Si velut indigno] *Ereptitia* ſequuntur, id eſt, ea quæ velut indignis à populo eripiuntur. Legibus, Iuliâ & Papiâ ſcil. *Lata ſententia,* (ait Conſtantius *in l.* 26. *C. Theod. de appellationibus*) *quæ pertinet ad bona Vacantia, & Caduca, & ad ea quæ indignis,* LEGIBVS *cogentibus, auferuntur, &c.* Hæc enim, licèt generali quoque *Caducorum* nomine veniant, vt *l.* 9. *ff. de SC. Silaniano*: alibi tamen à ſpeciali *caducorum* appellatione diſtincta fuêre. Ereptitia autem ex L. Papia, OMNIA populi ærario delata fuiſſe videntur. At ſecuta Iuriſprudentia certos caſus, quibus Ereptitia, non ad fiſcum, verùm ad alias interdum perſonas deuolui voluit, excepit, vt Iuſtin. *l. vnic.* §. 12. *C. de Cad. toll.* & Vlpianus lib. 14. ad hoc caput ſcribens, *in l.* 9. *ff. de his quæ vt.* docent. *Lege* NOBIS (priuatis perſonis, inquit Vlpian. *fragment. tit.* 19. §. 16.) *adquiritur, velut*

Caducum

Caducum & Ereptitium. Addatur ſpecies *l.* 5. §. 2. *d.t.* quæ in *l. penult. verſ. quemadmodum ſi. C. de legatis*, repetitur.

Si ante aditam] *Vacantia* ſequuntur. Vacantia ſanè & Caduca clarè nominibus ſeparantur *in l.* 20. §. *ait Senatus. ff. de petit. hæredit. l. vlt. Cod. Theod. de bonis vacantibus. & l.* 2. *eod. C. de incorporat. & l.* 11. *&* 20. *eod. de petition.* Quanquàm, & generali *Caducorum* nomine, vacantia ſæpè, & viciſſim *vacantium* nomine Caduca quandoque veniant. Nam & eo ſenſu Iulianus *in l.* 96. §. 1. *ff. de legat.* 1. vacantia ad fiſcum pertinere dixit. Item Tacitus *lib.* 3. *Annal. vt ſi à priuilegiis parentum ceſſaretur, velut parens omnium, populus vacantia teneret.* AD CAPVT XXXII. VACANTIA quæ, eorumq; caſus.

Vacantium autem propriè dictorum primus hic caſus eſt, ſi ante aditam hæreditatem agnitúmve legatum is cui quid relictum eſt decedat. Nam vt ante apertas tabulas hæreditas legatúmve ex L. Papiâ adiri agnoſcíve non poterat, vt ſuperiùs dictum eſt; Ita, nec poſt apertas tabulas, non adita hæreditas legatúmvè non agnitum ad hæredem tranſmittebatur. Quod oſtendit etiam *l. vn.* §. *in nouiſſimo.* 5. *C. de Caduc. toll.* *Sui* tantùm hæredes excipiebantur, vt ad hoc ipſum caput ſcribens Gaius lib. 13. *in l.* 14. *ff. de ſuis & legit.* notauit. Excipiebatur etiam legatum vindicationis, vt Paulus 3. *ſentent.* 6. §. 7. docet. niſi optionis legatum ſit, vt Terentius Clemens ad hoc caput ſcribens *lib.* 15. *in l.* 16. *ff. de optione legata* notat.

Si ius ſuum omittat] Non Morte hæredis tantùm legatariíve vacans eſt hæreditas, ſeu legatum, ſed & *Omiſſione, renuntiationéque.* Certè Vlpianus *in fragment. tit.* 24. §. 11. indiſtinctè, non capientis partem caducam fieri ex L. Papia Poppæa ait, ſeu vt idem loquitur, *tit.* 1. §. 19. non adeuntis. At nominatim, *tit.* 28. §. 7. *Si ius* OMISSVM vel Repudiatum, caducum.

ſuum (inquit) OMISERIT, *populo bona deferuntur*, *ex L. Iulia Caducariâ*. Et hûc pertinet, quod Terentius Clemens, lib. 15. ad hoc caput de repudiante *in l. 59. ff. de leg. 2.* ſcripſit. Eodem referenda eſt, quod ad hanc diem neſcitur, *lex 28. de leg. 2.*

¶ Ad CAPVT XXXIII.

FRAVDES aduerſus L. Caducariam.

Ne quis in fraudem] Sequitur tertia huius Legis Caducariæ pars quâ obuiam itum fraudibus, quibus Lex Iulia Caducaria eludi poterat. Sanè, cùm huic quoque Legi fraus poſteà *donationibus mortis causâ factis* fieret, SCto cautum fuit, *Vt donationes mortis causâ facta in eos quos capere lex prohibet, in eadem cauſa (caduci ſcilicet) haberentur, in quâ eſſent, qua teſtamento legata eſſent*, vt Paulus lib. 6. ad hoc caput ſcribens, *in l. ſenatus cenſuit. 35. ff. de mortis cauſ. donat.* docet. eóque etiam pertinent ex eodem lib. *lex 12. ff. de condict. cauſ. data.* & ex Vlpiani lib. 15. [℞. 16.] *l 37. ff. de mort. cauſ. donat.*

Alia fraudum genera ad hoc ipſum caput ſcribentes notant Terentius Clemens lib. 16. *in l. 82. ff. de acquir. hæred.* & Paulus d. lib. 6. *in l. 140. ff. de V. S. & in l. 29. ff. de liberat legat.* Certè, ne ſubſtitutiones ad excludenda caduca à teſtatoribus fierent, lex efficere non potuit. Imò, frequentiùs deinceps vſurpatas factáſque ſubſtitutiones, ne relictâ caduca fierent Iuſtinianus *l. vnic. in pr. C. de Caduc. toll.* teſtatur, ſuadentibus ſcilicet Iuriſperitis, quorum fuit Eurematicis ſuis (*cautelas* hodiè vocant) legum ſeueritatem eludere. Quod etiam Modeſtini liber ſingularis *de Eurematicis* oſtendit.

¶ Ad CAPVT XXXIV.

ACCRESCENDI ius. L. caducaria ſublatum.

Inter coniunctos] *De Accreſcendi* iure inter coniunctos tam hæredes, quàm legatarios actum hac lege docet, quod Paulus lib. 6. de his expreſsè accuratéque *in l. re coniuncti. 89. ff. de leg. 3. & in l. triplici modo. 142. ff. de V. S.* neque alibi ita ex profeſſo tractat. Sed, quid ea lege

lege cautum de his fuerit, dictu difficilius. Mihi mens ea, finem huiuſce legis attendenti, ius accreſcendi inter coniunctos ſublatum Lege Papiâ penitus fuiſſe. Certè, cùm Iuſtinianus, poſt legem Papiam teſtatoribus vnicam tantùm viam ad caduca excludenda (*in l. vn. in fin. princ. C. de Cad. toll.*) nempe ſubſtitutionibus factis patuiſſe prodat: apparet exinde teſtatores per coniunctionem caduca excludere non potuiſſe. Sanè, quod maximi nominis ICtus ſolos diſiunctos (id eſt re coniunctos) per vindicationem Lege Papia ius accreſcendi habuiſſe tradit, auctorem nullum, imò legitimum contradictorem habet Vlpianum *in fragm. tit.* 24. §. 12. *in fin.* Veriſſimam ego eam ſententiam puto. Lege Papiâ ſublatum ius accreſcendi inter hæredes ſcriptos ſi deficerent partes viuo teſtatore, aut ante apertas tabulas quæ erant in cauſa caduci vel caducæ *l. vn.* §. 3. *&* 4. *C. de caduc. toll.* At cùm apertis tabulis hæreditas adita fuerat, manſit inter cohæredes ius accreſcendi, & ſic coniuncti fiſco præferebantur *l.* 13. §. *pen. ff. de adquir. hæred.* quæ eſt ex Gaij libro 14. ad L. Iul. & Pap. *& l.* 26. §. 1. *de condit. & demonſtr. l.* 2. §. *ſi duo. ff. de bonor. poſſ. ſecund. tab.* Vid. Merill. 5. *obſ.* 4. *& c.* 12. *in fin.*

Si qui hæres in fraudem] Per fideicommiſſa (ait Hieronymus, *ad Nepotianum*) LEGIBVS illudimus. Et Iulianus l. 103. de leg. 1. in tacitis fideicommiſſis fraudem legi fieri dicit. Quod etiam Iuſtinianus, *in princ. Inſtit. de fideicom. hæred.* comprobat. Ad huius porrò capitis interpretationem manifeſtiſſimè pertinet, quod Gaius lib. 15. *in l.* 10. *ff. de his quæ vt indig.* & Vlpianus lib. 15. *in l.* 83. *ff. de acquir. hæred.* tractat. De Tacitis denique fideicommiſſis, in fraudem Legum relictis, Paulus ſingularem quoque librum ſcripſerat, cuius duo tantùm fragmenta *in l.* 49. *ff. de iure fiſci. & in l.* 229. *ff. de V. S.* extant. De Tacitis fideicommiſſis, v. & *l.* 20. *Cod. Theod. de pe-* AD CAPVT XXXV. TACITA FIDEICOMMISSA.

tition. & l. vnic. vtroque Cod. de his qui ſe deferunt.

Ad CAPVT XXXVI.

DELATORES caducorum, &c.

Si qui detulerit] *Delatores caducorum*, eorúmque quæ in fraudem caducorum committerentur, præmiis inuitati lege Papiâ fuêre. Tacitus *lib.* 13. *Inditi cuſtodes & lege Papia Poppaa præmiis inducti:* Suetonius, *Nerone cap.* 10. *Præmia delatorum Papiæ legis ad quartas redegit.* Maius itaque quartâ delati caduci parte, præmium delatoris ex L. Papiâ fuit: Verùm, ad quartam id à Nerone poſteà reductum: quod *vulgare præmium* à Paulo lib. 7. *in l.* 13. *ff. de iure fiſci*, dici videtur. Vnde & delatoribus, *Quadruplatoribus* nomen. Quorum ſutelæ & calumniæ deinceps frequentes, & frequenter à Tito, Domitiano, Traiano, Antonino Pio, & Philoſopho, Pertinace, aliis, repreſſæ, Suetonio, Martiale, Dione, Plinio, Capitolino id teſtantibus.

Extinguendis autem delationibus, factum inter cætera à D. Traiano edictum, de *his qui ſeipſos deferrent*; inuitati quippe ad id maiore (dimidiæ videlicet partis, eius quod detuliſſent) præmio: de quo Paulus lib. 7. *in l.* 13. *ff. de iure fiſci.* & Mauricianus lib. 3. *in l.* 15. *ff. eod.*

Καλῶς ἴσως.

ORDO

ANT A 318759

Digitized by Google

ORDO
EDICTI PERPETVI
VNA CVM
SERIE LIBRORVM,
QVOS
IVRISCONSVLTI AD ID
SCRIPSERE.

Digitized by Google

1

0

36

37
39

40

Hactenus ex Furio Anthiano.

63

69

3

De E
De In

30
De Tr
Quod
De S
Quod
De in
De Pe
Ad

31
De C
De D

32
De M
Pro S

33
De E

34
De L
De Æ
De Pi
De Eu

Paulus ad Edi ctū lib 35.36.37 Breuium 7.
De S
De Nu
De Iu

35
De Pa
De Fu
De Di
adr

36
De Re
ob
De Do
De M

37
De Ac
Si Ven
De A

38 Ad Edictum & Breuium 8
De Tu
De Sat
De Exc
De Ad
De reb
De ſuſ
De Tu
e Ma
L Cu

28

ercitoria
ſtitoria,
ibutoria
cum eo qui in aliena poteſtate
c° Macedoniano 12
juſſu
rem verſo } Hic ordo fuit, vt docet lex 1. *Quod cum eo qui &c.* & lex 1. *de peculio.* 29
culio
Sc. Velleianum. 13
ompenſationibus
epoſito. 30 14
andato
ocio. 31
nptione, ſeu Actionibus Empti-venditi
ocatione, de L. Rhodia, de jactu 10
ſtimatoria 15 2
gnotibus 32
iictionibus.

PONSALIBVS
ıptiis
e Dotium 16
ctis Dotalibus
ado Dotali. 33
iortiis, ſoluto matrimonio dos quemnodum petatur 11
tentionibus ex dote, ob res donatas, 17
Impenſas. 18
natione inter vitum & vxorem.
ora in dote danda, ac reddenda
tione rerum amotarum 34
tris nomine 19
gnoſcendis liberis.

TELIS
iſdatione tutorum
uſationibus 35 20
niniſtratione tutorum
us eorum qui ſub tutela 12
ectis Tutoribus
elæ Actionibus
giſtratibus conueniendis 36 21
ratore furioſi.

De NOXALI

8

4

4

De F
De o
De cl
Quo
De R
De P
67 De A
De G
De H
De L
Vtrul
Ne v

68 De Sa
De M

69 De
De ex

70 De Ex
De dc

71 De Ex
De Li
Quan
De Ex
De hi

72 De
De Sc

73 De ſti
De ſa

74 Indici
Indic
De re
De do
Tutel

75 Legat
Si cui
Legat

76 Rem p
Ratam
Stipul

77 De *
78 De ſti
infe

* vide de hujus tit. hic ſitu conſtitutionem ad Anteceſſores § 3. & ad ſenatum & ad omnes *populos.* §. *quartus locus.*

Digitized by Google

onte.
peris noui nunciatione
oacis
i vi aut clàm
emiſsionibus
recario
rboribus
lande
omine libero exhibendo
iberis exhibendis
bi
is fiat ei.
luiano
igrando.

71 72 73 — 26 — 49

Exceptionibvs.
ceptionibus adu. vadimonium deſertū.
ceptione rei iudicatæ.
li mali exceptione
ceptione rei venditæ
tigioſis
um rerum actio non detur
ceptione Iuriſiurandi
s quæ onerandæ libertatis.

74 75 76 — 30 — 50 51

Stipvlationibvs, cavtionibvs, Satiſdationibus.
ipulationibus Conuentionalibus.
pulationibus Prætoriis.
iſdatione hæredis pendente cōditione.
o ſiſti
tum ſolui
defendenda
lo malo.
æ & Teſtamenti.
orum nomine. veluti vſusfr.
plus quàm per L. Falcid.
orum ſeruandorum.
pupilli ſaluam fore
rem haberi
atio de operis noui nunciatione.
Duplæ ſtipulatione
pulatione ob nouum opus & de damno
ecto.

77 78 79 80 81 — 27 28 29 — 52 53 54 55 56 57 58

6

LIBRORVM

LIBRORVM

SABINIANORVM

SERIES ET

CONTINENTIA.

Digitized by Google

Digitized by Google

de Legatis 8 — bus & Aqua.

18 4

19 5

20 6

21 7

4 de Legatis 2 — 6 de Legatis 2 — 22 8

23 9

24 10

7 de Legatis 3 — 25 11

Duo

8 — 26

27

Tres

9 — 28

5 — 10 — 29

11

12

6 — 13 — 30

de Legatis in diem
de dote relegata
de debito legato
Quãdo dies Legatorũ, de Cõditionib. Legat
de Optione, Seruis, Nummis, Inſtructo
de Inſtrumento, Auro, Legato, Statua
de Incertis, de Suis, Alienis, Fugitiuis, Affixis, Sacris, Publicis, Legatis
de Tritico, Suppellectile, legata
de Penu*, veſte, Paratis vxoris cauſâ, dactylothecâ, Lanâ, Legatis.
de Vino, Liberatione, Annuo legato.
de Librorum, Bibliothecæ legato: déque Ademptis Legatis, Cui & quando ſoluenda ſint.
de Ligno, Carbonibus, Peculio, de Seruo, & Libertate fideicommiſſaria Legatis: de Repetitis, déque Extinctis Legatis.

* Quid *Penus*, Sabinus *Libro 2. Iuris Ciuilis* explicuit. teſte Gellio *4. c. 1.*

¶ de Potestate & cavsis Statvs.

de Patria poteſtate, déque Adoptionibus
de Dominica Poteſtate, deq; Manumiſſionibus, & cauſa liberali, déque Statuliberis.

¶ de Rebvs creditis, Condictionibus & Contractibus, &c.

de Alienatione, Traditione, Emptione.
de Emptionum & Locationum adminiculis, pediſſequis: Ædilitiis actionibus, déque Commodato, Euictione,
Mandato
Pro ſocio, Aliáque judicia diuiſoria, deq; Contractibus cum Pupillis.

Quinam *morboſi* Sabinus explicuit lib. 2. Iuris Ciuilis, teſte Gellio *lib. 4. c. 2. in fin.*

¶ de Nvptiis.

bus & Aqua.

de Saluiano interd

¶ de Ivdiciis, & d
Captiuis, & Poſtl

De Offi
dibus agit in
Sabinus teſte
lib. 6. c. 13.

Digitized by Google

ícto.		35	16
e Iure Pvblico deq; iminio reuerſis.	51	36	

FINIS.

Digitized by Google

IACOBI GOTHOFREDI IC.

OPVSCVLA

VARIA;

IVRIDICA, POLITICA, HISTORICA, CRITICA.

QVÆ

AB AVTHORE, DVM IN VIVIS ERAT, EDITA, deinde ab eodem recognita & aucta;

NVNC DENVO POST EIVS OBITVM IN vnum collecta, locupletiora ac emendatiora prodeunt.

Catalogum Librorum hic exhibitorum pagina ſequens indicabit.

GENEVÆ,

Sumpt. Ioannis Antonij & Samuelis de Tournes.

M. DC. LIV.

Digitized by Google

CATALOGVS LIBRORVM HVIVS EDITIONIS.

I. DISCVRSVS HISTORICVS ad Legem *Quiſquis C. ad leg. Iul. Maieſtatis.*

II. De IMPERIO MARIS deque Iure NAVFRAGII COLLIGENDI, *ὑπόμνημα ad legem* Ἀξίωσις *ff. de lege Rhodia de Iactu.*

III. De MVTATIONE & AVGMENTO MONETÆ AVREÆ *Ad l. 2. C. Inst. de veteris Numiſm. poteſtate.*
De Functione & Æqualitate in MVTVO *Ad l. 2. ff. de reb. credit. ſi certum petatur.*

IV. De ELECTIONE MAGISTRATVS incapacis ſeu inhabilis per errorem factâ *Ad l. Barbarius Philippus ff. de offic. Proconſ.*

V. De VELANDIS MVLIERIBVS, deq; EXVVIA CAPITIS Ad D. Pauli locum 1. *ad Corinth.* XI.

VI. De INTERDICTA CHRISTIANORVM cum GENTILIBVS COMMVNIONE, deq; PONTIFICATV MAXIMO, num Chriſtiani Imperatores eum aliquando geſſerint.

VII. De FAMOSIS LATRONIBVS INVESTIGANDIS Diſſertatio ad *l. ſi Barſatoram 13. Cod. de Fideiuſſoribus.*

Digitized by Google

ILLVSTRISSIMO VIRO D. BOVTHILLERIO,

INTIMI CONSESSVS CONSISTORIANO, LARGITIONV'MQVE COMITI, ET REG. ORD. Equiti.

IACOBVS GOTHOFREDVS I.C.

GRATVLARI tibi ſcio, Vir Illuſtriſſime, quamplurimos, iſto nūc Ampliſſimæ Dignitatis faſtigio, quibus & ego lætus lubens accedo: Nam ſiue Munus ipſum ſpectare libet, magna profectò ejus prærogatiua eſt,

Cui ſacræ mandantur opes, orbiſque tributa
Poſſeſſi:

Siue TE ipſum intueri propiùs vel æſtimare licet, eximia prorſus in rem ſummam merita tua eſſe oportet, cui ſummus is honos, è Conſiſtorianis, delatus eſt; qui non efficaciæ atque abſtinentiæ notiſſimæ virum magis deſiderat, quàm juſtum meritorum cujuſq; apud REGEM arbitrum. Eſt enim hæc veſtra LARGITIONVM COMITIVA, non quærendæ

magis tuendæuè pecuniæ publicæ princeps, quàm in publicum atque in benemeritos erogandæ præſes: vnde ea quoque nomen iſtud feliciori omine meruit. Sed enim cùm hæ gratulandi cauſæ mihi cum aliis communes ſint, propriam & peculiarem ipſe quandam habeo IVRISPRVDENTIÆ nomine. Nam quomodo ſi è Militaribus viris aliquis ad hoc Palatinæ militiæ culmen conſcendiſſet, fortiſſimorum proculdubio virorum animi ad egregia facinora ſolito magis, ceu claſſico quodam, incenderentur: certi jam, inde

— rerum exſpectanda ſuarum
Præſidia:

Ad eundem modum vota ſpeſque ſuas vltra ſolitum nunc extendere τῶν νομικῶν παῖδας, quà vniuerſa Gallia protenditur, ecquis dubitare poſſit: quando conſultiſſimum Iuris, poſt geſtam nuper Regiarum Epiſtolarum Magiſteriam, eámque in Meritiſſimum Filium tranſſcriptam, Regiis hodie munerationibus præpoſitum vident? Quam quidem felicitatem ego lætitiámque non tam priuato Iuriſconſultorum commodo, quàm certiſſimo deinceps Iuriſprudentiæ profectu, æſtimandum cenſeo. Enimverò, cùm multis ab hinc annis ea ceu peſtilenti quodam ſidere afflata fermè ſteterit, obmutuerítque, duplici potiſſimùm fato factum id comperio: Hinc, vulgarium animarum opinione, quæ, adſurgendi ſpe deſiderióque amiſſo, eam velut ad ſummum perductam incrementi deinceps neſciam

credere maluerunt, quàm nouæ alicujus induſtriæ periculum in eâ facere: Inde, quod majora nouáq; ſicubi fors molientes, vel ad moliendum idonei

— ſtudiis indignum ferre laborem
Coguntur.

Cùm intereà hinc exploratum eſſe oporteat, magnæ cujuſque molitionis opus, magnis itidem auctoribus atque impendiis egere: Inde, eam Iuris Romani conditionem eſſe, vt repaſtinando ſubigendoque ad nouam ſubinde frugem perduci ſeſe expetat: ſiue quia abolitis, diſtractíſve in lacinias, vel etiam interpolatis veterum Iuris conditorum ſcriptis Principúmve Conſtitutionibus, plenâ atq; abſolutâ Iuris Romani cognitione, in multis adhuc deſtituimur: ſiue quia Iuriſprudentia Hiſtoriæ & Antiquitati Romanæ cognata, vt cognita penitus eſſe poſſit, lumen inde quotidie expectat. Quare variis atque acribus identidem ingeniis, nouíſque & rediuiuis ſubinde ex Hiſtoriâ ſubſidiis ex æquo hîc opus, quę neque vnius ævi aut viri eſſe quis dubitet? Ego certè, cùm omnia diligenter circũſpicio, parùm abeſt, quin pronunciem, haud multò pauciora, neque ſequiora præſtitis in Iure ſupereſſe præſtanda. Cujus rei argumenta, nonnulla ſaltem, apud TE nunc exprimere juuat. Iam primùm, cùm tot hanc ad diem, quà Veteres quà noui Scriptores de Iuris Romani Libris Præceptíſque, quæ tam multa creduntur, vel ut invtilia quamplurima proſcribuntur, vel vt confuſa atque obſcura negligun-

tur, in artem atque arctum compellendis cogitârint, & extent hanc in partem nonnullorum ſiue conatus, ſiue ſpecimina, nemo tamen hactenus repertus eſt, qui totius juris iſtius vniuerſitatē animo complexus, neque tam memoriæ, quod multi ſatis habent, quàm CIVILI PRVDENTIÆ, quod potiſſimum, conſultum volens, ad certa atque indubitata PRINCIPIA, quæ non tam multa ſunt, omnes Iuris materias titulóſque retulerit: quod alioquin priore Inſtitutionum libro, V. C. Antonius Faber commentario de IVRISPRVDENTIA PAPINIANEA tentauerat. Qua parte etiam nouum & baſilicum reuera opus iſtud molienti haſce Leges dici prænunciaríq; velim: putà, vt Principia ipſa in Legibus earúmque verbis quantum fieri poteſt fundata velit: vt Principiis inter ſe ordine diſpoſitis, tamdiu progreſſus fiat donec ad ſummum aliquod peruentum fuerit, in quo animus conſiſtere neceſſe habeat, vt eorum Politicæ atque Hiſtoricæ rationes ex Imperij Rom. ſtatu ſubnectantur, vnde judicium de facili fieri poſſit, an & quatenus ea in vſus hodie deriuari queant: Vt ſingulis item principiis eæ deciſiones Iuris, quæ in illis fundatæ ſunt, iiſque tanquam rationibus innituntur, ſubjiciantur, quod Stoici dicerent ἐφαρμόζειν τὰς κοινὰς ἐννοίας ταῖς ἐπὶ μέρους: Denique, vt controuerſiis in præſens valere juſſis, iiſque tantum quàm breuiſſimè interſperſis quæ ad intellectum neceſſaria videntur, iiſque per literarum formas diſtinctis, puri tantùm merique Iuris latices ſtudioſis propinentur.

nentur. Vnde mox (quod & ipſum jamdiu multi boníque deſiderant) breues, ſed plenæ INSTITVTIONES, ex omnibus Iuris materiis conflatæ, non quales Iuſtinianus edi voluit ſemiplenas, næuiſque alicubi laborantes, proponantur: à quibus nullo deinceps negotio, ac veluti βάθρῳ quodam proximo, ad ſuperius illud latifundium adſurgatur. Hæc illa duo potiſſima ſunt, Vir Illuſtriſſ quæ vt animo jamdudum meo voluo, ita à nullo hactenus ad plenum præſtita, præſtari ſummum operæ pretium fuerit. Vnde etiam illud euenturum puto, vt ne tam frequentes atque odioſæ porrò Iuri Iuſtinianeo dicæ ſcribantur, imò & Triboniano, qui jamdudum φιλοδικοτατήριος, vt pleraque eius crimina verbo exprimam, audit.

Et hæc ipſa tamen, quò acriore adhuc ſenſu animis illabantur, nonnullis adhuc λαβαῖς præſidiiſque extrinſecus egent, quæ & ipſa nondum in bono plenóque lumine locata collocari ſeſe expetunt. In hoc cenſu eſt, quod iam alibi dicere me memini, EDICTI PERPETVI inſtauratio: non ad eum tantùm modum, quo facere cœpit V. C. Guilelmus Ranchinus, vt ipſa Edicti verba, quæ extant hodie, ab iis quorum ſententia tantùm à Iuriſconſultis relata fuit, diuerſo charactere exprimantur: verùm ita quoque, vt capita Edicti ad genuinam & primigeniam ſeriem ſuam diſponantur, natalíque ſic vt dicam ſolo ſolióque ſuo reſtituantur, tandem ita vt ad ſingula eorum verba ea quæ veteres Pruden-

tes LIBRIS AD EDICTVM commentati ſunt referantur. Secundum præſidium pono in VETERVM IVRISCONSVLTORVM ſcriptis & fragmentis vndiq; colligendis, atque in vnum Corpus compellendis: non per Indicem tantùm, quod alioquin Clariſſimi Viri Labitus & Antonius Auguſtinus egregiè fecére, verùm verbotenùs expreſſis, & ſub vnum conſpectum propoſitis. His tamen adhuc legibus, vt Temporum ordo in his collocandis ſeruetur: vt inter initia, cujuſque Iuriſconſulti ętas, genius, quęque ad vitam ſcriptáque eius faciunt, ediſſerantur: tandem, vt ſingulis non tantùm commentariis, verùm libris, Argumentum cujuſque præſcribatur. Quo quidem opere, ad genuinum Legum intellectum quantum acceſſurum ſit, etſi non vno exemplo palàm fecerint hactenùs Iuriſconſultorũ Principes, & fecerit ipſe Labitus peculiari Diſſertatione, attamen magno deinceps incremento magis magiſque conſtiturum, exemplo meo compertum habeo. Tertium ſubſidium ſuperiori haud abſimile conſtituo, in CONSTITVTIONIBVS IMPERATORIIS ad temporum pariter ſeriem diſponendis, atque vno CORPORE includendis, iiſque non ex vno tantùm Codice Iuſtinianeo, vel Pandectarum opere, verùm vndique collectis, neque per Indicem tantùm, quod fecit V. C. Freymonius, ſed ad verbum expreſſis: Vnde poſteà Imperatoris cuiuſque character, qualis is in Iure conſtituendo fuerit, educatur: déque Iuris tum immutatione, tum incre-

mentis per ſingulas non ætates ſed momenta, judicium eò meliùs fieri poſſit: tandem, vt ex coaſſatis conjunctíſque ita ruſum inter ſe diuerſis eiuſdem conſtitutionis partibus, arcani certíque Legum intellectus eruantur. Poſtremum præſidium colloco in ANTIQVITATVM ROMANARVM, quæ per vniuerſum Ius ſparſim occurrunt, collectione: quam & vno pariter Corpore includi, & ex aliis ſcriptoribus illuſtrari velim, magno peculiarium Obſeruationum compendio: ita quidem, vt in certos libros & materias, capitáque, ſingula referantur. Verbi gratiâ, vno Libro includatur, quicquid ad rem Tributariam pertinet: quænam videlicet tributorum ſpecies, quæ indictionum, diſtributionúmque formę, qui qualéſque circa hęc occupati olim fuerint. Singulis item libris includantur, quę ad ius Pontificium priſcum pertinent, quę ad domum Auguſtã, Iura Fiſci Magiſtratuum & Dignitatum notitiam, Legum ſanctiones, Iudiciorum omnium morem; Ἀστυνομικὰ (in quo ea fermè omnia complector, quæ POLITIÆ nomine hodie deſignari ſolent) Rem. militárem, Naualem, Ruſticam, Oeconomica, id genus alia. Vt ita his omnibus longè ante animo præceptis, atque ad Iuris lectionem de domo allatis, ad verum Legum intellectum nullo obice interjecto penetrari poſſit; quibus alioquin minùs perſpectis Lectoris animum ſubinde in dubio verſari ſæpius in errore cubare neceſſe eſt.

Hęc ſunt illa, Vir Illuſtriſſime, quę ad Iuris noſtri

ſtudium ſiue illuſtrandum, ſiue certius adhuc fundandum, ſiue facilitate donandum, TE Largitionũ Comite per Gallias adferri poſſe puto: quę nõdum, certè non ex aſſe prȩſtita, vt magnis Auctoribus, ita & impendiis opus habent. Extant verò per Gallias magna *Iuriſconſultorum, quibus ea potiſſimùm ſemper abundârunt*, nomina, qui hęc vltrò ſuſcepturi videtur, & fortean in hoc genere alia, *TV modò velis Iubeáſque*, in quo ſtudiorum iſtorum ſpes & ratio repoſita eſt. Quantum ad me attinet, poſt varios ingenij luſus, quib. hactenus animi mei motus abũdè oſtendiſſe mihi videor, intereà dum de CODICE THEODOSIANO edendo, quem cis multos annos, neq; vnâ ratione, illuſtratum iui, ſollicitus ſum, hanc occaſionem tam benignam negligendam minimè putaui, Conſilii mei propalam expromendi, oſtendendiq; quônam potiſſimùm quamque egregio facinore hæc Illuſtris & MVNERARIA DIGNITAS. Tua (quomodo eam veterum nonnemo vocauit) inclareſcere poſſit: Simul, HISTORICVM hunc DISCVRSVM, ad eum, ni fallor, characterem modúmque, quem ſuperiùs adumbraui, iiſque quæ dixi ſubſidiis conſcriptum, Illuſtriſſimo meritiſſimóq; Nomini Tuo inſcribere viſum: vt eſſet, non Conſilii tantum mei apud te interpres, verùm obſeruantię cumprimis in te meæ ſingularis internuncius: Qui ſi ſe tibi probauerit, probatum putabo. VALE, Vir Illuſtriſſime, méque, quod vehementer opto, in Nominis Tui cultores admitte.

Textus

Textus Legis Quiſquis.

EX CODICE THEODOSIANO, SVB TIT. AD L. CORNEL[a] DE S.CARIIS: *A QVO PARVM ABIT Iuſtinianeus.*

Imperatores † ARCADIVS[b] & Honorius Auguſti, Eutychiano[c] Præfecto Prætorio.[d]

QVISQVIS *cum militibus, vel priuatis*[f], *Barbaris*[g] *etiam, ſceleſtam*[h] *inierit*[i] *factionem*[k], *aut factionis ipſius ſuſceperit*[l] *ſacramenta*† *vel dederit: de nece etiam*[m] *virorum Inluſtrium, qui*[n] *conſiliis & Conſiſtorio noſtro interſunt**, *Senatorum*[o] *etiam (nam*[p] *&*[q] *ipſi pars corporis noſtri ſunt) cuiuſlibet poſtremo qui Nobis militat, cogitarit* (eâdem *enim* ſeueritate voluntatem ſceleris, quâ effectum puniri *iura voluerũt*) *ipſe quidem* (*vtpote*[r] *Maieſtatis reus*) *gladio feriatur, bonis eius omnibus fiſco noſtro addictis.*

Filij verò eius, quibus vitam Imperatoriâ ſpecialiter lenitate concedimus (paterno *enim* deberent perire ſupplicio, in quibus paterni, hoc eſt, hereditarij criminis exempla metuantur) *à maternâ vel auitâ, omnium etiam proximorum hæredita-*

te ac ſucceßione habeantur alieni teſtamentis extraneorum nihil capiant:ſint perpetuò egentes & pauperes,infamia eos paterna ſemper comitetur: ad nullos vnquam honores, nulla prorſus ſacramenta perueniant:ſint poſtremò tales,vt his perpetuâ egeſtate ſordentibus,ſit & mors ſolatio,& vita ſupplicio. *Denique iubemus etiam eos notabiles eſſe,ſine veniâ,qui pro talibus vnquam apud nos interuenire temptauerint.*

Ad Filias ſanè eorum ,quolibet numero fuerint, Falcidiam tantum ex bonis matris , ſiue teſtata ſiue inteſtata defecerit,volumus peruenire, vt habeant ingratæ potius filiæ alimoniam,quàm integrè emolumentum ac nomen hæredis: Mitior *enim* circa eas debet eſſe ſententia , quas pro infirmitate ſexus minus auſuras eſſe confidimus.

Emancipatio,quæ à prædictis ſiue in filios,poſt Legem duntaxat latam,ſiue in filias fuerit collata,non valeat.

Dotes, donationes, quarũlibet poſtremò rerũ alienationes,quas ex eo tempore, qualibet fraude vel iure factas eſſe conſtiterit , quo primùm memorati de ineunda factione ac ſocietate cogitauerint,nullius ſtatuimus eſſe momenti.

Vxores ſanè prædictorum recuperatas † dotes,

ſi in-

ſi in ea cōditione fuerint, vt quæ à viris tituo donationis acceperint filiis debeant reſeruare, tempore quo vſusfructus abſumitur, omnia fiſco noſtro ſe relicturas eſſe cognoſcant, quæ iuxta legem filiis debebantur. Falcidia etiam ex his rebus filiabus tantum non etiàm filiis, deputata.

Id quod de prædictis, eorum filiis, cauimus etiam de Satellitibus[t], conſciis[u], ac miniſtris[x], filiiſque eorum ſimili ſeueritate cenſemus.

Sanè, ſi quis ex his in exordio initæ factionis, ſtudio veræ laudis accenſus, ipſe prodiderit factionem, & præmio nobis & honore donabitur: Is verò qui vſus fuerit factione, ſi, vel ſerò, tamen incognita adhuc conſiliorum Arcana patefecerit abſolutione tantum ac venia dignus habebitur. Dat. prid. Non. Septemb. Ancyræ[y] Cæſario & Attico Coss.[z] i. A.D. CCCXCVII.

† Iungenda huic Legi eſt lex *vlt. C. Th. de prædiis Senatorum:* de quâ *cap.*

a Codice Iuſtinianeo poſita eſt hæc Lex *ſub titulo ad L. Iul. Maieſtatis*: de quo *cap.* 5.

b Arcadivs Orientis Imp. auctor eſt huius Legis: de quo *cap.* 3. *&* 13.

c *Eutychianus* hic Præfectus Prætorio Orientis fuit: de quo *cap.* 3. *&* 8.

e *Milites* factionibus idonei: de quo *cap.* 10.

f *Priuati* hîc dicuntur, non militantes. *v. c.* 10.

g *Barbaros* intelligit in orbe Romano degentes, vitamque partim priuatam partim militarem ibi agentes. *v.d.c.*10. Cæterùm in nonnullis editis fermè, Codicibus Iuſtinianeis editum, *vel Barbaris*, etſi manuſcripti habeant vt hîc.

h *Sceleſti* voce hîc facinoris magnitudo indicatur, non factio in Principem. *v.cap.*6.

i *Inire* factionem dicuntur Auctores factionis. *v c.*9.

k *Factio* quid. *v.c.* 8. De harum porrò factionum cauſis, *v.cap.*12.13.

l His verbis indicantur, qui factioni jam initæ Duces adſciſcuntur. *v.cap.*9.

† *Sacramentum.* C. Iuſt.

m Hâc voce determinatur Factionis genus, cui hâc l. occurritur. *v.c.*6.

n vt conſilium videlicet præbeant, non vt nudè Conſiſtorio interſint. *v.cap.*11.

* .i. intereſſe ſolent. *v.cap.*14.

o De his dico *cap.*11.

p Rationem hanc ſeu colorem expendo. *c.*6. *&* 15.

q pariter vt Conſiſtoriani, de quibus immediatè antea *v.cap.*6.

r *Vel cuiuſlibet.* C. Iuſt. Porrò his verbis indicantur omnes aliæ Palatinæ & Prouinciales dignitates. *v.c.*11.

ſ De hoc colore dico. *cap.*15.

† Hunc locum alibi reſtituo.

t De Satellitibus his dico *cap.*9

u De Conſciis his dico *d.cap.*9.

x De Miniſtris his, *v.cap.*9.

y Galatiæ vrbe, de quâ *cap.*3.

z De hoc Conſulatu, & temporis iſtius characteriſmo, *v.cap.*3.

ELEN-

ELENCHVS Capitum.

I. INGRESSVS in Sermonem, de Iuris publici, ejuſque cauſarum Hiſtoricarum, inueſtigatione.

II. DE CELEBRITATE Legis *Quiſquis*, *Cod. ad L.Iul. Majeſtatis*: déque Cauſis eius Hiſtoricis hactenus ignoratis.

III. Subſidia ex hâc ipsâ conſtitutione, ad Hiſtoricas ejus cauſas eruendas: Ac primum ex eius Inſcriptione & Subſcriptione, ex quibus de Auctore, Loco, Tempore huius Legis liquet.

IV. Subſidium quoque aliquod ex coniunctione Legis *vlt.C.Th.de prædiis Senatorum.*

V. Subjectum, ſeu caput vnicum huius Conſtitutionis eſſe, non duo: Neque de proprio Perduellionis crimine in eâ agi.

VI. Receptæ ſententiæ fundamenta examinantur.

VII. Argumentum huius Legis eſſe, de *Fictitia* quadam, ſeu Quaſi Perduellionis ſpecie: vbi *Maieſtatis* crimina ſpecieſque diſtinguuntur.

VIII. Criminis ſeu ſubiecti, de quo hâc lege agitur, conſideratio, & requiſita tria. Ac primò de Factionibus, & quidem, quod Secundum, in Necem aliquorum initis, in genere.

IX. De Perſonis Principalibus & Adminiſtris Factionum in ſpecie hujus Legis.

X. De tribus Perſonarum generibus, inter quas factiones hæ initæ.

XI. De Objecto Factionum, ſeu de Perſonis aduerſus quas factiones illæ initæ, quibus Arcadius occurſum hâc lege voluit.

XII. Occaſiones & cauſæ huius Legis Hiſtoricæ, hactenus proditæ, expenduntur.

XIII. Occaſiones veræ , ſeu Prætextus factionum, quibus hac Lege occurritur.

XIV. Requiſita duo à nonnullis Interpretum in ſpecie huius legis, reiecta.

XV. Colores,& vera Ratio huius legis.

XVI. IVDICIVM de hâc Conſtitutione,& Epilogus.

IACOBI

Digitized by Google